

२९९

थेरगाथा-अट्टकथा

(परमत्थवीपनी)

पठमो भागो

संशोधक

डा० अमराज चौधरी

नव-नालन्दा-महाविहार-ग्रन्थमाला

बिहाररज्जाणाय पकासिता

थेरगाथा-अट्टकथा

परमत्थदीपनी

(पठमो भागो)

प्रधान संशोधक

डॉ० नथमल टाटिया,

एम० ए०, डी० लिट्०

निदेशक,

नव नालन्दा महाविहार, नालन्दा,

संशोधक

डॉ० अंगराज चौधरी,

एम० ए० (अंग्रेजी, पालि) डी० लिट्०, (पटना)

पोस्ट ग्रेजुएट डिप्लोमा इन इंगलिश स्टडीज (लीड्स)

व्याख्याता,

नव नालन्दा महाविहार, नालन्दा

नव नालन्दा महाविहार

नालन्दा (बिहार)

बुद्धाब्द २५२०

ई० १९७६

विक्रमाब्द २०३३

(२)

मुख्य वितरक :—

चौखम्बा संस्कृत सिरीज,
गोपाल मन्दिर लेन,
पो० बाँ० नं० ८,
वाराणसी-१
(उत्तर प्रदेश)

मुद्रक :—

बिहार राज्य शिक्षक सहयोग संघ लि० प्रेस,
एकजीवीशन रोड, पटना-८००००१

Nava Nālandā Mahāvihāra Publication
Published under the authority of
Government of Bihār

THE
THERAGĀTHĀ-ATTHAKATHĀ
PARAMATTHADĪPAṆĪ
Vol. I

General Editor,
Dr. Nathmal Tatia,
M. A., D. Litt.

Director,
Nava Nālandā Mahāvihāra, Nālandā

Editor :
Dr. Angraj Chaudhary,
M. A. (English & Pali), D. Litt., (Pat),
P. G. Dip. in English Studies. (Leeds).

Lecturer in English,
Nava Nālandā Mahāvihāra, Nālandā

NAVA NĀLANDĀ MAHĀVIHĀRA
NĀLANDA (Bihar)

(४)

Sole Agents :—

M/s. Chaukhambā Sanskrit Series
Gopal Mandira Lane,
Post Box No. 8,
Varanasi-1
(U. P.)

242-435
242-435

Printed by :—

Bihar Rajya Shikshak Sahayog Sangh Ltd. Press,
Exhibition Road, Patna-800001.

The Government of Bihar established the Nalanda Institute of Post-Graduate Studies and Research in Buddhist Learning and Pali (**The Nava Nalanda Mahavihara**) at Nalanda in 1951 with the object, *inter alia*, to promote advanced studies and to publish works of permanent value to scholars. This Institute is one of the five others, planned by the Government as a token of their homage to the tradition of learning and scholarship for which ancient Bihar was noted. It has been doing useful work in the field of scholarship for the last twentyfive years.

As part of the programme of rehabilitating and reorientating ancient learning and scholarship, the edition and publication of the *Atthakathās* have been undertaken with the co-operation of the scholars of the Institute. The Government of Bihar hope to continue to sponsor such projects and trust that this humble service to the work of scholarship and learning would bear fruit in the fulness of time.

The Government of Bihar established the Mahatma Institute of
Post-Graduate Studies and Research in Buddhist Learning and
(The Mahatma Institute, Patna) at Patna in 1951
with the object, inter alia, to promote advanced studies and to
publish works of permanent value in scholarship. This Institute is one of
the five others planned by the Government as a token of their homage
to the tradition of learning and scholarship for which ancient
Bihar was noted. It has been doing useful work in the field of
scholarship in the last twenty years.

As part of the programme of scholarship and research
ancient learning and scholarship, the edition and publication of the
Institute have been undertaken with the co-operation of the
scholar of the Institute. The Government of Bihar hope to continue
to sponsor such projects and that this humble service to
the work of scholarship and learning would bear fruit in the future
of time.

General Editor's Note

This volume contains Dhammapāla's *Atthakathā* on the *Theragāthā* up to the end of the *tika-nipāta*. This is for the first time that the *atthakathā* is being published in the Devanāgarī script.

"The *Theragāthā* and *Therīgāthā* 'the song of the Elders' and 'the song of the lady Elders' are religious poems", says Winternitz in his *History of Buddhist literature*, "which, in force and beauty, are fit to rank with the best productions of Indian lyric poetry, from the hymns of the Rgveda to the lyrical poems of Kālidāsa and Amaru". The *Theragāthā*, according to the tradition (*Theragāthā P* : 399), contains 1360 *gāthās* by 264 *theras* :—

सहस्रं ह्येति ता गाथा तीणि सट्ठिसत्तानि च ।

थेरा च द्वे सता सट्ठि चत्तारो च पकासिता ॥

As regards the nature of the sentiments expressed in these *gāthās*, it is said in the *nidānagāthā* that they are like lions' roar from the cave given vent to by exalted souls concerning themselves :

सीहानं व नदन्तानं दाठीनं गिरिगम्भरे ।

सुणाथ भावित्तानं गाथा अत्तूपनायिका ॥

The *atthakathā* contains narratives which have very little historical value. "The commentary", says Mrs. Rhys Davids (in her Introduction to *Psalms of the Brethren*), "is doubtless no infallible guide, historically or grammatically. Its narrative contains much hagiographical myth, its exegesis is coloured by later developments of doctrine, and is twisted by professional exegencies of edification". The etymological speculations of Dhammapāla are in line

with those of Buddhaghosa and his historical sense too is no exception. But such criticism should not be carried too far as the historico-scientific approach is comparatively only a modern technique.

The publication of the full set of the *Atthakathās* by the Nava Nalanda Mahavihara in the Devanāgarī script is bound to be considered as a glorious achievement in the field of Buddhist scholarship.

Dr. Angraj Chaudhary, the editor of this volume performed his job successfully and he will continue, it is hoped, to render valuable services to Pali literature in the future.

Nathmal Tatia

Preface

This is the first volume of the *Theragāthā-Aṭṭhakathā* called *Paramatthadīpanī* written by Ācariya Dhammapāla and contains the commentary up to the third *nipāta*. The *Theragāthā* is one of the fifteen books of the *Khuddaka nikāya*-the last book of the *Sutta-piṭaka* and is a collection of the verses uttered by the *theras*. *Theragāthā Aṭṭhakathā* or the *Paramatthadīpanī* also, like other *aṭṭhakathās* is being published in the Devanāgarī script for the first time and it is hoped that it will be a welcome edition for all who are interested in Pali language and literature in general and for scholars who find it difficult to read scripts other than Devanāgarī, in particular. The Govt. of Bihar deserves our sincere thanks for undertaking the scheme to bring out the edition of the *aṭṭhakathās* in the script of the land in which Buddhism arose, struck its root, grew and captivated the minds of a large number of people.

The manuscript for this volume was prepared from the chaṭṭha sangāyana edition published in Burma. As the Roman edition of the book could not be available, it was compared only with the Sīhala edition (edited by Suriyagoda Sumangala Thera and Webada Sangharatana Thera, Colombo, 1918) The book, however, has no Siamese edition.

While comparing the two editions care has been taken to include all significant variants which have been given in the footnotes. It is now up to the scholars to choose the suitable variant and interpret the text. An old text like this naturally has room for various interpretations. Considered as a whole the variants cannot be said to be major ones as there are hardly any differences in interpreting the technical terms. The essential form of Buddhist teaching, therefore, remains unaffected in both the editions.

The text has been prepared carefully by adopting the modern methods and making use of the apparatus criticus. Wherever there are long narratives in the Burmese text, they have been punctuated according to modern methods and as far as possible care has been taken to divide such passages in paragraphs to facilitate smooth reading of the text.

The commented words of the text i. e. of the *Theragāthā* have been printed in black type and the commentary itself appears in

white face. Ācariya Dhammapāla—the cammentator has quoted many passages from the Tipiṭaka to make the meaning clear. Such quotations have been given within double quotation marks and the references and page numbers of the Nalanda edition of the same have been given in small brackets. As in the other *aṭṭhakathās* the page numbers of the Burmese edition of this book have been given in the margin and the first letter of the proper names has also been given in black type.

The *gāthās* of the text have been enumerated as serially in this volume as in the Burmese edition.

In comparing the text with its Sīhala edition I have been greatly helped by Rev. Ratanapala—a research scholar from Ceylon and Rev. U. Zagarabhivamsa a Burmese scholar on our teaching staff. To both of them I express my sincere feelings of gratitude.

My heart-felt thanks are also due to Dr. C. S. Upasaka M. A. Ph. D. (Lond), Dr. D. K. Banerjee, Sri U. S. Vyas, Dr. N. K. Prasad, Sri V. K. Sharma, Dr. N. K. Upadhyay, Sri K. Chaudhary for their help and good wishes.

I acknowledge here grateful thanks to Prof. M. Tiwari for constantly inspiring me to bring out this edition.

Dr. U. Dhammaratana and Swami Erhamanand have spared their valuable hours in which I discussed with them linguistic and philosophical problems. But for their help these difficulties could not have been removed. I express my sincere gratitude to them.

My thanks are also due to Sri M. Prasad and his staff for making accessible to me all the books I needed for preparing the edition.

In preparing the index I have been helped by Prof. Parmeshwar Dayal and Sri Gopal Sharan. They deserve all my good wishes. My daughters Rekha and Meena also took great delight in arranging the index. I bless them.

I thank Sri Satyendra Pd. Singh for reading the proof.

Dr. N. Tatia, Director of the Institute has a real love of knowledge and therefore he always inspires scholars to do scholarly works. He has always inspired and encouraged me to bring out this edition. I express my grateful thanks to him.

I also thank the authorities and the employees of the B. R. S. S. S. Press for their active co-operation to bring out this edition by schedule.

Introduction

This is the first volume of the *Theragāthā Aṭṭhakathā* called *Paramatthadīpanī*. It contains the commentary only of the verses included in the first three *nipātas*. I do not, therefore, propose to write a detailed introduction at this stage, as a detailed introduction legitimately requires to take into consideration all the matters covered in the whole text. Unless they are taken into consideration the introduction is bound to be scrappy and incomplete.

This commentary is ascribed to Ācariya Dhammapāla—one of the three celebrated commentators of Pali Literature—the two others being Ācariya Buddhaghosa and Ācariya Buddhadatta. All the three commentators took upon themselves to write commentaries on the Pali texts in order to interpret them in simple and lucid terms to the reading public. But as, perhaps, they had different fields of interest, they chose the texts of their liking to comment upon. Whereas Ācariya Buddhaghosa seems to be more interested in early canonical texts, Ācariya Dhammapāla's interest is confined mostly to the texts of poetry. It is said in the *Gandhavaṃsa* that he wrote commentaries on fourteen texts which include *Theragāthā*, *Therīgāthā*, *Itivuttaka*, *Udāna*, and *Cariyāpiṭaka* etc.

As C. A. F. Rhys Davids has shown in her introduction to *Psalms of the Brethren*, Dhammapāla has based his commentaries on the method of the old Commentary or Commentaries¹. The old Commentaries comprised three works viz., the great *Aṭṭhakathā* (*Mahā Aṭṭhakathā*), the Great Raft (*Paccarī*) and the great *Kurunḍa Aṭṭhakathā*. Buddhaghosa also drew heavily upon the resources of these *aṭṭhakathās* in Sīhala Language. Buddhadatta also did so. That is why there is a great similarity in the manner of exegesis followed by these commentators. Were these *Aṭṭhakathās* available now, it could have been easier for scholars to ascertain the quantum of contribution made by these commentators to Pali Literature. I feel inclined to hold that although these commentators based their commentaries on the existing *aṭṭhakathās* their individual genius also played significant role in interpreting the texts clearly and lucidly.

Here I will confine myself to the similarities found in Ācariya Buddhaghosa and Ācariya Dhammapāla. Both of them give the

1. *Psalms of the Brethren*, P. XXIV.

meaning of words, refer to the rules of grammar occasionally to justify a particular use and explain the meaning of the passage. Like Buddhaghosa Dhammapāla also "takes up a polysemous word, enumerates all its meaning, quotes sentences from the Tipiṭaka to show the different uses and then puts his finger on the meaning it obtains in a particular context".

In my introduction to the *Sutta Nipāta Aṭṭhakathā* I had made it explicitly clear by giving an example. The following passage from the present commentary will amply show the striking similarity between them.

“देवा ति अयं देव सहो” इमानि ते देव चतुरासीति नगर सहस्सानि कुसावती-
राजधानिगमुखानि, एत्थ देव छन्दं जनेहि जीविते अपेक्खं (दी० नि० २, १४५) ति,
आदीसु सम्मुत्तिदेवे खत्तियो आगतो । “चातुमहाराजिका देवा.....वण्णवन्तो सुख
बहुला (दी० नि० ३, १९७) ति आदीसु उपपत्तिदेवेसु । “तस्स देवा ति देवस्स
सासनं सब्बदस्सितो” ति आदीसु विमुद्धिदेवेसु । विमुद्धिदेवानं हि भगवतो अतिदेवभावे
वुत्तो इतरेसं वुत्तो एव होति । “विद्धे विगतवलाहके देवे” (म० नि०, १, ३८८) ति
आदीसु आकासे । “देवो च कालेन कालं न सम्माधारं अनुप्पवेच्छती” ति आदीसु मेघे
पज्जुन्ने वा । इधापि मेघे पज्जुन्ने वा दट्ठवो^१ ।”

Like Buddhaghosa Dhammapāla also consulted several existing manuscripts of a particular text and noted the variants while writing its exegesis. This is borne out by the occurrence of the phrase *Iti pi Pāṭho*.

Dhammapāla begins his commentary by saluting the three *Ratanas*—the Buddha, the Dhamma, and the Sangha and invokes their blessings so that he could be successful in his endeavour to explain the deep and profound verses uttered by the *theras*. He modestly acknowledges his incapacity to do justice to these verses and says that he therefore ‘bases his commentary on the commentaries written by the great Ācariyas.’

पुब्बाचरियसीहानं, तिदुत्ते व विनिच्छयो ।

तस्मा तं अवलम्बित्वा ओगाहेत्तवान पञ्चपि ।।

Then he explains the origin of the *Theragāthā* and *Therīgāthā* in the *Nidānagāthā* which is followed by the background. What constitutes the background of each *thera* will be clear from the illustration given below. In fact this background is nothing but what C. A. F.

1. See my introduction to *Sutta Nipāta Aṭṭhakathā* Vol. II p. 12.

2. *Theragāthā Aṭṭhakathā* Vol. I pp. 36-37.

Rhys Davids calls a 'biographical legend' The biographical legend of Subhūti Thera as found in the commentary and freely rendered into English is given below.

"Hundreds of thousands aeons ago when Padumuttara Buddha had not been born, a son named Nanda was born to a rich Brahmin of Hansawatī city. When he grew up he learnt the three Vedas but finding nothing valuable in them he received ordination along with fortyfour thousand disciples as a *ṛṣi* and attained eight *samāpattis* and five *abhiññās*. He then prescribed objects of meditation to his disciples who also attained power to enter into *jhāna* very soon. Padumuttara Buddha had been born by then. One day while wandering in Hansawatī city he saw the world with his Buddha-eyes and found that the disciples of Nandatāpasa were to attain arahathood and Nandatāpasa had a strong disposition to become a *sāvaka* during the time of the future Buddha. So in the early hours of one morning he put on his robes and taking up a bowl started alone like a lion to go to Nandatāpasa. The disciples of Nandatāpasa had been away for collecting fruits. Padumuttara, wishing to let Naudatāpasa know soon that he was the supreme Buddha came down through the sky and stood before him. Nandatāpasa saw the thirtytwo signs of a Buddha in him and immediately came to know that he was the Buddha. He then saluted him and offered him an *āsana* to sit on. Padumuttara sat there. Nandatāpasa also took a seat below him.

When his fortyfour thousand disciples came back with several kinds of fruits and saw their teacher and the Padumuttara Buddha sitting in that position, they said to their teacher, "Venerable sir, we conceived nobody superior to you in this world, but it seems that the person sitting by your side here is superior to you." Nanda admonished them saying that they were comparing a mustard seed with the vast Sineru mountain and expressed his wish that he should not be compared with the omniscient Buddha. The disciples thought if the Buddha were inferior to our teacher, the latter would not have spoken like that and immediately concluded the Padumuttara Buddha to be superior to their teacher and fell at his feet. Thereupon Nanda said to them, "We have nothing proper to offer to the Buddha, but as it is time for lunch we should offer him all that we can." He asked his disciples to bring all the fruits brought by them. He himself washed Padumuttara's hands and offered the fruits in his bowl. No sooner did the Padumuttara Buddha accept the fruits than the gods sprinkled ambrosia on them, as it were, to clean them. Nanda himself strained water and offered it to him. After Padumuttara had his lunch he called

Nanda and his disciples to listen to his teaching. Padumuttara wished the Bhikkhu Sangha to be there. Knowing his wish hundred thousand Bhikkhus came to him, saluted him and stood on one side.

Nandatāpasa asked his disciples to go and collect fragrant and colourful flowers from the mountain so that suitable *āsanas* could be prepared for the Padumuttara Buddha and the Bhikkhus. As soon as this thought flashed across his mind fragrant and colourful flowers were brought as if by miracle. They made a seat for Padumuttara of the measure of a *yojana* and, for the *aggasāvakas* of the measure of three *gāvutas* and for the rest of the Bhikkhus of the measure of half a *yojana* and for the novices of the measure of an *Usabha*¹. When seats were prepared Nandatāpas stood with folded hands before Padumuttara and requested him to take his seat for his welfare for a long time. Padumuttara Buddha took his seat and other Bhikkhus, knowing his mind took their respective seats. Nandatāpas took a big flower umbrella and holding it over the head of Padumuttara Buddha stood there. Padumuttara wishing that such *Saddhā* (faith) of Nanda should bear great fruits entered into *Nirodhasamāpatti*. The Bhikkhus were also absorbed in meditation. Padumuttara Buddha remained in *nirodhasamāpatti* for one long week and the Bhikkhus who had come there ate fruits at meal times and for the rest of the time sat there with their hands folded reverently to Padumuttara Buddha. Nanda did not go for alms and stood there holding a flower umbrella over Padumuttara Buddha and shading him from the sun. Thus he spent the whole week feeding on what is called *pīṭisukha*.

Padumuttara, having arisen from meditation sent for a *sāvaka* endowed with two characteristics viz., of living in a forest and worthy of receiving gifts, to say words of benediction to Nandatāpasa. The *sāvaka*, being thus called by Padumuttara, became as pleased as a warrior who receives prize from the monarch, said words of benediction quoting the teachings of the Buddha from the tipitaka to the best of his capacity. After he had finished, Padumuttara himself taught the Dhamma. At the end of his teaching all the fortyfour thousand tāpasas attained arahathood. Then he ordained them uttering the formula, "Come, O Bhikkhus". Immediately the hair and beard of the tāpasas disappeared. They became as mature as sixty-year old

-
1. 12 angulas—1 ratana.
  2. 7 ratanas—1 yaṭṭhi
  3. 20 yaṭṭhis—1 usabha
  4. 80 usabhas—1 gāvuta
  5. 4 gavutas—1 yojana.

theras and each of them came to have eight *parikkhāras* on his person. Then they surrounded Padumuttara Buddha. Nandatāpas due to non-concentration of mind could not attain much, because right from the time he had listened to the teaching and benediction of the *sāvaka* he had wished to become a *sāvaka* like him during the time of the future Buddha. As Nanda had strongly wished to become a *sāvaka*, he could not attain spiritual paths (*Magga*) and fruits (*Phala*) i. e. he could not attain the *lokuttara* plane. Having saluted the Tathāgata he stood before him and asked, "Venerable Sir, what is the name of that *sāvaka* in your Order who said the words of benediction?" In answer to this he told him about the *sāvaka* who was one of the foremost *sāvakas* famous for living in forest and worthy of receiving gifts. He then requested the Tathāgata for no other blessing than the blessing that he should become a *sāvaka* like him during the time of the future Buddha by virtue of the merits he had earned.

Padumuttara judged whether his wish would be fulfilled. Finding that it would be fulfilled after hundred aeons said to him that his wish would not go in vain and it would be fulfilled in the age of Gotama Buddha. He then taught him the Dhamma and went through the sky accompanied by the Bhikkhus. Nanda stood reverentially with his hands folded to the Padumuttara Buddha and the Bhikkhus as long as they were in sight. Later on he heard the teaching of Padumuttara Buddha from time to time. He died without losing his power to practise meditation and was reborn in the Brahmaloaka.

Falling from there he was born in the human world five hundred times and every time he received ordination he became a forest dweller. During the time of Kassapa Sammāsambuddha he received ordination and becoming a forest-dweller observed the vow called *gatapaccāgata*. Without observing this vow it is impossible to become a *mahāsāvaka*. He observed this vow for twenty thousand years and after his death was reborn in the Tāvatiṃsa heaven. Being born several times in the Tāvatiṃsa he experienced divine happiness and from there he was born in this world several times now as a monarch and now as a king, enjoyed great wealth that man could get and was born in the age of Gotama Buddha at Sāvatti in the family of Sumana Setṭhi as the younger brother of Anāthapindika and was named Subhūti.

Lord Buddha had come to Rajgir after turning the wheel of righteousness at Vārāṇasī to accept the Veluvana out of compassion for the people and stayed at Sītavana. At that time Anāthapindika had come to stay at his partner's house at Rajgir with his merchandise and happened to hear about the coming of the Buddha.

When the Buddha was staying at Sītavana, he (Anāthapindika) approached him and established himself in the *Sotāpatti phala* at the very first sight of the Buddha and requested him to come to Sāvattthi. He spent hundred thousand *Kāhāpaṇas* to set up several *Vihāras* at every *yojana* of the fortyfive *yojana* long route. At Sāvattthi he bought a plot of land from Jetakumar for one thousand gold coins. Tradition has it that in fact he covered the plot of land he bought with gold coins. He built a *vihāra* there and donated it to the Buddha. On the day the *vihāra* was being donated to Lord Buddha Subhūti went there with Anāthapindika, heard the preaching of the Buddha, developed faith and renounced home. After ordination he learnt the Bhikkhu and Bhikkhuni *pātimokkha* by heart and requested the Buddha for a suitable object of meditation. In the forest he practised *vipassanā* with *mettā bhāvanā* as its basis and attained arahathood. While preaching Dhamma he would make no distinction between the high and the low and preached to all alike. So he became the foremost among the forest dwellers. While collecting alms he would very often practise *mettā bhāvanā* and thinking this would bring great merit to the donors accepted their alms. He became the foremost among the forest dwellers and among those who were worthy of receiving gifts. In this way this mahathera establishing himself in arahathood and becoming famous wandered about for the welfare of the many and came to Rajgir.

King Bimbisara heard of his arrival. He went to him and saluted him reverently. He offered to build a dwelling place for him. But the king forgot. The *thera*, for want of shelter meditated in the open air. The *Thera's* piety was so great that there was no rain for a long time lest he should suffer. Thus there was a drought. The people were oppressed with the drought and raised a tumult at the door of the king's house. The people went to the king and acquainted him with their pitiable situation. The king judged that it did not rain because the *Thera* had not been provided with a dwelling place. Immediately he had a hut made for him. When the *Thera* entered the hut and sat cross-legged on the hay couch to meditate, it began to rain. The *Thera* then uttered the verses pronouncing the absence of any danger to himself from without or from within."

Such biographical legend is prefixed to each poem. It is obvious from this matrix that the biography of a *Thera* records the events in his life in not only one Buddha-age but in two or even three Buddha-ages. Where he was born and what he did before this Buddha age form the first part of the biography and what he achieved in this Buddha-age forms its second part. The express object of the biographer seems

to be to stress the importance of good *kammas* in shaping one's life. A *thera* achieves arahathood not by fluke or by chance but by virtue of his incessant toil spread over for many an existence. The highest achievement i. e. *nibbāna* can be attained only by doing hard work incessantly. It also proves that it is in the hands of a man to make or mar his life. If he performs good actions he is sure to be happy and rich. Thus the legendary biography meant specially for the laymen also stresses the necessity of performing good actions for leading a peaceful and happy life and has a great appeal to the common people.

But apart from their appeal to the common people they are also important in so far as they throw a flood of light on several aspects of the Buddhist faith. Besides shedding light on our many-aspected culture embedded in these biographies they will also light up the important milestones in the historical development of Buddhist religion.

It is hoped that Dhammapāla's commentary with biographical legends will yield a lot of valuable information such as the number of the *theras*, the various classes and districts from which they hailed, the proportion of 'the lowly, the wretched and the suffering' represented by them, the quality and the kind of experience given vent to by them and their 'monachistic proclivities.'¹ That the majority of these *theras* had 'confessed love of and admiration for nature' has been amply discussed in my paper entitled *Nature in the Theragāthā*².

—Angraj Chaudhary

1. Introduction of *Psalmes of the Brethren* pp XXVII to XXXIX.

2. Published in the *Nava Nalanda Mahavihara Research* Vol. II pp 339-357.

to be to me the importance of good law in shaping one's life. A
man achieves nobility not by force or by chance but by virtue of
his character and his will. The highest
achievement of a man can be reached only by long hard work
and sacrifice. It also proves that it is in the hands of man to make or
mar his life. If he performs good actions he is sure to be happy and
rich. Thus the legendary philosophy means specially for the layman
also stresses the necessity of performing good actions for leading a
prosperous and happy life and has a great appeal to the common people.

But apart from their appeal to the common people they are also
important in so far as they throw a flood of light on several aspects
of the Buddhist faith. Having shedding light on our many aspects
of culture embedded in their philosophy they will also light up the
important milestones in the historical development of Buddhist
religion.

It is hoped that Bhannagala's commentary with philosophical
terminology will yield a lot of valuable information such as the number of
the monks, the various classes and districts from which they hailed, the
proportion of the laity, the wealth and the influence, represented
by them, the quality and the kind of experience given to them
and their immediate productivity. That the majority of these monks
had a profound love of and admiration for nature, and how deeply
discussed in my paper entitled *Nature in the Theravada*.

—Anand Chandra—

[Faint, mostly illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.]

थेरगाथा-अट्टकथा

विसय-सूची

पाठा	पिटुङ्का
गन्थारम्भकथा	३
निदानगाथावण्णना	७
१. एककनिपातो	२४
१. पठमवग्गो	२४
१. सुभूतित्थेरगाथावण्णना	२४
२. महाकोट्टिकत्थेरगाथावण्णना	४०
३. कङ्खारेवतत्थेरगाथावण्णना	४६
४. पुण्णत्थेरगाथावण्णना	५२
५. दब्बत्थेरगाथावण्णना	५६
६. सीतवनियत्थेरगाथावण्णना	६४
७. मल्लियत्थेरगाथावण्णना	६८
८. वीरत्थेरगाथावण्णना	७१
९. पिलिन्दवच्छत्थेरगाथावण्णना	७३
१०. पुण्णमासत्थेरगाथावण्णना	७६
२. दुतियवग्गो	७०
१. चुळ्वच्छत्थेरगाथावण्णना	७९
२. महावच्छत्थेरगाथावण्णना	८१
३. वनवच्छत्थेरगाथावण्णना	८३
४. सिक्कसा मणे रगाथावण्णना	८६
५. कुण्डधानत्थेरगाथावण्णना	८८
६. बेलदुसीसत्थेरगाथावण्णना	९१
७. हासकात्थेरगाथावण्णना	९५

६.	सिङ्गालपितृत्थेरगाथावण्णना	१००
९.	कुलत्थेरगाथावण्णना	१०२
१०.	अजितत्थेरगाथावण्णना	१०४
३.	तत्तियवग्गो	१०७
१.	निग्गोधत्थेरगाथावण्णना	१०७
२.	चित्तकत्थेरगाथावण्णना	१११
३.	गोसालत्थेरगाथावण्णना	११३
४.	सुगन्धत्थेरगाथावण्णना	११५
५.	नन्दियत्थेरगाथावण्णना	११७
६.	अभयत्थेरगाथावण्णना	११९
७.	लोभसकङ्गियत्थेरगाथावण्णना	१२१
८.	जम्बुगामियपुत्तत्थेरगाथावण्णना	१२४
९.	हारितत्थेरगाथावण्णना	१२६
१०.	उत्तियत्थेरगाथावण्णना	१२८
४.	चतुत्थवग्गो	१३१
१.	गह्वरतीरियत्थेरगाथावण्णना	१३१
२.	सुप्पियत्थेरगाथावण्णना	१३२
३.	सोपाकत्थेरगाथावण्णना	१३६
४.	पेसियत्थेरगाथावण्णना	१३९
५.	सामञ्जकानित्थेरगाथावण्णना	१४२
६.	कुमापुत्तत्थेरगाथावण्णना	१४४
७.	कुमापुत्तसहायत्थेरगाथावण्णना	१४६
८.	गवम्पत्तित्थेरगाथावण्णना	१४८
९.	तिस्सत्थेरगाथावण्णना	१५१
१०.	वड्डमानत्थेरगाथावण्णना	१५३
५.	पञ्चमवग्गो	१५४
१.	सिरिवड्डत्थेरगाथावण्णना	१५४
२.	खदिरवनियत्थेरगाथावण्णना	१५६
३.	सुमङ्गलत्थेरगाथावण्णना	१५९

४.	सानुत्थेरगाथावण्णना	१६४
५.	रमणीयविहारित्थेरगाथावण्णना	१६७
६.	समिद्धित्थेरगाथावण्णना	१६९
७.	उज्जयत्थेरगाथावण्णना	१७१
८.	सञ्जयत्थेरगाथावण्णना	१७३
९.	रामणैयकत्थेरगाथावण्णना	१७४
१०.	विमलत्थेरगाथावण्णना	१७६
६.	छट्ठवग्गो	१७१
१.	गोधिकादिचतुत्थेरगाथावण्णना	१७९
२.	सुबाहुत्थेरगाथावण्णना	१८३
३.	वल्लियत्थेरगाथावण्णना	१८४
४.	उल्लियत्थेरगाथावण्णना	१८४
५.	अञ्जनवनियत्थेरगाथावण्णना	१८४
६.	कुटिविहारित्थेरगाथावण्णना	१८७
७.	दुतियकुटिविहारित्थेरगाथावण्णना	१८९
८.	रमणीयकुटि कत्थेरगाथावण्णना	१९२
९.	कोसलविहारित्थेरगाथावण्णना	१९४
१०.	सीवलित्थेरगाथावण्णना	१९६
७.	सत्तमवग्गो	२०४
१.	वप्पत्थेरगाथावण्णना	२०४
२.	वज्जिपुत्तत्थेरगाथावण्णना	२०६
३.	पक्खत्थेरगाथावण्णना	२०९
४.	विमलकोण्डञ्जत्थेरगाथावण्णना	२११
५.	उक्खेपकतवच्छत्थेरगाथावण्णना	२१४
६.	मेधियत्थेरगाथावण्णना	२१७
७.	एकधम्मसवनीयत्थेरगाथावण्णना	२२०
८.	एकुदानियत्थेरगाथावण्णना	२२२
९.	छन्नत्थेरगाथावण्णना	२२६
१०.	पुण्णत्थेरगाथावण्णना	२२८

६. अष्टमवगो

१.	वच्छपालत्थेरगाथावण्णना	२३२
२.	आनुमत्थेरगाथावण्णना	२३४
३.	माणवत्थेरगाथावण्णना	२३७
४.	सुयामनत्थेरगाथावण्णना	२४०
५.	सुसारत्थेरगाथावण्णना	२४३
६.	पियञ्जहत्थेरगाथावण्णना	२४६
७.	हत्थारोहपुत्तत्थेरगाथावण्णना	२४८
८.	मेण्डसिरत्थेरगाथावण्णना	२५०
९.	रक्खितत्थेरगाथावण्णना	२५२
१०.	उगत्थेरगाथावण्णना	२५४

९. नवमवगो

१.	समितिगुत्तत्थेरगाथावण्णना	२५७
२.	कस्सपत्थेरगाथावण्णना	२५९
३.	सीहत्थेरगाथावण्णना	२६२
४.	नीतत्थेरगाथावण्णना	२६४
५.	सुनागत्थेरगाथावण्णना	२६६
६.	नागितत्थेरगाथावण्णना	२६८
७.	पविट्ठत्थेरगाथावण्णना	२७१
८.	अज्जुनत्थेरगाथावण्णना	२७२
९.	(पठम) देवसभत्थेरगाथावण्णना	२७४
१०.	सामिदत्तत्थेरगाथावण्णना	२७७

१०. दसमवगो

१.	परिपुण्णकत्थेरगाथावण्णना	२७९
२.	विजयत्थेरगाथावण्णना	२८१
३.	एरकत्थेरगाथावण्णना	२८३
४.	मेत्तजित्थेरगाथावण्णना	२८५
५.	चक्खुपालत्थेरगाथावण्णना	२८७
६.	खण्डसुमनत्थेरगाथावण्णना	२९१

७.	तिस्सत्थेरगाथावण्णना	२९३
८.	उभयत्थेरगाथावण्णना	२९५
९.	उत्तियत्थेरगाथावण्णना	२९७
१०.	(दुतिय) देवसभत्थेरगाथावण्णना	२९९
११.	एकादसवग्गो	३०२
१.	बेलट्टानिकत्थेरगाथावण्णना	३०२
२.	सेतुच्छत्थेरगाथावण्णना	३०४
३.	बन्धुरत्थेरगाथावण्णना	३०६
४.	खितकत्थेरगाथावण्णना	३०८
५.	मलितवम्भत्थेरगाथावण्णना	३११
६.	सूहेमन्तत्थेरगाथावण्णना	३१३
७.	धम्मसवत्थेरगाथावण्णना	३१६
८.	धम्मसवपितुत्थेरगाथावण्णना	३१८
९.	संघरक्खितत्थेरगाथावण्णना	३१९
१०.	उसभत्थेरगाथावण्णना	३२१
१२.	द्वादसमवग्गो	३२४
१.	जेन्तत्थेरगाथावण्णना	३२४
२.	वच्छगोत्तत्थेरगाथावण्णना	३२६
३.	वनवच्छत्थेरगाथावण्णना	३२८
४.	अधिमुत्तत्थेरगाथावण्णना	३३१
५.	महानामत्थेरगाथावण्णना	३३५
६.	पारापरियत्थेरगाथावण्णना	३३८
७.	यसत्थेरगाथावण्णना	३४२
८.	किमिलत्थेरगाथावण्णना	३४६
९.	वज्जिपुत्तत्थेरगाथावण्णना	३४८
१०.	इसिदत्तत्थेरगाथावण्णना	३५०
२.	दुकनिपातो	२५२
१.	पठमवग्गो	३५२
१.	उत्तरत्थेरगाथावण्णना	३५२

२.	पिण्डोलभारद्वाजत्थेरगाथावण्णना	३५९
३.	वल्लियत्थेरगाथावण्णना	३६३
४.	गङ्गातीरियत्थेरगाथावण्णना	३६५
५.	अजिनत्थेरगाथावण्णना	३६७
६.	मेळजिनत्थेरगाथावण्णना	३७०
७.	राधत्थेरगाथावण्णना	३७२
८.	सुराधत्थेरगाथावण्णना	३७३
९.	गोतमत्थेरगाथावण्णना	३७५
१०.	वसभत्थेरगाथावण्णना	३७७
२.	दुतियवग्गो	३८४
१.	महाचुन्दत्थेरगाथावण्णना	३८४
२.	जोतिदासित्थेरगाथावण्णना	३८७
३.	हेरञ्जकानित्थेरगाथावण्णना	३९०
४.	सोममित्तत्थेरगाथावण्णना	३९३
५.	सब्बमित्तत्थेरगाथावण्णना	३९४
६.	महाकाळत्थेरगाथावण्णना	३९७
७.	तिस्सत्थेरगाथावण्णना	४००
८.	किमिलत्थेरगाथावण्णना	४०४
९.	नन्दत्थेरगाथावण्णना	४०५
१०.	सिरिमत्थेरगाथावण्णना	४१०
३.	ततियवग्गो	४१७
१.	उत्तरत्थेरगाथावण्णना	४१७
२.	भद्दजित्थेरगाथावण्णना	४१९
३.	सोभितत्थेरगाथावण्णना	४२४
४.	वल्लियत्थेरगाथावण्णना	४२८
५.	वीतसोकत्थेरगाथावण्णना	४३
६.	पुण्णमासत्थेरगाथावण्णना	४३६
७.	नन्दकत्थेरगाथावण्णना	४४८
८.	भरतत्थेरगाथावण्णना	४४९

९.	भारद्वाजत्थेरगाथावण्णना	४४३
१०.	कण्हदिन्नत्थेरगाथावण्णना	४४६
४.	चतुत्थवग्गो	४४८
१.	मिगसिरत्थेरगाथावण्णना	४४८
२.	सिवकत्थेरगाथावण्णना	४५०
३.	उपवाणत्थेरगाथावण्णना	४५२
४.	इसिदिन्नत्थेरगाथावण्णना	४५८
५.	सम्बुलकच्चानत्थेरगाथावण्णना	४६०
६.	नितकत्थेरगाथावण्णना	४६२
७.	सोणपोटिरियपुत्तत्थेरगाथावण्णना	४६४
८.	निसभत्थेरगाथावण्णना	४६६
९.	उसभत्थेरगाथावण्णना	४६८
१०.	कप्पटकुरत्थेरगाथावण्णना	४७०
५.	पञ्चमवग्गो	४७३
१.	कुमारकस्सपत्थेरगाथावण्णना	४७३
२.	धम्मपालत्थेरगाथावण्णना	४७७
३.	ब्रह्मालित्थेरगाथावण्णना	४७९
४.	मोघराजत्थेरगाथावण्णना	४८१
५.	विसाखपञ्चालपुत्तत्थेरगाथावण्णना	४८५
६.	चूलकत्थेरगाथावण्णना	४८७
७.	अनूपमत्थेरगाथावण्णना	४९०
८.	वज्जितत्थेरगाथावण्णना	४९२
९.	सन्धितत्थेरगाथावण्णना	४९४
३.	तिकनिपातो	४९७
१.	अङ्गणिकभारद्वाजत्थेरगाथावण्णना	४९७
२.	पच्चयत्थेरगाथावण्णना	५००
३.	वाकुलत्थेरगाथावण्णना	५०३
४.	धनियत्थेरगाथावण्णना	५०८

५.	मातङ्गपुत्तत्थेरगाथावण्णना	५१०
६.	खुज्जसोभितत्थेरगाथावण्णना	५१३
७.	कारणत्थेरगाथावण्णना	५१६
८.	वस्सिकत्थेरगाथावण्णना	५२०
९.	यसोजत्थेरगाथावण्णना	५२२
१०.	साटिमत्तियत्थेरगाथावण्णना	५२५
११.	उपालित्थेरगाथावण्णना	५२८
१२.	उत्तरपालत्थेरगाथावण्णना	५४२
१३.	अभिभूतत्थेरगाथावण्णना	५४५
१४.	गोतमत्थेरगाथावण्णना	५४७
१५.	हरितत्थेरगाथावण्णना	५५०
१६.	विमलत्थेरगाथावण्णना	५५१

परिसिट्ठं

सदानुक्कमणिका

५५३-६०४

List of Abbreviations In the Text

अं० नि०	=	अङ्गुत्तरनिकायो
अप०	=	अपदानं
इ० वु०	=	इतिवृत्तकं
उ०	=	उदानं
क० व०	=	कथावस्थुं
खु० पा०	=	खुद्दकपाठो
चु० नि०	=	चुल्लनिद्देसो
जा०	=	जातकं
थेर० गा०	=	थेरगाथा
थेरी० गा०	=	थेरीगाथा
दी० नि०	=	दीघनिकायो
ध० प०	=	धम्मपदं
ध० सं०	=	धम्मसङ्गणि
पटि० म०	=	पटिसम्भिमदासंगो
पाचि०	=	पाचित्तियपालि
पारा०	=	पाराजिकपालि
बु० वं०	=	बुद्धवंसो
म० नि०	=	मज्झिमनिकायो
म० व०	=	महावग्गो
महा० नि०	=	महानिद्देसो
वि०	=	विभङ्गो
सु० नि०	=	सुत्तनिपातो
सं० नि०	=	संयुत्तनिकायो

In the margin

B	=	Burmese
R	=	Roman

In the footnote

म०	=	मरम्म (छट्ट संगायन संस्करण)
रो०	=	रोमन
सी०	=	सिंहली
स्या०	=	स्यामीज

List of Abbreviations in the Text

no. 100	=	no. 100
no. 101	=	no. 101
no. 102	=	no. 102
no. 103	=	no. 103
no. 104	=	no. 104
no. 105	=	no. 105
no. 106	=	no. 106
no. 107	=	no. 107
no. 108	=	no. 108
no. 109	=	no. 109
no. 110	=	no. 110
no. 111	=	no. 111
no. 112	=	no. 112
no. 113	=	no. 113
no. 114	=	no. 114
no. 115	=	no. 115
no. 116	=	no. 116
no. 117	=	no. 117
no. 118	=	no. 118
no. 119	=	no. 119
no. 120	=	no. 120
no. 121	=	no. 121
no. 122	=	no. 122
no. 123	=	no. 123
no. 124	=	no. 124
no. 125	=	no. 125
no. 126	=	no. 126
no. 127	=	no. 127
no. 128	=	no. 128
no. 129	=	no. 129
no. 130	=	no. 130

In the margin

B	=	B
B	=	B

In the footnote

no. 100	=	no. 100
no. 101	=	no. 101
no. 102	=	no. 102
no. 103	=	no. 103

सुद्धिपण्णं

पिट्ठे	पन्तियं	असुद्धपाठो	सुद्धपाठो
९	४	चमिगराजा	च मिगराजा
२४		एककनिपात	एककनिपातो
		पठमवग्ग	पठमवग्गो
	११	सद्धिपब्बतपादे	सद्धि पब्बतपादे
२५	२	गत्तेसु	गत्तेसु
	४	लक्खणपारि पूरि	लक्खणपारिपूरि
	१४	“आचरिय	“आचरिय,
	१८	तापसा”	तापसा“
२६	१७	सत्थारि	सत्थरि
२७	१७	भिक्खूति	भिक्खू ति
	१८	“भन्ते	“भन्ते,
	१९	सम्पत्ति सम्पत्ति पत्थेनि	सम्पत्ति पत्थेमि
	२५	कप्पसत सहस्सं	कप्पसतसहस्सं
	२५	अतिक्कमित्वा	अतिक्कमित्वा
२८	५	गतपच्चयागतवत्तं	गतपच्चागत वत्तं
	६	आगमट्ठकथासु	आगमट्ठकथासु
	८	कालङ्कत्वा	कालङ्कत्वा
३०	१७	मज्झन्हि केव	मज्झन्हिकेव
३३	५	बुद्धप्पादं	बुद्धप्पादं
३५	६	भन्ते	भन्ते,
३६	४	सुख	सुख
३८	४	पगाळो	पगाळो
४६	२३	कङ्कारेवतस्स	कङ्कारेवतस्स
५१	१९	अरियमग्गसमुप्पादनेन	अरियमग्गसमुप्पादनो
५७	१५	“आवुसो	“आवुसो,

५९	६	पञ्जापेति	पञ्जापेति
६२	२०	चितारुळा	चितारुळा
६८	३	रक्खं ति	रक्खन्तो
७३	१३	पब्बजित्वा ।	पब्बजित्वा
७५	१६	नापगतं	नापगतं
७६	९	दुम्मन्तितन्ति	दुम्मन्तितं ति
७७	७	विपस्सिस्सा	विपस्सिस्सा
८९	१४	दळ्ळा	दळ्ळा
९१	२५	भन्ते	भन्ते,
९२	१	मावदी	मा वदी
	२३	योनिमो मनसिकारे	योनिमोमनसिकारे
९६	२१	अधिगतो' रहत्तो	अधिगतो' रहत्तो
१०७	१८	विवट्ठु पनिससयं	विवट्ठु पनिससयं
१०८	३	अपदाने	अपदाने
११२	२४	सुत्तं न्ति	सुत्तन्ति
१२०	२	आवि भविस्सति	आविभविस्सति
	१८	(अपा०)	(अप०)
१२३	६	विवेकमनुब्रूहयन्ति	विवेकमनुब्रूहयन्ति
	१५	कसपुब्बकिच्चं	कसपुब्बकिच्चं
	२४	(अपा०)	(अप०)
१३०	३	विवेकमनुयुत्तेहि	विवेकमनुयुत्तेहि
१३१	१५	देसेन्तं, देसेन्तं	देसेन्तं,
१३३	१	तापसपब्बज्ज	तापसपब्बज्जं
	२०	पच्चत्थिको	पच्चत्थिको
१३८	२१	सम्भदेवसेन	सम्भदेवसेन
१४२	३	पक्कामिं न्ति	पक्कामि ति
१४६	१	तिआदि	ति आदि
	३	दिट्ठधम्मिक ०	दिट्ठधम्मिक ०
१४७	८	गच्छन्तापि	गच्छन्ता पि
१४८	१३	दुग्गतिं	दुग्गतिं

१६१	१४	पक्चनुभोन्ती	पक्चनुभोन्ती
१६४	१३	सानूतिस्स	सानुतिस्स
	१८	मनापोति	मनापो ति
१६५	२४	मरणन्ति	मरणं ति
१६६	१२	कस्माति	कस्मा ति
१६७	१६	योब्बनमदेत	योब्बनमदेन
१६९	१३	कत्ताधिकारो	कताधिकारो
१७१	९	वेपुल्लप्पत्ताति	वेपुल्लप्पत्ता ति
१७७	७	चातुद्दीपिकमहामेघो	चातुद्दीपिकमहामेघो
	१७	महाइस्मि	महाइस्मि
१७९	१९	पटिसम्मिदाहि	पटिसम्भिदाहि
१९२	४	अत्थदस्सिस्स	अत्थदस्सिस्स
१९४	११	० वत्थुसादिसमेव	० वत्थुसदिसमेव
१९७	७	कस्सिम	कस्सिमं
२००	११	कथेति भन्ते”	कथेति, भन्ते,”
	१३	भन्ते	भन्ते,
२०२	११	बोधिभुत्तमं	बोधिमुत्तमं
	२४	० सुखपटिसवेदनेन	० सुखपटिसंवेदनेन
२१४	१	पण्डरकतुना	पण्डरकेतुना
२१६	२१	अभिधम्मपदेस	अभिधम्मपदेसं
२२५	१०	मुनिनोति	मुनिनो ति
	११	अक्खाताति	अक्खाता ति
		अधिचेतसोति	अधिचेतसो ति
	२४	पकासिताति	पकासिता ति
२२८	१३	परिनिब्बायि, तस्स	परिनिब्बायि,
		परिनिब्बायि	
२४१	२०	भुत्तावि	भुत्तावि
२४२	२१	सब्बसो ति	असब्बसो ति
		न	न
२६		पतिचयोति	पतिचयो ति

२५०	६	ब्रण्हाकुले	ब्राह्मणकुले
२५१	१९	अनेकजातिसंसारं	अनेकजातिसंसारं
२५३	२२	पहीनो	पहीनो
२५६	१	समितिगुत्तथेरस्स	समितिगुत्तथेरस्स
२६२	३	अत्थदस्सिस्स	अत्थदस्सिस्स
२६५	१३	दुक्खस्सा	दुक्खस्सा
२८४	१२	सुप्पबुद्धोति	सुप्पबुद्धो ति
२८५	१२	अनोमदस्सिस्स	अनोमदस्सिस्स
२९०	१२	हतनेकोस्मी	हतनेत्तोस्मी
२९१	७	दिञ्जुतं	विञ्जुतं
२९३	१६	पिहरि	पितरि
३०६	२	व्यति रेकमुखेन	व्यतिरेकमुखेन
३११	२	पदुमुत्तरस्स	पदुमुत्तरस्स
	७	मलितवम्भोतिस्से	मलितवम्भोतिस्स
३१३	८	तिस्सस्स	तिस्सस्स
३१५	५	एतेनाति	एतेना ति
३१६	३	धम्मसवत्थेरस्स	धम्मसवत्थेरस्स
३२१	१२	पुञ्जानि	पुञ्जानि
३२८	५	अगितत्ता	अधिगतत्ता
३३०	११	गोन ज्जलमिगयुता	गोन ज्जलमिगायुता
३३८	१९	बुद्धप्पादे	बुद्धप्पादे
३३९	१७	सत्तरत्तिन्दिवं	सत्तरत्तिन्दिवं
३४८	२०	पुञ्जाकम्मेन	पुञ्जाकम्मेन
३५३		दुकनिपात	दुकनिपातो
	१५	वस्सकारो	वस्सकारो
३५६	४	चक्कवत्ती	चक्कवत्ती
३६३	५	पच्चकसम्बुद्धं	पच्चकसम्बुद्धं
३६८	१	सम्पटिच्छिमु	सम्पटिच्छिमु
३६९	७	एतस्साति	एतस्सा ति
३७४	११	दक्खिणयस्स	दक्खिणयस्स

३८५	२५	गरुसन्निवासोपि	गरुसन्निवासो पि
४०४	९	अनुरुद्धेन	अनुरुद्धेन
४२५	१७	यूपो	यूपो
४३४	१७	जन्न्नाहं	यन्न्नाहं
४३९	१९	नन्दक	नन्दक,
४६४	८	देवमनुस्सेसु	देवमनुस्सेसु
४६८	११	पब्बजि	पब्बजि ।
४७०	१२	कथेसि	कथेसि ।
४९७		तिकनिपात	तिकनिपातो
५०४	१२	पुत्तोति	पुत्तो ति
५१४	२०	जनाम	जना ।
५२७	१८	ठणितकुम्भण्डं	ठणितकुम्भण्डं
५४८	२३	ऐतलोकं	पेतलोकं
५५१	११	विनटू पणिस्सयं	विवटू पणिस्सयं

पी तिमासीसका	पी तिमासीसका	१९	१२५
नईरुहा	नईरुहा	१	४०४
पिपु	पिपु	०१	१९४
हानन	हानन	०१	४९४
कलन	कलन	११	१९४
सुसिमुहा	सुसिमुहा	२	४९४
। पीरु	। पीरु	४१	२९४
। पीरु	। पीरु	४१	००४
तिमासीसका	तिमासीसका		०९४
। पीरु	। पीरु	११	४०४
। पीरु	। पीरु	१०	४९४
उपसिमुहा	उपसिमुहा	२१	०९४
कलन	कलन	११	२९४
सुसिमुहा	सुसिमुहा	११	१९४

THE PĀLI ALPHABET IN DEVNĀGARĪ AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

अ a आ ā इ i ई ī उ u ऊ ū ए e ओ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

क ka	ख kha	ग ga	घ gha	ङ ṅa
च ca	छ cha	ज ja	झ jha	ञ ña
ट ṭa	ठ ṭha	ड ḍa	ढ ḍha	ण ṇa
त ta	थ tha	द da	ध dha	न ṇa
प pa	फ pha	ब ba	भ bha	म ma
य ya	र ra	ल la	व va	स sa
		ह ha	ळ ḷa	अं am

VOWELS IN COMBINATION

क ka	का kā	कि ki	की kī	कु ku	कू kū	के ke	को ko
ख kha	खा khā	खि khi	खी khī	खु khu	खू khū	खे khe	खो kho

CONJUNCTIONSONANTS

क्क kka	क्व ṛca	द dva	म्ब mba
क्ख kkha	क्ळ ṛcha	धय dhyā	म्भ mbha
क्य kya	ञ ṇja	ध्व dhva	म्म mma
क्रि kri	ञ्ज ṇjha	न्त nta	म्य mya
क्ल kla	ट्ट, ट ṭṭa	न्त्व ntva	म्ह mha
क्व kva	ट्ठ, ठ ṭṭha	न्थ nthā	य्य yya
ख्य khyā	ड्ड, ड ḍḍa	न्द nda	य्ह yha
ख्व khva	ड्ढ, ढ ḍḍha	न्द्र ndra	ल्ल lla
ग्ग gga	यट ṇṭa	न्ध ndha	ल्य lya
ग्व ggva	यठ ṇṭha	न्न nna	ल्ह lha
ग्य gya	यड ṇḍa	न्य nya	व्ह vha
ग्र gra	यण ṇṇa	न्ह nha	स्त sta
ङ्क ṅka	यह ṇha	प्प ppa	स्त्र stra
ङ्ख ṅkha	त्त tta	फ्फ ppha	रन sna
ङ्ग ṅga	त्थ ttha	प्य pya	र्य sya
ङ्घ ṅgha	त्त्व tva	प्ल pla	रस ssa
च्च cca	त्य tya	ब्ब bba	रम sma
च्च ccha	त्र tra	भ्भ bbha	रव sva
ज्ज jja	द्द dda	ब्य bya	ह्य hma
ज्ज jjha	द्ध ddha	ब्र bra	ह्व hva
ञ्ज ṇṇa	द्य dya	म्प mpa	ळ्ह ḷha
न्ह ṇha	द्र dra	म्फ mpha	

ī=ā; f=i; ḷ=ī; =u; ˆ=ū; ˆ=e; ḷ=o

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ ०
1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

थेरगाथा-अट्टकथा

(परमत्थदीपनी)

पठमो भागो

पुस्तक-संग्रह

(विभागीय)

पुस्तक संग्रह

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

थेरगाथा-अट्टकथा

(परमत्थदीपनी)

गन्धारम्भकथा

B. 1

महाकारुणिकं नाथं, अेय्यसागरपारगुं ।
वन्दे निपुणगम्भीरं^१—विचित्रनयदेसनं ॥
विज्जाचरणसम्पन्ना, येन निय्यन्ति^२ लोकतो ।
वन्दे तमुत्तमं धम्मं, सम्मासम्बुद्धपूजितं ॥
सीलादिगुणसम्पन्ना, ठितो मग्गफलेसु यो ।
वन्दे अरियसंघं तं, पुञ्चक्खेतं अनुत्तरं ॥
वन्दनाजनितं पुञ्चं, इति यं रतनत्तये ।
हत्तन्तरायो सब्बत्थ, हुत्वाहं तस्स तेजसा ॥
या ता सुभूतिआदीहि, कतकिञ्चेहि तादिहि ।
थेरेहि भासिता गाथा, थेरीहि च निरामिसा ।
उदाननादविधिना^३, गम्भीरा निपुणा सुभा ।
सुञ्चतापटिसंयुत्ता, अरियधम्मप्पकासिका ॥
थेरगाथा ति नामेन, थेरीगाथा ति तादिनो ।
या खुद्दकनिकायम्हि^४, सङ्गार्यिसु महेसयो ॥

5

10

१. गम्भीरं—सी० ।

२. उदानादिविधिना चेव—सी० ।

३. नीयन्ति—सी० ।

४. निकायस्मि—सी० ।

B. 2

तासं गम्भीरजाणेहि, ओगाहेतब्बभावतो ।
 किञ्चापि दुक्करा^१ कातुं, अत्थसंवण्णना मया ॥
 सहसंवण्णनं यस्मा, धरते सत्थु सासनं ।
 पुब्बाचरियसीहानं, तिट्ठतेव विनिच्छयो ॥
 तस्मा तं अवलम्बित्वा ओगाहेत्वान पञ्चपि ।
 निकाये उपनिस्साय, पोरणट्ठकथानयं ॥
 सुविसुद्धं असंकिण्णं, निपुणत्थविनिच्छयं ।
 महाविहारवासीनं, समयं अविलोमयं ॥
 यासं अत्थो दुविज्जेय्यो, अनुपुब्बिकथं^२ विना ।
 तासं तं च^३ विभावेन्तो, दीपयन्तो विनिच्छयं ॥
 यथाबलं करिस्सामि, अत्थसंवण्णनं सुभं ।
 सक्कच्चं थेरगाथानं, थेरीगाथानमेव च ॥
 इति आकङ्खमानस्स, सद्धम्मस्स चिरट्ठिति ।
 तदत्थं विभजन्तस्स, निसामयथ साधवो ति ॥

- 15 का पनेता थेरगाथा थेरीगाथा च, कथं च पवत्ता ति, कामं
 चायमत्थो गाथासु वुत्तोयेव पाकटकरणत्थं^४ पन पुनपि वुच्चते—
 तत्थ थेरगाथा ताव सुभूतित्थेरादीहि भासिता । या हि ते अत्तना
 यथाधिगतं मग्गफलसुखं पच्चावेक्खित्वा काचि उदानवसेन, काचि
 अत्तनो समापत्तिविहारपच्चवेक्खणवसेन, काचि पुच्छावसेन, काचि
 20 परिनिब्बानसमये सासनस्स निव्यानिकभावविभावनवसेन^५
 अभासिसु, ता सब्बा सङ्गीतिकाले एकज्जं कत्वा “थेरगाथा” इच्चेव
 धम्मसङ्गाहकेहि सङ्गीता ।

थेरीगाथा पन थेरियो उद्दिस्स देसिता । ता पन विनयपिटकं,
 सुत्तन्तपिटकं अभिधम्मपिटकं ति तीसु पिटकेसु सुत्तन्तपिटकपरियापन्ना ।

१. दुक्करं—सी० ।

२. तं—सी० ।

३. नीयानिक—सी० ।

४. ० आनुपुब्बिकथं—सी० ।

५. पाकटभावकरणत्थं—सी० ।

दीघनिकायो, मज्झिमनिकायो, संयुत्तनिकायो, अङ्गुत्तरनिकायो, खुद्दकनिकायो ति पञ्चसु निकायेसु खुद्दकनिकायपरियापन्ना, सुत्तं, गेय्यं, वेय्याकरणं, गाथा, उदानं, इतिवुत्तकं, जातकं, अब्भुतधम्मं, वेदल्लं ति नवसु सासनङ्गेषु गाथङ्गसङ्गहं^१ गता ।

B. 3

“द्वासीति बुद्धतो गण्हि, द्वेसहस्सानि भिक्खुतो ।

5

चतुरासीति सहस्सानि, ये मे धम्मा पवत्तिनो” ति ॥

एवं धम्म भण्डागारिकेन पटिञ्जातेसु चतुरासीतिया धम्मक्खन्ध-सहस्सेसु कतिपयधम्मक्खन्धसङ्गहं गता ।

तत्थ थेरगाथा ताव निपाततो एकनिपातो एकुत्तरवसेन याव चुद्दसनिपाता ति चुद्दसनिपातो सोळसनिपातो वीसतिनिपातो तिसनिपातो 10 चत्तालीसनिपातो पञ्चासनिपातो सट्ठिनिपातो सत्ततिनिपातो ति^२ एकवीसतिनिपातसङ्गहा । निपातनं^३ निक्खिपनं ति निपातो । एको एकेको गाथानं निपातो निक्खेपो एत्था ति एकनिपातो । इमिना नयेन सेसेसु पि अत्थो वेदितब्बो ।

तत्थ एकनिपाते द्वादस वग्गा । एकेकस्मिं वग्गे दस दस कत्वा 15 वीसुत्तरसतं थेरा, तत्तिका^४ एव गाथा । वुत्तं हि—

“वीसुत्तरसतं थेरा, कतकिच्चा अनासवा ।

एककम्हि निपातम्हि, सुसङ्गीता महेसिभी” ति ॥

दुकनिपाते एकूनपञ्चास थेरा, अट्टनवुति गाथा; तिकनिपाते सोळस थेरा, अट्टचत्तालीस गाथा; चतुक्कनिपाते तेरस थेरा, 20 द्वेपञ्चास गाथा; पञ्चकनिपाते द्वादस थेरा, सट्ठि गाथा; छक्कनिपाते चुद्दस थेरा, चतुरासीति गाथा; सत्तकनिपाते पञ्च थेरा, पञ्चतिस गाथा; अट्टकनिपाते तयो थेरा, चतुर्विसति गाथा; नवकनिपाते एको थेरो, नव गाथा; दसनिपाते सत्त थेरा, सत्तति

१. गाथासङ्गहं—सी० ।

२. ‘इमे सत्तनिपाता ति’ सी० पोटथके

३. निपातनं—सी० ।

अधिको पाठो ।

४. तत्तिका—सी० ।

- गाथा; एकादसनिपाते एको थेरो, एकादस गाथा; द्वादसनिपाते द्वे थेरा, चतुर्वीसति गाथा; तेरसनिपाते एको थेरो, तेरस गाथा; चुद्दसनिपाते द्वे थेरा, अटुवीसति गाथा; पन्नरसनिपातो नत्थि, सोळसनिपाते द्वे थेरा, द्वत्तिस गाथा; वीसतिनिपाते दस थेरा,
- 5 पञ्चचत्तालीसाधिकानि द्वे गाथासतानि; तिसनिपाते तयो थेरा, सतं पञ्च च गाथा; चत्तालीसनिपाते एको थेरो, द्वेचत्तालीस गाथा; पञ्चासनिपाते एको थेरो, पञ्चपञ्चास गाथा; सट्ठिनिपाते एको थेरो, अटुसट्ठि गाथा; सत्ततिनिपाते^१ एको थेरो, एकसत्तति गाथा । सम्पिण्डेत्वा पन द्वेसतानि चतुसट्ठि च थेरा, सहस्सं तीणि सतानि
- 10 सट्ठि च गाथा ति । कुत्तं पि चेत्तं—

“सहस्सं होन्ति ता गाथा, तीणि सट्ठि सतानि च ।

थेरा च द्वे सता सट्ठि, चत्तारो च पकासिता” ति ॥

- थेरी गाथा पन एकनिपातो एकुत्तरवसेन याव नवनिपाता ति नवनिपातो एकादसनिपातो, द्वादसनिपातो, सोळसनिपातो, वीसति-
- 15 निपातो, तिसनिपातो, चत्तालीसनिपातो, महानिपातो ति सोळसनिपातसङ्गहा । तत्थ एकनिपाते अट्टारस थेरियो, अट्टारसेव गाथा; दुकनिपाते दस थेरियो, वीसति गाथा; तिकनिपाते अटुथेरियो, चतुर्वीसति गाथा; चतुक्कनिपाते एका थेरी, चतस्सो गाथा; पञ्चकनिपाते द्वादस थेरियो सट्ठि^२ गाथा; छकनिपाते अटुथेरियो
- 20 अटुचत्तालीस गाथा; सत्तनिपाते तिस्सो थेरियो, एकवीसति गाथा; अटुनिपाततो पट्टाय याव सोळसनिपाता एकेका^३ थेरियो तंतंनिपातपरिमाणा गाथा; वीसतिनिपाते पञ्चथेरियो^४, अट्टारससतगाथा^५; तिसनिपाते एका थेरी, चतुत्तिस गाथा; चत्तालीसनिपाते एका थेरी,

१. 'पि' सी० पोत्थके अधिको पाठो । २. तेसट्ठि—सी० ।

३. एकिका—सी० ।

४. चतस्सो—सी० ।

५. सत्तनवुत्ति—सी० ।

अट्टचत्तालीस गाथा; महानिपाते पि एका थेरी, पञ्चसत्तति गाथा ।
एवमेत्थ निपातानं गाथावर्णनं^१ गाथानं च परिमाणं वेदितव्वं ।

निदानगाथावर्णना

एवं परिच्छिन्नपरिमाणासु पनेतासु थेरगाथा आदि । तत्था पि—

B. 5

“सीहानं व नदन्तानं, दाठीनं गिरिगम्भरे ।

सुणाथ भावित्तानं, गाथा अत्थूपनायिका^२” ति ॥

5

अयं पठममहासङ्गीति काले आयस्मता आनन्देन तेसं थेरानं थोमनत्थं
भासिता गाथा आदि । तत्थ सीहानं ति सीहसद्वो “सीहो, भिक्खवे,
मिगराजा” (अं० नि० २, ३६) ति आदीसु मिगराजे आगतो ।
“अथ खो सीहो सेनापति येन भगवा तेनुपसङ्कमी” (अं० नि० २, ३०४)
ति आदीसु पञ्जत्तियं^३ । “सीहो ति खो, भिक्खवे, तथागतस्सेतं 10
अधिवचनं अरहन्तो सम्मासम्बुद्धस्सा” (अं० नि० २, ३७९) ति
आदीसु^४ तथागते^५ । तत्थ यथा तथागते सदिसकप्पनाय आगतो, एवं
इधा पि सदिसकप्पनावसेनेव वेदितव्वो, तस्मा सीहानं वा ति
सीहानं इव । सन्धिवसेन सरलोपो “एवसते” (म० नि० १, १४)
ति आदीसु विय । तत्थ इवा ति निपातपदं । सुणाथा ति 15
आख्यातपदं । इतरानि नामपदानि । सीहानं वा ति च सम्बन्धे
सामिवचनं । कामं चेत्य सम्बन्धी सरूपतो न वुत्तो, अत्थतो पन
वुत्तो व होति । यथा हि “ओट्टस्सेव मुखं एतस्सा” ति
वुत्ते ओट्टस्स मुखं विय मुखं एतस्सा ति अयमत्थो
वुत्तो एव होति, एवमिधा पि “सीहानं वा” ति वुत्ते^६ 20
सीहानं नादो विया ति अयमत्थो वुत्तो एव होति । तत्थ मुखसद्-
सन्निधानं होती ति चे, इधा पि “नदन्तानं” ति पदसन्निधानतो,
तस्मा सीहानं वा ति निदस्सनवचनं^६ । नदन्तानं ति तस्स

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. अत्तूपनायिका—सी० ।

३. ‘वेदितव्वो’ सी० पोत्थके अधिको ४-४. यत्थ तथागतेव वुत्तं—सी० ।

पाठो ।

४. ‘पी’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

५. निदस्सनवचनमेतं—सी० ।

B. 6

निदस्सितब्बेन सम्बन्धदस्सनं । दाठीनं ति तब्बिसेसनं । गिरिगम्भरे
 ति तस्स पवत्तिट्ठानदस्सनं । सुणाथा ति सवने नियोजनं । भावित्तानं
 ति सोतब्बस्स पभवदस्सनं । गाथा ति सोतब्बवत्थुदस्सनं ।
 अत्थुपनायिका^१ ति तब्बिसेसनं । कामं चेत्य “सीहानं नदन्तानं
 ५ दाठीनं” ति पुल्लिङ्गवसेन आगतं^२, लिङ्गं पन परिवत्तेत्वा “सीहीनं”
 ति आदिना इत्थिलिङ्गवसेना पि अत्थो वेदितब्बो^३ । एकसेसवसेन
 वा सीहा च सीहियो च सीहा, तेसं सीहानं ति आदिना साधारणा
 हेता तिस्सो निदानगाथा थेरगाथानं थेरीगाथानं चा ति ।

तत्थ सहनतो हननतो च सीहो । यथा हि सीहस्स मिगरब्बो
 10 बलविसेसयोगतो सरभमिगमत्तवरवारणादितो पि परिस्सयो नाम
 नत्थि, वातातयादिपरिस्सयं पि सो सहतियेव, गोचराय पक्कमन्तो
 पि तेजुस्सदताय मत्तगन्धहत्थिवनमहिंसादिके समागन्त्वा अभीरू
 अद्धम्भी अभिभवति, अभिभवन्तो च ते अञ्चदत्थुहन्त्वा तत्थ मुदु-
 मंसानि भक्खयित्वा सुखेनेव विहरति, एवमेते पि महाथेरा अरियबल
 15 विसेसयोगेन सब्बेसं पि परिस्सयानं सहनतो, रागादिसंकिलेसबलस्स
 अभिभवित्वा हननतो पजहनतो तेजुस्सदभावेन कुतो चि पि अभीरू
 अद्धम्भी भानादिसुखेन विहरन्ती ति सहनतो हननतो च सीहा विया
 ति सीहा । सदत्थतो पन यथा कन्तनत्थेन आदिअन्तविपल्लासतो
 तक्कं वुच्चति, एवं हिंसनट्ठेन सीहो वेदितब्बो । तथा सहनट्ठेन ।
 20 पिसोदरादिपक्खेपेन निरुत्तिनयेन पन वुच्चमाने वत्तब्बमेव नत्थि ।

अथ वा यथा मिगराजा केसरसीहो अत्तनो तेजुस्सदताय
 एकचारी विहरति, न कञ्चि सहायं पञ्चासीसति, एवमेते पि
 तेजुस्सदताय विवेकाभिरतिया च एकचारिनो ति एकचरियट्ठेन पि
 सीहाविया ति सीहा, तेनाह—भगवा “सीहंवेकचरं नागं”
 25 (सं० नि० १, १७) ति ।

१. अत्तुपनायिका—सी० ।

२. आगतानं—सी० ।

३. वत्तब्बो—सी० ।

अथ वा असन्तासनजवपरक्कमादिविसेसयोगतो सीहा विया ति सीहा, एते महाथेरा । वुत्तं हेतं भगवता—“द्वेमे, भिक्खवे, असनिया फलं तिया न सन्तसन्ति, कतमेव द्वे ? भिक्खु च खीणासवो सीहो चमिगराजा” (अं० नि० १, ७२) ति ।

जवो पि सीहस्स अञ्जेहि असाधारणो, तथा परक्कमो । तथा 5
हि सो उसभसतं पि लङ्घित्वा वनमहिं सादीसु निपतति, पोतको^१ पि समानो पभिन्नमदानं पि मत्तवरवारणानं पटिमानं^२ भिन्दित्वा दन्त-
कल्लीरं व^३ खादति । एतेसं पन अरियमग्गजवो इद्धिजवो च अञ्जेहि असाधारणो, सम्मप्पधानपरक्कमो च निरतिसयो । तस्मा सीहानं
वा ति सीहसदिसानं विय । सीहस्स चेत्य हीनूपमता^४ दट्टब्बा, 10
अच्चन्त विसिट्ठस्स सहनादिअत्थस्स थेरेस्वेव लब्भनतो ।

B. 7

नदन्तानं ति गज्जन्तानं । गोचरपरक्कमतुट्ठिवेलादीसु^५ हि यथा सीहा अत्तनो आसयतो निक्खमित्वा विजम्भित्वा सीहनादं अभीत-
नादं नदन्ति, एवं एते पि विसयज्झत्तपच्चवेक्खण उदानादिकालेसु इमं अभीतनादं नदिंसु । तेन वुत्तं—“सीहानं व नदन्तानं” ति । 15
दाठीनं ति दाठावन्तानं । पसट्ठदाठीनं^६, अतिसयदाठानं ति वा अत्थो । यथा हि सीहा अतिविय दळ्हानं तिव्खानं च चतुन्नं दाट्टानं बलेन पटिपक्खं^७ अभिभवित्वा अत्तनो मनोरथं मत्थकं पुरेन्ति, एवमेते पि चतुन्नं अरियमग्गदाट्टानं बलेन अनादिमति संसारे अनभिभूतपुब्बपटिपक्खं अभिभवित्वा अत्तनो मनोरथं मत्थकं 20
पापेसु । इधापि दाठा विया ति दाठा ति सदिसकप्पनावसेनेव^८ अत्थो वेदितव्वो ।

गिरिगम्भरे ति पब्बतगुहायं, समीपत्थे भुम्मवचनं ।
“गिरिगम्भरे” ति केचि पठन्ति । पब्बतेसु वनगहने वनसण्डे ति

१. पतको—सी० ।

२. पत्तमानानं—सी० ।

३. मंसं—सी० ।

४. हि अनूपमता—सी० ।

५. ० दोहव्ठादीसु—सी० ।

६. पसत्थानं पसट्ठदाठीनं—सी० ।

७. पटिपक्खे—सी० ।

८. परिसंकप्पनावसेनेव—सी० ।

अत्थो । इदं पन नेसं विरोचनट्टानदस्सनं चेव सीहनादस्स योग्य-
भूमिदस्सनं^१ च । नदन्तानं गिरिगम्भरे ति योजना । यथा हि^२ सीहा
येभूयेन गिरिगम्भरे अञ्जेहि दुरासदताय जनविवित्ते वसन्ता अत्तनो
दस्सनेन उप्पज्जनकस्स खुद्दकमिगसन्तासस्स परिहरणत्थं गोचर-
५ गमने सीहनादं नदन्ति, एवमेते पि अञ्जेहि दुरासदगिरिगम्भर-
सदिसेव सुञ्जागारेवसन्ता गुणेहि खुद्दकानं पुथुज्जनानं तण्हादिट्ठि-
परित्तासपरिवज्जनत्थं वक्खमान गाथासङ्घातं अभीतनादं नदिसु ।
तेन वुत्तं “सीहानं व नदन्तानं, दाठीनं गिरिगम्भरे” ति ।

B. 8

सुणाथा ति सवनाणत्तिकवचनं, तेन वक्खमानानं गाथानं
१० सन्नपतिताय परिसाय सोतुकामतं उप्पादेन्तो सवने आदरं जनेति,
उस्साहं समुट्ठापेन्तो गारवं बहुमानं च उपट्ठपेति । अथवा “सीहानं”
ति आदीनं पदानं सदिसकप्पनाय^३ विना मुख्यवसेनेव अत्थो
वेदितब्बो । तस्मा दळ्हतिक्खभावेन पसट्ठातिसयदाठताय दाठीनं
गिरिगम्भरे नदन्तानं सीहगज्जितं गज्जन्तानं सीहानं मिगराजूनं
१५ विय तेसं अभीतनादसदिसा गाथा सुणाथा ति अत्थो । इदं वुत्तं
होति—“यथा सीहनादं नदन्तानं सीहानं मिगराजूनं कुतोचिपि
भयाभावतो सो अभीतनादो तदञ्ज मिगसन्तासकरो, एवं
भावितत्तानं अप्पमत्तानं थेरानं सीहनादसदिसियो^४ सब्बसो भयहेतूनं
सुप्पहीनत्ता अभीतनादभूता, पमत्तजनसन्तासकरा गाथा सुणाथा
२० ति ।

भावितत्तानं ति भावितचित्तानं । चित्तं हि “अत्ता हि किर
दुद्दमो (ध०प० ३२) यो वे ठित्तो तसरं^५ व^५ उज्जू (सु०नि० २९९)
ति” च “अत्तसम्मापणिधी” (सु० नि० ३०७) ति
च एवमादीसु अत्ता ति वुच्चति, तस्मा अधिकित्तानुयोगेन

१. योगभूमिदस्सनं—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. परिकप्पनाय—सी० ।

४. सीहनादसदिस—सी० ।

५-५. तस्सेव—सी० ।

समथविपस्सनाभिवड्डितचित्तानं समथविपस्सना भावनामत्थकं
पापेत्वा ठितानं ति अत्थो । अथवा भावित्तानं ति भावितसभावानं,
सभावभूतसीलादिभावितानं ति अत्थो । गीयती ति गाथा, अनुद्वू-
भादिवसेन इसीहि पवत्तितं चतुप्पदं छप्पदं वा वचनं । अञ्जेसं पि
तंसदिसताय तथा^१ वुच्चन्ति । अत्तत्थादिभेदे अत्थे उपनेन्ति तेसु 5
वा उपनिय्यन्ती ति अत्थुपनायिका^२ ।

अथ वा भावित्तानं ति भावितत्ताभावानं, अत्तभावो हि आहितो
अहं मानो एत्था ति “अत्ता” ति वुच्चति, सो च तेहि अप्पमाद
भावनाय अनवज्जभावनाय^३ भावितो सम्मदेव गुणगन्धं गाहापितो ।
तेन^४ तेसं कायभावना सीलभावना चित्तभावना पञ्चाभावना 10
ति चतुन्नं पि भावनानं परिपुण्णभावं दस्सेति । “भावना” ति च
सम्बोधिपटिपदा इधाधिप्पेता । यायं सच्चसम्बोधि अत्थि, सा
दुविधा अभिसमयतो तदत्थतो च । सम्बोधि पन तिविधा सम्मा-
सम्बोधि पच्चेकसम्बोधि सावकसम्बोधी ति । तत्थ सम्मा सामं
सब्बधम्मानं वुज्झुनतो बोधनतो च सम्मासम्बोधि । सब्बञ्जुत- 15
आणपदद्वानं मग्गआणं मग्गआणं मग्गआणपदद्वानं च सब्ब-
ञ्जुतञ्जाणं “सम्मासम्बोधी” ति वुच्चति । तेनाह—

“बुद्धो ति यो सो भगवा सयम्भू अनाचरियको पुब्बे अननुस्सु-
तेसु धम्मेसु सामं सच्चानि अभिसम्बुज्झि, तत्थ च सब्बञ्जतं पत्तो
बलेसु च वसीभावं” (पटि० म० २०२) ति ।

B. 9

20

बोधनेय्यबोधनत्थो हि बलेसु वसीभावो । पच्चेकं सयमेव बोधी
ति पच्चेकसम्बोधि, अननुबुद्धो^५ सयम्भूआणेन सच्चाभिसमयो ति
अत्थो । सम्मासम्बुद्धानं हि सयम्भूआणताय सयमेव पवत्तमानो पि
सच्चाभिसमयो सानुबुद्धो अपरिमाणानं सत्तानं सच्चाभिसमयस्स

१. गाथा सी० ।

२. अत्तुपनायिका—सी० ।

३. आवज्जनाभावनाय—सी० ।

४. ‘वुत्तं’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

५. अनुबुद्धो—सी० ।

हेतुभावतो । इमेसं पन सो एकस्सा पि सत्तस्स सच्चाभिसमयहेतु न
होति । सत्थु धम्मदेसनाय सवनन्ते जाता ति सावका । सावकानं
सच्चाभिसमयो सावकसम्बोधि । तिविधापेसा तिण्णं बोधिसत्तानं
यथासकं आगमनीयपटिपदाय मत्थकप्पत्तिया सतिपट्टानादीनं
5 सत्ततिसाय बोधि पक्खिय धम्मानं भावनापारिपुरी ति वेदितब्बा
इतराभिसमयानं तदविना भावतो । न हि सच्छिकिरियाभिसमयेन
विना भावनाभिसमयो सम्भवति, सति च भावनाभिसमये पहानाभि-
समयो परिञ्चाभिसमयो च सिद्धो येव होती ति ।

यदा हि महाबोधिसत्तो^१ परिपूरित बोधिसम्भारो चरिमभवे
10 कतपुब्बकिच्चो बोधिमण्डं आरूढ—“न ताविमं पल्लङ्कं भिन्दि-
स्सामि, याव न मे अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चिस्सती” ति
पटिञ्जं कत्वा अपराजितपल्लङ्के निसिन्नो असम्पत्ताय एव सञ्जा-
वेलाय मारबलं विधमित्वा पुरिमयामे पुब्बेनिवासानुस्सतिआणेन
अनेकाकारवोकारे पुब्बे निवुत्थक्खन्धे अनुस्सरित्वा मज्झिमयामे
15 दिब्बचक्खुविसोधनेन चुतुपपातआणअनागतं सञ्जाणानि अधिगन्त्वा
पच्छिमयामे “किच्चं वतायं लोको आपन्नो जायति च जीयति च
मीयति च चवति च उपपज्जति च, अथ च पनिमस्सदुक्खस्स
निस्सरणं नप्पजानाति जरामरणस्सा” (दी० नि० २, २५) ति
आदिना जरामरणतो पट्टाय पटिच्चसमुप्पादमुखेन विपस्सनं
20 अभिनिविसित्वा महागहनं छिन्दिसुं निसदसीलायं फरसुं निसेन्तो^२
विय किलेसगहनं छिन्दिसुं लोकनाथो आणफरसुं तेजेन्तो बुद्धभावाय
हेतुसम्पत्तिया परिपाकं गतत्ता सब्बञ्जुतञ्जाणाधिगमाय विपस्सनं
गम्भं गण्हापेन्तो अन्तरूतरा नानासमापत्तियो समापज्जित्वा यथा
ववत्थापिते नामरूपे तिलक्खणं आरोपेत्वा अनुपदधम्मविपस्सना-
25 वसेन अनेकाकारवोकारसङ्खारे सम्मसन्तो छत्तिसकोटिसतसहस्स-
मुखेन सम्मसनवारं वित्थारेत्वा तत्थ महावजिरआणसङ्खाते

B. 10

विपस्सनाआणेतिकखे सूरे पसन्ने वुट्ठानगामिनिभावेन पवत्तमाने यदा
तं मग्गेन घटेति, तदा मग्गपटिपाटिया दियड्ढुकिलेससहस्स खेपेन्तो
अग्गमग्गक्खणे सम्मासम्बोधि अधिगच्छति नाम, अग्गफलक्खणतो
पट्टाय अधिगतो नाम । सम्मासम्बुद्धभावतो दसवलचतुवेसार-
ज्जादयोपि तस्स तदा हत्थगतायेव होन्ती ति अयं ताव अभिसमयतो 5
सम्मासम्बोधिपटिपदा । तदत्थतो पन महाभिनीहारतो पट्टाय याव
तुसितभवने निब्बत्ति, एत्थन्तरे पवत्तं बोधि सम्भारसम्भरणं । तत्थ
यं वत्तब्बं, तं सब्बाकारसम्पन्नं चरियापिटकवण्णनायं वित्थारतो
वुत्तमेवा ति तत्थ वुत्तनयेनेव गहेतब्बं ।

पच्चेकबोधिसत्ता पि पच्चेकबोधिया कताभिनीहारा अनुपुब्बेन 10
सम्भत^१ पच्चेकसम्बोधिसम्भारा तादिसे काले चरिमत्तभावे ठिता
आणस्स परिपाकगतभावेन उपठितं संवेगनिमित्तं गहेत्वा सविसेसं
भवादीसु आदीनवं दिस्वा सयम्भूआणेन पवत्ति पवत्ति हेतुं निवत्ति^२
निवत्तिहेतुं च परिच्छिन्दित्वा “सो इदं दुक्खं ति योनिसो मनसि-
करोती” ति आदिना आगतनयेन चतुसच्चकम्मट्ठानं परिब्रूहेन्ता 15
अत्तनो अभिनीहाराणुरूपं सङ्खारे परिमदन्त अनुक्कमेन विपस्सनं
उस्सुक्कापेत्वा मग्गपटिपाटिया अग्गमग्गं अधिगच्छन्ता पच्चेक-
सम्बोधि^३ अभिसम्बुज्झन्ति नाम, अग्गफलक्खणतो पट्टाय पच्चेक-
सम्बुद्धा नाम हुत्वा सदेवकस्स लोकस्स अग्गदक्खिण्यया होन्ति ।

सावका पन सत्थु सब्बहाचारिनो वा चतुसच्च कम्मट्ठानकथं 20
सुत्वा तस्मिंयेव खणे कालन्तरे वा तज्जं पटिपत्तिं अनुत्तिट्ठन्ता
घटेन्ता वायभन्ता विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा, यदि वा पटिपदाय
वड्ढन्तिया, सच्चानि पटिविज्झन्ता अत्तनो अभिनीहारानुरूपसिद्धि
अग्गसावकभूमिया वा केवलं वा अग्गमग्गक्खणे सावकसम्बोधि
अधिगच्छन्ति नाम । ततो परं सावकबुद्धा नाम होन्ति सदेवके 25

B. 11

१. सम्मा वा—सी० ।

२. ‘निवृत्ति’ सी० पोत्थके सब्बत्थ ।

३. ‘सयम्भू’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

लोके अगगदक्खिण्यया । एवं ताव अभिसमयतो पच्चेकसम्बोधि
सावकसम्बोधि च वेदितब्बा ।

- तदत्थतो पन यथा महाबोधिसत्तानं हेट्ठिमपरिच्छेदेन चत्तारि
असङ्ख्येय्यानि कप्पानं सतसहस्सं च बोधिसम्भारसम्भरणं
5 इच्छितब्बं मज्झिमपरिच्छेदेन अट्ठ असङ्ख्येय्यानि^१ कप्पानं
सतसहस्सं च, उपरिमपरिच्छेदेन सोळस असङ्ख्येय्यानि कप्पानं
सतसहस्सं च एते च भेदा पञ्चाधिकसद्धाधिक वीरियाधिकवसेन
वेदितब्बा । पञ्चाधिकानं हि सद्धा मन्दा होति पञ्चा तिव्खा, ततो
च उपायकोसल्लसस विसदनिपुणभावेन नचिरस्सेव पारमियो पारिपूरि
10 गच्छन्ति । सद्धाधिकानं पञ्चा मज्झिमा होती ति तेसं नातिसीधं
नातिसणिकं पारमियो पारिपूरिं गच्छन्ति । वीरियाधिकानं पन
पञ्चा मन्दा होती ति तेसं चिरेनेव पारमियो पारिपूरिं गच्छन्ति^२ ।
न एवं पच्चेक बोधिसत्तानं । तेसं हि सति पि पञ्चाधिकभावे द्वे
असङ्ख्येय्यानि कप्पानं सतसहस्सं च बोधिसम्भारसम्भरणं
15 इच्छितब्बं, न ततो ओरं । सद्धाधिकवीरियाधिकापि वुत्तापरिच्छेदतो
परं कतिपय एव कप्पे अतिक्कमित्वा पच्चेक सम्बोधि अभि-
सम्बुज्झन्ति, न ततियं असङ्ख्येय्यं ति । सावक बोधिसत्तानं पन
येसं अगगसावक भावाय अभिनीहारो, तेसं एकं असङ्ख्येय्यं कप्पानं
सतसहस्सं च सम्भारसम्भरणं इच्छितब्बं । येसं महासावकभावाय,
20 तेसं कप्पानं सतसहस्समेव, तथा बुद्धस्स मातापितूनं उपट्ठाकस्स
पुत्तस्स च । तत्थ यथा—

“मनुस्सत्तं लिङ्गसम्पत्ति, हेतु सत्थारदस्सनं ।

पब्बज्जा गुणसम्पत्ति, अधिकारो च छन्दता ॥

अट्ठधम्मसमोहाना, अभिनीहारो समिज्झती”

25

(बु० वं० १, ३०९) ति—

१ असंख्येय्यानि—सी० ।

२. ‘यथा महाबोधिसत्तानं’ सी० पोत्थके
अधिको पाठो ।

एवं वुत्ते अट्ट धम्मे समोधानेत्वा कतपणिधानानं महाबोधिसत्तानं
महाभिनिहारतो पभुति सविसेसं दानादीसु युत्तप्पयुत्तानं दिवसे
दिवसे वेस्सन्तरदानसदिसं महादानं देन्तानं तदनुरूपसीलादिके
सब्बपारमिधम्मे आचिनन्तानं पि यथावुत्तकलपरिच्छेदं असम्पत्वा
अन्तरा एव बुद्धभावप्पत्ति नाम नत्थि । कस्मा ? आणस्स अपरि- 5 B. 12
पच्चनतो । परिच्छिन्नकाले निष्फादितं विय हि तस्सं बुद्धआणं
यथापरिच्छिन्नकालवसेनेव वुद्धिं विरूळ्हि^१ वेपुल्लं आपज्जन्तं गब्भं
गण्हन्तं परिपाकं गच्छती ति एवं—

“मनुस्सत्तं लिङ्गसम्पत्ति, विगतासवदस्सनं ।

अधिकारो छन्दता एते, अभिनीहार कारणा’ ति— 10

इमे पञ्च धम्मे समोधानेत्वा कताभिनी हारानं पच्चेक-
बोधिसत्तानं “अधिकारो छन्दता” ति द्विङ्गसमन्नागताय पत्थनाय-
वसेन कतपणिधानानं सावकबोधिसत्तानं च तत्थ-तत्थ वुत्तं काल-
परिच्छेदं असम्पत्वा अन्तरा एव पच्चेकसम्बोधिया यथावुत्त
सावकसम्बोधिया च अधिगमो नत्थि । कस्मा ? आणस्स अपरि- 15
पच्चनतो । इमेसं चि हि यथा महाबोधिसत्तानं दानादिपारमीहि
परिब्रूहिता पञ्जापारमी अनुक्कमेन गब्भं गण्हन्ती परिपाकं
गच्छन्ती बुद्धआणं परिपूरेति, एवं दानादीहि परिब्रूहिता अनुपुब्बेन
यथारहं गब्भं गण्हन्ती परिपाकं गच्छन्ती पच्चेकबोधिआणं सावक-
बोधिआणं च परिपूरेति । दानपरिचयेन हेते तत्थ तत्थ भवे 20
अलोभज्जासयताय सब्बत्थ असङ्गमानसा^२ अनपेक्खचित्ता हुत्वा,
सीलपरिचयेन सुसंवुत्तकायवाचताय सुपरिसुद्धकायवचीकम्मन्ता
परिसुद्धाजीवा इन्द्रियेसु गुत्तद्वारा भोजने मत्तञ्जुनो हुत्वा जागरिया-
नुयोगेन चित्तं समादहन्ति, स्वायं तेसं जागरियानुयोगो
गतपच्चागतिकवत्तवसेन वेदितब्बो । 25

एवं पन पटिपज्जन्तानं अधिकारसम्पत्तिया अप्पकसिरेनेव अट्ट-
 समापत्तियो पञ्चाभिञ्जा छळभिञ्जा अधिट्टानभूता पुब्बभाग-
 विपस्सना च हत्थगतायेव होन्ति । वीरियादयो पन तदन्तोगघा
 एव । यं हि पच्चेकबोधिया सावकबोधिया वा अत्थाय दानादिपुञ्ज-
 5 सम्भरणे अब्भुस्सहनं, इदं वीरियं । यं तदनुपरोधस्स सहनं, अयं
 खन्ति । यं दानसीलादिसमारानाविसंवादनं, इदं सच्चं । सब्बत्थमेव^१
 अचलसमाधानाधिट्टानं, इदं अधिट्टानं । या दानसीलादीनं पवत्तिट्टान-
 भूतेसु सत्तेसु हितेसिता । अयं मेत्ता । यं सत्तानं कतविप्पकारेसु
 B. 13 अज्झूपेक्खनं, अयं उपेक्खा ति । एवं दानसीलभावनासु सीलसमा-
 10 वियञ्जासु च सिज्झमानासु वीरियारयो सिद्धा एव होन्ति । सायेव
 पच्चेकबोधिअत्थाय सावकबोधिअत्थाय च दानादिपटिपदा तेसं
 बोधिसत्तानं सन्तानस्स भावनतो परिभावनतो भावना नाम ।
 विसेसतो दानसीलादीहि स्वाभिसङ्खते^२ सन्ताने पवत्ता समथ-
 विपस्सनापटिपदा, यतो ते बोधिसत्ता पुब्बयोगावचरसमुदागम-
 15 सम्पन्ता होन्ति । तेनाह भगवा—

“पञ्चिमे आनन्द आनिसंसा पुब्बयोगवचरे, कतमे पञ्च ?
 इधानन्द पुब्बयोगावचरो दिट्ठेव धम्मे पटिकच्च^३ अञ्जं आराधेति,
 नो चे दिट्ठेव धम्मे पटिकच्च अञ्जं आराधेति, अथ मरणकाले
 अञ्जं आराधेति, अथ देवपुत्तो समानो अञ्जं आराधेति, अथ
 20 बुद्धानं सम्मुखीभावे खिप्पाभिञ्जो होति, अथ पच्छिमे काले
 पच्चेकसम्बुद्धो होती” ति ।

इति पुब्बभागपटिपदाभूताय पारमितापरिभाविताय समथ-
 विपस्सनाभावनाय निरोधगामिनिपटिपदाभूताय अभिसमयसङ्घाताय
 मगगभावनाय च भावितत्तभावा बुद्धपच्चेकबुद्ध बुद्धसावका भावितत्ता
 25 नाम । तेसु इध बुद्धसावका अधिप्पेता ।

१. सब्बत्थकमेव—सी० ।

२. सम्माभिसङ्खते—सी० ।

३. पटिगच्चेव—सी० पोत्थके सब्बत्थ ।

एत्थ च “सीहानं” वा ति इमिना थेरानं सीहसमानवुत्तिता-
दस्सनेन अत्तनो पटिपक्खेहि अनभिभवनीयतं, ते च अभिभुय्य
पवत्ति दस्सेति । “सीहानं व नदन्तानं...पे०...गाथा” ति इमिना
थेरगाथानं सीहनादसदिसतादस्सनेन तासं परवादेहि अनभिभव-
नीयतं, ते च अभिभवित्वा पवत्ति दस्सेति ।

5

“भावितत्तानं” ति इमिना तदुभयस्स कारणं विभावेति ।
भावितत्तभावेन थेरा इध सीहसदिसा^१ वुत्ता, तेसं च गाथा
सीहनादसदिसियो^२ । अत्थूपनायिका^३ ति इमिना अभिभवने
पयोजनं दस्सेति । तत्थ थेरानं पटिपक्खो नाम संकिलेसधम्मो,
तदभिभवो तदङ्घ्रिविक्खम्भनप्पहानेहि सद्धिं समुच्छेदप्पहानं । तस्मिं 10
सति पटिपस्सद्धीप्पहानं निस्सरणप्पहानं च सिद्धमेव होति, यतो
ते भावितत्ता ति वुच्चन्ति । मग्गक्खणे हि अरिया अप्पमाद भावनं
भावेन्ति नाम, अग्गफलक्खणतो पट्टाय भावितत्ता नामा ति
वुत्तोवायमत्थो ।

B, 14

तेसु तदङ्गप्पहानेन नेसं^४ सीलसम्पदा दस्सिता, विक्खम्भनप्प- 15
हानेन समाधिसम्पदा, समुच्छेदप्पहानेन पञ्चासम्पदा, इतरेण तासं
फलं दस्सितं । सीलेन च तेसं पटिपत्तिया आदिकल्याणता दस्सिता,
“को चादि कुसलानं धम्मानं ? सीलं च सुविसुद्धं” (सं० नि० ४, १२३)
“सीले पतिट्ठाया” (सं० नि० १, ७४) “सब्बपापस्स अकरणं”
(दी० नि० २, ३९) ति च वचनतो सीलं पटिपत्तिया आदिकल्याणं^५ 20
व^६ अविप्पटिसारादिगुणावहत्ता । समाधिना मज्जेकल्याणता^६
दस्सिता, “चित्तं भावय” “कुसलस्स उपसम्पदा” ति च वचनतो
समाधिपटिपत्तिया मज्जेकल्याणो^७ व^८, इद्धिविधादिगुणावहत्ता ।
पञ्चाय परियोसानकल्याणवता^८ दस्सिता, “सचित्तपरियोदपनं”

20

१. सीहसदिसा ति—सी० ।	२. सीहनादसदिसा—सी० ।
३. अत्थूपनायिका—सी० ।	४. तेसं—सी० ।
५-५. आदिकल्याणता च—सी० ।	६. ‘व’ सी० पोत्थके अधिको पाठो—सी० ।
७-७. मज्जेकल्याणता व—सी० ।	८. ‘व’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

“पञ्चं भावयं” ति च वचनतो पञ्चा पटिपत्तिया परियोसानं व,
पञ्चुत्तरतो कुसलानं धम्मानं साव कल्याणा इट्ठानिट्ठेसु तादिभावा
वहुत्ता ।

- 5 “सैलो यथा एकवनो, वातेन न समीरति,
एवं निन्दापसंसासु, न समिज्जन्ति पण्डिता”
(ध० प० २५) ति—

हि वुत्तं ।

- तथा सीलसम्पदाय तेविज्जभावो दस्सितो । सीलसम्पत्तिं हि
निस्साय तिस्सो विज्जा पापुणन्ति । समाधिसम्पदाय छठभिञ्जा-
10 भावो । समाधिसम्पत्तिं हि निस्साय छलभिञ्जा पापुणन्ति ।
पञ्चासम्पदाय पभिन्नपटिसम्भिदाभावो । पञ्चासम्पदं हि निस्साय
चतस्सो पटिसम्भिदा पापुणन्ति । इमिना तेसं थेरानं केचि तेविज्जा,
केचि छलभिञ्जा, केचि पटिसम्भिदापत्ता ति अयमत्थो दस्सितो
ति वेदितब्बं ।

- 15 तथा सीलसम्पदाय तेसं कामसुखानुयोगसङ्घातस्स अन्तस्स
परिवज्जनं दस्सेति । समाधिसम्पदाय अत्तकिलमथानुयोगसङ्घातस्स,
पञ्चासम्पदाय मज्झिमाय पटिपदाय^१ सेवनं दस्सेति । तथा सील-
सम्पदाय तेसं वीतिक्कमप्पहानं किलेसानं दस्सेति । समाधिसम्पदाय
B. 15 परियुट्ठानप्पहानं, पञ्चासम्पदाय अनुसयप्पहानं दस्सेति । सील-
20 सम्पदाय वा दुच्चरितसंकिलेसविसोधनं, समाधिसम्पदाय तण्हा-
संकिलेसविसोधनं, पञ्चासम्पदाय दिट्ठिसंकिलेसविसोधनं दस्सेति ।
तदङ्गप्पहानेन वा नेसं अपायसमतिक्कमो दस्सितो । विक्खम्भनप्प-
हानेन कामधातुसमतिक्कमो, समुच्छेदप्पहानेन सब्बभवसमतिक्कमो
दस्सितो ति वेदितब्बं ।

- 25 “भावितत्तानं” ति वा एत्थ सीलभावना, चित्तभावना पञ्चा
भावना ति तिस्सो भावना वेदितब्बा कायभावनाय^२ तदन्तोगधत्ता ।

सीलभावना च पटिपत्तिया आदी ति सब्बं पुरिमसदिसं ।
यथा पन सीहनादं परे मिगगणा न सहन्ति, कुतो अभिभवे,^१
अञ्जदत्थु सीहनादो व ते अभिभवति एवमेव अञ्जतित्थिय-
वादा थेरानं वादे न सहन्ति, कुतो अभिभवे,^२ अञ्जदत्थु थेर-
वादा व ते अभिभवन्ति । तं किस्स हेतु ? “सब्बे सङ्खारा 5
अनिच्चा, सब्बे सङ्खारा दुक्खा, सब्बे धम्मा अनत्ता” (ध०प०४३)
ति “निब्बानधातु” ति च^३ पवत्तनतो । न हि धम्मतो सक्का केन
चि अञ्जथा कातुं अप्पटिवत्तनीयतो । यं पनेत्थ वत्तब्बं, तं
परतो आविभविस्सति । एवमेत्थ सङ्खेपेनेव पठमगाथाय अत्थ-
विभावना वेदितव्वा ।

10

दुतियगाथायं पन अयं सम्बन्धदस्सनमुखेन अत्थविभावना ।
तत्थ येसं थेरानं गाथा सावेतुकामो, ते साधारणवसेन नामतो
गोत्ततो गुणतो च कित्तेतुं “यथानामा” ति आदि वुत्तं ।
असाधारणतो पन तत्थ-तत्थ गाथास्वेव आविभविस्सति । तत्थ
यथानामा ति यं यं नामा, सुभूति महाकोट्टिको^४ ति^५ आदिना 15
नयेन नामधेयेन^६ पञ्जाता ति अत्थो । यथागोत्ता ति ययंपोत्ता,
गोतमो कस्सपो ति आदिना नयेन कुलपदेसेन याय याय जातिया
पञ्जाता^७ ति अत्थो । यथाधम्मविहारिनो ति यादिसधम्मविहा-
रिनो, परियत्तिपरमतायं अट्टत्वा यथानुरूपं समापतिविहारिनो
हुत्वा विहरिसू ति अत्थो । अथ वा यथाधम्मविहारिनो ति 20
यथाधम्मा^८ विहारिनो च, यादिससीलादिधम्मा दिब्बविहारादीसु
अभिण्हसो विहरमाना यादिसविहारा चा ति अत्थो । यथाधिमुत्ता ति
यादिसअधिमुत्तिका सद्धाधिमुत्तिपञ्जाधिमुत्तीसु ययंअधिमुत्तिका
सुञ्जतमुखादीसु वा यथा यथा निब्बानं अधिमुत्ता ति यथाधिमुत्ता ।

20

B 16

१. अभिभवो—सी० ।

२. अभिभवो—सी० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४-४. महाकोट्टितो—सी० ।

५. ‘यया’ सी० पोत्थके अधिको पाठो । ६. समञ्जाता—सी० ।

७. यथाधम्मताय—सी० ।

“निब्बानं अधिमुत्तानं, अत्थं गच्छन्ति आसवा” (ध० प० ३८) ति हि वुत्तं । उभयं चेत्तं पुब्बभागवसेन वेदितव्वं^१ । अरहत्तप्पत्तितो पुब्बेयेव हि यथा वुत्तमधिमुच्चनं^२, न परतो । तेनाह भगवा—
 “अस्सद्धो अकतञ्जु च, सन्धिच्छेदो च यो नरो” (ध० प० २६)
 ५ तिआदि ।

“यथाविमुत्ता” ति वा^३ पाठो, पञ्चाविमुत्तिउभतोभागविमुत्तीसु यं यं विमुत्तिका ति अत्थो । सप्पञ्चा ति तिहेतुकपटिसन्धि पञ्चाय पारिहारिकपञ्चाय भावनापञ्चाय चा ति तिविधायपि पञ्चाय पञ्चवन्तो । विहरिंसू ति ताय एव सप्पञ्चताय यथालब्धेन फासु-
 १० विहारेनेव वसिंसु । अतन्दिता ति अनलसा, अत्तहितपटिपत्तियं यथाबलं परहितपटिपत्तियं च उट्ठानवन्तो ति अत्थो ।

एत्थ च पन^४ नामगोतग्गहणेन तेसं^५ थेरानं पकासपञ्चातभावं दस्सेति । धम्मविहारग्गहणेन सीलसम्पदं समाधिसम्पदं च दस्सेति ।
 “यथाविमुत्ता सप्पञ्चा” ति इमिना पञ्चासम्पदं । “अतन्दिता”
 १५ ति इमिना सीलसम्पदादीनं कारणभूतं वीरियसम्पदं दस्सेति ।
 “यथानामा” ति इमिना तेसं पकासननामतं^६ दस्सेति ।
 “यथागोत्ता” ति इमिना सद्धानुसारीसम्मानुसारीगोत्तसम्पत्ति-
 समुदागमं, “यथाधम्मविहारिनो” ति आदिना सीलसमाधिपञ्चा-
 विमुत्तिविमुत्तिआणदस्सनं सम्पत्तिसमुदागमं, “अतन्दिता” ति
 २० इमिना एवं अत्तहितसम्पत्तियं ठितानं परहितपटिपत्तिं दस्सेति ।

अथ वा “यथानामा” ति इदं तेसं थेरानं गरूहि गहितनाम-
 धेय्यदस्सनं समञ्चामत्तकित्तनतो । “यथागोत्ता” ति इदं कुलपुत्त-
 भाव दस्सनं कुलापदेस कित्तनतो । तेन नेसं सद्भापब्बजितभावं

१. ‘यथाधम्मा यथा विहारिनो च’-सी० । २. वुत्तमधिमुत्तं—सी० ।

पोत्थके अधिको पाठो ।

३. ‘पि’—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. तेसं तेसं—सी० ।

६. पकासनानां—सी० ।

७. दस्सेन्तो—सी० ।

दस्सेति । “यथाधम्मविहारिनो” ति इदं चरणसम्पत्तिदस्सनं सील-
संवरादीहि समङ्गीभावदीपनतो । “यथाधिमुत्ता सप्पञ्जा” ति इदं
नेसं विज्जासम्पत्तिदस्सनं आसवक्खयपरियोसानाय आणसम्पत्तिया
अधिगमपरदीपनतो । “अतन्दिता” ति इदं विज्जाचरणसम्पत्तिनं
अधिगमूपाय दस्सनं । “यथानामा” ति वा इमिना तेसं पकासनना-
मतंयेव^१ दस्सेति । “यथागोत्ता” ति पन इमिना पच्छिमचक्कद्वय-
सम्पत्तिं दस्सेति । न हि सम्मा अप्पणिहितत्तनो पुब्बे च
अकतपुञ्जस्स सद्धानुसारीधम्मानुसारिनो गोत्तसम्पत्तिसमुदागमो
सम्भवति । “यथाधम्मविहारिनो” ति इमिना तेसं पुरिमचक्क-
द्वयसम्पत्तिं दस्सेति । न हि अप्पतिरूपे देसेवसतो सप्पुरिसूपनिस्सय-
रहितस्स च तादिसा गुणविसेसा सम्भवन्ति । “यथाधिमुत्ता” ति
इमिना सद्धम्मसवनसपम्मासमायोगं दस्सेति । न हि परतोघोसेन
विना सावकानं सच्चसम्पटिवेधो सम्भवति । “सप्पञ्जा अतन्दिता”
ति इमिना यथावुत्तस्स गुणविसेसस्स अव्यभिचारिहेतुं दस्सेति
आयारम्मदस्सनतो ।

अपरो नयो—“यथागोत्ता” ति एत्थ गोत्तकित्तनेन तेसं
थेरानं योनिसोमनसिकारसम्पदं दस्सेति यथावुत्तगोत्तसम्पन्नस्स
योनिसोमनसिकारसम्भवतो । “यथाधम्मविहारिनो” ति एत्थ
धम्मविहारगगहणेन सद्धम्मसवनसम्पदं दस्सेति सद्धम्मसवनेन विना
तदभावतो । “यथाविमुत्ता” ति इमिना मत्थकप्पत्तं धम्मानुधम्म-
पटिपदं दस्सेति । “सप्पञ्जा” ति इमिना सब्बत्थ सम्पजानकारितं ।
“अतन्दिता” ति इमिना वुत्तनयेन अत्तहितसम्पत्तिं परिपूरेत्वा
ठितानं परेसं हितसुखावहाय पटिपत्तियं अकिलासुभावं दस्सेति ।
तथा “यथागोत्ता” ति इमिना नेसं सरणगमनसम्पदा दस्सिता
सद्धानुसारी गोत्तकित्तनतो । “यथाधम्मविहारिनो” ति इमिना
सीलक्खन्धपुब्बङ्गमो समाधिक्खन्धो दस्सितो । “यथाधिमुत्ता

सप्पञ्जा" ति इमिना पञ्जाक्खन्धादयो । सरणगमनं च सावक-
गुणानं आदि, समाधिमज्जे, पञ्जा परियोसानं ति आदिमज्झ-
परियोसानदस्सनेन सब्बे पि सावकगुणा दस्सिता होन्ति ।

ईदिसी पन गुणविभूति याय सम्मापटिपत्तिया ते हि अधिगता,
5 तं दस्सेतुं "तत्थ तत्थ विपस्सित्वा" ति आदि वुत्तं । तत्थ तत्था
B. 18 ति तेसु तेसु अरञ्ज रुक्ख मूल पब्बतादीसु विवित्तसेनासनेसु । तत्थ
तत्था ति वा तस्मिं तस्मिं उदानादिकाले ।

विपस्सित्वा ति सम्पस्सित्वा । नामरूपवत्थापनपच्चय-
परिग्गहेहि^१ दिट्ठिविसुद्धिकङ्खावितरणविसुद्धियो सम्पादेत्वा
10 कलापसम्मसनादिकमेन पञ्चमं विसुद्धिं अधिगन्त्वा पटिपदाजाणा-
दस्सनविसुद्धिया मत्थकं पापनवसेन विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा
फुसित्वा ति पत्वा सच्छिक्त्वा । अच्चुतं पदं ति निब्बानं तं हि
सयं अचवनधम्मत्ता अधिगतानं अच्चुति हेतु भावतो च नत्थि एत्थ
चुती ति "अच्चुतं" । सङ्खतधम्मेहि असम्मिस्सभावताय
15 तदत्थिकेहि पटिपज्जितव्वताय च "पदं ति" च
वुच्चति । कतन्तं ति कतस्स अन्तं । योहि तेहि अधिगतो
अरियमग्गो, सो अत्तनो पच्चयेहि उप्पादितत्ता कतो नाम । तस्स
पन परियोसानभूतं फलं कतन्तो ति अधिप्पेतं । तं कतन्तं अगगफलं ।
अथ वा पच्चयेहि कतत्ता निप्फादितत्ता कता नाम सङ्खतधम्मा,
20 तन्निसरणभावतो कतन्तो निब्बानं । तं कतन्तं । पच्चवेक्खन्ता^२
ति^३ "अधिगतं वत मया अरियमग्गाधिगमेन इदं अरियफलं,
अधिगता असङ्खता धातू^४" ति अरियफलनिब्बानानि विमुत्ति
आणदस्सनेन पटिपत्तिं अवेक्खमाना । अथ वा सच्चसम्पटिवेधवसेन
यं अरियेन करणीयं परिञ्जादिसोळसविधं किच्चं अगगफले ठितेन
25 निप्फादितत्ता परियोसापितत्ता कतं नाम, एवं कतं^५ तं^५

१. परिग्गहादीहि—सी० ।

२. पच्चवेक्खन्तो—सी० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. असङ्खतधातू—सी० ।

५-५. कतन्तं—सी० ।

पच्चवेक्खन्ता । एतेन पहीनकिलेस पच्चवेक्खणं दस्सितं । पुरिमनयेन
 पन इतरपच्चवेक्खणानी ति एकूनवीसति पच्चवेक्खनानि दस्सितानि
 होन्ति । इममत्थं ति एत्थ इमं ति सकलो थेरथेरीगाथानं अत्थो
 अत्तनो इतरेसं च तत्थ सन्निपतितानं धम्मसङ्गाहकमहाथेरां
 बुद्धियं विपरिवत्तमानताय आसन्नो पच्चक्खो ति च कत्वा वुत्तं । 5
 अत्थं ति “ङ्गना मे कुटिका” ति आदीहि गाथाहि वुच्चमानं
 अत्तुपनायिकं परूपनायिकं लोкийलोकुत्तरपटिसंयुत्तं अत्थं ।
 अभासिसूं ति गाथाब्रन्धवसेन कथेसुं, तं दीपनियो इदानि मया
 वुच्चमाना तेसं भावितत्तानं गाथा अत्तुपनायिका सुनाथा ति
 योजना । ते च महाथेरा एवं कथेन्ता अत्तनो सम्मापटिपत्तिपकास- 10 B. 19
 नीहि गाथाहि सासनस्स एकन्तनिय्यानिक विभावेने^१ परेपि तत्थ
 सम्मापटिपत्तियं नियोजेन्ती ति एतमत्थं^२ दीपेति आयस्मा
 धम्मभण्डागारिको, तथा दीपेन्तो च इमाहि गाथाहि तेसं थोमनं
 तसं च तेसं वचनस्स निदानभावेन ठपनं^३ ठानगतमेवा^३ ति दस्सेती
 ति दट्ठब्बं । 15

निदानगाथावण्णना निद्धिता ।

—०—

१. विभावे—सी० ।

२. एवमत्थं—सी० ।

३-३. पाकटं वुत्तानं—सी० ।

१. एककनिपात

१. पठमवग

१. सुभूतित्थेरगाथावण्णना

इदानीं छन्ना मे कुटिका ति आदिनयप्पवत्तानं थेरगाथानं
अत्थवण्णना होति । सा पनायं अत्थवण्णना यस्मा तासं तासं
गाथानं अट्ठप्पत्तिं पकासेत्वा वुच्चमाना पाकटा होति सुविज्जेय्या
च । तस्मा तत्थ तत्थ अट्ठप्पत्तिं पकासेत्वा^१ अत्थवण्णनं करि-
5 स्सामा ति ।

तत्थ छन्ना मे कुटिका ति गाथाय का उप्पत्ति ? वुच्चते—
इतो किर कप्पसतसहस्समत्थके अनुप्पन्नेयेव पदुमुत्तरे भगवति
लोकनाथे हंसवतिनामके नगरे अज्जतरस्स ब्राह्मणमहासालस्स
एको पुत्तो उप्पज्जि । तस्स “नन्दमाणवो” ति नामं अकंसु ।
10 सो वयप्पत्तो तयो वेदे उग्गणिहत्वा तत्थ सारं अपस्सन्तो अत्तनो
परिवारभूतेहि चतुचत्तालीसाय मानवकसहस्सेहि सद्धिपब्बतपादे
इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अट्ठ समापत्तियो पञ्च च अभिज्जायो
निब्बत्तेसि । अन्तेवासिकानं पि कम्मट्ठानं आचिक्खि । तेपि न
चिरेनेव भानलाभिनो अहेसु ।

B. 20 15 तेन च समयेन^२ पदुमुत्तरो भगवा लोके उप्पज्जित्वा हंसवती-
नगरं उपनिस्साय विहरन्तो एकदिवसं पच्चूससमये लोकं वोलोकेन्तो
नन्दतापसस्स अन्तेवासिकजटिलानं अरहतूपनिस्सयं नन्दतापसस्स
च द्वीहज्जेहि समन्तागतस्स सावकट्टानन्तरस्स पत्थनं दिस्वा पातो
व सरीरपटिजगगनं कत्वा पुब्बण्हसमये पत्तचीवरमादाय अज्जं

१. ‘व’ सी० पोत्थके अधिको पाठो । २. ‘पन’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

कश्चि अनामन्तेत्वा सीहो विय एकचरो नन्दतापसस्स अन्तेवासिकेसु
 फलाफलत्थाय गत्तेसु “बुद्धभावं मे जानातू” ति पस्सन्तस्सेव
 नन्दतापसस्स आकासतो ओतरित्वा पठवियं^१ पतिट्ठासि । नन्दतापसो
 बुद्धानुभावं चेव लक्खणपारि पूरिं च दिस्वा लक्खणमन्ते सम्मसित्वा
 “इमेहि लक्खणेहि समन्नागतो नाम अगारं अज्झावसन्तो राजा 5
 होति चक्कवत्ती, पब्बजन्तो लोके विवटच्छदो सब्बञ्जू बुद्धो होति ।
 अयं पुरिसाजानीयो निस्संसयं बुद्धो ति जत्वा पच्चुग्गमनं कत्वा,
 पञ्चपतिट्ठितेन वन्दित्वा, आसनं पञ्जापेत्वा, अदासि । निसीदि
 भगवा पञ्जत्ते आसने । नन्दतापसो पि अत्तनो अनुच्छविकं आसनं
 गहेत्वा एकमन्तं^२ निसीदि । 10

तस्मिं समये चतुत्तालीससहस्सजटिला पणीतपणीतानि
 ओजवन्तानि फलाफलानि गहेत्वा आचरियस्स सन्तिकं सम्पत्ता
 बुद्धानं चेव आचरियस्स च निसिन्नासनं ओलोकेन्ता आहंसु
 “आचरिय मयं ‘इमस्मिं लोके तुम्हेहि महन्ततरो नत्थी ति
 विचराम, अयं पन पुरिसो तुम्हेहि महन्ततरो^३ मञ्जे” ति । 15
 नन्दतापसो “ताता किं वदेथ, सासपेन सद्धिं अट्ठसट्ठिसतसहस्स-
 योजनुब्बेधं सिनेरुं उपमेतुं इच्छथ, सब्बञ्जुबुद्धेन सद्धिं मा मं
 उपमित्था” ति आह । अथ ते तापसा” सचे अयं ओरको अभविस्स,
 न अम्हाकं आचरियो एवं उपमं आहरेय्य, याव महा वतायं
 पुरिसाजानीयो” ति पादेसु निपतित्वा सिरसा वन्दिसु । अथ ते 20
 आचरियो आह “ताता, अम्हाकं बुद्धानं अनुच्छविको देय्यधम्मो
 नत्थि, भगवा च भिक्खाचारवेलायं इधागतो, तस्मा मयं यथाबलं
 देय्यधम्मं दस्साम, तुम्हे यं यं पणीतं फलाफलं आनीतं, तं तं
 आहरथा” ति वत्वा आहरापेत्वा हत्थे धोवित्वा सयं तथागतस्स
 पत्ते पतिट्ठापेसि । सत्थारा फलाफले पटिग्गहितमत्ते देवता दिब्बोजं 25 B. 21

१. पथवियं—म० ।

२. एकमन्ते—सी० ।

३. ‘ति’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

पक्खिपिसु । तापसो उदकं पि सयमेव परिस्सावेत्वा अदासि । ततो भोजनकिच्चं निट्ठापेत्वा निसिन्ने सत्थरि सब्बे अन्तेवासिके पक्को-
सित्वा सत्थु सन्तिके सारणीयं कथं कथेन्तो निसीदि । सत्था
“भिकखुसंघो आगच्छतु” ति चिन्तेसि । भिकखू सत्थु चित्तं अत्वा
5 सतसहस्समत्ता खीणासवा आगन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा एकमन्तं
अट्ठंसु ।

नन्दतापसो अन्तेवासिके आमन्तेसि—“ताता बुद्धानं निसिन्नासनं
पि नीचं, समणसतसहस्सस्स पि आसनं नत्थि, तुम्हेहि अज्ज उळ्ळारं
भगवतो भिकखुसंघस्स च सक्कारं कातुं वट्ठति, पब्बतपादतो
10 वण्णगन्धसम्पन्नानि पुप्फानि आहरथा” ति । अचिन्तेय्यत्ता
इद्धिविसयस्स मुहुत्तेनेव वण्णगन्धसम्पन्नानि पुप्फानि आहरित्वा
बुद्धानं योजनप्पमाणं पुप्फासनं पञ्चापेसुं । अग्गसावकानं तिगावुतं,
सेसभिकखूनं अड्डयोजनिकादिभेदं, संघनवकस्स उसभमत्तं अहोसि ।
एवं पञ्चत्तेसु आसनेसु नन्दतापसो तथागतस्स पुरतो अञ्जलिं
15 पग्गय्ह ठितो, “भन्ते, मय्हं दीघरत्तं हिताय सुखाय इमं पुप्फासनं
अभिरुहथा” ति आह । निसीदि भगवा पुप्फासने । एवं निसिन्ने
सत्थारि सत्थु आकारं अत्वा भिकखू अत्तनो अत्तनो पत्तासने
निसीदिसुं । नन्दतापसो महन्तं पुप्फञ्जत्तं गहेत्वा तथागतस्स मत्थके
धारेन्तो अट्ठासि । सत्था ‘तापसानं अयं सक्कारो महप्फलो
20 होतु’ ति निरोधसमापत्तिं समापज्जि । सत्थु समापन्नभावं अत्वा
भिकखू पि^३ समापज्जिसु । तथागते सत्ताहं निरोधं समापज्जित्वा
निसिन्ने अन्तेवासिका भिकखाचारकाले सम्पत्ते वनमूलफलाफलं
परिभुञ्जित्वा सेसेकाले बुद्धानं अञ्जलिं पग्गय्ह तिट्ठन्ति । नन्दतापसो
पन भिकखाचारं पि अगन्त्वा पुप्फञ्जत्तं धारेन्तो सत्ताहं पीतिसुखेनेव
25 वीतिनामेति^४ ।

१. भिकखूसु—सी० ।

२. निसिन्नेसु—सी० ।

३. समापत्ति—सी० पोत्थके अधिको पाठो । ४. वीति नामेति—सी० ।

सत्था निरोधतो वुट्ठाय अरणविहारिअङ्गेन दक्खिण्येयङ्गेन
 चा ति द्वीहि अङ्गेहि समन्नागतं एकं सावकं “इसिगणस्स
 पुप्फासनानुमोदनं करोही” ति आणापेसि । सो ब्रक्कवत्तिरञ्जो
 सन्तिका पटिलद्धमहालाभो महायोधो विय तुट्ठमानसो अत्तनो
 विसये ठत्वा तेपिटकं बुद्धवचनं सम्मसित्वा अनुमोदनं अकासि । तस्स 5 B. 22
 देसनावसाने सत्था सयं धम्मं देसेसि । देसना परियोसाने सब्बे-
 चतुत्तालीस सहस्सतापसा अरहत्तं पापुणिसु । सत्था “एथ
 भिक्खवो” ति हत्थं पसारेसि । तेसं तावदेव केसमस्सु अन्तरघायि ।
 अट्ठ परिक्खारा काये पटिमुक्काव अहेसुं सट्ठिवस्सत्थेरा विय
 सत्थारं परिवारयिसु । नन्दतापसो पन विक्खित्तचित्तताय विसेसं 10
 नाधिगच्छि । तस्स किर अरणविहारित्थेरस्स सन्तिके धम्मं सोतुं
 आरद्धकालतो पट्ठाय “अहो वताहं पि अनागते उप्पज्जनकबुद्धस्स
 सासने इमिना सावकेन लद्धधुरं लभेय्यं” ति चित्तं उदपादि ।
 सो तेन परिवित्तक्केन मग्गफलपटिवेधं कातुं नासक्खि । तथागतं
 पन वन्दिता सम्मुखे ठत्वा आह—“भन्ते, येन भिक्खुना इसिगणस्स 15
 पुप्फासनानुमोदना कता, को नामायं तुम्हाकं सासने” ति ।
 अरणविहारिअङ्गे दक्खिण्येयङ्गे च एतदग्गं पत्तो एसो भिक्खूति ।
 “भन्ते य्वायं मया सत्ताहं पुप्फञ्जत्तं धारेन्तेन सक्कारो कतो, तेन
 अधिकारेन न अञ्जं सम्पत्तिं सम्पत्तिं पत्थेनि, अनागते पन एकस्स
 बुद्धस्स सासने अयं थेरो विय द्वीहङ्गेहि समन्नागतो सावको भवेय्यं” 20
 ति पत्थनमकासि ।

सत्था “समिज्झिस्सति नु, खो इमस्स तापसस्स पत्थना”
 ति अनागतं सञ्जाणं पेसेत्वा वोलोकेन्तो कप्पसत्तसहस्सं अतिक्कमित्वा
 समिज्झनकभावं दिस्वा नन्दतापसं आह—“न ते अयं पत्थना
 मोघा भविस्सति, अनागते कप्पसत्त सहस्सं अतिक्कमित्वा गोतमो 25
 नाम बुद्धो उपज्जिस्सति, तस्स सन्तिके समिज्झिस्सती” ति वत्वा
 धम्मकथं कथेत्वा भिक्खुसंघपरिवुतो आकासं पक्खन्दि । नन्दतापसो
 याव चक्खुपथसमतिककमा सत्थारं भिक्खु संघं च उद्दिस्स अञ्जलिं

पग्गय्ह अट्ठासि । सो अपरभागे कालेन कालं सत्थारं उपसङ्कमित्वा
 धम्मं सुणि । अपरिहीनज्झानो व कालङ्कत्वा ब्रह्मलोके निब्बत्तो । ततो
 पन चतो अपरानिपि पञ्च जातिसतानि पब्बजित्वा आरञ्चको
 अहोसि । कस्सपसम्मासम्बुद्धकाले पि पब्बजित्वा आरञ्चको हुत्वा
 B. 23 5 गतपच्चयागतवत्तं पूरेसि । एतं किर वत्तं अपरिपूरेत्वा महासावक-
 भावं पापुणन्ता नाम नत्थि । गतपच्चागतवत्तं पन आगमट्ठकतासु
 वुत्तनयेनेव वेदितव्वं । सो वीसतिवस्स सहस्सानि गतपच्चागतवत्तं
 पूरेत्वा कालङ्कत्वा कामावचरदेवलोके तावतिसम्भवने निब्बत्ति ।
 वुत्तं हेतं अपदाने—

10 “हिमवन्तस्साविदूरे, निसभो नाम पब्बतो ।
 अस्समो सुकतो मय्हं, पण्णसाला सुमापिता ॥
 कोसियो नाम नामेन, जटिलो उग्गतापनो ।
 एकाकियो अदुतियो, वसामि निसभे तदा ॥
 फलं मूलं च पण्णं च, न भुञ्जामि अहं तदा ।
 15 पवत्तं^१ व सुपाताहं^२, उपजीवामि तावदे ॥
 नाहं कोपेमि आजीवं, चजमानो पि जीवितं ।
 आराधेमि सकं चित्तं, विवज्जेमि अनेसनं ॥
 रागूपसंहितं चित्तं, यदा उप्पज्जते मम ।
 सयं व पच्चवेक्खामि, एकको^३ तं दमेमहं ॥
 20 रज्जसे^४ रज्जनीये च, दुस्सनीये च दुस्ससे ।
 मुय्हसे मोहनीये च, निक्खमस्सु वना तुवं ॥
 विसुद्धानं अयं वासो, निम्मलानं तपस्सिनं ।
 मा खो विसुद्धं दूसेसि, निक्खमस्सु वना तुवं ॥
 अगारिको भवित्वान, यदा पुत्तं लभिस्ससि ।
 25 उभो पि मा विराधेसि, निक्खमस्सु वना तुवं ॥

१-१. पवत्तपण्डुपत्तानं—सी० ।

२. एकगो—सी० ।

३. रज्जसि—सी० ।

४. दोसनीये—सी० ।

छवालातं यथा कट्टं, न^१ ववचि^१ किच्चकारकं^२ ।
 नेव गामे अरज्जे वा, न हि तं कट्टसम्मत्तं ॥
 छवालातूपमो त्वं^३सि, न गिही नापि सज्जतो ।
 उभतो मुत्तको अज्जे, निक्खमस्सु वना तुवं ॥
 सिया नु खो तव एतं, को पजानाति ते इदं ।
 सद्धाधुरं वहिसि^४ मे, कोसज्जबहुलाय च ॥
 जिगुच्छिस्सं ति तं विज्जू, असुच्चि नागरिको^५ यथा ।
 आकट्ठित्वान इसयो, चोदयिस्सं ति तं सदा^६ ॥
 तं विज्जू पवदिस्सन्ति, समतिक्कन्तसासनं ।
 सवासं अलभन्तो हि, कथं जीविहिसि तुवं ॥
 तिधापभिन्नं मातङ्गं, कुज्जरं सट्ठिहायनं ।
 बली नागो उपगन्त्वा, यूथा नीहरते गजं ॥
 यूथा विनिस्सट्ठो सन्तो, सुखं सातं न विन्दति ।
 दुक्खितो विमनो^७ होति, पज्झायन्तो^८ पवेधति ॥
 तथेव जटिला तं पि, नीहरिस्सन्ति दुम्मति ।
 तेहि त्वं निस्सट्ठो सन्तो, सुखं सातं न लच्छसि ॥
 दिवा वा यदि वा रत्तिं सोकसल्लसमप्पितो ।
 दय्हति परिळाहेन, गजो यूथाव निस्सट्ठो ॥
 जातरूपं यथा कूटं, नेव भायति कत्थचि ।
 तथा सीलवीहिनो त्वं, न भायिस्ससि कत्थचि ॥
 अगारं व समानोपि, कथं जीविहिसि तुवं ।
 मत्तितं पेत्तिकं चापि, नत्थि ते निहितं^९ धनं ॥
 सयं^९ कम्मं करित्वान, गत्ते सेदं पमोचयं ।

5

R: 24

10

15

20

१-१. नत्थेव—सी० ।

२. किच्चकारणं—सी० ।

३. पहासि—सी० ।

४. नागरा—सी० ।

५. यदा—सी० ।

६. दुम्मनो—सी० ।

७. उज्झायन्तो—सी० ।

८. निच्छित्तं—सी० ।

९. सकं—सी० ।

एवं जीविहिसि गेहे, साधु ते तं^१ न रुच्चति ॥
 एवाहं तत्थ वारेमि, संकिलेसगतं मनं ।
 नानाधम्म कथं कत्वा, पापा चित्तं निवारयिं ॥
 5 एवं मे विहरन्तस्स, अप्पमादविहारिनो ।
 तिसवस्ससहस्सानि, विपिने मे अतिक्कमुं ॥
 अप्पमादरतं दिस्वा, उत्तमत्थं^२ गवेसकं ।
 पदुमुत्तरसम्बुद्धो, आगच्छि मम सन्तिकं ॥
 तिम्वरूसकवण्णाभो^३, अप्पमेय्यो अनूपमो ।
 रूपेना सदिसो बुद्धो, आकासे चङ्कमी तदा ॥
 B. 25 10 सुफुल्लो सालराजा व, विज्जू व व्यधनन्तरे^४ ।
 आणेना सदिसो बुद्धो, आकासे चङ्कमी तदा ॥
 सीहराजा व सम्भीतो, गजराजा व दप्पितो ।
 लासीतो^५ व्यग्घराजा व, आकासे चङ्कमी तदा ॥
 सिङ्घीनिक्खसवण्णाभो^६, खदिरङ्गारसन्निभो ।
 15 मणि यथा जोतिरसो, आकासे चङ्कमी तदा ॥
 विसुद्ध केलासनि भो, पुण्णमायेव चन्दिमा ।
 मज्झन्हि केव सूरियो, आकासे चङ्कमी तदा ॥
 दिस्वा नभे चङ्कमन्तं, एवं चिन्तेसहं तदा ।
 देवो नु खो अयं सत्तो, उदाहु मनुजो अयं ॥
 20 न मे सुतो वा दिट्ठो वा, महिया एदिसो नरो ।
 अपि मन्तपदं अत्थि, अयं सत्था भविस्सति ॥
 एवाहं चिन्तयित्वान, सकं चित्तं पसादयिं ।
 नानापुप्फं च गन्धं च, सन्निपातेसहं^७ तदा ॥
 पुप्फासनं पञ्चापेत्वा, साधुचित्तं मनोरमं ।

१. कि—सी० ।

२. उत्तमत्थ—सी० ।

३. गगनन्तरे—सी० ।

४. ० सुवण्णानो—सी० ।

५. सन्निपातेत्तवहं—सी० ।

६. पवने—सी० ।

७. तिम्वरूपक्कवण्णभो—सी० ।

८. दुरासदो—सी० ।

९. दिस्वान तं—सी० ।

नरसारथिनं अगं, इदं वचनमब्रवि ॥
 इदं मे आसनं वीर, पञ्चत्तं तव' नुच्छवं^१ ।
 हासयन्तो ममं चित्तं, निसीद कुसुमासने ॥
 निसीदि तत्थ भगवा, असम्भीतो व केसरी ।
 सत्तरत्तिन्दिवं बुद्धो, पवरे कुसुमासने ॥
 नमस्समानो अट्ठासि, सत्तरत्तिन्दिवं अहं ।
 वुट्ठित्वा समाधिम्हा, सत्था लोके अनुत्तरो ॥
 मम कम्मं पकित्तेन्तो, इदं वचनमब्रवि ॥
 भावेहि बुद्धानुस्सतिं, भावनानमनुत्तरं ।
 इमं सतिं भावयित्वा, पूरयिस्ससि^२ मानसं^३ ॥
 तिसकप्पसहस्सानि, देवलोके रमिस्ससि ।
 असीतिक्खत्तुं देविन्दो, देवरज्जं करिस्ससि ।
 सहस्सक्खत्तुं चक्कवत्ती, राजा रट्ठे भविस्ससि ॥
 पदेसरज्जं विपुलं, गणनातो असङ्खियं ।
 अनुभोस्ससि तं सब्बं, बुद्धानुस्सतिया फलं ॥
 भवाभवे संसरन्तो, महाभोगं लभिस्ससि ।
 भोगे ते ऊनता नत्थि, बुद्धानुस्सतिया फलं ॥
 कप्पसतसहस्समिह, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन, सत्था लोके भविस्ससि ॥
 असीतिकोटिं छट्ठेत्वा, दासे कम्मकरे बहू ।
 गोतमस्स भगवतो, सासने पब्बजिस्ससि ॥
 आराधयित्वा सम्बुद्धं, गोतमं सकयपुङ्गवं ।
 सुभूति नाम नामेन, हेस्ससि सत्थु सावको ॥
 भिक्खुसंघे निसीदित्वा, दक्खिण्येयगुणमिह^३ तं ।

5

10

B. 26

15

20

१. तव' नुच्छवि—सी० ।

२-२. पूरयिस्सुमानसं—सी० ।

३. भिक्खुसंघे निसीदित्वा एतदग्रे ठपेस्सति ।

अरणाविहारे दक्खिण्ये

द्वीसु ठानेसु गोतमो—सी० ।

तथारणविहारे च, द्वीसु अग्गे ठपेस्ससि ॥
 इदं वत्वान सम्बुद्धो, जलजुत्तमनामको ।
 नभं^१ अब्भुग्गमी वीरो, हंसराजा व अम्बरे^१ ॥
 सासितो^२ लोकनाथेन, नमस्सित्वा तथागतं ।
 २६ सदा भावेमि मुदितो, बुद्धानुस्सतिमुत्तमं ॥
 तेन कम्मेन सुकतेन, चेतनापणिधीहि च ।
 जहित्वा मानुसं देहं, तावतिसं अगच्छहं ॥
 असीतिकखत्तुं देविन्दो, देवरज्जमकारयिं ॥
 सहस्सकखत्तुं राजा च, चक्कवत्ती अहोसहं ॥
 १० पदेसरज्जं विपुलं, गणनातो असङ्खियं ।
 अनुभोमि सुसम्पत्तिं, बुद्धानुस्सतिया फलं ॥
 भवाभवे संसरन्तो, महाभोगं लभामहं ।
 भोगे मे ऊनता नत्थि, बुद्धानुस्सतिया फलं ॥
 सतसहस्सितो^३ कप्पे, यं कम्ममकरिं तदा ।
 १५ दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धानुस्सतिया फलं ॥
 पटिसम्भिदा चत्तस्सो, विमोक्खा पि च अट्ठिमे ।
 छळभिञ्जा सच्छिकता, कतं बुद्धस्स सासनं”

ति—

इत्थं सुदं आयस्मा सुभूतित्थेरो इमा गाथायो अभासित्था ति ।

२० एवं पन सो तावतिसभवने अपरापरं उप्पज्जनवसेन दिब्ब-
 सम्पत्तिं अनुभवित्वा ततो चुतो मनुस्सलोके अनेकसतकखत्तुं
 चक्कवत्तिराजा च पदेसराजा च हुत्वा उळारं मनुस्ससम्पत्तिं
 अनुभवित्वा अथ अम्हाकं भगवतो काले सावत्थियं सुमनसेट्ठिस्स गेहे
 अनाथपिण्डकस्स कनिट्ठो हुत्वा निब्बत्ति “सुभूतो” ति तस्स नामं
 २५ अहोसि ।

१-१. नभे अब्भुग्गमीवीरो, हंसराजाव

अम्बरे—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. अनुसिद्धो—सी० ।

३. सतसहस्से इतो—सी० ।

तेन च समयेन अम्हाकं भगवा लोके उप्पजित्वा पवत्तवरधम्म-
चक्को अनुपुब्बेन राजगहं गन्त्वा तत्थ वेळुवनपटिग्गहणादिना
लोकानुगहं करोन्तो राजगहं उपनिस्साय सीतवने विहरति । तदा
अनाथपिण्डको सेट्ठि सावत्थियं उट्टानकभण्डं गहेत्वा अत्तनो
सहायस्स राजगहसेट्ठिनो घरं गतो बुद्धप्पादं सुत्वा सत्थारं सीतवने 5
विहरन्तं उपसङ्कमित्वा पठमदस्सनेनेव सोतापत्तिफले पतिट्ठाय
सत्थारं सावत्थि आगमनत्थाय याचित्वा ततो पञ्चचत्तालीसयोजने^१
मग्गे योजने योजने सतसहस्सपरिच्चागेन विहारे पतिट्ठापेत्वा
सावत्थियं राजमानेन अट्टकरीसप्पमाणं जेतस्स राजकुमारस्स
उय्यानभूमिं कोटिसन्थारेन किणित्वा तत्थ भगवतो विहारं कारेत्वा 10
अदासि । विहारपरिग्गहणदिवसे अयं सुभूतिकुटुम्बिको अनाथ-
पिण्डकसेट्ठिना सद्धिं गन्त्वा धम्मं सुणन्तो सद्धं पटिलभित्वा पब्बजि ।
सो उपसम्पज्जित्वा द्वे मातिका पगुणा कत्वा कम्मट्ठानं कथापेत्वा
अरञ्जे समणधम्मं करोन्तो मेत्ताभानपादकं विपस्सनं वड्डेत्वा
अरहत्तं पापुणि । सो धम्मं देसेन्तो यस्मा सत्थारा देसितनियामेन 15 B. 28
अनोदिस्सकं कत्वा धम्मं देसेति । तस्मा अरणविहारीनं अग्गो नाम
जातो । पिण्डाय चरन्तो घरे घरे मेत्ताभानं समापज्जित्वा^२ वुट्ठाय
भिक्षुं पटिग्गण्हाति “एवं दायकानं महप्फलं भविस्सती” ति । तस्मा
दक्खिण्ययानं अग्गो नाम जातो । तेनाह भगवा—“एतदग्गं,
भिक्षवे, मम सावकानं भिक्षून् अरणविहारीनं यदिदं सुभूति, 20
दक्खिण्ययानं यदिदं सुभूती” (अं० नि० १, २४) ति । एवमयं
महाथेरो अरहत्ते पतिट्ठाय अत्तना^३ पूरितपारमीनं फलस्स मत्थकं
पत्वा लोके अभिञ्जातो अभिलक्खितो हुत्वा बहुजनहिताय जनपद-
चारिकं चरन्तो अनुपुब्बेन राजगहं अगमासि ।

राजा बिम्बिसारो थेरस्स आगमनं सुत्वा उपसङ्कमित्वा 25
वन्दित्वा “इधेव, भन्ते, वसथा” ति वत्वा “निवासनट्ठानं

१. पञ्चचत्तालीसयोजनमत्ते—सी० । २. समापत्तितो—सी० ।

३. अत्तनो—सी० ।

- करिस्सामी” ति पक्कन्तो विस्सरि । थेरो सेनासनं अलभन्तो
 अब्भोकासे वीतिनामेसि । थेरस्स आनुभावेन देवो न वस्सति ।
 मनुस्सा अवुट्ठिकाय उपद्दुता रञ्जो निवेसनद्वारे उक्कुट्टिमकंसु ।
 राजा “केन नु खो कारणेन देवो न वस्सती” ति वीमंसन्तो
 5 “थेरस्स अब्भोकासवासेन मञ्जे न वस्सती” ति चिन्तेत्वा^१ तस्स
 पण्णकुटिं कारापेत्वा “इमिस्सा, भन्ते, पण्णकुटिया^२ वसथा” ति
 वत्वा वन्दित्वा पक्कामि । थेरो कुटिकं पविसित्वा तिणसन्थारके
 पल्लङ्गेन निसीदि । तदा पन देवो थोकं थोकं फुसायति, न सम्मा
 धारं अनुप्पवेच्छति । अथ थेरो लोकस्स अवुट्ठिकभयं विसमितुकामो^३
 10 अत्तनो अज्झत्तिकबाहिरवत्थुकस्स परिस्सयस्स अभावं पवेदेन्तो—

१. “छन्ना मे कुटिका सुखा निवाता,
 वस्स देव यथासुखं ।

चित्तं मे सुसमाहितं विमुत्तं,

आतापी विहरामि वस्स देवा” ति—

15 गाथमाह ।

B. 29

- तत्थ छन्न—सदो ताव “छन्ना सा कुमारिका इमस्स
 कुमारकस्स^४” (पारा० १९५) “नच्छन्नं^५ नप्पतिरूपं” (पारा० २४३)
 ति आदीसु पतिरूपे आगतो । “छन्नं त्वेव फग्गुण फस्सायतनानं”
 ति आदीसु वचनविसिट्ठे सङ्ख्याविसेसे । “छन्नमतिवस्सति, विवटं
 20 नातिवस्सती” (उ० १२९) ति आदीसु गहणे । “क्याहं ते नच्छन्नो
 पि करिस्सामी” ति आदीसु निवासनपारुपने “आयस्मा छन्नो
 अनाचारं आचरती” (पारा० २६५) ति आदीसु पञ्जत्तियं ।
 “सब्बच्छन्नं सब्बपरिच्छन्नं, (पाचि० ३०) छन्ना कुटि आहितो
 गिनी” (सु० नि० २७२) ति च आदीसु तिणादीहि छादने । इधापि

१. चिन्तेन्तो—सी० ।

२. पण्णकुटियं—सी० ।

३. कुमारस्स—सी० ।

४. इमिस्सं—सी० ।

५. विधमितुकामो—सी० ।

६. छन्नं—सी० ।

तिणादीहि छादनेयेव दट्ठब्बो, तस्मा तिणेन वा पण्णेन वा छन्ना
यथा न वस्सति वस्सोदकपतनं न होति न ओवस्सति, एवं सम्मदेव
छादिता ति अत्थो ।

मे—सद्दो “किच्छेन मे अधिगतं, हलं दानि पकासितुं”
(दी० नि० २,३०) ति आदीसु करणे आगतो, मया ति अत्थो । 5
“तस्स मे, भन्ते भगवा संखित्तेन धम्मं देसेतु” (सं० नि० २,४१०)
ति आदीसु सम्पदाने, मय्हं ति अत्थो । “पुब्बे व मे, भिक्खवे
सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स बोधिसत्तस्से व सतो” (म० नि० १,१५३)
आदीसु सामिअत्थे आगतो । इधा पि सामिअत्थे एव दट्ठब्बो, ममा
ति अत्थो । किञ्चा पि खीणासवानं ममायितब्बं नाम किञ्चि 10
नत्थि लोकधम्मेहि अनुपलित्तभावतो, लोकसमञ्जावसेन पन तेसं
पि “अहं ममा” ति वोहारमत्तं होति । तेनाह भगवा—“किन्ति
मे सावका धम्मदायादा भवेय्युं, नो आमिसदायादा”
(म० नि० १,१८) ति ।

कुटिका ति पन मातुकुच्छि पि करजकायो पि तिणादिच्छदनो 15
पतिस्सयो पि वुच्चति । तथा हि—

“मातरं कुटिकं ब्रूसि, भरियं ब्रूसि कुलावकं ।

पुत्ते सन्तानके ब्रूसि, तण्हा^१ मे ब्रूसि बन्धनं”

(सं० नि० १,९) ति—

आदीसु मातुकुच्छि “कुटिका” ति वुत्ता । 20

“अट्ठिकङ्कलकुटिके, मंसन्हारुपसिब्बिते^२ ।

धिरत्थु पूरे दुग्गन्धे, परगत्ते^३ ममायसी”

(थेरगा० ३८५) ति—

आदीसु केसादिसमुहभूतो करजकायो । “कस्सपस्स भगवतो भगिनि
कुटि ओवस्सति” (म० नि० २,२७०) “कुटि नाम उल्लित्ता वा 25

१. तण्हं—सी० ।

२. न्हारुपरिसिब्बिते—सी० ।

३. परभत्ते—सी० ।

होति अवलित्ता वा” (पारा० २२१) ति—आदीसु तिणद्धदनपति-
स्सयो इधापि सो एव वेदितब्बो पण्णसालाय अधिप्पेतत्ता । कुटि एव
हि कुटिका, अपाकटकुटि^१ “कुटिका^१” ति वुत्ता ।

- सुख—सद्दो पन “विपिट्टिकत्वान सुखं दुखं च, पुब्बेव च सोम-
नस्सदोमनस्सं^२” (सु० नि० २७०) ति आदीसु सुखवेदनायं आगतो । “सुखो
बुद्धानमुप्पादो, सुखा सद्धम्मदेसना” (ध० प० ३५) ति आदीसु सुखमूले ।
“सुखस्सेतं, भिक्खवे, अधिवचनं... यदिदं पुञ्जानी” (इ० वु० १९३) ति
आदीसु सुखहेतुं हि । “यस्मा च, खो, महालि रूपं सुखं सुखानुपतितं
सुखावक्कन्तं” (सं० नि० २, २९८) ति आदीसु सुखारम्भणे, “दिट्ठधम्म-
सुखविहारा एते, चुन्द, अरियस्स विनये” (म० नि० १, ५५) ति
आदीसु अब्यापज्जे । “निब्बानं परमं सुखं” (ध० प० ३६) ति
आदीसु निब्बाने । “यावञ्चिदं, भिक्खवे, न सुकरं अक्खानेन
पापुणितुं याव सुखा सग्गा” ति आदीसु सुखप्पच्चयट्ठाने ।
“सोवग्गिकं सुखविपाकं सग्गसंवत्तनिकं” (दी० नि० १, ४५) ति
आदीसु इट्ठे, पियमनापे ति अत्थो । इधा पि इट्ठे सुखप्पच्चये वा
दट्ठब्बो । सा हि कुटि अन्तो बहि च मनापभावेन सम्पादिता
निवासनफासुताय “सुखा” ति वुत्ता । तथा नातिसीतनातिउण्हाय
उतुसुखसम्पत्तियोगेन कायिकचेतसिकसुखस्स पच्चयभावतो ।

- निवाता ति अवाता, फुसितग्गळपिहितवातपानत्ता वातपरि-
स्सयरहिता ति अत्थो । इदं तस्सा कुटिका^३ सुखभावविभावनं ।
सवाते हि सेनासने उतुसप्पायो न लब्भति, निवाते सो लब्भती
ति । वस्सा ति पवस्स सम्मा धारं अनुप्पवेच्छ । देवा ति अयं देव—
सद्दो “इमानि ते देव चतुरासीति नगरसहस्सानि कुसवतीराजधानि-
प्पमुखानि, एत्थ देव छन्दं जनेहि जीविते अपेक्खं” (दी० नि० २, १४५)
ति आदीसु सम्मुतिदेवे खत्तिये आगतो । “चातुमहाराजिका देवा...

B. 31

१-१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. सोमनस्सं—सी० ।

३. कुटिकाय—सी० ।

वर्णवन्तो सुखबहुला” (दी० नि० ३, १९९) ति आदीसु उपपत्ति-
देवेसु । “तस्स देवातिदेवस्स, सासनं सब्बदस्सिनो” ति आदीसु
विसुद्धिदेवेसु । विसुद्धिदेवानं हि भगवतो अतिदेवभावे वुत्ते इतरेसं
वुत्तो एव होति । “विद्धे विगतवलाहके देवे” (म० नि० १, ३८८)
ति आदीसु आकासे । “देवो च कालेन कालं न सम्मा धारं अनुप्प- 5
वेच्छती” ति आदीसु मेघे पज्जुन्ने वा । इधा पि मेघे पज्जुन्ने वा
दट्ठब्बो । वस्साति हि ते आणापेन्तो थेरो आलपति । यथासुखं ति
यथारुचिं । तव वस्सानेन मय्हं बाहिरो परिस्सयो नत्थि, तस्मा
यथाकामं वस्सा ति वस्सूपजीविसत्ते अनुगण्हन्तो वदति ।

इदानीं अब्भन्तरे परिस्सयाभावं^१ दस्सेन्तो “चित्तं” ति 10
आदिमाह । तत्थ चित्तं मे सुसमाहितं ति मम चित्तं सुट्ठु अतिविय
सम्मा सम्मदेव एकगभावेन आरम्भणे ठपितं । तं च खो न
नीवरणादिविक्खब्भनमत्तेन; अपि च खो विमुत्तं ओरम्भागियउद्धं-
भागियसङ्गहेहि सब्बसंयोजनेहि सब्बकिलेसधम्मतो च विसेसेन
विमुत्तं, समुच्छेदप्पहानवसेन पटिप्पस्सद्धिप्पहानवसेन ते पजहित्वा 15
ठितं ति अत्थो । आतापी ति वीरियवा । फलसमापत्तिअत्थं
विपस्सनारम्भवसेन दिट्ठधम्मसुखविहारत्थं च आरद्धवीरियो हुत्वा
विहरामि, दिब्बविहारादीहि अत्तभावं पवत्तेमि, न पन किलेसप्पहा-
नत्थं, पहातब्बस्सेव अभावतो ति अधिप्पायो । “यथा पन बाहिर-
परिस्सयाभावेन देव मया त्वं वस्सने नियोजितो, एवं अब्भन्तरपरि- 20
स्सयाभावेनपी” ति^२ दस्सेन्तो पुनपि “वस्स देवा” ति आह ।

अपरो नयो—ठन्ना ति ब्बादिता पिहिता । कुटिका
अत्तभावो । सो हि “अनेकावयवस्स^३ समुदायस्स अविज्जानी-
वरणस्स’ भिक्खवे, पुगलस्स तण्हासंयुत्तस्स^४ अयं चेव कायो समुदा-
गतो, बहिद्धा च नामरूपं” ति आदीसु कायो ति आगतो । “सिञ्च, 20

१. परिस्सयस्सापि अभावं—सी० । २-२. अब्भन्तर परिस्सयाभावेन पीति—सी० ।

३. अनेकवस्स—सी० ।

४. तण्हासम्पयुत्तस्स—सी० ।

B. 32

- भिक्षु, इमं नावं, सित्ता ते लहुमेस्सती” (ध० प० ५३) ति आदीसु
 नावा ति आगतो । “गहकारक दिट्ठोसि, गहकूटं विसङ्खतं”
 (ध० प० ३२) ति च आदीसु गहं ति आगतो । “सत्तो गुह्यायं
 बहुनाभिञ्जन्तो, तिट्ठं नरो मोहनस्मिं पगाळो” (सु० नि० ३८८)
 5 ति आदीसु गुहा ति आगतो । “नेलङ्गो सेतपच्छादो, एकारो^१
 वत्तती रथो” (उ० १५७) ति आदीसु रथो ति आगतो । “पुन गेहं
 न काहसी” (ध० प० ३२) ति आदीसु गेहं ति आगतो । “विवटा
 कुटि निब्बुत्तो गिनी” (सु० नि० २७२) ति आदीसु ति आदीसु
 कुटी ति आगतो । तस्मा इधा पि सो “कुटिका” ति वुत्तो ।
 10 अत्तभावो हि कट्टादीनि पटिच्च लब्भमाना गेहनामिका^२ कुटिका
 विय अट्ठिआदिसञ्जिते पठवीधातुआदिके फस्सादिके च पटिच्च
 लब्भमानो “कुटिका” ति वुत्तो, चित्तमक्कटस्स निवासभावतो च ।
 यथाह—

- “अट्ठिकङ्कलकुटिवेसा, मक्कटावसथो इति ।
 15 मक्कटो पञ्चद्वाराय, कुटिकाय पसक्किय ।
 द्वारेनानुपरियाति, घट्टयन्तो पुनप्पुनं” ति च ॥

- सा पनेसा अत्तभावकुटिका थेरस्स तिण्णं छन्नं अट्ठन्नं च
 असंवरद्वारानं वसेन समति विज्झनकस्स रागादिअवस्सुतस्स पञ्चाय
 संवुत्तत्ता सम्मदेव पिहितत्ता “छन्ना” ति वुत्ता । तेनाह भगवा—
 20 “सोतानं संवरं ब्रूमि, पञ्चायेते पिधीयरे” (सु० नि० ४२४) ति ।
 वुत्तनयेन छन्नत्ता एव किलेसुक्खाभावतो निरामिसुखसमङ्गिताय
 च सुखा सुखप्पत्ता, ततो एव च निवाता निहतमानमद^३ थम्भारम्भ-
 ताय^३ निवातवुत्तिका । अयं च नयो “मय्हं न संकिलेसधम्मनं
 संवरणमत्तेन सिद्धो, अथ खो अग्गमग्गसमाधिना सुट्ठु समाहितचित्त-
 25 ताय चेव अग्गमग्गपञ्चाय सब्बसंयोजनेहि विप्पमुत्तचित्तताय चा”

१ एको ते—सी० ।

२. गेह सामिनि—सी० ।

३-३. ० यम्भा सारम्भताय—सी० ।

ति दस्सेन्तो आह—“चित्तं मे सुसमाहितं विमुत्तं” ति । एवभूतो च
“इदानीहं कतकरणीयो” ति न अप्पोस्सुक्को होमि, अथ खो
आतापी विहरामि, सदेवकस्स लोकस्स हितसुखूपसंहारे उस्साहजातो
भिक्षाचारकालेपि अनुघरं ब्रह्मविहारेनेव विहरामि । तस्मा त्वं पि
देव पज्जुन्न मय्हं पियं कातुकामतायपि वस्सूपजीवीनं सत्तानं 5
अनुकम्पायपि वस्स सम्मा धारं अनुप्पवेच्छा ति एवमेत्थ अत्थो
दट्ठब्बो ।

एत्थ च थेरो “छन्ना मे कुटिका सुखा निवाता” ति इमिना
लोकियलोकुत्तरभेदं अत्तनो अधिसीलसिक्खं दस्सेति । “चित्तं मे
सुसमाहितं” ति इमिना अधिचित्तसिक्खं । “विमुत्तं” ति इमिना 10
अधिपञ्चासिक्खं । “आतापी विहरामी” ति इमिना दिट्ठधम्मसुख-
विहारं । अथ वा “छन्ना मे कुटिका सुखा निवाता” ति इमिना
अनिमित्तविहारं दस्सेति किलेसवस्सपिधानमुखेन निच्चादिनिमित्त-
गघटनदीपनतो । “चित्तं मे सुसमाहितं” ति इमिना अप्पणिहित-
विहारं । “विमुत्तं” ति इमिना सुञ्जतविहारं । “आतापी 15
विहरामी” ति इमिना तेसं तिण्णं विहारानं अधिगमूपायं । पठमेन
वा दोसप्पहानं, दुत्तियेन रागप्पहानं, तत्तियेन मोहप्पहानं । तथा
दुत्तियेन पठमदुत्तियेहि वा धम्मविहारसम्पत्तियो दस्सेति । तत्तियेन
विमुत्तिसम्पत्तियो । “आतापी विहरामी” ति इमिना परहितपटि-
पत्तियं अतन्दितभावं दस्सेती ति दट्ठब्बं । 20

एवं “यथानामा” ति गाथाय वुत्तानं धम्मविहारादीनं इमाय
गाथाय दस्सितत्ता तत्थ अदस्सितेसु नामगोत्तेसु नामं दस्सेतुं
“इत्थं सुदं” ति आदि वुत्तं । ये हि थेरा नाममत्तेन पाकटा, ते
नामेन, ये गोत्तमत्तेन पाकटा, ते गोत्तेन, ये उभयथा पाकटा, ते
उभयेनपि दस्सिस्सं” ति । अयं पन थेरो नामेन अभिलिखितो, न 25
तथा गोत्तेना ति “इत्थं सुदं आयस्मा सुभूती” ति वुत्तं । तत्थ इत्थं
ति इदं पकारं, इमिना आकारेना ति अत्थो । सुदं ति सु इदं,
सन्धिवसेन इकारलोपो । सू ति च निपातमत्तं, इदं गाथं ति

- योजना । आयस्मा ति पियवचनमेतं गरुगारवसप्पतिस्सवचनमेतं^१ ।
 सुभूती ति नामकित्तनं । सो हि सरीरसम्पत्तिया पि दस्सनीयो
 पासादिको, गुणसम्पत्तिया पि । इति सुन्दराय सरीरावयवविभूतिया
 5 सीलसम्पत्तियादिविभूतिया च समन्नागतत्ता सुभूती ति पञ्चायित्थ
 सीलसारादिथिरगुणयोगतो थेरो । अभासित्था ति कथेसि । कस्मा
 पनेते महाथेरा अत्तनो गुणे पकासेन्ती ति ? इमिना दीघेन अट्टुना
 अनधिगतपुब्बं परमगम्भीरं अतिविय सन्तं पणीतं अत्तना अधिगतं
 लोकुत्तरधम्मं पच्चवेक्खित्वा पीतिवेगसमुस्साहितउदानवसेन सासनस्स
 10 निय्यानिकभावविभावनवसेन च परमप्पिच्छा अरिया अत्तनो गुणे
 पकासेन्ति, यथा तं लोकनाथो बोधनेय्यअज्झासयवसेन “दसबल-
 समन्नागतो, भिक्खवे, तथागतो चतुवसारज्जविसारदो” ति आदिना
 अत्तनो गुणे पकासेति, एवमयं थेरस्स अज्जाव्याकरणगाथा होती
 ति ।

B. 34

परमत्थदे पनिया थेरगाथासंवणनाय
 सुभूतित्थेरगाथावणना निट्ठिता ।

२. महाकोट्टिकत्थेरगाथावणना

- उपसन्तो ति आयस्मतो^२ महाकोट्टिकत्थेरस्स गाथा । तस्स का
 15 उप्पत्ति ? अयं पि थेरो पदुमुत्तरस्स भगवतो काले हंसवतीनगरे
 महाभोगकुले निब्बत्तित्वा विज्जुतं पत्तो मातापितूनं अच्चयेन कुटुम्बं
 सन्थपेत्वा घरावासं वसन्तो एकदिवसं पदुमुत्तरस्स भगवतो

१. सप्पतिस्सवचनमेतं—सी० ।

२. ‘आदिका’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

धम्मदेसनाकाले हंसवतीनगरवासिके गन्धमालादिहत्थे येन बुद्धो येन
 धम्मो येन संघो, तन्निन्ने तप्पोणे तप्पब्भारे गच्छन्ते दिस्वा
 महाजनेन^१ सद्धि उपगतो सन्थारं एकं भिक्खुं पटिसम्भिदापत्तानं
 अग्गट्टाने ठपेत्तं दिस्वा “अयं किर इमस्मि सासने पटिसम्भिदा-
 पत्तानं अग्गो, अहो वताहं पि एकस्स बुद्धस्स सासने अयं विय 5
 पटिसम्भिदापत्तानं अग्गो भवेय्यं” ति चिन्तेत्वा सत्थु देसनापरियो-
 साने वुट्ठिताय परिसाय भगवन्तं उपसङ्कमित्वा “भन्ते, स्वे^२ मय्हं
 भिक्खं गण्हथा” ति निमन्तेसि । सत्था अधिवासेसि । सो भगवन्तं
 अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा सकनिवेसनं गन्त्वा सब्बरत्ति बुद्धस्स
 भिक्खुसंघस्स च निसज्जट्टानं गन्धदाममालादामादीहि^३ अलङ्कुरित्वा 10
 पणीतं खादनीयं भोजनीयं पटियादापेत्वा तस्सा रत्तिया अच्चयेन
 सके निवेसने भिक्खुसतसहस्सपरिवारं भगवन्तं विविधयागुखज्जक-
 परिवारं^४ नानारससूपव्यञ्जनं गन्धसालिभोजनं भोजेत्वा भत्तकिच्च-
 परियोसाने चिन्तेसि—“महन्तं, खो, अहं ठानन्तरं पत्थेमि न खो
 पन मय्हं^५ युत्तं एकदिवसमेव दानं दत्वा तं ठानन्तरं पत्थेतुं, 15
 अनुपटिपाटिया सत्त दिवसे^६ दानं दत्वा पत्थेस्सामी” ति । सो
 तेनेव नियामेन सत्त दिवसे महादानानि दत्वा भत्तकिच्चपरियोसाने
 दुस्सकोट्टागारं विवरापेत्वा उत्तमं तिचीवरप्पहोनकं सुखुमवत्थं
 बुद्धस्स पादमूले ठपेत्वा भिक्खुसतसहस्सस्स च तिचीवरं दत्वा तथा-
 गतं उपसङ्कमित्वा “भन्ते, यो सो भिक्खु तुम्हेहि इतो सत्तमदिवस- 20
 मत्थके एतदग्गे ठपितो, अहं पि सो भिक्खु विय अनागते
 उप्पज्जनकबुद्धस्स सासने पब्बजित्वा पटिसम्भिदापत्तानं अग्गो
 भवेय्यं” ति वत्वा सत्थु पादमूले निपज्जित्वा पत्थनं अकासि ।
 सत्था तस्स पत्थनाय समिज्झनभावं दिस्वा “अनागते इतो
 कप्पसतसहस्समत्थके गोतमो नाम बुद्धो लोके उप्पज्जिस्सति, तस्स 25

B. 35

१. तेहि—सी० ।

२. सुवे—सी० ।

३. गन्धमालादामादीहि—सी० ।

४. विविधयागुखज्जकादिपरिवारं—सी० ।

५. मया—सी० ।

६. दिवसं—सी० ।

सासने तव पत्थना समिज्झिस्सती' ति व्याकासि । वुत्तं पि चेत्तं
अपदाने—

“पटुमुत्तरो नाम जिनो, सब्बलोकविदू मुनि ।
इतो सतसहस्सस्मिह, कप्पे उप्पज्जि चक्खुमा ॥
ओवादको विज्झापको, तारको सब्बपाणिनं ।
देसनाकुसलो बुद्धो, तारेसि जनतं बहुं ॥
अनुकम्पको कारुणिको हितेसी सब्बपाणिनं ।
सम्पत्ते तिथिये सब्बे, पच्चसीले पटिट्ठपि^१ ॥
एवं निराकुलं आसि, सुञ्जतं तिथियेहि च ।
विचित्तं अरहन्तेहि, वसीभूतेहि तादिभि ॥
रतनानट्ठपञ्चासं, उग्गतो सो महामुनि ।
कञ्चनग्घियसङ्कासो, बार्त्तिसवरलक्खणो^२ ॥
वस्ससतसहस्सानि, आयु विज्जति तावदे ।
तावता तिट्ठमानो सो, तारेसि जनतं बहुं ॥
तदाहं हंसवतियं, ब्राह्मणो^३ वेदपारगू^४ ।
उपेच्च^५ सब्बलोकगं, अस्सोसिं धम्मदेसनं ॥
तदा सो सावकं वीरो^६, पभिन्नमतिगोचरं ।
अत्थे धम्मे निरुत्ते च, पटिभाने च कोविदं ॥
ठपेसि एतदगं हि, तं सुत्वा मुदितो अहं ।
ससावकं जिनवरं, सत्ताहं भोजयिं तदा ॥
दुस्सेहच्छादयित्वान, ससिस्सं बुद्धिसागरं^७ ।
निपच्च पादमूलं हि, तं ठानं पत्थयिं अहं ॥
ततो अवोच लोकगो, पस्सथेतं दिजुत्तमं^८ ।
विनतं पादमूले मे, कमलोदरसप्पभं ॥

१. पटिट्ठयि—सी० ।

२-३. महाभोगो कुटुम्बिको—सी० ।

४. बुद्धो—सी० ।

५. लोकनायकं—सी० ।

२. बार्त्तिसवरलक्खणो—सी० ।

४. उपेत्वा—सी० ।

६. पभिन्नपतिसम्भदं—सी० ।

८. कुटुम्बिकं—सी० ।

बुद्धसेट्ठस्स^१ भिक्खुस्स, ठानं पत्थयते अयं ।
 ताय सद्धाय चागेन, सद्धम्मस्सवनेन^२ च ॥
 सब्बत्थ सुखितो हुत्वा, संसरित्वा भवाभवे ।
 अनागतमिह अद्धाने, लच्छसेतं^३ मनोरथं ॥
 सतसहस्सितो कप्पे, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन^४, सत्था लोके भविस्सति ॥
 तस्स धम्मेसु दायादो, ओरसो धम्मनिम्मित्तो ।
 कोट्टिको^५ नाम नामेन, हेस्सति सत्थु सावको ॥
 तं सुत्वा मुदितो हुत्वा, यावजीवं तदा जिनं ।
 मेत्तचित्तो परिचरिं, सतो पञ्जो^६ समाहितो ॥
 तेन कम्मविपाकेन^७, चेतनापणिधीहि च ।
 जहित्वा मानुसं देहं, तावतिसमगच्छहं ॥
 सतानं^८ तीणिक्खत्तुं च^९, देवरज्जमकारयिं ।
 सतानं^८ पञ्चक्खत्तुं च^९, चक्कवत्ती अहोसहं ॥
 पदेसरज्जं विपुलं, गणनातो असङ्खियं ।
 सब्बत्थ सुखितो आसिं, तस्स कम्मस्स वाहसा^{१०} ॥
 दुवे भवे संसरामि, देवत्ते अथ मानुसे ।
 अञ्जं गतिं न गच्छामि, सुचिण्णस्स इदं फलं ॥
 दुवे कुले पजायामि, खत्तिये अथ ब्राह्मणे ।
 नीचे कुले न जायामि^{११}, सुचिण्णस्स इदं फलं ॥
 पच्छिमे भवे सम्पत्ते, ब्रह्मबन्धु^{१२} अहोसहं ।

5

10

15

20

B. 37

१. सेट्ठं बुद्धस्स—सी० ।

२. धम्मस्स सवनेन—सी० ।

३. लच्छसेतं—सी० ।

४. नामेन—सी० ।

५. कोट्टितो—सी० ।

६. पञ्जो—सी० ।

७. कम्मेन सुकतेन—सी० ।

८-९. तिसत्तक्खत्तुं देवेसु—सी० ।

१०. तथा पञ्चसत्तक्खत्तुं—सी० ।

१०. तेजसा—सी० ।

११. जानामि—सी० ।

१२. ब्रह्मणेत्थ—सी० ।

- सावत्थियं विप्पकुले, पच्चाजातो^१ महद्धने ॥
 माता चन्दवती नाम, पिता मे अस्सलायनो ।
 यदा मे पितरं बुद्धो, विनयी सब्बसुद्धिया ॥
 तदा पसन्नो सुगते, पब्बजि अनगारियं ।
 5 मोग्गल्लानो आचरियो, उपज्झा^२ सारिसम्भवो ॥
 केसेसु छिज्जमानेसु, दिट्ठि छिन्ना समूलिका ।
 निवासेन्तो च कासावं, अरहत्तमपापुणि ॥
 अत्थधम्मनिरुत्तीसु, पटिभाने च मे मति ।
 पभिन्ना तेन लोकगो, एतदग्गे ठपेसि मं ॥
 10 असन्दिट्ठं वियाकासिं, उपतिस्सेन पुच्छितो ।
 पटिसम्भिदासु तेनाहं, अग्गो सम्बुद्धसासने ॥
 किलेसा भापिता मय्हं, भवा सब्बे समूहता ।
 नागोव बन्धनं छेत्वा, विहरामि अनासवो ॥
 स्वागतं वत मे आसि, मम^३ बुद्धस्स^३ सन्तिके ।
 15 तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं, बुद्धस्स सासनं ॥
 पटिसम्भिदा चतस्सो, विमोक्खा पि च अट्ठिमे ।
 छळभिज्जा सच्छिकता, कतं बुद्धस्स सासनं”
 ॥ उत्तमं पण्डितं (अप० २, १२६-१२८) ति ॥

- एवं सो तत्थ तत्थ भवे पुज्जवाणसम्भारं^४ सम्भरन्तो अपरापरं
 20 देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं ब्राह्मणमहा-
 सालकुले निब्बत्ति । कोट्टिकोतिस्स^५ नामं अकंसु । सो वयप्पत्तो
 तयो वेदे उग्गहेत्वा ब्राह्मणसिप्पे निप्पत्ति गतो एकदिवसं सत्थु
 सन्तिकं गन्त्वा धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा उपसम्पन्न-
 कालतो पट्टाय विपस्सनाय कम्मं करोन्तो सह पटिसम्भिदाहि
 25 अरहत्तं पत्वा पटिसम्भिदासु चिण्णवसी हुत्वा अभिज्जाते अभिज्जाते

१. पच्चाजातो—सी० ।

२. उपज्झो—सी० ।

३-३ बुद्धसेट्ठस्स—सी० ।

४. पुज्जासम्भारं—सी० ।

५. कोट्टितोविस्स—सी० ।

महाथेरे उपसङ्कमित्रा पञ्चं पुच्छन्तो पि दसबलं उपसङ्कमित्रा पञ्चं पुच्छन्तो पि पटिसम्भिदासुयेव पञ्चं पुच्छि । एवमयं थेरो तत्थ कताधिकारताय चिण्णवसीभावेन च पटिसम्भिदापत्तानं अग्गो जातो । अथ नं सत्था महावेदल्लसुत्तं अटुप्पत्ति कत्वा पटिसम्भिदापत्तानं अग्गट्टाने ठपेसि—“एतदग्गं, भिक्खवे, मम सावकानं 5 भिक्खून् पटिसम्भिदापत्तानं यदिदं महाकोट्टिको^१” (अ० नि० १.२५) ति । सो अपरेन समयेन विमुत्तिसुखं पटिसंवेदेन्तो^२ उदानवसेन^३—

२. “उपसन्तो उपरतो, मन्तभाणी अनुद्धतो ।

धुनाति पापके धम्मे, दुमपत्तं व मालुतो” ति—

इत्थं सुदं आयस्मा महाकोट्टिकत्थेरो गाथं अभासि ।

10

तत्थ उपसन्तो ति मनच्छट्ठानं इन्द्रियानं उपसमनेन निब्बिसेवनभावकरणेन उपसन्तो । उपरतो ति सब्बस्मा पापकरणतो ओरतो विरतो । मन्तभाणी ति मन्ता वुच्चति पञ्चा, 15 ताय पन^४ उपपरिक्खित्वा भणती ति मन्तभाणी, कालवादीआदि-भावं अविस्सज्जेन्तोयेव भणती ति अत्थो । मन्तभणनवसेन वा भणती ति मन्तभाणी, दुब्भासिततो विना^५ अत्तनो भासनवसेन चतुरङ्गसमन्नागतं सुभासितं येव भणती ति अत्थो । जातिआदिवसेन अत्तनो अनुक्कंसनतो न उद्धतो ति अनुद्धतो अथ वा तिण्णं काय-दुच्चरितानं वूपसमनेन ततो पटिविरतिया उपसन्तो, तिण्णं मनोदुच्चरितानं उपरमणेन पजहनेन उपरतो, चतुन्नं वचीदुच्चरितानं अप्पवत्तिया परिमितभाणिताय मन्तभाणी, तिविधदुच्चरित- 20 निमित्तउप्पज्जनकस्स उद्धच्चस्स अभावतो अनुद्धतो । एवं पन तिविधदुच्चरितप्पहानेन सुद्धे सीले पतिट्ठितो, उद्धच्चप्पहानेन समाहितो, तमेव समाधिं पदट्टानं कत्वा विपस्सनं वड्ढेत्वा मग्गपटिपाटिया

१. महाकोट्टितो सी० पोत्थके सब्बत्थ । २. सतिसंवेदेन्तो—सी० ।

३. ‘उपसन्तो’ ति गाथमभासि ४. सी० पोत्थके नत्थि ।

सी० पोत्थके अधिको पाठो । ५. सी० पोत्थके नत्थि ।

धुनाति पापके धम्मे लामकट्टेन पापके सब्बे पि संकिलेस-
 धम्मे निद्धुनाति, समुच्छेदवसेन पजहति । यथा किं ? दुमपत्तं
 व मालुतो, यथा नाम दुमस्स रुक्खस्स पत्तं पण्डुपलासं मालुतो
 वातो धुनाति, बन्धनतो वियोजेन्तो नीहरति, एवं यथावुत्तपटि-
 5 पत्तियं ठितो पापधम्मे अत्तनो सन्तानतो नीहरति, एवमयं थेरस्स
 अञ्जापदेसेन अञ्जाव्याकरणगाथा पि होति ति वेदितब्बा^१ ।

B. 39

— एत्थ च कायवचीदुच्चरितप्पहानवचनेन पयोगसुद्धिं दस्सेति,
 मनोदुच्चरितप्पहानवचनेन आसयसुद्धिं । एवं पयोगासयसुद्धस्स
 “अनुद्धतो” ति इमिना उद्धच्चाभाववचनेन तदेकट्ठताय नीवरणप्प-
 10 हानं दस्सेति । तेषु पयोगसुद्धिया सीलसम्पत्ति विभाविता, आसय-
 सुद्धिया समथभावनाय उपकारकधम्मपरिग्गहो, नीवरणप्पहानेन
 समाधिभावना, “धुनाति पापके धम्मे” ति इमिना पञ्चाभावना-
 विभाविता होति । एवं अधिसीलसिक्खादयो तिस्सो सिक्खा,
 तिविधकल्याणं सासनं, तदङ्गप्पहानादीनि तीणि पहानानि, अन्त-
 15 द्वयपरिवज्जनेन सद्धिं मज्झिमाय पटिपत्तिया^२ पटिपज्जनं, अपाय-
 भवादीनं समतिककमनुपायो च यथारहं निद्धारेत्वा योजेतब्बा ।
 इमिना नयेत सेसगाथासु पि यथारहं अत्थयोजना वेदितब्बा ।
 अत्थमत्तमेव पन तत्थ तत्थ अपुब्बं वण्णयिस्साम । “इत्थं सुदं
 20 आयस्मा महाकोट्टिको” ति इदं पूजावचनं, यथा तं महामोग्ग-
 ल्लानो ति ।

महाकोट्टिकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता

(३) कङ्कारेवतत्थेरगाथावण्णना

पञ्चं इमं पस्सा ति आयस्मतो कङ्कारेवतस्स गाथा । का
 उप्पत्ति ? अयं पि थेरो पदुमुत्तरभगवतो काले हंसवतीनगरे

ब्राह्मणमहासालकुले निब्बत्तो । एकदिवसं बुद्धानं धम्मदेसनाकाले
हेट्ठा वुत्तनयेन महाजनेन सद्धि विहारं गन्त्वा परिसपरियन्ते ठितो
धम्मं सुणन्तो सत्थारं एकं भिक्खुं भानाभिरतानं अग्गट्ठाने ठपेत्तं
दिस्वा “मयापि अनागते एवरूपेन भवितुं वट्ठती” ति चिन्तेत्वा
देसनावसाने सत्थारं निमन्तेत्वा हेट्ठा वुत्तनयेन महासक्कारं कत्वा 5
भगवन्तं आह—“भन्ते, अहं इमिना अधिकारकम्मेन अञ्जं सम्पत्तिं
न पत्थेमि, यथा पन सो भिक्खु तुम्हेहि इतो सत्तमदिवसमत्थके
भायीनं अग्गट्ठाने ठपितो, एवं अहं पि अनागते एकस्स बुद्धस्स
सासने भायीनं अग्गो भवेय्यं” ति पत्थनमकासि । सत्था अना-
गतं ओलोकेत्वा निप्फज्जनभावं दिस्वा “अनागते कप्पसतसहस्सा- 10
वसाने गोतमो नाम बुद्धो उप्पज्जिस्सति, तस्स सासने त्वं भायीनं
अग्गो भविस्ससी” ति व्याकरित्वा पक्कामि ।

B. 40

सो यावजीवं कल्याणकम्मं कत्वा कप्पसतसहस्सं देवमनुस्सेसु
संसरित्वा अम्हाकं भगवतो काले सावत्थिनगरे महाभोगकुले
निब्बत्तो पच्छाभत्तं धम्मस्सवनत्थं गच्छन्तेन महाजनेन सद्धि विहारं 15
गन्त्वा परिसपरियन्ते ठितो दसबलस्स धम्मकथं सुत्वा पटिलद्धसद्धो
पब्बजित्वा उपसम्पदं लभित्वा कम्मट्ठानं कथापेत्वा भानपरिकम्मं
करोन्तो भानलाभी हुत्वा भानं^१ पादकं कत्वा अरहत्तं पापुणि ।
सो येभ्युयेन दसबलेन समापज्जितव्वसमापत्तिं समापज्जन्तो अहोरेत्तं
भानेसु चिण्णक्खसी अहोसि । अथ नं सत्था “एतदग्गं, भिक्खवे, 20
मम सावकानं भिक्खूनं भायीनं यदिदं कङ्कारेवतो” (अं० नि० १, २४)
ति भायीनं अग्गट्ठाने ठपेसि । वुत्तं पि चेतं अपदाने —

“एदुमुत्तरो नाम जिनो, सब्बधम्मेसु चक्खुमा ।

इतो सतसहस्सम्मिह, कप्पे उप्पज्जि नायको ॥

सीहहनु ब्रह्मगिरो^२, हंसदुन्दुभिनिस्सतो^३ ।

नागविककन्तगमनो, चन्दसूराधिकप्पभो ॥

25

१. ज्ञानमेव—सी० ।

२. ब्रह्मसरो—सी० ।

३. निस्सरो—सी० ।

महामति महावीरो, महाभायी महाबलो ।
 महाकारुणिको नाथो, महातमपनूदनो^१ ॥
 स कदाचि तिलोकगो, वेनेय्यं^२ विनयं^३ बहु ।
 धम्मं देसेसि सम्बुद्धो, सत्तासयविदू मुनि ॥
 ५ भयि भानरतं वीरं, उपसन्तं अनाविलं ।
 वण्णयन्तो परिसत्ति, तोसेसि जनतं जिनो ॥
 तदाहं हंसवतियं, ब्राह्मणो वेदपारगू ।
 धम्मं सुत्वान मुदितो, तं ठानमभिपत्थयि ॥
 तदा जिनो वियाकासि, संघमज्जे विनायको ।
 १० मुदितो होहि त्वं ब्रह्मे, लच्छसे तं मनोरथं ॥
 B. 41 सतसहस्सितो कप्पे, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन^४, सत्था लोके भविस्सति ॥
 तस्स धम्मेसु दायादो, ओरसो धम्मनिम्मितो ।
 रेवतो नाम नामेन, हेस्सति सत्थु सावको ॥
 १५ तेन कम्मेन सुकतेन, चेतनापणिधीहि च ।
 जहित्वा मानुसं देहं, तावतिसमगच्छहं ॥
 पच्छिमे च भवे दानि, जातोहं^५ कोलिये^६ पुरे ।
 खत्तिये^७ कुलसम्पन्ने^८, इद्धे फीते महद्धने ॥
 यदा कपिलवत्थुस्मि, बुद्धो धम्ममदेसयि ।
 २० तदा पसन्नो सुगते, पब्बजिं अनगारियं ॥
 कद्धा मे बहुला^९ आसि, कप्पाकप्पे तहिं तहिं ।
 सब्बं तं विनयी बुद्धो, देसेत्वा धम्ममुत्तमं ॥
 ततोहं तिण्णसंसारो, तदा^{१०} भानसुखे रतो ।
 विहरामि तदा बुद्धो, मं दिस्वा एतदब्रवि ॥

१. महातमविनोदनो—सी० ।

२-२. विनेय्य विनये—सी० ।

३. नामेन - सी० ।

४-४. जातो सावत्थियं—सी० ।

५-५. कुले विभवसम्पन्ने—सी० ।

६. बहुसो—सी० ।

७. सदा—सी० ।

या काचि कङ्का इध वा हरं वा ।
 सवेदिया वा परवेदिया वा ॥
 ये^१ भायिनो ता पजहन्ति सब्बा ।
 आतापिनो ब्रह्मचरियं चरन्ता^२ ॥
 सतसहस्से कतं कम्मं, फलं दस्सेसि मे इध । 5
 सुमुत्तो सरवेगोव, किलेसे भापयि मम^३ ॥
 ततो भानरत्तं^४ दिस्वा, बुद्धो^५ लोकन्तगू मुनि ।
 भायीनं भिक्खूनं अगो, पञ्जापेसि महामति ॥
 किलेसा भापिता मय्हं, भवा सब्बे समूहता ।
 नागोव बन्धनं छेत्वा, विहरामि अनासवो ॥ 10
 स्वागतं वत मे आसि, समं^६ बुद्धस्स^७ सन्तिके ।
 तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं ॥
 पटिसम्भिदा चतस्सो, विमोक्खा पि च अट्ठिमे ।
 छळभिज्जा सच्चिकता, कतं बुद्धस्स सासनं”
 (अप० २, १४०-१४२) ति ॥ 15

B. 42

तथा कतकिच्चो पनायं महाथेरो पुब्बे दीघरत्तं अत्तनो
 कङ्कापकतचित्ततं इदानि सब्बसो विगतकङ्कतं च पच्चवेक्खित्वा “अहो
 नून मय्हं सत्थुनो देसनानुभावो, तेनेतरहि एवं विगतकङ्को अज्झत्तं
 वूपसन्तचित्तो जातो” ति सज्जातवहुमानो भगवतो पञ्चं पसंसन्तो
 “पञ्चं इमं पस्सा” ति इमं गाथमाह । 20

३. तत्थ पञ्चं ति पकारे^९ जानाति, पकारेहि आपेती ति च
 पञ्चा । वेनेय्यानं आसयानुसयचरियाधिमुत्तिआदिप्पकारे धम्मानं
 कुसलादिके खन्धादिके च देसेतब्बप्पकारे जानाति, यथासभावतो
 पटिविज्झति, तेहि च पकारेहि आपेती ति अत्थो । सत्थु देसनाज्जाणं

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. अहं—सी० ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

७. पकारेहि—सी० ।

२. चरन्तो—सी० ।

४. मं ज्ञाननिरत्तं—सी० ।

६-६. बुद्धसेट्ठस्स—सी० ।

हि इधाधिप्पेतं, तेनाह—“इमं” ति । तं हि अत्तनि सिद्धेन देसनाबलेन नयग्गाहतो पच्चक्खं विय उपट्ठितं गहेत्वा “इमं” ति वुत्तं । यदग्गेन वा सत्थु देसनाआणं सावकेहि नयतो गय्हति, तदग्गेन अत्तनो विसये पटिवेधआणं पि नयतो गय्हतेव । तेनाह आयस्मा
 ५ धम्मसेनापति “अपि च मे, भुन्ते, धम्मन्वयो विदितो” (दी० नि० २.६७) ति । पस्सा ति विम्हयप्पतो अनियमतो आलपति अत्तनोयेव वा चित्तं, यथाह भगवा उदानेन्तो “लोकमिमं पस्स; पुथू अविज्जाय परेतं भूतं भूतरतं भवा अपरिमुत्तं” (उ० १०१) ति । तथागतानं ति तथा आगमनादिअत्थेन^१ तथागतानं । तथा
 10 आगतोति हि तथागतो, तथा गतो ति तथागतो, तथलक्खणं आगतो ति तथागतो, तथधम्मे याथावतो अभिसम्बुद्धो ति तथागतो, तथदस्सिताय तथागतो, तथ वादिताय तथागतो, तथा कारिताय तथागतो, अभिभवनट्टेन तथागतो ति एवं अट्ठहि कारणेहि भगवा तथागतो । तथाय आगतो ति तथागतो, तथाय गतो ति तथागतो,
 15 तथलक्खणं गतो ति तथागतो, तथानि आगतो ति तथागतो, तथाविधो ति तथागतो, तथा पवत्तितो ति तथागतो, तथेहि आगतो ति तथागतो, तथा गतभावेन तथागतो ति एवं पि अट्ठहि कारणेहि भगवा तथागतो ति अयमेत्थ सङ्खेपो । वित्थारो पन परमत्थदीपनिया उदानट्टकथाय इतिवुत्तकट्टकथाय च वुत्तनयेनेव वेदितव्वो ।

B. 43

20 इदानि तस्सा पञ्चाय असाधारणविसेसं दस्सेतु “अग्गियथा” ति आदि वुत्तं । यथा अग्गी ति उपमावचनं । यथा ति तस्स उपमा-भावदस्सनं । पज्जलितो ति उपमेय्ये न सम्बन्धदस्सनं । निसीथे ति किच्चकरणकालदस्सनं । अयं हेत्थ अत्थो—यथा नाम निसीथे रत्तियं चतुरङ्गसमन्नागते अन्धकारे वत्तमाने उन्नते ठाने पज्जलितो
 25 अग्गि तस्मिं पदेसे तयगतं विधमन्तं तिट्ठति, एवमेव तथागतानं इमं देसनाआणसङ्घातं सब्बसो वेनेय्यानं संसयतमं विधमन्तं पञ्चं पस्सा

ति । यतो देसनाविलासेन सत्तानं जाणमयं आलोकं देन्ती ति
आलोकदा । पञ्चामयमेव चक्खुं ददन्ती ति चक्खुददा । तदुभयं पि
कङ्क्षाविनयपदट्टानमेव कत्वा दस्सेन्तो “ये आगतानं विनयं ति कङ्क्ष”
ति आह ये तथागता अत्तनो सन्तिकं आगतानं^१ उपगतानं वेनेय्यानं
“अहोसिं नु खो अहमतीतमद्धानं” (म० नि० १, १२) ति आदिनय- 5
प्पवत्तं सोळसवत्थुकं, “बुद्धे कङ्क्षति धम्मं कङ्क्षती” (ध० सं० २३२)
ति आदिनयप्पवत्तं अट्ठवत्थुकं च कङ्क्षं विचिकिच्छं विनयं ति देसनानु-
भावेन अनवसेसतो विधमन्ति विद्वसेन्ति । विनयकुक्कुच्चसङ्खाता
पन कङ्क्षा तब्बिनयेनेव विनीता होन्ती ति ।

अपरो नयो—यथा अग्निं निसीथे रत्तिभागे पज्जलितो 10
पटुतरजालो समुज्जलं उच्चासने ठितानं ओभासदानमत्तेन अन्धकारं
विधमित्वा समविसमं विभावेन्तो आलोकददो होति । अच्चासन्ने
पन ठितानं तं^२ सुपाकटं करोन्तो चक्खुकिच्चकरणतो चक्खुददो
नाम होति^३, एवमेव तथागतो अत्तनो धम्मकायस्स दूरे ठितानं
अकताधिकारानं पञ्चापज्जोतेन मोहन्धकारं विधमित्वा काय- 15
विसमादिसमविसमं विभावेन्तो आलोकदा भवन्ति, आसन्ने ठितानं
पन कताधिकारानं धम्मचक्खुं उप्पादेन्तो चक्खुददा भवन्ति । ये
एवंभूता अत्तनो वचीगोचरं आगतानं मादिसानं पि कङ्क्षाबहुलानं
कङ्क्षं विनयं ति अरिमयग्गसमुप्पादनेन विधमन्ति, तेसं तथागतानं
पञ्चं जाणातिसयं पस्सा ति योजना । एवमयं थेरस्स अत्तनो 20
कङ्क्षावितरणप्पकासनेन अञ्जाव्याकरणगाथा पि होति । अयं हि
थेरो पुथुज्जनकाले कप्पिये पि कुक्कुच्चको हुत्वा कङ्क्षाबहुलताय
“कङ्क्षारेवतो” ति पञ्जातो, पच्छा * खीणासवकालेपि तथेव
वोहरयित्थ । तेनाह—“इत्थं सुदं आयस्मा कङ्क्षारेवतो गाथं
अभासित्था” ति । तं वुत्तत्थमेव । 25

कङ्क्षारेवतत्थेरगाथावण्णना निद्विता ।

१. गतानं—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. होती ति—सी० ।

४. वोहरित्थ—सी० ।

४. पुण्णत्थेरगाथावण्णना

- सब्धिरेव समासेथा ति भायस्मतो पुण्णत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं किर पदुमुत्तरस्स दसवलस्स उप्पत्तितो पुरेतरमेव
हंसवतीनगरे ब्राह्मणमहासालकुले निब्बत्तो अनुक्कमेन विञ्चुतं
पत्तो लोके उप्पज्जन्ते^१ एकदिवसं बुद्धानं धम्मदेसनाकाले हेट्ठा
5 वुत्तनयेन महाजनेन सद्धिं विहारं गन्त्वा परिसपरियन्ते निसीदित्वा
धम्मं सुणन्तो सत्थारं एकं भिक्खुं धम्मकथिकानं अगगट्ठाने ठपेन्तं
दिस्वा “मया पि अनागते एवरूपेन भवितुं वट्ठती” ति चिन्तेत्वा
देसनावसाने वुट्ठिताय परिसाय सत्थारं उपसङ्कमित्वा निमन्तेत्वा
हेट्ठा वुत्तनयेनेव महासक्कारं कत्वा भगवन्तं एवमाह—“भन्ते, अहं
10 इमिना अधिकारकम्मेन नाञ्जं सम्पत्तिं पत्थेमि । यथा पन सो
भिक्खु इतो सत्तमदिवसमत्थके धम्मकथिकानं अगगट्ठाने ठपितो,
एवं अहं पि अनागते एकस्स बुद्धस्स सासने धम्मकथिकानं भिक्खूनं
अगगो भवेय्यं” ति पत्थनं अकासि । सत्था अनागतं ओलोकेत्वा
तस्स पत्थनाय समिज्झनभावं दिस्वा “अनागते कप्पसतसहस्स-
15 मत्थके गोतमो नाम बुद्धो उप्पज्जिस्सति, तस्स सासने त्वं^०
पब्बजित्वा धम्मकथिकानं अगगो भविस्ससी” ति व्याकासि ।

B. 45

- सो तत्थ यावजीवं कल्याणधम्मं कत्वा ततो चुतो कप्पसत-
सहस्सं पुञ्जआणसम्भारं^२ सम्भरन्तो देवमनुस्सेसु संसरित्वा
अम्हाकं भगवतो काले कपिलवत्थुनगरस्स अविदूरे दोणवत्थुनामके
20 ब्राह्मणगामे ब्राह्मणमहासालकुले अञ्जासिकोण्डञ्जत्थेरस्स^३ भागि-
नेय्यो हुत्वा निब्बत्ति । तस्स नामगगहणदिवसे “पुण्णो” ति नामं
अकंसु । सो सत्थरि अभिसम्बोधिं पत्वा पवत्तवरधम्मचक्के अनुपुब्बेन
राजगहं गन्त्वा तं उपनिस्साय विहरन्ते अञ्जासिकोण्डञ्जत्थेरस्स

१. उप्पन्ने—सी० ।

२. पुञ्जासम्भारं—सी० ।

३. अञ्जासिकोण्डञ्जत्थेरस्स—सी० ।

सन्तिके पब्बजित्वा लद्धूपसम्पदो सब्बं^१ पुब्बकिच्चं^१ कत्वा पधान-
मनुय्हञ्जन्तो पब्बजितकिच्चं मत्थकं पापेत्वा व “दसवलस्स
सन्तिकं गमिस्सामी” ति मातुलत्थेरेन सद्धिं सत्थु सन्तिकं अगन्त्वा
कपिलवत्थुसामन्तायेव ओहीयित्वा योनिसोमनसिकारे कम्मं करोन्तो
नचिरस्सेव विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा अरहत्तं पापुणि । वुत्तं पि चेतं 5
अपदाने—

अज्झायको मन्तधरो, तिण्णं वेदान पारगू ।
पुरक्खतोम्हि सिस्सेहि, उपगच्छि नरुत्तमं ॥
पदुमुत्तरो लोकविदू, आहुतीनं पटिग्गहो ।
मम कम्मं पकित्तेसि, संखित्तेन महामुनि ॥ 10
ताहं धम्मं सुणित्वान, अभिवादेत्वान सत्थुनो ।
अञ्जलिं पग्गहेत्वान, पक्कमिं दक्खिणामुखो ॥
संखित्तेन सुणित्वान, वित्थारेन अभासयिं^२ ।
सब्बे सिस्सा^३ अत्तमना, सुत्वान मम भासतो ॥
सकं दिट्ठिं विनोदेत्वा, बुद्धे चित्तं पसादयुं । 15
संखित्तेन पि देसेमि, वित्थारेन तथेव हं ॥
अभिधम्मनयञ्जूहं, कथावत्थुविसुद्धिया ।
सब्बेसं विञ्जापेत्वान, विहरामि अनासवो ॥
इतो पञ्चसते कप्पे, चतुरो सुप्पकासका । B. 46
सत्तरतनसम्पन्ना, चतुदीपं हि इस्सरा ॥ 20
पटिसम्भिदा चतस्सो...पे०...। कत्तं बुद्धस्स सासनं”
(अप० १.४४) ति ॥

तस्स पन पुण्णत्थेरस्स सन्तिके पब्बजिता कुलपुत्ता पञ्चसता
अहेसुं । थेरो सयं दसकथावत्थुलाभिताय ते पि दसहिं कथावत्थूहि
ओवदि । ते तस्स ओवादे ठत्वा सब्बेव अरहत्तं पत्ता । ते अत्तनो 25

१-१. सब्बकिच्चं—सी० ।

२. अदेसयि—सी० ।

३. पिया—सी० ।

पब्बजितकिच्चं मत्थकप्पत्तं जत्वा उपज्झायं उपसङ्गमित्वा आहंसु—
 “भन्ते, अम्हाकं किच्चं मत्थकप्पत्तं, दसन्नं चम्ह^१ कथावत्थूनं
 लाभिनो, समयो, दानि नो दसबलं पस्सितुं” ति । थेरो तेसं वचनं
 सुत्वा चिन्तेसि “मम दसकथावत्थुलाभितं सत्था जानाति अहं
 5 धम्मं देसेन्तो दस कथावत्थूनि अमुञ्चित्वा व देसेमि, मयि गच्छन्ते
 सब्बेपिमे भिक्खू मं परिवारेत्वा गच्छिस्सन्ति, एवं गणसङ्गणिकाय
 गन्त्वा पन अयुत्तं मय्हं दसबलं पस्सितुं, इमे ताव गन्त्वा पस्सन्तु”
 ति ते भिक्खू आह “आवुसो, तुम्हे पुरतो गन्त्वा तथागतं पस्सथ,
 मम वचनेन चस्स पादे वन्दथ, अहं पि तुम्हाकं गतमग्गेनाग-
 10 मिस्सामी” ति । ते थेरा सब्बे पि दसबलस्स जातिभूमिरट्ठवासिनो
 सब्बे खीणासवा सब्बे दसकथावत्थुलाभिनो अत्तनो उपज्झायस्स
 ओवादं सम्पटिच्छित्वा^२ थेरं वन्दित्वा अनुपुब्बेन चारिकं चरन्ता
 सट्ठियोजनमगगं अतिक्कम्म राजगहे वेळुवनमहाविहारं गत्वा
 दसबलस्स पादे वन्दित्वा एकमन्तं निसीदिसु ।

15 आचिण्णं खो पनेतं बुद्धानं भगवन्तानं आगन्तुकेहि भिक्खूहि
 सद्धिं पटिसम्मोदितुं ति भगवा तेहि सद्धिं “कच्चि भिक्खवे,
 खमनीयं” ति आदिना नयेन मधुरपटिसन्थारं कत्वा “कुतो च
 तुम्हे, भिक्खवे, आगच्छथा^३” ति पुच्छि । अथ तेहि “जातिभूमितो”
 ति वुत्ते “को नु खो, भिक्खवे, जातिभूमियं जातिभूमकानं भिक्खूनं
 20 सब्रह्मचारीनं एवं सम्भावितो ‘अत्तना च अप्पिच्छो अप्पिच्छकथं
 च भिक्खूनं कत्ता’ (म० नि० १, ११२) ति” दसकथावत्थुलाभि^४
 भिक्खु^५ पुच्छि^६ । ते^७ पि^८ “पुण्णो नाम, भन्ते, आयस्मा मन्ता-
 णिपुत्तो” ति आरोचयिसु । तं कथं सुत्वा आयस्मा सारिपुत्तो
 थेरस्स दस्सनकामो अहोसि । अथ सत्था राजगहतो सावत्थि

१. च—सी० ।

२. अमदित्वा—सी० ।

३. आगतत्था—सी० ।

४. दसकथावत्थुलाभी—सी० ।

५. भिक्खू—सी० ।

६. पुच्छिता पि—सी० ।

७-८. सी० पोत्थ के नत्थि ।

अगमासि । पुण्णत्थेरो पि दसवलस्स तत्थ आगतभावं सुत्वा
“सत्थारं पस्सिस्सामी” ति गन्त्वा अन्तोगन्धकुटियं येव तथागतं
सम्पापुणि । सत्था तस्स धम्मं देसेसि । थेरो धम्मं सुत्वा दसवलं
वन्दित्वा पटिसल्लानत्थाय अन्धवनं गन्त्वा अञ्जतरं हि रुक्खमूले
दिवाविहारं निसीदि ।

5

सारिपुत्तत्थेरो पि तस्सागमनं सुत्वा सीसानुलोकिको गन्त्वा
ओकासं सल्लक्खेत्वा तं^१ रुक्खमूले निसिन्नं^२ उपसङ्कमित्वा थेरेन
सद्धिं सम्मोदित्वा तं सत्तविसुद्धिक्कमं पुच्छि । थेरोपिस्स पुच्छित-
पुच्छितं व्याकरोन्तो रथविनीतूपमाय चित्तं आराधेसि, ते अञ्ज-
मञ्जस्स सुभासितं समनुमोदिसु । अथ सत्था अपरभागे भिक्खु-
संघमज्जे निसिन्नो थेरं “एतदग्गं, भिक्खवे, मम सावकानं भिक्खूनां
धम्मकथिकानं यदिदं पुण्णो” (अ० नि० १.२४) ति धम्मकथिकानं
अग्गट्टाने ठपेसि । सो एकदिवसं अत्तनो विमुत्तिसम्पत्तिं पच्च-
वेक्खित्वा “सत्थारं निस्साय अहं चेव अञ्जे च बहू सत्ता संसार-
दुक्खतो विप्पमुत्ता, बहूपकारा^३ वत सप्पुरिससंसेवा” ति
पीतिसोमनस्सजातो उदानवसेन पीतिवेगविस्सट्ठं^४ “सन्धिरेव
समासेथा” ति गाथं अभासि ।

10

15

४. तत्थ सन्धिरेवा^५ ति सप्पुरिसेहि एव । सन्तो ति पनेत्थ
बुद्धादयो अरिया अधिप्पेता । ते हि अनवसेसतो असतं धम्मं पहाय
सद्धम्मे उक्कंसगतत्ता सातिसयं पसंसियत्ता^६ च विसेसतो “सन्तो
सप्पुरिसा” ति च वुच्चन्ति । समासेथा ति समं आसेथ सह वसेय्य ।
ते पथिरुपासन्तो तेसं सुस्सूसन्तो दिट्ठानुगतिं च आपज्जन्तो समान-
वासो भवेय्या ति अत्थो । पण्डितेहत्थदस्सिभीति तेसं थोमना ।
पण्डा वुच्चति पञ्चा, सा इमेसं सञ्जाताति^७ पण्डिता । ततो एव

20

१. तस्मि—सी० ।

३. बहुकारा—सी० ।

५. सम्मिरेवा—देवनागरी पोत्थके ।

७. जाता ति—सी० ।

२. ‘तं’ सी० पोत्थके अधिक पाठो ।

४. पीतिवेगविस्सट्ठं—सी० ।

६. पासेसताय—सी० ।

B. 48

- अत्तत्थादिभेदं अत्थं अविपरीततो पस्सन्ती ति अत्थदस्सिनो । तेहि पण्डितेहि अत्थदस्सीभि समासेथ । कस्मा ति चे ? यस्मा ते सन्तो पण्डिता, ते वा सम्मा सेवन्ता एकन्तहितभावतो मग्गजाणादीहेव अरणीयतो अत्थं, महागुणताय सन्तताय च महन्तं, अगाधभावतो
- 5 गम्भीरजाणगोचरतो च गम्भीरं, हीनच्छन्दादीहि दट्ठुं असक्कुणेय्यत्ता^१ इतरेहि च किच्छेन दट्ठब्बत्ता दुद्दसं, दुद्दसत्ता सण्हनिपुणसभावत्ता निपुणजाणगोचरतो च निपुणं, निपुणत्ता एवं सुखुमसभावताय अणुं निब्बानं, अविपरीतद्वेन वा परमत्थसभावत्ता अत्थं, अरियभावकरत्ता महत्तनिमित्तताय महन्तं, अनुत्तानसभावताय गम्भीरं,
- 10 दुक्खेन दट्ठब्बं न सुखेन दट्ठुं सक्काति दुद्दसं, गम्भीरत्ता दुद्दसं, दुद्दसत्ता गम्भीरं ति चतुसच्चं, विसेसतो निपुणं अणुं, निरोधसच्चं ति एवमेतं चतुसच्चं धीरा समधिगच्छन्ति धितिसम्पन्नताय धीरा चतुसच्चकम्मट्टानभावनं उस्सुक्कापेत्वा सम्मदेव अधिगच्छन्ति । अप्पमत्ता ति^२ सब्बत्थ सतिअविप्पवासेन अप्पमादपटिपत्तिं पूरेन्ता ।
- 15 विचक्खणा ति विपस्सनायभावनाय छेका कुसला । तस्मा सन्निभरेव समासेथा ति योजना । पण्डितेहत्थदस्सिभीति वा एतं निस्सक्कवचनं । यस्मा पण्डितेहि अत्थदस्सीभि समुदायभूतेहि धीरा अप्पमत्ता विचक्खणा महन्तादिविसेसवन्तं अत्थं समधिगच्छन्ति, तस्मा तादिसेहि सन्निभरेव समासेथा ति सम्बन्धो । एवमेसा थेरस्स पटिवेधदीपनेन
- 20 अञ्जाव्याकरणगाथापि अहोसी ति ।

पुण्णत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

५. दब्बत्थेरगाथावण्णना

यो दुद्दमियो ति आयस्मतो दब्बत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पटुमुत्तरबुद्धकाले हंसवतीनगरे कुलगेहे निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो

१. 'तथा' सी० पोत्थके अधिको पाठो । २. सी० पोत्थके नत्थि ।

हेट्ठा वुत्तनयेनेव धम्मदेसनं सुणन्तो सत्थारं एकं भिक्खुं सेनासन-
पञ्चापकानं अग्गट्ठाने ठपेन्तं दिस्वा अधिकारकम्मं कत्वा तं
ठानन्तरं पत्थेत्वा सत्थारा व्याकतो यावजीवं कुसलं कत्वा
देवमनुस्सेसु संसरित्वा कस्सपदसबलस्स सासनोसक्कनकाले^१
पब्बजि । तदा तेन सद्धि अपरे छ जनाति सत्त भिक्खू एकचित्ता हुत्वा 5
अञ्जे सासने अगारवं करोन्ते दिस्वा “इध किं करोम एकमन्ते
समणधम्मं कत्वा दुक्खस्सन्तं करिस्सामा” ति निस्सेणि बन्धित्वा
उच्चं पब्बतसिखरं आरुहित्वा “अत्तनो चित्तबलं जानन्ता निस्सेणि
निपातेन्तु^२, जीविते सालया ओतरन्तु, मा पच्छानुतप्पिनो अहुवत्था”
ति वत्वा सब्बे एकचित्ता हुत्वा निस्सेणि पातेत्वा “अप्पमत्ता होथ 10
आवुसो” ति अञ्जमञ्जं ओवदित्वा चित्तरुचिकेसु ठानेसु निसीदित्वा
समणधम्मं कातुं आरभिसु ।

B. 49

तत्रेको थेरो पञ्चमे दिवसे अरहत्तं पत्वा “मम किच्चं निप्फन्नं,
अहं इमस्मिं ठाने किं करिस्सामि” ति इद्धिया^३ उत्तरकुरतो
पिण्डपातं आहरित्वा “आवुसो इमं पिण्डपातं परिभुञ्जथ, भिक्खा- 15
चारकिच्चं ममायत्तं होतु, तुम्हे अत्तनो कम्मं करोथा” ति आह ।
किं नु खो मयं आवुसो निस्सेणि पातेन्ता एवं अवोचुम्ह “यो पठमं
धम्मं सच्चिक्करोति, सो भिक्खं आहरतु, तेनाभत्तं सेसा परिभुञ्जित्वा
समणधम्मं करिस्सन्ती” ति । नत्थि, आवुसो, ति । तुम्हे अत्तनो
पुब्बहेतुना^४ लभित्थ, मयं पि सक्कोन्ता वट्टस्सन्तं करिस्साम, गच्छथ 20
तुम्हे ति । थेरो ते सञ्जापेतुं असक्कोन्तो फासुकट्ठाने पिण्डपातं
परिभुञ्जित्वा गतो । अपरो थेरो सत्तमे दिवसे अनागामिफलं पत्वा
ततो चुतो सुद्धावासब्रह्मलोके निब्बत्तो । इतरे थेरा ततो चुता एकं
बुद्धन्तरं देवमनुस्सेसु संसरित्वा तेसु तेसु कुलेसु निब्बत्ता । एको
गन्धाररट्ठे तक्कसिलानगरे राजगेहे निब्बत्तो, एको मज्झन्तिकरट्ठे 25

१. सासने ओसक्कनकाले—सी० । २. पातेन्तु—सी० ।

३. ‘गन्तवा’ सी० पोत्थके अधिको पाठो । ४. पुब्बहेतुम्हा—सी० ।

परिब्बाजिकाय कुच्छिम्हि निब्बत्तो, एको बाहियरट्ठे कुटुम्बियगेहे निब्बत्तो, एको भिक्खुनुपस्सये^१ जातो^१ ।

- अयं पन दब्बत्थेरो मल्लरट्ठे अनुपियनगरे एकस्स मल्लरञ्जो गेहे पटिसन्धिं गण्हि । तस्स माता उपविजञ्जा^२ कालमकासि,
 5 मतसरीरं सुसानं नेत्वा दारुचितकं आरोपेत्वा अग्निं अदंसु । तस्सा अग्निवेगसन्तत्तं उदरपटलं द्वेधा अहोसि । दारको अत्तनो पुञ्जबलेन उप्पतित्वा एकस्मिं दब्बत्थम्भे निपति । तं दारकं गहेत्वा अय्यिकाय^३ अदंसु । सा तस्स नामं गण्हन्ती दब्बत्थम्भे पतित्वा लद्धजीवितत्ता “दब्बो” तिस्स नामं अकासि । तस्स च सत्तवस्सिककाले सत्था
 10 भिक्खुसंघपरिवारो मल्लरट्ठे चारिकं चरमानो अनुपियम्बवने विहरति । दब्बकुमारो सत्थारं दिस्वा दस्सनेनेव पसीदित्वा पब्बजितुकामो हुत्वा “अहं दसबलस्स सन्तिके पब्बजिस्सामी” ति अय्यिकं^४ आपुच्छि । सा “साधु ताता” ति दब्बकुमारं आदाय सत्थु सन्तिकं गन्त्वा “भन्ते, इमं कुमारं पब्बाजेथा” ति आह । सत्था
 15 अञ्जतरस्स भिक्खुनो सञ्जं अदासि “भिक्खु इमं दारकं पब्बाजेही” ति । सो थेरो सत्थु वचनं सुत्वा दब्बकुमारं पब्बाजेन्तो तचपञ्चक-कम्मट्ठानं आचिक्खि । पुब्बहेतुसम्पन्नो कताभिनीहारो सत्तो पठम-कैसवट्ठिया वीरोपनक्खणे सोतापत्तिफले पतिट्ठहि, दुतियाय कैसवट्ठिया ओरोपियमानाय सकदागामिफले, ततियाय अनागामिफले, सब्बकैसानं
 20 पन ओरोपनं च अरहत्तफलसच्छिकिरिया च अपच्छा अपुरे अहोसि । सत्था मल्लरट्ठे यथाभिरन्तं विहरित्वा राजगहं गन्त्वा वेळुवने वासं कप्पेसि ।

- तत्रायस्मा दब्बो मल्लपुत्तो रहोगतो अत्तनो किच्चनिप्फत्ति ओलोकेत्वा संघस्स वेय्यावच्चकरणे कायं योजेतुकामो चिन्तेसि
 25 “यन्नूनाहं संघस्स सेनासनं च पञ्चापेय्यं भत्तानि च उद्दिसेय्यं” ति ।

१-१. राजगेहे कुटुम्बिकस्सगेहे निब्बत्तो—सी० । २. उपचितजञ्जा—सी० ।

३. अय्यिकाय—सी० :

४. अय्यिकं—सी० ।

सो सत्थु सन्तिकं गन्त्वा अत्तनो परिवितक्कं आरोचेसि । सत्था तस्स
साधुकारं दत्वा सेनासनपञ्चापकत्तं च भत्तुद्देसकत्तं च सम्पटिच्छि ।
अथ नं “अयं दब्बो दहरोव समानो महन्ते ठाने ठितो” ति सत्त-
वस्सिककालेयेव उपसम्पादेसि । थेरो उपसम्पन्नकालतो पट्टाय
राजगहं उपनिस्साय विहरन्तानं सब्बभिक्षून् सेनासनानि च 5
पञ्चापेति, भिक्षुं च उद्दिशति । तस्स सेनासनपञ्चापकभावो सब्ब-
दिसासु पाकटो अहोसि “दब्बो किर मल्लपुत्तो सभाग सभागानं
भिक्षून् एकट्टाने सेनासनानि पञ्चापेति, आसन्नेपि दूरे पि सेनासनं
पञ्चापेति, गन्तुं असक्कोन्ते इद्धिया नेती” ति^१ ।

अथ नं भिक्षू काले पि विकाले पि “अम्हाकं आवुसो 10
जीवकम्बवने सेनासनं पञ्चापेहि, अम्हाकं मद्दकुच्छिस्मि मिगदाये”
ति एवं सेनासनं उद्दिशापेत्वा तस्स इद्धिं पस्सन्ता गच्छन्ति । सो पि
इद्धिया मनोमये काये अभिसङ्खरित्वा एकेकस्स थेरस्स एकेकं अत्तना^२
सदिसं भिक्षुं दत्वा अङ्गुलिया जलमानाय पुरतो गन्त्वा “अयं मञ्चो
इदं पीठं” ति आदीनि वत्वा सेनासनं पञ्चापेत्वा पुन अत्तनो 15
वसनट्टानमेव आगच्छति । अयमेत्थ सङ्खेपो, वित्थारतो पनिदं वत्थु
पाळियं आगतमेव । सत्था इदमेव कारणं अट्ठप्पत्तिं कत्वा अपरभागे
अरियगणमज्जेनिसिन्नो थेरं सेनासनपञ्चापकानं अगट्टाने ठपेसि
“एतदग्गं, भिक्षवे, मम सावकानं भिक्षून् सेनासनपञ्चापकानं
यदिदं दब्बो मल्लपुत्तो” (अ० नि० १, २४) ति । वुत्तं पि चेतं 20
अपदाने—

“पदुमुत्तरो नाम जिनो, सब्बलोकविदू मुनि ।

इतो सतसहस्सम्हि, कप्पे उप्पज्जि चक्खुमा ॥

ओवादको विञ्चापको, तारको सब्बपाणिनं ।

देसनाकुसलो बुद्धो, तारेसि जनतं बहुं ॥

25

अनुकम्पको कारुणिको, हितेसी सब्बपाणिनं ।
 सम्पत्ते तित्थिये सब्बे, पञ्चसीले पतिट्ठपि^१ ॥
 एवं निराकुलं आसि, सुञ्जतं तित्थियेहि च ।
 विचित्तं अरहन्तेहि, वसीभूतेहि तादिभि ॥
 5 रतनानट्ठपञ्जासं^२, उगगतो सो महामुनि ।
 कञ्चनग्घियसङ्कासो, बात्तिसवरलक्खणो^३ ॥
 वस्ससतसहस्सानि, आयु विज्जति तावदे ।
 तावता तिट्ठमानो सो, तारेसि जनतं बहुं ॥
 तदाहं हंसवतियं, सेट्ठिपुत्तो महायसो ।
 10 उपेत्वा लोकपज्जोतं, अस्सोसि धम्मदेसनं ॥
 सेनासनानि भिक्खूनं, पञ्जापेत्तं ससावकं ।
 कित्तयन्तस्स वचनं, सुणित्वा^४ मुदितो अहं ॥
 अधिकारं ससंघस्स, कत्वा तस्स महेसिनो ।
 निपच्च सिरसा पादे, तं ठानमभिपत्थयिं ॥
 15 तदाहं^५ स^५ महावीरो, मम कम्मं पकित्तयं ।
 यो^६ ससंघमभोजेसि^६, सत्ताहं लोकनायकं ॥
 सोयं कमलपत्तक्खो, सीहंसो कनकत्तचो ।
 मम पादमूले निपत्ति, पत्थयं ठानमुत्तमं ॥
 20 सतसहस्सितो कप्पे, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन^७, सत्था लोके भविस्सति ॥
 सावको तस्स बुद्धस्स, दब्बो नामेन विस्सुतो ।
 सेनासनपञ्जापको, अगगो हेस्सति यं तदा ॥
 तेन कम्मेन सुकतेन, चेतनापाणिधीहि च ।
 जहित्वा मानुसं देहं, तावत्तिसमगच्छहं ॥

B. 52

१. पतिट्ठयि—सी० ।

२. ० पञ्जास—सी० ।

३. वत्तिस ०—सी० ।

४. सुत्वान—सी० ।

५-५. तदा भासि—सी० ।

६-६. सोहं संघंभोजेसि—सी० ।

७. नामेन—सी० ।

सतानं तीणिकखत्तुं च, देवरज्जमकारयिं ।
 सतानं पञ्चकखत्तुं च, चक्कवत्ती अहोसहं ॥
 पदेसरज्जं विपुलं, गणनातो असङ्खियं ।
 सब्बत्थ सुखितो आसिं, तस्स कम्मस्स वाहसा ॥
 एकनवुतितो कप्पे, बिपस्सी नाम नायको । 5
 उप्पज्जि चारुदस्सनो, सब्बधम्मविपस्सको ॥
 दुट्ठचित्तो उपवदिं, सावकं तस्स तादिनो ।
 सब्बासवपरिक्खीणं^१, सुद्धोति^२ च विजानियं^३ ॥
 तस्सेव नरवीरस्स, सावकानं महेसिनं ।
 सलाकं च^४ गहेत्वान^५, खीरोदनमदासहं ॥ 10
 इमं हि भद्दके कप्पे, ब्रह्मबन्धु महायसो ।
 कस्सपो नाम गोत्तेन^६, उप्पज्जि वदतं वरो ॥
 सासनं जोतयित्वान^७, अभिभुय्य कुतित्थिये ।
 विनेय्ये विनयित्वाव, निब्बुतो सो ससावको ॥
 ससिस्से निब्बुते नाथे, अत्थमेन्तम्हि^८ सासने । 15
 देवा कन्दिंसु संविग्गा, मुत्तकेसा रुदम्मुखा ॥
 निब्बायिस्सति धम्मक्खो, न पस्सिसाम सुब्बते ।
 न सुणिस्साम सद्धम्मं, अहो नो अप्पपुञ्जता ॥
 तदायं पठवी सब्बा, अचला सा चलाचला । B. 53
 सागरो च ससोकोव, विनदी करुणं गिरं ॥ 20
 चतुद्दिसा दुन्दुभियो, नादयिंसु अमानुसा ।
 समन्ततो असनियो, फलिसु च भयावहा ॥

१. ०परिक्खीणे—सी० ।

२. मुत्तो—सी० ।

३. पजानिय—सी० ।

४-५. गहेत्वान—सी० ।

६. नामेन—सी० ।

७. जोतयित्वा सो—सी० ।

८. अत्तप्पत्तम्हि—सी० ।

९. पथवी—म० ।

उक्का पत्तिसु नभसा, धूमकेतु च दिस्सति^१ ।
 सधूमा^२ जालवट्टा^३ च, रत्तिसु करुणं मिगा ॥
 उप्पादे दारुणे दिस्वा, सासनत्थङ्गसूचके ।
 संविग्गा भिक्खवो सत्त, चिन्तयिम्ह मयं तदा ॥
 सासनेन विनाम्हाकं, जीवितेन अलं मयं ।
 पविसित्वा महारञ्जं, युञ्जाम जिनसासने ॥
 अद्दसम्ह तदारञ्जे, उब्बिद्धं सेलमुत्तमं ।
 निस्सेणिया तमारुह, निस्सेणिं पातयिम्हसे ॥
 तदा ओवदि नो थेरो, बुद्धुप्पादो सुदुल्लभो ।
 सद्धातिदुल्लभा^४ लद्धा, थोकं सेसं च सासनं ॥
 निपतन्ति खणातीता, अनन्ते दुक्खसागरे ।
 तस्मा पयोगो कत्तब्बो, याव ठाति^५ मुने मतं^५ ॥
 अरहा आसि सो थेरो, अनागामी तदानुगो ।
 सुसीला इतरे युत्ता, देवलोकं अगम्हसे ॥
 निब्बुतो तिण्णसंसारो, सुद्धावासे^६ च^६ एक्को ।
 अहं च पक्कुसाति च, सभियो बाहियो तथा ॥
 कुमारकस्सपो, चेव, तत्थ तत्थूपगा मयं ।
 संसारबन्धना मुत्ता, गोतमेनानुकम्पिता ॥
 मल्लेसु कुसिनारायं, गम्भे जातस्स मे सतो ।
 माता मता चितारुळा, ततो निप्पतितो अहं ॥
 पतितो दब्बपुञ्जम्हि, ततो दब्बो ति विस्सुतो ।
 ब्रह्मचारीबलेनाहं, विमुत्तो सत्तवस्सिको ॥
 खीरोदनबलेनाहं^६, पञ्चहङ्गेहुपागतो ।
 खीणासवोपवादेन, पापेहि बहु चोदितो ॥

B. 54

१. दिस्सय—सी० ।

२-२. सव्वथलजसत्त—सी० ।

३. सद्धा च दुल्लभा—सी० ।

४-४. तिद्धति सासनं—सी० ।

५-५. सुद्धावासे—सी० ।

६. खीरोदनफलेनाहं—सी० ।

उभो पुञ्जं च पापं च, वीतिवत्तोमिह दानिहं^१ ।
 पत्वान परमं सन्ति, विहरामि अनासवो ॥
 सेसासनं पञ्जापयि, हासयित्वान सुब्बते ।
 जिनो तस्मिं गुणे तिट्ठो, एतदग्गे ठपेसि मं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं, भवा सब्बे समूहता ।
 नागोव बन्धनं छेत्वा, विहरामि अनासवो ॥
 स्वागतं वत मे आसि बुद्धसेट्ठस्स सन्तिके ।
 तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं ॥
 पटिसम्भदा चतस्सो...पे०...कतं बुद्धस्स सासनं”
 (अप० २, ११६-१२०) ति ॥

5

10

एवंभूतं पन तं येन पुब्बे एकस्स खीणासवत्थेरस्स अनुद्धंसन-
 वसेन कतेन पापकम्मेन बहूनि वस्ससतसहस्सानि निरये पच्चि,
 ताय एव कम्मपिलोतिकाय चोदियमाना मेत्तियभूजका भिक्खू
 “इमिना मयं कल्याणभक्तिकस्स गहपतिनो अन्तरे परिभेदिता^२”
 ति दुग्गहितगाहिनो अमूलकेन पाराजिकेन धम्मेन अनुद्धंसेसुं ।
 तस्मिं च अधिकरणे संघेन सतिविनयेन वूपसमिते अयं थेरो
 लोकानुकम्पाय अत्तनो गुणे विभावेन्तो “यो दुद्धमियो” ति इमं गाथं
 अभासि ।

15

५. तत्थ यो ति अनियमित निद्देसो, तस्स “सो” ति इमिना
 नियमत्तं दट्ठब्बं । उभयेनपि अञ्जं विय कत्वा अत्तानमेव वदति ।
 दुद्धमियो ति दुद्धमो, दमेतुं असक्कुण्यो । इदं च अत्तनो पुथुज्जन-
 काले दिट्ठिगतानं विसूकायिकानं किलेसानं मदालेपचित्तस्स
 विप्फन्दितं इन्द्रियानं अवूपसमनं च चिन्तेत्वा वदति । दमेना ति
 उत्तमेन अग्गमग्गदमेन, तेन हि दन्तो पुन दमेतब्बताभावतो “दन्तो”
 ति^३ वत्तब्बतं अरहति, न अञ्जेन । अथवा दमेना ति दमकेन^४

25

१. दानहं—सी० ।

२. परिभिन्ना—सी० ।

३. ‘इमिना’ सी० पोत्थके अधिको पाठो । ४. दमनेन—सी० ।

B. 55

- पुरिसदम्मसारथिना दमितो । दब्बो ति द्रव्यो^१, भब्बो ति अत्थो ।
 तेनाह भगवा इममेव थेरं सन्धाय “न खो दब्ब दब्बा एवं
 निब्बेठेन्ती” ति । सन्तुसितो ति यथालद्धपच्चयसन्तोसेन भानसमा-
 पत्तिसन्तोसेन मग्गफलसन्तोसेन च सन्तुट्ठो । वित्तिण्णकङ्खो ति
 ५ सोळसवत्थुकाय अट्ठवत्थुकाय च कङ्खाय पठममग्गेनेव समुग्घाटितत्ता
 विगतकङ्खो । विजितावी ति पुरिसाजानीयेन विजेतब्बस्स सब्बस्सपि
 संकिलेसपक्खस्स विजितत्ता विधमितत्ता विजितावी । अपेतभेरवो
 ति पञ्चवीसतिया भयानं सब्बसो अपेतत्ता अपगतभेरवो अभयूपरतो ।
 पुन दब्बो ति नामकित्तनं । परिनिब्बुतो ति द्वे परिनिब्बानानि
 10 किलेसपरिनिब्बानं च, या सउपादिसेसनिब्बानधातु, खन्धपरि-
 निब्बानं च, या अनुपादिसेसनिब्बानधातु । तेषु इध किलेसपरि-
 निब्बानं अधिप्पेतं, तस्मा पहातब्बधम्मानं मग्गेन सब्बसो पहीनत्ता
 किलेसपरिनिब्बानेन परिनिब्बुतो ति अत्थो । ठितत्तो ति ठितसभावो
 अचलो इट्ठादीसु तादिभावप्पत्तिया लोकधम्मेहि अकम्पनीयो । हो
 15 ति च^२ हेतुअत्थे निपातो, तेन यो पुब्बे दुद्दमो हुत्वा ठितो यस्मा
 दब्बत्ता सत्थारा उत्तमेन दमेन दमितो सन्तुसितो वित्तिण्णकङ्खो
 विजितावी अपेतभेरवो, तस्मा सो दब्बो परिनिब्बुतो ततोयेव च
 ठितत्तो, एवंभूते च तस्मिं चित्तपसादो व कातब्बो, न^३ पसादञ्जथत्तं
 ति परनेय्यबुद्धिके^३ सत्ते अनुकम्पन्तो थेरो अञ्जं व्याकासि ।

दब्बत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

६. सीतवनियत्थेरगाथावण्णना

- 20 यो सीतवनं ति आयस्मतो सम्भूतत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ?
 इतो किर अट्ठारसाधिकस्स कप्पसतस्स मत्थके अत्थदस्सी नाम

१. दब्बो—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३-३. कप्पसादञ्जथत्तं फरेय्याति बुद्धिके—सी० ।

सम्बुद्धो लोके उप्पज्जित्वा सदेवकं लोकं संसारमहोघतो तारेन्तो
 एकदिवसं महता भिक्खुसंघेन सद्धिं गङ्गातीरं उपगच्छि, तस्मिं काले
 अयं गहपतिकुले निब्बत्तो तत्थ भगवन्तं पस्सित्वा पसन्नमानसो
 उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा “किं, भन्ते, पारं गन्तुकामत्था” ति पुच्छि ।
 भगवा “गमिस्सामा” ति अवोच । सो तावदेव नावासङ्घाटं योजेत्वा 5 B. 56
 उपनेसि । सत्था तं अनुकम्पन्तो सह भिक्खुसंघेन नावं अभिरुहि ।
 सो सयं पि^१ अभिरुह्य सुखेनेव परतीरं सम्पापेत्वा भगवन्तं भिक्खुसंघं
 च दुतियदिवसे महादानं पवत्तेत्वा अनुगन्त्वा पसन्नचित्तो वन्दित्वा
 निवत्ति । सो तेन पुञ्चकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरित्वा इतो तेरसा-
 धिककप्पसतस्स मत्थके खत्तियकुले निब्बत्तित्वा राजा अहोसि 10
 चक्कवत्ती धम्मिको धम्मराजा । सो सत्ते सुगतिमग्गे पतिट्ठापेत्वा
 ततो चुतो एकनवुतिकप्पे विपस्सिस्स भगवतो सासने पब्बजित्वा
 धुतधम्मे समादाय सुसाने वसन्तो समणधम्मं अकासि । पुन
 कस्सपस्स भगवतो काले पि तस्स सासने तीहि सहायेहि सद्धिं
 पब्बजित्वा वीसतिवस्ससहस्सानि समणधम्मं कत्वा एकं बुद्धन्तरं 15
 देवमनुस्सेसु संसरित्वा इमस्मिं बुद्धुप्पादे राजगहे ब्राह्मणमहासालस्स
 पुत्तो हुत्वा निब्बति । तस्स “सम्भूतो” ति नामं अकंसु । सो
 वयप्पत्तो ब्राह्मणसिप्पेसु निप्फत्तिं गतो । भूमिजो जेय्यसेनो अभि-
 राधनोति तीहि सहायेहि सद्धिं भगवतो सन्तिकं गतो धम्मदेसनं सुत्वा
 पटिलद्धसद्धो पब्बजि । ये सन्धाय बुत्तं— 20

“भूमिजो जेय्यसेनो च, सम्भूतो अभिराधनो ।

एते धम्मं अभिञ्जासुं, सासने वरतादिनो” ति ॥

अथ सम्भूतो भगवतो सन्तिके कायगतासत्तिकम्मट्ठानं गहेत्वा
 निबद्धं सीतवने वसति । तेनेवायस्मा “सीतवनियो” ति पञ्चायित्थ ।
 तेन च समयेन वेस्सवणो महाराजा केनचिदेव करणीयेन जम्बुदीपे 25
 दक्खिणदिसाभागं उद्दिस्स आकासेन गच्छन्तो थेरं अब्भोकासे

निसीदित्वा कम्मट्टानं मनसिकरोन्तं दिस्वा विमानतो औरुय्ह थेरं
 वन्दित्वा “यदा थेरो समाधितो बुट्टहिस्सति, तदा मम आगमनं
 आरोचेथ, आरक्खं चस्स करोथा” ति द्वे यक्खे आणापेत्वा
 पक्कामि । ते थेरस्स समीपे^१ ठत्वा मनसिकारं पटिसंहरित्वा
 5 निसिन्नकाले आरोचेसुं । तं सुत्वा थेरो “तुम्हे मम वचनेन
 वेस्सवणमहाराजस्स कथेथ, भगवता अत्तनो सासने ठितानं सति-
 आरक्खा नाम ठपिता अत्थि, सायेव मादिसे रक्खति, त्वं तत्थ^२
 B. 57 अप्पोस्सुक्को होहि, भगवतो ओवादे ठितानं एदिसाय आरक्खाय
 करणीयं नत्थी” ति ते विस्सज्जेत्वा तावदेव विपस्सनं वड्ढेत्वा
 10 विज्जात्तयं सच्छाकासि । ततो वेस्सवणो निवत्तमानो थेरस्स समीपं
 पत्वा मुखाकारसल्लक्खणेनेवस्स कतकिच्चभावं अत्वा सावत्थि
 गन्त्वा भगवतो आरोचेत्वा सत्थु सम्मुखा थेरं अभित्थवन्तो—

“सतिआरक्खसम्पन्नो, धितिमा वीरियसमाहितो । अनुजातो
 सत्थु सम्भूतो, तेविज्जो मच्चुपारगू” ति—इमाय गाथाय थेरस्स
 15 गुणे वण्णेसि । तेन वुत्तं अपदाने—

“अत्थदस्सी तु^३ भगवा, द्विपदिन्दो नरासभो ।
 पुरक्खतो सावकेहि, गङ्गातीरमुपागमि ॥
 समतित्ति काकपेय्या, गङ्गा आसि दुरुत्तरा ।
 उत्तारयि^४ भिक्खुसंघं, बुद्धं च द्विपदुत्तमं ॥
 20 अट्टारसे कप्पसते, यं कम्ममकरि तरा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, तरणाय इदं फलं ॥
 तेरसेतो^५ कप्पसते, पञ्च सब्बोभवा अहुं ।
 सत्तरतनसम्पन्ना, चक्कवत्ती महब्बला ॥

१. सन्तिके—सी० ।

२. तात—सी० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. उत्तारेसि—सी० ।

५. तेरसे—सी० ।

पच्छिमे च भवे अस्मि, जातोहं ब्राह्मणे कुले ।
सद्धिं तीहि सहायेहि, पब्बजिं सत्थु सासने ॥
किलेसा भापिता मय्हं... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, २४४-२४५) ति ॥

अथायस्मा सम्भूतो भगवन्तं दस्सनाय गच्छन्ते भिक्खू दिस्वा ५
“आवुसो, मम वचनेन भगवतो पादे सिरसा वन्दथ, एवं च वदेथा”
ति वत्वा धम्माधिकरणं अत्तनो सत्थु अविहेठितभावं पकासेन्तो
“यो सीतवनं” ति गाथमाह । ते भिक्खू भगवन्तं उपसङ्कमित्वा
वन्दित्वा सम्भूतत्थेरस्स सासनं सम्पवेदेन्ता^१ “आयस्मा, भन्ते,
सम्भूतो भगवतो पादे सिरसा वन्दति, एवं च वदती” ति वत्वा तं 10
गाथं आरोचेसुं, तं सुत्वा भगवा “पण्डितो भिक्खवे सम्भूतो
भिक्खु पच्चपादि^२ धम्मस्सानुधम्मं^३, न च^४ मं^४ धम्माधिकरणं
विहेठेति^५ । वेस्सवणेन तस्सत्थो^६ मय्हं आरोचिता” ति आह ।

B. 58

६. यं पन ते भिक्खू सम्भूतत्थेरेन वुत्तं “यो सीतवनं” ति
गाथं सत्थु निवेदेसुं । तत्थ सीतवनं ति एवंनामकं राजगहसमीपे 15
महन्तं भेरवसुसासनवनं^७ । उपगा ति निवासनवसेन उपगच्छि ।
एतेन भगवता अनुज्जातं पब्बजितानुरूपं निवासनट्टानं दस्सेति ।
भिक्खू ति संसारभयस्स इक्खनतो भिन्नकिलेसताय च भिक्खु ।
एको ति अदुतियो, एतेन कायविवेकं दस्सेति । सन्तुसितो ति
सन्तुट्ठो । एतेन चतुपच्चयसन्तोसलक्खणं अरियवंसं दस्सेति । 20
समाहितत्तो ति उपचारप्पनाभेदेन समाधिना समाहितचित्तो,
एतेन चित्तविवेकभावनामुखेन^८ भावनारामं अरियवंसं दस्सेति ।
विजिताधी ति सासने सम्मापटिपज्जन्तेन विजेतब्बं किलेसगणं

१. निवेदेन्ता—सी० ।

२. पच्चयादि०—सी० ।

३. ‘पटिपन्नो’ सी०पोत्थके अधिको पाठो । ४-४. ममं—सी० ।

५. विहेसेसि—सी० ।

६. तस्सेवायमत्थो—सी० ।

७. ० सुसानं—सी० ।

८. चित्तभावनामुखेन—सी० ।

विजित्वा ठितो, एतेन उपधिविवेकं दस्सेति । भयहेतूनं^१ किलेसानं
 अपगतत्ता अपेतलोमहंसो, एतेन सम्मापटिपत्तिया फलं दस्सेति ।
 रक्खं ति रक्खं तो । कायगतासतिं ति कायारम्मणं सति,
 कायगतासतिकम्मट्टानं परिब्रूहनवसेन अविस्सज्जेन्तो । धितिमा
 5 ति धीरो, समाहितत्तं विजिताविभावतं^२ वा उपादाय^३ पटिपत्ति-
 दस्सनमेतं । अयं हेत्थ सङ्खेपत्थो—सो भिक्खु विवेकसुखानुपेक्खाय
 एको सीतवनं उपागमि, उपागतो च लोलभावाभावतो सन्तुट्ठो
 धितिमा कायगतासतिकम्मट्टानं भावेन्तो तथाधिगतं भानं पादकं
 कत्वा आरद्धविपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा अधिगतेन अगमग्गेन समा-
 10 हितो विजितावी च हुत्वा कतकिच्चताय भयहेतूनं सब्बसो अपगतत्ता
 अपेतलोमहंसो जातो ति ।

सीतवनियत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 59

७. भल्लियत्थेरगाथावण्णना

यो पानुदी ति आयस्मतो भल्लियत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ?
 अयं किर इतो एकत्तिसे कप्पे अनुप्पन्ने बुद्धे सुमनस्स नाम पच्चेक-
 बुद्धस्स पसन्नचित्तो फलाफलं दत्त्वा सुगतीसु एव संसरन्तो
 15 सिखिस्स सम्मासम्बुद्धस्स काले अरुणवतीनगरे ब्राह्मणकुले निब्बत्तो
 “सिखिस्स भगवतो पठमाभिसम्बुद्धस्स उजित, ओजिता नाम द्वे
 सत्थवाहपुत्ता पठमाहारं अदंसू” ति सुत्वा अत्तनो सहायकेन सद्धि
 भगवन्तं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा स्वातनाय निमन्तेत्वा महादानं
 पवत्तेत्वा पत्थनं अकंसु “उभो पि मयं, भन्ते, अनागते तुम्हादिसस्स
 20 बुद्धस्स पठमाहारदायका भवेय्यामा” ति । ते तत्थ तत्थ भवे
 पुञ्जकम्मं कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्ता कस्सपस्सा भगवतो काले

१. ‘सब्व’ सी० पोत्थके अधिको पाठो । २. विजितावि विभावी तं—सी० ।

३. उप्पाय—सी० ।

गोपालक सेट्टिस्स पुत्ता भातरो हुत्वा निब्बत्ता । बहूनि वस्सानि
 भिक्खुसंघं खीरभोजनेन उपट्ठहिंसु । अम्हाकं पन भगवतो काले
 पोक्खरवतीनगरे सत्थवाहस्स पुत्ता भातरो हुत्वा निब्बत्ता । तेसु
 जेट्ठो तफुस्सो^१ नाम, कनिट्ठो भल्लियो नाम, ते पञ्चमत्तानि
 सकटसत्तानि भण्डस्स पूरेत्वा वाणिज्जाय गच्छन्ता भगवति पठमाभि- 5
 सम्बुद्धे सत्तसत्ताहं विमुत्तिसुखधम्मपच्चवेक्खणाहि वीतिनामेत्वा
 अट्ठमे सत्ताहे राजायतनमूले विहरन्ते राजायतनस्स अविदूरे
 महामग्गेन अतिक्कमन्ति, तेसं तस्मिं समये^२ समेपि^३ भूमिभागे
 अकट्ठमोदके सकटानि नप्पवत्तिसु, “किं नु, खो, कारणं” ति च^४
 चिन्तेन्तानं पोराणसालोहिता देवता रुक्खविटपन्तरे अत्तानं 10
 दस्सेन्ती आहु “मादिसा अयं भगवा अचिराभिसम्बुद्धो सत्तसत्ताहं
 अनाहारो विमुत्तिसुखापटिसंवेदी इदानि राजायतनमूले निसिन्नो,
 तं आहारेन पटिमानेथ, यदस्स तुम्हाकं दीघरत्तं हिताय सुखाया”
 ति । तं सुत्वा ते उळ्ळारं पीतिसोमनस्सं पटिसंवेदेन्ता “आहार-
 सम्पादनं पपञ्चं” ति मञ्जमाना मन्थं च मधुपिण्डिकं च भगवतो 15
 दत्त्वा द्वेवाचिकसरणं गन्त्वा कैसधातुयो लभित्वा अगमंसु । ते हि
 पठमं उपासका अहेसुं, अथ भगवति बाराणसिं गन्त्वा धम्मचक्कं
 पवत्तेत्वा अनुपुब्बेन राजगहे विहरन्ते तफुस्सभल्लिया राजगहं
 उपगता भगवन्तं उपसङ्गमित्वा वन्दित्वा एकंमन्तं निसीदिसु । B. 60
 तेसं भगवा धम्मं देसेसि । तेसु तफुस्सो सोतापत्तिफले पतिट्ठाय 20
 उपासको व अहोसि । भल्लियो पन पब्बजित्वा छल्लभिञ्जो
 अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

“सुमनो नाम सम्बुद्धो, तक्करायं वसी तदा ।

वल्लिकारफलं गय्ह, सयम्भुस्स अदासहं ॥

१. तपस्सो—सी० ।

२. ‘पि’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

एकतिसे इतो कप्पे, यं फलं अददिं तदा ।

दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥

किलेसा भापिता मय्हं... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २.५०) ति ॥

- 5 अथेकदिवसं मारो भल्लियत्थेरस्स भिसापनत्थं भयानकं रूपं दस्सेसि । सो अत्तनो सब्बभयातिक्कमं पकासेन्तो "योपानुदी" ति गाथमभासि ।

9. तत्थ योपानुदी ति यो अपानुदि खिपिपजहि विद्धंसेसि ।
मच्चुराजस्सा ति मच्चु नाम मरणं खन्धानं भेदो, सो एव च
10 सत्तानं अत्तनो वसे अनुवत्तापनतो इस्सयट्ठेन राजा ति मच्चुराजा,
तस्स । सेनं ति जरारोगादि^१, सा^२ हिस्स वसवत्तने अङ्गभावतो
सेना नाम, तेन हेस महता नानाविधेन विपुलेन "महासेनो" ति
वुच्चति । यथाह^३—"न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना"
(म० नि० ३.२६०) ति । अथ वा गुणमारणट्ठेन "मच्चू" ति इध
15 देवपुत्तमारो अधिप्पेतो, तस्स च सहायभावूपगमनतो कामादयो
सेना । तथा चाह—

"कामा ते पठमा सेना, दुतिया अरति वुच्चति ।

ततिया खुप्पिपासा ते, चतुत्थी तण्हा पवुच्चति ॥

पञ्चमी थिनमिद्धं ते, छट्ठा भीरू पवुच्चति ।

20 सत्तमी विचिकिच्छा ते, मानो मक्खो च अट्ठमी"

(सु० नि० ३३१) ति ॥

B. 61

नळसेतुं व सुदुब्बलं महोघो ति सारविरहिततो^४ नळसेतुसदिसं^५
अतिविय अबलभावतो^६ सुट्ठु दुब्बलं संकिलेससेनं नवलोकुत्तरधम्मानं
महाबलवभावतो^६ महोघसदिसेन अगगमग्गेन यो अपानुदि विजितावी

१ जरारोगादीनं—सी० ।

२. तेनाह—सी० ।

५. अङ्गभावतो—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

४-५. सारविरहितनेन नळसेतुसदिसं—सी० ।

६. महाबलभावतो—सी० ।

अपेतभेरवो दन्तो, सो परिनिब्बुतो ठित्तो ति योजना । तं सुत्वा
मारो “जानाति मं समणो” ति तत्थेवन्तरधायी ति ।

अल्लियत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

८. वीरत्थेरगाथावण्णना

यो बुद्धमियो ति आयस्मतो वीरत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ?
अयं किर इतो एकनवुते कप्पे विपस्सिस्स भगवतो^१ वसनआवासं^२
पटिजगि । एकदिवसं च सिन्धुवारपुप्फसदिसानि निग्गुण्ठिपुप्फानि 5
गहेत्वा भगवन्तं पूजेसि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो
इतो पञ्चतिसे कप्पे खत्तियकुले निब्बत्तित्वा महापतापो नाम राजा
अहोसि चक्कवत्ती । सो धम्मेन समेन रज्जं कारेन्तो सत्ते सम्ममग्गे
पत्तिट्ठापेसि । पुन इमस्मिं कप्पे कस्सपस्स भगवतो काले महाविभवो
सेट्ठि हुत्वा कपणद्धिकादीनं दानं देन्तो^३ संघस्स खीरभत्तं अदासि । 10
एवं तत्थ तत्थ दानमयं पुञ्जसम्भारं करोन्तो इतरं च निब्बानत्थं
सम्भरन्तो देवमनुस्सेसु संसरित्वा इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थिनगरे
रञ्जो पसेनदिस्स अमच्चकुले निब्बत्ति, “वीरो” तिस्स नामं
अकंसु । सो वयप्पत्तो नामानुगतेहि पत्तबलजवादिगुणेहि समन्नागतो
सङ्गामसूरो हुत्वा मातापितृहि निबन्धवसेन कारिते^४ दारपरिग्गहे^५ 15
एकं येव पुत्तं लभित्वा पुब्बहेतुना चोदियमानो कामेसु संसारे च
आदीनवं दिस्वा संवेगजातो पब्बजित्वा घटेन्तो वायमन्तो नचिरस्सेव
छळभिञ्जो अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

“विपस्सिस्स भगवतो, आसि’ मारामिको अहं ।

निग्गुण्ठिपुप्फं पग्गय्ह, बुद्धस्स अभिरोपयि ॥

20

१. ‘अ पन’ सी० पोत्थके अधिक पाठो । २. आवासं—सी० ।

३. ददन्तो—सी० ।

४-५. कारितेन दारपरिग्गहेन—सी० ।

B. 62

एकनवुतितो^१ कप्पे, यं पुप्फमभिपूजयिं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं^२ फलं ॥
 पञ्चवीसे इतो कप्पे, एको आसिं जनाधिपो ।
 महापतापनामेन, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
 5 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १.२४५) ति ॥

एवं पन अरहत्तं पत्वा फलसमापत्तिसुखेन वीतिनामेन्तं थेरं^३
 पुराणदुत्तियिका उप्पब्बाजेतुकामा अन्तरन्तरा नानानयेहि पलोभेतुं
 परक्कमन्ती^४ एकदिवसं दिवाविहारट्ठानं गन्त्वा इत्थिकुत्तादीनि
 10 दस्सेतुं आरभि । अथायस्मा वीरो “मं पलोभेतुकामा सिनेहं
 मकसपक्खवातेन चालेतुकामा विय याव बाला वतायं इत्थी” ति
 तस्सा किरियाय निरत्थकभावं दीपेन्तो “यो दुद्दमियो” ति गाथं
 अभासि ।

८. तत्थ यो दुद्दमियो ति आदीनं पदानं अत्थो हेट्ठा वुत्तोयेव ।
 15 इदं पनेत्थ^५ योजनामत्तं^५—यो पुब्बे अदन्त किलेसताय पच्चत्थिकेहि
 वा सङ्गमसीसे दमेतुं जेतुं असक्कुण्ययताय दुद्दमियो, इदानीं पन
 उत्तमेन दमेन दन्तो चतुब्बिधसम्मपधानवीरियसम्पत्तिया वीरो,
 वुत्तनयेनेव सन्तुसितो वितिण्णकङ्खो विजितावी अपेतलोमहंसो वीरो
 वीरनामको अनवसेसतो किलेसपरिनिब्बानेन परिनिब्बुतो, ततो
 20 एव ठितसभावो, न तादिसानं सतेनपि सहस्सेनपि चालनीयो ति ।
 तं सुत्वा सा इत्थी “मय्हं सामिके एवं पटिपन्ने^६ को मय्हं घरावासेन
 अत्थो” ति संवेगजाता भिक्खुनीसु पब्बजित्वा न चिरस्सेव तेविज्जा
 अहोसी ति ।

वीरथेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१. एकनवुते इतो—सी० ।

२. पुप्फपूजां०—सी० ।

३. ‘पन’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

४. उपक्कमन्ती—सी० ।

५-५. पनत्थयोजनामत्तं—सी० ।

६. पटिपज्जन्ते—सी० ।

९. पिलिन्दवच्छत्थेरगाथावण्णना

B. 63

स्वागतं ति आयस्मतो पिलिन्दवच्छत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं किर^१ पदुमुत्तरबुद्धकाले हंसवतीनगरे महाभोगकुले
निब्बत्तो हेट्ठा वुत्तनयेनेव सत्थु सन्तिके धम्मं सुणन्तो सत्थारं एकं
भिवखुं देवतानं पियमनापभावेन अग्गट्ठाने ठपेन्तं दिस्वा तं ठानन्तरं
पत्थेत्वा यावजीवं कुसलं कत्वा ततो चुतो देवमनुस्सेसु संसरन्तो 5
सुमेधस्स भगवतो काले मनुस्सलोके निब्बत्तित्वा भगवति परिनिब्बुते
सत्थु थूपस्स पूजं कत्वा संघे च महादानं पवत्तेत्वा ततो चुतो
देवमनुस्सेसु एव संसरन्तो अनुप्पन्ने बुद्धे चक्कवत्ती राजा हुत्वा
महाजनं पञ्चसु सीलेसु पतिट्ठापेत्वा सग्गपरायणं अकासि । सो
अनुप्पन्नेयेव अम्हाकं भगवति सावत्थियं ब्राह्मणगेहे निब्बत्ति । 10
“पिलिन्दो^२” तिस्स^३ नामं अकंसु । वच्छो ति गोत्तं । तेन सो
अपरभागे “पिलिन्दवच्छो” ति पञ्जायित्थ । संसारे पन संवेग-
बहुलताय परिब्बाजकपब्बज्जं पब्बजित्वा । चूळगन्धारं नाम विज्जं
साधेत्वा ताय विज्जाय आकासचारी परचित्तविदू च हुत्वा राजगहे
लाभग्गयसग्गप्पत्तो पटिवसति । 15

अथ यदा अम्हाकं भगवा अभिसम्बुद्धो हुत्वा अनुक्कमेन राजगहं
उपगतो, ततो पट्टाय बुद्धानुभावेन तस्स सा विज्जा न सम्पज्जति,
अत्तनो किच्चं न साधेति । सो^३ चिन्तेसि—“सुतं खो पन मेतं
आचरियपाचरियानं भासमानानं ‘यत्थ महागन्धारविज्जाधरति,
तत्थ चूळगन्धारविज्जा न सम्पज्जती’ ति, समणस्स पन गोतमस्स 20
आगतकालतो पट्टाय नायं मम विज्जा सम्पज्जति, निस्संसयं समणो
गोतमो महागन्धारविज्जं जानाति, यन्नूनाहं तं पयिरुपासित्वा
तस्स सन्तिके तं विज्जं परियापुणेय्यं” ति । सो भगवन्तं

१. ‘थेरो’ सी० पोत्थके अधिको पाठो । २-२. पिलिन्दीतिस्स—सी० ।

३. ‘पि’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

B. 64

उपसङ्कमित्वा एतदवोच—“अहं, महासमण, तव सन्तिके एकं विज्जं परियापुणितुकामो, ओकासं मे करोही” ति । भगवा “तेन हि पब्बजा^१” ति आह । सो “विज्जाय परिकम्मं पब्बज्जा” ति मञ्जमानो पब्बजि । तस्स भगवा धम्मं कथेत्वा चरितानुकूलं
 5 कम्मट्ठानं अदासि । सो उपनिस्सयसम्पन्नताय नचिरस्सेव विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणि । या पन पुरिमजातियं तस्सोवादे ठत्वा सग्गे निब्बत्ता देवता, तं कतञ्चुतं निस्साय सञ्जातबहुमाना सायं पातं थेरं पयिरुपासित्वा गच्छन्ति । तस्मा थेरो देवतानं पियमना-
 पताय अगगतं पत्तो । तेन वुत्तं अपदाने—

- 10 “निब्बुते लोकनाथमिह, सुमेधे अग्गपुग्गले ।
 पसन्नचित्तो सुमनो, थूपपूजं अकासहं ॥
 ये च खीणासवा तत्थ, छळभिञ्जा महिद्धिका ।
 तेहं^२ तत्थ समानेत्वा, संघभत्तं अकासहं^३ ॥
 सुमेधस्स भगवतो, उपट्ठाको तदा अहु ।
 15 सुमेधो नाम नामेन, अनुमोदित्थ सो तदा ॥
 तेन चित्तप्पसादेन, विमानं उपपज्जहं ।
 छळासीतिसहस्सानि, अच्छरायो रमिसु मे ॥
 ममेव अनुवत्तन्ति, सब्बकामेहि ता सदा ।
 अञ्जे देवे अभिभोमि, पुञ्जकम्मस्सिदं फलं ॥
 20 पञ्चवीसमिह^४ कप्पमिह, वरुणो नाम खत्तियो ।
 विसुद्धभोजनो आसि, चक्कवत्ती अहं तदा ॥
 न ते बीजं पवप्पन्ति, नपि नीयन्ति नङ्गला ।
 अकट्टपाकिमं सालिं, परिभुज्जन्ति मानुसा ॥
 तत्थ रज्जं करित्वान, देवत्तं पुन गच्छहं ।
 25 तदापि एदिसा मय्हं, निब्बत्ता भोगसम्पदा ॥

१. पब्बजाही—सी० ।

२. अदासहं—सी० ।

३. तेसं—सी० ।

४. पञ्चवीसति—सी० ।

न मं मित्ता अमित्ता वा, किं सन्ति सब्बापाणिनो ।
 सब्बेसं पि पियो होमि, पुञ्जकम्मस्सिदं फलं ॥
 तिसकप्पसहस्सभिह, यं दानमददिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, गन्धालेपस्सिदं फलं ॥
 इमस्मिं भट्ठके कप्पे, एको आसिं जनाधिपो ।
 महानुभावो राजाहं, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
 सोहं पञ्चसु सीलेसु, ठपेत्वा जनतं बहुं ।
 पापेत्वा सुगतिं येव, देवतानं पियो अहुं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १.६९-७०) ति ॥

5

B. 65

10

तथा देवताहि अतिविय पियायितब्बभावतो इमं थेरं भगवा
 देवतानं पियमनापभावेन अग्गट्टाने ठपेसि “एतदग्गं, भिक्खवे,
 मम सावकानं भिक्खूनं देवतानं पियमनापानं यदिदं पिलिन्दवच्छो’
 (अ० नि० १, २४) ति सो एकदिवसं भिक्खुसंघमज्जे निसिन्नो अत्तनो गुणे
 पच्चवेक्खित्वा तेसं कारणभूतं विज्जानिमित्तं भगवतो सन्तिके
 आगमनं पसंसन्तो “स्वागतं नापगतं” ति गाथं अभासि ।

15

९. तत्थ स्वागतं ति सुन्दरं आगमनं, इदं ममा ति सम्बन्धो ।
 अथ वा स्वागतं ति सुट्ठु आगतं, मया ति विभत्ति विपरिणामेतब्बा ।
 नापगतं ति न अपगतं^१ हिताभिवुद्धितो न अपेतं । नयिदं दुमन्तितं
 ममा ति इदं मम दुट्ठु कथितं^२, दुट्ठु वा^३ वीमंसितं न होति । इदं
 वुत्तं होति—यं भगवतो सन्तिके ममागमनं, यं वा मया तत्थ आगतं,
 तं स्वागतं, स्वागतत्तायेव न दुरागतं । यं “भगवतो सन्तिके धम्मं
 सुत्वा पब्बजिस्सामी” ति मम मन्तितं^४ गदितं कथितं, चित्तेन^५ वा^५
 वीमंसितं इदं पि न दुम्मन्तिन्ति^६ । इदानीं तत्थ कारणं दस्सेन्तो

20

१. ‘न दूरागतं’ सी० पोत्थके अधिको २-२. सी० पोत्थके नरिय ।

पाठो ।

३. चिन्तितं—सी० ।

४०४. चित्तेत्वा—सी० ।

५. दुम्मन्तितं—सी० ।

- “संविभत्तेसू” ति आदिमाह । संविभत्तेसू ति पकारतो विभत्तेसू । धम्मसेसू ति जेय्यधम्मसेसु^१ समथधम्मसेसु^२ वा, नानातिथियेहि पकति-आदिवसेन, सम्मासम्बुद्धेहि दुक्खादिवसेन संविभजित्वा^३ वुत्तधम्मसेसु । यं सेट्ठं तदुपागमि ति यं तत्थ सेट्ठं, तं चतुसच्चधम्मं, तस्स वा बोधकं
- 5 सासनधम्मं उपागमि “अयं धम्मो अयं विनयो” ति उपगच्छि । सम्मासम्बुद्धेहि एव वा कुसलादिवसेन खन्धादिवसेन यथासभावतो संविभत्तेसु सभावधम्मसेसु यं तत्थ सेट्ठं उत्तमं पवरं, तं मग्गफल-निब्बानधम्मं^४ उपागमि, अत्तपच्चक्खतो^५ उपगच्छि सच्छाकासिं, तस्मा स्वागतं मम न अपगतं सुमन्तितं न दुम्मन्तितन्ति योजना ।

पिलिन्दवच्छत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 66

१०. पुण्णमासत्थेरगाथावण्णना

- 10 विहरि अपेक्खं ति आयस्मतो पुण्णमासत्थेरस्स गाथा । का उप्पति ? सो किर विपस्सिस्स भगवतो काले चक्कवाकयोनियं निब्बत्तो भगवन्तं गच्छन्तं दिस्वा पसन्नमानसो अत्तनो मुखतुण्डकेन सालपुप्फं गहेत्वा पूजं अकासि । सो तेन पुञ्चकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इतो सत्तरसे कप्पे अट्ठक्खत्तुं चक्कवत्ती राजा अहोसि ।
- 15 इमस्मिं पन कप्पे कस्सपस्स भगवतो सासने ओसक्कमाने कुटुम्बिय-कुले निब्बत्तित्वा पब्बजित्वा समणधम्मं कत्वा ततो चुतो देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थिनगरे समिद्धिस्स नाम ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति । तस्स जातदिवसे तस्मिं गेहे सब्बा रित्तकुम्भियो सुवण्णमासानं पुण्णा अहेसु । तेनस्स पुण्णमासो ति नामं अकंसु ।
- 20 सो वयप्पत्तो ब्राह्मणविज्जासु निष्फत्ति पत्वा विवाहकम्मं कत्वा एकं पुत्तं लभित्वा उपनिस्सयसम्पन्नताय घरावासं जिगुच्छन्तो भगवन्तं

१-१. द्वीसु—सी० ।

३. मग्गफलधम्मं—सी० ।

२. सुविभाजित्वा—सी० ।

४. अत्थं पञ्चक्खतो—सी० ।

उपसङ्कमित्रा धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा लद्धूपसम्पदो
पुब्बकिच्चसम्पन्नो चतुसच्चकम्मट्टाने युत्तप्पयुत्तो विपस्सनं उस्सुक्का-
पेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“सिन्धुया नदिया तीरे, चक्कवाको अहं^१ तदा ।
सुद्धसेवालभक्खोहं, पापेसु^२ च सुसञ्जतो ॥ 5
अद्दसं विरजं बुद्धं, गच्छन्तं अनिलञ्जसे ।
तुण्डेन सालं पग्गय्ह, विपस्सिस्सा^३ भिरोपयि ॥
यस्स सद्धा तथागते, अचला सुप्पतिट्ठिता ।
तेन चित्तप्पसादेन, दुग्गतिं सो न गच्छति ॥
स्वागतं वत मे आसि, बुद्धसेट्ठस्स सन्तिके । 10
विहङ्गमेन सन्तेन, सुबीजं रोपितं मया ॥
एकनवुत्तितो कप्पे, यं पुप्फमभिरोपयि^४ ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं^५ फलं ॥
सुचारुदस्सना नाम, अट्ठेते एकनामका । B. 67
कप्पे सत्तरसे आसुं, चक्कवत्ती महब्बला ॥ 15
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, १३४) ति ॥

अथस्स पुराणदुतियिका तं पलोभेतुकामा अलङ्कृतपटियत्ता पुत्तेन
सद्धि उपगन्त्वा पियालापभावादिकेहि भावविवरणकम्मं नाम कातुं
आरभि । थेरो तस्सा कारणं दिस्वा अत्तनो कत्थचिपि अलग्गभावं 20
पकासेन्तो “विहरि अपेक्खं” ति गाथं अभासि ।

१०. तत्थ विहरी ति विसेसतो हरि अपहरि अपनेसि । अपेक्खं
ति तण्हं । इधा ति इमस्मिं लोके अत्तभावे वा । हुरं ति अपरस्मि^५
अनागते अत्तभावे वा । इधा ति वा अज्झत्तिकेसु आयतनेसु । हुरं ति

१. अहुं—सी० ।

२. पाणेषु—सी० ।

३. पुप्फमभिपूजायि—सी० ।

४. पुप्फपूजायिदं—सी० ।

५. परस्मि—सी० ।

- बाहिरेसु । वा-सद्दो समुच्चयत्थो “अपदा वा द्विपदा वा”
 (इ० वु० २४१) ति आदीसु विय । यो ति अत्तानमेव परं विय
 दस्सेति । वेदगू ति वेदेन गतो मग्गजाणेन निब्बानं गतो अधिगतो,
 चत्तारि वा सच्चानि परिञ्चापहानसच्छिकिरियाभावनाभिसयवसेन
 5 अभिसमेच्च ठितो । यतत्तो ति मग्गसंवरेण संयतसभावो, सम्मा-
 वायामेन वा संयतसभावो । सब्बेसु धम्मेसु अनुपलित्तो ति सब्बेसु
 आरम्मणेसु धम्मेसु तण्हादिट्ठिलेपवसेन न उपलित्तो, तेन लाभादि-
 लोकधम्मे समतिक्कमं दस्सेति । लोकस्सा ति उपादानखन्ध-
 पञ्चकस्स । तं हि लुज्जनपलुज्जनद्वेन लोको । जञ्जाति जानित्वा ।
 10 उदयब्बयं चा ति उप्पादं चेव वयं च, एतेन यथावुत्तगुणानं पुब्बभाग-
 पटिपदं दस्सेति । अयं पनेत्थ अत्थो—यो सकलस्स खन्धादिलोकस्स
 समपञ्चासाय आकारेहि उदयब्बयं जानित्वा वेदगू यतत्तो कत्थचि
 अनुपलित्तो, सो सब्बत्थ अपेक्खं विनेय्य सन्तुसितो तादिसानं
 विप्पकारानं न किञ्चि मञ्जति, तस्मा त्वं अन्धवाले यथागतमग्गेनेव
 15 गच्छा ति । अथ सा इत्थी “अयं समणो मयि पुत्ते च निरपेक्खो,
 न सका इमं पलोभेतु” ति पक्कामि ।

पुण्णमासत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

परमत्थदीपनिया थेरगाथासंवण्णनाय

पठमवग्गवण्णना निट्ठिता ।

२. दुतियवर्गो

B. 68

१. चूळवच्छत्थेरगाथावण्णना

पामोज्जबहुलो ति आयस्मतो चूळवच्छत्थेरस्स^१ गाथा । का
उप्पति ? सो किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले दल्लिदुकुले निब्बत्तित्वा
परेसं भतिया जीविकं कप्पेन्तो भगवतो सावको सुजातं नाम थेरं
पंसुकूलं परियेसन्तं दिस्वा पसन्नमानसो उपसङ्कमित्वा वत्थं दत्वा
पञ्चपतिट्ठितेन वन्दि । सो तेन पुञ्जकम्मेन तेत्तिसखत्तुं देवरज्जं 5
कारेसि । सत्तसत्तत्तिक्खत्तुं^२ चक्खवती राजा अहोसि । अनेकवारं^३
पदेसराजा । एवं देवमनुस्सेसु संसरन्तो कस्सपस्स भगवतो सासने
ओसक्कमाने पब्बजित्वा समणधम्मं कत्वा एकं बुद्धन्तरं देवमनुस्स-
गतीसु अपरापरं परिवत्तन्तो अम्हाकं भगवतो काले कोसम्बियं
ब्राह्मणकुले निब्बत्ति । चूळवच्छोत्तिस्स नामं अहोसि । सो वयप्पत्तो 10
ब्राह्मणसिप्पेसु निप्फत्ति गतो बुद्धगुणे सुत्वा पसन्नमानसो भगवन्तं
उपसङ्कमि, तस्स भगवा धम्मं कथेसि । सो^४ पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा
लद्धूपसम्पदो कतपुब्बकिच्चो चरितानुकूलं कम्मट्ठानं गहेत्वा भावेन्तो
विहरि । तेन च समयेन कोसम्बिका भिक्खू भण्डनजाता अहेसुं ।
तदा चूळवच्छत्थेरो उभयेसं भिक्खूनं लद्धि अनादाय भगवता 15
दिन्नोवादे ठत्वा विपस्सनं ब्रूहेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं
अपदाने—

“पदुमुत्तरभगवतो^५, सुजातो नाम सावको ।

पंसुकूलं गवेसन्तो, सङ्कारे चरती तदा ॥

नगरे हंसवतिया, परेसं भतको अहं ।

उपड्डुदुस्सं दत्वान, सिरसा अभिवादयि ॥

१. 'चूळवच्छत्थेरस्स थेरस्स' सी० पोत्थके २. सत्तसत्तक्खत्तुं—सी० ।

सब्बत्थ ।

३. अनेकवारे—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. पदुमुत्तरस्स भगवतो—सी० ।

B. 69 5

10

तेन कम्मेन सुकतेन, चेतनापणिधीहि च ।
 जहित्वा मानुसं देहं, तावतिसमगच्छहं ॥
 तेत्तिसक्खत्तुं देविन्दो, देवरज्जमकारयिं ।
 सत्तसत्तत्तिक्खत्तुं^१ च^२, चक्कवत्ती अहोसहं ॥
 पदेसरज्जं विपुलं, गणनातो असङ्खियं ।
 उपड्डुदुस्सदानेन, मोदामि अकुतोभयो ॥
 इच्छमानो चहं अज्ज, सकाननं सपब्बतं ।
 खोमदुस्सेहि छादेय्यं, अड्डुदुस्सस्सिदं फलं ॥
 सतसहस्सितो^३ कप्पे, यं दानमददि तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, अड्डुदुस्सस्सिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं''(अप० २, ७३-७४) ति ॥

15

अथ चूळवच्छत्थेरो अरहत्तं पत्वा तेसं भिक्खूनं कलहाभिरतिया
 सकत्थविनासं दिस्वा धम्मसंवेगप्पत्तो, अत्तनो च पत्तविसेसं पच्च-
 वेक्खित्वा पीतिसोमनस्सवसेन "पामोज्जबहुलो" ति गाथं अभासि ।

20

25

११. तत्थ पामोज्जबहुलो ति सुपरिसुद्धसीलताय विप्पटिसारा-
 भावतो अधिकुसलेसु धम्मेसु अभिरतिवसेन पमोदबहुलो । तेनेवाह—
 "धम्मे बुद्धप्पवेदिते" ति । तत्थ धम्मे ति । सत्ततिसाय बोधिपक्खिय-
 धम्मे नवविधे वा लोकुत्तरधम्मे । सो हि सब्बञ्जुबुद्धेन सामुक्कंसि-
 काय देसनाय पकासितत्ता सातिसयं बुद्धप्पवेदितो नाम । तस्स पन
 अधिगमूपायभावतो देसनाधम्मो पि इध लब्भतेव । पदं सन्तं ति
 निब्बानं सन्धाय वदति । एवरूपो हि भिक्खु सन्तं पदं सन्तं कोट्टासं
 सब्बसङ्खारानं उपसमभावतो सङ्खारूपसम परमसुखताय सुखं निब्बानं
 अधिगच्छति विन्दतियेव । परिसुद्धसीलो हि भिक्खु विप्पटिसाराभावेन
 पामोज्जबहुलो सद्धम्मे युत्तप्पयुत्तो विमुत्तिपरियोसाना सब्बसम्पत्तियो^४

१. तथा सत्तसत्तक्खत्तुं—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. सतसहस्से इतो—सी० ।

४. सम्पत्तियो—सी० ।

पापुणाति । यथाह^१—“अविप्पटिसारत्थानि खो, आनन्द, कुसलानि
सीलानि, अविप्पटिसारो पामोज्जत्थाया” (अं० नि० ४, ९९-१००)
ति आदि । अथ वा पामोज्जबहुलो ति सम्मासम्बुद्धो भगवा,
स्वाक्खातो धम्मो, सुप्पटिपन्नो संघो ति रतनत्तयं सन्धाय
पमोदबहुलो । तत्थ पन सो पमोदबहुलो किं वा करोती ति आह 5
“धम्मे बुद्धप्पवेदिते” ति आदि । सद्धासम्पन्नस्स हि सप्पुरिससंसेवन
सद्धम्मस्सवनयोनि सोमनसिकारधम्मानुधम्मपटिपत्तीनं सुखेनेव
सम्भवतो सम्पत्तियो हत्थगता एव होन्ति, यथाह—“सद्धाजातो
उपसङ्कमति, उपसङ्कमन्तो पयिरुपासती” (म० नि० २, १७०) ति
आदि । 10

B. 70

चूळवच्छत्येरगाथावण्णना निट्ठिता ।

२. महावच्छत्येरगाथावण्णना

पञ्चाबलो ति आयस्मतो महावच्छत्येरस्स^२ गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं किर पदुमुत्तरस्स भगवतो भिक्खुसंघस्स च^३
पानीयदानमदासि । पुन सिखिस्स भगवतो काले उपासको हुत्वा
विवट्ठूपनिस्सयं बहुं पुञ्चकम्मं अकासि, सो तेहि पुञ्चकम्मेहि तत्थ
तत्थ सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे मगधरट्ठे नाळकगामे 15
समिद्धिस्स नाम ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति । तस्स महावच्छो
ति नामं अहोसि । सो वयप्पत्तो आयस्मतो सारिपुत्तस्स भगवतो
सावकभावं सुत्वा “सोपि नाम महापञ्चो यस्स सावकत्तं उपागतो,
सो एव मञ्जे इमस्मिं लोके अगगपुग्गलो” ति भगवति सद्धं
उप्पादेत्वा सत्थु सन्तिके पब्बजित्वा कम्मट्ठानं अनुयुञ्जन्तो 20
नचिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

१. यथा—सी० ।

२. महावच्छ सी० पोत्थके सब्बत्थ ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

“पदुमुत्तरबुद्धस्स, भिक्खुसंघे अनुत्तरे ।
 पसन्नचित्तो सुमनो, पानीयघटमपूरयिं ॥
 पब्बतग्गे दुमग्गे वा, आकासे वाथ^१ भूमियं ।
 यदा पानीयमिच्छामि, खिप्पं निब्बत्तते मम ॥
 5 सत्तसहस्सितो कप्पे, यं दानमददिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, दकदानस्सिदं^२ फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ...,
 भवा सब्बे समूहता ।
 छळभिञ्जा सच्छिकता, कतं बुद्धस्स सासनं”

10

(अप० २, ७५) ति ॥

एवं पन अरहत्तं पत्वा विमुत्तिसुखं अनुभवन्तो सासनस्स
 निव्यानिकभावविभावेनेन सब्रह्मचारीनं उस्साहजननत्थं “पञ्जाबली”
 ति गाथं अभसि ।

B. 71

१२. तत्थ पञ्जाबली ति पारिहारियपञ्जायविपस्सनापञ्जाय
 15 च वसेन अभिण्हसो सातिसयेन पञ्जाबलेन समन्नागतो । सीलवतूप-
 पन्नो ति उक्कंसगतेन चतुपारिसुद्धिसीलेन, धुतधम्मसङ्घातेहि वतेहि
 च उपपन्नो समन्नागतो । समाहितो ति उपचारप्पनाभेदेन समाधिना
 समाहितो । ज्ञानरतो ति ततो एव आरम्मणूपरिज्झाने लक्खणूप-
 निज्झाने च रतो^३ सतताभियुत्तो^४ । सब्बकालं सतिया अविप्पवासवसेन
 20 सतिमा । यदत्थियं ति अत्थतो अनपेतं अत्थियं^५, येन अत्थियं यदत्थियं ।
 यथा पच्चये परिभुञ्जन्तस्स परिभुञ्जनं अत्थियं होति, तथा भोजनं
 भुञ्जमानो^६ । सामिपरिभोगेन हि तं अत्थियं होति दायज्जपरि-
 भोगेन वा^७, न^८ अञ्जथा भोजनं ति च निदस्सनमतं दट्ठब्बं ।
 भुञ्जियति परिभुञ्जियती ति वा भोजनं, चत्तारो पच्चया ।

१. अथ—सी० ।

३. निरतो—सी० ।

५. ‘तत्थ यं’—सी० ।

७. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. पानदानस्सिदं—सी० ।

४. सताभियुत्तो—सी० ।

६. ‘न’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

८. सी० पोत्थके नत्थि ।

“यदत्थिकं” ति वा पाठो । यदत्थं यस्सत्थाय सत्थारा पच्चया अनुञ्जाता, तदत्थं कायस्स ठितिआदिअत्थं, तं च अनुपादिसेस- निब्बानत्थं । तस्मा अनुपादापरिनिब्बानत्थं भोजनपच्चये भुञ्जमानो ततो एव कङ्खेथ कालं अत्तनो अनुपादापरिनिब्बानकालं आगमेय्य । इध इमस्मिं सासने वीतरागो । बाहिरकस्स पन कामेसु वीतरागस्स इदं नत्थी ति अधिप्पायो । 5

महावच्छत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

३. वनवच्छत्थेरगाथावण्णना

नीलभवण्णा ति आयस्मतो वनवच्छत्थेरस्स गाथा^१ । का उप्पत्ति ? सो किर अत्थदस्सिनो भगवतो काले कच्छपयोनियं निब्बत्तो विनताय नाम नदिया वसति । तस्स खुद्दकनावप्पमाणो अत्तभावो अहोसि । सो किर एकदिवसं भगवन्तं नदिया तीरे ठितं दिस्वा “पारं गन्तुकामो मञ्जे भगवा” ति अत्तनो पिट्ठियं आरो- 10
पेट्वा नेतुकामो पादमूले निपज्जि । भगवा तस्स अज्झासयं अत्वा तं अनुकम्पन्तो आरुहि । सो पीतिसोमनस्सजातो सोतं छिन्दन्तो जियाय वेगेन खित्तसरो विय तावदेव परतीरं पापेसि । भगवा तस्स पुञ्जस्स फलं एतरहि निब्बत्तनकसम्पत्तिं च व्याकरित्वा पक्कामि । 15
सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो अनेकसतक्खत्तुं तापस-
पब्बज्जं पब्बजित्वा अरञ्जवासीयेव अहोसि । पुन कस्सपबुद्धकाले कपोतयोनि^२ निब्बत्तित्वा अरञ्जे विहरन्तं मेत्ताविहारिं एकं भिक्खु दिस्वा चित्तं पसादेसि । B. 72

ततो पन चुतो बाराणसियं कुलगेहे निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो^३ संवेगजातो पब्बजित्वा विवट्ठूपनिस्सयं बहुं पुञ्जकम्मं उपचिनि । 20

१. ‘तस्स’ सी० पोत्थके अधिको पाठो । २. कपोतक०-सी० ।

३. वयप्पत्तकाले-सी० ।

एवं तत्थ तत्थ देवमनुस्सेसु संसरित्वा इमस्मिं बुद्धुप्पादे कपिलवत्थु-
 नगरे वच्छगोत्तस्स नाम ब्राह्मणस्स गेहे पटिसन्धिं गण्हि । तस्स
 माता परिपक्कगम्भा^१ अरञ्जं दस्सनत्थाय सञ्जातदोहळा अरञ्जं
 पविसित्वा विचरति, तावदेवस्सा कम्मजवाता चलिंसु, तिरोकरणिं
 5 परिक्खपित्वा अदंसु । सा धञ्जपुञ्जलक्खणं पुत्तं विजायि । सो
 बोधिसत्तेन सह पंसुकीळिकसहायो अहोसि । “वच्छो” तस्स नामं^२
 च अहोसि । वनाभिरतिया वसेन वनवच्छो ति पञ्जायित्थ ।
 अपरभागे महासत्ते महाभिनिक्खमनं निक्खमित्वा महापधानं
 पदहन्ते “अहं पि सिद्धत्थकुमारेन सह अरञ्जे विहरिस्सामी” ति
 10 निक्खमित्वा तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा हिमवन्ते वसन्तो अभिसम्बुद्ध-
 भावं सुत्वा भगवतो सन्तिकं उपगन्त्वा पब्बजित्वा कम्मट्ठानं गहेत्वा
 अरञ्जे वसमानो न चिरस्सेव विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा अरहत्तं
 सच्छाकासि । तेन वुत्तं अपदाने—

“अत्थदस्सी तु भगवा, सयम्भू लोकनायको ।
 15 विनतानदिया तीरं, उपगच्छि तथागतो ॥
 उदका अभिनिक्खम्म, कच्छपो वारिगोचरो ।
 बुद्धं तारेतुकामोहं, उपेसिं लोकनायकं ॥
 अभिरूहुतु मं बुद्धो, अत्थदस्सी महामुनि ।
 अहं तं तारयिस्सामि, दुक्खस्सन्तकरो तुवं ॥
 20 मम सङ्कप्पमञ्जाय, अत्थदस्सी महायसो ।
 अभिरूहित्वा^३ मे पिट्ठिं, अट्ठासि लोकनायको ॥
 यतो सरामि अत्तानं, यतो पत्तोस्मिं विञ्जुतं ।
 सुखं मे तादिसं नत्थि, फुट्ठे पादतले यथा ॥
 उत्तरित्वान सम्बुद्धो, अत्थदस्सी महायसो ।
 25 नदितीरम्हि ठत्वान, इमा गाथा अभासथ ॥

B. 73

१. परिपुण्णगम्भा—सी० ।

२. अभिरूहित्वान—सी० ।

३. गोत्तनामं—सी० ।

यावता वत्तते चित्तं, गङ्गासोतं तरामहं ।
 अयं च^२ कच्छपो राजा, तारेसि मम पञ्चवा ॥
 इमिना बुद्धतरणेन^३, मेत्तचित्तवताय च ।
 अट्टारसे कप्पसते, देवलोके रमिस्सति ॥
 देवलोका इधागन्त्वा, सुक्कमूलेन^४ चोदितो । 5
 एकासने निसीदित्वा, कङ्गासोतं तरिस्सति ॥
 यथापि भट्ठके खेत्ते, बीजं अप्पं पि रोपितं ।
 सम्माधारे पवेच्छन्ते, फलं तोसेति कस्सकं^५ ॥
 तथेविदं बुद्धखेत्तं, सम्मासम्बुद्धदेसितं ।
 सम्माधारे पवेच्छन्ते, फलं मं^५ तोसयिस्सति ॥ 10
 पधानपहितत्तोम्हि, उपसन्तो निरूपधि ।
 सब्बासवे परिञ्चाय, विहरामि अनासवो ॥
 अट्टारसे कप्पसते, यं कम्ममकरिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, तरणाय इदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... । 15
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ६४-६६) ति ॥

एवं पन अरहत्तं पत्वा भगवति कपिलवत्थुस्मिं विहरन्ते तत्थ
 गन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा भिक्खूहि समागतो पटिसन्थारवसेन “किं,
 आवुसो, अरञ्जे फासुविहारो लद्धो” ति पुट्ठो “रमणीया, आवुसो,
 अरञ्जे पब्बता” ति अत्तना वुट्ठपब्बते वण्णेन्तो “नीलवभवणा” 20
 ति गाथं अभासि ।

१३. तत्थ नीलवभवणा ति नीलवलाहकनिभा नीलवलाहक-
 सण्थाना च । रुचिरा ति रुचिया सकिरणा पभस्सरा च । सीतवारी
 ति सीतलसलिला । सुचिन्धरा ति सुचिसुद्धभूमिभागताय सुद्धचित्तानं

१. पि—सी० ।

२. बुद्धतारेन—सी० ।

३. पुञ्जामूलेन—सी० ।

४. कस्सको—सी० ।

५. मे—सी० ।

P. 74

- वा अरियानं निवासनट्टानताय सुचिन्धरा । गाथासुखत्थं हि
 सानुनासिकं कत्वा निद्देशो । “सीतवारिसुचिन्धरा^१” ति पि पाठो,
 सीतसुचिवारिधरा सीतलविमलसलिलासयवन्तो ति अत्थो । इन्द-
 गोपकसञ्छन्ना ति इन्दगोपकनामकेहि पवाळवण्णेहि रत्तकिमीहि
 5 सञ्छादिता पावुस्सकालवसेन^२ एवमाह । केचि पन “इन्दगोपकनामानि
 रत्ततिणानी” ति वदन्ति । अपरे “कणिकाररुक्खा” ति । सेला ति
 सिलामया पब्बता, न पंसुपब्बता ति अत्थो । तेनाह—“यथा पि
 पब्बतो सेलो” (उ० ९३) ति । रमयन्ति मं ति मं रमापेन्ति, मय्हं
 विवेकाभिरत्तिं परिब्रूहेन्ति । एवं थेरो अत्तनो चिरकालपरिभावितं
 10 अरञ्जाभिरत्तिं पवेदेन्तो तिविधं विवेकाभिरत्तिमेव दीपेति । तत्थ
 उपधिविवेकेन अञ्जाव्याकरणं दीपितमेव होती ति ।

वनवच्छत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

४. सिवकसामणेरगाथावण्णना

१४. उपज्झायो ति सिवकस्स सामणेरस्स गाथा^३ । का
 उप्पत्ति ? सो किर इतो एकत्तिसे कप्पे वेस्सभुस्स भगवतो काले
 कुलगेहे निब्बत्तो एकदिवसं केनचिदेव करणीयेन अञ्जे पविट्ठो तत्थ
 15 पब्बतन्तरे निसिन्नं वेस्सभुं भगवन्तं दिस्वा पसन्नचित्तो उपसङ्क-
 मित्वा वन्दित्वा अञ्जलिं पग्गय्ह अट्ठासि । पुन तत्थ मनोहरानि
 कासुमारिकफलानि दिस्वा तानि गहेत्वा भगवतो उपनेसि, पटिग्गहेसि
 भगवा अनुकम्पं उपादाय । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु
 संसरन्तो कस्सपस्स भगवतो सासने मातुले पब्बजन्ते तेन सद्धिं
 20 पब्बजित्वा बहुं विवट्ठूपनिस्सयं कुसलं उपचिन्तित्वा इमस्मिं बुद्धुप्पादे
 वनवच्छत्थेरस्स भागिनेय्यो हुत्वा निब्बत्तो, सिवकोत्तिस्स नामं

१. सीतं०—सी० ।

२. तथाउत्सन्न०—सी० ।

३. ‘तस्स’ सी० पोतयके अधिको पाठो ।

अहोसि । तस्स माता अत्तनो जेट्टभातिके वनवच्छे सासने पब्बजित्वा
पब्बजितकिच्चं मत्थकं पापेट्वा अरञ्जे विहरन्ते तं पवत्ति सुत्वा
पुत्तं आह—“तात सिवक थेरस्स सन्तिके पब्बजित्वा थेरं उपट्ठह,
महल्लको दानि थेरो” ति । सो मातु एकवचनेनेव च पुब्बे कता-
धिकारताय च मातुलत्थेरस्स सन्तिकं गन्त्वा पब्बजित्वा तं 5
उपट्ठहन्तो अरञ्जे वसति ।

B. 75

तस्स एकदिवसं केनचिदेव करणीयेन गामन्तं गतस्स खरो
आबाधो उप्पज्जि । मनुस्सेसु भेसज्जं करोन्तेसु पि न पटिप्पस्सम्भि ।
तस्मिं चिरायन्ते थेरो “सामणेरौ चिरायति, किं नु खो कारणं”
ति तत्थ गन्त्वा तं गिलानं दिस्वा तस्स तं तं कत्तब्बयुत्तकं करोन्तो 10
दिवसभागं वीतिनामेत्वा रत्तिभागे बलवपच्चूसवेलायं आह—
“सिवक, न मया पब्बजितकालतो पट्ठाय गामे वसितपुब्बं, इतो
अरञ्जमेव गच्छामा” ति । तं सुत्वा सिवको “यदिपि मे, भन्ते
इदानि कायो गामन्ते ठितो, चित्तं पन अरञ्जे, तस्मा सयानो पि
अरञ्जमेव गमिस्सामी” ति, तं सुत्वा थेरो तं बाहायं गहेत्वा 15
अरञ्जमेव नेत्वा ओवादं अदासि । सो थेरस्स ओवादे ठत्वा
विपस्सित्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“कणिकारं व जोतन्तं, निसिन्नं पब्बतन्तरे ।
अद्दं विरजं बुद्धं, लोकजेट्ठं नरासभं ॥
पसन्नचित्तो सुमनो, किरे कत्वान अञ्जलिं ।
कासुमारिकमादाय, बुद्धसेट्ठस्स दासहं ॥
एकत्तिसे इतो कप्पे, यं फलं अददिं तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ...पे० ... ।
कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, ३६७) ति ॥

20

25

सो अरहत्तं पत्वा उपज्झायेन अत्तना च वुत्तमत्थं संसन्दित्वा
अत्तनो विवेकाभिरतिकत्तं कत्तकिच्चत्तं च पवेदेन्तो “उपज्झायो मं
अवचा” ति गाथं अभासि ।

१४. तत्थ उपज्झायो ति वज्जावज्जं उपनिज्झायति हितेसितं पच्चुपट्टपेत्वा आणचक्खुना पेक्खती ति उपज्झायो । मं ति अत्तानं वदति । अवचा ति अभासि । इतो गच्छाम सावका ति वुत्ताकार-
 B. 76 5 दस्सनं, सिक्खो इतो गामन्ततो^१ अरञ्जट्टानमेव एहि गच्छाम, तदेव अम्हाकं वसनयोग्गं ति अधिप्पायो । एवं पन उपज्झायेन वुत्तो सिक्खो भद्रो अस्साजानीयो विय कसाभिहतो सञ्जातसंवेगो हुत्वा अरञ्जमेव भन्तुकामतं पवेदेन्तो—

“गामे मे वसति कायो, अरञ्जं मे गतं मनो ।

सेमानको पि गच्छामि, नत्थि सङ्गो विजानतं” ति—

10 आह । तस्सत्थो—यस्मा इदानीं यदिपि मे इदं सरीरं गामन्ते^२ ठितं, अज्झासयो पन अरञ्जमेव गतो, तस्मा सेमानको पि गच्छामि गेलञ्जेन ठानतिसज्जागमनेसु असमत्थताय सयानो पि इमिना सयिताकारेण सरीसपो विय सरीसपन्तो, एथ भन्ते अरञ्जमेव गच्छाम, कस्मा ? नत्थि सङ्गो विजानतं ति, यस्मा धम्मसभावा
 15 कामेसु संसारे च आदीनवं, नेक्खम्मे निब्बाने च आनिसंसं याथावतो जानन्तस्स न^३ कत्थचि सङ्गो, तस्मा एकपदेनेव उपज्झायस्स आणा^४ अनुठिताति^५, तदपदेसेन अञ्जं व्याकासि ।

सिक्खसामणेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

५. कुण्डधानत्थेरगाथावण्णना

पञ्च छिन्दे पञ्च जहे ति आयस्मतो कुण्डधानत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? सो किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले हंसवतीनगरे
 20 कुलगेहे उप्पन्नो वयप्पत्तो हेट्ठा वुत्तनयेनेव भगवन्तं उपसङ्गमित्वा धम्मं सुणन्तो सत्थारा एकं भिक्खुं पठमं सलाकं गण्हन्तानं अगगट्टाने

१. गामन्तरतोव—सी० ।

२. नत्थि—सी० ।

३. गामन्तरे—सी० ।

४-५. आणं अनुठितो—सी० ।

ठपियमानं दिस्वा तं ठानन्तरं पत्थेत्वा तदनुरूपं पुञ्ञं करोन्तो
 विचरि । भो एकदिवसं षडुमुत्तरस्स भगवतो निरोधसमापत्तितो
 बुद्धाय निसिन्नस्स मनोसिलाचुण्णपिञ्ञरं महन्तं कदलिफलकण्णिकं
 उपनेसि, तं भगवा पटिग्गहेत्वा परिभुञ्जि । सो तेन पुञ्ञकम्मेन 5
 एकादसक्खत्तुं देवेसु देवरज्जं कारेसि । चतुवीसतिवारे राजा अहोसि
 चक्कवत्ती । एवं सो पुनपुनं पुञ्ञानि कत्वा अपरापरं देवमनुस्सेसु
 संसरन्तो कस्सपबुद्धकाले भुम्मदेवता हुत्वा निब्बत्ति । दीघायुकबुद्धानं B. 77
 च नाम न अन्वद्धमासिको उपोसथो होति । तथा हि विपस्सिस्स
 भगवतो छब्बस्सन्तरे छब्बस्सन्तरे उपोसथो अहोसि । कस्सपदसबलो
 पन छट्ठे छट्ठे मासे पातिमोक्खं ओसारेसि । तस्स पातिमोक्खस्स 10
 ओसारणकाले दिसावासिका द्वे सहायका भिक्खू “उपोसथं
 करिस्सामा” ति गच्छन्ति ।

अयं भुम्मदेवता चिन्तेसि—“इमेसं द्वित्रं भिक्खून् मेति अतिविय
 दळ्ळहा, किं नु खो, भेदके सति भिज्जेय्य, न भिज्जेय्या” ति, सा
 तेसं ओकासं ओलोकयमाना तेसं अविदूरेनेव गच्छति । अथेको थेरो 15
 एकस्स हत्थे पत्तचीवरं^१ दत्वा सरीरवळ्ळज्जनत्थं उदकफासुकट्टानं
 गन्त्वा धोतहत्थपादो हुत्वा गुम्बसमीपतो निक्खमति भुम्मदेवता
 तस्स थेरस्स पच्छतो उत्तमरूपा इत्थी हुत्वा कैसे विधुनित्वा संविधाय
 सम्बन्धन्ती विय पिट्ठियं पंसु पुञ्ञमाना विय साटकं संविधाय
 निवासयमाना विय च हुत्वा थेरस्स पदानुपदिका हुत्वा गुम्बतो 20
 निक्खन्ता । एकमन्ते ठितो सहायकत्थेरो तं कारणं दिस्वाव दोमनस्स-
 जातो “नट्ठो दानि मे इमिना भिक्खुना सद्धि दीघरत्तानुगतो
 सिनेहो, सचाहं एवंविधभावं जानेय्यं, एत्तकं अद्धानं इमिना सद्धि
 विस्सासं न करेय्यं” ति चिन्तेत्वा आगच्छन्तस्सेवस्स “हन्दावुसो,
 तुय्हं पत्तचीवरं, तादिसेन पापेन सद्धि एकमग्गं^२ नागच्छामी^३” ति 25

१. चीवरं—सी० ।

२. एकमग्गेन—सी० ।

३. न गच्छामी—सी० ।

- आह । तं कथं सुत्वा तस्स लज्जिभिक्षुनो हृदयं तिखिणसत्तिं गहेत्वा
 विद्धं विय अहोसि । ततो नं आह—“आवुसो, किं नामेतं वदसि,
 अहं एत्तकं कालं दुक्कटमत्तं पि आपत्तिं न जानामि । त्वं पन मं
 अज्ज ‘पापो’ ति वदसि, किं ते दिट्ठं” ति । किं अज्जेन दिट्ठेन, किं
 5 त्वं एवंविधेन अलङ्कृतपटियत्तेन मातुगामेन सद्धिं एकट्ठाने हुत्वा^१
 निक्खन्तो ति । नत्थेतं, आवुसो, मय्हं, नाहं एवरूपं मातुगामं
 पस्सामी ति । तस्स यावततियं कथेन्तस्सा पि इतरो थेरो कथं^२
 असद्दहित्वा^३ अत्तना दिट्ठकारणयेव भूतत्तं^४ कत्वा गण्हन्तो तेन
 B. 78 सद्धिं एकमग्गेन अगन्त्वा अज्जेन मग्गेन सत्थु सन्तिकं गतो ।
 10 इतरो पि भिक्षु अज्जेन मग्गेन सत्थु सन्तिकं येव गतो ।

- ततो भिक्षुसंघस्स उपोसथागारं पविसनवेलाय सो भिक्षु तं
 भिक्षुं उपोसथग्गे सज्जानित्वा “इमस्मिं उपोसथग्गे एवरूपो नाम
 पापभिक्षु अत्थि, नाहं तेन सद्धिं उपोसथं करिस्सामी” ति निक्ख-
 मित्वा बहि अट्ठासि । अथ भुम्मदेवता “भारियं मया कम्मं कतं”
 15 ति महल्लकउपासकवण्णेन तस्स सन्तिकं गन्त्वा “कस्मा, भन्ते,
 अय्यो इमस्मिं ठाने ठितो” ति आह । “उपासक इमं उपोसथग्गं
 एको पापभिक्षु पविट्ठो, नाहं तेन सद्धिं उपोसथं करोमी” ति बहि
 ठितोम्ही ति । भन्ते, मा एवं गण्हथ, परिसुद्धसीलो एस भिक्षु ।
 तुम्हेहि दिट्ठमातुगामो नाम अहं^५, मया तुम्हाकं वीमंसनत्थाय
 20 “दळ्हा^६ नु, खो, इमेसं थेरानं मेत्ति^७, नो दळ्हा^८” ति भिज्जना-
 भिज्जनभावं^९ ओलोकेन्तेन तं कम्मं कतं ति । को पन, त्वं सप्पुरिसा
 ति ? “अहं एका भुम्मदेवता भन्ते” ति ? देवपुत्तो कथेन्तो
 दिब्बानुभावे न ठत्वा थेरस्स पादेसु निपत्तित्वा “मय्हं, भन्ते, खमथ,
 एतं दोसं थेरो न जानाति, उपोसथं करोथा” ति थेरं याचित्वा

१. ‘न’ सी० पोत्थके अधिको पाठो । २-२. न तस्सकथं सद्दहि—सी० ।

३. भूतत्थिकं—सी० ।

४. नज्जो, अहमेव—सी० ।

५. दळ्हाका—सी० ।

६. उदाहु—सी० ।

७. दळ्हाका—सी० ।

८. लज्जि अवठज्जि भावं—सी० ।

उपोसथगं पवेसेसि । सो थेरो उपोसथं ताव एकट्ठाने अकासि,
मित्तसन्थववसेन पन पुन तेन सद्धिं न एकट्ठाने अहोसी^१ ति । इमस्स
थेरस्स कम्मं न कथीयति, चुदितकत्थेरो पन अपरापरं विपस्सनाय
कम्मं करोन्तो अरहत्तं पापुणि ।

भुम्मदेवता तस्स कम्मस्स निस्सन्देन एकं बुद्धन्तरं उपायभयतो 5
न मुच्चित्थ । सचे पन किस्मिच्च काले मनुस्सत्तं आगच्छति, अञ्जेन
येन केनचि कतो दोसो उपरि पतति । सो अम्हाकं भगवतो काले
सावत्थियं ब्राह्मणकुले निब्बत्ति । “धानमाणवो” तिस्स नामं अकंसु ।
सो वयप्पत्तो तयो वेदे उग्गणिहत्वा महल्लककाले सत्थु धम्मदेसनं
सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजि, तस्स उपसम्पन्नदिवसतो पट्टाय एका 10
अलङ्कृतपटियत्ता इत्थी तस्मिं गामं पविसन्ते सद्धियेव गामं पविसति,
निक्खमन्ते निक्खमति । विहारं पविसन्ते पि सद्धिं पविसति, तिट्ठन्ते
पि तिट्ठती ति एवं निच्चानुबन्धा पञ्जायति । थेरो तं न पस्सति ।
तस्स पुन पुरिमकम्मनिस्सन्देन सा अञ्जेसं उपट्ठाति । गामे यागुं
भिक्षुं च ददमाना इत्थियो “भन्ते, अयं एको यागुउळुङ्को तुम्हाकं, 15
एको इमिस्सा अम्हाकं सहायिकाया” ति परिहासं करोन्ति ।
थेरस्स महती विहेसा होति । विहारगतं पि नं सामणेरा चेव दहरा
भिक्षू च परिवारेत्वा “धानो कोण्डो जातो” ति परिहासं करोन्ति ।
अथस्स तेनेव कारणेन कुण्डधानत्थेरो ति नामं जातं । सो उट्ठाय
समुट्ठाय तेहि करियमानं केळिं सहितुं असक्कोन्तो उम्मादं गहेत्वा 20
“तुम्हे कोण्डा, तुम्हाकं उपज्झायो कोण्डो, आचरियो कोण्डो” ति
वदति । अथ नं सत्थु आरोचेसुं “कुण्डधानो, भन्ते, दहरसामणेरेहि
सद्धिं एवं फरुसवाचं वदती” ति । सत्था तं पक्कोसापेत्वा “सच्चं
किर त्वं, धान, सामणेरेहि सद्धिं फरुसवाचं वदसी” ति वत्वा तेन
“सच्चं भगवा” ति वुत्ते “कस्मा एवं वदेसी” ति आह । भन्ते 25
निबद्धं विहेसं असहन्तो एवं कथेमीति । “त्वं पुब्बे कतकम्मं

B. 79

21 08.8

02

25

यावज्जदिवसा जीरापेतुं न सक्कोसि, पुन एवरूपं फरुसं मावदी भिक्खू” ति वत्वा आह—

“मावोच फरुसं कञ्चि, वुत्ता पटिवदेय्यु तं ।

दुक्खा हि सारम्भकथा, पटिदण्डा फुसेय्यु तं ॥

5

सचे नेरेसि अत्तानं, कंसो उपहतो यथा ।

एस पत्तोसि निब्बानं, सारम्भो ते न विज्जती”

(ध० प० ३०) ति ॥

इमं च पन तस्स थेरस्स मातुगामेन सद्धि विचरणभावं कोसल-
रञ्जोपि कथयिंसु । राजा “गच्छथ, भणे, वीमंसथा” ति पेसेत्वा
10 सयं पि मन्देनेव परिवारेन थेरस्स वसनट्टानं गन्त्वा एकमन्ते
ओलोकेन्तो अट्टासि । तस्मिं खणे थेरो सूचिकम्मं करोन्तो निसिन्नो
होति, सा पि इत्थी अविदूरे ठाने ठिता विय पञ्चायति । राजा
दिस्वा “अत्थिदं कारणं” ति तस्सा ठितट्टानं अगमासि । सा तस्मिं
आगच्छन्ते थेरस्स वसनपण्णसालं पविट्ठा विय अहोसि । राजापि
B. 80 15 ताय सद्धि तमेव पण्णसालं पविसित्वा सब्बत्थ ओलोकेन्तो अदिस्वा
“नायं मातुगामो, थेरस्स एको कम्मविपाको” ति सञ्चं कत्वा
पठमं थेरस्स समीपेन गच्छन्तो पि थेरं अवन्दित्वा तस्स कारणस्स
अभूतभावं जत्वा आगम्म थेरं वन्दित्वा एकमन्तं^१ निसिन्नो “कच्चि,
भन्ते, पिण्डकेन न किलमथा” ति पुच्छि । थेरो “वट्ठति महाराजा”
20 ति आह । “जानामहं, भन्ते, अय्यस्स^२ कथं, एवरूपेन परिविकलेसेन
सद्धि चरन्तानं तुम्हाकं के नाम पसीदिस्सन्ति, इतो पट्टाय वो
कत्थच्चि गमनकिच्चं नत्थि, अहं चतूहि पच्चयेहि तुम्हे उपट्ठहिस्सामि,
तुम्हे योनिसो मनसिकारे मा पमज्जित्था” ति निबद्धभिक्खं
पट्टपेसि । थेरो राजानं उपत्थम्भकं^३ लभित्वा भोजनसप्पायेन
25 एकगगचित्तो हुत्वा विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहतं पापुणि । ततो पट्टाय
सा इत्थी अन्तरधायि ।

१. एकमन्ते—सी० ।

२. अय्यकानं—सी० ।

३. उपत्थम्भं—सी० ।

तदा महासुभद्दा उगगनगरे मिच्छादिट्ठिककुले वसमाना “सत्था
मं अनुकम्पतू” ति उपोसथं अधिट्ठाय निरामगन्धा हुत्वा उपरि-
पासादतले ठिता “इमानि पुप्फानि अन्तरे अट्ठत्वा दसबलस्स
मत्थके वितानं हुत्वा तिट्ठन्तु, दसबलो इमाय सञ्जाय स्वे पञ्चहि
भिक्षुसतेहि सद्धिं मय्हं भिक्खं गण्हतू” ति सच्चकिरियं कत्वा अट्ठ 5
सुमनपुप्फमुट्ठियो विस्सज्जेसि । पुप्फानि गन्त्वा धम्मदेसनावेलाय
सत्थु मत्थके वितानं हुत्वा अट्ठंसु । सत्था तं सुमनपुप्फवितानं दिस्वा
चित्तेनेव सुभद्दाय भिक्खं अधिवासेत्वा पुनदिवसे अरुणे उट्ठिते
आनन्दत्थेरं आह—“आनन्द, मयं अज्ज दूरं^१ भिक्खाचारं गमिस्साम,
पुथुज्जनानं अदत्वा अरियानंयेव सलाकं देही” ति । थेरो भिक्खूनं 10
आरोचेसि—“आवुसो, सत्था अज्ज दूरं भिक्खाचारं गमिस्सति,
पुथुज्जना मा गण्हन्तु, अरियाव सलाकं गण्हन्तू” ति । कुण्डधान-
त्थेरो^२ “आहर, आवुसो सलाकं” ति पठमंयेव हत्थं पसारेसि ।
आनन्दो^३ “सत्था तादिसानं भिक्खूनं सलाकं न दापेति, अरियानं
येव दापेती” ति वितक्कं उप्पादेत्वा गन्त्वा सत्थु आरोचेसि । सत्था 15
“आहरापेन्तस्स सलाकं देही” ति आह । थेरो चिन्तेसि—“सचे
कुण्डधानस्स सलाका दातुं न युत्ता, अथ सत्था पटिवाहेय्य, भविस्सति
एत्थ कारणं” ति “कुण्डधानस्स सलाकं दस्सामी” ति गमनं
अभिनीहरि । कुण्डधानो तस्स पुरे आगमना एव अभिञ्जापादकं
चतुत्थज्झानं समापज्जित्वा इद्धिया आकासे ठत्वा “आहरावुसो, 20
आनन्द, सत्था मं जानाति, मादिसं भिक्खुं पठमं सलाकं गण्हन्तं
न सत्था निवारेती” ति हत्थं पसारेत्वा सलाकं गण्हि । सत्था तं
अट्ठुप्पत्तिं कत्वा थेरं इमस्मिं सासने पठमं सलाकं गण्हन्तानं अग-
ट्ठाने ठपेसि । यस्मा अयं थेरो राजानं उपत्थम्भकं लभित्वा सप्पाया-
हारलाभेन समाहितचित्तो विपस्सनाय कम्मं करोन्तो उपनिस्सय- 25
सम्पन्नताय छळभिञ्जो अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

B. 81

१. दूरे—सी० ।

३. आवुसो—सी० ।

२. ‘आह’ सी०पोत्थके अधिको पाठो ।

“सत्ताहं पटिसल्लीनं, सयम्भुं अग्गपुग्गलं ।
 पसन्नचित्तो सुमनो, बुद्धसेट्ठं उपट्ठहि ॥
 बुद्धितं कालमञ्जाय, पदुमुत्तरं महामुनिं ।
 महन्ति^१ कदलीकण्णि, गहेत्वा उपगच्छहं ॥
 5 पटिग्गहेत्वा भगवा, सब्बञ्जू^२ लोकनायको ।
 मम चित्तं पसादेन्तो, परिभुञ्जि महामुनि ॥
 परिभुञ्जित्वा सम्बुद्धो, सत्थवाहो अनुत्तरो ।
 सकासने निसीदित्वा, इमा गाथा अभासथ ॥
 ये च^३ सन्ति^४ समितारो, यक्खा इमम्हि पब्बते ।
 10 अरञ्जे भूतभव्यानि^५, सुणन्तु वचनं मम ॥
 यो सो^६ बुद्धं उपट्ठासि^७, मिगराजं व^८ केसरिं^९ ।
 तमहं कित्तयिस्सामि, सुणाथ मम भासतो ॥
 एकादसञ्चक्खत्तुं^{१०} सो^{११}, देवराजा भविस्सति ।
 चतुवीसतिक्खत्तुं च, चक्कवत्ती भविस्सति ॥
 15 कप्पसतसहस्सम्हि, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन, सत्था लोके भविस्सति ॥
 अक्कोसित्वान समणे, सीलवन्ते अनासवे ।
 पापकम्मविपाकेन, नामधेय्यं लभिस्सति ॥
 20 तस्स धम्मे सुदायादो, ओरसो धम्मनिम्मितो ।
 कुण्डधानो ति नामेन, सावको सो भविस्सति ॥
 पविवेकमनुयुत्तो, भायी भानरतो अहं ।
 तोसयित्वान सत्थारं, विहरामि अनासवो ॥
 सावकेहि परिवु गो, भिक्खुसंघपुरक्खतो ।
 भिक्खुसंघे निसीदित्वा, सलाकं गाहयी जिनो ॥

१. महन्ति—सी० ।

२-३ वसन्ति—सी० ।

४-५. मं उपट्ठही पोसो—सी० ।

६. केसरि—सी० ।

७-९. यो यमेकादसक्खत्तुं—सी० ।

१०. तं फलं—सी० ।

११. भूतभव्या च—सी० ।

१२. मिगराजाव—सी० :

१३. सुणोय—सी० ।

एकंसं चीवरं कत्वा, वन्दित्वा लोकनायकं ।
 वदतं वरस्स पुरतो, पठमं अग्गहेस'हं ॥
 तेन कम्मेन भगवा, दससहस्सिकम्पको ? ।
 भिक्खुसंघे निसीदित्वा, अग्गट्ठाने ठपेसि मं ॥
 वीरियं मे धुरधोरय्हं, योगक्खेमाधिवाहनं ।
 धारेमि अन्तिमं देहं, सम्मासम्बुद्धसासने ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १.९७-९८) ति ॥

5

एवंभूतस्सपि इमस्स थेरस्स गुणे अजानन्ता ये पुथुज्जना भिक्खू
 तदा पठमं सलाकग्गहणे "किं नु, खो, एकं" ति समचिन्तेसुं । 10
 तेसं विमतिविधमनत्थं थेरो आकासं अब्भुगन्त्वा इद्धिपाटिहारियं
 दस्सेत्वा अञ्जापदेसेन अञ्जं व्याकरोन्तो "पञ्च छिन्दे" ति गाथं
 अभासि ।

१५. तत्थ पञ्च छिन्दे ति अपायूपपत्तिनिब्वत्तनकानि पञ्चो-
 रम्भागियानि संयोजनानि पादे बन्धनरज्जुकं विय पुरिसो सत्थेन 15
 हेट्ठिममग्गत्तयेन छिन्देय्य पजहेय्य । पञ्च जहे ति उपरिदेवलोक्कूप-
 पत्तिहेतुभूतानि पञ्चबुद्धम्भागियसंयोजनानि पुरिसो गीवाय बन्धन-
 रज्जुकं विय अरहत्तमग्गेन जहेय्य, छिन्देय्य वा ति अत्थो । पञ्च
 चुत्तरि भावये ति तेसं येव उद्धम्भागियसंयोजनानं पहानाय सद्धादीनि
 पञ्चिन्द्रियानि उत्तरि अनागामिमग्गाधिगमतो उपरि भावेय्य 20
 अग्गमग्गाधिगमवसेन वड्ढेय्य । पञ्चसङ्गातिगो ति एवंभूतो पन
 पञ्चन्नं रागदोसमोहमानदिट्ठिसङ्गानं अतिक्कमनेन पहानेन
 पञ्चसङ्गातिगो हुत्वा । भिक्खु ओघतिण्णो ति वुच्चती ति सब्बथा
 भिन्नकिलेसताय भिक्खू ति, कामभवदिट्ठिअविज्जोघे तरित्वा तेसं
 पारभूते निब्वाने ठितो ति च वुच्चती ति अत्थो । 25

B. 83

कुण्डधान्त्येरगाथावर्णना निवृत्ता ।

६. बेलदुसीसत्थेरगाथावण्णना

यथा पि भद्दो आजञ्जो ति आयस्मतो बेलदुसीसत्थेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? सो किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तो
 भगवन्तं उपसङ्कमित्र्वा धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा समण-
 धम्मं करोन्तो उपनिस्सयसम्पत्तिया अभावेन विसेसं निब्बत्तेतुं
 5 नासक्खि । विवट्टूपनिस्सयं पन बहुं कुसलं उपचिन्तित्वा देवमनुस्सेसु
 संसरन्तो इतो एकत्तिसे कप्पे बैस्सभुं भगवन्तं पस्सित्वा पसन्नचित्तो
 मातुलुङ्गफलं अदासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवेसु निब्बत्तित्वा
 अपरापरं पुञ्जानि कत्वा सुगतितो सुगतिं उपगच्छन्तो इमस्मिं
 बुद्धुप्पादे सावत्थियं ब्राह्मणकुले निब्बत्तो भगवतो अभिसम्बोधिया
 10 पुरेतरमेव उरुवेलकस्सपस्स सन्तिके तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा अग्गि
 परिचरन्तो उरुवेलकस्सपदमने आदित्तपरियायदेसनाय पुराणजटिल-
 सहस्सेन सद्धिं अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“कणिकारं व जोतन्तं, पुण्णमायेव चन्दिमं ।
 जलन्तं दीपरुक्खं व, अद्दसं लोकनायकं ॥
 15 मातुलुङ्गफलं गय्ह, अदासि सत्थुनो अहं ।
 दक्खिण्येयस्स वीरस्स, पसन्नो सेहि पाणिभि ॥
 एकत्तिसे इतो कप्पे, यं फलं अददिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 20 कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ८६) ति ॥

एवं अधिगता रहत्तो आयस्मतो धम्मभण्डागारिकस्स
 उपज्झायो अयं थेरो एकदिवसं फलसमापत्तितो उट्ठाय तं सन्तं
 पणीतं निरामिसं सुखं अत्तनो पुब्बयोगं च पच्चवेक्खित्वा पीतिवेग-
 वसेन “यथापि भद्दो आजञ्जो” ति गाथं अभासि ।

१६. तत्थ यथा पी ति ओपम्मपटिपादनत्थे निपातो । भद्दो ति सुन्दरो थामबलसमत्थजवपरक्कमादिसम्पन्नो । आजञ्जो ति आजानीयो जातिमा कारणाकारणानं आजाननको । सो तिविधो उसभाजञ्जो अस्साजञ्जो हत्थाजञ्जो ति । तेसु उसभाजञ्जो इधाधिप्पेतो । सो च खो छेककसनकिच्चे नियुत्तो, तेनाह “नङ्गला- 5 वत्तनी” ति । नङ्गलस्स फालस्स आवत्तनको, नङ्गलं इतो चितो च आवत्तेत्वा खेत्ते कसनको ति अत्थो । नङ्गलं वा आवत्तयति एत्था ति नङ्गलावत्तं, खेत्ते नङ्गलपथो, तस्मिं नङ्गलावत्तनि । गाथासुखत्थं हेत्थ “वत्तनी” ति दीघं कत्वा वुत्तं । सीखी ति मत्थके अवट्टानतो सीखासदिसताय सीखा, सीङ्गं । तदस्स अत्थी ति सीखी । अपरे पन 10 “कुकुधं इध ‘सीखा’ ति अधिपेतं” ति वदन्ति, उभयथापि^१ प्रधानङ्ग- कित्तनमेतं^२ “सीखी” ति । अप्पकसिरेना ति अप्पकिलमथेन । रत्तिन्दिवा ति रत्तियो दिवा च, एवं ममं अप्पकसिरेन गच्छन्ती ति योजना । इदं वुत्तं होति—यथा भद्दो उसभाजानीयो कसने नियुत्तो घनतिणमूलादिके पि नङ्गलपथे तं अगणेन्तो अप्पकसिरेन 15 इतो चितो च परिवत्तेन्तो गच्छति, याव कसनतिणानं परिस्समं दस्सेति, एवं मम रत्तिन्दिवा पि अप्पकसिरेनेव गच्छन्ति अतिक्क- मन्ती ति । तत्थ कारणमाह “सुखे लद्धे निरामिसे” ति । यस्मा कामामिसलोकामिसवट्टामिसेहि असम्मिस्सं सन्तं पणीतं फलसमा- पत्तिसुखं लद्धं, तस्मा ति अत्थो । पच्चत्ते चेत्तं भूमवचनं यथा 20 “वनप्पगुम्बे” (खु० पा० ८) “तेन वत रे वत्तब्बे” (क० व० ३) ति च । अथ वा ततो पभुति रत्तिन्दिवा अप्पकसिरेन गच्छन्ती ति विचारणाय आह—“सुखे लद्धे निरामिसे” ति, निरामिसे सुखे लद्धे सति तस्स लद्धकालतो पट्टाया ति अत्थो ।

बेलटुसीसत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

७. दासकत्थेरगाथावण्णना

- मिद्धी यदा ति आयस्मतो दासकत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ?
 सो किर इतो एकनवुते कप्पे अनुप्पन्ने तथागते अजितस्स नाम
 पच्चेकबुद्धस्स गन्धमादनतो मनुस्सपथं ओतरित्वा अञ्जतरस्मिं गामे
 पिण्डाय चरन्तस्स मनोरमानि अम्बफलानि अदासि । सो तेन
 5 पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो कस्सपस्स भगवतो काले सासने
 पब्बजित्वा विवपट्टूनिस्सयं बहुं पुञ्जं अकासि । एवं कुसलकम्मप्प-
 सुतो हुत्वा सुगतितो सुगति उपगच्छन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं
 कुलगेहे निब्बत्ति । दासको तिस्स नामं अहोसि । सो अनाथपिण्डिकेन
 गहपतिना विहारपटिजग्गनकम्मे ठपितो सक्कच्चं विहारं पटिजग्गन्तो
 10 अभिण्हं बुद्धदस्सनेन धम्मस्सवनेन च पटिलद्धसद्धो^१ पब्बजि । केचि
 पन भणन्ति “अयं कस्सपस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा
 वयप्पत्तो अञ्जतरं खीणासवत्थेरं उपट्ठहन्तो किञ्चि कम्मं कारापेतु-
 कामो थेरं आणापेसि । सो तेन कम्मेन अम्हाकं भगवतो काले
 सावत्थियं अनाथपिण्डिकस्स दासिया कुच्छिम्हि निब्बत्तो^२ वयप्पत्तो^३
 15 सेट्ठिना विहारपटिजग्गने ठपितो वुत्तनयेनेव पटिलद्धसद्धो अहोसि ।
 महासेट्ठि तस्स सीलाचारं अज्झासयं च जत्वा भुजिस्सं कत्वा
 ‘यथासुखं पब्बजा’ ति आह । तं भिक्खू पब्बाजेसु” ति^४ । सो
 पब्बजितकालतो पट्टाय कुसीतो हीनवीरियो हुत्वा न किञ्चि वत्तपटि-
 वत्तं करोति, कुतो समणधम्मं, केवलं यावदत्थं भुञ्जित्वा निदाबहुलो
 20 विहरति । धम्मस्सवनकाले पि एकं कोणं पविसित्वा परिसपरियन्ते
 निसिन्नो घुरुघुरुपस्सासी निदायतेव । अथस्स भगवा पुब्बूपनिस्सयं
 ओलोकेत्वा संवेगजननत्थं “मिद्धी यदा होति महग्घसो चा” ति गाथं
 अभासि ।

१. लद्धसद्धो—सी० ।

२. ‘ति’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

३. ‘व सो’ सी० पोत्थके अधिको पाठो । ४. सी० पोत्थके नत्थि ।

१७. तत्थ मिद्धी ति थिनमिद्धाभिभूतो, यं हि मिद्धं अभिभवति,
तं थिनं पि अभिभवतेव । यदा ति यस्मिं काले । महग्घसो ति
महाभोजनो, आहरहत्थक, अलंसाटक, तत्थवट्टक^१, काकमासक,
भुत्तवमितकानं अञ्जतरो विय । निद्दायिता ति सुपनसीलो । सम्परि-
वत्तसायी ति सम्परिवत्तकं सम्परिवत्तकं निपज्जित्वा उभयेनपि 5
सेय्यसुखं पस्ससुखं मिद्धसुखं अनुयुत्तोति दस्सेति । निवापपुट्टो ति
कुण्डकादिना^२ सूकरभत्तेन पुट्टो भरितो । घरसूकरो हि बालकालतो
पट्टाय पोसियमानो थूलसरीरकाले गेहा बहि निक्खमितुं अलभन्तो
हेट्टामञ्चादीसु सम्परिवत्तेत्वा नम्परिवत्तेत्वा सयतेव । इदं वुत्तं होति-
यदा पुरिसो मिद्धी च होति महग्घसो च निवापपुट्टो महावराहो 10
विय अञ्जेन इरियापथेन यापेतुं असक्कोन्तो निद्दायनसीलो सम्परि-
वत्तसायी, तदा सो “अनिच्चं दुक्खं अनत्ता” ति तीणि लक्खणानि
मनसिकातुं न सक्कोति । तेसं अमनसिकारा मन्दपञ्जो पुनप्पुनं
गब्भं उपेति, गब्भावासतो न परिमुच्चतेवा ति । तं सुत्वा दासकथेरो
संवेगजातो विपस्सनं पट्टेत्वा न चिरस्सेव अरहत्तं सच्छाकासि । 15
तेन वुत्तं अपदाने—

B. 86

“अजितो नाम सम्बुद्धो, हिमवन्ते वसी तदा ।

चरणेन च सम्पन्नो, समाधिकुसलो मुनि ॥

सुवण्णवण्णे सम्बुद्धे, आहुतीनं पटिग्गहे ।

रथियं पटिपज्जन्ते, अम्बफलमदासहं ॥

20

एकनवुत्ते इतो कप्पे, यं फलं अददिं तदा ।

दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा थेरो इमाय गाथाय मं भगवा ओवदि, “अयं गाथा मय्हं अङ्कुसभूता” ति तमेव गाथं पच्चुदाहासि । तयिदं थेरस्स परिवत्ताहारनयेन अञ्जाव्याकरणं जातं ।

दासकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

८. सिङ्गालपितुत्थेरगाथावण्णना

- अहु बुद्धस्स दायादो ति सिङ्गालकपितुत्थेरस्स गाथा । का
- 5 उप्पत्ति ? सो किर इतो चुतनवुते कप्पे सतरंसि नाम पच्चेकसम्बुद्धं पिण्डाय चरन्तं दिस्वा पसन्नमानसो वन्दित्वा अत्तनो हत्थगतं ताल-
B. 87 फलं अंदासि । तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके निब्बत्तो अपरापरं पुञ्जानि कत्वा सुगतीसुयेव संसरन्तो कस्सपस्स भगवतो काले मनुस्सयोनियं निब्बत्तो सासने पटिलद्धसद्धो हुत्वा पब्बजित्वा अट्टिकसञ्जं भावेसि ।
- 10 पुन इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं कुलगेहे निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो दारपरिग्गहं कत्वा एकं पुत्तं लभित्वा तस्स “सिङ्गालको” ति नामं अकासि । तेन नं सिङ्गालकपिता ति वोहरन्ति । सो अपरभागे घरबन्धनं पहाय सासने पब्बजि । तस्स भगवा अज्झासयं ओलोकेन्तो अट्टिकसञ्जाकम्मट्ठानं अदासि । सो तं गहेत्वा भग्गेसु विहरति
- 15 सुसुमारगिरे^१ भेसकळावने, अथस्स तस्मिं वने अधिवत्था देवता उस्साहुजननत्थं “भावनाफलं न चिरस्सेव हत्थगतं करिस्सती” ति
- 20 इममत्थं अञ्जापदेसेन विभावेन्ती “अहु बुद्धस्स दायादो” ति गाथं अभासि ।

१८. तत्थ अहु ति होति, वत्तमानत्थे हि इदं अतीतकालवचनं ।

- 20 बुद्धस्सा ति सब्बञ्चुबुद्धस्स । दायादो ति धम्मदायादो नवविधस्स लोकुत्तरधम्मदायस्स अत्तनो सम्मापटिपत्तिया आदायको गण्हनको ।

अथ वा अहं ति अहोसि । एवंनामस्स बुद्धस्स दायादभावे कोचि
 विबन्धो इदानीव भविस्सती ति अधिप्पायो । तेनाह “मञ्जेहं
 कामरागं सो^१, खिप्पमेव वहिस्सती” ति । भेसकळावने ति भेसकेन
 नाम यक्खेन लभितत्ता परिग्गहितत्ता, भेसकळानं वा कट्टादीनं
 बहुलताय “भेसकळावनं” ति लद्धनामे अरञ्जे । तस्स भिक्खुनो 5
 बुद्धस्स दायादभावे कारणं वदन्तो “एकवलं अट्टिसञ्जाय, अफरी
 पथविं इमं” ति आह । तत्थ केवलं ति सकलं अनवसेसं । अट्टि-
 सञ्जाया ति अट्टिकभावनाय । अफरी ति “अट्टी” ति अधिमुच्चन-
 वसेन पत्थरि । पथविं ति अत्तभावपथविं । अत्तभावो हि इध “पथवी”
 ति वुत्तो “को इमं पथविं विच्चेस्सती” ति आदीसु विय । मञ्जेहं 10
 ति मञ्जे अहं । “मञ्जाहं” ति पि पाठो । सो ति सो भिक्खु ।
 खिप्पमेव न चिरस्सेव कामरागं पहिस्सति पजहिस्सती ति मञ्जे ।
 कस्मा ? अट्टिकसञ्जाय कामरागस्स उजुपटिपक्खभावतो । इदं
 वुत्तं होति—यो एकस्मिं पदेसे लद्धाय अत्थिकसञ्जाय सकलं अत्तनो
 सब्बेसं वा अत्तभावं “अट्टी” त्वेव फरित्वा ठितो, सो भिक्खु तं 15 B. 88
 अट्टिकभानं पादकं कत्वा विपस्सन्तो न चिरेनेव अनागामिमग्गेन
 कामरागं, सब्बं वा कामनट्टेन “कामो”, रञ्जनट्टेन “रागो” ति च
 लद्धनामं तण्हं अग्गमग्गेन पजहिस्सती ति । इमं गाथं सुत्वा सो
 थेरो “अयं देवता मय्हं उस्साहजननत्थं एवमाहा” ति अप्पटिवान-
 वीरियं अधिट्ठाय विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पाप्पुणि । तेन वुत्तं 20
 अपदाने—

“सतरंसी नाम भगवा^२, सयम्भू अपराजितो ।
 विवेका उट्ठित्वान, गोचरायाभिनिक्खमि ॥
 फलहत्थो अहं^३ दिस्वा^३, उपगच्छि नरासभं ।
 पसन्नचित्तो सुमनो, तालफलमदासहं ॥

25

चतुन्नवुत्तितो^१ कप्पे, यं फलं अददिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं'' (अप० २, ८७-८८) ति ॥

- 5 अरहत्तं पन पत्वा ताय देवताय वुत्तवचनं पतिमानेन्तो तमेव
 गाथं उदानवसेन अभासि । तदेवस्स थेरस्स अञ्जाव्याकरणं अहोसी
 ति ।

सिङ्गालपितुत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

९. कुलत्थेरगाथावण्णना

- उदकं हि नयन्ती ति आयस्मतो कुलत्थेरस्स^२ गाथा । का
 85. 11 उपपत्ति ? अयं किर थेरो पुब्बे^३ पि विवट्ठूपनिस्सयं बहुं कुसलं
 10 उपचिन्तिता अधिकारसम्पन्नो विपरिंस भगवन्तं आकासे^४ गच्छन्तं
 दिस्वा पसन्नमानसो^५ नाळिकैरफलं दातुकामो अट्ठासि । सत्था तस्स
 चित्तं अत्वा ओतरित्वा पटिग्गणिह । सो अतिविय पसन्नचित्तो हुत्वा
 तेनेव सद्धापटिलाभेन सत्थारं उपसङ्गमित्वा पब्बज्जं याचि, सत्था
 B. 89 अञ्जतरं भिक्खुं आणापेसि "इमं पुरिसं पब्बाजेही" ति । सो
 15 पब्बजित्वा लद्धूपसम्पदो समणधम्मं कत्वा ततो चुतो छपि बुद्धन्तरानि
 देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं ब्राह्मणकुले
 निब्बत्ति । कुलोत्तिस्स^६ नामं अहोसि । सो वयप्पत्तो सासने लद्धप्प-
 सादो भगवतो सन्तिके पब्बजित्वा विक्खेपबहुलताय विसेसं निब्बत्तेतुं
 नासक्खि । अथेकदिवसं गामं पिण्डाय पविसन्तो अन्तरामग्गे भूमिं

८८

१. चतुन्नवुत्ते इतो—सी० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. 'हुत्वा' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

२. कुण्डलत्थेरस्स—सी० ।

४. आकासेन—सी० ।

६. कुण्डलो—सी० ।

खणित्वा उदकवाहकं कत्वा इच्छित्तिच्छित्तद्वाने^१ उदकं नेन्ते पुरिसे
 दिस्वा तं सल्लक्खेत्वा गामं पविट्ठो अञ्जतरं उसुकारं उसुदण्डकं
 उसुयन्ते पक्खिपित्वा अक्खिकोटिया ओलोकेत्वा उजुं करोन्तं दिस्वा
 तं पि^२ सल्लक्खेत्वा गच्छन्तो पुरतो गत्वा अरनेमिनाभिआदिके
 रथचवकावयवे तच्छन्ते तच्छक्रे दिस्वा तं^३ पि^३ सल्लक्खेत्वा विहारं 5
 पविसित्वा कतभक्तकिच्चो पत्तचीवरं पटिसामेत्वा दिवाविहारे
 निसिन्नो अत्तना^४ दिट्ठनिमित्तानि उपमाभावेन गहेत्वा अत्तनो चित्तदमने
 उपनेन्तो “अचेतनं उदकं पि मनुस्सा इच्छिकिच्छित्तद्वानं नयन्ति
 तथा अचेतनं वड्ढं पि सरदण्डं उपायेन नमेन्तो उजुं करोन्ति, तथा
 अचेतनं कट्ठकळिङ्गरादिं तच्छका नेमिआदिवसेन^५ वड्ढं उजुं च 10
 करोन्ति । अथ कस्मा अहं^६ सकचित्तं^६ उजुं न करिस्सामी” ति
 चिन्तेत्वा विपस्सनं पट्टपेत्वा घटेन्तो वायमन्तो न चिरस्सेव अरहत्तं
 पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“नगरे बन्धुमतिया, आरामिको अहं तदा ।

अदसं विरजं बुद्धं, गच्छन्तं अनिलञ्जसे ॥

15

नाळिकेरफलं गय्ह, बुद्धसेट्टस्सदासहं ।

आकासे ठितको सन्तो, पटिग्गणिह महायसो ॥

वित्तिसञ्जननो^७ मय्हं, दिट्ठधम्मसुखावहो^८ ।

फलं बुद्धस्स दत्वान, विप्पसन्नेन चेतसा ॥

अधिगच्छि तदा पीति, विपुलं च सुखुत्तमं ।

20

उप्पज्जतेव रतनं, निब्बत्तस्स तहिं तहिं ॥

एकनवुत्तितो कप्पे, यं फलं अददिं तदा ।

B. 90

दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥

दिब्बचक्खु विसुद्धं मे, समाधिकुसलो अहं ।

अभिञ्जापारमिप्पत्तो, फलदानस्सिदं फलं ॥

25

१. इच्छित्तद्वाने—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३-३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. अत्तनो—सी० ।

५. नेमिआदीनंबसेन—सी० ।

६-६. इदं ममचित्तं—सी० ।

७. पीतिसञ्जनं—सी० ।

८. सुखावहं—सी० ।

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, ८८) ति ॥

एवं यानि निमित्तानि अङ्कुसे कत्वा विपस्सनं वडुत्वा अरहत्तं पापुणि, तेहि सद्धि अत्तनो चित्तदमनं संसन्दित्वा अञ्जं व्याकरोन्तो
5 "उदकं हि नयन्ति नेत्तिका" ति गार्थं अभासि ।

१९. तत्थ उदकं ही ति हि—सद्दो निपातमत्तं । नयन्ती ति पथविया तं तं थलट्ठानं खणित्वा निन्नट्ठानं पूरेत्वा मातिकं वा कत्वा रुक्खदोणि^१ वा ठपेत्वा अत्तनो^२ इच्छित्तिच्छित्तट्ठानं नेन्ति । तथा ते नेन्ती ति नेत्तिका । तेजनं ति कण्डं । इदं वुत्तं होति—नेत्तिका
10 अत्तनो रुचिया इच्छित्तिच्छित्तट्ठानं उदकं नयन्ति, उसुकारा पि तापेत्वा तेजनं नमयन्ति उजुं करोन्ति । नमनवसेन तच्छका नेमि-
आदीनं अत्थाय तच्छन्ता दाहं नमयन्ति अत्तनो रुचिया उजुं वा वड्ढं वा करोन्ति । एवं एत्तकं आरम्मणं कत्वा सुब्बता यथासमा-
दिन्नेन सीलादिना^३ सुन्दरवता धीरा सोतापत्तिमग्गादीनं उप्पादेन्तो
15 अत्तानं दमेन्ति, अरहत्तं पन पत्तेसु एकन्तदन्ता नाम होन्ती ति ।

कुलत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१०. अजितत्थेरगाथावण्णना

मरणे मे भयं नत्थी ति आयस्मतो अजितत्थेरस्स गाथा । 'का उप्पत्ति ? सो किर एकनवुते कप्पे विपस्सिं भगवन्तं पस्सित्वा पसन्नचित्तो कपित्थफलं अदासि । ततो परं पि तं तं पुञ्जं कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं कप्पे अनुप्पन्ने एव अम्हाकं सत्थरि

१. रुक्खदोणियो—सी० ।

२. अत्तना—सी० ।

३-३. 'उजुकं वा करोन्ति । एवं एत्तकं' आरम्मणं कत्वा सुब्बता यथा समा-दिन्नेन सीलादिना; सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

सावत्थियं महाकोसलरज्जो अग्गासनियस्स ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा
निब्बत्ति । तस्स अजितो ति नामं अहोसि । तस्मिं च समये
सावत्थिवासी बावरी नाम ब्राह्मणो तीहि महापुरिसलक्खणेहि
समन्नागतो तिण्णं वेदानं पारगू सावत्थितो निक्खमित्वा तापसपब्बज्जं
पब्बजित्वा गोधावरीतीरे कपित्थारामे^१ वसति । अथ अजितो तस्स 5
सन्तिके पब्बजितो अत्थकामाय देवताय चोदितेन बावरिना सत्थु
सन्तिकं पेसितो तस्स मेत्तेय्यादीहि^२ सद्धिं भगवन्तं उपसङ्कमित्वा
मनसाव पञ्हे पुच्छित्वा तेसु विस्सज्जितेसु पसन्नचित्तो सत्थु सन्तिके
पब्बजित्वा कम्मट्ठानं गहेत्वा विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणि ।
तेन वुत्तं अपदाने—

10

“सुवण्णवण्णं सम्बुद्धं, आहुतीनं पटिग्गहं ।

रथियं पटिपज्जन्तं, कपित्थं अददिं फलं ॥

एकनवुत्तितो कप्पे, यं फलं अददिं ददा ।

दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

15

कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ९०) ति ॥

अरहत्तं पन पत्तो सीहनादं नदन्तो “मरणे मे भयं नत्थी” ति
गाथं अभासि ।

२०. तत्थ मरणे ति मरणनिमित्तं मरणहेतु । मे ति मय्हं, भयं
नत्थि उच्छिन्नभवमूलताय परिकखीणजातिकत्ता । अनुच्छिन्नभवमूलानं 20
हि “कीदिसी नु खो, मय्हं आयतिं उप्पत्ती” ति मरणतो भयं
भवेय्य । निक्कन्ता ति अपेक्खा तण्हा, सा नत्थि जीविते^३ सुपरिमदित-
सङ्खारताय^४ उपादानक्खन्धानं दुक्खासारकादिभावेन सुट्ठु उपट्ठहनतो ।
एवंभूतो चाहं सन्देहं सरीरं, सकं वा देहं देहसङ्खातं दुक्खभारं

१. कपित्थतिट्ठारामे—सी० ।

२. तस्स मेत्तेय्यादीहि—सी० ।

३. ‘हि’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

४. ०सङ्खातानं—सी० ।

निक्खिपिस्सामि छडुस्सामि, निक्खिपन्तो च "इमिना सरीरकेन
साधेतब्बं साधितं, इदानीं तं एकंसेन छडुनीयमेवा" ति पञ्चा-
वेपुल्लप्पत्तिया सम्पजानो सतिवेपुल्लप्पत्तिया^१ पटिस्सतो निक्खि-
पिस्सामी ति । इमं पन गाथं वत्वा थेरो भानं समापज्जित्वा
5 तदनन्तरं परिनिब्बायी ति ।

अजितत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

दुतियवग्गवण्णना निट्ठिता ।

—०—

॥ ०१.१ ॥

॥ ०१.२ ॥

॥ ०१.३ ॥

॥ ०१.४ ॥

३. ततियवगो

B. 92

१. निग्रोधत्थेरगाथावण्णना

नाहं भयस्स भायामी ति आयस्मतो निग्रोधत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं किर इतो अट्टारसे कप्पसते ब्राह्मणमहासालकुले
निब्बत्तित्वा^१ वयप्पत्तो कामेसु आदीनवं नेक्खम्मे च आनिसंसं दिस्वा
घरबन्धनं पहाय अरञ्जायतनं पविसित्वा अञ्जतरस्मिं सालवने
पण्णसालं कत्वा तापसपब्बजं पब्बजित्वा वनमूलफलाहारो वसति । 5
तेन समयेन पियदस्सी नाम सम्मासम्बुद्धो लोके उप्पज्जित्वा सदेव-
कस्स लोकस्स धम्मामतवस्सेन किलेससन्तापं निब्बापेन्तो एकदिवसं
तापसे अनुकम्पाय तं सालवनं पविसित्वा^२ निरोधसमापत्तिं समापन्नो ।
तापसो वनमूलफलत्थाय गच्छन्तो भगवन्तं दिस्वा पसन्नमानसो
पुष्पितसालदण्डसाखायो गृहेत्वा सालमण्डपं^३ कत्वा तं सब्बत्थकमेव 10
सालपुष्पेहि सञ्छादेत्वा भगवन्तं वन्दित्वा पीतिसोमनस्सवसेनेव
आहारत्थायपि अगन्त्वा नमस्समानो अट्टासि । सत्था निरोधतो
बुट्टाय तस्स अनुकम्पाय “भिक्षुसंघो आगच्छतु” ति चिन्तेसि
“भिक्षुसंघे पि चित्ते पसादेस्सती” ति । तावदेव भिक्षुसंघो आगतो ।
सो भिक्षुसंघं पि दिस्वा पसन्नमानसो वन्दित्वा अञ्जलिं पग्गय्ह 15
अट्टासि । सत्था^४ सितस्स पातुकरणापदेसेन तस्स भाविनिं सम्पत्तिं
पकासेन्तो धम्मं कथेत्वा पक्कामि सद्धिं भिक्षुसंघेन । सो तेन पुञ्ज-
कम्मेन देवमनुस्सेसु येव संसरन्तो विवट्ठूपनिस्सयं बहुं कुसलं
उपचिन्तित्वा इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं ब्राह्मणमहासालकुले

४. निब्बत्तो—सी० ।

३. साखामण्डपं—सी० ।

४. भगवा—सी० ।

२. ‘निसीदित्वा’ सी० पोत्थके अधिको
पाठो ।

निब्बत्ति, निग्रोधोतिस्स नामं अहोसि । सो जेतवनपटिग्गहणदिवसे
बुद्धानुभावदस्सनेन सञ्जातप्पसादो पब्बजित्वा विपस्सनं आरभित्वा
न चिरस्सेव छळभिञ्जो अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

B. 93

- “अज्झोगाहेत्वा^१ सालवनं, सुकतो अस्समो मम ।
5 सालपुप्फेहि सञ्चन्नो, वसामि विपिने^२ तदा ॥
पियदस्सी च^३ भगवा, सयम्भू अग्गपुग्गलो ।
विवेककामो सम्बुद्धो, सालवनमुपागमि ॥
अस्समा अभिनिक्खम्म, पवनं अगमासहं ।
मूलफलं^४ गवेसन्तो, आहिन्दामि वने तदा ॥
10 तत्थद्दसासि सम्बुद्धं, पियदस्सि महायसं^५ ।
सुनिसिन्नं समापन्नं, विरोचन्तं महावने ॥
चतुदण्डे ठपेत्वान, बुद्धस्स उपरी अहं ।
मण्डपं सुकतं कत्वा, सालपुप्फेहि छादयि ॥
सत्ताहं धारयित्वान, मण्डपं सालद्धादितं ।
15 तत्थ चित्तं पसादेत्वा, बुद्धसेट्ठमवन्दहं ॥
भगवा तम्मिह समये, वुट्ठहित्वा समाधितो ।
युगमत्तं पेक्खमानो, निसीदि पुरिसुत्तमो ॥
सावको वरुणो नाम, पियदस्सिस्स सत्थुनो ।
वसीसतसहस्सेहि, उपगच्छि विनायकं ॥
20 पियदस्सी च^६ भगवा, लोकजेट्ठो नरासभो ।
भिक्खुसंघे निसीदित्वा, सितं पातुकरी जिनो ॥
अनुरुद्धो उपट्ठाको, पियदस्सिस्स सत्थुनो ।
एकंसं चीवरं कत्वा, अपुच्छित्थ महामुनि ॥
को नु खो भगवा हेतु, सितकम्मस्स सत्थुनो ।
25 कारणे विज्जमानम्मिह, सत्था पातुकरे^७ सितं ॥

१. अज्झोगाहेत्वा—सी० ।

२. पवने—सी० ।

३. तु—सी० ।

४. फलाफलं—सी० ।

५. महामुनि—सी० ।

६. तु—सी० ।

७. पातुकरो—सी० ।

सत्ताहं सालच्छदनं^१, यो मे धारेसि माणवो ।
 तस्स कम्मं सरित्वान, सितं पातुकरिं अहं ॥
 अनोकासं न पस्सामि, यत्थ पुञ्ञं विपच्चति ।
 देवलोके मनुस्से वा, ओकासो व न सम्मति ॥
 देवलोके वसन्तस्स, पुञ्ञकम्मसमङ्गिनो ।
 यावता परिसा तस्स, सालच्छन्ना भविस्सति ॥
 तत्थ दिब्बेहि नच्चेहि, गीतेहि वादितेहि च ।
 रमिस्सति सदा सन्तो, पुञ्ञकम्मसमाहितो ॥
 यावता परिसा तस्स^२, गन्धगन्धी^३ भविस्सति ।
 सालस्स पुप्फवस्सो च, पवस्सिस्सति तावदे ॥
 ततो चुतोयं मनुजो, मानुसं आगमिस्सति ।
 इधापि सालच्छदनं, सब्बकालं धरिस्सति ॥
 इध नच्चं च गीतं च, सम्मताळसमाहितं ।
 परिवारेस्सन्ति मं निच्चं, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 उग्गच्छन्ते च सूरिये, सालवस्सं पवस्सते ।
 पुञ्ञकम्मेन संयुत्तं, वस्सते सब्बकालिकं ॥
 अट्टारसे कप्पसते, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम नामेन, सत्था लोके भविस्सति ॥
 तस्स धम्मे सुदायादो, ओरसो धम्मनिम्मितो ।
 सब्बासवे परिञ्ञाय, निब्बायिस्सतिनासवो ॥
 धम्मं अभिसमेत्तस्स, सालच्छन्नं भविस्सति ।
 चित्ते भायमानस्स, छदनं तत्थ हेस्सति ॥
 विपाकं कित्तयित्वान^४, पियदस्सी महामुनि ।
 परिसाय धम्मं देसेसि, तप्पेन्तो धम्मवुट्ठिया ॥
 तिसकप्पानि देवेसु, देवरज्जमकारयिं ।
 सट्ठि च सत्तक्खत्तुं च, चक्कवत्ती अहोसहं ॥

5

B. 94

10

15

20

25

25

१. पुप्फच्छदनं—सी० ।

२. चस्स—सी० ।

३. गन्धगन्धा—सी० ।

४. कथयित्वान—सी० ।

- ॥ देवलोका इधागन्त्वा, लभामि विपुलं सुखं ।
 ॥ इधापि सालच्छदनं^१, मण्डपस्स इदं फलं ॥
 ॥ अयं पच्छिमको मय्हं, चारिमो वत्तते भवो ।
 ॥ इधापि सालच्छदनं, हेस्सति सब्बकालिकं ॥
 ८५ महामुनिं तोसयित्वा, गोतमं सक्कपुद्गवं ।
 ॥ पत्तोम्मिह अचलं ठानं, हित्वा जयपराजयं ॥
 B. 95 ॥ अट्टारसे कप्पसते, यं बुद्धमभिपूजयिं ।
 ॥ दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 ॥ किलेसा भापिता मय्हं, भवा सब्बे समूहता ।
 १० ॥ नागो व बन्धनं छेत्वा, विहरामि अनासवो ॥
 ॥ स्वागतं वत मे आसि, बुद्धसेट्टस्स सन्तिके ।
 ॥ तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं ॥
 ॥ पटिसम्भिदा चतस्सो, विमोक्खापि च अट्ठिमे ।
 ॥ छळभिज्जा सच्छिकता, कतं बुद्धस्स सासनं”
 ८१५ ॥ (अप० २, ६८-७०) ति ॥

एवं पन छळभिज्जो हुत्वा फलसुखेन वीतिनामेन्तो सासनस्स निय्यानिकभावविभावनत्थं अज्जाव्याकरणवसेन “नाहं भयस्स भायामी” ति गाथं अभासि ।

२१. तत्थ भायन्ति एतस्मा ति भयं, जातिजरादि^२ । भयस्सा
 २० ति निस्सक्के सामिवचनं, भयतो भायितव्वनिमित्तं जातिजरामरणा-
 दिना हेतुना नाहं भायामी ति अत्थो । तत्थ कारणमाह “सत्था
 नो अमतस्स कोविदो” ति । अम्हाकं सत्था अमते कुसलो वेनेय्यानं
 अमतदाने छेको । यत्थ भयं नावतिट्ठती ति यस्मिं निब्बाने यथावुत्तं
 ८९९ भयं न तिट्ठति ओकासं न लभति । तेना ति ततो^३ निब्बानतो ।
 २५ वजन्ती ति अभयट्ठानमेव गच्छन्ति । निब्बानं हि अभयट्ठानं नाम ।

१. पुष्पच्छदनं—सी० ।

२. जातिजरादि—सी० ।

३. ‘व’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

केन पन वजन्ती ति आह "मग्गेन वजन्ति भिक्खवो" ति, अट्टङ्गिकेन अरियमग्गेन सत्थु ओवादकरणा भिक्खू संसारे भयस्स इक्खनका ति अत्थो । यत्था ति वा यं निमित्तं यस्स अरियमग्गस्स अधिगमहेतु अत्तानुवादादिकं पञ्चवीसतिविधं पि भयं नावतिट्ठति पतिट्ठं न लभति, तेन अरियेन मग्गेन वजन्ति अभयट्ठानं सत्थु सासने भिक्खू, तेन मग्गेन अहं पि गतो, तस्मा नाहं भयस्स भायामी ति थेरो अञ्जं व्याकासि ।

निग्रोधत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

२. चित्तकत्थेरगाथावण्णना

B. 96

नीलासुगीवा ति आयस्मतो चित्तकत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? सो किर पदुमुत्तरबुद्धकालतो^१ पट्टाय विवट्ठूपनिस्सयं कुसलं आचिनन्तो इतो एकनवुते कप्पे मनुस्सयोनियं निब्बत्तित्वा विञ्जुत्तं पत्तो विपस्सि भगवन्तं पस्सित्वा पसन्नमानसो पुप्फेहि पूजं कत्वा वन्दित्वा "सन्तधम्ममेन नाम एत्थ भवितव्वं" ति सत्थरि निब्बाने च अधिमुच्चि । सो तेन पुञ्जकम्मेन ततो चुतो तावत्तिस- भवने निब्बत्तो अपरापरं पुञ्जानि कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मि बुद्धुप्पादे राजगहे विभवसम्पन्नस्स ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति चित्तको नाम नामेन । सो भगवति राजगहं गत्वा वेळुवने विहरन्ते सत्थारं उपसङ्कमित्वा धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्वजित्वा चरियानुकूलं कम्मट्ठानं गहेत्वा अरञ्जायतनं पविसित्वा भावनानु- युत्तो भानं^२ निब्बत्तेत्वा भानपादकं विपस्सनं वड्ढेत्वा न चिरेनेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

१. पदुमुत्तरस्स भगवतो कालतो—सी० । २. तावत्तिसेसु—सी० ।

३. झानानि—सी० ।

- “कणिकारं व जोतन्तं, निसिन्नं पब्बतन्तरे ।
 अद्दसं विरजं बुद्धं, विपस्सिं लोकनायकं ॥
 तीणि किङ्कणिपुप्फानि, पग्गय्ह अभिरोपयिं ।
 सम्बुद्धं अभिपूजेत्वा, गच्छामि दक्खिणामुखो ॥
 ८५ तेन कम्मेन सुकतेन, चेतनापणिधीहि च ।
 जहित्वा मानुसं देहं, तावत्तिसं अगच्छहं ॥
 एकनवुते इतो कप्पे, यं बुद्धमभिपूजयिं^१ ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 १० कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ७१) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा सत्थारं वन्दितुं राजगहं उपगतो तत्थ भिक्खूहि “किं, आवुसो, अरञ्जे अप्पमत्तो विहासी” ति पुट्ठो अत्तनो अप्पमादविहारनिवेदनेन अञ्जं व्याकरोन्तो “नीलासुगीवा” ति गाथं अभासि ।

- B. 97 15 २२. तत्थ नीलासुगीवा ति नीलसुगीवा, गाथासुखत्थं हेत्थ^२
 दीघो कतो, राजिवन्तताय सुन्दराय गीवाय समन्नागतो ति अत्थो ।
 ते येभ्य्येन च नीलवण्णताय नीला । सोभनकण्ठताय सुगीवा ।
 सिखिनोति मत्थकेजाताय सिखाय सस्सिरिकभावेन सिखिनो ।
 मोरा ति मयूरा । कारम्भियं ति कारम्बरुक्खे । कारम्भियं ति वा
 २० तस्स वनस्स नामं । तस्मा कारम्भियं ति कारम्भनामके वने ति
 अत्थो । अभिनन्दन्ती ति पावुस्सकाले मेघगज्जितं सुत्वा कैकासहं
 करोन्ता उत्तुसम्पदासिद्धेन सरेन हंसादिके अभिभवन्ता विय नदन्ति ।
 ते ति ते मोरा । सीतवातकीळिता^३ ति सीतेन मेघवातेन सञ्जात-
 कीळिता^४ मधुरवस्सिकं वस्सन्ता । सुत्तन्ति भत्तसम्मदविनोदनत्थं
 २५ सयित्तं, कायकिलमथपटिपस्सम्भनाय वा अनुञ्जातवेलायं सुपन्तं ।

१. पुप्फमभिपूजयि—सी० ।

२. कविठता—सी० ।

३. चेत्य—सी० ।

४. कविठति—सी० ।

झायन्ति समथविपस्सनाभानेहि भायनसीलं भावनानुयुतं । निबो-
धेन्ती ति पबोधेन्ति । “इमे पि नाम निदं अनुपगन्त्वा जागरन्ता
अत्तना कत्तब्बं करोन्ति, किमङ्गं पनाहं” ति एवं सम्पजञ्जुप्पादनेन
सयनतो वुट्ठापेन्ती ति अधिप्पायो ।

चित्तकत्थेरगाथावण्णना निद्विता ।

३. गोसालत्थेरगाथावण्णना

अहं खो वेळुगुम्बस्मिं ति आयस्मतो गोसालत्थेरस्स गाथा । 5
का उप्पत्ति ? सो पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ विवट्ट-
पनिस्सयं कुसलं आचिनन्तो इतो एकनवुते कप्पे अञ्जतरस्मिं पब्बते
रुक्खसाखायं ओलम्बमानं पच्चेकबुद्धस्स पंसुकूलचीवरं दिस्वा
“अरहद्धजो वतायं” ति पसन्नचित्तो पुप्फेहि पूजेहि । सो तेन
पुञ्जकम्मेन तावतिसभवने निब्बत्तो । ततो पट्ठाय देवमनुस्सेसुयेव 10
संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे मगधरट्ठे इम्भकुले^१ निब्बत्तो गोसालो
नाम नामेन । सोणेन पन कोटिकण्णेन कतपरिचयत्ता तस्स पब्ब-
जितभावं सुत्वा “सो पि नाम महाविभवो पब्बजिस्सति, किमङ्गं
पनाहं” ति सञ्जातसंवेगो भगवतो सन्तिके पब्बजित्वा चरियानुकूलं
कम्मट्ठानं गहेत्वा सप्पायं वसनट्ठानं^२ गवेसन्तो अत्तनो जातगामस्स 15
अविदूरे एकस्मिं सानुपब्बते विहासि । तस्स माता दिवसे दिवसे
भिक्षुं देति । अथेकदिवसं गामं पिण्डाय पविट्ठस्स माता मधुसक्ख-
राभिसङ्खतं पायासं अदासि । सो तं गहेत्वा तस्स पब्बतस्स छायायं
अञ्जतरस्स वेळुगुम्बस्स मूले निसीदित्वा परिभुञ्जित्वा धोवित^३
पत्तपाणी^४ विपस्सनं आरभि^४ । भोजनसप्पायलाभेन कायचित्तानं 20

B. 98

१. इद्धे कुले—सी० ।

२. सेनासनं—सी० ।

३-३. धोतपत्तपाणी—सी० ।

४. आरभित्वा—सी० ।

कल्लताय समाहितो उदयब्बयआणादिके तिवखे सूरे वहन्ते अप्पक-
सिरेनेव विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा मग्गपटिपाटिया भावनं मत्थकं
पापेन्तो सह पटिसम्भिदाहि अरहत्तं सच्छाकासि । तेन वुत्तं
अपदाने—

- 5 “हिमवन्तस्स अविदूरे, उदङ्गणो^१ नाम पब्बतो ।
तत्थद्दसं पंसुकूलं, दुमग्गम्हि विलम्बितं ॥
तीणि किङ्कणिपुप्फानि, ओचिनित्वानहं तदा ।
हेट्ठा पहट्ठेन चित्तेन, पंसुकूलं अपूजयिं ॥
तेन कम्मेन सुकतेन, चेतनापणिधीहि च ।
10 जहित्वा मानुसं देहं, तावत्तिसं अगच्छहं ॥
एकनवुते इतो कप्पे, यं कम्ममकरिं तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, पूजित्वा अरहद्दजं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ७१-७२) ति ॥

- 15 अरहत्तं पन अधिगन्त्वा दिट्ठधम्मसुखविहारत्थं पब्बतसानुमेव
गन्तुकामो अत्तनो पटिपत्तिं पवेदेन्तो “अहं खो वेळुगुम्बस्मि” ति
गार्थं अभासि ।

२३. तत्थ वेळुगुम्बस्मि ति वेळुगच्छस्स समीपे, तस्स
छायायं । भुत्त्वानं मधुपायसं ति मधुपसित्तपायासं भुञ्जित्वा ।
20 पदक्खिणं ति पदक्खिणग्गाहेन, सत्थु ओवादस्स सम्मा सम्पटिच्छन्तेना
ति अत्थो । सम्मसन्तो खन्धानं उदयब्बयं ति पञ्चन्नं उपादानक्खन्धानं
B. 99 उदयब्बयं च विपस्सन्तो, यदि पि इदानि कतकिच्चो, फलसमापत्तिं
पन समापज्जितुं विपस्सनं पट्टपेन्तो ति अधिप्पायो । सानुं पटि-
गमिस्सामी ति पुब्बे मया वुत्थपब्बतसानुमेव उद्दिस्स गच्छिस्सामि ।
25 विवेकमनुब्रूहयन्ति पटिपस्सद्विवेकं फलसमापत्तिकायविवेकं च
परिब्रूहयन्तो, तस्स वा परिब्रूहनहेतु गमिस्सामी ति । एवं पन वत्वा

थेरो तत्थेव गतो, अयमेव च इमस्स थेरस्स अञ्जाव्याकरणगाथा
अहोसि ।

गोसालत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

४. सुगन्धत्थेरगाथावण्णना

अनुवस्सिको पब्बजितो ति आयस्मतो सुगन्धत्थेरस्स गाथा ।
का उप्पत्ति ? सो किर इतो द्वाणवुते कप्पे तिसस्स नाम सम्मा-
सम्बुद्धस्स काले मनुस्सयोनियं निब्बतित्वा विञ्जुतं पत्तो 5
मिगव्यधनेन^१ अरञ्जे विचरति^२ । सत्था तस्स अनुकम्पाय पदवळ्ळज्जं
दस्सेत्वा गतो । सो सत्थु पदचेतियानि दिस्वा पुरिमबुद्धेसु कताधि-
कारताय “सदेवके लोके अग्गपुग्गलस्स इमानि पदानी” ति
पीतिसोमनस्सजातो कोरण्डक^३ पुप्फानि गहेत्वा पूजं कत्वा चित्तं
पसादेसि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा ततो चुतो 10
अपरापरं पुञ्जानि कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो कस्सपस्स भगवतो
काले कुटुम्बिको हुत्वा सत्थु भिक्खुसंघस्स च महादानं पवत्तेत्वा
गन्धकुटिं महग्घगोसितचन्दनं पिसित्वा तेन परिभण्डं कत्वा पत्थनं
पट्टपेसि “निब्बत्तनिब्बत्तद्वाने मय्हं सरीरं एवंसुगन्धं होतु” ति । एवं
अञ्जानि पि तत्थ तत्थ भवे बहूनि पुञ्जकम्मानि^४ कत्वा सुगतीसु 15
एव परिवत्तमानो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं विभवसम्पन्नस्स
ब्राह्मणस्स गेहे निब्बत्ति । निब्बत्तस्स च तस्स मातुकुच्छिगतकालतो
पट्ठाय मातु सरीरं सकलं पि गेहं सुरभिगन्धं वायति । जातदिवसे
पन विसेसतो परमसुगन्धं सामन्तगेहेसु पि वायतेव । तस्स माता-
पितरो “अम्हाकं पुत्तो अत्तना व अत्तनो नामं गहेत्वा आगतो” ति 20
सुगन्धोत्वेव नामं अकंसु । सो अनुपुब्बेन वयप्पत्तो महासेलत्थेरं

B. 100

१. मिगव्यसनेन—सी० ।

२. विहरति—सी० ।

३. कुरण्डक—सी० ।

४. कम्मानि—सी० ।

दिस्वा तस्स सन्तिके धम्मं सुत्वा पब्बजित्वा विपस्सनाय कम्मं
करोन्तो सत्ताहब्भन्तरे एव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“वनकम्मिको पुरे आसिं, पितुमातुमतेनहं^१ ।

पसुमारेन जीवामि, कुसलं मे न विज्जति ॥

5

मम आसयसामन्ता, तिस्सो लोकग्गनायको ।

पदानि तीणि दस्सेसि, अनुकम्पाय चक्खुमा ॥

अक्कन्ते च पदे दिस्वा, तिस्सनामस्स सत्थुनो ।

हट्ठो^२ हट्ठेन^३ चित्तेन, पदे चित्तं पसादयिं ॥

कोरण्डं पुप्फितं दिस्वा, पादपं धरणीरुहं ।

10

सकोसकं गहेत्वान, पदसेट्ठं^४ अपूजयिं ॥

तेन कम्मेन सुकतेन, चेतनापाणिधीहि च ।

जहित्वा मानुसं देहं, तावतिसमगच्छहं ॥

यं यं यो नुपपज्जामि, देवत्तं अथ मानुसं ।

कोरण्डकळवी होमि, सुप्पभासो भवामहं ॥

15

द्वेनवुत्ते^५ इतो कप्पे, यं कम्ममकरिं तदा ।

दुग्गतिं नाभिजानामि, पदपूजायिदं^६ फलं ॥

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ७२-७३) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अञ्जं व्याकरोन्तो “अनुवस्सिको पब्बजितो”

20 ति इमं गाथं अभासि ।

२४. तत्थ अनुवस्सिको ति अनुगतो उपगतो वस्सं अनुवस्सो,
अनुवस्सोव अनुवस्सिको । पब्बजितो ति पब्बज्जं उपगतो, पब्बजितो
हुत्वा उपगतवस्समतो^६ एकवस्सिको ति अत्थो । अथ वा अनुगतं^७
पच्छागतं अपगतं^८ वस्सं अनुवस्सं, तं अस्स अत्थी ति अनुवस्सिको ।

१. पितुमातुमपोसह—सी० ।

२-२. हट्ठोपहट्ठ—सी० ।

३. पादसेट्ठं—सी० ।

४. द्वाणवुत्ते—सी० ।

५. पुप्फपूजायिदं—सी० ।

६. उपगतवस्सो—सी० ।

७-७. अनुपच्छातो गतं वस्सं—सी० ।

यस्स पब्बजितस्स वस्सं अपरिपुण्णताय न गणनूपतं, सो एवं वुत्तो,
तस्मा अवस्सिको ति वुत्तं होति । पस्स धम्मसुधम्मतं ति तव सत्थु B. 101
धम्मस्स सुधम्मभावं स्वाक्खाततं एकन्तनिय्यानिकतं पस्स, यत्थ
अनुवस्सिको^१ तुवं^२ पब्बजितो । पुब्बेनिवासआणं दिब्बचक्खुआणं
आसवक्खयआणं ति तिस्सो विज्जा तया अनुप्पत्ता सच्चिकता, ततो 5
एवं^३ कतं बुद्धस्स सासनं सम्मासम्बुद्धस्स सासनं अनुसिट्ठि ओवादो
अनुसिक्खितो ति कतकिच्चतं निस्साय पीतिसोमनस्सजातो थेरो
अत्तानं परं विय कत्वा वदती ति ।

सुगन्धत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

५. नन्दियत्थेरगाथावण्णना

ओभासजातं ति आयस्मतो नन्दियत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ?
सो किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले सत्थरि परिनिब्बुते चेतिये 10
चन्दनसारेण वेदिकं कारेत्वा उळ्ळारं पूजासक्कारं पवत्तेसि । ततो
पट्ठाय अज्झासयसम्पन्नो हुत्वा तत्थ तत्थ विवट्ठूपनिस्सयं बहु
पुञ्जकम्मं आचिनित्वा देवेसु च मनुस्सेसु च संसरन्तो इमस्मिं
बुद्धुप्पादे कपिलवत्थुस्मिं^३ सक्कराजकुले निब्बत्ति । तस्स मातापितरो
नन्दि जनेन्तो जातो ति नन्दियो ति नामं अकंसु । सो वयप्पत्तो 15
अनुहद्धादीसु सत्थु सन्तिके पब्बजन्तेसु सयं पि पब्बजित्वा विपस्सनाय
कम्मं करोन्तो कताधिकारताय नचिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन
वुत्तं अपदाने—

“पदुमुत्तरो नाम जिनो, लोकजेट्ठो नरासभो ।

जलित्वा अग्गिखन्धोव, सम्बुद्धो परिनिब्बुतो ॥

20

१-१. अनुवस्सिकेनेवं—सी० ।

२. एव—सी० ।

३. कपिलवत्थुनगरे—सी० ।

B. 102 5

10

निब्बुते च महावीरे थूपो वित्थारिको अहु ।
 दूरतो व^१ उपट्ठेन्ति, धातुगेहवरुत्तमे ॥
 पसन्नचित्तो सुमनो, अकं चन्दनवेदिकं ।
 दिस्सति थूपखन्धो च, थूपानुच्छविको तदा ॥
 भवे निब्बत्तमानम्हि, देवत्ते अथ मानुसे ॥
 ओमत्तं^२ मे न पस्सामि, पुब्बकम्मस्सिदं फलं ॥
 पञ्चदसकप्पसते, इतो अट्ठ जना अहु^३ ।
 सब्बे समत्तनामा ते चक्कवत्ती महब्बला ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं'' (अप० १, २०२-२०३) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अनुरुद्धत्थेरादीहि सद्धि पाचीनवंसभिगदाये
 विहरन्ते इमस्मिं थेरे एकदिवसं मारो पापिमा भिंसापेतुकामो^४ तस्स
 भेरवरूपं दस्सेति । थेरो तं "मारो अयं" ति अत्वा "पापिम, ये
 मारधेय्यं वीतिवत्ता, तेसं तव किरिया किं करिस्सति, ततोनिदानं
 15 पन त्वं एव विघातं अनत्थं पापुणिस्ससी" ति दस्सेन्तो "ओभासजातं
 फलगं" ति गाथं अभासि ।

२५. तत्थ ओभासजातं ति जाणोभासेन जातोभासं अग्गमग्ग-
 जाणस्स अधिगतत्ता । तेन अनवसेतो किलेसन्धकारस्स विहतविद्धं-
 सितभावतो अतिविय पभस्सरन्ति अत्थो । फलगं ति फलं गतं
 20 उपगतं, अग्गफलजाणसहितं ति अधिप्पायो । चित्तं ति खीणासवस्स
 चित्तं सामञ्जेन वदति । तेनाहु "अभिहणसो" ति । तं हि^५
 निरोधनिन्नताय खीणासवानं निच्चकप्पं अरहत्तफलसमापत्तिसमा-
 पज्जनतो "फलेन सहितं" ति वत्तब्बतं अरहति । तादिसं ति
 तथारूपं, अरहन्तं ति अत्थो । आसज्जा ति विसोधेत्वा परिभूय्य ।
 25 कण्हा ति मारं आलपति, सो हि कण्हकम्मत्ता कण्हाभिजातिताय

१. 'नं' सी० पोत्थके अधिको पाठो । २. ऊनतं—सी० ।

३. अहु—सी० ।

४. भयापेतुकामो—सी० ।

५. तण्हानिरोध०—सी० ।

च “कण्हो” ति वुच्चति । दुक्खं निगच्छसी ति इध कुच्छि अनुप्पवे-
सादिना निरत्थकं कायपरिस्समं दुक्खं, सम्पराये च अप्पतिकारं
अपायदुक्खं उपगमिस्ससि पापुणिस्ससि । तं सुत्वा मारो “जानाति
मं समणो” ति तत्थेवन्तरधायी ति ।

नन्दियत्थेरगाथावण्णना निवृत्ता ।

६. अभयत्थेरगाथावण्णना

B. 103

सुत्वा सुभासितं वाचं ति आयस्मतो अभयत्थेरस्स गाथा । 5
का उप्पत्ति ? सो किर पदुमुत्तरस्स भगवतो सासने पब्बजित्वा
धम्मकथिको हुत्वा धम्मकथनकाले पठमं चतूहि गाथाहि भगवन्तं
अभित्थवित्वा पच्छा धम्मं कथेसि । तेनस्स पुञ्जकम्मबलेन कप्पानं
सतसहस्सं अपायपटिसन्धि नाम नाहोसि । तथा हि वुत्तं—

“अभित्थवित्वा पदुमुत्तरं जिनं, 10
पसन्नचित्तो अभयो सयम्भुं ।
न गच्छि कप्पानि अपायभूमिं;
सतसहस्सानि^१ उळ्ळारसद्धो” ति ॥

खेत्तसम्पत्तियादीहि तस्स च पुब्बपच्छिमसन्निट्ठानचेतनानं^२
अतिविय उळ्ळारभावेन सो अपरिमेय्यो पुञ्जाभिसन्दो 15
कुसलाभिसन्दो^३ तादिसो अहोसि । “अचिन्तिये पसन्नानं, विपाको
होति अचिन्तियो” (अपा० १,८) ति हि वुत्तं । तत्थ तत्थ हि
भवे उपचितं पुञ्जं तस्स उपत्थम्भकमहोसि । तथा हि सो
विपस्सिस्स भगवतो केतकपुप्फेहि पूजमकासि । एवं उळ्ळारेहि
पुञ्जविसेसेहि सुगतीसु एव संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे रञ्जो 20

१. सतं सहस्सानि—सी० ।

२. पुब्बमज्झिमसन्निट्ठान चेतनानं—सी० ।

३. दानादिकुसलाभिसन्दो—सी० ।

बिम्बिसारस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति । अभयोतिस्स नामं अहोसि ।
 तस्स उप्पत्ति परतो आवि भविस्सति । सो निगण्ठेन नाटपुत्तेन
 उभतोकोटिकं पञ्चं सिक्खापेत्वा “इमं पञ्चं पुच्छित्वा समणस्स
 गोतमस्स वादं आरोपेही” ति विस्सज्जितो भगवन्तं उपसङ्कमित्वा
 5 तं पञ्चं पुच्छित्वा तस्स पञ्हुस्स अनेकंसव्याकरणभावे भगवता
 कथिते निगण्ठानं पराजयं, सत्थु च सम्मासम्बुद्धभावं विदित्वा
 उपासकत्तं पटिवेदेसि । ततो रञ्जे बिम्बिसारे कालङ्कते सञ्जात-
 संवेगो सासने पब्बजित्वा तालच्छिग्गव्ठूपमसुत्तदेसनाय सोतापन्नो
 हुत्वा पुन विपस्सनं आरभित्वा अरहत्तं सच्छाकासि । तेन वुत्तं
 10 अपदाने—

B. 104

“विनतानदिया तीरे, विहासि पुरिसुत्तमो ।
 अद्दसं विरजं बुद्धं, एकगं सुसमाहितं ॥
 मधुगन्धस्स पुप्फेन, केतकस्स अहं तदा ।
 पसन्नचित्तो सुमनो, बुद्धसेट्ठमपूजयिं ॥
 15 एकनवुते इतो कप्पे, यं पुप्फमभिपूजयिं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अपा० २, ९१) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो पटिपत्तिकित्तनेन अञ्जं व्याकरोन्तो
 20 “सुत्वा सुभासितं वाचं” ति गाथं अभासि ।

२६. तत्थ सुत्वा ति सोतं ओदहित्वा, सोतद्वारानुसारेण
 उपधारेत्वा । सुभासितं ति सुट्ठु भासितं, सम्मदेव भासितं,
 सम्मासम्बुद्धभावतो महाकारुणिकताय च किञ्चि अविसंवादेत्वा
 यथाधिप्पेतस्स अत्थस्स एकन्ततो साधनवसेन भासितं चतुसच्च-
 25 विभावनीयधम्मकथं । न हि सच्चविनिमुत्ता भगवतो धम्मदेसना
 अत्थि । बुद्धस्सा ति सब्बञ्जुबुद्धस्स । आदिच्चबन्धुनो ति
 आदिच्चवंसे सम्भूतत्ता आदिच्चो बन्धु एतस्सा ति आदिच्चबन्धु,

भगवा । तस्स आदिच्चबन्धुनो । आदिच्चस्स वा बन्धू ति आदिच्च-
बन्धु, भगवा । तस्स भगवतो ओरसपुत्तभावतो । तेनाह भगवा—

“यो अन्धकारे तमसी पभङ्करो,
वेरोचनो मण्डली उग्गतेजो ।
मा राहु गिली चरमन्तलिक्खे,
पजं ममं^१ राहु पमुञ्च सूरियं”
(सं० नि० १,४८) ति ॥

5

पच्चव्यधिं ति पटिविज्झि । हो-ति निपातमत्तं । निपुणं ति
सण्हं परमसुखुमं, निरोधसच्चं, चतुसच्चमेव वा । हो—ति वा
हेतुअत्थे निपातो । यस्मा^२ पच्चव्यधिं निपुणं चतुसच्चं, तस्मा
न दानि किञ्चि पटिविज्झितब्बं अत्थी ति अत्थो । यथा किं
पटिविज्झी ति आह—“वालगं उसुना यथा” ति । यथा सत्तधा
भिन्नस्स वालस्स कोटि सुसिक्खितो^३ कुसलो इस्सासो उसुना कण्डेन
अविरज्झन्तो विज्झेय्य, एवं पच्चव्यधिं निपुणं अरियसच्चं ति
योजना ।

15

अभयत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

७. लोमसकङ्गियत्थेरगाथावण्णना

B. 105

दब्बं कुसं ति आयस्मतो लोमसकङ्गियत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? सो किर इतो एकनवुते कप्पे विपरिंस भगवन्तं पस्सित्वा
पसन्नमानसो नानापुप्फेहि पूजेत्वा तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके निब्बत्तो
पुन अपरापरं पुञ्जानि कत्वा सुगतीसुयेव संसरन्तो कस्सपस्स
भगवतो सासने पब्बजित्वा समणधम्मं करोति । तेन च समयेन

20

१. मम—सी० ।

२. सो—सी० ।

३. कोटिसुसिक्खितो—सी० ।

- सत्थारा भद्देकरत्तपटिपदाय कथिताय अञ्जतरो भिक्खु भद्देकरत्त-
सुत्तवसेन तेन साकच्छं करोति । सो तं न सम्पायासि । असम्पायन्तो
“अहं अनागते तुय्हं भद्देकरत्तं कथेतुं समत्थो भवेय्यं” ति पणिधानं
अकासि, इतरो “पुच्छेय्यं” ति । एतेसु पठमो एकं बुद्धन्तरं देव-
5 मनुस्सेसु संसरित्वा अम्हाकं भगवतो काले कपिलवत्थुस्मिं साकिय-
राजकुले^१ निब्बत्ति । तस्स सुखुमालभावेन सोणस्स विय पादतलेसु
लोमानि जातानि, तेनस्स लोमसकङ्गियो ति नामं अहोसि । इतरो
देवलोकं निब्बत्तित्वा चन्दनो ति पञ्चायित्थ । लोमसकङ्गियो
अनुरुद्धादीसु सक्ककुमारेसु पब्बजन्तेसु पब्बजितुं न इच्छि । अथ नं
10 संवेजेतुं चन्दनो देवपुत्तो उपसङ्कमित्वा भद्देकरत्तं पुच्छि । इतरो
“न जानामी^२” ति^३ । पुन देवपुत्तो “अथ कस्मा तया^३ ‘भद्देकरत्तं
कथेय्यं’ ति सङ्गरो कतो, इदानि पन नाममत्तं पि न जानासी” ति
चोदेसी । इतरो तेन सद्धि भगवन्तं उपसङ्कमित्वा “मया किर, भन्ते,
पुब्बे ‘इमस्स भद्देकरत्तं कथेस्सामी’ ति सङ्गरो कतो” ति पुच्छि ।
15 भगवा “आम, कुलपुत्त कस्सपस्स भगवतो काले काले तया एवं
कत्तं” ति आह । स्वायमत्थो उपरिपण्णासके आगतनयेन वित्थारतो
वेदितब्बो । अथ लोमसकङ्गियो “तेन हि, भन्ते, पब्बाजेथ मं” ति
आह । भगवा “न, खो, तथागता मातापितृहि “अननुञ्जातं पुत्तं
पब्बाजेन्ती” ति पटिक्खिपि । सो मातु सन्तिकं गत्वा “अनुजानाहि
20 मं अम्म पब्बजितुं, पब्बजिस्सामहं” ति वत्वा मातरो “तात,
सुखुमालो त्वं कथं पब्बजिस्ससी” ति वुत्ते “अत्तनो परिस्सयसहन-
भावं पकासेन्तो “दब्बं कुसं पोटकिलं” ति गाथं अभासि ।

B. 106

२७. तत्थ दब्बं ति दब्बतिणमाह, यं “सद्दुलो” ति पि वुच्चति ।
कुसं ति कुसतिणं, यो “कासो” ति वुच्चति । पोटकिलं ति सकण्टकं
25 अकण्टकं च गच्छं । इध पन सकण्टकमेव अधिप्पेतं । उसीरादीनि

१. सक्क्यराजकुले—सी० ।

२-२. जानाति—सी० ।

३. ‘इमस्स’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

सुविञ्जेय्यानि । दब्बादीनि तिणानि बीरणतिणानि पादेहि
 अक्कन्तस्सापि दुक्खजनकानि गमनन्तरायकरानि च, तानि च
 पनाहं उरसा पनुदिस्सामि उरसा पि अपनेस्सामि । एवं अपनेन्तो
 तं निमित्तं दुक्खं सहन्तो अरञ्जायतने गुम्बन्तरं पविसित्वा समण-
 धम्मं कातुं सक्खिस्सामि । को पन वादो पादेहि अक्कमनेति 5
 दस्सेति । विवेकमनुब्रूहयन्ति कायविवेकं चित्तविवेकं उपधिविवेकं
 च अनुब्रूहयन्तो । गणसङ्गणिकं हि पहाय कायविवेकं अनुब्रूहयन्तस्सेव
 अट्ठतिसाय आरम्मणेषु यत्थ कत्थचि चित्तं समादहन्तस्स चित्तविवेको,
 न सङ्गणिकारतस्स । समाहितस्सेव विपस्सनाय कम्मं करोन्तस्स
 समथविपस्सनं च युगनद्धं करोन्तस्स किलेसानं खेपनेन उपधिविवेकाधि- 10
 गमो, न असमाहितस्स । तेन वुत्तं “विवेकमनुब्रूहयन्ति काय-
 विवेकं चित्तविवेकं उपधिविवेकं च अनुब्रूहयन्तो” ति । एवं पन
 पुत्तेन^१ वुत्ते माता “तेन हि, तात, पब्बजा” ति अनुजानि । सो
 भगवन्तं उपसङ्कमित्वा पब्बज्जं याचि । तं सत्था पब्बाजेसि । तं
 पब्बजित्वा कसपुब्बकिच्चं कम्मट्ठानं गहेत्वा अरञ्जं पविसन्तं भिक्खू 15
 आहंसु—“आवुसो, त्वं सुखुमालो किं सक्खिस्ससि अरञ्जे वसितुं”
 ति । सो तेसं पि तमेव^२ गाथं वत्वा अरञ्जं पविसित्वा भावनं
 अनुयुञ्जन्तो नचिरस्सेव छल्लभिञ्जो अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

“सुवण्णवण्णं सम्बुद्धं, आहुतीनं पटिग्गहं ।

रथियं पटिपज्जन्तं, नानापुप्फेहि^३ पूजयिं ॥

20

एकनवुत्तितो कप्पे, यं पुप्फमभिपूजयिं ।

दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं^४ फलं ॥

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं” (अपा० २,९२) ति ॥

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. तञ्जेव—सी० ।

३. नागपुप्फेहि—सी० ।

४. पुप्फपूजायिदं—सी० ।

अरहत्तं पन पत्वा थेरो अञ्जं व्याकरोन्तो तंयेव गाथं अभासी
ति ।

लोमसकङ्गियत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 107

८. जम्बुगामियपुत्तत्थेरगाथावण्णना

- कच्चि नो वत्थपसुतो ति आयस्मतो जम्बुगामियपुत्तत्थेरस्स^१
गाथा । का उप्पत्ति ? सो किर पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो हुत्वा
5 तत्थ तत्थ विवट्ठूपनिस्सयं कुसलं आचिनन्तो इतो एकत्तिसे कप्पे
वेस्सभुस्स भगवतो काले एकदिवसं किंसुकानि पुप्फानि दिस्वा तानि
पुप्फानि गहेत्वा बुद्धगुणे अनुसरन्तो भगवन्तं उद्दिस्स आकासे
खिपन्तो पूजेसि । सो तेन पुञ्जकम्मेन तावत्तिसेसु तिब्बत्तो । ततो
परं पुञ्जानि कत्वा अपरापरं देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे
10 चम्पायं जम्बुगामियस्स नाम उपासकस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति ।
तेनस्स जम्बुगामियपुत्तो त्वेव समञ्जा अहोसि । सो वयप्पत्तो
भगवतो सन्तिके धम्मं सुत्वा पटिलद्धसंवेगो पब्बजित्वा कतपुब्बकिच्चो
कम्मट्ठानं गहेत्वा साकेते अञ्जनवने वसति । अथस्स पिता “किं,
नु, खो मम पुत्तो सासने अभिरतो विहरति, उदाहु नो”
15 ति वीमंसनत्थं “कच्चि नो वत्थपसुतो” ति गाथं लिखित्वा पेसेसि ।
सो तं वाचेत्वा “पिता, मे पमादविहारं आसङ्कति, अहं च अज्जा
पि पुथुज्जनभूमि नातिवत्तो” ति संवेगजातो घटेन्तो वायमन्तो
नचिरस्सेव छळभिञ्जो अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने —

- “किंसुकं पुप्फितं दिस्वा, पग्गहेत्वान अञ्जलि ।
20 बुद्धसेट्ठं सरित्त्वान, आकासे अभिपूजयिं ॥
तेन कम्मेन सुकतेन, चेतनापणिधीहि च ।
जहित्वा मानुसं देहं, तावत्तिसमगच्छहं ॥

एकतिसे इतो कप्पे, यं कम्ममकरिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं^१ फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अपा० २, ७२) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा आतीनं वसननगरं गन्त्वा सासनस्स निय्या- 5
 निकभावं पकासेन्तो इद्धिपाटिहारियं दस्सेसि । तं दिस्वा आतका
 पसन्नमानसा बहू संघारामे कारेसुं । थेरोपि सकपितरा पेसितं B. 108
 गाथं अङ्कुसं कत्वा घटेन्तो वायमन्तो अरहत्तं सच्छाकासि । अञ्जं
 व्याकरोन्तोपि^२ पितुपूजनत्थं^३ “कच्चि नो वत्थपसुतो” ति तमेव
 गाथं अभासि । 10

२८. तत्थ कच्ची ति पुच्छायं निपातो । नो ति पटिसेधे ।
 वत्थपसुतो ति वत्थे पसुतो वत्थपसुतो, चीवरमण्डनाभिरतो ।
 निदस्सनमत्तं चेत्तं पत्तमण्डनादिचापल्लपटिक्खेपस्सा पि अधिप्पेतत्ता ।
 “कच्चि न वत्थपसुतो” ति पाठो, सो एवत्थो । भूसनारतो ति
 अत्तभावविभूसनाय रतो अभिरतो, यथेकच्चे पब्बजित्वा पि चपला^४ 15
 कायदळ्हिबहुला चीवरादिपरिक्खारस्स अत्तनो सरीरस्स च
 मण्डनविभूसनट्टानाय युत्ता होन्ति । किमेव परिक्खारपसुतो
 भूसनारतो च नाहोसी ति अयमेत्थ पदद्वयस्सा पि अत्थो । सीलमयं
 गन्धं ति अखण्डादिभावापादनेन सुपरिसुद्धस्स चतुब्बिधस्स पि
 सीलस्स वसेन य्वायं^५ “यो च सीलवत्तं गन्धो, वाति देवेसु उत्तमो” 20
 (ध० प० २२) ति वुत्तो सीलमयो गन्धो, तं^६ त्वं वायसि सील-
 सम्पत्तिसम्भवेन कल्याणेन कित्तिसद्देन किं त्वं सब्बा दिसा पत्थरसी
 ति अत्थो । नेतरा पजा ति न इतरा दुस्सीलपजा, दुस्सीलत्तायेव
 दुस्सित्त्यमयं दुग्गन्धं वायति, ( ) एवं त्वं दुग्गन्धं अवायित्वा

१. पुष्पपूजायिदं—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. सपितुं—सी० ।

४. ‘च’—सी० ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

६. किं—सी० ।

कच्चि सीलमयं गन्धं वायसी ति अत्थो । अथ वा नेतरा पजा ति न^१ इतरा दुस्सीलपजा, तं^२ कच्चि^३ न होति, यतो सीलमयं गन्धं वायसी ति व्यतिरेकेन सीलगन्धवायनमेव विभावेति ।

जम्बुगामियपुत्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

९. हारितत्थेरगाथावण्णना

- समुन्नमयमत्तानं ति आयस्मतो हारितत्थेरस्स गाथा । का
 5 उप्पत्ति ? सो किर पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो हुत्वा तत्थ तत्थ^४
 B. 109 विवट्ठूपनिस्सयं पुञ्चसम्भारं उपचिनन्तो इतो एकत्तिसे कप्पे सुदस्सनं
 नाम पच्चेकसम्बुद्धं दिस्वा पसन्नमानसो कुटजपुप्फेहि पूजं कत्वा तेन
 पुञ्चकम्मेन सुगतीसुयेव परिवत्तेन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थिनगरे
 ब्राह्मणमहासालकुले निब्बत्ति । हारितोत्तिस्स नामं अहोसि । तस्स
 10 वयप्पत्तस्स मातापितरो कुलरूपादीहि अनुच्छविकं कुमारिकं ब्राह्मण-
 धीतरं आनेसुं । सो ताय सद्धि भोगसुखं अनुभवन्तो एकदिवसं
 अत्तनो तस्सा च रूपसम्पत्ति ओलोकेत्वा धम्मताय चोदियमानो
 “ईदिसं नाम रूपं नचिरस्सेव जराय मच्चुना च अभिप्पमदीयती”
 ति संवेगं पटिलभि । कतिपयदिवसात्तिकमेनेव चस्स भरियं
 15 कण्हसप्पो ङसित्वा मारेसि । सो तेन भिय्योसो मत्ताय सञ्जात-
 संवेगो सत्थु सन्तिकं गत्वा धम्मं सुत्वा घरबन्धने छिन्दित्वा
 पब्बजि । तस्स च चरियानुकूलं कम्मट्ठानं गहेत्वा विहरन्तस्स
 कम्मट्ठानं न सम्पज्जति, चित्तं उजुगतं न होति । सो गामं पिण्डाय
 पविट्ठो अञ्जतरं उसुकारं उसुदण्डं^५ यन्ते पक्खिपित्वा उजुं करोन्तं
 20 दिस्वा “इमे अचेतनं पि नाम उजुं करोन्ति, कस्मा अहं चित्तं

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. ‘किञ्चि’—सी० ।

५. उसुदण्डकं—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. ‘भवे’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

उजुं न करिस्सामी" ति चिन्तेत्वा ततो व पटिनिवत्तित्वा दिवाट्टाने
निसिन्नो विपस्सनं आरभि । अथस्स भगवा उपरि आकासे निसी-
दित्वा ओवादं देन्तो "समुन्नमयमत्तानं" ति गाथं अभसि । अयमेव
थेरो अत्तानं परं विय ओवदन्तो अभसी ति च वदन्ति ।

२९. तत्थ^१ समुन्नमयं ति सम्मा उन्नमेन्तो, समापत्तिवसेन 5
कोसज्जपक्खे पतितुं अदत्त्वा ततो उद्धरन्तो वीरियसमतं^२ योजेन्तो
ति अत्थो । अत्तानं ति चित्तं, अथ वा समुन्नमया ति कोसज्ज-
पक्खतो समुन्नमेहि । म-कारो पदसन्धिकरो । हीनवीरियताय तव
चित्तं कम्मट्टानवीथि नप्पटिपज्जति चे, तं वीरियारम्भवसेन सम्मा
उन्नमेहि, अनोनतं अनपनतं^३ करोही ति अधिप्पायो । एवं पन 10
करोन्तो उसुकारोव तेजनं । कित्तं उजुं करित्वान, अविज्जं भिन्द
हारिता ति । यथा नाम उसुकारो कण्डं ईसकं पि ओनतं^४
अपनतं^५ च विज्झन्तो लक्खं भिन्दन्तथं उजुं करोति, एवं कोसज्ज-
पाततो अरक्खणेन ओनतं उद्धच्चपाततो अरक्खणेन अपनतं
विज्झन्तो अप्पनापत्तिया चित्तं उजुं करित्वान समाहितचित्तो 15 B. 110
विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा सीधं अगगमग्गजाणेन अविज्जं भिन्द
पदालेही ति । तं सुत्वा थेरो विपस्सनं वड्ढेत्वा नचिरेनेव अरहा
अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

“हिमवन्तस्साविदूरे, वसलो नाम पब्बतो ।

बुद्धो सुदस्सनो नाम, वसते पब्बतन्तरे ॥

पुप्फं हेमवन्तं गय्ह, वेहासं अगमासहं ।

तत्थद्दसांसि सम्बुद्धं, ओघतिण्णमनासवं ॥

पुप्फं कुटजमादाय, सीसे कत्वानहं तदा ।

बुद्धस्स अभिरोपेसि, सयम्भुस्स महेसिनो ॥

१. एवं तत्थ—सी० ।

२. वीरियंसमथं—सी० ।

३. अनमन्तं—सी० ।

४-४. ओनति अपनति—सी० पोत्थके

सब्बत्थ ।

एकतिसे इतो कप्पे, यं पुप्फमभिपूजयिं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, पुप्फपूजायिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” ति ॥

5 अरहत्तं पन पत्वा अञ्जं व्याकरोन्तोपि तमेव गाथं अभासि ।

हारितत्थेरगाथावण्णना निव्विता ।

१०. उत्तियत्थेरगाथावण्णना

आबाधे मे समुप्पन्ने ति आयस्मतो उत्तियत्थेरस्स गाथा । का
 उप्पत्ति ? सो किर पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ विवट्ट-
 पनिस्सयं पुञ्जं उपचिन्तन्तो इतो चतुनवुते कप्पे सिद्धत्थस्स भगवतो
 काले चन्दभागाय नदिया महारूपो सुसुमारो^१ हुत्वा निब्बत्तो । सो

10 पारं गन्तुं नदिया तीरं उपगतं भगवन्तं दिस्वा पसन्नचित्तो पारं
 नेतुकामो तीरसमीपे निपज्जि । भगवा तस्स अनुकम्पाय पिट्ठियं
 पादे ठपेसि । सो हट्ठो उदग्गो पीतिवेगेन दिग्गुणस्साहो हुत्वा सोतं
 छिन्दन्तो सीधेन जवेन भगवन्तं परतीरं नेसि । भगवा तस्स
 B. 111 चित्तप्पसादं ओलोकेत्वा “अयं इतो चुतो देवलोके निब्बत्तित्वा^२
 15 ततो पट्ठाय सुगतीसुयेव संसरन्तो चतुनवुते कप्पे अमत्तं पापुणिस्सती”
 ति व्याकरित्वा पक्कामि ।

सो तथा सुगतीसुयेव परिब्भमन्तो^३ इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं
 अञ्जतरस्स ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति उत्तियो नाम नामेन ।
 सो वयप्पत्तो “अमत्तं परियेसिस्सामी” ति परिब्बाजको हुत्वा
 20 विचरन्तो एकदिवसं भगवन्तं उपसङ्कमित्वा धम्मं सुत्वा सासने

१. ‘सु’सुमारो’ सी० पोत्थके सब्बत्थ ।

२. निब्बत्तिस्सति—सी० ।

३. संसरन्तो—सी० ।

पब्बजित्वा पि सीलादीनं अविसोधितत्ता विसेसं निब्बत्तेतुं
असक्कोन्तो अञ्जे भिक्खू विसेसं निब्बत्तेत्वा अञ्जं व्याकरोन्ते
दिस्वा सत्थारं उपसङ्कमित्वा सङ्खेपेनेव ओवादं याचि । सत्था पि
तस्स “तस्मातिह त्वं, उत्तिय, आदिमेव विसोधेही”
(सं० नि० ४, १२३) ति आदिना सङ्खेपेनेव ओवादं अदासि । सो 5
तस्स ओवादे ठत्वा विपस्सनं आरभि । तस्स आरद्धविपस्सनस्स
आबाधो उप्पज्जि । उप्पन्ने पन आबाधे सञ्जातसंवेगो वीरियारम्भ-
वत्थुं कत्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्तो विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा
अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“चन्दभागानदीतीरे, सुसुमारो अहं तदा । 10
सगोचरपसुतोहं^१, नदितित्थं अगच्छहं ॥
सिद्धत्थो तम्हि समये, सयम्भू अगगपुग्गलो ।
नदिं तरितुकामो सो^२, नदितित्थं उपागमि ॥
उपगते च सम्बुद्धे, अहं पि तत्थुपागमिं ।
उपगन्त्वान सम्बुद्धं, इमं वाचं उदीरयिं ॥ 15
अभिरूह महावीर, तारेस्सामि^३अहं^४ तुवं^५ ।
पेत्तिकं विसयं मय्हं, अनुकम्प महामुनि ॥
मम^६ उग्गज्जनं^३ सुत्वा, अभिरूहि महामुनि ।
हट्ठो हट्ठेन चित्तेन, तारेसि लोकनायकं ॥
नदिया पारिमे तीरे, सिद्धत्थो लोकनायको । 20
अस्सासेसि ममं तत्थ, अमत्तं पापुणिस्सति ॥
तम्हा काया चवित्वान, देवलोकं अगच्छहं ।
दिब्बसुखं अनुभवि, अच्छराहि पुरक्खतो ॥

B. 112

१. सहोवजनपसुतोहं—सी० ।

२. तं—सी० ।

३. तारेयेस्सामि—सी० ।

४-४. अण्णवं—सी० ।

५. ममं—सी० ।

६. तं गज्जनं—सी० ।

सत्तक्खत्तुं च देविन्दो, देवरज्जमकासहं^१ ।
 तीणक्खत्तुं चक्कवत्ती^२, महिया इस्सरो अहुं ॥
 विदेकमनुयुत्तोहं, निपको च सुसंवुतो ।
 धारेमि अन्तिमं देहं, सम्मासम्बुद्धसासने^३ ॥
 5 चतुन्नवुत्तितो कप्पे, तारेसिं यं नरासभं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, तरणाय इदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, ९३-९४) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो सम्मा पटिपत्तिया परिपुण्णाकार-
 10 विभावनमुखेन अञ्जं व्याकरोन्तो "आबाधे मे समुप्पन्ने" ति गाथं
 अभासि ।

३०. तत्थ आबाधे मे समुप्पन्ने ति सरीरस्स आबाधनतो
 "आबाधो" ति लद्धनामे विसभागधातुक्खोभहेतुके रोगे मय्हं सञ्जाते ।
 सति मे उदपज्जथा ति "उप्पन्नो खो मे आबाधो, ठानं खो पनेतं
 15 विज्जति, यदिदं आबाधो वड्ढेय्य । याव पनायं आबाधो न वड्ढति,
 हुन्दाहं वीरियं आरभामि 'अप्पत्तस्स पत्तिया अनधिगतस्स अधिगमाय
 असच्छिकतस्स सच्छिकिरियाया' ति" वीरियारम्भवत्थुभूता सति
 तस्सेव आबाधस्स वसेन दुक्खाय वेदनाय पीळियमानस्स मय्हं
 उदपादि । तेनाह— "आबाधो मे समुप्पन्नो, कालो मे नप्पमज्जितु"
 20 ति । एवं उप्पन्नं हि सति अङ्कुसं कत्वा अयं थेरो अरहत्तं पत्तो ति ।

उत्तियत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

तत्तियवग्गवण्णना निट्ठिता ।

—०—

१. देवरज्जमकारयिं—सी० ।

२. तिकखत्तुं चक्कवत्तीहं—सी० ।

३. नत्थिवानि पुव्वभवो—सी० ।

४. चतुर्थवर्गो

B. 113

१. गह्वरतीरियत्थेरगाथावण्णना

कुट्टो डंसेही ति आयस्मतो गह्वरतीरियत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? सो किर पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो इतो एकत्तिसे कप्पे
सिखिस्स भगवतो काले मिगलुद्धो हुत्वा अरञ्जे विचरन्तो अद्दस
सिखि भगवन्तं अञ्जतरस्मिं रुक्खमूले देवनागयक्खानं धम्मं देसेन्तं,
दिस्वा पन^१ पसन्नमानसो “धम्मो एस वुच्चती” ति सरे निमित्तं 5
अग्गहेसि । सो तेन चित्तप्पसादेन देवलोके उप्पन्नो पुन अपरापरं
सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं ब्राह्मणकुले
निब्बत्तित्वा “अग्गिदत्तो” ति लद्धनामो वयप्पत्तो भगवतो यमक-
पाटिहारियं दिस्वा सञ्जातप्पसादो सासने पब्बजित्वा कम्मट्ठानं
गहेत्वा गह्वरतीरे नाम अरञ्जट्टाने वसति । तेनस्स गह्वरतीरयो ति 10
समञ्जा अहोसि । सो विपस्सनं वड्ढेत्वा न चिरस्सेव अरहत्तं
पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“मिगलुद्धो पुरे आसि, अरञ्जे विपिने^२ अहं ।
अद्दसं विरजं बुद्धं, देवसंघपुरक्खतं ॥
चतुसच्चं पकासेन्तं, देसेन्तं, देसेन्तं अमतं पदं । 15
अस्सोसि मधुरं धम्मं, सिखिनो लोकबन्धुनो ॥
घोसे चित्तं पसादेसि, असमप्पटिपुग्गले^३ ।
तत्थ चित्तं पसादेत्वा, उत्तरिं^४ दुत्तरं^५ भवं ॥
एकत्तिसे इतो कप्पे, यं सञ्जमलभिं^६ तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, घोससञ्जायिदं फलं ॥ 20

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. विचरं—सी० ।

३. असमे अप्पटिपुग्गले—सी० ।

४. अत्तरि उत्तरि—सी० ।

५. पुक्कमलभिं—सी० ।

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, ९३-९४) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा भगवन्तं वन्दित्वा सावत्थियं^१ अगमासि ।
तस्स आगतभावं सुत्वा आतका उपगन्त्वा महादानं पवत्तेसुं । सो
5 कतिपयदिवसे वसित्वा अरञ्जमेव गन्तुकामो अहोसि । तं आतका
B. 114 "भन्ते, अरञ्जं नाम डंसमकसादिवसेन बहुपरिस्सयं, इधेव वसथा"
ति आहंसु । तं सुत्वा थेरो "अरञ्जवासो येव मय्हं रुच्चती" ति
विवेकाभिरतिकित्तनमुखेन अञ्जं व्याकरोन्तो "फुट्ठो डंसेही" ति
गार्थं अभासि ।

10 ३१. तत्थ फुट्ठो डंसेहि मकसेही ति डंसनसीलताय "डंसा" ति
लद्धनामाहि अन्धकमक्खिकाहि, मकसनञ्जितेहि च सूचिमुखपाणेहि
फुस्सितो दट्ठो ति अत्थो । अरञ्जस्मिं ति "पञ्चधनुसतिकं पच्छिमं"
(पारा० ३७१) ति वुत्तअरञ्जलक्खणयोगतो अरञ्जे । ब्रहावने ति
महारुक्खगच्छपहनताय महावने अरञ्जानियं । नागो सङ्गामसीसेवा
15 ति सङ्गामावचरो हत्थिनागो विय सङ्गाममुद्धनि परसेनासम्पहारं ।
"अरञ्जवासो नाम बुद्धादीहि वण्णितो थोमितो" ति उस्साहजप्तो
सतो सतिमा हुत्वा तत्र तस्मिं अरञ्जे, तस्मिं वा डंसादिसम्पस्से
उपट्ठिते अधिवासये अधिवासेय्य सहेय्य, "डंसादयो मं आबाधेन्ती"
ति अरञ्जवासं न जहेय्या ति अत्थो ।

गह्वरतीरियत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

२. सुप्पियत्थेरगाथावण्णना

20 अजरं जीरमानेना ति आयस्मतो सप्पियत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? सो किर षडुमुत्तरस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा

तापसपब्बज्ज पब्बजित्वा अरञ्जायतने वसन्तो तत्थ भगवन्तं दिस्वा
 पसन्नमानसो फलाफलं अदासि, तथा भिक्खुसंघस्स । सो तेन पुञ्ज-
 कम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो कस्सपस्स सम्मासम्बुद्धस्स काले
 खत्तियकुले निब्बत्तित्वा अनुक्कमेन विञ्जुतं पत्तो कल्याणमित्त-
 सन्नस्सयेन लद्धसंवेगो सासने पब्बजित्वा बहुस्सुतो अहोसि । जाति- 5
 मदेन सुतमदेन च अत्तानं उक्कंसेन्तो परे च वग्भेन्तो विहासि । सो
 इमस्मिं बुद्धुप्पादे तस्स कम्मस्स निस्सन्देन सावत्थियं परिभूतरूपे
 सुसानगोपककुले निब्बत्ति । सुप्पियोतिस्स नामं अहोसि । अथ
 विञ्जुतं पत्तो अत्तनो सहायभूतं सोपाकत्थेरं उपसङ्कमित्वा तस्स
 सन्तिके धम्मं सुत्वा पटिलद्धसंवेगो पब्बजित्वा सम्मापटिपत्तिं पूरेत्वा 10
 “अजरं जीरमानेना” ति गाथं अभासि ।

B. 115

३२. तत्थ अजरं ति जरारहितं, निब्बानं सन्धायाह । तं हि
 अजातत्ता नत्थि एत्थ जरा, एतस्मिं वा अधिगते पुग्गलस्स सा नत्थी
 ति जराभावहेतुतो पि अजरं नाम । जीरमानेना ति जीरन्तेन, खणे
 खणे जरं पापुणन्तेन । तप्पमानेना ति सन्तप्पमानेन, रागादीहि 15
 एकादसहि अग्गीहि दग्धमानेन । निब्बुत्ति ति यथावुत्तसन्तापाभावतो
 निब्बुत्तसभावं निब्बानं । निमित्तं^१ ति परिवत्तेय्यं चेतापेय्यं । परमं
 सन्ति ति अनवसेसकिलेसाभिस्सङ्खारपरिळाहवूपसमधम्मताय उत्तमं
 सन्ति । चतूहि योगेहि अननुबन्धत्ता योगक्खेमं । अत्तनो उत्तरितरस्स
 कस्सचि अभावतो अनुत्तरं । अयं हेत्थ सङ्खेपत्थो—खणे खणे जराय 20
 अभिभुय्यमानत्ता जीरमानेन, तथा रागग्गिआदीहि सन्तप्पमानेन
 गतो एवं अनिच्चेन दुक्खेन असारेन सब्बथा पि अनुपसन्तसभावेन
 सउपद्दवेन, तप्पटिपक्खभावतो अजरं परमुपसमभूतं केनचि अनुपद्दुतं
 अनुत्तरं निब्बानं निमित्तं^२ परिवत्तेय्यं “महावत मे लाभो महाउदयो
 हत्थगतो” ति । यथा हि मनुस्सा यं किञ्चि भण्डं परिवत्तेन्ता 25
 निरपेक्खा गग्धमानेन सम्बहुमाना होन्ति, एवमयं थेरो पहितत्तो

विहरन्तो अत्तनो काये च जीविते च निरपेक्खतं, निब्बानं पटि-
पेसितत्तं^१ च पकासेन्तो “निमित्तं परमं सन्ति, योगक्खेमं अनुत्तरं”
ति वत्वा तमेव पटिपत्तिं परिव्रूहयन्तो^२ विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा
अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

- 5 “वरुणो नाम नामेन, ब्राह्मणो मन्तपारगू ।
छट्ठेत्वा दस पुत्तानि^३, वनमज्झोगहिं^४ तदा ॥
अस्समं सुकतं कत्वा, सुविभत्तं मनोरमं ।
पण्णसालं करित्वान, वस्सामि विपिने^५ अहं ॥
10 पदुमुत्तरो लोकविदू, आहुतीनं पटिग्गहो ।
ममुद्धरितुकामो सो, आगच्छि मम अस्समं ॥
B. 116 यावता वनसण्डमिह, ओभासो^६ विपुलो अहु ।
बुद्धस्स आनुभावेन, पज्जली विपिनं^७ तदा ॥
दिस्वान तं पाटिहीरं, बुद्धसेट्ठस्स तादिनो ।
पत्तपुटं गहेत्वान, फलेन पूजयिं अहं ॥
15 उपगन्त्वान सम्बुद्धं, सहखारिमदासहं ।
अनुकम्पाय मे बुद्धो, इदं वचनमब्रवि ॥
खारिभारं गहेत्वान, पच्छतो एहि मे तुवं ।
परिभुत्ते च संघमिह, पुञ्चं तव भविस्सति ॥
पुटकं तं गहेत्वान, भिक्खुसंघस्स^८ दासहं ।
20 तत्थ चित्तं पसादेत्वा, तुसितं उपपज्जहं ॥
तत्थ दिब्बेहि निच्चेहि, गीतेहि वादितेहि च ।
पुञ्चकम्मेन संयुत्तं^९, अनुभोमि सदा सुखं ॥

१. पटिपेसितव्वत्तं—सी० ।

२. मे पुत्ते—सी० ।

३. पवने—सी० ।

४. पवनं—सी० ।

५. संयुतो—सी० ।

६. परिव्रूहन्तो—सी० ।

७. वनमज्झोगमि—सी० ।

८. पहासो—सी० ।

९. सकं खारि—सी० ।

यं यं योनुपपज्जामि, देवत्तं अथ मानुसं ।
 भोगे मे ऊनता नत्थि, फलदानस्सिदं फलं ॥
 यावता चतुरो दीपा, ससमुद्दा सपब्बता ।
 फलं बुद्धस्स दत्तवान्, इस्सरं कारयामहं^१ ॥
 यावता ये पक्खिगणा, आकासे उप्पतन्ति चे^२ ।
 तेपि मे वसमन्वेन्ति, फलदानस्सिदं फलं ॥
 यावता वनसण्डम्हि, यक्खा भूता च रक्खसा ।
 कुम्भण्डा गरूळा चापि, पारिचरियं उपेन्ति मे ॥
 कुम्भा^३ सोणा मधुकारा, डंसा च मकसा उभो ।
 ते पि मं वसमन्वेन्ति, फलदानस्सिदं फलं ॥
 सुपण्णा नाम सकुणा, पक्खिजाता^४ महब्बला ।
 तेपि मं सरणं यन्ति, फलदानस्सिदं फलं ॥
 येपि दीघायुका नागा, इद्धिमन्तो महायसा ।
 तेपि मं^५ वसमन्वेन्ति, फलदानस्सिदं फलं ॥
 सीहा व्यग्घा च दीपी च, अच्छकोकतरच्छका^६ ।
 तेपि मं^७ वसमन्वेन्ति, फलदानस्सिदं फलं ॥
 ओसधी तिणवासी च, ये च आकासवासिनो ।
 सब्बे मं सरणं यन्ति, फलदानस्सिदं फलं ॥
 सुदुद्दसं सुनिपुणं, गम्भीरं सुप्पकासितं ।
 फस्सयित्वा विहरामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
 विमोक्खे अट्ठ फुसित्वा, विहरामि अनासवो ।
 आतापी निपको चाहं, फलदानस्सिदं फलं ॥
 ये फलट्ठा बुद्धपुत्ता, खीणदोसा महायसा ।
 अहमञ्जतरो तेसं, फलदानस्सिदं फलं ॥

5

10

15 B. 117

20

१. कारयीमहं—सी० ।

३. कुम्भा—सी० ।

५. मे—सी० ।

७. मे—सी० ।

२. च—सी० ।

४. पक्खजाता—सी० ।

६. अच्छका च तरच्छका—सी० ।

5

अभिञ्जापारमिं गन्त्वा, सुक्कमूलेन चोदितो ।
 सब्बासवे परिञ्जाय, विहरामि अनासवो ॥
 तेविज्जा इद्धिपत्ता च, बुद्धपुत्ता महायसा ।
 दिब्बसोतं समापन्ना, तेसं अञ्चतरो अहं ॥
 सतसहस्सितो कप्पे, यं फलं अददिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, ९४-९६) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा पि तमेव गाथं अञ्जाव्याकरणवसेन अभासि ।

सुप्पियत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

३. सोपाकत्थेरगाथावण्णना

10

यथापि एकपुत्तस्मिं ति आयस्मतो सोपाकत्थेरस्स गाथा । का
 उप्पत्ति ? सो किर पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो हुत्वा तत्थ तत्थ
 विवट्ठपनिस्सयं कुसलं उपचिनन्तो ककुसन्धस्स भगवतो काले अञ्ज-
 तरस्स कुटुम्बिकस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्तो एकदिवसं सत्थारं दिस्वा
 पसन्नचित्तो बीजपूरफलानि सत्थु उपनेसि । पटिग्गहेसि भगवा
 अनुकम्पं उपादाय । सो भिक्खुसंघे च अभिप्पसन्नो सलाकभत्तं
 पट्टपेत्वा संघुद्देसवसेन तिण्णं भिक्खूनं यावतायुकं खीरभत्तं अदासि ।
 सो तेहि पुञ्जकम्मेहि अपरापरं देवमनुस्सेसु सम्पत्ति^१ अनुभवन्तो
 एकदा मनुस्सयोनियं निब्बत्तो एकस्स पच्चेकबुद्धस्स खीरभत्तं
 अदासि । एवं तत्थ तत्थ पुञ्जानि कत्वा सुगतीसु एव परिब्भमन्तो^२
 इमस्मिं बुद्धुप्पादे पुरिमकम्मनिस्सन्देन सावत्थियं अञ्चतराय
 दुग्गतित्थिया कुच्छिम्हि पटिसन्धिं गणिह । तस्स माता दस मासे

B. 118 15

20

कुच्छिना परिहरित्वा परिपक्के गम्भे विजायनकाले विजायितुं
असक्कोन्ती मुच्छं आपज्जित्वा बहुवेलं मता विय निपज्जि । तं
आतका “मता” ति सञ्जाय सुसानं नेत्वा चित्तकं आरोपेत्वा
देवतानुभावेन वातवुट्ठिया उट्ठिताय अग्गि अदत्वा पक्कमिसु । दारको
पच्छिमभाविकत्ता देवतानुभावेन मातुकुच्छितो अरोगो निक्खमि । 5
माता पन कालमकासि । देवता तं गहेत्वा मनुस्सरूपेण सुसान-
गोपकस्स गेहे ठपेत्वा कतिपयकालं पतिरूपेण आहारेण पोसेसि ।
ततो परं सुसानगोपको च नं अत्तनो पुत्तं कत्वा वड्ढेति । सो तथा
वड्ढेन्तो तस्स पुत्तेन सुपियेण नाम दारकेण सद्धि कीळन्तो विचरति ।
तस्स सुसाने जातसंवड्ढभावतो सोपाको ति समञ्जा अहोसि । 10

अथेकदिवसं सत्तवस्सिकं तं भगवा पच्चूसवेलाय आणजालं
पत्थरित्वा वेनेय्यबन्धवे ओलोकेत्वा^१ आणजलन्तो गधं^२ दिस्वा
सुसानद्वानं अगमासि । दारको पुब्बहेतुना चोदियमानो पसन्नमानसो
सत्थारं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा अट्ठासि । सत्था तस्स धम्मं कथेसि ।
सो धम्मं सुत्वा पब्बज्जं याचित्वा “पितरा अनुञ्जातोसी” ति वुत्तो 15
पितरं सत्थु सन्तिकं नेसि^३ । तस्स पिता सत्थारं उपसङ्कमित्वा
वन्दित्वा “भन्ते, इमं दारकं पब्बाजेथा” ति अनुजानि । सत्था तं
पब्बाजेत्वा मेत्ताभावनाय नियोजेसि । सो मेत्ताकम्मद्वानं गहेत्वा
सुसाने विहरन्तो च चिरस्सेव मेत्ताभानं निब्बत्तेत्वा भानं पादकं
क्त्वा विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं सच्छाकासि । तेन वुत्तं अपदाने— 20

“ककुसन्धो महावीरो, सब्बधम्मान पारगू । B. 119

गणम्हा वूपकट्ठो सो, अगमासि वनन्तरं ॥

बीजमिज्जं^४ गहेत्वान, लताय आवुणि अहं ।

भगवा तम्हि समये, भायते पब्बतन्तरे ॥

१. ओलोकेन्तो—सी० ।

२. आणजालस्स अन्तोगतं—सी० ।

३. आनेसि—सी० ।

४. बीजपूरं—सी० ।

दिस्वानहं देवदेवं, विप्पसन्नेन चेतसा ।
 दक्खिण्येयस्स वीरस्स, बीजमिञ्जमदासहं^१ ॥
 इमस्मियेव कप्पम्हि, यं मिञ्जमददि^२ तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बीजकिञ्जस्सिदं^३ फलं ॥
 5 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, २५) ति ॥

अरहा हुत्वा पन अञ्जेसं सोसानिकभिवखूनं मेत्ताभावनाविधिं^४
 दस्सेन्तो “यथा पि एकपुत्तस्मि” ति गाथं अभासि ।

३३. तत्थ यथा ति ओपम्मत्थे निपातो । एकपुत्तस्मि ति पुनाति
 10 च कुलवंसं तायति चाति पुत्तो, अत्रजादिभेदो पुत्तो । एको पुत्तो
 एकपुत्तो, तस्मिं एकपुत्तस्मि । विसये चेतं भुम्मवचनं । पियस्मिं ति
 पियायितव्वताय चैव एकपुत्तताय च रूपसीलाचारादीहि च पेम-
 करणट्ठानभूते । कुसली ति कुसलं वुच्चति खेमं सोत्थिभावो, तं
 लभितव्वं एतस्स अत्थी ति कुसली, सत्तानं हितेसी मेत्तज्भासयो ।
 15 सब्बेसु पाणेसू ति सब्बेसु सत्तेसु । सब्बत्था ति सब्बासु दिसासु
 सब्बेसु वा भवादीसु, सब्बासु वा अवत्थासु । इदं वुत्तं होति—यथा
 एकपुत्तके^५ पिये मनापे मातापिता कुसली एकन्तहितेसी भवेय्य, एवं
 पुरत्थिमादिभेदासु सब्बासु दिसासु, कामभवादिभेदेसु सब्बेसु^६ भवेसु
 दहरादिभेदासु सब्बासु अवत्थासु च ठितेसु सब्बेसु सत्तेसु एकन्त-
 20 हितेसिताय कुसली भवेय्य, “मित्तो उदासीनो^७ पञ्चत्थिको” ति
 सीमं अकत्वा सीमासम्भेदेवसेन सब्बत्थ एकरसं मेत्तं भावेय्या ति ।
 B. 120 इमं पन गाथं वत्वा “सचे तुम्हे आयस्मन्तो एवं मेत्ताभावनं

१. बीजपूरमदासहं—सी० ।

२. बीजपूजायिदं—सी० ।

५. एकपुत्ते—सी० ।

७. उदाहु नो—सी० ।

२. फलं अर्दादि—सी० ।

४. मेत्ताभावनाय वीथी०—सी० ।

६. ‘वा’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

अनुयुञ्जेय्याथ, ये ते भगवता 'सुखं सुपती' तिआदिना (अं० नि० ४,३८२-८३) एकादस मेत्तानिसंसा वुत्ता, एकंसेन तेसं भागिनो भवथा' ति ओवादमदासि ।

सोपाकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

४. पेसियत्थेरगाथावण्णना

अनासन्नवरा ति आयस्मतो पोसियत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? सो किर पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ^१ विवट्ठूप- 5
निससयं बहुं कुसलं उपचिन्तिवा सुगतीसु एव संसरन्तो इतो
द्वेनवुते कप्पे तिससस्स भगवतो काले मिगलुद्धो हुत्वा अरञ्जे
विचरति । अथ भगवा तस्स अनुग्गहं कातुं अरञ्जं गन्त्वा तस्स
चक्खूपथे अत्तानं दस्सेसि । सो भगवन्तं दिस्वा पसन्नचित्तो आवुधं
निक्खिपित्वा उपसङ्कमित्वा^२ अञ्जलिं पग्गय्ह अट्ठासि । भगवा 10
निसीदितुकामतं दस्सेसि । सो तावदेव तिणमुट्ठियो गहेत्वा समे
भूमिभागे सक्कच्चं सन्थरित्वा अदासि । निसीदि तत्थ भगवा
अनुकम्पं उपादाय । निसिन्ने पन भगवति अनप्पकं पीतिसोमनस्सं
पटिसंवेदेन्तो भगवन्तं वन्दित्वा सयं पि एकमन्तं निसीदि । अथ
भगवा "एत्तकं वट्ठति इमस्स कुसलबीजं" ति उट्ठायासना पक्कामि । 15
अचिरपक्कन्ते भगवति तं^३ सीहो मिगराजा घातेसि । सो कालङ्कतो
देवलोके निब्बत्ति । "सो किर भगवति अनुपगच्छन्ते^४ सीहेन घातितो
निरये निब्बत्तिस्सती" ति तं दिस्वा भगवा सुगतियं निब्बत्तनत्थं
कुसलबीजरोपनत्थं च उपसङ्कमि ।

सो तत्थ यावतायुतं ठत्वा ततो देवलोकतो चवित्वा सुगतीसुयेव 20
परिवत्तेन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं अञ्जातरस्स महाविभस्स

१. 'भवे' सी० पोत्थके अधिको पाठो । २. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. 'पि' सी० पोत्थके अधिको पाठो । ४. अनानच्छन्ते—सी० ।

- सेट्ठिनो पुत्तो सङ्गामजितत्थेरस्स कनिट्ठभाता हुत्वा निब्बत्ति ।
 पोसियोतिस्स नामं अहोसि । सो वयप्पत्तो दारपरिग्गहं कत्वा एकं
 पुत्तं लभित्वा अन्तिमभविकताय धम्मताय चोदियमानो जातिआदि
 पटिच्च उप्पन्नसंवेगो पब्बजित्वा अरञ्जं पविसित्वा वूपकट्ठो हुत्वा
 B. 121 5 चतुसच्चकम्मट्टानभावनं^१ अनुयुञ्जन्तो न चिरस्सेव विपस्सनं
 उस्सुक्कापेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने —

“हिमवन्तस्साविदूरे, लम्बको नाम पब्बतो ।
 तत्थेव^२ तिस्सो सम्बुद्धो, अब्भोकासम्हि चङ्कमि ॥
 मिगलुद्धो तदा आसि, अरञ्जे कानने अहं ।
 10 दिस्वान तं देवदेवं, तिणमुट्ठिमदासहं ॥
 निसीदनत्थं बुद्धस्स, दत्त्वा चित्तं पसादयि ।
 सम्बुद्ध^३ अभिवादेत्वा, पक्कामि उत्तरामुखो ॥
 अचिरं गतमत्तस्स, मिगराजा अपोथयि^४ ।
 सोहेन पोथितो^५, सन्तो तत्थ कालङ्कतो अहं ॥
 15 आसन्ने मे कत्तं कम्मं, बुद्धसेट्ठे अनासवे ।
 सुमुत्तो सरवेगोव, देवलोकमगच्छहं ॥
 यूपो तत्थ सुमो आसि, पुञ्चकम्माभिनिम्मितो ।
 सहस्सकण्डो सतभेण्डु, धजालु हरितामयो ॥
 पभा निद्धावते तस्स, सतरंसीव उग्गतो ।
 20 आकिण्णो देवकञ्जाहि, आमोदिं^६ कामकामिहं^६ ॥
 देवलोका चवित्तवान, सुक्कमूलेन चोदितो ।
 आगन्त्वान मनुस्सत्तं, पत्तोम्हि आसवक्खयं ॥
 चतुन्नवुत्तितो कप्पे, निसीदनमदासहं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, तिणमुट्ठे^७ इदं फलं ॥

१. तचपञ्चककम्मट्टानभावनं—सी० । २. तत्थ च —सी० ।

३. सत्थारं—सी० ।

४. अहेठयी—सी० ।

५. पात्तितो—सी० ।

६-६. आमोदितमकासहं—सी० ।

७. तिणमुट्ठिया—सी० ।

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, ९७-९८) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा भगवन्तं वन्दितुं सावत्थि आगतो आतिं^१
 अनुकम्पाय आतिगेहं अगमासि । तत्थ नं पुराणादुत्तियिका
 वन्दित्वा आसनदानादिना पठमं उपासिका विय वत्तं दस्सेत्वा 5
 थेरस्स अज्झासयं अजानन्ती पच्छा इत्थिकुत्तादीहि पलोभेतुकामा
 अहोसि । थेरो "अहो अन्धबाला मादिसे पि नाम एवं पटिपज्जती"
 ति चिन्तेत्वा किञ्चि अवत्वा उट्टायासना अरञ्जमेव गतो । तं
 आरञ्जका भिक्खू "किं आवुसो अतिलहुं, निवत्तोसि^२, आतकेहि न
 दिट्ठोसी" ति पुच्छिसु । थेरो तत्थ पवति आचिक्खन्तो "अनासन्नवरा 10
 एता" ति गाथं अभासि ।

B. 122

३४. तत्थ अनासन्नवरा ति एता इत्थियो^३ न आसन्ना
 अनुपगता, दुरे एव वा ठिता हुत्वा वरा पुरिसस्स सेट्ठा हितावहा,
 तं च खो निच्चमेव सब्बकालमेव, न रत्तिमेव । न दिवा पि, न
 रहोवेलाय पि । विजानता ति विजानन्तेन । "अनासन्नपरा" ति 15
 पि पाळि, सो^४ एवत्थो । अयं हेत्थ अधिप्पायो-चण्डहत्थिअस्समहिंस
 सीहव्यग्घयक्खरक्खसपिसाचापि मनुस्सानं अनुपसङ्कमन्तो वरा सेट्ठा,
 न अनत्थावहा, ते पन उपसङ्कमन्ता दिट्ठधम्मिकंयेव अनत्थं करेय्युं ।
 इत्थियो पन उपसङ्कमित्वा दिट्ठधम्मिकं सम्परायिकं विमोक्खनिस्सितं
 पि अत्थं विनासेत्वा महन्तं अपादेन्ति, तस्मा अनासन्नवरा एता 20
 निच्चमेव विजानता ति । इदानि तमत्थं अत्तूपनायिकं कत्वा
 दस्सेन्तो "गामा" ति आदिमाह । तत्थ गामा ति गामं । उपयोगत्थे
 हि एतं निस्सक्कवचनं । अरञ्जमागम्मा ति अरञ्जतो आगन्त्वा ।
 म-कारो पदसन्धिकरो, निस्सक्के चेत्तं उपयोगवचनं ।
 ततो ति मञ्चकतो । अनामन्तेत्वा ति अनालपित्वा 25

१. आतीनं—सी० ।

२. आनिवत्तोसि—सी० ।

३. 'हि' सी पोत्थके अधिको पाठो ।

४. एसो—सी० ।

पुराणदुतियिकं “अप्पमत्ता होही” ति एत्तकं पि अवत्वा । पोसियो
 ति अत्तानमेव परं विय वदति । ये पन “पक्कामि” ति पठन्ति, तेसं
 अहं पोसियो पक्कामिन्ति योजना । ये पन “सा इत्थी थेरं घरं उपगतं
 भोजेत्वा पलोभेतुकामा जाता, तं दिस्वा थेरो तावदेव गेहतो
 5 निक्खमित्वा विहारं गन्त्वा अत्तनो वसनट्टाने मञ्चके निसीदि ।
 सा पि खो इत्थी पञ्चाभत्तं अलङ्कृतपटियत्ता विहारे थेरस्स वसनट्टानं
 उपसङ्कमि । तं दिस्वा थेरो किञ्चि अवत्वा उट्ठाय दिवाट्टानमेव गतो”
 ति वदन्ति, तेसं “गामा अरञ्जमागम्मा” ति गाथापदस्स अत्थो
 यथारुपवसेनेव^१ निय्यति । विहारो हि इध “अरञ्ज” ति अधिप्पेतो ।

पोसियत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 123

५. सामञ्जकानित्थेरगाथावण्णना

10 सुखं सुखत्थो ति आयस्मतो सामञ्जकानित्थेरस्स गाथा । का
 उप्पत्ति ? सो किर पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो हुत्वा तत्थ तत्थ भवे
 कुसलं उपचिनन्तो इतो एकनवुते कप्पे विपस्सिस्स भगवतो काले
 मनुस्सयोनियं निब्बत्तो विपस्सि भगवन्तं दिस्वा पसन्नमानसो एकं
 मञ्चं अदासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं
 15 बुद्धुप्पादे अञ्जतरस्स परिब्बाजकस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति ।
 सामञ्जकानीतिस्स नामं अहोसि । सो विञ्जुत्तं पत्तो सत्थु यमक-
 पाटिहारियं दिस्वा पसन्नमानसो^१ सासने पब्बजित्वा चरियानुकूलं
 कम्मट्टानं गहेत्वा भानं निब्बत्तेत्वा भानं पादकं कत्वा विपस्सनं
 वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

20 “विपस्सिनो भगवतो, लोकजेट्टस्स तादिनो ।
 एकं मञ्चं मया दिन्नं, पसन्नेन सपाणिना ॥

हत्थियानं अस्सयानं, दिब्बयानं^१ समज्झगं^१ ।
 तेन मञ्चक दानेन, पत्तोस्मि^२ आसवक्खयं ॥
 एकनवुत्तितो कप्पे, यं मञ्चमददिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, मञ्चदानस्सिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, ३५३-५४) ति ॥

5

थेरस्स पन गिहिसहायको कातियानो नाम परिब्बाजको
 बुद्धुप्पादतो पट्टाय तित्थियानं हतलाभसक्कारताय घासच्छादनमत्तं
 पि अलभन्तो आजीवकापकतो थेरं उपसङ्गमित्वा “तुम्हे साकिय-
 पुत्तिया नाम महालाभग्गयसग्गप्पत्ता सुखेन जीवथ, मयं पन 10
 दुक्खिता किच्छजीविका, कथं नु खो पटिपज्जमानस्स दिट्ठधम्मिकं
 चेव सम्परायिकं च सुखं सम्पज्जती” ति पुच्छि । अथस्स थेरो
 “निप्परियायतो सुखं नाम लोकुत्तरसुखमेव, तं च तदनुरूपं पटिपत्तिं
 पटिपज्जन्तस्सेवा” ति अत्तना तस्स अधिगतभावं परियायेन विभा-
 वेन्तो “सुखं सुखत्थो लभते तदाचरं” ति गाथं अभासि । 15

15

३५. तत्थ सुखं ति निरामिसं सुखं इधाधिप्पेतं । तं च
 फलसमापत्ति चेव निब्बानं च । तथा हि “अयं समाधि पच्चुप्पन्नसुखो
 चेव आयति च सुखविपाको” (दी० नि० ३, २१६) निब्बानं परमं
 सुखं” (ध०प० ३६) ति च वुत्तं । सुखत्थो ति सुखप्पयोजनो, यथा-
 वुत्तेन सुखेन अत्थिको । लभते ति पापुणाति, अत्थिकस्सेवेदं सुखं, 20
 न इतरस्स । को पन अत्थिको ति आह “तदाचरं” ति तदत्थं
 आचरन्तो, याय पटिपत्तिया तं पटिपत्तिं पटिपज्जन्तो ति अत्थो ।
 न केवलं तदाचरं सुखमेव लभते, अथ खो किंति च पप्पेति “इतिपि
 सीलवा सुपरिसुद्धकायवचीकम्मन्तो सुपरिसुद्धाजीवो भायी भानयुत्तो”
 ति आदिना किंति परम्मुखा पत्थटयसत्तं पापुणाति । यसस्स वड्ढती 25
 ति सम्मुखे गुणाभित्थवसङ्खातो परिवारसम्पदासङ्खातो च यसो अस्स

B. 124

25

- परिब्रूहति । इदानीं “तदाचरं” ति सामञ्जसतो वृत्तमर्थं सरूपतो दस्सेन्तो “यो अरियमट्ठङ्गिकमञ्जसं उज्जुं, भावेति मगं अमतस्स पत्तिया” ति आह । तस्सत्थो—यो पुग्गलो किलेसेहि आरकत्ता परिसुद्धट्ठेन पटिपज्जन्तानं अरियभावकरणट्ठेन अरियं, सम्मादिट्ठि-
- 5 आदिअट्ठङ्गसमुदायताय अट्ठङ्गिकं, अन्तद्वयरहितमज्झिमपटिपत्ति-भावतो अकुटिलट्ठेन अञ्जसं, कायवङ्कादिप्पहानतो उज्जुं, निब्बानत्थि-केहि मग्नियट्ठेन किलेसे मारेन्तो गमनट्ठेन च “मगं” ति लद्धनामं दुक्खनिरोधगामिनिपटिपदं अमतस्स असङ्खताय धातुया पत्तिया अधिगमाय भावेति अत्तनो सन्ताने उप्पादेति वड्ढेति च,
- 10 सो निप्परियायेन “सुखत्थो तदाचरं” ति वुच्चति, तस्मा यथावुत्तं सुखं लभति । तं सुत्वा परिब्बाजको पसन्नमानसो पब्बजित्वा सम्मा पटिपज्जन्तो न चिरस्सेव विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पाप्पुणि । इदमेव थेरस्स अञ्जाव्याकरणं अहोसि ।

सामञ्जाकानित्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 125

६. कुमापुत्तत्थेरगाथावण्णना

- साधु सुतं ति आयस्मतो कुमापुत्तत्थेरस्स गाथा । का उप्पति ?
- 15 सो किर पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो इतो एकनवुते कप्पे अजिनचम्म-वसनो तापसो हुत्वा बन्धुमतीनगरे राजुय्याने वसन्तो विपस्सिं भगवन्तं पस्सित्वा पसन्नमानसो पादम्भञ्जनतेलं अदासि । सो तेन पुञ्चकम्मेन देवलोके निब्बत्तो । ततो पट्ठाय सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे अवन्तिरट्ठे वेळुकण्टकनगरे गहपतिकुले निब्बत्तो ।
- 20 “नन्दो” तिस्स नामं अकंसु । माता पनस्स कुमा नाम, तेन कुमापुत्तो ति पञ्चायित्थ । सो आयस्मतो सारिपुत्तस्स सन्तिके धम्मं सुत्वा लद्धप्पसादो पब्बजित्वा^१ कतपुब्बकिच्चो

१. ‘लद्धप्पसम्पदो’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

परियन्तपव्वतपस्से समणधम्मं करोन्तो विसेसं निव्वत्तेतुं असक्कोन्तो
भगवन्तं उपसङ्कमित्वा धम्मं सुत्वा कम्मट्ठानं सोधेत्वा सप्पायट्ठाने
वसन्तो विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं सच्छाकासि । तेन वुत्तं अपदाने—

“नगरे बन्धुमतिर्या, राजुय्याने वसामहं ।

चम्मवासी तदा आसिं, कमण्डलुधरो अहं ॥

5

अदसं विमलं बुद्धं, सयम्भुं अपराजितं ।

पधानं^१ पहितत्तं तं^२, भायिं भानरत्तं वसिं ॥

सव्वकामसमिद्धं च, ओघतिण्णमनासवं ।

दिस्वा पसन्नसुमनो, अब्भञ्जनमदासहं ॥

एकनवुत्तितो कप्पे, अब्भञ्जनमदासहं ।

10

दुग्गतिं नाभिजानामि, अब्भञ्जनस्सिदं फलं ॥

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, १९) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अरञ्जे कायदळिहबहुले^३ भिक्खू दिस्वा ते
ओवदन्तो सासनस्स निय्यानिकभावं पकासेन्तो “साधु सुतं साधु
चरितकं” ति गाथं अभासि ।

15

३६. तत्थ^३ साधू ति सुन्दरं । सुतं ति सवनं । तं च खो
विवट्ठूपनिस्सितं विसेसतो अप्पिच्छतादिपटिसंयुत्तं दसकथावत्थुसवनं
इधाधिप्पेतं । साधु चरितकं ति तदेव अप्पिच्छतादिचरितं चिण्णं,
साधुचरितमेव हि “चरितकं” ति वुत्तं । पदद्वयेनापि बाहुसच्चं
तदनुरूपं पटिपत्तिं च “सुन्दरं” ति दस्सेति । सदा ति सब्बकाले
नवकज्झिमथेरकाले, सब्बेसु वा इरियापथक्खणेषु । अनिकेतविहारो
ति किलेसानं निवासनट्ठानट्ठेन पञ्चकामगुणा निकेता नाम, लोकिया
वा छळारम्मणधम्मा । यथाह “रूपनिमित्तनिकेतविसारविनिबन्धा^४
खो गहपति ‘निकेतसारी’ ति वुच्चती” (सं० नि० २, २४९) 25

B. 126

20

25

१-१. आत्तापीनं पहितत्तं—सी० ।

२. कायदळिहबहुले—सी० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. ०निकेतविहारविनिबन्धो—सी० ।

- तिआदि । तेसं निकेतानं प्हानत्थाय पटिपदा अनिकेतविहारो ।
 अत्थपुच्छनं ति तं^२ आजानितुकामस्स कल्याणमित्तं उपसङ्कमित्वा
 दिट्ठधम्मिकसम्परायिकपरमत्थपभेदस्स पुच्छनं, कुसलादिभेदस्स वा
 अथस्स सभावधम्मस्स “किं, भन्ते, कुसलं, किं अकुसलं, किं सावज्जं,
 5 किं अनवज्जं” (म० नि० ३, २८४) ति आदिना पुच्छनं अत्थपुच्छनं ।
 पदक्खिणकम्मं ति तं पन पुच्छित्वा पदक्खिणग्गाहिभावेन तस्स
 ओवादे अधिट्ठानं सम्मापटिपत्ति । इधा पि “साधू” ति पदं आनेत्वा
 योजेतब्बं । एतं सामञ्जं ति “साधु सुतं” ति आदिना वुत्तं यं सुतं,
 यं च चरितं, यो च अनिकेतविहारो, यं च अत्थपुच्छनं, यं च
 10 पदक्खिणकम्मं, एतं सामञ्जं एसो समणभावो । यस्मा इमाय एव
 पटिपदाय समणभावो, न अञ्जथा, तस्मा “सामञ्जं” ति निप्परि-
 यायतो मग्गफलस्स अधिवचनं । तस्स वा पन अयं अपण्णकपटिपदा,
 तं पनेतं सामञ्जं यादिसस्स सम्भवाति, तं दस्सेतुं “अकिञ्चनस्सा”
 ति वुत्तं । अपरिग्गाहकस्स, खेतवत्थुहिरञ्जसुवण्णादासिदासादि-
 15 परिग्गहपटिग्गहणरहितस्सा ति अत्थो ।

कुमापुत्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 127

७. कुमापुत्तसहायत्थेरगाथावण्णना

- नानाजनपदं यन्ती ति आयस्मतो कुमापुत्तसहायत्थेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? सो किर पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ
 विवट्ठपनिस्सयं कुसलं उपचिनन्तो इतो चतुनवुते कप्पे सिद्धत्थस्स
 भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो अरञ्जं पविसित्वा
 20 बहुं रुक्खदण्डं छिन्दित्वा कत्तरयट्ठिं^१ कत्वा संघस्स अदासि । अञ्जं
 च यथाविभवं पुञ्जं कत्वा देवेसु निब्बत्तित्वा ततो पट्टाय सुगतीसुयेव
 परिवत्तेन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे वेळु कण्टकनगरे इद्धे कुले निब्बत्ति ।

सुदन्तो तस्स नामं अहोसि । “वासुलो” ति केचि वदन्ति । सो
 कुमापुत्तस्स पियसहायो हुत्वा विचरन्तो “कुमापुत्तो पब्बजितो” ति
 सुत्वा “न हि नून सो ओरको धम्मविनयो, यत्थ कुमापुत्तो पब्बजितो”
 ति तदनुबन्धेन सयं पि पब्बजितुकामो हुत्वा सत्थु सन्निकं उपसङ्कमि ।
 तस्स सत्था धम्मं देसेसि । सो भिय्योसो मत्ताय पब्बज्जाय सञ्जातच्छन्दो 5
 पब्बजित्वा कुमापुत्तेनेव सद्धिं परियन्तपब्बते भावनानुयुत्तो विहरति ।
 तेन च^१ समयेन सम्बहुला भिक्खू नानाजनपदेसु जनपदचारिकं
 चरन्ता पि गच्छन्तापि आगच्छन्ता पि तं ठानं उपगच्छन्ति । तेन
 तत्थ कोलाहलं होति । तं दिस्वा सुदन्तत्थेरो “इमे भिक्खू निय्यानिक-
 सासने पब्बजित्वा जनपदवितक्कं अनुवत्तेन्ता चित्तसमाधिं 10
 विराधेन्ती” ति संवेगजातो तमेव संवेगं अत्तनो चित्तदमनस्स अङ्कुसं
 करोन्तो “नानाजनपदं यन्ती” ति गाथं अभासि ।

३७. तत्थ नानाजनपदं ति विसुं विसुं नानाविधं जनपदं,
 कासिकोसलादिअनेकरट्ठं^२ ति अत्थो । यन्ती ति गच्छन्ति ।
 विचरन्ता ति “असुको जनपदो सुभिक्खो सुलभपिण्डो, असुको खेमो 15
 अरोगो” तिआदिवितक्कवसेन जनपदचारिकं चरन्ता । असञ्जता
 ति तस्सेव जनपदवितक्कस्स अप्पहीनताय^३ चित्तेन असंयता ।
 समाधिं च विराधेन्ती ति सब्बस्सपि उत्तरिमनुस्सधम्मस्स मूलभूतं
 उपचारप्पनाभेदं समाधिं च नाम विराधेन्ति । च—सद्दो सम्भावने । B. 128
 देसन्तरचरणेन भायितं ओकासाभावेन अनधिगतं समाधिं नाधि- 20
 गच्छन्ता, अधिगतं च वसीभावानापादनेन जीरन्ता वीराधेन्ति नाम ।
 किं सु रट्ठचरिया करिस्सती ति सू ति निपातमत्तं । “एवंभूतानं
 रट्ठचरिया जनपदचारिका किं करिस्सति, किं नाम अत्थं साधेस्सति,
 निरत्थकावा” ति गरहन्तो वदति । तस्मा ति यस्मा ईदिसी देसन्तर-
 चरिया भिक्खुस्स न अत्थावहा, अपि च खो अनत्थावहा सम्पत्तीनं 25

१. सी पोत्थके नत्थि ।

२. कासिकोसलाकिभेदं अनेकरट्ठं—सी० ।

३. अप्पहीनता—सी० ।

विराधनतो, तस्मा । विनेय्य सारम्भं ति वसनपदेसे अरतिवसेन
उप्पन्नं सारम्भं चित्तसंकिलेसं तदनुरूपेण पटिसङ्खानेन विनेत्वा
वूपसमेत्वा । ज्ञायेय्या ति आरम्भणूपनिज्झानेन लक्खणूपनिज्झानेन
चा ति दुविधेनपि भानेन भायेय्य । अपुरक्खतो ति मिच्छावितक्केहि
5 तण्हादीहि वा न पुरक्खतो ति तेसं वसं अनुपगच्छन्तो कम्मट्ठानमेव
मनसि करेय्या ति अत्थो । एवं पन वत्वा थेरो तमेव संवेगं अङ्कुसं
क्त्वा विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“काननं वनमोग्गय्ह, वेळुं छेत्वानहं तदा ।
तालम्बनं करित्वान, संघस्स अददि बहुं ॥
10 तेन चित्तप्पसादेन, सुब्बते^१ अभिवादिय^२ ।
आलम्बदण्डं दत्तवान, पक्कामि उत्तरामुखो ॥
चतुन्नवुत्तितो कप्पे, यं दण्डमददि तदा ।
दुग्गातिं नाभिजानामि, दण्डदानस्सिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
15 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, १००) ति ॥

यं पनत्थं अङ्कुसं कत्वा अयं थेरो अरहत्तं पत्तो, तमेवत्थं हृदये
ठपेत्वा अरहत्तं पत्तो पि “नानाजनपदं यन्ति” ति इदमेव गाथं
अभासि । तस्मा तदेवस्स अञ्जाव्याकरणं अहोसी ति ।

कुमापुत्तसहायत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 129

८. गवम्पतित्थेरगाथावण्णना

यो इद्धिया सरभुं ति आयस्मतो गवम्पतित्थेरस्स गाथा । का
20 उप्पत्ति ? सो किर पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो इतो^१ एकत्तिसे कप्पे
सिखि भगवन्तं पस्सित्वा पसन्नमानसो पुप्फेहि पूजं अकासि । सो

१. सुब्बचो अभिवादयि—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

तेन पुञ्चकम्मेन देवलोके उप्पन्नो^१ अपरापरं पुञ्जानि करोन्तो
 कोणागमनस्स भगवतो चेति ये छत्तं च वेदिकं च कारेसि । कस्सपस्स
 पन^२ भगवतो काले अञ्जतरस्मिं कुलगेहे निब्बत्तो । तस्मिं च कुले
 बहुं गोमण्डलं अहोसि । तं गोपालका रक्खन्ति । अयं तत्थ
 अन्तरन्तरा युत्तप्पयुत्त विचारेन्तो विचरति । सो एकं खीणासवत्थेरं 5
 गामे पिण्डाय चरित्वा बहिगामे देवसिकं एकस्मिं पदेसे भत्तकिच्चं
 करोन्तं दिस्वा “अय्यो सूरियातपेन किलमिस्सती” ति चिन्तेत्वा
 चत्तारो सिरीसदण्डे उस्सापेत्वा तेसं उपरि सिरीससाखायो ठपेत्वा
 साखामण्डपं कत्वा अदासि । “मण्डपस्स समीपे सिरीसरूखं
 रोपेसी” ति च वदन्ति । तस्स अनुकम्पाय देवसिकं थेरो तत्थ 10
 निसीदि । सो तेन पुञ्चकम्मेन ततो चवित्वा चातुमहाराजिकेसु
 निब्बत्ति । तस्स पुरिमकम्मसंसूचकं विमानद्वारे महन्तं सिरीसवनं
 निब्बत्ति वण्णगन्धसम्पन्नेहि अञ्जेहि पुप्फेहि सब्बकाले उपसोभय-
 मानं, तेन तं विमानं “सेरीसकं” ति पञ्चायित्थ । सो देवपुत्तो एकं
 बुद्धन्तरं देवेसु च मनुस्सेसु च संसरित्वा इमस्मिं बुद्धुप्पादे यसत्थेरस्स 15
 चतुसु गिहिसहायेसु गवम्पति नाम हुत्वा आयस्मतो यसस्स पब्ब-
 जितभावं सुत्वा अत्तनो सहायेहि सद्धिं भगवतो सन्तिकं अगमासि ।
 सत्था तस्स धम्मं देसेसि । सो देसनावसाने सहायेहि सद्धिं अरहत्ते
 पतिट्ठासि । तेन वुत्तं अपदाने—

“मिगलुद्दो पुरे आसि, विपिने^३ विचरं अहं । 20
 अहसं विरजं बुद्धं, सब्बधम्मान पारगुं ॥
 तस्मिं महाकारुणिके, सब्बसत्तहिते रते ।
 पसन्नचित्तो सुमनो, नेलपुप्फं^४ अपूजयि ॥
 एकत्तिसे इतो कप्पे, यं पुप्फमभिपूजयि ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्ध^५ पूजायिदं फलं ॥ 25

B. 130

१. ‘निब्बत्तो’—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. पवने—सी० ।

४. नेकपुप्फं—सी० ।

५. पुप्फं—सी० ।

किलेसा भ्रापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, १००) ति ॥

- अरहत्तं पन पत्वा थेरो विमुत्तिसुखं पटिसंवेदेन्तो साकेते विहरति
अञ्जनवने । तेन च समयेन भगवा महता भिक्खुसंघेन सद्धिं साकेतं
5 गन्त्वा अञ्जनवने विहासि । सेनासनं नप्पहोसि । सम्बहुला भिक्खू
विहारसामन्ता सरभुया नदिया वालिकापुळिने सयिसु । अथ
अट्टरत्तसमये नदिया उदकोघे आगच्छन्ते सामणेरादयो उच्चासद्-
महासद्दा अहेसुं । भगवा तं जत्वा आयस्मन्तं गवम्पति आणापेसि
"गच्छ गवम्पति, जलोघं विक्खम्भेत्वा भिक्खूनं फासुविहारं करोही"
10 ति । थेरो "साधु भन्ते" ति इद्धिबलेन नदीसोतं विक्खम्भि, तं
दूरतोव पब्बतकूटं विय अट्ठासि । ततो पट्टाय थेरस्स आनुभावो
लोके पाकटो अहोसि । अथेकदिवसं सत्था महतिया देवपरिसाय
मज्जे निसीदित्वा धम्मं देसेन्तं थेरं दिस्वा लोकानुकम्पाय तस्स
गुणानं विभावनत्थं तं पसंसन्तो "यो इद्धिया सरभु" ति गाथं
15 अभासि ।

३८. तत्थ इद्धिया ति अधिट्ठानिद्धिया । सरभुं ति एवंनामिकं
नदि, यं लोके "सरभु" ति वदन्ति । अट्टपेसी ति सन्दितुं अदेन्तो
सोतं निवत्तेत्वा पब्बतकूटं विय महन्तं जलरासिं कत्वा ठपेसि ।
असितो ति न सितो, तण्हादिट्ठिनिस्सयरहितो, बन्धनसङ्घातानं
20 वा सब्बसंयोजनानं समुच्छिन्नत्ता केनचि पि बन्धनेन अबद्धो, ततो
एव एजानं किलेसानं अभावतो अनेजो सो गवम्पति, तं सब्बसङ्गाति-
गतं तादिसं सब्बे पि रागदोसमोहमानदिट्ठिसङ्गे अतिक्कमित्वा
ठितत्ता सब्बसङ्गातिगतं, असेक्खमुनिभावतो महामुनिं, ततो एव
कामभवादिभेदस्स सकलस्स पि भवस्स पारं निब्बानं गतत्ता भवस्स
25 पारगु । देवा नमस्सन्ती ति देवा पि इमस्सं ति, पगेव इतरा पजा
ति ।

गाथापरियोसाने महतो जनकायस्स धम्माभिसमयो अहोसि ।
थेरो अञ्जं व्याकरोन्तो "सत्थारं पूजेस्सामी" ति इममेव गाथं
अभासी ति ।

गवम्पतित्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

९. तिस्सत्थेरगाथावण्णना

सत्तिया विय ओमट्ठो ति आयस्मतो तिस्सत्थेरस्स गाथा । का
उप्पति ? अयं पि किर पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे 5
विवट्ठूपनिस्सयं पुञ्जं उपचिनन्तो तिस्सस्स भगवतो बोधिया मूले
पुराणपण्णानि^१ नीहरित्वा सोधेसि । सो^२ तेन पुञ्जकम्मेन
देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे कपिलवत्थुनगरे भगवतो
पितुच्छापुतो हुत्वा निब्बत्ति तिस्सो नाम नामेन । सो भगवन्तं
अनुपब्बजित्वा उपसम्पन्नो हुत्वा अरञ्जयतने विहरन्तो जातिं 10
पटिच्च मानं करोन्तो कोधूपायासबहुलो च उज्झानबहुलो च हुत्वा
विचरति, समणधम्मे उस्सुक्कं न करोति । अथ नं सत्था एकदिवसं
दिवाट्टाने विवट्मुखं निदायन्तं दिब्बचक्खुना ओलोकेन्तो सावत्थितो
आकासेन गन्त्वा तस्स उपरि आकासेयेव ठत्वा ओभासं फरित्वा
तेनोभासेन पटिबुद्धस्स सतिं उप्पादेत्वा ओवादं देन्तो "सत्तिया विय 15
ओमट्ठो" ति गाथं अभासि ।

३९. तत्थ सत्तिया^३ ति देसनासीसमेतं, एकतोधारादिना सत्थेना
ति अत्थो । ओमट्ठो ति पहतो । चत्तारो हि पहारा ओमट्ठो उमट्ठो मट्ठो
विमट्ठो ति । तत्थ उपरि ठत्वा अधोमुखं दिन्नपहारो ओमट्ठो नाम, हेट्ठा
ठत्वा उद्धम्ममुखं दिन्नपहारो उम्मट्ठो नाम, अग्गळसूचि विय विनिविज्झि- 20
त्वा गतो मट्ठो नाम, सेसो सब्बो पि विमट्ठो नाम । इमस्मिं पन ठाने

१. पण्णसङ्कटं—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. 'विया' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

B. 132

ओमट्ठो गहितो । सो हि सब्बदारुणो दुरुद्धरणसल्लो दुत्तिकिच्छो अन्तो-
 दोसो अन्तोपुब्बलोहितो व होति, पुब्बलोहितं अनिक्खमित्वा वणमुखं
 परियोनन्धित्वा तिट्ठति । पुब्बलोहितं नीहरितुकामेहि मञ्चेन सट्ठिं
 बन्धित्वा अधोसिरो कातब्बो होति, मरणं वा^१ मरणमत्तं वा दुक्खं
 5 पापुणन्ति । ड्य्हमाने ति अग्गिना भायमाने । मत्थके ति सीसे ।
 इदं वुत्तं होति—यथा सत्तिया ओमट्ठो पुरिसो सल्लुब्बाहन^२
 वणतिकिच्छनानं^३ अत्थाय वीरियं आरभति तादिसं पयोगं करोति
 परक्कमति, यथा च ड्य्हमाने मत्थके आदित्तसीसो पुरिसो तस्स
 निब्बापनत्थं वीरियं आरभति तादिसं पयोगं करोति, एवमेवं भिक्खु
 10 कामारागप्पहानाय सतो अप्पमत्तो अतिविय उस्साहजातो हुत्वा
 विहरेय्याति ।

एवं भगवा तस्स थेरस्स कोधूपायासवूपसमाय ओवादं देन्तो
 तदेकट्ठताय कामारागप्पहानसीसेन देसनं निट्ठापेसि । थेरो इमं गाथं
 सुत्वा संविग्गहृदयो विपस्सनाय युत्तप्पयुत्तो विहासि । तस्स अज्झासयं
 15 अत्वा सत्था संयुत्तके तिस्सत्थेरमुत्तं देसेसि । सो देसनापरियोसाने
 अरहत्ते पतिट्ठासि । तेन वुत्तं अपदाने—

“देवल्लोके मनुस्से^१ चे, अनुभोत्वा^४ उभो यसो ।
 अवसाने च निब्बानं, सिवं पत्तो अनुत्तरं ॥
 सम्बुद्धं उद्दिसित्वान, बोधिं वा तस्स सत्थुनो ।
 20 यो पुञ्जं पसवी पोसो, तस्स किं नाम दुल्लभं ॥
 मग्गे फले आगमे च, भानाभिञ्जागुणेषु च ।
 अञ्जेसं अधिको हुत्वा, निब्बायाभि^५ अनासवो ॥
 पुरेहं बोधिया पत्तं, छड्ढेत्वा हट्ठमानसो ।
 इमेहि वीसतङ्गेहि, समङ्गी होमि सब्बथा ॥

१. 'होति' सी पोत्थके अधिको पाठो । २-२. सल्लभाहरनवणतिकिच्छानं—सी० ।

३. मनुस्सेसु—सी० । ४. अनुभुत्वा—सी० ।

५. निब्बायति—सी० ।

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं' (अप० २, १०२) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा थेरो अञ्चं व्याकरोन्तो सत्थारं पूजेतुं
तमेव गाथं अभासि ।

तिस्सत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१०. वड्डमानत्थेरगाथावण्णना

B. 133

सत्तिया विय ओमट्ठो ति आयस्मतो वड्डमानत्थेरस्स गाथा । का 5
उप्पत्ति ? अयं पि किर पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो इतो द्वेनवुत्ते कप्पे
तिस्सस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्चुतं पत्तो तिस्सं
भगवन्तं पिण्डाय चरन्तं दिस्वा पसन्नमानसो सुपरिपक्कानि वण्टतो
मुत्तानि अम्बफलानि अदासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके निब्बत्तो
अपरापरं पुञ्जकम्मानि उपचिनन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे वैसालियं 10
लिच्छविराजकुले निब्बत्ति, वड्डमानोतिस्स नामं अहोसि । सो
वयप्पत्तो सद्धो पसन्नो दायको दानरतो कारको संघुपट्ठाको हुत्वा
तथारूपे अपराधे सत्थारा पत्तनिककुज्जनकम्मे कारापिते अग्गि
अक्कन्तो विय संघं खमापेत्वा कम्मं पटिप्पस्सम्भेत्वा सञ्जातसंवेगो
पब्बजि, पब्बजित्वा पन थिनमिद्धाभिभूतो विहासि । तं सत्था 15
संवेजेन्तो “सत्तिया विय ओमट्ठो” ति गाथं अभासि ।

४०. तत्थ भवरागप्पहानाया ति भवरागस्स रूपरागस्स
अरूपरागस्स च पजहनत्थाय । यदिपि अज्झत्तसंयोजनानि अप्पहाय
बहिद्धसंयोजनानं पहानं नाम नत्थि, नानन्तरिकभावतो पन
उद्धम्भागियसंयोजनप्पहानवचनेन ओरम्भागियसंयोजनप्पहानं^१ पि 20
वुत्तमेव होति । यस्मा वा समुच्छिन्नोरम्भागियसंयोजनानं पि केसं चि

५. पञ्चमवर्गो

B. 134

१. सिरिवड्डुत्थेरगाथावण्णना

विवरमनुपतन्ति विज्जुता ति आयस्मतो सिरिवड्डुत्थेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? सो पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ विवट्टू-
 पनिस्सयं कुसलं^१ उपचिन्ततो इतो एकनवुते कप्पे विपस्सिस्स भगवतो
 काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विज्जुतं पत्तो विपस्सि भगवन्तं पस्सित्वा
 किङ्कणिपुप्फेहि पूजं कत्वा तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके निब्बत्तो 5
 अपरापरं पुञ्जानि कत्वा सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे
 राजगहे विभवसम्पन्नस्स ब्राह्मणस्स गेहे निब्बत्ति, सिरिवड्डुत्तिस्स
 नामं अहोसि । सो वयप्पत्तो बिम्बिसारसमागमे सत्थरि सद्धम्मे च
 उप्पन्नप्पसादो हेतुसम्पन्नताय पब्बजि । पब्बजित्वा च कतपुब्बकिच्चो
 वेभारपण्डवपब्बतानं अविदूरे अञ्जतरस्मिं अरञ्जायतने पब्बत- 10
 गुहायं कम्मट्ठानमनुयुत्तो विहरति । तस्मिं च समये महा अकालमेघो
 उट्ठहि । विज्जुल्लता पब्बतविवरं पविसन्तियो^२ विय विचरन्ति ।
 थेरस्स धम्मपरिळाहाभिभूतस्स सारगब्भेहि मेघवातेहि धम्मपरिळाहो
 वूपसमि । उत्तुसप्पायलाभेन चित्तं एकगं अहोसि । समाहितचित्तो
 विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने— 15

“कञ्चनग्घियसङ्कासो, सब्बञ्जू लोकनायको ।
 ओदकं दहमोग्गय्ह, सिनायि अगगपुग्गलो ॥
 पग्गय्ह किङ्कणि पुप्फं, विपस्सिसाभिरोपयि ।
 उदग्गचित्तो सुमनो, द्विपदिन्दस्स तादिनो ॥
 एकनवुतितो कप्पे, यं पुप्फमभिरोपयि । 20
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥

सत्तवीसतिकप्पम्हि^१, राजा भीमरथो अहु ।
 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, २४४) ति ॥

B. 135 5

अरहत्तं पन पत्वा अञ्जापदेसेन अत्तसत्तिससयं^२ उदानं उदानेन्तो
 "विवरमनुपतन्ति विज्जुता" ति गाथं अभासि ।

४१. विवरं ति अन्तरा वेमज्झं । अधुपतन्ती ति अनुलक्खणे
 पतन्ति पवत्तन्ति, विज्जोतन्ती अत्थो । विज्जोतनमेव हि विज्जुल्लतानं
 पवत्ति नाम । अनु-सद्दयोगेन चेत्य उपयोगवचनं, यथा "एवमनुविज्जो-
 तन्ती" ति । विज्जुता ति सत्तेरता । वेभारस्स च पण्डवस्स चा ति
 वेभारपब्बतस्स च पण्डवपब्बतस्स च विवरमनुपतन्ती ति योजना ।
 नगविवरगतो ति नगविवरं पब्बतगुहं उपगतो । भायती ति
 आरम्मणूपनिज्झानेन लक्खणूपनिज्झानेन च भायति, समथविपस्सनं
 उस्सुक्कापेन्तो भावेति^३ । पुत्तो अप्पटिमस्स तादिनो ति सीलक्खन्धादि
 धम्मकायसम्पत्तिया रूपकायसम्पत्तिया च अनुपमस्स उपमारहितस्स
 इट्ठानिट्ठादीसु तादिलक्खणसम्पत्तिया तादिनो बुद्धस्स भगवतो
 ओरसपुत्तो । पुत्तवचनेनेव चेत्य थेरेन सत्थु अनुजातभावदीपनेन
 अञ्जा व्याकता ति वेदितब्बं ।

८१

सिरिवड्ढुत्थेरगाथावण्णाना निट्ठिता ।

२. खदिरवनियत्थेरगाथावण्णना

चाले उपचाले ति आयस्मतो खदिरवनियरेवतत्थेरस्स गाथा ।
 का उप्पति ? अयं किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले हंसवतीनगरे

१. सत्तसत्तमेकप्पे—सी० ।

२. अत्थूपनिससयं—सी० ।

३. 'भायति' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

तित्थनाविककुले निब्बत्तित्वा महागङ्गाय पयागतिथे तित्थनावाकम्मं
 करोन्तो एकदिवसं ससावकसंघं भगवन्तं गङ्गातीरं उपगतं दिस्वा
 पसन्नमानसो नावासङ्घाटं योजेत्वा महन्तेन पूजासक्कारेण परतीरं
 पापेत्वा अञ्जतरं भिक्खुं सत्थारा आरञ्जकानं^१ अगगट्टाने ठपियमानं
 दिस्वा तदत्थं पट्टपेत्वा भगवतो भिक्खुसंघस्स च महादानं पवत्तेसि । 5
 भगवा च तस्स पत्थनाय अवञ्जभावं व्याकासि । सो ततो पट्टाय
 तत्थ तत्थ^२ विवट्टूपनिस्सयं कुसलं कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो
 इमस्मिं बुद्धुप्पादे मगधरट्टे नालकगामे रूपसारिया ब्राह्मणिया
 कुच्छिस्मिं निब्बत्ति । तं वयप्पत्तं मातापितरो घरबन्धनेन बन्धितु-
 कामा^३ जाता । सो सारिपुत्तत्थेरस्स^४ पब्बजितभावं सुत्वा “मय्हं 10
 जेट्टभाता अय्यो उपतिस्सो इमं विभवं छट्ठेत्वा पब्बजितो^५, तेन वन्तं
 खेळपिण्डं कथाहं पच्छा गिलिस्सामी” ति जातसंवेगो पासं
 अनुपगच्छन्नकमिगो विय जातके वञ्चेत्वा हेतुसम्पत्तिया चोदियमानो
 भिक्खून् सन्तिकं गन्त्वा धम्मसेनापतिनो कनिट्टभावं निवेदेत्वा अत्तनो
 पब्बज्जाय छन्दं आरोचेसि । भिक्खू तं पब्बाजेत्वा परिपुण्णवीसतिवस्सं 15
 उपसम्पादेत्वा कम्मट्टाने नियोजेसु । सो कम्मट्टानं गहेत्वा खदिरवनं
 पविसित्वा “अरहत्तं पत्वा भगवन्तं धम्मसेनापतिं च पस्सिस्सामी” ति
 घटेन्तो वायमन्तो आणस्स परिपाकगतत्ता न चिरस्सेव छळभिञ्जो
 अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

B. 136

“गङ्गा भागीरथी नाम, हिमवन्ता^६ पभाविता^७ ।
 कुतित्थे^८ नाविको आसि, ओरिमे च तरिं^९ अहं ॥
 पदुमुत्तरो^{१०} नायको, सम्बुद्धो द्विपदुत्तमो^{११} ।
 वसीसतसहस्सेहि, गङ्गातीरमुपागतो ॥

20

१. भिक्खून्—सी० ।

२. ‘भवे’ सी पोत्थके अधिको पाठो ।

३. ‘हुत्वा तस्स आरोचेसु’ सी पोत्थके
 अधिको पाठो

४. सारिपुत्तस्स—सी० ।

५. पब्बजि—सी० ।

६-६. पभुता हिमवन्तो—सी० ।

७. तिट्ठस्स—सी० ।

८-८. तरप्पहं—सी० ।

९-९. पुब्बे मय्हं सुतो आसि पदुमुत्तर नायको—
 सी० ।

- बहू नावा समानेत्वा, वड्ढकीहि^१ सुसङ्खतं ।
 नावाय छदनं कत्वा, पटिमानि नरासभं ॥
 आगन्त्वान च सम्बुद्धो, आरूहि तं च^२ नावकं^३ ।
 वारिमज्झे ठितो सत्था, इमा गाथा अभासथ ॥
 5 यो सो^४ तारेसि सम्बुद्धं, संघं चापि अनासवं ।
 तेन चित्तप्पसादेन, देवलोके रमिस्सति ॥
 निब्बत्तिस्सति ते व्यम्हं, सुकतं नावसण्णितं ।
 आकासे पुण्फछदनं, धारयिस्सति सब्बदा ॥
 अट्टपञ्जासकप्पम्हि^५, तारको^६ नाम खत्तियो ।
 10 चातुरन्तो विजितावी, चक्कवत्ती भविस्सति ॥
 सत्तपञ्जासकप्पम्हि^७, चम्पको^८ नाम खत्तियो ।
 उग्गच्छन्तोव सूरियो, जोतिस्सति महब्बलो ॥
 कप्पसतसहस्सम्हि, ओक्काककुलसम्भवतो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन, सत्था लोके भविस्सति ॥
 15 तिदसा सो चवित्वान, मनुस्सतं गमिस्सति ।
 रेवतो नाम नामेन, ब्रह्मबन्धु भविस्सति ॥
 अगारा निक्खमित्वान, सुक्कमूलेन चोदितो ।
 गोतमस्स भगवतो, सासने पब्बजिस्सति ॥
 सो पच्छा^९ पब्बजित्वान, युत्तयोगो विपस्सको^९ ।
 20 सब्बासवे परिञ्जाय, निब्बायिस्सति नासवो ॥
 वीरियं मे धुरधोरहं, योगक्खेमाधिवाहनं ।
 धारेमि अन्तिमं देहं, सम्मासम्बुद्धसासने ॥

१. चम्पकेहि—सी० ।

२-२. नावालञ्छकं—सी० ।

३. यं—सी० ।

४. अट्टपञ्जासके कप्पे—सी० ।

५. तारणो—सी० ।

६. सत्तपञ्जासके कप्पे—सी० ।

७. चम्पको—सी० ।

८. तथा—सी० ।

९. विपस्सति—सी० ।

सत्तसहस्से कतं कम्मं, फलं दस्सेसि मे इध ।

सुमुत्तो सरवेगोव, किलेसे भापयी मम ॥

ततो मं वननिरतं,^१ दिस्वा लोकन्तगू मुनि ।

वनवासिभिक्षूनग्गं^२, पञ्चपेसि महामति ॥

किलेसा भापिता मय्हं...पे०... ।

5

कतं बुद्धस्स सासनं" (अप १, ६०-६१) ति ॥

छळभिञ्जो पन हुत्वा थेरो सत्थारं धम्मसेनापतिञ्च वन्दितुं

सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय अनुपुब्बे सावत्थिं पत्वा जेतवनं

पविसित्वा सत्थारं धम्मसेनापतिञ्च वन्दित्वा कतिपाहं जेतवने

विहासि । अथ नं सत्था अरियगणमज्झे निसिन्नो आरञ्जकानं

10

भिक्षूनं अगगट्ठाने ठपेसि "एतदग्गं, भिक्षवे, मम सावकानं भिक्षूनं

आरञ्जकानं यदिदं रेवतो खदिरवनियो" (अं० नि० १, २४) ति ।

सो अपरभागे अत्तनो जातगामं गन्त्वा "चाला, उपचाला,

सीसूपचाला" ति तिस्सन्नं भगिनीनं पुत्ते "चाला उपचाला, सीसूप-

चाला" ति तयो भागिनेय्य आनेत्वा पब्बाजेत्वा कम्मट्ठाने नियोजेसि ।

15

ते कम्मट्ठानं अनुयुत्ता विहरन्ति । तस्मिं च समये थेरस्स कोचिदेव

आबाधो उप्पन्नो । तं सुत्वा सारिपुत्तत्थेरो रेवतं "गिलानपुच्छनं

B. 138

अधिगमपुच्छनं च करिस्सामी" ति उपगच्छि । रेवतत्थेरो धम्मसेना-

पतिं दूरतोव आगच्छन्तं दिस्वा तेसं सामणेराणं सतुप्पादनवसेन

ओवदन्तो^३ "चाले उपचाले" ति गाथं अभसि ।

20

४२. तत्थ चाले उपचाले ति तेसं आलपनं । "चाला, उप-

चाला, सीसूपचाला" ति हि इत्थिलिङ्गवसेन लद्धनामा ते तयो दारका

पब्बजिता पि तथा वोहरीयन्ती । "चाली उपचाली सीसूपचाली"

ति तेसं नामं" ति च वदन्ति । यदत्थं "चाला" ति आदिना

आमन्तनं कतं, तं दस्सेन्तो "पतिस्सता नु खो विहरथा" ति वत्वा^४

25

१. ज्ञाननिरतं—सी० ।

२. ज्ञायीनं भिक्षूनं अग्गं—सी० ।

३. ओवादं देन्तो—सी० ।

४. 'अथ' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

तत्थ कारणमाहु “आगतो वो वालं विय वेधी” ति । पतिस्सति^१
 पतिस्सतिका । खो^२ ति अवधारणे । आगतो ति आगच्छि । वो ति
 तुम्हाकं । वालं विय वेधी ति वालवेधी विय, अयं हेत्थ सङ्खेपत्थो—
 तिकखजवननिब्बेधिकपञ्चताय वालवेधिरूपो सत्थुकप्पो तुम्हाकं
 5 मातुलत्थेरो आगतो, तस्मा^३ समणसञ्जं उपट्टपेत्वा सतिसम्पजञ्चयुत्ता
 एव हुत्वा विहरथ, “यथाधिगते विहारे अप्पमत्ता भवथा” ति ।

तं सुत्वा ते सामणेरा धम्मसेनापतिस्स पच्चुगमनादिवत्तं
 कत्वा उभिन्नं मातुलत्थेरानं पटिसन्थारवेलायं नातिदूरे समाधिं
 समापज्जित्वा निसीदिसु । धम्मसेनापति रेवतत्थेरेन सद्धिं
 10 पटिसन्थारं कत्वा उट्ठायासना ते सामणैरे उपसङ्कमि, ते तथाकाल-
 परिच्छेदस्स कतत्ता थेरे उपसङ्कमन्ते एव उट्ठहित्वा वन्दित्वा
 अट्ठसु । थेरो “कतरकतरविहारेन विहरथा” ति पुच्छित्वा तेहि
 “इमाय इमाया” ति वुत्ते “दारके पि नाम एवं विनेन्तो मय्हं
 भातिको पच्चपादि^४ वत धम्मस्स अनुधम्मं” ति थेरं पसंसन्तो
 15 पक्कामि ।

खदिरवनियत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 139

३. सुमङ्गलत्थेरगाथावण्णना

सुमुत्तिको ति आयस्मतो सुमङ्गलत्थेरस्स गाथा । का उप्पति ?
 सो पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे विवट्टपनिस्सयं
 पुञ्जं उपचिनन्तो सिद्धत्थस्स भगवतो काले रुक्खदेवता हुत्वा
 निब्बत्ति । सो एकदिवसं सत्थारं न्हायित्वा एकचीवरं ठितं दिस्वा
 20 सोमनस्सप्पत्तो हुत्वा अप्फोटेसि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु
 संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थिया अविदूरे अञ्जतरस्मिं गामके

१. पतिस्सका—सी० ।

२. तु खो—सी० ।

३. ‘समणा’ सी पोत्थके अधिको पाठो । ४. सच्चवादी—सी० ।

तादिसेन कम्मनिस्सन्देन दलिदकुले निव्वत्ति । तस्स सुमङ्गलो ति
नामं अहोसि । सो वयप्पत्तो खुज्जकासितनङ्गलकुदालपरिक्खारो हुत्वा
कसिया जीवति । सो एकदिवसं रञ्जा पसेनदिकोसलेन भगवतो
भिक्षुसंघस्स च महादाने पवत्तियमाने दानोपकरणानि गहेत्वा 5
आगच्छन्तेहि मनुस्सेहि सद्धि दधिघटं गहेत्वा आगतो भिक्षूनं
सक्कारसम्मानं दिस्वा “इमे समणा सक्कपुत्तिया सुखुमवत्थसुनिवत्था
सुभोजनानि भुञ्जित्वा निवातेसु सेनासनेसु विहरन्ति, यन्नूनाहं पि
पब्बजेय्यं” ति चित्तेत्वा अञ्जतरं महाथेरं उपसङ्कमित्वा अत्तनो
पब्बज्जाधिप्पायं निवेदेसि । सो तं करुणायन्तो पब्बाजेत्वा कम्मट्ठानं
आचिक्खि । सो अरञ्जे विहरन्तो एकविहारे निव्विन्नो उक्कण्ठितो 10
हुत्वा विव्वभित्तुकामो^१ आतिगामं गच्छन्तो अन्तरामग्गे कच्छं
बन्धित्वा खेत्तं कसन्ते किलिद्वत्थनिवत्थे समन्ततो रजोकिण्णसरीरे
वातातपेन फुस्सन्ते कस्सके दिस्वा “महन्तं वतिमे सत्ता जीविक-
निमित्तं दुक्खं पक्कनुभोन्ती” ति संवेगं पटिलभि । आणस्स परिपाकं
गतत्ता यथागहितं कम्मट्ठानं उपट्ठासि । सो अञ्जतरं रुक्खमूलं 15
उपगन्त्वा विवेकं लभित्वा योनिसो मनसिकरोन्तो विपस्सनं वड्ढेत्वा
मग्गपटिपाटिया अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“अत्थदस्सी जिनवरो, लोकजेट्ठो नरासभो ।

विहारा अभिनिक्खम्म, तळाकं उपसङ्कमि ॥

न्हात्वा पित्वा च सम्बुद्धो, उत्तरित्वे^२ कचीवरो ।

अट्ठासि भगवा तत्थ, विलोकेन्तो दिसोदिसं ॥

भवने^१ उपविट्ठोहं, अद्दसं लोकनायकं ।

हट्ठो हट्ठेन चित्तेन, अप्फोटेसिं अहं तदा ॥

सतरंसिं व जोतन्तं, पभासन्तं व कञ्चनं ।

नच्चगीते पयुत्तोहं, पञ्चङ्गतूरियम्हि च ॥

B. 140

- यं यं योनुपपज्जामि, देवत्तं अथ मानुसं ।
 सब्बे सत्ते अभिभोमि, विपुलो होति मे यसो ॥
 नमो ते पुरिसाजञ्ज, नमो ते पुरिसुत्तम ।
 अत्तानं तोसयित्वान, परे^१ तोसेसि^२ त्वं मुनि ॥
 5 परिग्गहे निसीदित्वा, हासं कत्वान सुब्बते ।
 उपट्ठित्वा सम्बुद्धं, तुसितं उपपज्जहं ॥
 सोळसेतो कप्पसते^३, द्विनवएकचिन्तिता^४ ।
 सत्तरतनसम्पन्ना, चक्कवत्ती महब्बला ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 10 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, १७२) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा सम्पत्तिं अत्तनो दुक्खविमुत्तिं च कित्तनवसेन
 उदानं उदानेन्तो "सुमुत्तिको" ति आदिमाह ।

४३. तत्थ सुमुत्तिको ति सुन्दरा अच्चन्तिकताय अपुनब्भविका
 मुत्ति एतस्साति सुमुत्तिको । तस्स पन विमुत्तिया पासंसियताय
 15 अच्छरियताय च अप्फोटेन्तो आह— "समुत्तिको" ति । पुन तत्थ
 विमुत्तियं अत्तनो पसादस्स दळ्हभावं^३ दस्सेन्तो "साहु सुमुत्तिकोम्ही"
 ति आह, साधु^३ सुट्ठु मुत्तिको वतम्ही ति अत्थो । कुतो पनायं
 सुमुत्तिकता ति? कामं चायं थेरो सब्बस्मापि वट्ठदुक्खतो सुविमुत्तो,
 अत्तनो पन ताव उपट्ठितं अतिविय अनिट्ठभूतं दुक्खं दस्सेन्तो
 20 "तीहि खुज्जकेही" ति आदिमाह । तत्थ खुज्जकेही ति खुज्जस-
 भावेहि, खुज्जाकारेहि वा । निस्सक्कवचनं चेतं मुत्तसद्दापेक्खाय ।
 कस्सको हि अखुज्जोपि समानो तीसु ठानेसु अत्तानं खुज्जं कत्वा
 दस्सेति लायने कसने कुद्दालकम्मे च । यो हि पन कस्सको लायनादीनि
 B. 141 करोति, तानिपि असितादीनि कुटिलाकारतो खुज्जकानीति वुत्तं
 25 "तीहि खुज्जकेही" ति ।

१-१. परितोसेसि—सी० ।

२. सोळसकेकप्पसते—सी० ।

३. द्विनामा एकचिन्तिता—सी० ।

४. दल्लिमाकं—सी० ।

५. 'साधु' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

इदानीं तानि सरूपतो दस्सेन्तो “असितासुमया, नङ्गलासु मया, खुदकुहालासु मया” ति आह । तत्थ असितासु मया ति लवित्तेहि मया मुत्तन्ति अत्थो । निस्सक्के चेतं भुम्मवचनं । सेसेसु पि एसेव नयो । अपरे पन “असितासु मया ति लवित्तेहि करणभूतेहि मया खुज्जितं^१” ति वदन्ति । तेसं मतेन करणत्थे हेतुम्हि वा भुम्मवचनं । 5 “नङ्गलासू” ति लिङ्गविपल्लासं कत्वा वुत्तं, नङ्गलेहि कसिरेही ति तत्थो । अत्तना वळञ्जितकुहालस्स सभावतो वळञ्जनेन वा^२अप्पकताय वुत्तं “खुदकुहालासू” ति कुण्ठकुहालासू^३ ति पि^४ पाळि । वळञ्जनेनेव अतिखिण^५ खणित्तसू^६ ति अत्थो । इधमेवा ति म-कारो पदसन्धिकरो । अथ वा पी ति वा^७-सद्वो निपातमत्तं । गामके 10 ठितत्ता तानि असितादीनि किञ्चापि इधेव मम समीपेयेव, तथापि अलमेव होती ति अत्थो । तुरितवसेन चेतं आमेडितवचनं । ज्ञायामि^८ फलसमापत्तिज्झानवसेन दिट्ठधम्मसुखविहारत्थं दिब्बविहारादिवसेन च भाय । सुमङ्गला ति अत्तानं आलपति । भाने पन आदरदस्सनत्थं आमेडितं कतं । अप्पमत्तो विहरा ति सतिपञ्चा वेपुल्लप्पत्तिया 15 सब्बत्थकमेव अप्पमत्तोसि त्वं, तस्मा इदानीं सुखं विहर^९ सुमङ्गला । केचि पन “अरहत्तं अप्पत्वा एव विपस्सनाय वीथिपटिपन्नाय सासने सञ्जाताभिरतिया यथानुभूतं घरावासदुक्खं जिगुच्छन्तो थेरो इमं गाथं वत्वा पच्छा विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पाप्पणी” ति वदन्ति । तेसं मतेन “भाय अप्पमत्तो विहरा” ति पदानं अत्थो 20 विपस्सनामगवसेन पि युज्जति एव ।

सुमङ्गलत्थेरगाथावर्णना निट्ठिता । 05

१. मुच्छितं—सी० ।

२. ‘ति’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

३. ‘खुदकुहालासू’—सी० ।

४. ख—सी० ।

५. अतिखिण—सी० ।

६. खणन्तेसू—सी० ।

७. पि—सी० ।

८. ज्ञायामी—सी० ।

९. ‘सुखं विहर’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

B. 142

४. सानुत्थेरगाथावर्णना

मत्तं वा अम्म रोदन्ती ति आयस्मतो सानुत्थेरस्स गाथा । का
 उप्पत्ति ? सो पि^१ पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 विवट्ठूपनिस्सयं पुञ्ञं उपचिनन्तो इतो चतुनवुते कप्पे सिद्धत्थस्स
 भगवतो हत्थपादधोवनमुखविक्खालनानं अत्थाय उदकं उपनेसि ।
 ५ सत्था हि भोजनकाले हत्थपादे धोवितुकामो अहोसि । सो सत्थु
 आकारं सल्लक्खेत्वा उदकं उपनेसि । भगवा हत्थपादे धोवित्वा
 भुञ्जित्वा मुखं विक्खालेतुकामो अहोसि । सो तं पि जत्वा मुखोदकं
 १० उपनेसि । सत्था मुखं विक्खालेत्वा मुखधोवनकिच्चं निट्ठापेसि । एवं
 भगवा अनुकम्पं उपादाय तेन करीयमानं वेय्यावच्चं सादियि । सो तेन
 १० पुञ्ञकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा अपरापरं पुञ्ञानि कत्वा
 देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं अञ्जतरस्स
 उपासकस्स गेहे पटिसन्धि गण्हि । तस्मिं गम्भगतेयेव पिता पवासं
 १५ गतो, उपासिका दसमासच्चयेन पुत्तं विजायित्वा सानूतिस्स नामं
 अकासि । तस्मिं अनुक्कमेन वड्डन्ते^२ सत्तवस्सिकंयेव नं भिक्खून्
 १५ सन्तिके पब्बाजेसि “एवमयं अनन्तरायो वड्डित्वा अच्चन्तसुखभागी
 भविस्सती” ति । “सो सानुसामणेरो” ति पञ्ञातो पञ्ञवा
 वत्तसम्पन्नो बहुस्सुतो धम्मकथिको सत्तेसु मेत्तज्झासयो हुत्वा देव-
 २० मनुस्सानं पियो अहोसि मनापोति सब्बं सानुसुत्ते आगतनयेन
 वेदितब्बं ।

२० तस्स अतितजातियं माता यक्खयोनियं निब्बत्ति । तं यक्खा
 “सानुत्थेरस्स अयं माता” ति गरुचित्तिकारबहुला हुत्वा मानेन्ति^३ ।
 एवं गच्छन्ते काले पुथुज्जनभावस्स आदीनवं विभावेन्तं विय एक-
 दिवसं सानुस्स योनिसो मनसिकाराभावा अयोनिसो उम्मुज्जन्तस्स

१. किर-सी० ।

२. वड्डन्ते-सी० ।

३. पनामेन्ति-सी० ।

विब्भमितुकामताचित्तं उप्पज्जि । तं तस्स यक्खिनिमाता अत्वा
मनुस्समातुया आरोचेसि “तव पुत्तो सानु ‘विब्भमिस्सामी’ ति चित्तं
उप्पादेसि, तस्मा त्वं—

‘सानु’^१ पबुद्धं वज्जासि, यक्खानं वचनं इदं^१ ।

माकासि पापकं कम्मं, आवि वा यदि वा रहो ॥

सचे त्वं पापकं कम्मं, करिस्ससि करोसि वा ।

न ते दुक्खा पमुत्थत्थि, उप्पच्चापि पलायतो^२

(सं० नि० १, २१०) ति—

एवं भणाही’ ति । एवं च पन वत्वा यक्खिनिमाता तत्थेवन्तर-
धायि । मनुस्समाता पन तं सुत्वा परिदेवसोकसमापन्ना चेतोदुक्ख- 10
समप्पिता अहोसि । अथ सानुसामणेरो पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा
पत्तचीवरमादाय मातु सन्तिकं उपगतो मातरं रोदमानं दिस्वा
“अम्म, किं निस्साय रोदसी” ति वत्वा “तं निस्साय” ति च वुत्तो
मातु “मतं वा अम्म रोदन्ति, यो वा जीवं न दिस्सति” ति गाथं
अभासि । 15

४४. तस्सत्थो—अम्म रोदन्ता नाम आतका मित्ता वा अत्तनो
आतकं मित्तं वा मतं उद्दिस्स रोदन्ति परलोकं गतत्ता, यो वा
आतको मित्तो वा जीवं जीवन्तो देसन्तरं पक्कन्तताय च न
दिस्सति, तं वा उद्दिस्स रोदन्ति, उभयं पेतं मयि न विज्जति, एवं सन्ते
जीवन्तं^२ धरमानं मं पुरतो ठितं पस्सन्ती कस्मा अम्म रोदसि, मं 20
उद्दिस्स तव रोदनस्स कारणमेव नत्थी ति ।

तं सुत्वा तस्स माता “मरणं हेतं, भिक्खवे, यो सिक्खं
पच्चक्खाय हीनायावत्तती” ति सुत्तपादानुसारेण उप्पब्बजनं अरियस्स
विनये मरणन्ति दस्सेन्ती—

१-१. सानुमाबुद्धं, वज्जासि यक्खिनि
वचनं इदं—सी० ।

२. ‘ठितं’ सी पोत्थके अधिको पाठो ।

“मतं वा पुत्त रोदन्ति, यो वा जीवं न दिस्सति ।
 यो च कामे चजित्वान, पुनरागच्छते इध ॥
 तं वा पि पुत्त रोदन्ति, पुन जीवं मतो हि सो ।
 कुक्कुळा उब्भतो तात, कुक्कुळं पतितुमिच्छसी”
 (सं० नि० १, २१०) ति ॥

5

गाथाद्वयं अभासि ।

तत्थ कामे चजित्वान ति नेक्खम्मज्झासयेन वत्थुकामे पहाय,
 तं च किलेसकामस्स तदङ्गप्पहानवसेन वेदितव्वं । पब्बज्जा हेत्थ
 कामपरिच्चागो अधिप्पेतो । पुनरागच्छते इधा ति इध गेहे पुनदेव
 10 आगच्छति, हीनायावत्तनं सन्धाय वदति । तं वा पी ति यो
 B. 144 पब्बजित्वा विब्भमति, तं वा पि पुग्गलं मतं वियमादिसियो रोदन्ति ।
 कस्माति चे ? पुन जीवं मतो हि सो ति^१ विब्भमनतो^२ पच्छा यो^३
 जीवन्तो, सो^४ गुणमरणेन अत्थतो मतोयेव । इदानिस्स सविसेस-
 संवेगं^५ जनेतुं “कुक्कुळा” तिआदि वुत्तं । तस्सत्थो—अहोस्तं
 15 आदित्तं विय हुत्वा डहनट्ठेन कुक्कुळनिरयसदिसत्ता कुक्कुळा गिहिभावा
 अनुकम्पन्तिया मया उब्भतो उद्धतो तात सानु कुक्कुळं पतितुं
 इच्छसि पतितुकामोसी ति ।

तं सुत्वा सानुसामणरो संवेगजातो हुत्वा विपस्सनं पट्टपेत्वा न
 चिरस्सेव अरहतं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

20 “भुञ्जन्तं समणं दिस्वा, विप्पसन्नमनाविलं ।

घटेनोदकमादाय, सिद्धत्थस्स अदासहं ॥

निम्मलो^६ होमहं अज्ज^६, विमलो खीणसंसयो ।

भवे निब्बत्तमानस्स, फलं निब्बत्तते सुभं ॥

१. ‘यो’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

३. सो—सी० ।

५. विसेस—सी० ।

२. विब्भन्तो—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

६-६. निम्मलेहि गुणेहज्ज—सी० ।

चतुन्नवुतितो कप्पे, उदकं यमदासहं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, दकदानस्सिदं^१ फलं ॥
 एकसद्विम्हितो कप्पे, एकोव विमलो अहु ।
 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
 किलेसा भापिता मय्हं... पे०... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं' (अप० १, २४६) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा थेरो इमिस्सा गाथाय वसेन "मय्हं
 विपस्सनारम्भो अरहत्तप्पत्ति च जाता" ति उदानवसेन तमेव गाथं
 पच्चुदाहासि ।

सानुत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

५. रमणीयविहारित्थेरगाथावण्णना

B. 145

यथा पि भद्दो आजञ्जो ति आयस्मतो रमणीयविहारित्थेरस्स 10
 गाथा । का उप्पत्ति ? सो पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ^२
 पुञ्जानि उपचिनन्तो इतो एकनवुते कप्पे विपस्सि भगवन्तं दिस्वा
 पसन्नमानसो पञ्चपतिट्ठितेन वन्दित्वा कोरण्डपुप्फेहि पूजं अकासि ।
 सो तेन पुञ्जकम्मेन देवेसु^३ निब्बत्तित्वा अपरापरं पुञ्जानि कत्वा
 देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्सिं बुद्धुप्पादे राजगहे अञ्जतरस्स सेट्ठिस्स 15
 पुत्तो हुत्वा निब्बत्तो योब्बनमदेत कामेसु मुच्छं आपन्नो विहरति ।
 सो एकदिवसं अञ्जतरं पारदारिकं राजपुरिसेहि विविधा कम्मकारणा
 करीयमानं दिस्वा संवेगजातो सत्थु सन्तिके धम्मं सुत्वा पब्बजि ।
 पब्बजितो च रागचरितताय निच्चकालंसुसम्मट्ठं परिवेणं सुपट्ठितं
 पानीयपरिभोजनीयं सुपञ्जतं मञ्चपीठं कत्वा विहरति । तेन सो 20
 रमणीयविहारी त्वेव पञ्जायित्थ ।

१. उदकदानस्सिदं—सी० ।

२. 'भवे' सी० पोत्यके अधिको पाठो ।

३. देवलोक—सी० ।

सो रागुस्सन्नताय अयोनिसो मनसि करित्वा सञ्चेतनिकं
 सुक्कविस्सट्ठिआपत्ति आपज्जित्वा “धिरत्थु मं^१ एवंभूतो सद्धादेय्यं
 भुञ्जेय्यं” ति विप्पटिसारी हुत्वा “विब्भमिस्सामी” ति गच्छन्तो
 अन्तरामग्गे रुक्खमूले निसीदि, तेन च मग्गेन सकटेसु गच्छन्तेसु एको
 5 सकटयुत्तो गोणो परिस्समन्तो^२ विसमट्ठाने खलित्वा पति, तं
 साकटिका युगतो मुञ्चित्वा तिणोदकं दत्वा परिस्समं विनोदेत्वा
 पुनपि धुरे योजेत्वा अगमंसु । थेरो तं दिस्वा “यथायं गोणो सक्किं
 खलित्वा पि^३ उट्ठाय सक्किं धुरं वहति, एवं मयापि किलेसवसेन सक्किं
 खलितेनापि वुट्ठाय समणधम्मं कातुं वट्ठती” ति योनिसो उम्मुज्जन्तो^४
 10 निवत्तित्वा उपालित्थेरस्स अत्तनो पवत्ति आचिक्खित्वा तेन वुत्त-
 विधिना आपत्तितो वुट्ठित्वा सीलं पाकतिकं कत्वा पिप्पस्सनं
 पट्टपेत्वा न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

B. 146 15

“अक्कन्तं च पदं दिस्वा, चक्कालङ्कारभूसितं ।
 पदेनानुपदं यन्तो, विप्पस्सिस्स महेसिनो ॥
 कौरण्डं पुप्फितं दिस्वा, समूलं पूजितं मया ।
 हट्ठो हट्ठेन चित्तेन, अवन्दिं पदमुत्तमं ॥
 एकनवुत्तितो कप्पे, यं पुप्फमभिपूजयिं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं^५ फलं ॥
 सत्तपञ्चासकप्पमिह^६, एको वीतमलो अहुं ।
 20 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
 किलेसा भापिता मय्हं...पे०... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, २४०) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा विमुत्तिसुखं अनुभवन्तो अत्तनो पुब्बभाग-
 पटिपत्तिया सद्धिं अरियधम्माधिगमनदीपनिं “यथापि भट्ठो आजञ्जो,
 25 खलित्वा पतितिट्ठति” ति गाथं अभासि ।

१. मयं—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. पुप्फपूजायिदं—सी० ।

४. परिस्सन्तो—सी० ।

५. उपपज्जन्तो—सी० ।

६. सत्तपञ्चासके कप्पे—सी० ।

४५. तत्थ खलित्वा ति पक्खलित्वा । पतितिट्ठती ति पतितिट्ठति,
पुनदेव यथाठाने तिट्ठति । एवं ति यथा भद्दो उसभाजानीयो भारं
वहन्तो परिस्समप्पत्तो विसमट्ठानं आगम्म एकवारं पक्खलित्वा
पतितो न तत्तकेन धुरं छड्ढेति, थामजवपरक्कमसम्पन्नताय^१ पन
खलित्वा पि पतितिट्ठति, अत्तनो सभावेनेव ठत्वा भारं वहति, एवं 5
किलेसपरिस्समप्पत्तो किरियापराधेन खलित्वा तं खलितं थामवीरिय-
सम्पत्तिताय^२ पटिपाकतिकं कत्वा मग्गसम्मादिट्ठिया दस्सनसम्पन्नं,
ततो एव सम्मासम्बुद्धस्स सवनन्ते अरियाय जातिया जातताय
सावकं, तस्स उरे वायामजनिताभिजातिताय^३ ओरसं पुत्तं
भद्दाजानीयसदिसकिच्चताय आजानीयं ति च मं धारेथ उपधारेथा 10
ति अत्थो ।

रमणीयविहारित्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

६. समिद्धित्थेरगाथावण्णना

B. 147

सद्धायाहं पब्बजितो ति आयस्मतो समिद्धित्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कत्ताधिकारो तत्थ तत्थ^४ पुञ्ञानि
उपचिनन्तो इतो चतुनवुत्ते कप्पे सिद्धत्थं भगवन्तं पस्सित्वा पसन्न-
मानसो सवण्टानि पुप्फकानि कण्णिकवद्धानि गहेत्वा पूजेसि । सो 15
तेन पुञ्ञकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा अपरापरं पुञ्ञानि कत्वा
सुगतीसुयेव परिवत्तेन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे राजगहे कुलगेहे निब्बत्ति ।
तस्स जातकालतो पट्ठाय तं कुलं धनधञ्ञादीहि वड्ढि, अत्तभावो चस्स
अभिरूपो दस्सनीयो गुणवा' इति विभवसमिद्धिया च गुणसमिद्धिया
च समिद्धीत्वेव पञ्ञायित्थ । सो बिम्बिसारसमागमे बुद्धानुभावं 20
दिस्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा भावनाय युत्तप्पयुत्तो विहरन्तो

१. थामवीरियपरक्कम०—सी० ।

२. थामवीरिय सम्पत्तिता—सी० ।

३. वासमजनीति तायामि जातिताय—सी० । ४. 'भव' सी पोत्यके अधिको पाठो ।

भगवति तपोदारामे विहरन्ते एकदिवसं एवं चिन्तेसि
 “लाभा वत मे सत्था अरहं सम्मासम्बुद्धो, स्वाक्खाते चाहं
 धम्मविनये पब्बजितो, सब्बहाचारी च मे सीलवन्तो कल्याणधम्मा”
 ति । तसे वं चिन्तेन्तस्स उळ्ळारं पीतिसोमनस्सं उदपादि । तं
 5 असहन्तो मारो पापिमा थेरस्स अविदूरे महन्तं भेरवसद्दमकासि,
 पठविया उन्द्रियनकालो विय अहोसि । थेरो भगवतो तमत्थं आरो-
 चेसि । भगवा “मारो तुय्हं विचक्खुकम्माय चेतeti, गच्छ भिक्खु
 तत्थ अचिन्तेत्वा विहराही” ति आह । थेरो तत्थ गन्त्वा विहरन्तो
 न चिरस्सेव विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं

10 अपदाने—

“कणिकारं व जोतन्तं, निसिन्नं पब्बतन्तरे ।
 ओभासेन्तं दिसा सब्बा, सिद्धत्थं नरसारथिं ॥
 धनुं अद्वेज्झं^१ कत्वान, उसुं सन्नय्ह^२ हं^३ तदा ।
 पुप्फं सवण्ठं छेत्वान, बुद्धस्स अभिरोपयिं ॥
 15 चतुन्नवुत्तितो कप्पे, यं पुप्फमभिरोपयिं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 एकपञ्चासितो^४ कप्पे, एको आसिं जुतिन्धरो ।
 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 20 कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप० १.२४६) ति ॥

B. 148

अरहत्तं पन पत्वा तत्थेव विहरन्तस्स थेरस्स खीणासवभावं
 अजानन्तो पुरिमनयेनेव मारो महन्तं^४ भेरवसद्दं अकासि । तं सुत्वा
 थेरो अभीतो अच्चम्भी “तादिसानं मारानं सतं पि सहस्सं पि मय्हं
 लोमं पि न कम्पेती” ति अञ्जं व्याकरोन्तो “सद्धायाहं पब्बजितो”
 25 ति गार्थं अभासि ।

१. अद्वेज्झं—सी० ।

३. एकपञ्चासके—सी० ।

२. सन्धायहं—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

४६. तत्थ सद्धाया ति धम्मच्छन्दसमुट्ठानाय कम्मफलसद्धाय
 चेव रतनत्तयसद्धाय च । अहं ति अत्तानं निद्दिसति^१ । पब्बजितो ति
 उपगतो । अगारस्मा ति गेहतो घरावासतो वा । अनागारियं ति
 पब्बज्जं, सा हि यं किञ्चि^२ कसिवाणिज्जादिकम्मं 'अगारस्स हितं'
 ति अगारियं नाम, तदभावतो "अनगारिया" ति वुच्चति । सति 5
 पञ्जा च मे वुड्ढा ति सरणलक्खणा सति, पजाननलक्खणा पञ्जा
 ति इमे धम्मा विपस्सनाक्खणतो पट्ठाय मग्गपटिपाटिया याव
 अरहत्ता मे वुड्ढा वड्डिता, न दानि वड्डेतब्बा अत्थि^३ सतिपञ्जा
 वेपुल्लप्पत्ताति दस्सेति । चित्तं च सुसमाहितं ति अट्ठसमापत्तिवसेन
 चेव^४ लोकुत्तरसमाधिवसेन च चित्तं मे सुट्ठु समाहितं, न दानि तस्स 10
 समाधातब्बं अत्थि, समाधि वेपुल्लप्पत्तोति दस्सेति । तस्मा कामं
 करस्सु रूपानी ति पापिम मं उद्दिस्स यानि कानिचि विप्पकारानि
 यथारुचिं करोहि, तेहि पन नेव मं ब्याधयिस्ससि मम सरीरकम्पन-
 मत्तं पि कातुं न सक्खिस्ससि, कुतो चित्तञ्जथत्तं । तस्मा तव
 किरिया अप्पटिच्छि तपहेनकं विय न किञ्चि अत्थं सोधेति, केवलं तव 15
 चित्तविघातमत्तफलाति थेरो मारं तज्जेसि । तं सुत्वा मारो "जानाति
 मं समणो" ति तत्थेवन्तरधायि ।

समिद्धित्थेरागाथावण्णना निद्धिता ।

७. उज्जयत्येरागाथावण्णना

नमो ते बुद्ध वीरत्थू ति आयस्मतो उज्जयत्येरस्स गाथा । का
 उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्जानि
 करोन्तो इतो द्धानवुते कप्पे तिस्सं भगवन्तं पस्सित्वा पसन्नमानसो 20
 कणिकारपुप्फेहि पूजं अकासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके B. 149

१. उद्दिसति—सी० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. 'नव' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

निब्बत्तित्वा अपरापरं पुञ्ञानि कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं
बुद्धुप्पादे राजगहे अञ्जतरस्स सोत्तियब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति,
उज्जयोत्तिस्स नामं अहोसि । सो वयप्पत्तो तिण्णं वेदानं पारगू हुत्वा
तत्थ सारं अपस्सन्तो उपनिस्सयसम्पत्तिया चोदियमानो वेळुवनं
5 गन्त्वा सत्थु सन्तिके धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा चरियानुकूलं
कम्मट्ठानं गहेत्वा अरञ्जे विहरन्तो विपस्सनं वड्ढेत्वा न चिरस्सेव
अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“कणिकारं पुप्फितं दिस्वा, ओचिनित्वानहं तदा ।
तिस्सस्स अभिरोपेसिं, ओघतिण्णस्स तादिनो ॥
10 द्वेनवुते इतो कप्पे, यं पुप्फमभिरोपयिं ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
पञ्चत्तिसे इतो कप्पे, अरुणपाणीति^१ विस्सुतो ।
सत्तरत्तनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
15 कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप० १.२४३) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा सत्थु सन्तिकं गन्त्वा वन्दित्वा एकमन्तं
निसीदित्वा भगवतो थोमनाकारेन अञ्जं व्याकरोन्तो “नमो ते
बुद्ध वीरत्थू” ति गाथं अभासि ।

४७. तत्थ नमो ति पणामकित्तनं । ते हि^२ पणामकिरियाय
20 सम्पदानकित्तनं, तुय्हं ति अत्थो । बुद्ध वीरा ति च भगवतो
आलपनं । भगवा हि यथा अभिञ्जेय्यादिभेदस्स अत्थस्स
अभिञ्जेय्यादिभेदेन सयम्भूआणेन अनवसेसतो बुद्धत्ता “बुद्धो” ति
वुच्चति । एवं पञ्चत्तं पि मारानं अभिप्पमद्दवसेन पदहन्तेन महता
वीरियेन समन्नागतत्ता “वीरो” ति वुच्चति । अत्थू ति होतु, तस्स
25 “नमो” ति इमिना सम्बन्धो । विप्पमुत्तोसि सब्बधी ति सब्बेहि
किलेसेहि सब्बस्मिं च सङ्खारगते विप्पमुत्तो विसंयुत्तो असि भवसि,

न तथा किञ्चि अविप्पमुत्तं नाम अत्थि, यतोहं तुय्हापदाने विहरं,
विहरामि अनासवो ति तुय्हं तव अपदाने ओवादे गतमग्गे पटिपत्ति-
चरियाय विहरं यथासत्ति यथाबलं पटिपज्जन्तो कामासवादीनं
चतुन्नं पि आसवानं सुप्पहीनत्ता अनासवो विहरामि, तादिसस्स
नमो ते बुद्ध वीरत्थू ति ।

B. 150

5

उज्जयत्थेरगाथावण्णना निद्विता ।

८. सञ्जयत्थेरगाथावण्णना

यतो अहं ति आयस्मतो सञ्जयत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ?
सो पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ^१ विवट्ठूपनिस्सयं पुञ्चं
उपचिनन्तो विपस्सिस्स भगवतो काले महति पूगे संकित्तिवसेन वत्थुं
संघरित्वा रतनत्तयं उद्दिस्स पुञ्चं करोन्तो सयं दलिहो हुत्वा नेसं^२
गणादीनं^३ पुञ्चकिरियाय व्यावटो अहोसि । कालेन कालं भगवन्तं 10
उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा पसन्नमानसो भिक्खून् च तं तं वेय्यावच्चं
अकासि । सो तेन पुञ्चकम्मेन देवलोकं निब्बत्तो अपरापरं पुञ्चानि
कत्वा सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे राजगहे विभवसम्पन्नस्स
ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति सञ्जयो नाम नामेन, सो वयप्पत्तो
ब्राह्मायुगोक्खरसातिआदिके अभिञ्जाते ब्राह्मणे सासने अभिप्पसन्ने 15
दिस्वा सञ्जातप्पसादो सत्थारं उपसङ्कमि । तस्स सत्था धम्मं देसेसि ।
सो धम्मं सुत्वा सोतापन्नो अहोसि । अपरभागे पब्बजि । पब्बजन्तो
च खुरगगेयव छल्लभिञ्जो अहोसी । तेन वुत्तं अपदाने —

“विपस्सिस्स भगवतो, महापूगगणो^१ अहु ।

वेय्यावच्चकरो आसि, सब्बकिच्चेसु वावटो ॥

20

१. 'भवे' सी० पोत्थके अधिको पाठो । २-२. जनसंगहणादिवसेन—सी० ।

३. महाभूरिगणो—सी० ।

B. 151 5

देय्यधम्मो च मे नत्थि, सुगतस्स महेसिनो ।
 अवन्दि सत्थुनो पादे, विप्पसन्नेन चेतसो ॥
 एकनवुतितो कप्पे, वेय्यावच्चं अकासहं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, वेय्यावच्चस्सिदं फलं ॥
 इतो च अट्टमे कप्पे, राजा आसि सुचिन्तितो ।
 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
 किलेसा भापिता मय्हं...पे०... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, १६२) ति ॥

छलभिञ्जो पन हुत्वा अञ्जं व्याकरोन्तो "यतो अहं पब्बजितो"
 10 ति गाथं अभासि ।

४८. तत्थ यतो अहं पब्बजितो ति यतो पभुति यतो पट्टाय अहं
 पब्बजितो । पब्बजितकालतो पट्टाय नाभिजानामि सङ्कप्पं, अनरियं
 दोससंहितं ति रागादिदोससंहितं ततो एव अनरियं निहीनं, अरियेहि
 वा अनरणीयताय^१ अनरियेहि अरणीयताय च अनरियं पापकं
 15 आरम्भणे अभूतगुणादिसङ्कप्पनतो "सङ्कप्पो" ति लद्धनामं कामवित-
 क्रकादिमिच्छावितक्कं उप्पादितं नाभिजानामि ति, "खुरगोयेव मया
 अरहत्तं पत्तं" ति अञ्जं व्याकासि ।

सञ्जयत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

९. रामण्यकत्थेरगाथावण्णना

चिहचिहाभिनदिते ति आयस्मतो रामण्यकत्थेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 20 पुञ्जानि उपचिनन्तो सिखिस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा
 विञ्जुतं पत्तो भगवन्तं दिस्वा पसन्नमानसो पुप्फेहि पूजं अकासि ।

सो तेन पुञ्जकम्मेन देवल्लोके निब्बत्तो अपरापरं पुञ्जानि कत्वा
सुगतीसु एव परिवत्तेन्तो इमस्मि बुद्धुप्पादे सावत्थियं इब्भकुले^१
निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो जेतवनपटिग्गहणे सञ्जातप्पसादो पब्बजित्वा
चरियानुकूलं कम्मट्ठानं गहेत्वा अरञ्जे विहरति । तस्स अत्तनो
सम्पत्तिया पब्बजितसारुप्पाय च पटिपत्तिया पासादिकभावतो 5
रामणैय्यकोत्थेव समञ्जा अहोसि । अथेकदिवसं मारो थेरं भिसापेतु-
कामो भेरवसद् अकासि । तं सुत्वा थेरो थिरपकतिताय तेन
असन्तसन्तो “मारो अयं” ति जत्वा तत्थ अनादरं दस्सेन्तो
“चिहचिहाभिनदिते” ति गाथं अभासि ।

B. 152

४९. तत्थ चिहचिहाभिनदिते ति चिहचिहाति अभिण्हं पवत्त- 10
सद्दाय “चिहचिहा” ति लद्धनामानं वट्टकानं अभिनादनिमित्तं,
विरवहेतु ति अत्थो । सिप्पिकाभिरुतेहि चा ति सिप्पिका वुच्चन्ति
देवका परनामका गेलञ्जेन छातकिसदारकाकारा साखाभिगा ।
“महाकलन्दका” ति केचि, सिप्पिकानं अभिरुतेहि महावीरवेहि,
हेतुमिह चेतं करणवचनं, तंहेतु ति अत्थो । न मे तं फन्दति चित्तं 15
ति मम चित्तं न फन्दति न चवति^२ । इदं वुत्तं होति—इमस्मि
अरञ्जे विरवहेतु सिप्पिकाभिरुतहेतु विय पापिम तव विस्सरकरण-
हेतु मम चित्तं कम्मट्ठानतो न परिपतती ति । तत्थ कारणमाहु
“एकत्तनिरतं हि मे” ति । हि—सद्दो हेतु अत्थो, यस्मा मम चित्तं
गणसङ्गणिकं पहाय एकत्ते एकीभावे, बहिद्धा वा विक्खेपं पहाय 20
एकत्ते एकगताय, एकत्ते एकसभावे वा निब्बाने निरतं अभिरतं,
तस्मा कम्मट्ठानतो न फन्दति न चवती^३ ति, इमं किर गाथं वदन्तो
एव थेरो विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“सुवण्णवण्णो भगवा, सतरंसी पतापवा ।

चङ्कमनं समारूळ्हो, मेत्तचित्तो सिखीसभो ॥

25

१. इद्धे कुले—सी० ।

२. चलति—सी० ।

३. चलती—सी० ।

- पसन्नचित्तो सुमनो, वन्दित्वा आणमुत्तमं ।
 मिनेलपुप्फं पग्गय्ह, बुद्धस्स अभिरोपयिं ॥
 एकत्तिसे इतो कप्पे, यं पुप्फमभिपूजयि ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्ध पूजायिदं^१ फलं ॥
 5 एकूनत्तिसकप्पम्हि, सुमेघघननामको^२ ।
 सत्तरतनसम्पन्नो^३, चक्कवत्ती महब्बलो^४ ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं”(अप० १, २४३-४४)ति ॥

अयमेव च थेरस्स अञ्जाव्याकरणगाथा अहोसि ।

रामणेय्यकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 153

१०. विमलत्थेरगाथावण्णना

- 10 धरणी च सिञ्चति वा ति आयस्मतो विमलत्थेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? सो पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 विवट्ठूपनिस्सयं कुसलं उपचिनन्तो विपस्सिस्स भगवतो काले
 सङ्खधमनकुले निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो तस्मिं सिप्पे निप्फत्ति गतो
 एकदिवसं विपरिंस भगवन्तं पस्सित्वा पसन्नमानसो सङ्खधमनेन
 15 पूजं कत्वा ततो पट्ठाय कालेन कालं सत्थु उपट्ठानं अकासि । सो
 तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा अपरापरं पुञ्जानि कत्वा
 देवमनुस्सेसु संसरन्तो कस्सपस्स भगवतो काले “अनागते मे विमलो
 विसुद्धो कायो होतू” ति बोधिरुक्खं गन्धोदकेहि न्हापेसि, चेतियङ्गण-
 बोधियङ्गणेषु आसनानि धोवापेसि, भिक्खूनं पि किलिट्ठे समण-
 20 परिक्खारे धोवापेसि ।

१. पुप्फपूजायिदं—सी० ।

३. ०सम्पन्ना—सी० ।

२. सुमेघयसनामका—सी० ।

४. महब्बला—सी० ।

सो ततो चवित्वा देवेसु च मनुस्सेसु च परिवत्तेन्तो इमस्मिं
बुद्धुप्पादे राजगहे इब्भकुले^१ निब्बत्ति । तस्स मातुकुच्छियं वसन्तस्स
निक्खमन्तस्स च कायो पित्तसेम्हादीहि असंकिलिट्ठो पदुमपलासे
उदकबिन्दु विय अलग्गो पच्छिमभविकबोधिसत्तस्स विय सुविसुद्धो
अहोसि, तेनस्स विमलोत्वेव नामं अकंसु । सो वयप्पत्तो राजगहप्प- 5
वेसने बुद्धानुभावं दिस्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा कम्मट्ठानं गहेत्वा
कोसलरट्ठे पब्बतगुहायं विहरति । अथेकदिवसं चातुद्धीपिकमहामेघो
सकलं चक्कवाळगम्भं पत्थरित्वा पावस्सि । विवट्टट्ठायिम्हि बुद्धानं
चक्कवत्तीनं च धरमानकाले एव किर एवं वस्सति । धम्मपरिळाह-
वूपसमतो^२ उत्तुसप्पायलाभेन थेरस्स चित्तं समाहितं अहोसि एकगं । 10
सो समाहितचित्तो तावदेव विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा मग्गपटिपाटिया
अरहत्तं पाप्पुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

विपस्सिस्स^३ भगवतो, अहोसिं सङ्खधम्मको^४ ।
निच्चुपट्टानयुत्तोम्हि, सुगतस्स महेसिनो ॥
उपट्टानफलं पस्स, लोकनाथस्स तादिनो । 15
सट्ठि तूरियसहस्सानि, परिवारेन्ति मं सदा ॥
एकनवुत्तितो कप्पे, उपट्ठहिं^५ महाइस्मि ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, उपट्टानस्सिदं फलं ॥
चतुवीसे इतो कप्पे, महानिग्घोसनामका ।
सोळसांसिसु राजानो, चक्कवत्ती महब्बला ॥ 20
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कत्तं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, १६३) ति ॥

15

B. '154

20

अरहत्तं पन पत्वा कतकिच्चताय तुट्ठमानसो उदानं उदानेन्तो
“धरणी च सिञ्चति वा ति, मालुतो” ति गार्थं अभासि ।

१. इद्धे कुले—सी० ।

२. विपस्सिनो—सी० ।

५. यं उपट्ठि—सी० ।

२. सब्बपरिळाह०—सी० ।

४. सङ्खधम्मनको—सी० ।

५०. तत्थ धरणी ति पठवी, सा हि सकलं धराधरं धारेती ति
 “धरणी” ति वुच्चति । सिञ्चती ति समन्ततो नभं पूरेत्वा अभिप्प-
 वस्सतो महामेघस्स वुट्ठिधाराहि सिञ्चति । वा ति मालुतो ति
 उदकफुसितसम्मिस्सताय सीतलो वातो वायति । विज्जुता चरति नभे
 5 ति तत्थ तत्थ गज्जता गळगळायता महामेघतो निच्चरन्तियो
 सतेरता आकासे इतो चितो च विचरन्ति । उपसमन्ति वितक्का
 ति उत्तुसप्पायसिद्धेन समथविपस्सनाधिगमेन पुब्बभागे तदङ्गादिवसेन
 वूपसन्ता हुत्वा कामवितक्कादयो सब्बे पि नव महावितक्का
 अरियमग्गाधिगमेन उपसमन्ति । अनवसेसतो समुच्छिज्जन्ती ति ।
 10 वत्तमानसमीपताय अरियमग्गक्खणं वत्तमानं कत्वा वदति ।
 अतीतत्थे वा एकं पच्चुप्पन्नवचनं । चित्तं सुसमाहितं ममा ति ततो
 एव लोकुत्तरसमाधिना मम चित्तं सुट्ठु समाहितं, न दानि तस्स
 समाधाने किञ्चि कातब्बं अत्थी ति थेरो अञ्चं व्याकासि ।

विमलत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

पञ्चमवग्गवण्णना निट्ठिता ।

—०—

१. गोधिकादिचतुर्थेरगाथावण्णना

वस्सति देवो ति आदिका चतस्सो गोधिको, सुबाहु, वल्लियो,
उत्तियो ति इमेसं चतुन्नं थेरानं गाथा^१ । का उप्पत्ति ? इमे पि
पुरिमबुद्धेसु कताधिकारा तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि उपचिनन्तो इतो
चतुनवुते कप्पे सिद्धत्थस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्ञुतं
पत्वा अञ्ञमञ्ञं सहाया हुत्वा विचरिंसु । तेसु एको सिद्धत्थं 5
भगवन्तं पिण्डाय चरन्तं दिस्वा कटच्छुभिव्खं अदासि । दुतियो
पसन्नचित्तो हुत्वा पञ्चपतिट्ठितेन वन्दित्वा अञ्ञलि पग्गणिह । ततियो
पसन्नचित्तो एकेन पुप्फहत्थेन भगवन्तं पूजेसि । चतुत्थो सुमनपुप्फेहि
पूजमकासि । एवं ते सत्थरि चित्तं पसादेत्वा पसुतेन तेन पुञ्ञकम्मेन
देवलोके निब्बत्तित्वा पुन अपरापरं पुञ्ञानि कत्वा देवमनुस्सेसु 10
संसरन्तो कस्सपस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा सहायका
हुत्वा सासने पब्बजित्वा समणधम्मं कत्वा अम्हाकं भगवतो काले
पावायं चतुन्नं मल्लराजानं^२ पुत्ता हुत्वा निब्बत्तिंसु । तेसं गोधिको,
सुबाहु, वल्लियो, उत्तियो ति नामानि अकंसु । अञ्ञमञ्ञं पिय-
सहाया अहेसुं । ते केनचिदेव करणीयेन कपिलवत्थुं अगमंसु^३ । 15
तस्मिं च समये सत्था कपिलवत्थुं गन्त्वा निग्रोधारामे वसन्तो
यमकपाटिहारियं दस्सेत्वा सुद्धोदनप्पमुखे सक्कराजानो दमेसि ।
तदा ते पि चत्तारो मल्लराजपुत्तो पाटिहारियं दिस्वा लद्धप्पसादा
पब्बजित्वा विपस्सनाकम्मं^४ करोन्ता न चिरस्सेव सह पटिसम्मिदाहि
अरहत्तं पापुणिसु । तेन वुत्तं अपदाने— 20

१. गाथायो—सी० ।

२. मल्लराजून—सी० ।

३. अगमिंसु—सी० ।

४. विपस्सनाय कम्मं—सी० ।

“सुवण्णवण्णं सम्बुद्धं, आहुतीनं पटिग्गहं ।
 पवरा^१ अभिनिक्खन्तं वना^२ निब्बानमागतं^३ ॥
 कटच्छुभिव्खं पादासिं, सिद्धत्थस्स महेसिनो ।
 पञ्जाय^४ उपसन्तस्स, महावीरस्स तादिनो ॥
 5 पदेनानुपदायन्तं^५, निब्बापेन्ते महाजनं ।
 उळारा वित्ति^६ मे जाता, बुद्धे आदिच्चवन्धुने^६ ॥
 B. 156 चतुन्नवुत्तितो कप्पे, यं दानमददिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, भिक्खादानस्सिदं फलं ॥
 सत्तासीतिमिहतो कप्पे, महारेणुसनामका ।
 10 सत्तरतनसम्पन्ना, सत्तेते चक्कवत्तिनो ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, १६४) ति ॥

गोधिको थेरो ॥

“सुवण्णवण्णं सम्बुद्धं, निसभाजानियं यथा ।
 15 तिधापभिन्नं मातङ्गं, कुञ्जरं व महेसिनं ॥
 ओभासेन्तं दिसा सब्बा, उळुराजं व पूरितं ।
 रथियं पटिपज्जन्तं, लोकजेट्ठं अपस्सहं^७ ॥
 आणे चित्तं पसादेत्वा, पग्गहेत्वान अञ्जलिं ।
 20 पसन्नचित्तो सुमनो, सिद्धत्थमभिवादयिं ॥
 चतुन्नवुत्तितो कप्पे, यं कम्ममकरिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, आणसञ्जायिदं फलं ॥
 तेसत्तातिमिहतो कप्पे, सोळसासु^८ नरुत्ताम^८ ।
 सत्तरतनसम्पन्ना, चक्कवत्ती महब्बला ॥

१. पवना—सी० ।

२. पञ्जास्स—सी० ।

३. पीत्ति—सी० ।

४. अपस्सिहं—सी० ।

२-२. अहसं लोकनायकं—सी० ।

४. पदेनानुपदं यन्तो—सी० ।

६. आदिच्चवन्धुके—सी० ।

८-८. सोळसा गतनामका—सी० ।

किलेसा भ्रापिता मय्हं...पे०... ।
कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, १६४) ति ॥
सुबाहुत्थेरो ॥

"तिवरायं निवासीहं, अहोसिं मालिको तदा ।
अहसं विरजं बुद्धं, सिद्धत्थं लोकपूजितं^१ ॥
पसन्नचित्तो सुमनो, पुप्फहत्थमदासहं ।
तत्थ यत्थु' पपज्जामि, तस्स कम्मस्स वाहसा ॥
अनुभोमि फलं इट्ठं, पुब्बे सुकतमत्तनो ।
परिक्खित्तो सुमल्लेहि, पुप्फदानस्सिदं फलं ॥
चतुन्नवुत्तितो कप्पे, यं पुप्फमभिरोपयिं ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, पुप्फपूजायिदं फलं ॥
चतुन्नवुत्तुपादाय, ठपेत्वा वत्तमानकं^२ ।
पञ्चराजसता तत्थ, नज्जसमसनामका^३ ॥
किलेसा भ्रापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, १६५) ति ॥

5

10

B. 157

15

वल्लियो थेरो ॥

"सिद्धत्थस्स भगवतो, जातिपुप्फमदासहं ।
पादेसु^४ सत्त पुप्फानि, हासेनो^५ किरितानि मे ॥
तेन कम्मेनहं अज्ज, अभिभोमि नरामरे ।
धारेमि अन्तिमं देहं, सम्मासम्बुद्धसासने ॥
चतुन्नवुत्तितो कप्पे, यं पुप्फमभिरोपयिं^६ ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, पुप्फपूजायिदं फलं ॥
समन्तगन्धनामासु^७, तेरस चक्कवत्तिनो ।
इतो पञ्चमके कप्पे, चातुरन्ता जनाधिपा ॥

20

१. लोकनायकं—सी० ।

२. सत्तमानुसं—सी० ।

३. नज्जुपसमनामका—सी० ।

४. पदेसु—सी० ।

५. हासेता—सी० ।

६. ०भिपूजयि—सी० ।

७. समन्तभट्टनामासु—सी० ।

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, १६६) ति ॥

उत्तियो थेरो ॥

अरहत्तं पन पत्वा इमे चत्तारो पि थेरा लोके पाकटा पञ्जाता
 5 राजराजमहामत्तेहि^१ सक्कता गरुक्ता हुत्वा अरञ्जे सहेव
 विहरन्ति । अथेकदा राजा बिम्बिसारो ते चत्तारो थेरे राजगहं
 उपगते उपसङ्क्रमित्वा वन्दित्वा तेमासं वस्सावासत्थाय निमन्तेत्वा
 तेसं पाटियेक्कं कुटिकायो कारेत्वा सतिसम्मोसेन न^२ छादेसि^३ । थेरा
 अच्छन्नासु कुटिकासु विहरन्ति । वस्सकाले देवो न वस्सति । राजा
 10 "किं नु, खो, कारणं देवो न वस्सती" ति चिन्तेन्तो तं कारणं अत्वा
 ता कुटिकायो छादापेत्वा मत्तिकाकम्मं चित्तकम्मं च कारापेत्वा
 कुटिकामहं करोन्तो महतो भिक्खुसंघस्स दानं अदासि । थेरा रञ्जो
 अनुकम्पाय कुटिकायो पविसित्वा मेत्तासमापत्तियो समापज्जिसु ।
 B. 158 अथुत्तरपाचीनदिसतो^४ महामेघो उट्ठहित्वा थेरानं समापत्तितो
 15 वुट्ठानक्खण्येव वस्सितुं आरभि । तेसु गोधिकत्थेरो समापत्तितो
 वुट्ठाय सह मेघगज्जितेन—

५१. "वस्सति देवो यथा सुगीतं,
 छन्ना मे कुटिका सुखा निवाता ।
 चित्तं सुसमाहितं च मय्हं,
 20 अथ चे पत्थयसि पवस्स देवा" ति—

इमं गाथं अभासि ।

तत्थ वस्सती ति सिञ्चति वुट्ठिधारं पवेच्छति । देवो ति मेघो ।
 यथा सुगीतं ति सुन्दरगीतं^५ विय गज्जन्तो ति अधिप्पायो । मेघो हि
 वस्सनकाले सतपटलसहस्सपटलो^६ उट्ठहित्वा थनयन्तो विज्जुता

१. राजराजमहामत्तेहि—सी० ।

२-२. नच्छादेसि—सी० ।

३. अथन्तरा पाचीनदिसतो—सी० ।

४. सुन्दरं गीतं—सी० ।

५. सतपटलसहस्स पटलं—सी० ।

निच्छारेन्तो व सोभति, न केवलो । तस्मा सिनिद्धमधुरगम्भीरनिग्घोसो
वस्सति देवो ति दस्सेति । तेन सद्गतो अनुपपीळितं आह—“छन्ना
मे कुटिका सुखा निवाता” ति । यथा न देवो वस्सति, एवं तिणादीहि
छादिता अयं^१ मे कुटिका, तेन वुट्ठिवस्सेन अनुपपीळितं आह ।
परिभोगसुखस्स उतुसप्पायउतुसुखस्स च सम्भावतो^२ सुखा । 5
फुसितग्गळपिहितवातपानताहि वातपरिस्सयरहिता । उभयेन पि
आवाससप्पायवसेन अनुपपीळितं आह । चित्तं सुसमाहितं च मय्हं
ति चित्तं च मम सुट्ठु समाहितं अनुत्तरसमाधिना निब्बानारम्मणे
सुट्ठु अप्पितं, एतेन अब्भन्तरपरिस्सयाभावतो अप्पोस्सुककतं दस्सेति ।
अथ चे पत्थयसी ति अथ इदानी पत्थयसि चे, यदि इच्छसि । पवस्सा 10
ति सिञ्च उदकं पग्घर वुट्ठिधारं पवेच्छ । देवा ति मेघं आलपति ।

गोधिकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

२. सुबाहुत्थेरगाथावण्णना

इतरेहि वुत्तगाथासु ततियपदे^३ एव विसेसो । तत्थ सुबाहुना
वुत्तगाथायं चित्तं सुसमाहितं च काये ति मम चित्तं करजकाये
कायगतासतिभावनावसेन सुट्ठु समाहितं सम्मदेव अप्पितं । अयं हि
थेरो कायगतासतिभावनावसेन पटिलद्धम्भानं पादकं कत्वा विपस्सनं 15 B. 159
वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणि । तं सन्धायाह “चित्तं सुसमाहितं च काये”
ति ।

सुबाहुत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. सम्भावतो—सी० ।

३. दुतियपदे—सी० ।

३. वल्लियत्थेरगाथावण्णना

५३. वल्लियत्थेरगाथायं तस्सं विहरामि अप्पमत्तो ति तस्सं कुटिकायं अप्पमादपटिपत्तिया मत्थकं पापितत्ता अप्पमत्तो अरिय-विहारूपसंहितेन दिब्बविहारादिसंहितेन च इरियापथविहारेन विहरामि, अत्तभावं पवत्तेमी ति वुत्तं होति ।

वल्लियत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता

४. उल्लियत्थेरगाथावण्णना

५४. उल्लियत्थेरेन वुत्तगाथायं अट्ठुतियो ति असहायो, किलेससङ्गणिकाय गणसङ्गणिकाय च विरहितो ति अत्थो ।

उल्लियत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

चतुन्नं थेरानं गाथावण्णना निट्ठिता ।

५. अञ्जनवनियत्थेरगाथावण्णना

आसन्दि कुटिकं कत्वा ति आयस्मतो अञ्जनवनियत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? सो किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले सुदस्सनो नाम मालाकारो हुत्वा सुमनपुप्फेहि भगवन्तं पूजेत्वा अञ्जं पि तत्थ
10 तत्थ बहुं पुञ्जं कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो कस्सपस्स भगवतो सासने पब्बजित्वा समणधम्मं अकासि । अथ इमस्मिं बुद्धुप्पादे वेसालियं वज्जिराजकुले निब्बत्तित्वा तस्स वयप्पत्तकाले वज्जिरट्ठे अवुट्ठिभयं

व्याधिभयं अमनुस्सभयं ति तीणि भयानि उप्पज्जिसु । तं सब्बं रतन-
सुत्तवण्णनायं वुत्तनयेन^१ वेदितव्वं । भगवति पन वेसालिं पविट्ठे भयेसु च
वूपसन्तेसु सत्थु धम्मदेसनाय सम्बहुलानं देवमनुस्सानं धम्माभिसमये
च जाते अयं राजकुमारो बुद्धानुभावं दिस्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजि ।
यथा चायं, एवं अनन्तरं वुच्चमाना चत्तारो पि जाना । ते पि हि 5
इमस्स सहायभूता लिच्छविराजकुमारा एवं इमिना व नीहारेन
पब्बजिसु । कस्सपसम्बुद्धकाले^२ पि सहाया हुत्वा इमिना सहेव
पब्बजित्वा समणधम्मं अकंसु, पदुमुत्तरस्सपि भगवतो पादमूले
कुसलबीजरोपनादिं अकंसू ति । तत्थायं कतपुब्बकिच्चो साकेते
अञ्जनवने सुसानट्टाने वसन्तो उपकट्टाय वस्सूपनायिकाय मनुस्सेहि 10
छट्ठितं जिण्णकं आसन्दिं लभित्वा तं चतुसु पासाणेसु ठपेत्वा उपरि
तिरियं च तिणादीहि छादेत्वा द्वारं योजेत्वा वस्सं उपगतो । पठम-
मासेयेव घटेन्तो वायमन्तो अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“सुदस्सनो ति नामेन, मालाकारो अहं तदा ।

अदसं विरजं बुद्धं, लोकजेद्धं नरासभं ॥ 15

जातिपुप्फं गहेत्वान, पूजयिं पदुमुत्तरं ।

विसुद्धचक्खुं सुमनो, दिव्वचक्खुं समज्झगं ॥

एतिस्सा^३ पुप्फपूजाय, चितस्स पणिधीहि च ।

कप्पानं सतसहस्सं^४, दुग्गतिं नुपपज्जहं^५ ॥

सोळसासिंसु राजानो, देवुत्तरसनामका । 20

छत्तिसम्भिह इतो कप्पे, चक्कवत्ती महब्बला ॥

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, १६६) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा विमुत्तिसुखं पटिसंवेदेन्तो समापत्तितो वुट्ठाय
यथालद्धं सम्पत्तिं पच्चवेक्खित्वा पीतिवेगेन उदानेन्तो “आसन्दि 25
कुटिकं कत्वा” ति गाथं अभासि ।

१. वुत्तनयेनेव—सी० ।

२. कस्सपबुद्धकाले—सी० ।

३. एताय—सी० ।

४. सतसहस्सम्भिह—सी० ।

५. नुपपज्जहं—सी० ।

००१ .A

B. 161

५५. तत्थ आसन्दि कुटिकं कत्वा ति आसन्दी नाम दीघपादकं
चतुरस्सपीठं^१, आयतं चतुरस्सं पि अत्थियेव^२, यत्थ निसीदितुमेव
सक्का, न निपज्जितुं तं आसन्दि कुटिकं कत्वा वासत्थाय हेट्ठा
वुत्तनयेन कुटिकं कत्वा यथा तत्थ निसिन्नस्स उतुपरिस्सयाभावेन
सुखेन समणधम्मं कातुं सक्का, एवं कुटिकं कत्वा । एतेन परमुक्कं-
सगतं सेनासने^३ अत्तनो अप्पिच्छतं सन्तुट्ठिं^४ च दस्सेति । वुत्तं पि
चेतं धम्मसेनापतिना—

“पल्लङ्केन निसिन्नस्स, जण्णुकेनाभिवस्सति ।

अलं फासुविहाराय, पहितत्तस्स भिक्खुनो” ॥

10

(थेर० गा० ३६६) ति ।

अपरे “आसन्दिकुटिकं” ति पाठं क्त्वा “आसन्दिप्पमाणं
कुटिकं कत्वा” ति अत्थं वदन्ति । अञ्जे पन “आसननिसज्जादि-
गते मनुस्से उद्दिस्स मञ्चकस्स उपरि कतकुटिका आसन्दी
नाम, तं आसन्दि कुटिकं कत्वा” ति अत्थं वदन्ति । ओग्गय्हा ति
ओगाहेत्वा अनुपविसित्वा । अञ्जनं वनं ति एवंनामकं वनं^५,
अञ्जनवण्णपुप्फभावतो^६ हि अञ्जना वुच्चन्ति वल्लियो, तब्बहुलताय
तं वनं “अञ्जनवनं” ति नामं लभि । अपरे पन^७ “अञ्जना नाम
महागच्छा” ति वदन्ति, तं अञ्जनवनं ओग्गय्हु आसन्दिकं^८ कुटिकं
कत्वा तिस्रो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं ति विहरता मया
ति वचनसेसेनेव^९ योजना । इदमेव च थेरस्स अञ्जाव्याकरणं अहोसी
ति ।

अञ्जनवनियत्थेरगाथावण्णाना निट्ठिता ।

८८

१. चतुरस्सं मञ्चपीठं—सी० ।

२. होतियेव—सी० ।

३. सेनासनं—सी० ।

४. सन्तुट्ठतं—सी० ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

६. ०भासतो—सी० ।

७. सी० पोत्थके नत्थि ।

८. आसन्दि—सी० ।

९. वचनं सेसेन च—सी० ।

६. कुटिविहारित्थेरगाथावण्णना

को कुटिकायं ति आयस्मतो कुटिविहारित्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? सो किर पदुमुत्तरस्स भगवतो आकासेन गच्छन्तस्स
“उदकदानं दस्सामी” ति सीतलं उदकं गहेत्वा पीतिसोमनस्सजातो
उद्धम्मुखो हुत्वा उक्खिपि । सत्था तस्स अज्झासयं अत्वा पसादसंवड्डु-
नत्थं आकासे ठितो व सम्पटिच्छि । सो तेन अनप्पकं पीतिसोमनस्सं 5
पटिसंवेदेसि । सेसं अज्जनवनियत्थेरस्स वत्थुम्हि वुत्तसदिसमेव ।
अयं पन विसेसो—अयं किर वुत्तनयेन पब्बजित्वा कतपुब्बकिच्चो
विपस्सनं अनुयुज्जन्तो सायं खेत्तसमीपेन गच्छन्तो देवे फुसायन्ते
खेत्तपालकस्स पुञ्चं^१ तिणकुटिं दिस्वा पविसित्वा तत्थ तिणसन्थारके
निसीदि । निसिन्नमत्तो व उतुसप्पायं लभित्वा विपस्सनं उस्सुक्का- 10 B. 162
पेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“सुवण्णवण्णं सम्बुद्धं, गच्छन्तं अनिलज्जसे ।

घतासनं^२ व जलितं, आदित्तं व हुतासनं ॥

पाणिना उदकं गय्हं, आकासे उक्खिपि अहं ।

सम्पटिच्छि महावीरो, बुद्धो कारुणिको इसि ॥ 15

अन्तलिक्खे ठितो सत्था, पदुमुत्तरनामको ।

मम सङ्कप्पमञ्जाय, इमा^३ गाथा^३ अभासथ ॥

इमिना^४ दकदानेन^४, पीतिउप्पादनेन च ।

कप्पसतसहस्सं^५ पि, दुग्गतिं नुपपज्जति^६ ॥ 20

तेन कम्मेन द्विपदिन्द^७, लोकजेट्ट नरासभ ।

पत्तोम्हि अचलं ठानं, हित्वा जयपराजयं ॥

१. सुञ्चं—सी० ।

२. यथासिनं—सी० ।

३-३. इमं गाथं—सी० ।

४-४. इमिनोदकदानेन—सी० ।

५. कप्पसतसहस्सम्हि—सी० ।

६. नूपपज्जसि सी० ।

७. द्विपदिन्द—सी० ।

सहस्सराजनामेन, तयो ते चक्कवत्तिनो ।
 पञ्चसट्ठिकप्पसते, चातुरन्ता जनाधिपा ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, १६०) ति ॥

- 5 अरहतं पन पत्वा थेरे तत्थ निसिन्ने खेत्तपालको आगन्त्वा
 “को कुटिकायं” ति आह । तं सुत्वा थेरो “भिव्खु कुटिकायं” ति
 आदिमाह । तयिदं खेत्तपालस्स थेरस्स च वचनं एकज्झं कत्वा—

५६. “को कुटिकायं, भिव्खु कुटिकायं,
 वीतरागो सुसमाहितचित्तो ।
 10 एवं जानाहि आवुसो,
 अमोघा ते कुटिका कता” ति—

तथारूपेन^१ सङ्गीति आरोपितं ।

- तत्थ को कुटिकायं ति “इमिस्सं कुटिकायं को निसिन्नो” ति
 खेत्तपालस्स पुच्छावचनं । तस्स भिव्खु कुटिकायं ति थेरस्स पटि-
 15 वचनदानं । अथ नं अत्तनो अनुत्तरदक्खिण्यभावतो^२ तं^३ कुटिपरिभोगं
 B. 163 अनुमोदापेत्वा उळ्ळारं तमेव पुञ्जं पतिट्ठापेतुं “वीतरागो” तिआदि
 वुत्तं । तस्सत्थो—एको भिन्नकिलेसो भिव्खु ते कुटिकायं निसिन्नो,
 ततो एव सो अग्गमग्गेन सब्बसो समुच्छिन्नरागताय वीतरागो
 अनुत्तरसमाधिना निब्बानं आरम्भणं कत्वा सुट्ठु समाहितचित्तताय
 20 सुसमाहितचित्तो, इमं च अत्थं आवुसो खेत्तपाल यथाहं वदामि,
 ०९ एवं जानाहि सदहं अधिमुच्चस्सु । अमोघा तेकुटिका कता^३ तया कता
 कुटिका अमोघा अवज्झा सफला सउद्रया, यस्मा अरहता खीणासवेन
 परिभुत्ता । सचे त्वं अनुमोदसि, तं ते भविस्सति दीघरत्तं हिताय
 सुखाया ति ।

१. यथारूपेन—सी० ।

२-२. अनुत्तर दक्खिण्यभावभूतं—सी० ।

३. ‘अयं’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

तं सुत्वा खेत्तपालो “लाभा वत मे, सुलद्धं वत मे, यस्स मे
कुटिकायं एदिसो अय्यो पविसित्वा निसीदती” ति पसन्नचित्तो
अनुमोदन्तो अट्ठासि । इमं पन तेसं कथासत्त्लापं भगवा दिब्बाय
सोतधातुया सुत्वा अनुमोदनं चस्स अत्वा तम्भाविनिं सम्पत्तिं
विभावेन्तो खेत्तपालं इमाहि गाथाहि अज्झभासि—

5

“विहासि कुटियं^१ भिक्खु, सन्तचित्तो अनासवो ।

तेन कम्मविपाकेन, देविन्दो त्वं भविस्ससि ॥

छत्तिसक्खत्तुं^२ देविन्दो, देवरज्जं करिस्ससि ।

चतुत्तिसक्खत्तुं^३ चक्कवत्ती, राजा रट्ठे भविस्ससि ॥

रतनकुटिं^४ नामं पच्चेकबुद्धो, वीतरागो भविस्ससी” ति । 10

कुटिकायं लद्धविसेसत्ता पन थेरस्स ततो पभुति कुटिविहारीत्वेव
समञ्जा उदपादि । अयमेव च थेरस्स अञ्जाव्याकरणगाथापि
अहोसी ति ।

कुटिविहारित्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

७. दुतियकुटिविहारित्थेरगाथावण्णना

B. 164

अयमाहु पुराणिया ति आयस्मतो कुटिविहारित्थेरस्स^१ गाथा ।
का उप्पत्ति ? सो किर पदुमुत्तरस्स भगवतो पसन्नमानसो परिळाह- 15
काले नळविलीवेहि विरचितं बीजनिं अदासि । तं सत्था अनुमोदन-
गाथाय सम्पहंसेसि । सेसं यदेत्थ वत्तब्बं, तं^२ अञ्जनवनियत्थेर-
वत्थुम्हि वुत्तसदिसमेव । अयं पन विसेसो— अयं किर वुत्तनयेन
पब्बजित्वा अञ्जतराय पुराणकुटिकाय विहरन्तो समणधम्मं
अचिन्तेत्वा “अयं कुटिका जिण्णा, अञ्जं कुटिकं कातुं वट्ठती” ति 20

१. कुटिकायं—सी० ।

२. रतनकुटिको—सी० ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. छत्तिसक्खत्तुं—सी० ।

४. कुटिविहारियत्थेरस्स—सी० ।

नवकम्मवसेन चित्तं उप्पादेसि । तस्स अत्थकामा देवता संवेगजन-
नत्थं इमं उत्तानोभासं गम्भीरत्थं “अयमाहु” ति गाथमाहु ।

५७. तत्थ अयं ति आसन्नपचक्खवचनं । आहु ति अहोसी ति अत्थो ।
गाथासुखत्थं हि दीघं कत्वा वुत्तं । पुराणिया ति पुरातनी अद्भगता ।
5 अञ्जं पत्थयसे नव कुटिं ति इमिस्सा कुटिया पुराणभावेन जिण्णताय
इतो अञ्जं इदानि निब्बत्तनीयताय नवं कुटिं पत्थयसे पत्थेसि
आसीससि^१ । सब्बेन सब्बं पन आसं कुटिया बिराजय^२ पुराणियं विय
नवायं पि कुटियं आसं तण्हं अपेक्खं विराजेहि, सब्बसो तत्थ विरत्त-
चित्तो होहि । कस्मा ? यस्मा दुक्खा भिक्खु पुन नवा नाम कुटि भिक्खु
10 पुन इदानि निब्बत्तियमाना दुक्खावहत्ता दुक्खा, तस्मा अञ्जं नवं दुक्खं
अनुप्पादेन्तो यथानिब्बत्तायं पुराणियं येव कुटियं ठत्वा अत्तना कतब्बं
करोही ति । अयं हेत्थ अधिप्पायो—त्वं भिक्खु “अयं पुराणी तिण-
कुटिका जिण्णा” ति अञ्जं नवं तिणकुटिकं कातुं इच्छसि, न
समणधम्मं, एवं इच्छन्तो पन भावनाय अननुयुञ्जनेन पुनब्भवामिनिब्ब-
15 त्तिया अनतिवत्तनतो आयति अत्तभावकुटिं पि पत्थेन्तो कातुं
इच्छन्तोयेव नाम होति । सा पन नवा तिणकुटि विय करणदुक्खेन
ततो भिय्यो पि जरामरणसोकपरिदेवादिदुक्खसंसदृताय दुक्खा, तस्मा
तिणकुटियं विय अत्तभावकुटियं आसं अपेक्खं विराजय सब्बसो तत्थ
विरत्तचित्तो होहि^३, एव ते वट्टदुक्खं न भविस्सती ति । देवताय च
20 वचनं सुत्वा थेरो संवेगजातो विपस्सनं पट्टपेत्वा घटेन्तो वायमन्तो न
चिरस्सेव अरहत्ते पतिट्ठासि । तेन वुत्तं अपदाने—

B. 165

“पट्टमुत्तरबुद्धस्स^४, लोकजेट्टस्स^५ तादिनो ।

तिणत्थरे निसिन्नस्स, उपसन्तस्स तादिनो ॥

१. आसंससि—सी० ।

२. पुराणिया ति—सी० ।

३. होही ति—सी० ।

४. पट्टमुत्तरस्स बुद्धस्स—सी० ।

५. सन्तचित्तस्स—सी० ।

नळमालं गहेत्वान, बन्धित्वा^१ बीजनिं अहं ।
 बुद्धस्स उपनामेसिं, द्विपदिन्दस्स^२ तादिनो ॥
 पटिग्गहेत्वा सब्बञ्जू, बीजनिं लोकनायको ।
 मम सङ्कप्पमञ्जाय, इमं गाथं अभासथ ॥
 यथा मे कायो निब्बाति, परिळाहो न विज्जति । 5
 तथेव तिविधग्गीहि, चित्तं तव विमुच्चतु^३ ॥
 सब्बे देवा समागच्छुं, ये केचि वननिस्सिता ।
 सोस्साम बुद्धवचनं, हासयन्तं च दायकं ॥
 निसिन्नो भगवा तत्थ, देवसंघपुरक्खतो ।
 दायकं सम्पहंसेन्तो, इमा गाथा अभासथ ॥ 10
 इमिना बीजनिदानेन, चित्तस्स पणिधीहि च ।
 सुब्बतो नाम नामेन, चक्कवत्ती भविस्सति ॥
 तेन कम्मावसेसेन, सुक्कमूलेन चोदितो ।
 मालुतो नाम नामेन, चक्कवत्ती भविस्सति ॥
 इमिना बीजनिदानेन, सम्मानविपुलेन च । 15
 कप्पसतसहस्सं^४ पि^५, दुग्गतिं नुपपज्जति ॥
 तिसकप्पसहस्समिह, सुब्बता अट्ठतिसते^६ ।
 एकूनतिससहस्से^६, अट्ठ मालुतनामका ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं^७ (अप० १, १६७-६८) ति ॥ 20

अरहत्ते पन पतिट्ठितो “अयं मे अरहत्तप्पत्तिया अङ्कुसभूता”
 ति तमेव गाथं पच्चुदाहासि । सायेव च थेरस्स अञ्जाव्याकरण-
 गाथा अहोसि । कुटिओवादेन लद्धविसेसत्ता चस्स कुटिविहारीत्वेव^७
 समञ्जा अहोसी ति ।

दुतियकुटिविहारित्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१. पूजित्वा—सी० ।

२. द्विपदिन्दस्स — सी० ।

३. विमुच्चति—सी० ।

४. कप्पसतसहस्समिह—सी० ।

५. अट्ठहिंसुते—सी० ।

६. एकूनतिसे सतसहस्से—सी० ।

७. कुटिविहारियोत्वेव—सी० ।

८. रमणीयकुटिकत्थेरगाथावण्णना

रमणीया मे कुटिका ति आयस्मतो रमणीयकुटिकत्थेरस्स
गाथा । का उप्पत्ति ? सो पि किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले
कुसलबीजरोपनं कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो इतो अट्टारसकप्पसत-
मत्थके अत्थदस्सिस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्चुतं
5 पत्तो बुद्धारहं आसनं भगवतो अदासि । पुप्फेहि च भगवन्तं पूजेत्वा
पञ्चपतिट्ठितेन वन्दित्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । सेसं अञ्जनवनि-
यत्थेरस्स वत्थुम्हि वुत्तसदिसमेव । अयं पन विसेसो—अयं किर
वुत्तनयेन पब्बजित्वा कतपुब्बकिच्चो वज्जिरट्ठे अञ्जतरस्मिं
गामकावासे कुटिकायं विहरति, सा होति कुटिका अभिरूपा
10 दस्सनीया पासादिका सुपरिकम्मकतभित्तिभूमिका आरामपोक्खरणि-
रामणेय्यादिसम्पन्ना मुत्ताजालसदिसवालिकाकिण्णभूमिभागा थेरस्स
च वत्तसम्पन्नताय सुसम्मट्ठङ्गणतादिना भिय्योसो मत्ताय रमणीयतरा
हुत्वा तिट्ठति । सो तत्थ विहरन्तो विपस्सनं पट्ठपेत्वा न चिरस्सेव
अरहत्ते पतिट्ठासि । तेन वुत्तं अपदाने—

15 “काननं वनमोग्गय्ह, अप्पसद्दं निराकुलं ।
सीहासनं मया दिन्नं, अत्थदस्सिस्स तादिनो ॥
मालाहुत्थं गहेत्वान, कत्वा च नं पदक्खिणं ।
सत्थारं पयिरूपासित्वा, पक्कामि उत्तरामुखो ॥
तेन कम्मेन द्विपदिन्द^१, लोकजेट्ठ नरासभ ।
20 सन्निब्बापेमि अत्तानं, भवा सब्बे समूहता ॥
अट्टारसकप्पसते, यं दानमददिं तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, सीहासनस्सिदं फलं ॥
इतो सत्तकप्पसते^२, सन्निब्बापकखत्तियो^३ ।
सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥

१. दिपदिन्द—सी० ।

३. सन्दिमा नामखत्तियो—सी० ।

२. सत्ततिकप्पसते—सी० ।

किलेसा भापिता मय्हं...पे०... ।

कतं बुद्धस्स सासनं" (अप १, ६८-६९) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा थेरे तत्थ विहरन्ते कुटिकाय रमणीयभावतो
विहारपेक्खका मनुस्सा ततो ततो आगन्त्वा कुटिं पस्सन्ति ।
अथेकदिवसं कतिपया धुत्तजातिका इत्थियो तत्थ गता कुटिकाय
रमणीयभावं दिस्वा "एत्थ वसन्तो अयं समणो सिया अम्हेहि
आकङ्खनीयहृदयो" ति अधिप्पायेन "रमणीयं वो^१, भन्ते वसनट्ठानं,
मयं पि रमणीयरूपा पठमयोब्बने ठिता" ति वत्वा इत्थिकुत्तादीनि
दस्सेतुं आरभिसु । थेरो अत्तनो वीतरागभावं पकासेन्तो "रमणीया
मे कुटिका, सद्धादेय्या मनोरमा" ति गाथं अभासि ।

B. 167

5

10

५८. तत्थ रमणीया मे कुटिका ति "रमणीया ते, भन्ते कुटिका"
ति यं तुम्हेहि वुत्तं, तं सच्चं । अयं मम वसनकुटिका रमणीया
मनुञ्जरूपा, सा च खो सद्धादेय्या "एवरूपाय मनापं कत्वा पब्बजि-
तानं दिन्नाय इदं नाम फलं होती" ति कम्मफलानि सद्दहित्वा सद्धाय
धम्मच्छन्देन दातव्वत्ता सद्धादेय्या, न धनेन निव्वत्तिता । सयं च
सयं च तथादिन्नानि सद्धादेय्यानि पस्सन्तानं परिभुञ्जन्तानं च
मनो रमेती^२ ति मनोरमा । सद्धादेय्यत्ता एव हि^३ मनोरमा,
सद्धादीहि देय्यधम्मं सक्कच्चं अभिसङ्खरित्वा देन्ति, सद्धादेय्यं च
परिभुञ्जन्ता सप्पुरिसा दायकस्स अविसंवादनत्थं पि पयोगा-
सयसम्पन्ना होन्ति, न तुम्हेहि चिन्तिताकारेण पयोगासयविपन्ना ति
अधिप्पायो । न मे अत्थो कुमारीही ति यस्मा सब्बसो कामेहि
विनिवत्तितमानसो अहं, तस्मा न मे अत्थो कुमारीहि ।
कप्पियकारककम्मवसेनपि हि मादिसानं इत्थीहि पयोजनं नाम
नत्थि, पगेव रागवसेन, तस्मा न मे अत्थो कुमारीही ति । कुमारि-
ग्गहणं चेत्थ उपलक्खणं दट्ठब्बं । मादिसस्स नाम सन्तिके एवं

15

20

25

१. ते—सी० ।

२. रमती—सी० ।

३. व—सी० ।

पटिपज्जाही ति अयुत्तकारिणीहि याव अपरद्धं च तुम्हेहि समानज्झा-
 सयानं पुरतो अयं किरिया सोभेय्या ति दस्सेन्तो आह—“येसं अत्थो
 तर्हि गच्छथ नारियो” ति । तत्थ येसं ति कामेसु अवीतरागानं ।
 अत्थो ति पयोजनं । तर्हि ति तत्थ तेसं सन्तिकं । नारियो ति
 5 आलपनं । तं सुत्वा इत्थियो मङ्कुभूता पत्तक्खन्धा आगतमग्गेनेव
 गता । एत्थ^१ च^२ “न मे अत्थो कुमारीही” ति कामेहि अनत्थिक-
 भाववचनेनेव थेरेन अरहत्तं व्याकतं ति दट्ठब्बं ।

रमणीयकुटिकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 168

९. कोसलविहारित्थेरगाथावण्णना

सद्धायाहं पब्बजितो ति आयस्मतो कोसलविहारित्थेरस्स
 गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले
 10 कुसलबीजं रोपेत्वा तं तं पुञ्चं अकासि । सेसं अञ्जनवनियत्थेर-
 वत्थुसादिसमेव । अयं पन विसेसो—अयं किर वुत्तनयेन पब्बजित्वा
 कतपुब्बकिच्चो कोसलरट्ठे अञ्जतरस्मिं गामे एकं उपासककुलं
 निस्साय अरञ्जे विहरति, तं सो उपासको रुक्खमूले वसन्तं दिस्वा
 कुटिकं कारेत्वा अदासि । थेरो कुटिकायं विहरन्तो आवाससप्पायेन
 15 समाधानं लभित्वा विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा न चिरस्सेव अरहत्तं
 पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“हिमवन्तस्साविदूरे, वसामि पण्णसन्थरे ।
 घासेसु गेधमापन्नो^१, सेय्यसीलो चहं तदा ॥
 खणन्तालुकलम्बानि^२, बिळालितक्कलानि च ।
 20 कोलं भल्लातकं बिल्लं, आहत्वा पटियादितं ॥

१-१. एवं पन—सी० ।

२. रोधसम्पन्नो—सी० ।

३. वनमालुकलम्बानि—सी० ।

पदुमुत्तरो लोकविदू, आहुतीनं पटिग्गहो ।

मम सङ्कप्पमञ्जाय, आगच्छि मम सन्तिकं ॥

उपागतं महानागं, देवदेवं नरासभं ।

बिळ्ळालि पग्गहेत्वान, पत्तम्हि ओकिरिं अहं ॥

परिभुञ्जि महावीरो, तोसयन्तो ममं तदा ।

परिभुञ्जित्वान सब्बञ्जू, इमं गाथं अभासथ ॥

सकं चित्तं पसादेत्वा, बिळ्ळालि^१ मे अदा तुवं ।

कप्पानं^२ सतसहस्सं^३, दुग्गतिं नुपपज्जसि ॥

चरिमं वत्तते^४ मय्हं^५, भवा सब्बे समूहता ।

धारेमि अन्तिमं देहं, सम्मासम्बुद्धसासने ॥

चतुपज्जासितो कप्पे, सुमेखलिय^४ सण्हथो^४ ।

सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥

किलेसा भापिता मय्हं...पे०... ।

कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, १६९-७०) ति ॥

5

10

अरहत्तं पुन पत्वा विमुत्तिसुखप्पटिसंवेदनेन उप्पन्नपीतिवेगेन^२ 15 B. 169
उदानेन्तो "सद्धायाहं पब्बजितो" ति गाथं अभासि ।

५९. तत्थ सद्धाया ति भगवतो वेसालि उपगमने आनुभावं
दिस्वा "एकन्तनित्थानिकं इदं सासनं, तस्मा अद्धा इमाय पटिपत्तिया
जरामरणतो मुच्चिस्सामी" ति उप्पन्नसद्धावसेन पब्बजितो पब्बज्जं
उपगतो । अरञ्जे मे कुटिका कता ति तस्सा पब्बज्जाय अनुरूपवसेन 20
अरञ्जे वसतो मे कुटिका कता, पब्बज्जानुरूपं आरञ्जको हुत्वा
वूपकट्ठो विहरामी ति दस्सेति । तेनाह—“अप्पमत्तो च आतापी,
सम्पजानो पतिस्सतो” ति । अरञ्जवासलद्धेन^४ कायविवेकेन जागरियं
अनुयुञ्जन्तो तत्थ सत्तिया अविप्पवासेन अप्पमत्तो, आरद्धवीरियताय

03

१. बिळ्ळालं—सी० ।

२-२. कप्पानि सतसहस्सानि—सी० ।

३-३. वतमे आसि—सी० ।

४. सुमेखलियसमवयो—सी० ।

५. 'उदानं' सी० पोत्थके अत्रिको पाठो । ६. अरञ्जवासेन लद्धेन—सी० ।

आतापी, पुब्बभागियसतिसम्पजञ्जपारिपूरिया^१ विपस्सनं वड्ढेत्वा
अरहत्ताधिगमेन पञ्चासतिवेपुल्लप्पत्तिया अच्चन्तमेव सम्पजानो
पतिस्सतो विहरामीति अत्थो । अप्पमत्तभावादिकित्तने चस्स इदमेव
अञ्जाव्याकरणं अहोसि^२ कोसलरट्ठे चिरनिवासिभावेन पन
5 कोसलविहारीति समञ्जा जाताति ।

कोसलविहारित्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१०. सीवलित्थेरगाथावण्णना

ते मे इज्झिंसु सङ्कप्पाति आयस्मतो सीवलित्थेरस्स गाथा ।
का उप्पत्ति ? अयं पि पदुमुत्तरस्स भगवतो काले हेट्ठा वुत्तनयेन
विहारं गत्वा परिसपरियन्ते ठितो धम्मं सुणन्तो सत्थारं एकं
भिक्षुं लाभिनं अगगट्ठाने ठपेत्तं दिस्वा “मया पि अनागते एवरूपेन
10 भवितुं वट्ठती”ति दसबलं निमन्तेत्वा सत्ताहं सत्थु भिक्षुसंघस्स
च महादानं दत्वा “भगवा अहं इमिना अधिकारकम्मेन अञ्जं
सम्पत्तिं न पत्थेमि, अनागते पन एकबुद्धस्स सासने अहं पि तुम्हेहि
सो एतदग्गे ठपितभिक्षु विय लाभिनं अगगो भवेय्यं”ति पत्थनं
अकासि । सत्था अनन्तरायं दिस्वा “अयं ते पत्थना अनागते
15 गोतमबुद्धस्स सन्तिके समिज्झिस्सती”ति व्याकरित्वा पक्कामि ।
सो पि कुलपुत्तो यावजीवं कुसलं कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो
विपस्सीबुद्धकाले बन्धुमतीनगरतो अविदूरे एकस्मिं गामके पटिसन्धि
गणिह । तस्मिं समये बन्धुमतीनगरवासिनो रञ्जा सद्धिं साकच्छित्वा
दसबलस्स दानं देन्ति । ते एकदिवसं सब्बेव एकतो हुत्वा दानं देन्ता
20 “किं नु, खो, अम्हाकं दानमुखे^३ नत्थी”ति मधुं च गुळदधिं च न

१. पुब्बभागस्स सतिसम्पजञ्जास्स
पारिपूरिया—सी० ।

२. अहोसीति—सी० ।

३. दानमहे—सी० ।

अदंसु । ते “यतो कुतोचि आहरिस्सामी” ति जनपदतो नगर-
पविसनमग्गे^१ पुरिसं ठपेसुं । तदा एस कुलपुत्तो अत्तनो गामको गुळ-
दधिवारकं गहेत्वा “किञ्चिदेव आहरिस्सामी” ति नगरं गच्छन्तो “मुखं
धोवित्वा धोतहत्थपादो पविसिस्सामी” ति फासुकट्टानं ओलोकेन्तो
नङ्गलसीसमत्तं निम्मविक्खकं दण्डकमधुं दिस्वा “पुञ्जेन मे इदं 5
उप्पन्नं” ति गहेत्वा नगरं पाविसि । नागरेहि ठपितपुरिसो तं
दिस्वा “भो पुरिस, कस्सिम आहरसी” ति पुच्छि । न कस्सचि
सामि, विक्किणितुं पन मे इदं आभतं ति । तेन हि भो^२ इदं
कहापणं गहेत्वा एतं मधुं च गुळदधिं च देही ति । सो चिन्तेसि—
“इदं न बहुमूलं, अयं च एकप्पहारेनेव बहुं देति, वीमंसितुं वट्टती” 10
ति । ततो नं “नाहं एकेन कहापणेन देमी” ति आह । यदि एवं
द्वे गहेत्वा देही ति । द्वीहि पि न देमी ति । एतेनुपायेन वड्डेत्वा
सहस्सं पापुणि ।

सो चिन्तेसि “अतिवड्डितुं न वट्टति, होतु ताव इमिना कत्तब्ब-
किच्चं पुच्छिस्सामी” ति । अथ नं आह “इदं न बहुं अगघनकं, 15
त्वं च बहुं देसि, केन कम्मेन इदं गण्हासी” ति । इध भो नगर-
वासिनो रज्जा सद्धि पटिविरुज्झित्वा विपस्सीदसबलस्स दानं देन्ता
इदं द्वयं दानमुखे अपस्सन्ता परियेसन्ति, सचे इदं द्वयं न लभि-
स्सन्ति, नागरानं पराजयो भविस्सति, तस्मा सहस्सं कत्वा गण्हामी
ति । किं पनेतं नागरानमेव वट्टति^३, अञ्जेसं दातुं न वट्टती ति । 20
यस्स कस्सचि दातुं अवारितमेतं^४ ति । अत्थि पन कोचि नागरानं दाने
एकदिवसं सहस्सं दाता ति । नत्थि सम्मा ति । इमेसं^५ पन द्वित्रं
सहस्सगघनकभावं जानासी ति । आम जानामी ति । तेन हि गच्छ,
नागरानं आचिक्ख “एको पुरिसो इमानि द्वे मूलेन न देति” सहत्थेनेव
दातुकामो, तुम्हे इमेसं द्वित्रं कारणा निब्बितक्का होथा” ति, त्वं पन 25 B. 171

१. ‘पन’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

२. मे—सी० ।

३. वट्टती ति—सी० ।

४. पवारितमेतं—सी० ।

५. एसं—सी० ।

- मे इमस्मिं दानमुखे जेटुकभावस्स कायसक्खी होही ति । सो
परिव्वयत्थं गहितमासकेन पञ्चकटुकं गहेत्वा चुण्णं कत्वा दधितो^१
कञ्जियं^२ गहेत्वा तत्थ मधुपटलं पीळेत्वा पञ्चकटुकचुण्णेन योजेत्वा
एकस्मिं पटुमिनिपत्ते पक्खिपित्वा तं संविदहित्वा आदाय दसबलस्स
5 अविदूरट्टाने निसीदि महाजनेन आहरियमानस्स सक्कारस्स अविदूरे
अत्तनो पत्तवारं^३ ओलोकयमानो, सो ओकासं अत्वा सत्थु सन्तिकं
गन्त्वा अयं उप्पन्नदुग्गतपण्णाकारो, इमं मे अनुकम्पं पटिच्च
पटिग्गण्ठया ति । सत्था तस्स अनुकम्पं पटिच्च चतुमहाराजदत्तियेन
सेलमयपत्तेन तं पटिग्गहेत्वा यथा अट्टसट्ठिया भिक्खुसत्तसहस्सस्स
10 दिव्यमानं न खीयति, एवं अधिट्ठासि । सो कुलपत्तो निद्रितभत्त-
किच्चं भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं ठितो आह “दिट्ठो मे भगवा
अज्ज बन्धुमतीनगरवासिकेहि तुम्हाकं सक्कारो आहरियमानो,
अहं पि इमस्स कम्मस्स निस्सन्देन निब्बतनिब्बतभवे लाभगय-
सग्गप्पत्तो भवेय्यं” ति । सत्था “एवं होतु कुलपुत्ता” ति वत्वा तस्स च
15 नगरवासीनं च भत्तानुमोदनं कत्वा पक्कामि ।

- सो पि कुलपुत्तो यावजीवं कुसलं कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो
इमस्मिं बुद्धुप्पादे सुप्पवासाय राजधीताय कुच्छिम्हि पटिसन्धि
गणिह^४ । पटिसन्धिग्गहणतो पट्टाय सायं पातं च^५ पण्णाकारसत्तानि
सकटेनादाय सुप्पवासाय उपनीयन्ति । अथ^६ न^७ पुञ्जवीमंसनत्थं
20 हत्थेन बीजपच्छिं फुसापेन्ति । एकेकबीजतो सलाकसत्तं पि सलाकसहस्सं
पि निग्गच्छति । एकेककरीसखेत्ते पण्णासं पि सट्ठि पि सकटप्पमाणानि
उप्पज्जन्ति । कोट्टे पूरणकाले पि कोट्टद्वारं हत्थेन फुसापेन्ति । राज-
धीताय पुञ्जेन गण्हन्तानं गहितगहितट्टानं^८ पुन पूरति^९ ।

१. ठितो—सी० ।

२. हत्थपासं—सी० ।

३. ‘पंच पंच’—सी० ।

४. तं—सी० ।

५. पूरतेव—सी० ।

२. कुञ्चिकं—सी० ।

४. ‘तस्स’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

६. अथस्स—सी० ।

८. ‘पन न खीयति’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

परिपुण्णभत्तभाजनतो पि “राजधीताय पुञ्जं” ति वत्वा यस्स कस्सचि देन्तानं याव न उक्कड्ढन्ति^१, न ताव भत्तं खीयति, दारके कुच्छिगतेयेव सत्तवस्सानि अतिक्कमिंसु ।

गब्भे पन परिपक्के सत्ताहं महादुक्खं अनुभोसि । सा सामिकं आमन्तेत्वा^२ “पुरे मरणा^३ जीवमानाव दानं दस्सामी” ति सत्थु 5 सन्तिकं पेसेसि^४ “गच्छ^५, इमं पवत्ति सत्थु^६ आरोचेत्वा सत्थारं निमन्तेहि, यं च^७ सत्था वदेति^८, तं साधुकं उपलक्खेत्वा आगन्त्वा मय्हं कथेही” ति । सो गन्त्वा तस्सा सासनं भगवतो आरोचेसि^९ । सत्था “सुखीनी होतु सुप्पवासा कोलियधीता अरोगा, अरोगं पुत्तं विजायतू” (उ० ८०) ति आह । राजा तं सुत्वा भगवन्तं अभि- 10 वादेत्वा अत्तनो गामाभिमुखो पायासि । तस्स पुरे आगमनायेव सुप्पवासाय कुच्छित्तो धम्मकरणा^{१०} उदकं विय गब्भो निक्खमि, परिवारेत्वा निसिन्नजनो अस्सुमुखो व हसितुं आरद्धो तुट्ठपहट्ठो महाजनो रञ्जो सासनं आरोचेतुं अगमासि ।

राजा तेसं आगमनं^{११} दिस्वा व “दसबलेन कथितकथा निप्फन्ता भविस्सति मञ्जे” ति चिन्तेसि । सो आगन्त्वा सत्थु सासनं राज- 15 धीताय आरोचेसि । राजधीता तथा निमन्तितं जीवितभत्तमेव मङ्गलभत्तं भविस्सति, गच्छ सत्ताहं दसबलं निमन्तेही ति । राजा तथा अकासि । सत्ताहं बुद्धप्पमुखस्स संघस्स महादानं पवत्तयिंसु । दारको सब्बेसं आतीनं सन्तत्तं चित्तं निब्बापेन्तो जातो ति सीवलि- 20 दारकोत्वेवस्स नामं अकंसु । सो सत्तवस्सानि गब्भे वसितत्ता जातकालतो पट्ठाय सब्बकम्मक्खमो अहोसि । धम्मसेनापति

१. सक्कोन्ति—सी० ।	२. आमन्तेसि—सी० ।
३. ‘मे’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।	४. पेसेन्ती—सी० ।
५. गच्छस्सामि—सी० ।	६. सत्थुनो—सी० ।
७. ‘पन’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।	८. वदेति—सी० ।
९. उपपरिक्खित्वा—सी० ।	१०. धम्मकरणतो—सी० ।
११. गमनं—सी० ।	

सारिपुत्तो सत्तमे दिवसे तेन सद्धि कथासल्लापं अकासि । सत्था पि धम्मपदे गाथं अभासि—

“यो” मं पलिपथं दुग्गं, संसारं मोहमच्चगा ।

तिण्णो पारङ्गतो भायी, अनेजो अकथंकथी ।

5 अनुपादाय निब्बुतो, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं”

(ध० प० ५६) ति ॥

अथ नं थेरो एवमाह “किं पन तथा एवरूपं दुक्खरासि अनुभवित्वा पब्बजितुं न वट्ठती” ति । लभमानो पब्बजेय्यं भन्ते
01 ति । सुप्पवासा नं दारकं थेरेन सद्धि कथेत्तं दिस्वा “किं नु, खो,
10 मे पुत्तो धम्मसेनापतिना सद्धि कथेती” ति थेरं उपसङ्कमित्वा पुच्छि
“मय्हं पुत्तो तुम्हेहि सद्धि किं कथेति भन्ते” ति । अत्तना अनुभूतं
गम्भवासदुक्खं कथेत्वा “तुम्हेहि अनुज्जातो पब्बजिस्सामी” ति
B. 173 वदती ति । साधु, भन्ते पब्बाजेथ नं ति, थेरो तं विहारं नेत्वा
तचपञ्चककम्मट्ठानं दत्वा पब्बाजेन्तो “सीवलि, न तुय्हं अज्जेन
15 ओवादेन कम्मं अत्थि, तथा सत्तवस्सानि अनुभूतदुक्खमेव पच्च-
वेक्खाही” ति ।

“भन्ते, पब्बाजनमेव तुम्हाकं भारो, यं पन मया कातुं सक्का,
तमहं जानिस्सामी ति” ।

सो पन पठमकेसवट्ठिया ओहारणक्खणेयेव सोतापत्तिफले
20 पत्तिट्ठासि, दुतियाय ओहारणक्खणे सकदागामिफले^१, ततियाय
अनागामिफले सब्बेसं येव पन केसानं ओरोपनं च अरहत्तसच्छि-
किरिया च अपच्छा अपुरिमा अहोसि । तस्स पब्बजितदिवसतो
पट्ठाय भिक्खुसंघस्स चत्तारो पच्चया यावतिच्छकं उप्पज्जन्ति । एवं
एत्थ वत्थु समुट्ठितं ।

१. ‘पत्तिट्ठाय’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

अपरभागे सत्था सावलिंथि अगमासि । थेरो सत्थारं अभिवादेत्वा
“भन्ते, मय्हं पुञ्जं वीमंसिस्सामि, पञ्च मे भिक्खुसत्तानि देथा” ति
आह ।

“गण्ह सीवली ति” ।

सो पञ्चसते भिक्खू गहेत्वा हिमवन्ताभिमुखं गच्छन्तो अटविमग्गं 5
गच्छति, तस्स पठमं दिट्ठनिगोधे^१ अधिवत्था देवता सत्तदिवसानि
दानं अदासि । इति सो—

“निगोधं पठमं पस्सि, दुतियं पण्डवपब्बतं ।
ततियं अचिरवतियं, चतुत्थं वरसागरं ॥
पञ्चमं हिमवन्तं सो, छट्ठं छट्ठन्तुपागमि ।
सत्तमं गन्धमादनं, अट्ठमं अथ रेवतं” ति ॥

10

सब्बट्टानेसु सत्त सत्त दिवसानेव दानं अदंसु । गन्धमादनपब्बते पन
नागदत्तदेवराजा नाम सत्तसु दिवसेसु एकदिवसे खीरपिण्डपातं
अदासि, एकदिवसे सप्पिपिण्डपातं । भिक्खुसंघो आह—“इमस्स
देवरञ्जो नेव धेनुयो दुय्हमाना पञ्चायन्ति, न दधिनिम्मथनं, कुतो 15
ते देवराज इदं उप्पज्जती” ति । “भन्ते^१ कस्सपदसबलस्स काले
खीरसलाकभत्तदानस्सेतं फलं” ति देवराजा आह । अपरभागे सत्था
खदिरवनियरेवतस्स पच्चुग्गमनं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा थेरं अत्तनो सासने
लाभग्गयसग्गप्पत्तानं अग्गट्टाने ठपेसि ।

21
15

एवं लाभग्गयसग्गप्पत्तस्स पन इमस्स थेरस्स अरहत्तप्पत्तिं 20
एकच्चे आचरिया एवं वदन्ति “हेट्ठा वुत्तनयेन धम्मसेनापतिना
ओवादे दिन्ने यं मया कातुं सक्का, तमहं जानिस्सामी ति पब्ब-
जित्वा विपस्सनाकम्मट्टानं गहेत्वा तं दिवसंयेव अञ्जतरं विवित्तं
कुट्टिकं दिस्वा तं पविसित्वा मातुकुच्छिस्मि सत्त वस्सानि अत्तना
अनुभूतं दुक्खं अनुसरित्वा तदनुसारेण अतीतानागते तस्स अवेक्खन्तस्स 25

B. 174

आदित्ता विय तयो भवा उपट्ठहिंसु । जाणस्स परिपाकं गतत्ता
विपस्सनावीथि ओतरि, तावदेव मग्गप्पटिपाटिया सब्बे पि आसवे
खेपेन्तो अरहत्तं पापुणी” ति । उभयथा पि थेरस्स अरहत्तप्पत्तियेव^१
पकासिता । थेरो पन पभित्तपटिसम्भदो ब्रह्मभिञ्जो अहोसि । तेन

5 वुत्तं अपदाने—

“वरुणो नाम नामेन, देवराजा^२ अहं तदा ।
उपट्ठहेसि^३ सम्बुद्धं, सयोग्गबलवाहनो ॥
निब्बुते लोकनाथम्हि, अत्थदस्सीनरुत्तमे ।
तूरियं सब्बमादाय, अगमं बोधिमुत्तमं ॥
10 वादितेन च नच्चेन, सम्मताळसमाहितो ।
सम्मुखा विय सम्बुद्धं, उपट्ठि बोधिभुत्तमं ॥
उपट्ठहित्वा तं बोधिं, धरणीरुहपादपं ।
पल्लङ्कं आभुजित्वान, तत्थ कालङ्कतो अहं ॥
सककम्माभिरद्धोहं, पसन्नो बोधिमुत्तमे ।
15 तेन चित्तप्पसादेन, निम्मानं उपपज्जहं ॥
सट्ठितूरियसहस्सानि, परिवारेन्ति मं सदा ।
मनुस्सेसु च देवेषु, वत्तमानं भवाभवे ॥
तिविधग्गी^४ निब्बुता^३ मय्हं, भवा सब्बे समूहता ।
धारेमि अन्तिमं देहं, सम्मासम्बुद्धसासने ॥
20 सुबाहू नाम नामेन, चतुत्तिसासु खत्तिया ।
सत्तरतनसम्पन्ना, पञ्चकप्पसते इतो ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, १७४) ति ॥

B. 175

अरहत्तं पन पत्वा विमुत्तिसुखपटिसवेदनेन पीतिवेगेन उदानेन्तो

25 “ते मे इज्झिसु सङ्कप्पा” ति गाथं अभासि ।

१. अरहत्तप्पत्तियो—सी० ।

३. उपट्ठपेसि—सी० ।

२. एकराजा—सी० ।

४. तिविधग्गि निब्बुतो—सी० ।

६०. तत्थ ते मे इज्झिंसु सङ्कप्पा, यदत्थो पाविसि कुटिं,
 विज्जाविमुत्ति पच्चेसं ति पुब्बे मया कामसङ्कप्पादीनं समुच्छेदकरा^१
 नेक्खम्मसङ्कप्पादयो^२ अभिपत्थितायेव (१) “कदा नु खाहं^३
 तदायतनं^४ उपसम्पज्ज विहरिस्सामि, यदरिया एतरहि उपसम्पज्ज
 विहरन्ती” ति, विमुत्ताधिप्पायसज्जिता विमुत्ति उद्दिस्स सङ्कप्पा 5
 मनोरथा अभिण्हसो अप्पमत्ता यदत्थो यंपयोजनो येसं निप्फादनत्थं
 कुटिं सुञ्जागारं विपस्सितुं पाविसिं तिस्सो विज्जाफलविमुत्तिं च
 पच्चेसन्तो, गवेसन्तो ते मे इज्झिंसु ते सब्बेव इदानीं मय्हं इज्झिंसु
 समिज्झिंसु, निप्फन्नकुसलसङ्कप्पो परिपुण्णमनोरथो जातो ति अत्थो ।
 तेसं समिद्धभावं दस्सेतुं “मानानुसयमुज्जहं” ति वुत्तं । यस्मा 10
 मानानुसयमुज्जहं पजहिं समुच्छिन्दि, तस्मा ते मे सङ्कप्पा इज्झिंसू
 ति योजना । मानानुसये हि^५ पहीने अप्पहीनो नाम अनुसयो नत्थि,
 अरहत्तं च अधिगतमेव होती ति मानानुसयप्पहानं यथावुत्तसङ्कप्प-
 समिद्धिया कारणं कत्वा वुत्तं ।

सीवलित्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

छट्ठवग्गवण्णना निट्ठिता ।

१-१. समुच्छेदका नेक्खम्म सङ्कप्पादयो—सी० । २. (मय्हं)—सी० ।

३. खो—सी० । ४. महत्तायतनं—सी० ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

७. सत्तमवग्गो

१. वप्पत्थेरगाथावण्णना

पस्सति पस्सो ति आयस्मतो वप्पत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ?
 सो किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले हंसवतीनगरे कुलगेहे निब्ब-
 त्तित्वा विञ्जुतं पत्तो “असुको च असुको च थेरो सत्थु पठमं
 धम्मपटिग्गाहका अहेसु” ति थोमनं सुत्वा भगवन्तं उपसङ्गमित्वा
 5 पत्थनं पट्टपेसि—“अहं पि भगवा अनागते तादिसस्स सम्मासम्बुद्धस्स
 B. 176 पठमं^१ धम्मपटिग्गाहकानं अञ्जतरो भवेय्यं” ति, सत्थु सन्तिके
 सरणगमनं च पवेदेसि । सो यावजीवं पुञ्जानि कत्वा ततो चुतो
 देवमनुस्सेसु येव संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे कपिलवत्थुस्मिं वासेट्टस्स
 नाम ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, वप्पोतिस्स नामं अहोसि ।
 10 सो असितेन इसिना “सिद्धत्थकुमारो सब्बञ्जू भविस्सती” ति
 व्याकतो कोण्डञ्जप्पमुखेहि ब्राह्मणपुत्तेहि सद्धिं घरावासं पहाय
 तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा “तस्मिं सब्बञ्जुतं पत्ते तस्स सन्तिके
 धम्मं सुत्वा अमत्तं पापुणिस्सामी” ति उरुवेलायं विहरन्तं महासत्तं
 छब्बस्सानि पधानं पदहन्तं उपट्टहित्वा ओळारिकाहारपरिभोगेन
 15 निब्बिज्जित्वा इसिपतनं गतो । अभिसम्बुज्झित्वा सत्थारा सत्तसत्ता-
 हानि वीतिनामेत्वा इसिपतनं गन्त्वा धम्मचक्के पवत्तिते^२ पाटिपद-
 दिवसे सोतापत्तिफले पतिट्ठितो पञ्चमियं पक्खस्स अञ्जासिकोण्ड-
 ञ्जादीहि^३ सद्धिं अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने —

“उभिन्नं देवराजूनं, सङ्गामो^४ समुपट्ठितो^५ ।

20

अहोसि समुपव्यूळ्हो^६, महाघोसो अवत्तथ^६ ॥

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. ‘च’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

३. अञ्जाकोण्डञ्जादीहि—सी० । ४-४. सङ्गामे पच्चुपट्ठिते—सी० ।

५. समुपव्यूळ्हो—सी० ।

६. पवत्तथे—सी० ।

पदुमुत्तरो लोकविदू, आहुतीनं पटिग्गहो ।
 अन्तलिकवे ठितो सत्था, संवेजेसि महाजनं ॥
 सब्बे देवा अत्तमना, निक्खित्तकवचावुधा ।
 सम्बुद्धं अभिवादेत्वा, एकग्गासिसु तावदे ॥
 मय्हं^१ सङ्कप्पमञ्जाय, वाचासभिमुदीरयि ।
 अनुकम्पको लोकविदू, निब्बापेसि महाजनं ॥
 पदुट्टचित्तो मनुजो, एकपाणं विहेठयं ।
 तेन चित्तप्पदोसेन, अपायं उपपज्जति ।
 सङ्गामसीसे नागो^२ व^३, बहू पाणे विवेठयं ।
 निब्बापेथ सकं चित्तं, मा हञ्जित्थो पुनप्पुनं ॥
 द्विन्नं पि यक्खराजूनं, सेना सा विम्हिता अहु ।
 सरणं च उपागच्छुं, लोकजेट्ठं सुतादिनं ॥
 सञ्जापेत्वान जनतं, पदमुद्धरि^३ चक्खुमा ।
 पेक्खमानो व देवेहि, पक्कामि उत्तरामुखो ॥
 पठमं सरणं गच्छि, द्विपदिन्दस्स^४ तादिनो ।
 कप्पानं सतसहस्सं, दुग्गतिं नुपपज्जहं ॥
 महादुन्दुभिनामा च, सोळसासुं रथेसभा ।
 तिसकप्पसहस्सस्मिह, राजानो चक्कवत्तिनो ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, १७३) ति ॥

5

10

15 B. 177

20

अरहत्तं पन पत्वा अत्तना पटिलद्धसम्पत्तिं पच्चवेक्खणमुखेन
 सत्थु गुणमहन्ततं पच्चवेक्खित्वा "ईदिसं नाम सत्थारं बाहुलिकादि-
 वादेन समुदाचरिम्ह । अहो पृथुज्जनभावो नाम अन्धकरणो
 अचक्खुकरणो अरियभावोयेव चक्खुकरणो" ति दस्सेन्तो "पस्सति
 पस्सो" ति गाथं अभासि ।

02

25

१. अय्हं—सी० ।

२-२. नागेन—सी० ।

३. उद्धरी पन—सी० ।

४. द्विपदिन्दस्स—सी० ।

६१. तत्थ पस्सति पस्सो ति पस्सति सम्मादिट्ठिया धम्मे
 अविपरीतं जानाति बुज्झती ति पस्सो, दस्सनसम्पन्नो अरियो, सो
 पस्सन्तं अविपरीतदस्साविं "अयं अविपरीतदस्सावी" ति पस्सति
 पञ्चाचक्खुना धम्माधम्मं यथासभावतो जानाति । न केवलं पस्सन्त-
 5 मेव, अथ खो अपस्सन्तं च पस्सति, यो पञ्चाचक्खुविरहितो धम्मे
 यथासभावतो न पस्सति, तं पि अपस्सन्तं पुथुज्जनं "अन्धो वतायं
 भवं अचक्खुको" ति अत्तनो पञ्चाचक्खुना पस्सति । अपस्सन्तो अपस्सन्तं,
 पस्सन्तं च न पस्सती ति अपस्सन्तो पञ्चाचक्खुरहितो अन्धबालो
 तादिसं अन्धबालं अयं धम्माधम्मं यथासभावतो न पस्सती ति यथा
 10 अपस्सन्तं न पस्सति न जानाति, एवं अत्तनो पञ्चाचक्खुना धम्मा-
 धम्मं यथासभावतो पस्सन्तं च पण्डितं "अयं एवंविधो" ति न
 पस्सति न जानाति, तस्मा अहं पि पुब्बे दस्सनरहितो सकलं जेय्यं
 हत्थामलकं विय पस्सन्तं भगवन्तं अपस्सन्तं पि पूरणादिं यथासभावतो
 न पस्सिं, इदानीं पन बुद्धानुभावेन सम्पन्नो उभये पि यथासभावतो
 15 पस्सामी ति सेवितब्बासेवितब्बेसु अत्तनो अविपरीतपटिपत्तिं
 दस्सेति ।

वप्पत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 178

२. वज्जिपुत्तत्थेरगाथावण्णना

एकका मयं अरज्जे ति आयस्मतो वज्जिपुत्तत्थेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 विवट्ठूपनिस्सयं पुञ्जं उपचिन्तन्तो इतो एकनवुते कप्पे विपस्सिस्स
 20 भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विज्झुतं पत्तो एकदिवसं विपस्सिं
 भगवन्तं दिस्वा पसन्नमानसो नागपुप्फकैसरेहि पूजं अकासि । सो
 तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे अमच्चकुले
 निब्बत्ति, वज्जिपुत्तोतिस्स नामं अहोसि । सो भगवतो वेसालिगमने
 बुद्धानुभावं दिस्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा कतपुब्बकिच्चो कम्मट्ठानं

गहेत्वा वेसालिया अविदूरे अञ्चतरस्मि वनसण्डे विहरति । तेन च समयेन वेसालियं उस्सवो अहोसि । तत्थ तत्थ नच्चगीतवादितं पवत्तति, महाजनो हट्ठतुट्ठो उस्सवसम्पत्तिं पच्चनुभोति, तं सुत्वा सो भिक्खु अयोनिसो उम्मुज्जन्तो विवेकं वज्जमानो^१ कम्मट्ठानं विस्सज्जेत्वा अत्तनो अनभिरत्तिं पकासेन्तो—

5

“एकका मयं अरञ्जे विहराम,
अपविद्धं व नस्मिं दारुकं ।
एतादिसिकाय रत्तिया,
को सु नाम अम्हेहि पापियो” ति—

गाथमाह ।

10

तं सुत्वा वनसण्डे अधिवत्था देवता तं भिक्खुं अनुकम्पमाना “यदि पि, त्वं भिक्खु, अरञ्जवासं हीळेन्तो वदसि, विवेककामा पन विद्दसुनो तं बहु मञ्जन्ति येवा” ति इममत्थं दस्सेन्ती—

“एकको त्वं अरञ्जे विहरसि,
अपविद्धं व नस्मिं दारुकं ।
तस्स ते बहुका पिहयन्ति,
नेरयिका विय सग्गपामिनं” ति—

15

गाथं वत्वा “कथं हि नाम, त्वं भिक्खु, निय्यानिके सम्मासम्बुद्धस्स सासने पब्बजित्वा अनिय्यानिकं वितक्कं वितक्केस्ससी” ति सन्तज्जेन्ती संवेजेसि । एवं सो भिक्खु ताय देवताय संवेजितो कसाभिहतो विय भद्रो^२ अस्साजानीयो विपस्सनावीथिं ओतरित्वा न चिरस्सेव विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा अरहत्तं पाप्पुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

20 B. 179

“सुवण्णवण्णं सम्बुद्धं, सतरंसिं व भाणुमं^३ ।
ओभासेन्तं दिसा सब्बा, उळ्ळुराजं व पूरितं ॥

25

पुरक्खतं सावकेहि, सागरेहेव मेदनिं^१ ।
 नागं पग्गय्ह रेणूहि, विपस्सिस्साभिरोपयिं ।
 एकनवुत्तितो कप्पे, यं रेणुमभिरोपयिं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्ध^२ पूजायिदं फलं ॥
 5 पण्णतालीसितो^३ कप्पे^३, रेणु नामासि खत्तियो ।
 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, १७०) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा “अयं मे अरहत्तप्पत्तिया अङ्कुसो जातो”
 10 ति अत्तनो देवताय च वुत्तनयं संकट्टित्वा^४—

६२. एकका मयं अरञ्जे विहराम,
 अपविद्धं वनस्मिं दारुकं ।
 तस्स मे बहुका पिहयन्ति,
 नेरयिका विय सग्गगामिनं” ति—

15 गाथं अभासि ।

तस्सत्थो—अनपेक्खभावेन वने छड्डितदारुखण्डं विय यदि पि
 मयं एकका एककिनो असहाया इमस्मिं अरञ्जे विहराम, एवं
 विहरतो पन तस्स मे बहुका पिहयन्ति मं बहू अत्थ अत्थकामरूपा
 कुलपुत्ता अभिपत्थेन्ति “अहो वतस्स मयं पि वज्जिपुत्तत्थेरो विय
 20 घरबन्धनं पहाय अरञ्जे विहरेय्यामा” ति । यथा किं ? नेरयिका
 विय सग्गगामिनं, यथा नाम नेरयिका अत्तनो पापकम्मेन निरये
 निब्बत्तसत्ता सग्गगामीनं सग्गपगामीनं पिहयन्ति “अहो वत मयं
 पि निरयदुक्खं पहाय सग्गसुखं पच्चनुभवेय्यामा” ति एवंसम्पदमिदं
 ति अत्थो । एत्थ च अत्तनि गरुबहुवचनप्पयोगस्स इच्छितव्वत्ता

B. 180

१. मेदिनि—सी० ।

२. पुष्प—सी० ।

३-३. मनोसिलासितकप्पो—सी० ।

४. सरित्वा—सी० ।

“एकका मयं विहरामा” ति पुन तस्स अत्थस्स एकत्तं सन्धाय
 “तस्स मे” ति एकवचनप्पयोगो कतो । “तस्स मे”, “सग्गगामिनं”
 ति च उभयं पि ‘पिहयन्ती’ ति पदं अपेक्खित्वा उपयोगत्थे सम्पदान-
 निद्देशो दट्ठब्बो । तं अभिपत्थेन्ती ति च तादिसे अरञ्जवासादिगुणे^१
 अभिपत्थेन्ता नाम होन्ती ति कत्वा वुत्तं^२ । तस्स मे ति वा^३ तस्स 5
 मम सन्तिके गुणे ति अधिप्पायो ।

वज्जिपुत्तत्थेरगाथावण्णना निद्विता ।

३. पक्खत्थेरगाथावण्णना

चुता पतन्ती ति आयस्मतो पक्खत्थेरस्स गाथा । का उत्पत्ति ?
 सो पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि करोन्तो
 इतो एकनवुते कप्पे यक्खसेनापति हुत्वा विपस्सिं भगवन्तं दिस्वा
 पसन्नमानसो दिब्बवत्थेन पूजं अकासि । सो तेन पुञ्ञकम्मेन 10
 देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सक्केसु देवदहनिगमे
 साकियराजकुले निब्बत्ति, “सम्मोदकुमारो” तस्स नामं अहोसि ।
 अथस्स दहरकाले वातरोगेन पादा न वहिंसु । सो कतिपयं कालं
 पीठसप्पी विय विचरि । तेनस्स पक्खो ति समञ्ञा जाता । पच्छा
 अरोगकाले पि तथेव नं सञ्ञानन्ति, सो भगवतो आतिसमागमे 15
 पाटिहारियं दिस्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा कतपुब्बकिच्चो कम्मट्ठानं
 गहेत्वा अरञ्जे विहरति । अथेकदिवसं गामं पिण्डाय पविसितुं
 गच्छन्तो अन्तरामग्गे अञ्जतरस्मिं रुक्खमूले निसीदि । तस्मिं च
 समये अञ्जतरो कुललो मंसपेसिं आदाय आकासेन गच्छति, तं बहू
 कुलला अनुपतित्वा पातेसुं । पातितं मंसपेसिं एको कुललो 20
 अगगहेसि । तं अञ्जो अच्छिन्दित्वा गण्हि, तं दिस्वा थेरो “यथायं

१. ‘अभिपत्थेन्तानं’ सी० पोत्थके अधिको २. वुत्तमेवा ति—सी० ।

पाठो ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

B. 181

मंसपेसि, एवं कामा नाम बहुसाधारणा बहुदुक्खा बहुपायासा”
 ति कामेसु आदीनवं नेक्खम्मे च आनिसंसं पच्चवेविखत्वा विपस्सनं
 पट्टपेत्वा “अनिच्चं” ति आदिना मनसिकरोन्तो पिण्डाय चरित्वा
 कतभत्तकिच्चो दिवाट्टाने निसीदित्वा विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं
 5 पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“विपस्सी नाम भगवा, लोकेजेट्ठो नरासभो ।
 अट्टसट्टिसहस्सेहि, पाविसि बन्धुमं^१ तदा ॥
 नगरा अभिनिक्खम्म, अगमं दीपचेतियं ।
 अद्दसं विरजं बुद्धं, आहुतीनं पटिग्गहं ॥
 10 चुल्लासीतिसहस्सानि, यक्खा मय्हं उपन्तिके ।
 उपट्टहन्ति सक्कच्चं, इन्दं व तिदसा गणा ॥
 भवना अभिनिक्खम्म, दुस्सं पग्गय्हं^२ तदा^३ ।
 सिरसा अभिवादेसिं, तश्चा^४ दासिं^५ महेसिनो ॥
 अहो बुद्धो अहो धम्मो, अहो नो सत्थु सम्पदा ।
 15 बुद्धस्स आनुभावेन, वसुधायं पक्कम्पथ ॥
 तं च अच्छरियं दिस्वा, अब्भुतं लोमहंसनं ।
 बुद्धे चित्तं पसादेमि^६, द्विपदिन्दमिहं तादिने ॥
 सोहं चित्तं पसादेत्वा, दुस्सं दत्तवान सत्थुनो ।
 सरणं च उपागच्छिं, सामच्चो सपरिज्जनो ॥
 20 एकनवुत्तितो कप्पे, यं कम्ममकरिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 इतो पन्नरसे कप्पे, सोळसासुं सुवाहना ।
 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बला ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 25 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, १७१) ति ॥

१. नगरं—सी० ।

२-२. पग्गय्ह वन्दना—सी० ।

३-३. सच्चदायी—सी० ।

४. पसादेसि—सी० ।

अरहत्तं पन पत्वा यदेव संवेगवत्थुं अङ्कुसं कत्वा विपस्सनं
वड्ढेत्वा अञ्जा अधिगता, तस्स संकित्तनमुखेन अञ्जं व्याकरोन्तो
“चुता पतन्ती” ति गाथं अभासि ।

६३. तत्थ चुता ति भट्ठा । पतन्ती ति अनुपतन्ति । पतिता
ति चवनवसेन भूमियं पतिता, आकासे वा सम्पतनवसेन पतिता । 5
गिद्धा ति गेधं आपन्ना । पुनरागता ति पुनदेव उपगता । च— B. 182
सद्दो सब्बत्थ योजेतब्बो । इदं वुत्तं होति—पतन्ति अनुपतन्ति च
इध कुलला, इतरस्स मुखतो चुता च मंसपेसि, चुता पन सा भूमियं
पतिता च, गिद्धा गेधं आपन्ना सब्बेव कुलला पुनरागता । यथा
चिमे कुलला, एवं संसारे परिब्भमन्ता सत्ता ये कुसलधम्मतो चुता, 10
ते पतन्ति निरयादीसु, एवं पतिता च, सम्पत्तिभवे ठिता तत्थ
कामसुखानुयोगवसेन कामभवे रूपारूपभवेसु च^१ भवन्निकं तिवसेन
गिद्धा च पुनरागता भवतो अपरिमुत्तत्ता तेन तेन भवगामिना
कम्मेन तं तं भवसञ्चितं दुक्खं आगता एव, एवंभूता
इमे सत्ता । मया पन कतं किच्चं परिञ्चादिभेदं सोळसविधं 15
पि किच्चं कतं, न दानि तं कातब्बं अत्थि । रतं रम्मं रमितब्बं
अरियेहि सब्बसङ्खतविनिस्सटं निब्बानं रतं अभिरतं रम्मं । तेन च
सुखेनन्वागतं^२ सुखं फलसमापत्तिसुखेन अनुआगतं उपगतं^३ अच्चन्तसुखं
निब्बानं, सुखेन वा सुखापटिपदाभूतेन विपस्सनासुखेन मग्गसुखेन
च अन्वागतं फलसुखं निब्बानसुखं चाति अत्थो वेदितब्बो । 20

पक्खत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

४. विमलकोण्डञ्जत्थेरगाथावण्णना

दुमव्हयाय उप्पन्नो ति विमलकोण्डञ्जत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे

१. ज्ञान—सी० ।

२. सुखेनावगतं—सी० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

- विवटूपनिस्सयं पुञ्ञं उपचिनन्तो इतो एकनवुते कप्पे विपस्सिस्स
 भगवतो काले विभवसम्पन्ने कुले निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो एक-
 दिवसं विपस्सि भगवन्तं महितिया परिसाय परिवुतं धम्मं देसेन्तं
 दिस्वा पसन्नमानसो चतूहि सुवण्णपुप्फेहि पूजेसि । भगवा तस्स
 5 पसादसंवड्ढनत्थं तथारूपं इद्धाभिसङ्खारं अभिसङ्खारेसि, यथा
 सुवण्णाभा सकलं तं पदेसं ओत्थरति । तं दिस्वा भिय्योसो मत्ताय
 पसन्नमानसो हुत्वा भगवन्तं वन्दित्वा तं निमित्तं गहेत्वा गेहं गन्त्वा
 बुद्धारम्मणं पीतिं अविजहन्तो केनचि रोगेन कालं कत्वा तुसितेसु
 उपपन्नो अपरापरं पुञ्ञानि कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं
 B. 183 10 बुद्धुप्पादे राजानं बिम्बिसारं पटिच्च अम्बपालिया कुच्छिम्हि पटि-
 सन्धिं गणिह । राजा हि बिम्बिसारो तरुणकाले अम्बपालिया
 रूपसम्पत्तिं सुत्वा सञ्जाताभिलासो कतिपयमनुस्सपरिवारो
 अञ्जातकवेसेन वेसालिं^१ गन्त्वा एकरत्तिं ताय संवासं कप्पेसि ।
 तदा अयं तस्सा कुच्छिम्हि पटिसन्धिं अग्गहेसि । सा च गब्भस्स
 15 पतिट्ठितभावं तस्स आरोचेसि । राजा पि अत्तानं जानापेत्वा
 दातब्बयुत्तकं दत्वा पक्कामि । सा गब्भस्स परिपाकमन्वाय पुत्तं
 विजायि, 'विमलो' तिस्स नामं अहोसि, पच्छा विमलकोण्डञ्जो
 ति पञ्ञायित्थ । सो वयप्पत्तो भगवतो वेसालिगमने बुद्धानुभावं
 दिस्वा पसन्नमानसो पब्बजित्वा कतपुब्बकिच्चो विपस्सनं पट्टपेत्वा न
 20 चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“विपस्सी नाम भगवा, लोकजेट्ठो नरासभो ।

निसिन्नो जनकायस्स, देसेसि अमतं पदं ॥

तस्साहं धम्मं सुत्वानं^२, द्विपदिन्नस्स^३ तादिनो^४ ।

सोण्णपुप्फानि^५ चत्तारि, बुद्धस्स अभिरोपयि ॥

१. वेसालियं—सी० ।

२. सुत्वा—सी० ।

३. दिपदिन्दस्स—सी० ।

४. सत्थुनो—सी० ।

५. सोवण्ण०—सी० ।

सुवण्णच्छदन^१ आसि, यावता परिसा तदा ।
 बुद्धाभा च सुवण्णाभा, आलोको विपुलो^२ अहु ॥
 उदग्गचित्तो सुमनो, वेदजातो कतञ्जली ।
 वित्तिसञ्जननो^३ तेसं^३, दिट्ठधम्मसुखावहो ॥
 आयाचित्वान सम्बुद्धं, वन्दित्वान च सुव्वतं । 5
 पामोज्जं जनयित्वान, सकं भवनुपागमि ॥
 भवने उपविट्ठोहं, बुद्धसेट्ठं अनुस्सरि ।
 तेन चित्तप्पसादेन, तुसितं उपपज्जहं ॥
 एकनवुतितो कप्पे, यं पुप्फमभिरोपयि ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धं पूजायिदं फलं ॥ 10
 सोळसासिसु राजानो, नेमिसम्मतनामका ।
 तेतालीसे इतो कप्पे, चक्कवत्ती महब्बला ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, १७५) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अञ्जापदेसेन अञ्जं व्याकरोन्तो 15 B. 184
 "दुमव्हयाया" ति गाथं अभासि ।

६४. तत्थ दुमव्हयाया ति दुमेन अम्बेन अव्हातब्बाय, अम्ब-
 पालिया ति अत्थो । आधारे चेत्तं भुम्मवचनं । उप्पन्नो ति
 तस्सा कुच्छियं उप्पन्नो उप्पज्जमानो च । जातो पण्डरकेतुना ति
 धवलवत्थधजत्ता "पण्डरकेतू" ति पञ्जातेन बिम्बिसाररञ्जा हेतु- 20
 भूतेन जातो, तं पटिच्च निव्वत्तो ति अत्थो । उप्पन्नो ति वा
 पठमाभिनिव्वत्तिदस्सनं^४ । ततो हि जातो ति अभिजातिदस्सनं ।
 विजायनकालतो पट्टाय हि लोके जातवोहारो । एत्थ च "दुमव्हयाय
 उप्पन्नो" ति इमिना अत्तुक्कंसनभावं अपनेति, अनेकपतिपुत्तानं पि

१. सुवण्णच्छदना—सी० ।

२. विमलो—सी० ।

३-३. पीतिसञ्जननो चेव—सी० ।

४. पुप्फ—सी० ।

५. ०दस्सनापुब्बं—सी० ।

विसेसाधिगमसम्भवं च दीपेति । “जातो पण्डरकंतुना” ति इमिना विञ्जातपितिकदस्सनेन परवम्भनं अपनेति । केतुहा ति मानप्पहायी । मनो हि उण्णतिलक्खणत्ता केतु विया ति केतु । तथा हि सो “केतु-कम्यतापच्चुपट्टानो” ति वुच्चति । केतुनायेवा ति पञ्चाय एव ।

- 5 पञ्चा हि अनवज्जधम्मेसु अच्चुग्गतट्ठेन मारसेनप्पमद्दनेन पुब्बज्ज-मट्ठेन च अरियानं धजा नाम । तेनाह “धम्मो हि इसिनं धजो” (सं० नि० १, २३३) ति । महाकेतुं पधंसयी ति महाविसयताय महन्ता, सेय्यमानजातिमानादिभेदतो बहवो च मानप्पकारा, इतरे च किलेस-धम्मा समुस्सितट्ठेन केतु एतस्सा ति महाकेतु मारो पापिमा । तं
- 10 बलविधमनं विसयातिक्कमनवसेन अभिभवि निब्बिसेवनं अकासी ति । “महाकेतुं पधंसयी” ति अत्तानं परं विय दस्सेन्तो अञ्जा-पदेसेन अरहत्तं व्याकासि ।

विमलकोण्डञ्जात्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

५. उक्खेपकतवच्छत्थेरगाथावण्णना

- उक्खेपकतवच्छस्सा ति आयस्मतो उक्खेपकतवच्छत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? सो पि किर पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ
- 15 तत्थ भवे विवट्ठूपनिस्सयं पुञ्जं उपचिनन्तो इतो चतुनवुते कप्पे सिद्धत्थस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो सत्थारं उद्दिस्स माळं^१ करोन्तस्स पूगस्स एकत्थम्भं अलभन्तस्स थम्भं दत्त्वा सहायकिच्चं अकासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा अपरापरं पुञ्जानि कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे
- 20 सावत्थियं अञ्जतरस्स ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, वच्छोतिस्स गोत्ततो आगतनामं । सो सत्थु सन्तिके धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो

B. 185

पब्बजित्वा कोसलरट्ठे गामकावासे वसन्तो आगतागतानं भिक्खून्
सन्तिके धम्मं परियापुणाति । “अयं विनयो इदं सुत्तन्तं अयं अभि-
धम्मो” ति पन^१ परिच्छेदं न जानाति । अथेकदिवसं आयस्मन्तं
धम्मसेनापत्तिं पुच्छित्वा यथापरिच्छेदं सब्बं सल्लक्खेसि । धम्मसङ्गी-
तिया पुब्बे पि पिटकादिसमञ्जा परियत्तिसद्धम्मे ववत्थिता एव, यतो 5
भिक्खून् विनयधरादिवोहारो । सो तेपिटकं बुद्धवचनं उगगहन्तो
परिपुच्छन्तो तत्थ वुत्ते रूपारूपधम्मे सल्लक्खेत्वा विपस्सन् पट्ठपेत्वा
सम्मसन्तो न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“सिद्धत्थस्स भगवतो, महापूगगणो अहु ।

सरणं गता च ते बुद्धं, सद्दहन्ति तथागतं ॥

10

सब्बे सङ्गम्म मन्तेत्वा, माळं^२ कुब्बन्ति सत्थुनो ।

एकत्थम्भं अलभन्ता, विचिनन्ति ब्रह्मावने ॥

तेहं^३ अरञ्जे दिस्वान, उपगम्म गणं तदा ।

अञ्जलिं पगगहेत्वान, पटिपुच्छि गणं अहं ॥

ते मे पुट्ठा वियाकंसु, सीलवन्तो उपासका ।

15

माळं^४ मयं कत्तुकामा, एकत्थम्भो न लब्भति ॥

एकत्थम्भं ममं देथ, अहं दस्सामि सत्थुनो ।

आहरिस्सामहं थम्भं, अप्पोस्सुक्का भवन्तु^५ ते^६ ॥

ते मे थम्भं पवेच्छिसु, पसन्ना तुट्ठमानसा ।

ततो पटिनिवत्तित्वा, अगमंसु सकं घरं ॥

20

अचिरं गते पूगगणे, थम्भं अहासहं तदा ।

हट्ठो हट्ठेन चित्तेन, पठमं उस्सपेसहं^१ ॥

तेन चित्तप्पसादेन, विमानं उपपज्जहं ।

B. 186

उब्बिद्धं भवनं मय्हं, सत्तभूमं समुगगतं ॥

१. पद—सी० ।

२. साळं—सी० ।

३. ताहं सी० ।

४. साळं सी० पोत्थके सब्बत्थ ।

५-५. भवाथ वो—सी० ।

६. उपपेसहं—सी० ।

- वज्जमानासु भेरीसु, परिचारेमहं^१ सदा ।
 पञ्चपञ्चासकप्पम्हि, राजा आसिं यसोधरो ॥
 तत्थापि भवनं मय्हं, सत्तभूमं समुग्गतं ।
 कूटागारवरूपेतं, एकत्थम्भं मनोरमं ॥
 5 एकवीसतिकप्पम्हि, उदेनो नाम खत्तियो ।
 तत्रापि भवनं मय्हं, सत्तभूमं समुग्गतं ॥
 यं यं योनुपपज्जामिं, देवत्तं अथ मानुसं ।
 अनुभोमि सुखं सब्बं, एकत्थम्भस्सिदं फलं ॥
 चतुन्नवुत्तितो कप्पे, यं थम्भमददं तदा ।
 10 दुग्गतिं नाभिजानामि, एकत्थम्भस्सिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, ६५-६६) ति ॥

- अरहत्तं पन पत्वा कतकिच्चत्ता अकिलासुभावे ठितो अत्तनो
 सन्तिकं उपगतानं गहट्टपब्बजितानं अनुकम्पं उपादाय तेपिटकं
 15 बुद्धवचनं वीमंसित्वा धम्मं देसेसि । देसेन्तो च एकदिवसं अत्तानं परं
 विय कत्वा दस्सेन्तो—

६५. “उक्खेपकतवच्छस्स, सङ्कलितं बहूहि वस्सेहि ।

तं भासति गहट्टानं, सुनिसन्नो उल्लारपामोज्जो ति—

गाथं अभासि ।

- 20 तत्थ उक्खेपकतवच्छस्सा ति उक्खेपवच्छस्स, भिक्खुनो
 सन्तिके विसुं विसुं उग्गहितं विनयपदेसं सुत्तपदेसं अभिधम्मपदेसं च
 यथापरिच्छेदं विनयसुत्ताभिधम्मानं येव उपरि खिपित्वा सज्जायन-
 वसेन तत्थ तत्थेव पक्खिपित्वा^२ ठितवच्छेना^३ ति^३ अत्थो करणत्थे
 हि इदं सामिवचनं । सङ्कलितं बहूहि वस्सेही ति बहुकेहि संवच्छरेहि

१. परिवारेमहं—सी० ।

२. परिखिपित्वा—सी० ।

३-३. ठितवसेना ति—सी० ।

सम्पिण्डनवसेन हृदये ठपितं^१ । “सङ्खलितं” ति पि पाठो, सङ्खलितं
विय कतं एकावद्धवसेन वाचुग्तं कतं । यं बुद्धवचनं ति वचनसेसो ।
तं ति तं परियत्तिधम्मं भासति कथेति । गहट्टानं ति तेसं
येभुय्यताय वुत्तं । सुनिसिन्नो ति तस्मिं धम्मे सम्मा निच्चलो निसिन्नो,
लाभसक्कारादि^२ अपच्चासीसन्तो केवलं विमुत्तायतनसीसेयेव ठत्वा 5
कथेती ति अत्थो । तेनाह “उळारपामोज्जो” ति फलसमापत्ति-
सुखवसेन धम्मदेसनावसेनेव च उप्पन्नउळारपामोज्जो ति । वुत्तं
हेतं—

“यथा^३ यथावुसो भिक्खु यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं वित्थारेन
परेसं देसेति । तथा तथा सो तस्मिं धम्मे लभति अत्थवेदं, लभति 10
धम्मवेदं, लभति धम्मूपसंहितं पामोज्जं” ति आदि ।

उक्खेपकतवच्छत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

६. मेघियत्थेरगाथावण्णना

अनुसासि महावीरो ति आयस्मतो मेघियत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे कुसल-
बीजानि रोपेन्तो इतो एकनवुत्ते कप्पे विपस्सिस्स भगवतो काले
कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुत्तं पापुणि । तस्मिं च समये विपस्सी 15
भगवा बुद्धकिच्चस्स परियोसानमागम्म आयसङ्खारं ओस्सज्जि । तेन
पठवीकम्पादीसु उप्पन्नेसु महाजनो भीततसितो अहोसि । अथ नं
वेस्सवणो महाराजा तमत्थं विभावेत्वा समस्सासेसि । तं सुत्वा महा-
जनो संवेगप्पत्तो अहोसि । तत्थायं कुलपुत्तो बुद्धानुभावं सुत्वा सत्थरि
सञ्जातगारवबहुमानो उळारं पीतिसोमनस्सं पटिसंवेदेसि । सो तेन 20
पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे कपिलवत्थुस्मिं

१. ‘सङ्खलितं’ सी० पोत्थके अधिको पाठो । २. लाभसक्कारादीनि—सी० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

- साकियराजकुले निब्बत्ति, तस्स मेघियो ति नामं अहोसि । सो
 वयप्पत्तो सत्थु सन्तिके पब्बजित्वा भगवन्तं उपट्ठहन्तो भगवति
 जालिकायं विहरन्ते किमिकालाय^१ नदिया तीरे रमणीयं अम्बवनं
 दिस्वा तत्थ विहरितुकामो द्वे वारे भगवता वारेत्वा ततियवारं
 B. 188 5 विस्सज्जितो तत्थ गन्त्वा मिच्छावितक्कमक्खिकाहि खज्जमानो
 चित्तसमाधिं अलभित्वा सत्थु सन्तिकं गन्त्वा तमत्थं आरोचेसि ।
 अथस्स भगवा “अपरिपक्काय, मेघिय, चेतोविमुत्तिया पञ्च धम्मा
 परिपाकाय संवत्तन्ती” (उ० १०५) ति आदिना ओवादं अदासि ।
 सो तस्मिं ओवादे ठत्वा विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन
 10 वुत्तं अपदाने—

- “यदा विपस्सी लोकगो, आयुसङ्खार’ मोस्सजि ।
 पठवी सम्पकम्पित्थ, मेदनी जलमेखला ॥
 ओततं विततं मय्हं, सुविचित्तवटंसकं ।
 भवनं पि पकम्पित्थ, बुद्धस्स आयुसङ्खये ॥
 15 तासो मय्हं समुप्पन्नो, भवने सम्पकम्पिते ।
 उप्पादो नु किमत्थाय, आलोको^२ विपुलो अहु ॥
 वेस्सवणो इधागम्म, निब्बापेसि महाजनं ।
 पाणभूते भयं नत्थि, एकग्गा होथ संवुता ॥
 अहो बुद्धो अहो धम्मो, अहो नो सत्थु सम्पदा ।
 20 यस्मिं उप्पज्जमानमिह, पठवी सम्पकम्पति ॥
 बुद्धानुभावं कित्तेत्वा, कप्पं सग्गमिह मोदहं ।
 अवसेसेसु कप्पेसु, कुसलं चरितं मया ।
 एकनवुत्तितो कप्पे, यं सञ्चमलभिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धसञ्जायिदं फलं ॥
 25 इतो चुदसकप्पमिह, राजा आसि पतापवा ।
 समितो नाम नामेन, चक्कवत्ती महब्बलो ॥

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, १७६-७७) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा सत्थु सम्मुखा ओवादं लभित्वा "मया
अरहत्तं अधिगतं" ति अञ्जं व्याकरोन्तो—

६६. "अनुसासि महावीरो, सब्बधम्मान पारगू ।

5 B. 189

तस्साहं धम्मं सुत्वान, विहासि सन्तिके सतो ॥

तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं" ति— गाथं
अभासि ।

तत्थ अनुसासी ति "अपरिपक्काय मेघिय चेतोविमुत्तिया पञ्च
धम्मा परिपाकाय संवत्तन्ती" ति आदिना ओवादि अनुसिट्ठि 10
अदासि । महावीरो ति महाविक्रन्तो, वीरियपारमिपारिपूरिया
चतुरङ्गसमन्नागतवीरियाधिष्ठानेन अनञ्जसाधारण चतुब्बिध-
सम्मप्पधानसम्पत्तिया च महावीरियो ति अत्थो । सब्बधम्मान पारगू
ति सब्बेसं च ज्ञेय्यधम्मानं पारं परियन्तं आणगमनेन गतो अधिगतो
ति सब्बधम्मान पारगू, सब्बञ्जू ति अत्थो । सब्बेसं वा सङ्घत- 15
धम्मानं पारभूतं निब्बानं सयम्भूआणेन गतो अधिगतो ति सब्ब-
धम्मान पारगू । तस्साहं धम्मं सुत्वान ति तस्स बुद्धस्स भगवतो
सामुक्कंसिकं तं चतुसच्चधम्मं सुणित्वा । विहासि सन्तिके ति
अम्बवने मिच्छावितक्केहि उपदुतो चालिका^१ विहारं गत्वा सत्थु
समीपे येव विहासि । सतो ति सतिमा, समथविपस्सनाभावनाय 20
अप्पमत्तो ति अत्थो । अहं ति इदं यथा "अनुसासी" ति एत्थ "मं"
ति एवं "विज्जा अनुप्पत्ता, कतं^२ बुद्धस्स सासनं" ति एत्थ "मया"
ति परिणामेतब्बं । "कतं बुद्धस्स सासनं" ति च इमिना यथावुत्तं
विज्जात्तयानुप्पत्तिमेव सत्थु ओवादपटिकरणभावदस्सनेन परिया-
यन्तरेण पकासेति । सीलक्खन्धादिपरिपूरणमेव^३ हि^३ सत्थु 25
सासनकारिता ।

मेघियत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१. वालिका—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३-३. सील० परिपुण्णाहि—सी० ।

- किलेसा ज्ञापिता मय्हं ति आयस्मतो एकधम्मसवनीयत्थेरस्स
 गाथा । का उप्पत्ति ? सो किर पटुमुत्तरस्स भगवतो काले रुक्ख-
 देवता हुत्वा निब्बत्तो कतिपये भिक्खू मग्गमूळे महारज्जे
 विचरन्ते^१ दिस्वा अनुकम्पमानो अत्तनो भवनतो ओतरित्वा ते
 5 समस्सासेत्वा भोजेत्वा यथाधिप्पेतट्ठानं पापेसि । सो तेन पुञ्जकम्मेन
 देवमनुस्सेसु संसरन्तो कस्सपे भगवति लोके उप्पज्जित्वा कतबुद्ध-
 किच्चे परिनिब्बुते तस्मिं काले बाराणसिराजा किकी नाम अहोसि ।
 तस्मिं कालङ्कते तस्स पुथुविन्दराजा^२ नाम पुत्तो आसि । तस्स पुत्तो
 सुसामो^३ नाम । तस्स पुत्तो किकीब्रह्मदत्तो नाम हुत्वा रज्जं कारेन्तो
 10 सासने अन्तरहिते धम्मस्सवनं अलभन्तो “यो धम्मं देसेति, तस्स
 सहस्सं^४ दम्मी” ति घोसापेत्वा एकं पि धम्मकथिकं अलभन्तो
 “मय्हं पितुपितामहादीनं काले धम्मो संवत्तति, धम्मकथिका सुलभा
 अहेसुं । इदानि पन चतुप्पदिकगाथामत्तं पि कथेन्तो दुल्लभो । याव
 धम्मसञ्जा न विनस्सति, तावदेव^५ पब्बजिस्सामी” ति रज्जं पहाय
 15 हिमवन्तं उद्दिस्स गच्छन्तं सक्को देवराजा आगन्त्वा “अनिच्चा
 वत सङ्घारा” ति गाथाय धम्मं कथेत्वा निवत्तेसि । सो निवत्तित्वा
 बहुं पुञ्जं कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सेतव्य-
 नगरे सेट्ठिकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो भगवति सेतव्यनगरे सिंसपावने
 विहरन्ते सत्थारं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । तस्स
 20 सत्था अज्झासयं ओलोकेत्वा “अनिच्चा वत सङ्घारा” ति इमाय
 गाथाय धम्मं देसेसि । तस्स तत्थ कताधिकारताय सो अनिच्च-
 सञ्जाय पाकटतरं हुत्वा उपट्ठिताय पटिलद्धसंवेगो पब्बजित्वा

१. विहरन्ते—सी० ।

२. पुथुविन्धरो राजा—सी० ।

३. सुयामो—सी० ।

४. सत्तसहस्सं—सी० ।

५. ताव—सी० ।

धम्मसम्मसनं पट्टपेत्वा दुक्खसञ्जं अनत्तसञ्जं च मनसिकरोन्तो
विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“पदुमुत्तरबुद्धस्स, सावका वनचारिनो ।

विप्पनट्ठा^१ ब्रह्मारञ्जे^२, अन्धा व अनुसुय्यरे^३ ॥

अनुस्सरित्वा सम्बुद्धं, पदुमुत्तरनायकं ।

5

तस्स^४ ते^५ मुनिनो पुत्ता, विप्पनट्ठा^६ महावने^७ ॥

भवना ओरुहित्वान्, अगमिं भिक्खुसन्तिकं ।

B. 191

तेसं मग्गं च आचिक्खि, भोजनं च अदासहं ॥

तेन कम्मेन द्विपदिन्द^८, लोकजेट्टे^९ नरासभे^{१०} ।

10

जातिया सत्तवस्सोहं, अरहत्तमपापुणि ॥

सचक्खू नाम नामेन, द्वादस चक्कवत्तिनो ।

सत्तरतनसम्पन्ना, पञ्चकप्पसते इतो ॥

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, १७७-७८) ति ॥

तस्स एकेनेव धम्मस्सवनेन निप्पन्नकिच्चत्ता एकधम्मसवनीयोत्वेव 15
समञ्जा अहोसि । सो अरहा हुत्वा अञ्जं व्याकरोन्तो—

६७. “किलेसा भापिता मय्हं, भवा सब्बे समूहता ।

विक्खीणो जातिसंसारो, नत्थि दानि पुनब्भवो” ति—

गाथं अभासि ।

तत्थ किलेसा ति यस्मिं सन्ताने उप्पन्ना, तं किलेसेन्ति विवा- 20
धेन्ति उपतापेन्ति वा ति किलेसा, रागदयो । भापिता ति इन्दग्गिना
विय रुक्खगच्छादयो अरियमग्गजाणग्गिना समूलं दड्ढा । मय्हं ति

१. विप्पलट्ठा—सी० ।

२. अनुपिथीयरे—सी० ।

३. विप्पलट्ठा—सी० ।

४. द्विपदिन्दे—सी० ।

५. नरासभे—सी० ।

६. ब्रह्मावने—सी० ।

७-८. तस्सेते—सी० ।

९. ब्रह्मावने—सी० ।

१०. लोकजेट्टे—सी० ।

- मया, मम सन्ताने वा । भवा सब्बे समूहता ति कामकम्मभवादयो
सब्बे भवा समुग्घाटिता किलेसानं भापितत्ता । सति हि किलेसवट्टे
कम्मवट्टेन भवितब्बं । कम्मभवानं समुहत्ता एव च उपपत्तिभवापि
समूहता एव अनुपपत्तिधम्मताय^१ आपादितत्ता । विक्खीणो
5 जातिसंसारो ति जातिआदिको^२—

“खन्धानं च पटिपाटि, धातुआयतनान च ।

अब्बोच्छिन्नं वत्तमाना, संसारो ति पवुच्चती” ति—

- वुत्तलक्खणो संसारो विसेसतो खीणो, तस्मा नत्थि दानि पुनब्भवो ।
यस्मा आयतिं पुनब्भवो नत्थि, तस्मा विक्खीणो जातिसंसारो । तस्मा
10 च पुनब्भवो नत्थि, यस्मा भवा सब्बे समूहता ति आवत्तेत्वा वत्तब्बं ।
अथ वा विक्खीणो जातिसंसारो, ततो एव नत्थि दानि पुनब्भवो ति
योजेतब्बं ।

एकधम्मसवनीयत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 192

८. एकुदानियत्थेरगाथावण्णना

- अधिचेतसो अप्पमज्जतो ति आयस्मतो एकुदानियत्थेरस्स गाथा ।
का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
15 विवट्ठूपनिस्सयं पुञ्जं उपचिनन्तो अत्थदस्सिस्स भगवतो काले
यक्खसेनापति हुत्वा निब्बत्तो सत्थरि परिनिब्बुते “अलाभा वत मे,
दुल्लब्धं वत मे, योहं सत्थुधरमानकाले दानादिपुञ्जं कातुं नालत्थं”
ति परिदेवसोकमापन्नो^३ अहोसि । अथ नं सागरो नाम सत्थु सावको
सोकं विनोदेत्वा सत्थु थूपपूजायं नियोजेसि । सो पञ्च वस्सानि थूपं
20 पूजेत्वा ततो चुतो तेन पुञ्जेन देवमनुस्सेसु एव संसरन्तो कस्सपस्स

१. अनुप्पादधम्मताय—सी० ।

२. आदितो—सी० ।

३. ०सोकसमापन्नो—सी० ।

भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्चुतं पत्तो कालेन कालं सत्थु
सन्तिकं उपसङ्कमि^१ । तस्मिं च समये सत्था “अधिचेतसो” ति
गाथाय सावके अभिण्हं ओवदि^२ । सो तं सुत्वा सद्वाजातो पब्बजि ।
पब्बजित्वा च पन तमेव गाथं पुनप्पुनं परिवत्तेति । सो तत्थ
वीसतिवस्ससहस्सानि समणधम्मं करोन्तो जाणस्स अपरिपक्कत्ता^३ 5
विसेसं निब्बत्तेतु नासक्खि । ततो पन चुतो देवलोके निब्बत्तित्वा
अपरापरं सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं विभव-
सम्पन्नस्स ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्तो विञ्चुतं पत्वा^४ जेतवन-
पटिग्गहणसमये बुद्धानुभावं दिस्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा
कतपुब्बकिच्चो अरञ्जे विहरन्तो सत्थु सन्तिकं अगमासि । तस्मिं 10
च समये सत्था आयस्मन्तं सारिपुत्तं अत्तनो अविदूरे अधिचित्तमनुयुत्तं
दिस्वा “अधिचेतसो” ति इमं उदानं उदानेसि । तं सुत्वा अयं
चिरकालं^५ भावनाय^६ अरञ्जे विहरन्तो पि कालेन कालं तमेव
गाथं उदानेति, तेनस्स एकुदानियो ति समञ्जा उदपादि । सो
अथेकदिवसं चित्तेकगतं लभित्वा विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणि । 15
तेन वुत्तं अपदाने—

“अत्थदस्सिम्ह सुगते, निब्बुते समनन्तरा ।
यक्खयोनिं उपपज्जि, यसं^१ पत्तो^२ चहं तदा ॥
दुल्लद्धं वत मे आसि, दुप्पभातं दुरुद्धितं ।
यं मे भोगे विज्जमाने, परिनिब्बायि चक्खुमा ॥
मम सङ्कप्पमञ्जाय, सागरो नाम सावको ।
ममुद्धरितुकामो सो, आगच्छि मम सन्तिकं ॥
किं नु सोचसि मा भायि, चर धम्मं सुमेधस ।
अनुप्पदिन्ना बुद्धेन, सब्बेसं बीजसम्पदा ॥

B. 193

20

१. उपसङ्कमति—सी० ।

२. ओवदति—सी० ।

३. अपरिपाक्ता—सी० ।

४. पत्तो—सी० ।

५-५. चिरकालभावितभावनाय—सी० ।

६. असम्पत्तो—सी० ।

- यो चे पूरेय्य सम्बुद्धं, तिद्वन्तं लोकनायकं ।
 धातुं सासपमत्तं पि, निब्बुतस्सापि पूजये ॥
 समे चित्तप्पसादमिह, समं पुञ्जं महग्गतं ।
 तस्मा थूपं करित्वान, पूजेहि जिनधातुयो ॥
 5 सागरस्स वचो सुत्वा, बुद्धथूपं अकासहं ।
 पञ्चवस्से परिचरि, मुनिनो थूपमुत्तमं ॥
 तेन कम्मेन द्विपदिन्द^१, लोकजेट्ट^२ नरासभ^३ ।
 सम्पत्तिं अनुभोत्वान, अरहत्तमपापुणि ॥
 भूरिपञ्जा च चत्तारो, सत्तकप्पसते इतो ।
 10 सत्तरतनसम्पन्ना, चक्कवत्ती महब्बला ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतां बुद्धस्स सासनं" (अप० १, १७८-७९) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा विमुत्तिसुखेन विहरन्तो एकदिवसं आयस्मता
 धम्मभण्डागारिकेन पटिभानं वीमंसितुं "आवुसो, मय्हं धम्मं भणाही"
 15 ति अज्झिक्खो चिरकालपरिचित्ता—

६८. "अधिचेतसो अप्पमज्जतो,
 मुनिनो मोनपथेसु सिक्खतो
 सोका न भवन्ति तादिनो,
 उपसन्तस्स सदा सतीमतो"
 20 (उ० ११२) ति—

इममेव गार्थं अभासि ।

B. 194

तत्थ अधिचेतसो ति अधिचित्तवतो, सब्बचित्तानं अधिकेन
 अरहत्तफलचित्तेन समन्नागतस्सा ति अत्थो । अप्पमज्जतो ति नप्प-
 मज्जतो, अप्पमादेन अनवज्जधम्मेसु सातच्चकिरियाय समन्नागतस्सा
 25 ति वुत्तं होति । मुनिनो ति "यो मुना ति उभो लोको, मुनि तेन

१. दिपदिन्दे—सी० ।

२. लोकजेट्ट—सी० ।

३. नरासभे—सी० ।

पवुच्चती” (ध० प० ४२) ति एवं उभयलोकमुननेन वा, मोनं
वुच्चति आणं, तेन अरहत्तफलपञ्चासङ्घातेन मोनेन समन्नागतताय
वा खीणासवो मुनि नाम, तस्स मुनिनो । मोनपथेसु सिक्खतो ति
अरहत्तआणसङ्घातस्स मोनस्स पथेसु उपायमग्गेसु सतत्तिसबोधि-
पक्खियधम्मेषु, तीसु वा सिक्खासु सिक्खतो । इदं च पुब्बभागपटिपदं 5
गहेत्वा वुत्तं । परिनिट्ठितसिक्खो हि अरहा, तस्मा एवं सिक्खतो,
इमाय सिक्खाय मुनिभावं पत्तस्स मुनिनो ति एवमेत्थ अत्थो
दट्ठब्बो । यस्मा चेतदेव तस्मा हेट्ठिममग्गफलचित्तानं वसेन अधि-
चेतसो, चतुसच्चसम्बोधिपटिपत्तिय अप्पमादवसेन अप्पमज्जतो,
अग्गमग्गआणसमन्नागमेन मुनिनोति एवमेतेसं^१ पदानं^१ अत्थो 10
युज्जतियेव । अथ वा “अप्पमज्जतो सिक्खतो” पधानहेतू अक्खा-
ताति दट्ठब्बा । तस्मा अप्पमज्जनहेतु सिक्खनहेतु च अधिचेतसोति
अत्थो

सोका न भवन्ति तादिनो ति तादिसस्स खीणासवमुनिनो
अब्भन्तरे इट्ठवियोगादिवत्थुका सोका चित्तसन्तापा न होन्ति । अथ 15
वा ( ) तादिलक्खणप्पत्तस्स असेक्खमुनिनो सोका न भवन्ती ति ।
उपसन्तस्सा ति रागादीनं अच्चन्तूपसमेन उपसन्तस्स । सदा सतीमतो
ति सतिवेपुल्लप्पत्तिया निच्चकालं सतिया अविरहितस्स ।

एत्थ च “अधिचेतसो” ति इमिना अधिचित्तसिक्खा, “अप्प-
मज्जतो” ति इमिना अधिसीलसिक्खा, “मुनिनो मोनपथेसु 20
सिक्खतो” ति एतेहि अधिपञ्चासिक्खा । “मुनिनो” ति वा एतेन
अधिपञ्चासिक्खा, “मोनपथेसु सिक्खतो” ति एतेन तासं लोकुत्तर-
सिक्खानं पुब्बभागपटिपदा, “सोका न भवन्ती” ति आदीहि
सिक्खापारिपूरिया आनिसंसा^२ पकासिताति वेदितब्बं अयमेव च
थेरस्स अञ्जाव्याकरणगाथा अहोसि । 25

एकुदानियत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

९. छन्नथेरगाथावण्णना

सुत्वान धम्मं महतो महारसं ति आयस्मतो छन्नथेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 विवट्टूपनिस्सयं पुञ्जं उपचिनन्तो सिद्धत्थस्स भगवतो काले कुलगेहे
 निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं सिद्धत्थं भगवन्तं अञ्जतरं
 5 रुक्खमूलं उपगच्छन्तं दिस्वा पसन्नचित्तो मुदुसम्फस्सं पण्णसन्थरं
 सन्थरित्वा अदासि । पुप्फेहि च समन्ततो ओकिरित्वा पूजं अकासि ।
 सो तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा पुन पि अपरापरं पुञ्जानि
 कत्वा सुगतीसुयेव संसरन्तो अम्हाकं भगवतो काले सुद्धोदनमहा-
 राजस्स गेहे दासिया कुच्छिम्हि निब्बत्ति, छन्नोतिस्स नामं अहोसि,
 10 बोधिसत्तेन सहजातो । सो सत्थु जातिसमागमे पटिलद्धसद्धो पब्ब-
 जित्वा भगवति पेमेन “अम्हाकं बुद्धो अम्हाकं धम्मो” ति ममत्तं
 उप्पादेत्वा सिनेहं छिन्दितुं असक्कोन्तो समणधम्मं अकत्वा सत्थरि
 परिनिब्बुते सत्थारा आणत्तविधिना कतेन ब्रह्मदण्डेन सन्तज्जितो
 संवेगप्पत्तो हुत्वा सिनेहं छिन्दित्वा विपस्सन्तो नचिरेनेव अरहत्तं
 15 पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“सिद्धत्थस्स भगवतो, अदासि पण्णसन्थरं ।
 समन्ता उपहारं च, कुसुमं ओकिरिं अहं ॥
 पासादेवं^१ गुणं रम्मं^२, अनुभोमि महारहं^३ ।
 महग्घानि च पुप्फानि, सयने^४ भिसवन्ति मे ॥
 20 सयनेहं तुवट्टामि, विचित्ते पुप्फसन्थते ।
 पुप्फवुट्ठि च सयने, अभिवस्सति तावदे ॥
 चतुन्नवुत्तितो कप्पे, अदासि पण्णसन्थरं^५ ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, सन्थरस्स इदं फलं ॥

१-१. पासादे चतुरो रम्मे—सी० ।

२. महारहे—सी० ।

३. ०भिहरन्ति—सी० ।

४. पुप्फसन्थरं—सी० ।

तिणसन्थरका नाम, सत्तेते चक्कवत्तिनो ।

इतो ते पञ्चमे^१ कप्पे^१, उप्पज्जिसु जनाधिपा ॥

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं^२ (अप० १, १६१-६२) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा विमुत्तिसुखसन्तप्पितो पीतिवेगविस्सट्ठं उदानं 5 B. 196
उदानेन्तो—

६९. “सुत्वान धम्मं महतो महारसं,

सब्बञ्जुतञ्जाणवरेन देसितं ।

मग्गं पपज्जि अमतस्स पत्तिया,

सो योगक्खेमस्स पथस्स कोविदो^२” ति—

10

गाथं अभासि ।

तत्थ सुत्वाना ति सुणित्वा, सोतेन गहेत्वा ओहितसोतो
सोतद्वारानुसारेण उपधारेत्वा । धम्मं ति चतुसच्चधम्मं । महतो ति
भगवतो । भगवा हि महन्तेहि उळारतमेहि सीलादिगुणेहि समन्ना-
गतत्ता, सदेवकेन लोकेन विसेसतो महनीयताय च “महा” ति 15
वुच्चति, या तस्स महासमणो ति समञ्जा जाता । निस्सक्कवचनं
चेतं “महतो धम्मं सुत्वाना” ति । महारसं ति विमुत्तिरसस्स
दायकत्ता उळाररसं । सब्बञ्जुतञ्जाणवरेण देसितं ति सब्बं जानाती
ति सब्बञ्जु, तस्स भावो सब्बञ्जुता । आणमेव वरं, आणेषु वा
वरं ति आणवरं, सब्बञ्जुता आणवरं एतस्सा ति सब्बञ्जुतञ्जाण- 20
वरो, भगवा । तेन सब्बञ्जुतञ्जाणसङ्घातअग्गआणेन वा करणभूतेन^२
देसितं कथितं धम्मं सुत्वाना ति योजना । यं पनेत्थ वत्तब्बं, तं
परमत्थदीपनियं इतिवुत्तकवण्णनायं वुत्तनयेन वेदितब्बं । मग्गं
ति अट्ठङ्गिकं अरियमग्गं । पपज्जि ति पटिपज्जि । अमतस्स पत्तिया
ति निब्बानस्स अधिगमाय उपायभूतं पटिपज्जि ति योजना । सोति 25
सो भगवा । योगक्खेमस्स पथस्स कोविदो ति चतुहि योगेहि

अनुपद्दुतस्स निब्बानस्स यो पथो, तस्स कोविदो तत्थ सुकुसलो ।
 अयं हेत्थ अत्थो—भगवतो चतुसच्चदेसनं सुत्वा अमताधिगमूपाय-
 मगं अहं पटिपज्जि पटिपज्जनमगं मया कतं, सो एव पन भगवा
 सब्बथा योगक्खेमस्स पथस्स कोविदो, परसन्ताने वा परमनेसु
 5 कुसलो, यस्स संविधानमागम्म अहं पि मगं पटिपज्जि ति । अयमेव
 च थेरस्स अञ्जाब्बाकरणगाथा अहोसी ति ।

छन्नत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 197 01

१०. पुण्णत्थेरगाथावण्णना

सोलमेवा ति आयस्मतो पुण्णत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ?
 सो पि^१ पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे विवट्ठूपनिस्सयं
 कुसलं उपचिनन्तो इतो एकनवुते कप्पे बुद्धसुञ्जे लोके ब्राह्मणकुले
 10 निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो ब्राह्मणसिप्पेसु निप्फत्तिं गन्त्वा^२ कामेसु आदी-
 नवं दिस्वा घरावासं पहाय तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा हिमवन्तप्पदेसे
 पण्णकुटिं कत्वा वासं कप्पेसि । तस्स वसनट्ठानस्स अविदूरे एकस्मि
 पब्भारे पच्चेकबुद्धो आबाधिको हुत्वा परिनिब्बायि, तस्स परि-
 निब्बायि, तस्स परिनिब्बानसमये महा आलोको अहोसि । तं दिस्वा
 15 सो “कथं नु खो अयं आलोको उप्पन्नो” ति वीमंसनवसेन इतो चित्तो
 च आहिण्डन्तो पब्भारे पच्चेकसम्बुद्धं परिनिब्बुतं दिस्वा गन्ध-
 दारूनि संकट्ठित्वा सरीरं भ्रापेत्वा गन्धोदकेन उपसिञ्चि । तत्थेको
 देवपुत्तो अन्तलिक्खे ठत्वा एवमाह—“साधु, साधु, सप्पुरिस, बहुं
 तथा पुञ्जं पसवन्तेन पूरितं सुगतिसंवत्तनियं कम्मं तेन त्वं सुगतीसु-
 20 येव उप्पज्जिस्ससि, ‘पुण्णो’ ति च ते नामं भविस्सती” ति । सो तेन
 पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सुनापरन्तजनपदे

सुप्पारकपट्टेने गहपतिकुले निब्बत्ति, पुण्णोतिस्स नामं अहोसि ।
 सो वयप्पत्तो वाणिज्जवसेन महता सत्थेन सद्धिं सावत्थिं गतो ।
 तेन च समयेन भगवा सावत्थियं विहरति । अथ सो सावत्थिवासीहि
 उपासकैहि सद्धिं विहारं गतो सत्थु सन्तिके धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो
 पब्बजित्वा वत्तपटिवत्तेहि आचरियुपज्झाये आराधेन्तो विहासि । 5
 सो एकदिवसं सत्थारं उपसङ्कमित्वा “साधुमं भन्ते भगवा संखित्तेन
 ओवादेन ओवदतु, यमहं सुत्वासुनापरन्तजनपदे विहरेय्यं” ति आह ।
 तस्स भगवा “सन्ति खो, पुण्ण चक्खुविज्जेय्या रूपा”
 (म० नि० ३, ३५७) ति आदिना ओवादं दत्वा सीहनादं नदापेत्वा^१
 विस्सज्जेसि । सो भगवन्तं वन्दित्वा सुनापरन्तजनपदं गत्वा 10
 सुप्पारकपट्टेने विहरन्तो समथविपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा तिस्सो
 विज्जा सच्छाकासि । तेन वुत्तं अपदाने—

“पब्भारकूटं निस्साय, सयम्भू अपराजितो ।

आवाधिको च^२ सो^२ बुद्धो, वसति पब्बतन्तरे ॥

मम अस्समसामन्ता, पनादो^३ आसि तावदे ।

15 B. 198

बुद्धे निब्बायमानमिह, आलोको उदपज्जथ^४ ॥

यावता वनसण्डसिंम, अच्छकोकतरच्छका^५ ।

वाळा^६ च कैसरी सब्बे, अभिगज्जिसु^७ तावदे ॥

उप्पातं तमहं दिस्वा, पब्भारं अगमासहं ।

तत्थद्दसासिं सम्बुद्धं, निब्बुतं अपराजितं ॥ 20

सुफुल्लं सालराजं व, सतरंसिं व उगगतं ।

वीतच्चिकं व अङ्गारं, निब्बुतं अपराजितं ॥

तिणं कट्ठं च पूरेत्वा, चित्तकं तत्थ^७ कासहं ।

चित्तकं सुकतं कत्वा, सरीरं भापयिं अहं ॥

१. नादापेत्वा—सी० ।

२-२ गरु—सी० ।

३. पभासो—सी० ।

४. उपपज्जथ—सी० ।

५. अच्छका च तरच्छका—सी० ।

६. व्यग्धा—सी० ।

७. अभिगच्छिसु—सी० ।

- सरीरं भापयित्वान, गन्धतोयं समोकिरि ।
 अन्तलिक्खे ठितो यक्खो, नाममग्गहि तावदे ॥
 यं^१ पूरितं^१ तया किच्चं, सयम्भुस्स महेसिनो ।
 पुण्णको नाम नामेन, सदा होहि तुवं मुने ॥
 5 तम्हा काया चवित्वान, देवलोकं अगच्छहं ।
 तत्थ दिब्बमयो गन्धो, अन्तलिक्खा पवस्सति ॥
 तत्रापि नामधेय्यं मे, पुण्णको ति अहू तदा ।
 देवभूतो मनुस्सो वा, सङ्कप्पं पूरयामहं ॥
 इदं^२ पच्छिमकं^३ मय्हं, चरिमो वत्तते भवो ।
 10 इधापि पुण्णको नाम^४, नामधेय्यं^५ पकासति ॥
 तोसयित्वान सम्बुद्धं, गोतमं सकयपुद्गवं ।
 सब्बासवे परिञ्जाय, विहरामि अनासवो ॥
 एकनवुत्तितो कप्पे, यं कम्ममकरिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, तनुकिच्चस्सिदं^६ फलं ॥
 15 किलेसा भापिता मय्हं...पे०... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं'' (अप० १,४२७-२८) ति ॥

B. 199

- अरहत्तं पन पत्वा थेरो बहू मनुस्से सासने अभिप्पसादेसि ।
 यतो पञ्चसतमत्ता पुरिसा उपासकत्तं पञ्चसतमत्ता च इत्थियो
 उपासिकाभावं पटिवेदेसुं । सो तत्थ रत्तचन्दनेन चन्दनमाळं^७ नाम
 20 गन्धकुटिं कारापेत्वा "सत्था पञ्चहि भिक्खुसतेहि सद्धिं^८ माळं^९
 पटिच्छत्तु" ति भगवन्तं पुप्फदूतेन निमन्तेसि । भगवा च इद्धानुभावेन
 तत्तकेहि भिक्खूहि सद्धिं तत्थ गन्त्वा चन्दनमाळं पटिग्गहेत्वा अरुणे
 अनुट्ठिते येव पच्चागमासि । थेरो अपरभागे परिनिब्बानसमये अञ्जं
 व्याकरोन्तो—

१-१. सप्पुरिस—सी० ।

२. अयं—सी० ।

३. पच्छिमको—सी० ।

४. त्वेव—सी० ।

५. नामं मय्हं—सी० ।

६. दाहकिच्चस्सिदं—सी० ।

७. चन्दनसाळं सी० पोत्थके सब्बत्थ । ८. 'गन्त्वा' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

९. साळं—सी० ।

७०. “सीलमेव इध अगं, पञ्चवा पन उत्तमो ।

मनुस्सेसु च देवेसु, सीलपञ्जाणतो जयं” ति—

गाथं अभासि ।

तत्थ सीलं ति सीलनट्टेन सीलं, पतिट्ठानट्टेन समाधानट्टेन चा
ति अत्थो । सीलं हि सब्बगुणानं पतिट्ठा, तेनाह “सीले पतिट्ठाय नरो 5
सपञ्चो” (सं० नि १, ४४) ति । समादहति च तं कायवाचाअविप्पकिण्णं
करोती ति अत्थो । तयिदं सीलमेव अगं सब्बगुणानं मूलभावतो
पमुखभावतो च । यथाह “तस्मातिह त्वं, भिक्खु, आदिमेव विसो-
धेहि कुसलेसु^१ धम्मेसु^१ । को चादि कुसलानं धम्मानं ? सीलं च
सुविसुद्धं” (सं० नि० ३, १२३) ति, “पातिमोक्खं ति मुखमेतं पमुख- 10
मेतं” ति च आदि । इधा ति निपातमत्तं । पञ्चवा ति जाण-
सम्पन्नो । सो उत्तमो सेट्ठो पवरो ति पुग्गलाधिट्ठानाय गाथाय पञ्जाय-
येव सेट्ठभावं दस्सेति । पञ्चुत्तरा हि कुसला धम्मा । इदानीं तं
सीलपञ्जानं अगसेट्ठभावं कारणतो दस्सेति “मनुस्सेसु च देवेसु,
सीलपञ्जाणतो जयं” ति च । सीलपञ्जाणहेतु पटिपक्खजयो काम- 15
किलेसजयो होती ति अत्थो ।

पुण्णत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

सत्तमवग्गवण्णना निट्ठिता ।

—०—

८. अट्टमवर्गो

B. 200

१. वच्छपालत्थेरगाथावर्णना

सुसुखुमनिपुणत्थदस्सिना ति आयस्मतो वच्छपालत्थेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 पुञ्ञानि आचिनन्तो^१ देवमनुस्सेसु संसरन्तो इतो एकनवुते कप्पे
 ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा ब्राह्मणसिप्पेसु निप्फत्ति गन्त्वा अग्गि
 5 परिचरन्तो एकदिवसं महत्तिया कंसपात्तिया^२ पायासं आदाय
 दक्खिण्यं परियेसन्तो विपस्सिं भगवन्तं आकासे चङ्कमन्तं दिस्वा
 अच्छरियम्भुतचित्तजातो भगवन्तं अभिवादेत्वा दातुकामतं दस्सेसि ।
 पटिग्गहेसि भगवा अनुकम्पं उपादाय । सो तेन पुञ्ञकम्मेन देव-
 मनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे राजगहे विभवसम्पन्नस्स
 10 ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, वच्छपालोत्तस्स नामं अहोसि । सो
 बिम्बिसारसमागमे उरुवेलकस्स पत्थेरेन (^३) इद्धिपाटिहारियं
 दस्सेत्वा सत्थु परमनिपच्चकारे कते तं दिस्वा पटिलद्धसद्धो
 पब्बजित्वा सत्ताहपब्बजितो एव विपस्सनं वड्ढेत्वा छळभिञ्ञो
 अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

15 “सुवण्णवण्णो सम्बुद्धो, बार्त्तिसवरलक्खणो ।
 पवना अभिनिक्खन्तो, भिक्खुसंघपुरक्खतो ॥
 महच्चा कंसपात्तिया, वड्ढेत्वा पायसं अहं ।
 आहुतिं यिट्ठुकामो^४ सो, उपनेसिं बलिं अहं ॥
 भगवा तम्हि समये, लोकजेट्ठो नरासभो ।
 20 चङ्कमं सुसमारूळ्हो, अम्बरे अनिलायने ॥

१. उपचिनन्तो—सी० ।

३. सद्धि—सी० ।

२. ‘हव्यसेसं’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

४. बट्टुकामो—सी० ।

तं च अच्छरियं दिस्वा, अब्भुतं लोमहंसनं ।
 ठपयित्वा कंसपातिं, विपस्सि अभिवादयि ॥
 तुवं देवोसि सब्बञ्जू, सदेवे सहमानुसे ।
 अनुकम्पं उपादाय, पटिग्गण्ह महामुनि ॥
 पटिग्गहेसि भगवा, सब्बञ्जू लोकनायको ।
 मम सङ्कप्पमञ्जाय, सत्था लोके महामुनि ॥
 एकनवुत्तितो कप्पे, यं दानमददि तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, पायासस्स इदं फलं ॥
 एकतालीसितो कप्पे बुद्धो नामासि खत्तियो ।
 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप १, १८३-८४) ति ॥

5 B. 201

10

अरहत्तं पन पत्वा सुखेनेव अत्तना निब्बानस्स अधिगतभावं
 विभावेन्तो—

७१. "सुसुखुमनिपुणत्थदस्सिना, मतिकुसलेन निवातवुत्तिना ।

15

संसेवितवुद्धसीलिना, निब्बानं न हि तेन दुत्तलभं" ति—

इमं गाथं अभासि ।

तत्थ सुसुखुमनिपुणत्थदस्सिना ति अतिविय दुद्दसट्ठेन सुखुमे^१,
 सण्हट्ठेन निपुणे^२ सच्चपटिच्चसमुप्पादादिअत्थे अनिच्चतादि ओरो-
 पेट्वा पस्सती ति सुसुखुमनिपुणत्थदस्सी, तेन । मतिकुसलेना ति 20
 मतिया पञ्जाय कुसलेन छेकेन, "एवं पवत्तमानस्स पञ्जा वड्ढति,
 एवं न वड्ढती" ति धम्मविचयसम्बोज्झपञ्जाय उप्पादने कुसलेन ।
 निवातवुत्तिना ति सब्बहाचारीसु निवातनीचवत्तनसीलेन^३, वुड्डेसु^३
 नवेसु च यथानुरूपपटिपत्तिना^४ । संसेवितवुद्धसीलिनाति संसेवितं

१. सुसुखुमेन—सी० ।

२. निपुणेन—सी० ।

३-३. निवातनीचवुत्तिना वुड्डसीलेसु—सी० । ६. यथानुरूपपटिपत्तिवुत्तिना—सी० ।

आचिण्णं वुद्धसीलं संसेवितवुद्धसीलं, तं यस्स अत्थि, तेन संसेवितवुद्ध-
सीलिना । अथ वा संसेविता उपासिता वुद्धसीलिनो एतेनाति
संसेवितवुद्धसीली, तेन । ही तिसद्दो हेतुअत्थो । यस्मा यो^१ निवात-
वुत्ति संसेवितवुद्धसीली मतिकुसलो सुसुखुमनिपुणत्थदस्सी च, तस्मा
5 निब्बानं न तस्स दुल्लभं ति अत्थो । निवातवुत्तिताय हि संसेवित-
वुद्धसीलिताय च पण्डिता तं ओवदितब्बं अनुसासितब्बं मञ्चन्ति,
B. 202 तेसं च ओवादे ठितो सयं मतिकुसलताय सुसुखुमनिपुणत्थदस्सिताय
च विपस्सनाय कम्मं करोन्तो नचिरस्सेव निब्बानं अधिगच्छती ति,
अयमेव च थेरस्स अञ्जाव्याकरणगाथा अहोसी ति ।

वच्छपालत्थेरगाथावण्णना निद्धिता ।

२. आतुमत्थेरगाथावण्णना

10 यथा कळीरो सुसु वड्डितगो ति आयस्मतो आतुमत्थेरस्स
गाथा । का उप्पत्ति ? सो पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ
भवे विवट्ठूपनिस्सयं पुञ्चं आचिनन्तो^२ इतो एकनवुते कप्पे कुलगेहे
निब्बत्तित्वा विञ्चुतं पत्तो विपस्सि भगवन्तं अन्तरवीथियं गच्छन्तं
दिस्वा पसन्नमानसो गन्धोदकेन गन्धचुण्णेन च पूजं अकासि । सो
15 तेन पुञ्चकम्मेन देवलोके निब्बत्तो अपरापरं सुगतीसुयेव संसरन्तो
कस्सपस्स भगवतो सासने पब्बजित्वा समणधम्मं अकासि, आणस्स
पन अपरिपक्कता विसेसं निब्बत्तेतुं नासक्खि । अथ इमस्मि
बुद्धुप्पादे सावत्थियं सेट्ठिपुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, आतुमोत्तिस्स नामं
अहोसि । तस्स वयप्पत्तस्स माता “पुत्तस्स मे भरियं आनेस्सामा”
20 ति आतकेहि सम्मन्तेसि । सो तं उपधारेत्वा हेतुसम्पत्तिया चोदिय-
मानो “किं मय्हं घरावासेन, इदानीव पब्बजिस्सामी” ति भिक्खून्

सन्तिकं गत्वा पब्बजि । पब्बजितं पि नं^१ माता उप्पब्बाजेतुकामा
नानानयेहि पलोभेति । सो तस्सा अवसरं अदत्वा अत्तनो अज्झा-
सयं पकासेन्तो—

६२. “यथा कळीरो सुसु वड्डितगो,
दुन्निक्खमो होति पसाखजातो ।
एवं अहं भरियायानीताय,
अनुमञ्ज मं पब्बजितोमिह, दानी” ति—

5

गाथं अभासि ।

तत्थ कळीरो ति अङ्कुरो, इध पन वंसङ्कुरो अधिप्पेतो । सुसु
ति तरुणो । वड्डितगो ति पवड्डितसाखो । सुसुवड्डितगो ति वा सुट्ठु 10
वड्डितसाखो सञ्जातपत्तसाखो । दुन्निक्खमो ति वेळुगुम्बतो निक्खामेतुं
नीहरितुं असक्कुण्यो । पसाखजातो ति जातपसाखो^२, साखानं पि
पब्बेपब्बेउप्पन्नअनुसाखो । एवं अहं भरियायानीताया ति यथा वंसो
वड्डितगो वंसन्तरेसु संसट्ठ^३ साखापसाखो वेळुगुम्बतो दुन्नीहरणीयो
होति, एवं अहं पि भरियाय मय्हं आनीताय पुत्तधीतादिवसेन वड्डितगो 15
आसत्तिवसेन घरावासतो दुन्नीहरणीयो भवेय्यं । यथा पन वंसक-
ळीरो असञ्जातसाखबन्धो वेळुगुम्बतो सुनीहरणीयोव होति, एवं
अहं पि असञ्जातपुत्तदारादिबन्धो सुनीहरणीयो होमि, तस्मा अना-
नीताय एव भरियाय अनुमञ्ज मं अत्तनाव मं अनुजानापेत्वा ।
पब्बजितोमिह दानी ति “इदानीं^४ पन पब्बजितो अमिह^५, साधु सुट्ठु” 20
ति अत्तनो नेक्खम्माभिरतिं पकासेसि, अथ^६ वा^७ “अनुमञ्ज मं
पब्बजितोमिह दानी” ति मातु कथेति । अयं हेत्थ अत्थो—यदि पि
ताय पुब्बे नानुमतं, इदानीं पन पब्बजितो अमिह, तस्मा अनुमञ्ज
अनुजानाहि मं समणभावेयेव ठातुं, नाहं तथा निवत्तनीयोति ।

B. 203

10

15

20

१. तं—सी० ।

२. जातसाखापसाखो—सी० ।

३. संपत्त—सी० ।

४-५. सी० पोत्थके नत्थि ।

५-५. सी० पोत्थके नत्थि ।

एवं पन कथेन्तो यथाठितोव विपस्सनं वड्ढेत्वा मग्गपटिपाटिया
किलेसे खेपेत्वा छळभिञ्जो अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

“निसज्ज पसादवरे, विपस्सि अहसं जिनं ।

ककुधं विलसन्तं व, सब्बञ्जुं तमनासकं^१ ॥

5

पासादस्सा विदूरे च, गच्छति लोकनायको ।

पभा निद्धावते तस्स, यथा च सतरंसिनो ॥

गन्धोदकं च पग्गय्ह, बुद्धसेट्ठं समोकिरि ।

तेन चित्तप्पसादेन, तत्थ कालङ्कतो अहं ॥

एकनवुत्तितो कप्पे, यं गन्धोदकमाकिरि^२ ।

10

दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥

एकतिसे इतो कप्पे, सुगन्धो नाम खत्तियो ।

सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ।

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, १८४) ति ॥

B. 204 15

छळभिञ्जो पन हुत्वा मातरं आपुच्छित्वा तस्सा पेक्खन्तिया-
येव आकासेन पक्कामि । सो अरहत्तप्पत्तिया उत्तरिकालं पि
अन्तरन्तरा तमेव गाथं पच्चुदाहासि ।

तत्थ “पब्बजितोम्ही” ति इमिनापदेसेन अयं पि थेरस्स
अञ्जाव्याकरणगाथा अहोसि अत्तनो सन्ताने रागादिमलस्स
20 पब्बाजितभावदीपनतो । तेनाह भगवा “पब्बाजयमत्तनो मलं, तस्मा
“पब्बजितो” ति वुच्चती” (ध० प० ५४) ति ।

आतुमत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

३. माणवत्थेरगाथावण्णना

जिण्णं च दिस्वा दुखितं च व्याधितं ति आयस्मतो माणव-
त्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो
तत्थ तत्थ भवे विवट्ठूपनिस्सयं कुसलं उपचिनन्तो इतो एकनवुते
कप्पे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा लक्खणधरो हुत्वा विपस्सिस्स
भगवतो अभिजातिया लक्खणानि परिग्गहेत्वा पुब्बनिमित्तानि 5
सावेत्वा^१ “एकंसेन अयं बुद्धो भविस्सती” ति व्याकरित्वा नाना-
नयेहि थोमेत्वा अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । सो तेन
पुञ्जकम्मेन सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं
ब्राह्मणमहासालस्स गेहे निब्बत्तित्वा याव सत्तवस्सानि, ताव
अन्तोघरेयेव वड्डित्वा सत्तमे संवच्छरे उपनयनत्थं उय्यानं नीतो 10
अन्तरामग्गे जिण्णातुरमते दिस्वा तेसं अदिट्ठपुब्बत्ता ते परिजने
पुच्छित्वा जरारोगमरणसभावं सुत्वा सञ्जातसंवेगो ततो अनिवत्तन्तो
विहारं गन्त्वा सत्थु सन्निके धम्मं सुत्वा मातापितरो अनुजानापेत्वा
पब्बजित्वा विपस्सनं पट्टपेत्वा नचिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं
अपदाने— 15

“जायमाने विपस्सिस्मिह, निमित्तं व्याकरिं अहं ।
निब्बापयिं च जनतं, बुद्धो लोके भविस्सति ॥
यस्मिं च जायमानस्मिं, दससहस्सि कम्पति ।
सो दानि भगवा सत्था, धम्मं देसेति चक्खुमा ॥
यस्मिं च जायमानस्मिं, आलोको विपुलो अहु ।
सो दानि भगवा सत्था, धम्मं देसेति चक्खुमा ॥
यस्मिं च जायमानस्मिं, सरितायो न सन्दयु^२ ।
सो दानि भगवा सत्था, धम्मं देसेति चक्खुमा ॥

B. 205

20

- यस्मिं च जायमानस्मिं, अवीचमिं^१ न पज्जलि ।
 सो दानि भगवा सत्था, धम्मं देसेति चक्खुमा ॥
- यस्मिं च जायमानस्मिं, पक्खिसंघो न सञ्चरि ।
 सो दानि भगवा सत्था, धम्मं देसेति चक्खुमा ॥
- 5 यस्मिं च जायमानस्मिं, वातक्खन्धो न वायति ।
 सो दानि भगवा सत्था, धम्मं देसेति चक्खुमा ॥
- यस्मिं च जायमानस्मिं, सब्बरतनानि जोतयुं ।
 सो दानि भगवा सत्था, धम्मं देसेति चक्खुमा ॥
- यस्मिं च जायमानस्मिं, सत्तासु^२ पदविककमा ।
 10 सो दानि भगवा सत्था, धम्मं देसेति चक्खुमा ॥
- जातमत्तो च सम्बुद्धो, दिसा सब्बा विलोकयि ।
 वाचासभिमुदीरेसि, एसा बुद्धान धम्मता ॥
- संवेजयित्वा जनतं, थवित्वा लोकनायकं ।
 सम्बुद्धं अभिवादेत्वा पक्कामिं पाचिनामुखो ॥
- 15 एकनवुत्तितो कप्पे, यं बुद्धमभित्थोमयिं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, थोमनाय इदं फलं ॥
- इतो नवुत्तिकप्पमिह, सम्मुखाथविकव्हयो ।
 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
- पठवीदुन्दुभि नाम, एकूननवुत्तिमिहतो ।
 20 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
- B. 206 अट्ठासीतिमिहतो, कप्पे, ओभासो नाम खत्तियो ।
 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
- सत्तासीतिमिहतो कप्पे, सरितच्छेदनव्हयो^३ ।
 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
- 25 अग्निनिब्बापनो नाम, कप्पानं छळसीतिया ।
 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥

१. ऊवीचिमिं—सी० ।

२. सत्तेव—सी० ।

३. सदिनच्छेदनव्हयो—सी० ।

गतिपच्छेदनो नाम, कप्पानं पञ्चसीतिया^१ ।

सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥

राजा वातसमो नाम, कप्पानं चुल्लसीतिया^२ ।

सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥

रतनपज्जलो नाम, कप्पानं तेअसीतिया ।

5

सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥

पदविककमनो^३ नाम, कप्पानं द्वेअसीतिया ।

सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥

राजा विलोकनो नाम, कप्पानं एकसीतिया ।

सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥

10

गिरसारोति नामेन, कप्पे^४ सीतिमिह खत्तियो ।

सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं^५ (अप० १, १८५-८६) ति ॥

अधिगतारहत्तो पन भिक्खूहि “केन त्वं आवुसो संवेगेन अति- 15
दहरोव समानो पब्बजितो” ति पुच्छितो अत्तनो पब्बज्जानिमित्त-
कित्तनापदेसेन^५ अञ्चं व्याकरोन्तो—

७३. “जिण्णं च दिस्वा दुखितं च व्याधितं,

मतं च दिस्वा गतमायुसङ्ख्यं ।

ततो अहं निक्खमित्तून पब्बजि,

20

पहाय^५ कामानि मनोरमानी” ति—

माथं अभासि ।

तत्थ जिण्णं ति जराय अभिभूतं, खण्डिच्चपालिच्चवलित्त-
चतादीहि समङ्गीभूतं । दुखितं ति दुक्खप्पत्तं^६ । व्याधितं ति

B. 207

१. चूठासीतिया—सी० ।

२. पञ्चसीतिया—सी० ।

३. पदविककमनो—सी० ।

४. पब्बज्जानिमित्तकित्तनोपदेसेन—सी० ।

५. हितवान्—सी० ।

६. दुक्खितं दुक्खसंयुतं सी० ।

- गिलानं । एत्थ च “व्याधितं” ति वुत्तेपि दुक्खप्पत्तभावो सिद्धो,
 “दुखितं” ति वचनं तस्स बाळगिलानभावपरिदीपनत्थं । मतं ति
 कालङ्कृतं, यस्मा कालङ्कृतो आयुनो खयं वयं भेदं गतो नाम होति,
 तस्मा वुत्तं “गतमायुसङ्खयं” ति । तस्मा जिण्णव्याधिमत्तानं दिट्ठत्ता,
 5 “इमे जरादयो नाम न इमेसंयेव, अथ खो सब्बसाधारणा, तस्मा
 अहं पि जरादिके अनतिवत्तो” ति संविगगत्ता । निक्खमित्तूना
 ति निक्खमित्त्वा, अयमेव वा पाठो । पब्बज्जाधिप्पायेन घरतो
 निग्गन्त्वा । पब्बज्जिं ति सत्थु सासने पब्बजं उपगतो । पहाय कामानि
 मनोरमानी ति इट्ठकन्तादिभावतो अवीतरागानं मनो रमेन्ती ति
 10 मनोरमे वत्थुकामे पजहित्वा, तप्पटिबद्धस्स छन्दरागस्स अरियमग्गेन
 समुच्छिन्दनेन निरपेक्खभावेन छुट्ठेत्वा ति अत्थो । कामानं प्हान-
 कित्तनमुखेन चेतं थेरस्स अञ्जाव्याकरणं अहोसि । माणवकाले पब्ब
 जितत्ता इमस्स थेरस्स माणवोत्वेव समञ्जा जाता ति ।

माणवत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

४. सुयामनत्थेरगाथावण्णना

- कामच्छन्दो च व्यापादो ति आयस्मतो सुयामनत्थेरस्स गाथा ।
 15 का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 पुञ्जानि उपचिनन्तो इतो एकनवुत्ते कप्पे विपस्सिस्स भगवतो काले
 धञ्जवतीनगरे ब्राह्मणकुले निव्वत्तित्वा वयप्पत्तो ब्राह्मणसिप्पेसु
 निप्फत्तिं पत्वा ब्राह्मणमन्ते वाचेति । तेन च समयेन विपस्सी भगवा
 महता भिक्खुसंघेन सद्धिं धञ्जवतीनगरं पिण्डाय पविट्ठो होति । तं
 20 दिस्वा ब्राह्मणो पसन्नचित्तो अत्तनो गेहं नेत्वा आसनं पञ्चापेत्वा
 तस्सूपरि पुप्फसन्थारं सन्थरित्वा अदासि, सत्थरि तत्थ निसिन्ने
 पणीतेन आहारेन सन्तप्पेसि, भुत्ताविं च पुप्फगन्धेन पूजेसि । सत्था

अनुमोदनं वत्वा पक्कामि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा
अपरापरं पुञ्जानि कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे
वेसालियं अञ्जतरस्स ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, सुयामनोत्तिस्स
नामं अहोसि । सो वयप्पत्तो तिण्णं वेदानं पारगू परमनिस्समयुत्तो
हुत्वा गेहवासीनं कामूपभोगं जिगुच्छित्वा भाननिन्नो भगवतो
वेसालिगमने पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा खुरगगेयेव अरहत्तं पापुणि ।
तेन वुत्तं अपदाने—

B. 208

5

10

15

20

25

“नगरे धञ्जवतिया, अहोसिं ब्राह्मणो तदा ।
लक्खणे इतिहासे च, सनिघण्डुसकेटुभे ॥
पदको वेय्याकरणो, निमित्तकोविदो अहं ।
मन्ते च सिस्से वाचेसिं, तिण्णं वेदान पारगू ॥
पञ्च उप्पलहत्थानि, पिट्ठियं ठपितानि मे ।
आहुतिं यिद्धुकामोहं, पितुमातुसमागमे ॥
तदा विपस्सी भगवा, भिक्खुसंघपुरक्खतो ।
ओभासेन्तो दिसा सब्बा, आगच्छति नरासभो ॥
आसनं पञ्जपेत्त्वान, निमन्तेत्वा महामुनिं ।
सन्थरित्वान तं पुप्फं, अभिनेसिं सकं घरं ॥
यं मे अत्थि सके गेहे, आमिसं पच्चुपट्ठितं ।
ताहं बुद्धस्स पादासिं, पसन्नो सेहि पाणिभि ॥
भुताविं कालमञ्जाय पुप्फहत्थमदासहं ।
अनुमोदित्वान सब्बञ्जू पक्कामि उत्तरामुखो ॥
एकनवुत्तितो कप्पे, यं पुप्फमददि तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, पुप्फदानस्सिदं फलं ॥
अनन्तरं इतो कप्पे, राजाहुं वरदस्सनो ।
सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, १८७) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा नीवरणप्पहानकित्तनमुखेन अञ्जं
व्याकरोन्तो—

B. 209

७४. “कामच्छन्दो च व्यापादो, थिनमिद्धं च भिक्खुनो ।

उद्धच्चं विचिकिच्छा च, सब्बसोव न विज्जती” ति—

गाथं अभासि ।

- तत्थ कामच्छन्दो ति कामेसु छन्दो, कामो च सो छन्दो चा ति
 5 पि कामच्छन्दो, कामरागो । इध पन सब्बो पि रागो कामच्छन्दो
 अग्गमग्गवज्झस्सा पि अधिप्पेतत्ता, तेनाह “सब्बसोव न विज्जती”
 ति । सब्बेपि हि तेभूमकधम्मा कामनीयद्वेन कामा, तत्थ पवत्तो रागो
 कामच्छन्दो, तेनाह भगवा “आरूपे कामच्छन्दनीवरणं पटिच्च थिनमिद्ध-
 नीवरणं उद्धच्चनीवरणं अविज्जानीवरणं उप्पज्जती” (प० ३, ३००)
 10 ति व्यापज्जति चित्तं पूतिभावं गच्छति एतेना ति व्यापादो, “अनत्थं
 मे अचरी” (ध० सं० २४१) ति आदिनयप्पवत्तो आघातो । थिनं
 चित्तस्स अकल्यता अनुस्साहसंहननं^१, मिद्धं कायस्स अकल्यता
 असत्तिविघातो, तदुभयं पि थिनं च मिद्धं च थिनमिद्धं, किच्चाहार-
 पटिपक्खानं एकताय एकं कत्वा वुत्तं । उद्धतभावो उद्धच्चं, येन
 15 धम्मेन चित्तं उद्धतं होति अवुपसन्तं, सो चेतसो विक्खेपो उद्धच्चं ।
 उद्धच्चग्गहणेनेव चेत्य किच्चाहारपटिपक्खानं समानताय कुक्कुच्चं
 पि गहितमेवा ति दट्ठब्बं । तं पच्छानुतापलक्खणं । यो हि कताकत-
 कुसलाकुसलूपनिस्सयो विप्पटिसारो, तं कुक्कुच्चं । विचिकिच्छा ति
 “एवं नु खो, न नु खो” ति संसयं आपज्जति, धम्मसभावं वा
 20 विचिनन्तो किच्छति किलमति एताया ति विचिकिच्छा, बुद्धादि-
 वत्थुको संसयो । सब्बसोति अनवसेसतो । न विज्जती ति नत्थि,
 मग्गेन समुच्छिन्नत्ता न उपलब्धति । इदं च पदद्वयं पच्चेकं योजे-
 तब्बं अयं हेत्थ योजना—यस्स भिक्खुनो तेन तेन अरियमग्गेन समु-
 च्छिन्नत्ता कामच्छन्दो च व्यापादो च थिनमिद्धं च उद्धच्चकुक्कुच्चं च
 25 विचिकिच्छा च सब्बसोव न विज्जति, तस्स न किञ्चि करणीयं,
 कतस्स वा पतिचयोति अञ्जापदेसेन अञ्जं व्याकरोति । पञ्चसु हि

नीवरणेसु मग्गेन समुच्छिन्नेसु तदेकदृताय सब्बेपि किलेसा समुच्छिन्नायेव होन्ति । तेनाहं "सब्बेते^१ भगवन्तो^२ पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्किलेसे" (दी० नि० २, ६७) ति ।

सुयामनत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

५. सुसारदत्थेरगाथावण्णना

B. 210

साधु सुविहितान दस्सनं ति आयस्मतो सुसारदत्थेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? सो किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले ब्राह्मणकुले 5
 निब्बत्तित्वा विज्जापदेसु निप्फत्तिं गन्त्वा कामेसु आदीनवं दिस्वा
 घरावासं पहाय तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा हिमवन्तप्पदेसे अरञ्जा-
 यतने अस्समं कारेत्वा विहासि । अथ नं अनुगण्हन्तो पदुमुत्तरो
 भगवा भिक्खाचारवेलायं उपसङ्कमि । सो दूरतो व दिस्वा पसन्न-
 मानसो पच्चुग्गन्त्वा पत्तं गहेत्वा मधुरानि फलानि पक्खिपित्वा 10
 अदासि । भगवा तं पटिग्गहेत्वा अनुमोदनं कत्वा^३ पक्कामि । सो
 तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे धम्म-
 सेनापतिनो आतिब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा मन्दपञ्जत्ता सुसारदो ति
 गहितनामो अपरभागे धम्मसेनापतिस्स सन्तिके धम्मं सुत्वा
 पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन 15
 वुत्तं अपदाने—

"अज्झायको मन्तधरो, तिण्णं वेदान पारगू ।
 हिमवन्तस्साविदूरे, वसामि अस्समे अहं ॥
 अग्गिहुत्तं च मे अत्थि, पुण्डरीकफलानि च ।
 पुटके निक्खिपित्वान, दुमग्गे लग्गितं मया ॥

20

१. 'भगवा' सी० पोत्थके अधिको पाठो । २-२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. वत्ता-सी० ।

पदमुत्तरो लोकविदू, आहुतीनं पटिग्गहो ।
 ममुद्धरितुकामो सो, भिक्खन्तो ममुपागमि ॥
 पसन्नचित्तो सुमनो, फलं बुद्धस्स^१ दासहं ।
 वित्तिसञ्जननो मय्हं, दिट्ठधम्मसुखावहो ॥
 5 सुवण्णवण्णो सम्बुद्धो, आहुतीनं पटिग्गहो ।
 अन्तलिकखे ठितो सत्था, इमं गाथं अभासथ ॥
 इमिना फलदानेन, चेतनापणिधीहि^२ च ।
 कप्पानं सतसहस्सं, दुग्गतिं नुपपज्जसि ।
 तेनेव सुक्कमूलेन, अनुभोत्वान सम्पदा ।
 10 पत्तोम्हि अचलं ठानं, हित्वा जयपराजयं ॥
 इतो सत्तसते कप्पे, राजा आसिं^३ सुमङ्गलो ।
 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं^३ (अप० १, १८८) ति ॥

B. 211

15 अरहत्तं पन पत्वा सप्पुरिसूपनिस्सयानिसंसकित्तनापदेसेन^३
 अञ्जं व्याकरोन्तो—

७५. “साधु सुविहितान दस्सनं, कङ्खा छिज्जति बुद्धि वड्ढति ।

बालं पि करोन्ति पण्डितं, तस्मा साधु सतं समागमो” ति—

गाथं अभासि ।

20 तत्थ साधू ति सुन्दरं, भद्दकं ति अत्थो । सुविहितान दस्सनं ति
 सुविहितानं दस्सनं । गाथासुखत्थं अनुस्वारलोपो कतो । सीलादि-
 गुणेहि सुसंविहितत्तभावानं परानुदयाय सुट्ठु विहितधम्मदेसनानं
 अरियानं दस्सनं साधू ति योजना । “दस्सनं” ति निदस्सनमत्तं
 दट्ठब्बं सवनादीनं पि बहुकारत्ता । वुत्तं हेतं भगवता—

१. चेतसो पणिधीहि सी० ।

२. आसि—सी० ।

३. सप्पुरिसूपनिस्सयकित्तनापदेसेन—सी० ।

“ये ते भिक्खू सीलसम्पन्ना समाधिसम्पन्ना पञ्चासम्पन्ना^१
विमुत्तिसम्पन्ना विमुत्तिजाणदस्सनसम्पन्ना ओवादका विञ्जापका
सन्दस्सका समादपका समुत्तेजका सम्पहंसका अलंसमक्खातारो
सद्धम्मस्स, दस्सनम्पाहं भिक्खवे, तेसं भिक्खूनं बहुपकारं^२
वदामि^३, सवनं^४ । उपसङ्कमनं । पयिरुपासनं । अनुस्सरणं । 5
अनुपब्वज्जम्पाहं, भिक्खवे, तेसं भिक्खूनं बहुपकारं वदामी”
(इ० वु० २५४) ति^५ ।

दस्सनमूलकत्ता वा इतरेसं दस्सनमेवेत्थं^६ वुत्तं, कङ्खा^७ छिज्जती
ति आदि^८ तत्थ कारणवचनं । तादिसानं हि कल्याणमित्तानं दस्सने
सति विञ्जुजातिको अत्थकामो कुलपुत्तो ते उपसङ्कमति पयिरुपा- 10
सति, “किं, भन्ते, कुसलं, किं अकुसलं” (म० नि० ३, २८४) ति
आदिना पञ्चं पुच्छति, ते चस्स अनेकविहितेसु कङ्खाट्टानीयेसु कङ्खं
पटिविनोदेन्ति, तेन वुत्तं “कङ्खा छिज्जती” ति । यस्मा च ते
धम्मदेसनाय तेसं कङ्खं पटिविनोदेत्वा पुब्वभागे कम्मपथसम्मादिट्ठि 15
विपस्सनासम्मादिट्ठि च उप्पादेन्ति, तस्मा तेसं बुद्धि वड्ढति । यदा^९
पन ते विपस्सनं वड्ढेत्वा सच्चानि पटिविज्झन्ति, तदा सोळसवत्थुका
अट्ठवत्थुका च विचिकिच्छा छिज्जति समुच्छिज्जति, निप्परियायेन 20
पञ्चा बुद्धि वड्ढति । बाल्यसमतिककमनतो ते पण्डिता होन्ति । सो
तेहि बुद्धि वड्ढेति, बालं पि करोन्ति पण्डितं ति । तस्मा ति आदि
निगमनं, यस्मा साधूनं दस्सनं वुत्तनयेन कङ्खा छिज्जति बुद्धि वड्ढति, 20
ते बालं पण्डितं करोन्ति, तस्मा तेन कारणेन साधु सुन्दरं सतं
सप्पुरिसानं अरियानं समागमो, तेहि समोधानं सम्मा वड्ढनं ति
अत्थो ।

सुसारदत्थेरगाथावर्णना निट्ठिता ।

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. वदामी ति—सी० ।

५. दस्सनमेवेत्तं—सी० ।

६-६. तं खो विज्जती ति आदि ।

२. बहुपकारं—सी० ।

४-४. सवनम्पाहं, भिक्खवे, तेसं भिक्खूनं
बहुपकारं वदामि—सी० ।

७. यथा—सी० ।

६. पियञ्जहत्थेरगाथावण्णना

उप्पतन्तेसु निपते ति आयस्मतो पियञ्जहत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? सो पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे विवट्ट-
पनिस्सयं पुञ्जं उपचिनन्तो इतो एकनवुते कप्पे विपस्सिस्स भगवतो
काले हिमवन्ते रुक्खदेवता हुत्वा पब्बतन्तरे वसन्तो देवतासमागमेसु
5 अप्पानुभावताय परिसपरियन्ते ठत्वा धम्मं सुत्वा सत्थरि पटिलद्धसद्धो
एकदिवसं सुविसुद्धं रमणीयं गङ्गायं पुलिनप्पदेसं दिस्वा सत्थु गुणे
अनुस्सरि “इतो पि सुविसुद्धा सत्थु गुणा अनन्ता अपरिमेय्या चा”
ति, एवं सो सत्थु गुणे आरब्भ चित्तं पसादेत्वा तेन पुञ्जकम्मेन
देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे वेसालियं लिच्छविराजकुले
10 निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो युद्धसोण्डो अपराजितसङ्गामो अमित्तानं
पियहानिकरणेन पियञ्जहो ति पञ्जायित्थ^१ । सो सत्थु वेसालिगमने
पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा अरञ्जे वसमानो विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं
पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“पब्बते हिमवन्तम्हि, वसामि पब्बतन्तरे ।
15 पुलिनं सोभनं दिस्वा, बुद्धसेट्ठं अनुस्सरिं ॥
B. 213 आणे उपनिधा नत्थि, सङ्खारं^२ नत्थि सत्थुनो ।
सब्बधम्मं अभिञ्जाय, आणेन अधिमुच्चति ॥
नमो ते पुरिसाजञ्ज, नमो ते पुरिसुत्तम ।
आणेन ते समो नत्थि, यावता आणमुत्तमं ॥
20 आणे चित्तं पसादेत्वा, कप्पं सग्गम्हि मोदहं ।
अवसेसेसु कप्पेसु, कुसलं चरितं^३ मया ॥
एकनवुत्तितो कप्पे, यं सञ्जमलभि तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, आणसञ्जायिदं फलं ॥

१. पञ्जायि—सी० ।

२. सङ्खातं—सी० ।

३. करितं—सी० ।

इतो सत्ततिकप्पम्हि^१, एको पुलिनपुप्फियो ।
सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, १८८-८९) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा^२ “अन्धपुथुज्जनानं पटिपत्तितो विधुरा ५
अरियानं पटिपत्ती” ति इमस्स अत्थस्स दस्सनवसेन^३ अञ्जं
व्याकरोन्तो—

७६. “उप्पतन्तेसु निपते, निपतन्तेसु उप्पते ।

वसे अवसमानेसु, रममानेसु नो रमे” ति—

गाथं अभसि ।

10

तत्थ उप्पतन्तेसू ति उण्णमन्तेसु, सत्तेसु मानुद्धच्चथम्भसारम्भा-
दीहि अत्तुक्कंसनेन अनुपसन्तेसु । निपते ति नमेय्य, तेसञ्जेव
पापधम्मानं परिवज्जनेन निवातवुत्ति भवेय्य । निपतन्तेसू ति
ओणमन्तेसु, हीनाधिमुत्तिकताय कोसज्जेन च गुणतो निहीयमानेसु ।
उप्पते ति उण्णमेय्य, पणीताधिमुत्तिकताय वीरियारम्भेन च गुणतो 15
उस्सुक्केय्य^४ । अथ वा उप्पतन्तेसू ति उट्ठहन्तेसु, किलेसेसु परियुट्ठान-
वसेन सीसं उक्खिपन्तेसु । निपते ति पटिसङ्खानबलेन^५ यथा ते न
उप्पज्जन्ति, तथा अनुरूपपच्चवेक्खणाय निपतेय्य, विक्खम्भेय्य चैव
समुच्छिन्देय्य च । निपतन्तेसू ति परिपतन्तेसु, अयोनिसोमनसिकारेसु
वीरियपयोगमन्दताय वा यथारद्धेसु समथविपस्सनाधम्मेसु हाय- 20
मानेसु । उप्पते ति योनिसोमनसिकारेन वीरियारम्भसम्पदाय च ते
उपट्ठापेय्य उप्पादेय्य वट्ठेय्य च । वसे अवसमानेसू ति सत्तेसु मग्गब्रह्म-
चरियवासं अरियवासं च अवसन्तेसु सयं तं वासं वसेय्या ति, अरियेसु
वा किलेसवासं दुतियकवासं अवसन्तेसु येन वासेन ते अवसमाना

B. 214

१. तेसत्ततिकप्पे—सी० ।

२. ‘थेरो’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

३. ‘अनवसेसेन’ सी० पोत्थके अधिको पाठो । ४. उप्पतेय्य उक्कंसेय्य—सी० ।

५. पटिसङ्खानावसेन—सी० ।

नाम होन्ति, सयं तथा वसे । रममानेसु नो रमे ति सत्तेसु कामगुण-
रतिया किलेसरतिया रमन्तेसु सयं तथा नो रमे नं रमेय्य, अरियेसु
वा निरामिसाय भानादिरतिया रममानेसु सयं पि तथा रमे, ततो
अञ्जथा पन कदाचि पि नो रमे नाभिरमेय्य वा^१ ति अत्थो ।

पियञ्जहत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

७. हत्थारोहपुत्तत्थेरगाथावण्णना

- 5 इदं पुरे चित्तमचारि चारिकं ति आयस्मतो हत्थारोहपुत्तत्थेरस्स
गाथा । का उप्पत्ति ? सो किर पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ
भवे विवट्ठूपनिस्सयं पुञ्जं उपचिनन्तो विपस्सिस्स भगवतो काले
कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं सत्थारं भिक्खुसंघ-
परिवुत्तं^२ विहारतो निक्खन्तं दिस्वा पसन्नचित्तो पुप्फेहि पूजं कत्वा
10 पञ्चपतिट्ठितेन वन्दित्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । सो तेन
पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं
हत्थारोहकुले निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो हत्थिसिप्पे निप्फत्ति
अगमासि । सो एकदिवसं हत्थि सिक्खापेन्तो नदीतीरं गन्त्वा
हेतुसम्पत्तिया चोदियमानो “किं मय्हं इमिना हत्थिदमनेन, अत्तानं
15 दमनमेव वरं” ति चिन्तेत्वा भगवन्तं उपसङ्कमित्वा धम्मं सुत्वा
पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वाव चरियानुकूलं कम्मट्ठानं गहेत्वा विपस्सनाय
कम्मं करोन्तो चिरपरिचयेन कम्मट्ठानतो बहिद्धा विधावन्तं चित्तं
छेको हत्थाचरियो विय अङ्कुसेन चण्डमत्तवरवारणं^३ पटिसङ्खान-
अङ्कुसेन निग्गण्हन्तो “इदं पुरे चित्तमचारि चारिकं” ति गाथं
20 अभासि ।

१. चा—सी० ।

२. परिवारितं—सी० ।

३. पभिन्नमदकत्तवरवारणं—सी० ।

७७. तत्थ इदं ति वुच्चमानस्स चित्तस्स अत्तपच्चक्खताय
वुत्तं । पुरे ति निग्गहकालतो पुब्बे । अचारी ति विचरि, अनवट्ठित-
ताय नानारम्मणेषु परिब्भमि । चारिकं ति यथाकामचरियं । B. 215
तेनाह “येनिच्छकं यत्थकामं यथासुखं” ति । तं ति तं चित्तं । अज्जा
ति एतरहि । निग्गहेस्सामी ति निग्गण्हिस्सामि, निब्बिसेवनं 5
करिस्सामि । योनिसो ति उपायेन । यथा किं ? हत्थिप्पभिन्नं विय
अङ्कुसग्गहो । इदं वुत्तं होति—इदं मम चित्तं नाम इतो पुब्बे रूपादीसु
आरम्मणेषु येन येन रमितुं इच्छति, तस्स तस्स वसेन येनिच्छकं,
यत्थ यत्थ चस्स कामो, तस्स तस्स वसेन यत्थकामं, यथा
यथा विचरन्तस्स सुखं होति, तथेव चरणतो यथासुखं दीघरत्तं 10
चारिकं अचरि, तं अज्जपाहं भिन्नमदमत्तहत्थि हत्थाचरियसङ्घातो
छेको अङ्कुसग्गहो अङ्कुसेन विय योनिसोमनसिकारेन निग्गहेस्सामि,
नास्स^१ वीतिक्कमितुं^२ दस्सामी ति । एवं वदन्तो एव च थेरो
विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं सच्छाकासि । तेन वुत्तं अपदाने—

“सुवण्णवण्णो सम्बुद्धो^३, विपस्सी दक्खिणारहो । 15
पुरक्खतो सावकेहि, आरामा अभिनिक्खमि ॥
दिस्वानहं बुद्धसेट्ठं, सब्बज्जुं तमनासकं ।
पसन्नचित्तो सुमनो, गण्ठिपुप्फं^४ अपूजयि ॥
तेन चित्तप्पसादेन, द्विपदिन्दस्स^५ तादिनो ।
हट्ठो हट्ठेन चित्तेन, पुन वन्दि तथागतं ॥ 20
एकनवुत्तितो कप्पे, यं पुप्फमभिरोपयि ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
एकतालीसितो कप्पे, चरणो^६ नाम खत्तियो ।
सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥

१-१ नाहं चित्तं विक्खिपितुं—सी० । २. भगवा—सी० ।

३. पुप्फमत्तं—सी० । ४. दिपदिन्दस्स—सी० ।

५. वरणो—सी० ।

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, १८९-९०) ति ॥

अयमेव च थेरस्स अञ्जाव्याकरणगाथा अहोसी ति ।

हत्थारोहपुत्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 216

८. मेण्डसिरत्थेरगाथावण्णना

- अनेकजातिसंसारं ति आयस्मतो मेण्डसिरत्थेरस्स गाथा । का
 5 उप्पत्ति ? सो पि किर पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 विवट्ठूपनिस्सयानि पुञ्जानि करोन्तो इतो एकनवुते कप्पे ब्रह्मणकुले
 निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो कामे^१ पहाय इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा महता
 इसिगणेन सद्धिं हिमवन्ते वसन्तो सत्थारं दिस्वा पसन्नमानसो
 इसिगणेन पदुमानि आहरापेत्वा सत्थु पुप्फपूजं^२ कत्वा सावके
 10 अप्पमादपटिपत्तियं ओवदित्वा कालं कत्वा देवलोके निब्बत्तो अपरा-
 परं संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे साकेते गहपतिकुले निब्बत्ति, तस्स
 मेण्डसरिक्खसीसताय मेण्डसिरोत्वेव समञ्जा अहोसि । सो भगवति
 साकेते अञ्जनवने विहरन्ते सत्थारं उपसङ्कमित्वा पटिलद्धसद्धो
 पब्बजित्वा समथविपस्सनासु कम्मं करोन्तो छळभिञ्जो अहोसि ।
 15 तेव वुत्तं अपदाने—

“हिमवन्तस्साविदूरे, गोतमो नाम पब्बतो ।

नानारुक्खेहि सञ्छन्नो, महाभूतगणालयो ॥

वेमज्झमिह च तस्सासि, अस्समो अभिनिम्मितो ।

पुरक्खतो ससिस्सेहि, वसामि अस्समे अहं ॥

१. घरावासं—सी० ।

२. ‘अकासि । पूजं’—सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

आयन्तु मे सिस्सगणा, पदुमं आहरन्तु मे ।
 बुद्धपूजं^१ करिस्सामि, द्विपदिन्दस्स^२ तादिनो ॥
 एवं ति ते पटिस्सुत्वा, पदुमं आहरिंसु मे ।
 तथा निमित्तं कत्वाहं, बुद्धस्स अभिरोपयिं ॥
 सिस्से तदा समानेत्वा, साधुकं अनुसासहं ।
 मा खो तुम्हे पमज्जित्थ, अप्पमादो सुखावहो ॥
 एवं समनुसासित्वा, ते^३ सिस्से^३ वचनक्खमे ।
 अप्पमादगुणे युत्तो, तदा कालङ्कतो अहं ॥
 एकनवुत्तितो कप्पे, यं पुप्फमभिरोपयिं^४ ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 एकपञ्चासकप्पम्हि, राजा आसिं जलुत्तमो^५ ।
 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ।
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, १९०-९१) ति ॥

5

10

B. 217

सो अत्तनो पुब्बेनिवासं अनुस्सरन्तो—

15

७८. "अनेकजातिसंसारं, सन्धाविस्सं अनिब्बिसं ।

तस्स मे दुक्खजातस्स, दुक्खक्खन्धो अपरद्धो" ति—

गाथं अभासि ।

तत्थ अनेकजातिसंसारं ति अनेकजातिसतसहस्ससङ्ख्यं इदं
 संसारवट्टं, अद्दुनो अधिप्पेतत्ता अच्चन्तसंयोगेकवचनं । सन्धाविस्सं 20
 ति संसरिं, अपरापरं चवनुप्पज्जनवसेन परिब्भमि । अनिब्बिसं ति तस्स
 निवत्तकवाणं अविन्दन्तो अलभन्तो । तस्स मे ति एवं संसरन्तस्स
 मे । दुक्खजातस्सा ति जातिआदिवसेन उप्पन्नदुक्खस्स, तिस्सन्नं वा

१. पुप्फपूजं—सी० ।

२. दिपदिन्दस्सं—सी० ।

३-३. ससिस्से—सी० ।

४. पुप्फमभिपूजयि—सी० ।

५. जनुत्तमो—सी० ।

दुक्खतानं^१ वसेन दुक्खसभावस्स । दुक्खवखन्धो ति कम्मकिलेस-
विपाकवट्टप्पकारो^२ दुक्खरासि । अपरद्वो ति अरहत्तमग्गप्पत्तित्तो
पट्ठाय परिब्भट्ठो चुतो न^३ अभिनिब्बत्तिस्सति^३ । “अपरद्वो” ति वा
पाठो, अपगतसमिद्धितो^४ समुच्छिन्नकारणत्ता अपगतो ति अत्थो ।
5 इदमेव च थेरस्स अञ्जाव्याकरणं अहोसि ।

मेण्डसिरत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

६. रक्खितत्थेरगाथावण्णना

सब्बो रागो पहीनो मे ति आयस्मतो रक्खितत्थेरस्स गाथा ।
का उत्पत्ति ? अयं किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्ब-
त्तित्वा विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं सत्थु धम्मदेसनं सुत्वा पसन्नमानसो
देसनाज्जाणं आरब्भ थोमनं अकासि । सत्था तस्स चित्तप्पसादं
10 ओलोकेत्वा “अयं इतो सतसहस्सकप्पमत्थके गोतमस्स नाम सम्मा-
सम्बुद्धस्स रक्खितो नाम सावको भविस्सती” ति व्याकासि । सो तं
B. 218 सुत्वा भिय्योसो मत्ताय पसन्नमानसो अपरापरं पुञ्जानि कत्वा देव-
मनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादो देवदहनिगमे^५ साकियराजकुले
निब्बत्ति, रक्खितो तस्स नामं अहोसि । सो ये साकियकोलियराजूहि
15 भगवतो परिवारत्थाय दिन्ना पञ्चसतराजकुमारा पब्बजिता, तेसं
अञ्जतरो । ते पन राजकुमारा न^६ संवेगेन पब्बजितत्ता उक्कण्ठाभि-
भूता यदा सत्थारा कुणालदहतीरं नेत्वा कुणालजातकदेसनाय
इत्थीनं दोसविभावेनेन कामेसु आदीनवं पकासेत्वा कम्मट्ठाने नियो-
जिता, तदा अयं पि कम्मट्ठानं अनुयुञ्जन्तो विपस्सनं वड्ढेत्वा
20 अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

१. दुक्खजातीनं—सी० ।

३-३. न दानि पवित्तिस्सति—सी० ।

४. अपवत्तिसंसिद्धितो—सी० ।

६. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. कम्मकिलेसविपाकवसेन वुत्तप्पकारो—

सी० ।

५. वेदेहनिगमे—सी० ।

“पदुमुत्तरो नाम जिनो, लोकजेट्ठो नरासभो ।

महतो जनकायस्स, देसेति अमतं पदं ॥

तस्साहं वचनं सुत्वा, वाचासभिमुदीरितं^१ ।

अञ्जलिं पग्गहेत्वान, एकग्गो आसहं तदा ॥

यथा समुद्दो उदधीन^२ मग्गो,

नेरू^३ नगानं पवरो सिलुच्चयो ।

तथेव ये चित्तवसेन वत्तरे,

न बुद्धआणस्स कलं उपेन्ति ते ॥

धम्मविधिं^४ ठपेत्वान, बुद्धो कारुणिको इसि ।

भिक्षुसंघे निसीदित्वा, इमा गाथा अभासथ ॥

यो सो आणं पकित्तेसि, बुद्धमिह लोकनायके ।

कप्पानं^५ सतसहस्सं, दुग्गतिं न गमिस्सति^६ ॥

किलेसे भापयित्वान, एकग्गो सुसमाहितो ।

सोभितो नाम नामेन, हेस्सति सत्थु सावको ॥

पञ्चासे कप्पसहस्से, सत्तेवासुं यसुग्गता^७ ।

सत्तरतनसम्पन्ना, चक्कवत्ती महब्बला ॥

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, १९२-९३) ति ॥

अरहतं पन पत्वा अत्तनो पहीनकिलेसे पच्चवेकखन्तो

“सब्बो रागो” ति गाथं अभासि ।

७९. तत्थ सब्बो रागो” ति कामरागादिप्पभेदो सब्बो पि

रागो । पहीनो ति अरियमग्गभावनाय समुच्छेदप्पहानवसेन

पहीनो । सब्बो दोसो ति आघातवत्थुकादिभावेन अनेकभेदभिन्नो

सब्बो पि व्यापादो । समूहतो ति मग्गेन समुग्घाटितो । सब्बो मे

१. वाचाय समुदीरितं—सी० ।

२. मेरू—सी० ।

३. धम्मवीधिं—सी० ।

४-४. कप्पानि सतसहस्सानि—दुग्गतिं सो

५. समुग्गता—सी० ।

६. न गच्छति—सी० ।

विगतो मोहो ति “दुक्खे अञ्जाणं” (विभं० ४३३) ति आदिना
 वत्थुभेदेन अट्टभेदो, संकिलेसवत्थुविभागेन अनेकविभागो^१ सब्बो पि
 मोहो मग्गेन विद्धंसितत्ता मय्यं विगतो । सीतिभूतोस्मि निब्बुतो
 ति एवं मूलकिलेसप्पहानेन तदेकट्टताय संकिलेसानं सम्मदेव
 ५ पटिप्पस्सद्धत्ता अनवसेसकिलेसदरथपरिळाहाभावतो^२ सीतिभावं
 पत्तो, ततो एव सब्बसो किलेसपरिनिब्बानेन परिनिब्बुतो अहं
 अस्मि भवामी ति अञ्जं व्याकासि ।

रक्खितत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

01

१०. उग्गतथेरगाथावण्णना

यं मया पकतं कम्मं ति आयस्मतो उग्गतथेरस्स गाथा । का
 ५ उत्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्जानि
 10 करोन्तो इतो एकत्तिसे कप्पे सिखिस्स भगवतो काले कुलगेहे
 निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं सिखि भगवन्तं पस्सित्वा
 पसन्नमानसो केतकपुप्फेहि पूजं अकासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन
 देवलोके निब्बत्तित्वा अपरापरं सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मिं
 बुद्धुप्पादे कोसलरट्ठे उग्गनिगमे सेट्ठिपुत्तो हुत्वा निब्बत्ति,
 15 उग्गोत्तेवस्स नामं अहोसि । सो विञ्जुतं पत्तो भगवति तस्मिं
 निगमे भद्दारामे विहरन्ते विहारं गत्वा सत्थु सन्तिके धम्मं सुत्वा
 पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्तो नच्चिरस्सेव
 अरहत्तं पाप्पुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

B. 220

20

“विनतानदिया तीरे, पिलक्खु फलितो अहु ।

ताहं स्वखं गवेसन्तो, अद्दसं लोकनायकं ॥

कतकं पुप्फितं दिस्वा, वण्टे छेत्वानहं तदा ।
 बुद्धस्स अभिरोपेसि, सिखिनो लोकबन्धुनो ॥
 येन आणेन पत्तोसि, अच्चुतं अमतं पदं ।
 तं आणं अभिपूजेमि, बुद्धसेट्ठ महामुनि ॥
 आणम्हि पूजं कत्वाण, पिलक्खुं मद्दसं^१ अहं ।
 पटिलद्धो^२ म्हि तं पञ्च^३, आणपूजायिदं फलं ॥
 एकत्तिसे इतो कप्पे, यं पुप्फमभिरोपयिं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, आणपूजायिदं फलं ॥
 इतो तेरसकप्पम्हि, द्वादसासुं फलुग्गता^४ ॥
 सत्तरतनसम्पन्ना, चक्कवत्ती महब्बला ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं^५ (अप० १, १९३) ति ॥

5

10

अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो वट्ठुपच्छेददीपनेन^४ अञ्चं
 व्याकरोन्तो—

८०. “यं मया पकतं कम्मं, अप्पं वा यदि वा बहुं ।

15

सब्बमेतं परिक्खीणं, नत्थि दानि पुनब्भवो” ति—

गार्थं अभासि ।

तत्थ यं मया पकतं कम्मं ति यं कम्मं तीहि कम्मद्वारेहि
 ब्रहि^५ उपपत्तिद्वारेहि अट्ठहि असंवरद्वारेहि अट्ठहि च संवरद्वारेहि
 पापादिवसेन दानादिवसेन चा ति अनेकेहि पकारेहि अनादिमति
 संसारे यं^६ मया कतं उपचितं अभिनिब्बत्तितं विपाककम्मं^७ ।
 अप्पं वा यदि वा बहुं ति तं च वत्थुचेतनापयोगकिलेसादीनं
 दुब्बलभावेन अप्पं वा, तेसं बलवभावेन अभिण्हपवत्तिया च बहुं

20

१. पिलक्खं अद्दसं—सी० ।

२. सञ्जं—सी० ।

३. बलुग्गता—सी० ।

४. वट्ठुपच्छेददीपनेन—सी० ।

५. नवहि—सी० ।

६. सी० पोत्थके नत्थि ।

७. विपाककम्मं—सी० ।

B. 221

वा । सब्बमेतं परिकखीणं ति सब्बमेव चेतं कम्मं कम्मक्खयकरस्स
अग्गमग्गस्स अधिगतत्ता^१ परिकखयं गतं^२, किलेसवट्ठप्पहानेन हि
कम्मवट्ठं पहीनमेव होति विपाकवट्ठस्स अनुप्पादनतो । तेनाह
“नत्थि दानि पुनब्भवो” ति । आयतिं पुनब्भवामिनिब्बत्ति मय्हं
5 नत्थी ति अत्थो । “सब्बम्पेतं” ति पि पाठो, सब्बं^३ पि^३ एतं ति
पदविभागो^३ ।

उग्गतथेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

अट्टमवग्गवण्णना निट्ठिता ।

१. 'परिकखीणं' सी० पोत्थके अधिको २. कतं—सी० ।

पाठो ।

३-३. सब्बमेव—सी० ।

६. नवमवर्गो

१. समितिगुत्तथेरगाथावर्णना

यं मया पकतं पापं ति आयस्मतो समितिगुत्तथेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? सो पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 पुञ्ञानि उपचिनन्तो विपस्सिस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा
 विञ्ञुतं पत्तो भगवन्तं पस्सित्वा पसन्नचित्तो जातिसुमनपुप्फेहि
 पूजं अकासि । सो तेन पुञ्ञकम्मेन यत्थ यत्थ भवे निब्बत्ति, तत्थ 5
 तत्थ कुलरूपपरिवारसम्पदाय अञ्ञे सत्ते अभिभवित्वा अट्ठासि ।
 एकस्मिं पन अत्तभावे अञ्ञतरं पच्चेकबुद्धं पिण्डाय चरन्तं दिस्वा
 “अयं मुण्डको कुट्टी^१ मञ्ञे, तेनायं पटिच्छादेत्वा विचरती” ति
 निट्ठुभित्वा^२ पक्कामि । सो तेन कम्मेन^३ बहुं कालं निरये पच्चित्त्वा
 कस्सपस्स भगवतो काले मनुस्सलोके^४ निब्बत्तो परिब्बाजकपब्बज्जं 10
 उपगतो एकं सीलाचारसम्पन्नं उपासकं दिस्वा दोसन्तरो हुत्वा
 “कुट्टरोगी भवेय्यासी” ति अक्कोसि, न्हानतित्थे च मनुस्सेहि
 ठपितानि न्हानचुण्णानि दूसेसि । सो तेन कम्मेन^५ पुन निरये
 निब्बत्तित्वा बहूनि वस्सानि दुक्खं अनुभवित्वा इमस्मिं बुद्धुप्पादे
 सावत्थियं अञ्ञतरस्स ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, समितिगुत्तो- 15
 तिस्स नाम अहोसि । सो वयप्पत्तो सत्थु धम्मदेसनं सुत्वा पटिलद्ध-
 सद्धो पब्बजित्वा सुविसुद्धसीलो हुत्वा विहरति । तस्स पुरिमकम्म-
 निस्सन्देन कुट्टरोगो उप्पज्जि, तेन तस्स सरीरावयवा येभ्युयेन
 छिन्नभिन्ना हुत्वा पग्घरन्ति । सो गिलानसालायं वसति^६ । अथेकदिवसं

१. कुणी—सी० ।

२. नुट्ठुभित्वा—सी० ।

३. अपुञ्ञकम्मेन—सी० ।

४. मनुस्सयोमियं—सी० ।

५. अपुञ्ञकम्मेन—सी० ।

६. वसति—सी० ।

B. 222

धम्मसेनापति गिलानपुच्छं गन्त्वा तत्थ तत्थ गिलाने भिक्खू
पुच्छन्तो तं भिक्खुं दिस्वा “आवुसो, यावता खन्धप्पवत्ति नाम,
सब्बं दुक्खमेव वेदना^१ । खन्धेषु पन असन्तेसुयेव नत्थि दुक्खं” ति
5 ठत्वा विपस्सनं वड्डुत्वा छळभिञ्जा सच्छाकासि । तेन वुत्तं
अपदाने—

“जायन्तस्स विपस्सिस्स, आलोको विपुलो अहु ।
पठवी च पक्खिप्पत्थ, ससागरा सपब्बता ॥
नेमित्ता च वियाकंसु, बुद्धो लोके भविस्सति ।
10 अगो च सब्बसत्तानं, जनतं उद्धरिस्सति ॥
नेमित्तानं सुणित्वान, जातिपूजमकासहं ।
एदिसा पूजना नत्थि, यादिसा जातिपूजना^२ ॥
सद्धरित्वान कुसलं, सकं चित्तं पसादयिं ।
जातिपूजं करित्वान, तत्थ कालङ्कतो अहं ॥
15 यं यं योनुपपज्जामि, देवत्तं अथ मानुसं ।
सब्बे सत्ते अभिभोमि, जातिपूजायिदं फलं ॥
धातियो^३ मं उपट्ठेन्ति, मम चित्तवसानुगा ।
न ता सक्कोन्ति कोपेतुं, जातिपूजायिदं फलं ॥
एकनवुत्तितो कप्पे, यं पूजमकरिं^४ तदा ।
20 दुग्गतिं नाभिजानामि, जातिपूजायिदं फलं ॥
सुपारिचरिया नाम, चतुत्तिस जनाधिपा ।
इतो ततियकप्पम्हि, चक्कवत्ती महब्बला ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, १७९) ति ॥

१. वेदनादि—सी० ।

२. अतिपूजना—सी० ।

३. धारियो—सी० ।

४. पूजामकरि—सी० ।

छळभिञ्जो पन हुत्वा पहीनकिलेसपच्चवेक्खणेन^१ एतरहि अनुभुय्यमानरोगवसेन पुरिमजातीसु अत्तना कतं पापकम्मं अनुस्सरित्वा तस्स इदानी सव्वसो पहीनभावं विभावेन्तो—

८१. “यं मया पकतं पापं, पुब्बे अञ्जासु जातिसु ।

इधेव तं वेदनीयं, वत्थु अञ्जं न विज्जती” ति—

5

गाथं अभासि ।

तत्थ पापं ति अकुसलं कम्मं । तं हि लामकट्टेन पापं ति वुच्चति । पुब्बे ति पुरा । अञ्जासु जातिसू ति इतो अञ्जासु जातीसु, अञ्जेसु, अत्तभावेसु । अयं हेत्थ अत्थो—यदि पि मया इमस्मिं अत्तभावे न^२ तादिसं पापं कतं^३ अत्थि, इदानी पन तस्स सम्भवोयेव नत्थि । यं पन इतो अञ्जासु जातीसु कतं अत्थि, इधेव तं वेदनीयं, तं हि इधेव इमस्मिं येव अत्तभावे वेदयितव्वं अनुभवितव्वं फलं, कस्मा ? वत्थु अञ्जं न विज्जती ति तस्स कम्मस्स विपच्चनो-कासो अञ्जो खन्धप्पबन्धो नत्थि, इमे पन खन्धा सव्वसो उपादानानं पहीनत्ता अनुपादानो विय जातवेदो चरिमकचित्तनिरोधेन अप्पटि-सन्धिका निरुज्झन्ती ति अञ्जं व्याकासि ।

B. 223

10

15

समितिगुत्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

२. कस्सपत्थेरगाथावण्णना

येन येन सुभिव्खानी ति आयस्मतो कस्सपत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले ब्राह्मणकुले निव्वत्तित्वा तीसु वेदेसु अञ्जेसु च ब्राह्मणसिप्पेसु निप्पत्तिं गतो, सो एकदिवसं भगवन्तं दिस्वा पसन्नमानसो सुमनपुप्फेहि पूजं अकासि ।

20

१. पहीनकिलेस पच्चवेक्खणमुखेन—सी० । २. सी० पोत्यके नत्थि ।

३. पकतं—सी० ।

करोन्तो^१ च सत्थु समन्ततो उपरि च पुप्फमुट्ठियो खिपि । बुद्धानु-
भावेन पुप्फानि पुप्फासना कारेन सत्ताहं अट्ठं सु । सो तं अच्छरियं
दिस्वा भिय्योसो मत्ताय पसन्नमानसो अहोसि । अपरापरं^२ पुञ्जानि
करोन्तो कप्पसतसहस्सं सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे
5 सावत्थियं अञ्जतरस्स उदिच्चब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति,
कस्सपोतिस्स नामं अहोसि । तस्स दहरकालेयेव पिता कालमकासि ।
माता तं पटिजग्गति । सो एकदिवसं जेतवनं गतो भगवतो धम्मदेसनं
सुत्वा हेतुसम्पन्नताय तस्मियेव आसने सोतापन्नो हुत्वा मातु
सन्तिकं गन्त्वा अनुजानापेत्वा पब्बजितो सत्थरि बुद्धवस्से पवारेत्वा
10 जनपदचारिकं पक्कन्ते^३ सयं पि सत्थारा सद्धिं गन्तुकामो आपुच्छितुं
मातु सन्तिकं अगमासि । माता विस्सज्जेन्ती ओवादवसेन—

B. 224

८२. “येन येन सुभिव्खानि, सिवानि अभयानि च ।
तेन पुत्तक गच्छस्सु, मा सोकापहतो भवा” ति—
गाथं अभासि ।

15 तत्थ येन येना ति यत्थ यत्थ । भुम्मत्थे हि एतं करणवचनं, यस्मिं
यस्मिं दिसाभागे ति अत्थो । सुभिव्खानी ति सुलभपिण्डानि, रट्टानी
ति अधिप्पायो । सिवानी ति खेमानि अरोगानि । अभयानी ति
चोरभयादीहि निब्भयानि, रोगदुब्भिव्खभयानि पन “सुभिव्खानि,
सिवानी” ति पदद्वयेनेव गहितानि । तेना ति तत्थ^४, तस्मिं तस्मिं
20 दिसाभागे ति अत्थो । पुत्तका ति अनुकम्पन्ती तं आलपति । मा ति
पटिसेधत्थे निपातो सोकापहतो ति वुत्तगुणरहितानि रट्टानि गन्त्वा
दुब्भिव्खभयादिजनितेन सोकेन उपहतो^५ मा भव माहोसी ति अत्थो ।
तं सुत्वा थेरो “मम माता मय्हं सोकरहितट्टानगमनं आसीसत्ति,
हन्द मयं सब्बसो अच्छन्तमेव सोकरहितं ठानं पत्तुं युत्तं” ति

१. पूजं करोन्तो—सी० ।

२. ‘च’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

३. पक्कमन्ते—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. पहतो—सी० ।

उस्साहजातो विपस्सनं पट्टपेत्वा नचिरस्सेव^१ अरहत्तं पापुणि । तेन
वुत्तं अपदाने—

“अज्झायको मन्तधरो, तिण्णं वेदान पारगू ।
अब्भोकासे^२ ठितो सन्तो, अद्दसं लोकनायकं ॥
सीहं यथा वनचरं^३, व्यग्घराजं व नित्तसं ।
तिघापभिन्नमातङ्गं, कुञ्जरं व महेसिनं ॥
सेरेयकं^४ गहेत्वान, आकासे उक्खिपिं^५ अहं ।
बुद्धस्स आनुभावेन, परिवारेन्ति सब्बसो ॥
अधिट्ठहि महावीरो, सब्बञ्जू लोकनायको ।
समन्ता पुप्फच्छदना, ओकिरिसु नरासभं ॥
ततो सा पुप्फकञ्चुका, अन्तोवण्टा बहिमुखा ।
सत्ताहं छदनं कत्वा, ततो अन्तरधायथ ॥
तं च अच्छरियं दिस्वा, अब्भुतं लोमहंसनं ।
बुद्धे चित्तं पसादेसि, सुगते लोकनायके ॥
तेन चित्तप्पसादेन, सुक्कमूलेन चोदितो ।
कप्पानं सतसहस्सं, दुग्गतिं नुपपज्जहं ॥
पन्नरससहस्सस्मिह, कप्पानं पञ्चवीसतिं^६ ।
वीतमलासनामा^७ च, चक्कवत्ती महब्बला ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, १८१) ति ॥

5

10

15 B. 225

20

अरहत्तं पन पत्वा “इदमेव मातु वचनं अरहत्तप्पत्तिया अङ्कुसं
जातं” ति तमेव गाथं पच्चुदाहासि ।

कस्सपत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१. ‘अरञ्जो वसन्तो’ सी०पोत्थके अधिको २. अज्झोकासे—सी० ।
पाठो ।

३. एकचरं—सी० ।

४. सुमनपुप्फं—सी० ।

५. निक्खिपि—सी० ।

६. पञ्चहिसते—सी० ।

७. चिन्नमालासनामा—सी० ।

३. सीहत्थेरगाथावण्णना

- सीह'प्पमत्तो विहराति आयस्मतो सीहत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? सो किर पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो इतो अट्टारसकप्प-
सतमत्थके^१ अत्थदस्सिस्स भगवतो काले चन्दभागाय नदिया तीरे
किन्नरयोनिं निब्बत्तित्वा पुप्फभक्खो पुप्फनिवसनो हुत्वा विहरन्तो
5 आकासेन गच्छन्तं अत्थदस्सि भगवन्तं दिस्वा पसन्नचित्तो
पूजेतुकाभो अञ्जलिं पग्गय्ह अट्ठासि । भगवा तस्स अज्झासयं
अत्वा आकासतो ओरुय्ह अञ्जतरस्मिं रुक्खमूले पल्लङ्केन निसीदि ।
किन्नरो चन्दनसारं घंसित्वा चन्दनगन्धेन पुप्फेहि च पूजं कत्वा
वन्दित्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु
10 संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे^२ मल्लराजकुले निब्बत्ति, तस्स सीहो
ति नामं अहोसि । सो भगवन्तं दिस्वा पसन्नमानसो वन्दित्वा
एकमन्तं निसीदि । सत्था तस्स अज्झासयं ओलोकेत्वा धम्मं
कथेसि । सो धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा कम्मट्ठानं
गहेत्वा अरञ्जे विहरति । तस्स चित्तं नानारम्मणे विधावति,
15 एकगं न होति, सकत्थं निप्फादेतुं न सक्कोति । सत्था तं दिस्वा
आकासे ठत्वा—

B. 226

८३. “सीह'प्पमत्तो विहर, रत्तिन्दिव' मतन्दितो ।

भावेहि कुसलं धम्मं, जह सीघं समुस्सयं” ति—

- गाथाय ओवदि । सो गाथावसाने विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं
20 पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“चन्दभागानदीतीरे, अहोसिं किन्नरो तदा ।

पुप्फभक्खो चहं आसिं, पुप्फनिवसनो तथा^३ ॥

अत्थदस्सी तु भगवा, लोकजेट्ठो नरासभो ।

विपिनगगेन^४ निरय्यासि^५, हंसराजा व अम्बरे ॥

१. अट्टारसाधिककप्पसतमत्थके—सी० । २. ‘मल्लरट्ठे’ सी०पोत्थके अधिको पाठो ।

३. चहं—सी० ।

४-४. पवनगगेन नीरय्याति—सी० ।

नमो ते पुरिसाजञ्च, चित्तं ते सुविसोधितं ।
 पसन्नमुखवण्णोसि, विप्पसन्नमुखिन्द्रियो ॥
 ओरोहित्वान आकासा, भूरिपञ्चो सुमेधसो ।
 संघाटिं पत्थरित्वान, पल्लङ्केन उपाविसि ॥
 विलीनं^१ चन्दना^२ दाय, अगमासि जिनन्तिकं ।
 पसन्नचित्तो सुमनो, बुद्धस्स अभिरोपयि ॥
 अभिवादेत्त्वान सम्बुद्धं, लोकजेट्ठं नरासभं ।
 पामोज्जं जनयित्वान, पक्कामि उत्तरामुखो ॥
 अट्टारसे कप्पसते, चन्दनं यं अपूजयि ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 चतुदसे कप्पसते, इतो आसिसु ते तयो ।
 रोहणी^३ नाम नामेन, चक्कवत्ती महब्बला ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, १९४) ति ॥

5

10

या पन भगवता ओवादवसेन वुत्ता “सीह’प्पमत्तो” ति गाथा, 15
 तत्थ सीहा ति तस्स थेरस्स आलपनं । अप्पमत्तो विहरा ति सतिया
 अविप्पवासेन पमादविरहितो सब्बिरियापथेसु सतिसम्पजञ्चयुत्तो
 हुत्वा विहराहि । इदानि तं अप्पमादविहारं सह फलेन सङ्खेपतो
 दस्सेतुं “रत्तिन्दिवं” ति आदि वुत्तं । तस्सत्थो—रत्तिभागं B. 227
 दिवसभागं च “चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं 20
 परिसोधेती” (सं० नि० ३, १६०) ति वुत्तनयेन चतुसम्मप्पधानवसेन
 अतन्दितो अकुसीतो आरद्धवीरियो कुसलं समथविपस्सनाधम्मं
 च लोकुत्तरधम्मं च भावेहि उप्पादेहि वड्ढेहि च, एवं भावेत्वा च
 जह सीघं समुस्सयं ति तव समुस्सयं अत्तभावं पठमं ताव
 तप्पटिवद्धन्दरागप्पहानेन सीघं^३ न चिरस्सेव पजह, एवंभूतो च 25

१. पिसितं—सी० ।

२. रोहिता—सी० ।

३. ‘जह’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

पच्छा चरिमकचित्तनिरोधेन अनवसेसतो च पजहिस्सती ति ।
अरहत्तं पन पत्वा थेरो अञ्जं व्याकरोन्तो तमेव गाथं पच्चुदाहासी
ति ।

सीहत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

४. नीतत्थेरगाथावण्णना

- सब्बरत्ति सुपित्वाणा ति आयस्मतो नीतत्थेरस्स गाथा ।
- 5 का उप्पत्ति ? अयं किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले सुनन्दो नाम
ब्राह्मणो हुत्वा अनेकसते ब्राह्मणे मन्ते वाचेन्तो वाजपेय्यं नाम
यञ्जं यजि, भगवा तं ब्राह्मणं अनुकम्पन्तो यञ्जट्ठानं गन्त्वा
आकासे चङ्कमि । ब्राह्मणो सत्थारं दिस्वा पसन्नमानसो सिस्सेहि
पुप्फानि आहरापेत्वा^१ आकासे खिपित्वा पूजं अकासि । बुद्धानु-
- 10 भावेन तं ठानं सकलं च नगरं पुप्फपटवितानिकं^२ विय छादितं
अहोसि । महाजनो सत्थरि उळारं पीतिसोमनस्सं पटिसंवेदेसि ।
सुनन्दब्राह्मणो तेन कुसलमूलेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मि
बुद्धुप्पादे सावत्थियं अञ्जतरस्स ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति,
नीतोतिस्स नामं अहोसि । सो विञ्जुतं पत्तो “इमे समणा
- 15 सक्कपुत्तिया सुखसीला सुखसमाचारा सुभोजनानि भुञ्जित्वा निवातेसु
सेनासनेसु विहरन्ति, इमेसु पब्बजित्वा सुखेन विहरितुं सक्का”
ति सुखाभिलासाय पब्बजित्वा व सत्थु सन्तिके कम्मट्ठानं गहेत्वा
कतिपाहमेव मनसिकरित्वा तं छट्ठेत्वा यावदत्थं उदरावदेहकं
भुञ्जित्वा दिवसभागं सङ्गणिकारामो तिरच्छानकथाय वीतिनामेति,
- 20 रत्तिभागे पि थिनमिद्धाभिभूतो सब्बरत्ति सुपति । सत्था तस्स
हेतुपरिपाकं ओलोकेत्वा ओवादं देन्तो—

८४. “सब्बरत्ति सुपित्वान, दिवा सङ्गणिके रतो ।
कुदास्सु नाम दुम्मेधो, दुक्खस्सन्तं करिस्सती” ति—

गाथं अभासि ।

तत्थ सब्बरत्ति ति सकलं रत्ति । सुपित्वाना ति निहायित्वा,
“रत्तिया पठमं यामं चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि 5
चित्तं परिसोधेती” ति आदिना वुत्तं जागरियं अननुयुञ्जित्वा
केवलं रत्तिया तीसु पि यामेसु निदं ओक्कमित्वा ति अत्थो ।
दिवा ति दिवसं, सकलं दिवसभागं ति अत्थो । सङ्गणिके^१ ति^२
तिरच्छानकथिकेहि कायदळ्हिबहुलपुग्गलेहि सन्निसज्जा सङ्गणिको,
तस्मिं रतो अभिरतो तत्थ^३ अविगतच्छन्दो “सङ्गणिके रतो” 10
ति वुत्तो “सङ्गणिकारतो” ति पि पाळि । कुदास्सु नामा ति
कुदा नाम । अस्सु^४ ति निपातमत्तं, कस्मिं नाम काले ति अत्थो ।
दुम्मेधो ति निप्पञ्जो । दुक्खस्सा ति वट्टदुक्खस्स । अन्तं ति
परियोसानं । अच्चन्तमेव अनुप्पादं कदा नाम करिस्सति, एदिसस्स
दुक्खस्सन्तकरणं नत्थी ति अत्थो । “दुम्मेध दुक्खस्सन्तं करिस्सती” 15
ति पि पाळि ।

एवं पन सत्थारा गाथाय कथिताय थेरो संवेगजातो विपस्सनं
पट्टपेत्वा नचिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“सुनन्दो नाम नामेन, ब्राह्मणो मन्तपारगू ।
अज्झायको याचयोगो, वाजपेय्यं अयाजयि ॥ 20
पदुमुत्तरो लोकविदू, अगो कारुणिको इसि ।
जनतं अनुकम्पन्तो, अम्बरे चङ्कमी तदा ॥
चङ्कमित्वान सम्बुद्धो, सब्बञ्जू लोकनायको ।
मेत्ताय अफरि सत्ते, अप्पमाणे^५ निरूपधि ॥

१-१. सङ्गणिके रतो विहारो सङ्गणिको— २. सी० पोत्थके नत्थि ।

सी० । ३. सू—सी० ।

४. अप्पमाणं—सी० ।

B. 229 5

वण्टे छेत्वान पुप्फानि, ब्राह्मणो मन्तपारगू ।
 सब्बे सिस्से समानेत्वा, आकासे उक्खिपापयि ॥
 यावता नगरं आसि, पुप्फानं^१ छदनं^१ तदा ।
 बुद्धस्स आनुभावेन, सत्ताहं न विगच्छथ ॥
 तेनेव सुक्कमूलेन, अनुभोत्वान सम्पदा ।
 सब्बासवे परिञ्जाय, तिण्णो लोके विसत्तिकं ॥
 एकारसे कप्पसते, पञ्चतिसासु खत्तिया ।
 अम्बरंससनामा^२ ते^२, चक्कवत्ती महब्बला ।
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं^३ (अप० १, १९५) ति ॥

10

अरहत्तं पन पत्वा थेरो अञ्जं व्याकरोन्तो तमेव गाथं
 पच्चुदाहासि ।

नीतत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

५. सुनागतथेरगाथावण्णना

चित्तनिमित्तस्स कोविदो ति आयस्मतो सुनागतथेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 15 विवट्ठूपनिस्सयं कुसलं उपचिनन्तो इतो एकत्तिसे कप्पे सिखिस्स
 भगवतो काले ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तिण्णं वेदानं
 पारगू हुत्वा अरञ्जायतने अस्समे वसन्तो तीणि ब्राह्मणसहस्सानि
 मन्ते वाचेसि । अथेकदिवसं तस्स सत्थारं दिस्वा लक्खणानि
 उपधारेत्वा लक्खणमन्ते परिवत्तेन्तस्स “ईदिसेहि लक्खणेहि
 20 समन्नागतो^३ अनन्तजिनो अनन्तजाणो बुद्धो भविस्सती” ति बुद्धाणं
 आरब्भ उळारो पसादो उप्पज्जि । सो तेन चित्तप्पसादेन देवल्लोके

१-१. पुप्फेहि छादितं—सी० ।

३. ‘अयं’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

२-२. अब्भसा नाम नामेन—सी० ।

निब्बत्तो^१ अपरापरं देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे
नालकगामे अञ्जतरस्स ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, सुनागो-
तिस्स नामं अहोसि । सो धम्मसेनापतिस्स गिहिसहायो थेरस्स^२
सन्तिकं गन्त्वा धम्मं सुत्वा दस्सनभूमियं पतिट्ठितो पब्बजित्वा
विपस्सनं पट्टपेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

5

“हिमवन्तस्साविदूरे, वसभो नाम पब्बतो ।

तस्मिं पब्बतपादम्हि, अस्समो^३ आसि मापितो^४ ॥

तीणि सिस्ससहस्सानि, वाचेसिं ब्राह्मणो^५ तदा ।

संहरित्वान^६ ते^१ सिस्से, एकमन्तं उपाविसि ॥

एकमन्तं निसीदित्वा, ब्राह्मणो मन्तपारगू ।

बुद्धवेदं गवेसन्तो, आणे चित्तं पसादयिं ॥

तत्थ चित्तं पसादेत्वा, निसीदिं पण्णसन्थरे ।

पल्लङ्कं आभुजित्वान, तत्थ कालङ्कतो अहं ॥

एकतिसे इतो कप्पे, यं सञ्जमलभिं तदा ।

दुग्गतिं नाभिजानामि, आणसञ्जायिदं फलं ॥

सत्तवीसति^१ कप्पम्हि, राजा सिरिधरो अहु ।

सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं” (अप १, १९५-९६) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा भिक्खूनं धम्मदेसनापदेसेन अञ्जं 20

व्याकरोन्तो—

८५. “चित्तनिमित्तस्स कोविदो, पविवेकरसं विजानिय ।

भायं निपको पतिस्सतो, अधिगच्छेय्य सुखं

निरामिसं” ति—

१. निब्बतित्वा—सी० ।

३-३. अस्समोसि सुभापितो—सी० ।

५-५. संसामेत्वान मे—सी० ।

२. सत्थु—सी० ।

४. ब्राह्मणे—सी० ।

६. सत्तवीसति—सी० ।

गार्थं अभासि ।

तत्थ चित्तनिमित्तस्स कोविदो ति भावनाचित्तस्स निमित्तगहणे कुसलो, “इमस्मिं समये पग्गहेतब्बं, इमस्मिं सम्पहंसितब्बं, इमस्मिं अज्झुपेक्खितब्बं” ति एवं पग्गहणादियोग्यस्स

5 चित्तनिमित्तस्स गहणे छेको । पविवेकरसं विजानिया ति कायविवेकसंवड्डितस्स चित्तविवेकस्स रसं सज्जानित्वा, विवेकसुखं अनुभवित्वा ति अत्थो । “पविवेकरसं? पित्वा” (ध० प० ३६) ति

हि वुत्तं । भायं ति पठमं आरम्भणूपनिज्झानेन पच्छा लक्खणू-पनिज्झानेन च भायन्तो । निपको ति कम्मट्ठानपरिहरणे कुसलो ।

10 पतिस्सतो ति उपट्ठितस्सति । अधिगच्छेय्य सुखं निरामिसं ति एवं समथनिमित्तादिकोसल्लेन लब्धे चित्तविवेकसुखे पतिट्ठाया सतो

B. 231

सम्पजानो हुत्वा विपस्सनाभानेनेव भायन्तो कामामिसवट्ठामिसेहि असम्मिस्सताय निरामिसं निब्बानसुखं फलसुखं च अधिगच्छेय्य समुपगच्छेय्या ति अत्थो ।

सुनागतथेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

६. नागितथेरगाथावण्णना

15 इतो बहिद्धा पुथुअज्जावादिनं ति आयस्मतो नागिततथेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले नारदो नाम ब्राह्मणो हुत्वा एकदिवसं माळके निसिन्नो भगवन्तं भिक्खु-संघेन पुरक्खतं गच्छन्तं दिस्वा पसन्नमानसो तीहि गाथाहि अभित्थवि । सो तेन पुञ्चकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा अपरापरं

20 पुञ्चानि कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे कपिल-वत्थुनगरे सक्कराजकुले निब्बत्ति, नागितोतिस्स नामं अहोसि ।

१-१. विवेकसुखं पित्वा—सी० ।

सो भगवति कपिलवत्थुस्मिं विहरन्ते मधुपिण्डकसुत्तं सुत्वा
पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा विपस्सनं वड्डुत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन
वुत्तं अपदाने—

“विसालमाळे आसीनो, अद्दसं लोकनायकं ।
खीणासवं बलप्पत्तं, भिक्खुसंघपुरक्खत्तं ॥ 5
सतसहस्सा तेविज्जा, छल्लभिज्जा महिद्धिका ।
परिवारेन्ति सम्बुद्धं, को दिस्वा नप्पसीदति ॥
आणे उपनिधा यस्स, न विज्जति सदेवके ।
अनन्तआणं सम्बुद्धं, को दिस्वा नप्पसीदति ॥
धम्मकायं च दीपेन्तं, केवलं रतनाकरं । 10
विकोप्पेतुं^१ न सक्कोन्ति, को दिस्वा नप्पसीदति ॥
इमाहि तीहि गाथाहि, नारदोव्हयवच्छलो ।
पदुमुत्तरं थवित्वान, सम्बुद्धं अपराजितं ॥
तेन चित्तप्पसादेन, बुद्धसन्थवनेन^२ च । B. 232
कप्पानं सतसहस्सं, दुग्गतिं नुपपज्जहं^३ ॥ 15
इतो तिसकप्पसते, सुमित्तो नाम खत्तियो ।
सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप १, १९०) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा सत्थु^४ अवितथदेसनतं^५ धम्मस्स च 20
निय्यानिकत्तं निस्साय सज्जातपीतिसोमनस्सो पीतिवेगप्पविस्सट्ठं^६
उदानं उदानेन्तो—

८६. “इतो बहिद्धा पुथुअञ्जवादिनं,
मग्गो न निब्बानगमो यथा अयं ।

१. विकोप्पेतुं—सी० ।

२. बुद्धस्स थवितेन—सी० ।

३. नूपपज्जथ—सी० ।

४. सत्थारा—सी० ।

५. अधिगतदेसनं—सी० ।

६. पीतिवेगेन विसिट्ठं—सी० ।

इतिस्सु संघं भगवा' नुसासति,
सत्था सयं पाणितलेव दस्सयं' ति—

गाथं अभासि ।

तत्थ इतो बहिद्धा ति इमस्मा बुद्धसासना बाहिरके समये,
5 तेनाह "पुथुअञ्जवादिनं" ति, नानातित्थियानं ति अत्थो । मग्गो न
निब्बानगमो यथा अयं यथा अयं अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एकंसेन
निब्बानं गच्छती ति निब्बानगमो, निब्बानगामी, एवं निब्बानगमो
मग्गो तित्थियसमये नत्थि असम्मासम्बुद्धप्पवेदितत्ता अञ्जतित्थिय-
वादस्स । तेनाह भगवा—

10 "इधेव, भिक्खवे, समणो, इध दुतियो समणो, इध ततियो
समणो, इध चतुत्थो समणो, सुञ्जा परप्पवादा समणेभि अञ्जेही"
(दी० नि० २, ११७) ति^१ ।

इती ति एवं । अस्सू^२ ति निपातमत्तं । संघं ति भिक्खुसंघं,
उक्कट्टनिद्देसोयं यथा "सत्था देवमनुस्सानं" ति । संघं ति वा समूहं,
15 वेनेय्यजनं ति अधिप्पायो । भगवा ति भाग्यवन्ततादीहि कारणेहि
भगवा, अयमेत्थ सङ्खेपो । वित्थारो पन परमत्थदीपनियं इतिवुत्तक-
वण्णनायं वुत्तनयेन वेदितव्वो^३ । सत्था ति दिट्ठधम्मिकसम्परायिक-
B. 233 परमत्थेहि यथारहं अनुसासती ति सत्था । सयं ति सयमेव । अयं^४
हेत्थ^५ अत्थो—“सीलादिक्खन्धत्तयसङ्गहो सम्मादिट्ठिआदीनं अट्ठन्नं
20 अङ्गानं वसेन अट्ठङ्गिको निब्बानगामी अरियमग्गो यथा मम सासने
अत्थि, एवं बाहिरकसमये मग्गो नाम नत्थी” ति सीहुनादं नदन्तो
अम्हाकं सत्था भगवा सयमेव सयम्भूआणेन जातं^६, सयमेव वा
महाकरुणासञ्चोदितो हुत्वा अत्तनो देसनाविलाससम्पत्तिया हत्थतले

१-१. अञ्जेति—सी० ।

२. सू—सी० ।

३. गहेतव्वो—सी० ।

४-४. अयमेत्थ—सी० ।

५. जाणं—सी० ।

आमलकं विय दस्सेन्तो भिक्खुसंघं वेनेय्यजनतं अनुसासति ओवदती
ति ।

नागितत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

७. पविट्टत्थेरगाथावण्णना

खन्धा दिट्ठा यथाभूतं ति आयस्मतो पविट्टत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे विवट्ठ-
पनिस्सयं पुञ्जं करोन्तो अत्थदस्सिस्स भगवतो काले केसवो नाम 5
तापसो हुत्वा एकदिवसं सत्थारं उपसङ्कमित्वा धम्मं सुत्वा पसन्न-
मानसो अभिवादेत्वा अञ्जलिं पग्गय्ह पदक्खिणं कत्वा पक्कामि ।
सो तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा अपरापरं पुञ्जानि कत्वा
देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे मगधरट्ठे ब्राह्मणकुले
उप्पज्जित्वा अनुक्कमेन विञ्जुतं पत्तो नेक्खम्मनिन्नज्झासयताय 10
परिब्बाजकपब्बज्जं पब्बजित्वा तत्थ सिक्खितब्बं सिक्खित्वा
विचरन्तो उपतिस्सकोलितानं बुद्धसासने पब्बजितभावं सुत्वा “तेपि
नाम महापञ्चा तत्थ^१ पब्बजिता, तदेव मञ्जे सेय्यो” ति सत्थु
सन्तिकं गन्त्वा धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजि । तस्स सत्था
विपस्सनं आचिक्खि । सो विपस्सनं आरभित्वा न चिरस्सेव अरहत्तं 15
सच्छाकासि । तेन वुत्तं अपदाने—

“नारदो इति मे^२ नामं^२, केसवो इति मं विदू ।
कुसलाकुसलं एसं, अगमं बुद्धसन्तिकं ॥
मेत्तचित्तो कारुणिको, अत्थदस्सी महामुनि ।
अस्सासयन्तो सत्ते सो, धम्मं देसेति चक्खुमा ॥
सकं चित्तं पसादेत्वा, सिरे कत्वान अञ्जलिं ।
सत्थारं अभिवादेत्वा, पक्कामि पाचिनामुखो ॥

B. 234

20

सत्तरसे कप्पसते, राजा आसि महीपति ।
 अमित्ततापनो नाम, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, १९८) ति ॥

5 अरहत्तं पन पत्वा अञ्जं व्याकरोन्तो—

८७. "खन्धा दिट्ठा यथाभूतं, भवा सब्बे पदालिता ।

विकखीणो जातिसंसारो, नत्थि दानि पुनब्भवो" ति—

गाथं अभासि ।

तत्थ खन्धा ति पञ्चुपादानखन्धा, ते हि विपस्सनुपलक्खणतो^१
 10 सामञ्जलक्खणतो च जातपरिञ्जादीहि परिजाननवसेन विपस्सि-
 तब्बा^२ । दिट्ठा यथाभूतं ति विपस्सनापञ्जासहिताय मग्गपञ्जाय
 "इदं दुक्खं" ति आदिना अविपरीततो दिट्ठा । भवा सब्बे पदालिता
 ति कामभवादयो सब्बे कम्मभवा उपपत्तिभवा च मग्गजाणसत्थेन
 भिन्ना विद्धंसिता । किलेसपदालनेनेव^३ हि^३ कम्मोपपत्तिभवा^४
 15 पदालिता^५ नाम होन्ति । तेनाह "विकखीणो जातिसंसारो, नत्थि
 दानि पुनब्भवो" ति । तस्सत्थो हेट्ठा वुत्तोयेव ।

पविट्ठत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

८. अज्जुनत्थेरगाथावण्णना

असक्खि वत अत्तानं ति आयस्मतो अज्जुनत्थेरस्स गाथा । का
 उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 विवट्ठूपनिस्सयं कुसलं उपचिनन्तो विपस्सिस्स भगवतो काले
 20 सीहयोनियं निब्बत्तो एकदिवसं अरञ्जे अञ्जतरस्मिं रुक्खमूले

१. विपस्सनुपगभावलक्खणतो—सी० । २. पस्सितब्बा—सी० ।

३-३. किलासानं पदालनेनेवहि मग्गपञ्जाय ४. 'पि' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

—सी० ।

५. पदालित—सी० ।

निसिन्नं सत्थारं दिस्वा “अयं खो^१ इमस्मिं काले सब्बसेट्ठो पुरिस-
सीहो” ति पसन्नमानसो सुपुप्फितसालसाखं भञ्जित्वा सत्थारं
पूजेसि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मि
बुद्धुप्पादे सावत्थियं सेट्ठिकुले निब्बत्ति । अञ्जुनोतिस्स नामं अहोसि ।
सो विञ्जुतं पत्तो निगण्ठेहि कतपरिचयो हुत्वा “एवाहं अमत्तं^५
अधिगमिस्सामी” ति विवट्टज्झासयताय दहरकालेयेव निगण्ठेसु
पब्बजित्वा तत्थ सारं अलभन्तो सत्थु यमकपाटिहारियं दिस्वा
पटिलद्धसद्धो सासने पब्बजित्वा विपस्सनं आरभित्वा न चिरस्सेव
अरहा अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

“मिगराजा तदा आसिं, अभिजातो सुकेसरी । 10
गिरिदुग्गं गवेसन्तो, अहसं लोकनायकं ॥
अयं नु खो महावीरो, निब्बापेति महाजनं ।
यन्नूनाहं उपासेय्यं, देवदेवं नरासभं ॥
साखं सालस्स भञ्जित्वा, सकोसं पुप्फमाहरिं ।
उपगन्त्वान सम्बुद्धं, अदासिं पुप्फमुत्तमं ॥ 15
एकनवुत्तितो कप्पे, यं पुप्फमभिरोपयिं ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, पुप्फदानस्सिदं^२ फलं ॥
इतो च नवमे कप्पे, विरोचनसनामका ।
तयो आसिंसु राजानो, चक्कवत्ती महब्बला ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... । 20
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, १९८-१९) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अनुत्तरसुखाधिगमसम्भूतेन पीतिवेगेन
उदानं उदानेन्तो—

८८. “असक्खि वत अत्तानं, उद्धातुं उदका थलं ।
वुय्हमानो महोघेव, सच्चानि पटिविज्झं हं” ति— 25
गाथं अभासि ।

B. 236

तत्थ असक्खिं त्ति सक्कोसिं । वता त्ति विम्हये निपातो ।
अतिविम्हयनीयं हेतं यदिदं सच्चपटिवेधो । तेनाह—

“तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, कतमं नु खो दुक्करतरं वा दुरभि-
सम्भवतरं वा, यं सत्तथा भिन्नस्स वालस्स कोटिया कोटिं पटि-
5 विज्जेय्या त्ति आदि ।

अत्तानं त्ति नियकज्झत्तं सन्धाय वदति । यो^१ हि परो न होति
सो अत्ता त्ति । उद्धातुं त्ति उद्धरितुं, “उद्धटं” त्ति पि पाठो ।
उदका त्ति संसारमहोघसङ्घाता उदका । थलं त्ति निब्बानथलं ।
वुद्दमानो महोघेवा त्ति महण्णवे वुद्दमानो विय । इदं वुत्तं होति—
10 यथा नाम गम्भीरवित्थत्ते अप्पतिट्ठे महति उदकोघे वेगसा वुद्दमानो
पुरिसो केनचि अत्थकामेन उपनीतं फियारित्तसम्पन्नं दळ्ळहनावं
लभित्वा सुखेनैव ततो अत्तानं उद्धरितुं सक्कुण्ण्य पारं पापुण्ण्य, एवमे-
वाहं संसारमहोघे किलेसाभिसङ्खारवेगेन वुद्दमानो सत्थारा उपनीतं
समथविपस्सनुपेतं अरियमग्गनावं लभित्वा ततो अत्तानं उद्धरितुं
15 निब्बानथलं पत्तुं अहो असक्खिं त्ति । यथा पन असक्खि, तं दस्सेतुं
“सच्चानि पटिविज्झं हं” त्ति आह । यस्मा अहं दुक्खादीनि
चत्तारि अरियसच्चानि परिञ्चापहानसच्छिकिरियाभावनापटिवेधेन
पटिविज्झि अरियमग्गजाणेन अञ्जासिं, तस्मा असक्खि वत अत्तानं
उद्धातुं उदका थलं त्ति योजना ।

अज्जुनत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता

६. (पठम) देवसभत्थेरगाथावण्णना

20 उत्तिण्णा पङ्कूपलिपा त्ति आयस्मतो देवसभत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? सो पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे विवट्ठूपनि-
स्सयं पुञ्जं उपचिनन्तो सिखिस्स भगवतो काले परावत^२ योनियं

निब्बत्तो एकदिवसं सत्थारं दिस्वा पसन्नमानसो पिलायफलं उपनेसि ।
 सत्था तस्स पसादसंवड्ढनत्थं तं परिभुञ्जि । सो तेन अतिविय पसन्न-
 चित्तो हुत्वा कालेन कालं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा चित्तं पसादेति ।
 सो तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके निब्बत्तो अपरापरं पुञ्जानि कत्वा
 देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे अञ्जतरस्स मण्डलिकरञ्जो 5
 पुत्तो हुत्वा निब्बत्तो तरुणकालेयेव रज्जे पतिट्ठितो रज्जसुखमनु-
 भवन्तो बुद्धो^१ सत्थारं उपसङ्कमि, तस्स सत्था धम्मं देसेसि । सो
 धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो संवेगजातो रज्जं पहाय पब्बजित्वा विपस्स-
 नाय कम्मं करोन्तो न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं
 अपदाने—

B. 237

10

01

“पारावतो^२ तदा^३ आसिं, परं^४ अनुपरोधको^५ ।

पब्भारे सय्यं कप्पेमि^६, अविदूरे सिखिसत्थुनो ॥

सायं पातं च पस्सामि, बुद्धं लोकगगनायकं ।

देय्यधम्मो च मे नत्थि, द्विपदिन्दस्स तादिनो ॥

पियालफलमादाय, अगमं बुद्धसन्तिकं ।

पटिग्गहेसि भगवा, लोकजेट्ठो नरासभो ॥

ततो परं उपादाय, परिचारि विनायकं ।

तेन चित्तप्पसादेन, तत्थ कालङ्कतो अहं ॥

एकत्तिसे इतो कप्पे, यं फलं अददिं अहं ।

दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥

इतो पन्नरसे कप्पे, तयो आसुं पियालिनो ।

सत्तरतनसम्पन्ना, चक्कवत्ती महब्बला ॥

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, १९९) ति ॥

15

20

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. पारावतो—सी० ।

३. पुरे—सी० ।

४. परपापुपरोधको—सी० ।

५. कप्पेसि—सी० ।

अरहत्तं पन पत्वा पहीनकिलेसपच्चवेक्खणवसेन उप्पन्नसोमनस्सो
उदानं उदानेन्तो—

८९. “उत्तिण्णा पङ्कपलिपा, पाताला परिवज्जिता ।

मुत्तो ओघा च गन्था च, सब्बे माना विसंहता” ति—

5 गाथं अभासि ।

B. 238

तत्थ उत्तिण्णा ति उत्तरिता अतिक्कन्ता । पङ्कपलिपा ति पङ्का
च पलिपा च । पङ्को^१ वुच्चति पकतिकद्दमो । “पलिपो” ति
गम्भीरपुथुलो महाकद्दमो । इध पन पङ्को विया ति पङ्को, कामरागो
असुचि भावापादनेन चित्तस्स मक्खनतो । पलिपो विया ति पलिपो,
01 पुत्तदारादिविसयो बहलो छन्दरागो वुत्तनयेन सम्मक्खनतो दुरुत्त-
10 रणतो च । ते मया अनागामिमग्गेन सब्बसो अतिक्कन्ता ति आह
“उत्तिण्णा पङ्कपलिपा” ति । पाताला ति पातायालन्ति पाताला,
महासमुद्दे निन्नतरपदेसा । केचि पन नागभवनं “पातालं” ति
वदन्ति । इध पन अगाहदुरवग्गाहदुरुत्तरणट्टेन^२ पाताला विया ति
15 पाताला, दिट्ठियो । ते च मया पठममग्गाधिगमेनेव सब्बथा वज्जिता
समुच्छिन्ना ति आह “पाताला परिवज्जिता” ति मुत्तो ओघा च
गन्था चा ति कामोघादिओघतो अभिज्झाकायगन्थादिगन्थतो च तेन
तेन मग्गेन मुत्तो परिमुत्तो, पुन अनभिकिरणअगन्थनवसेन अतिक्कन्तो
ति अत्थो । सब्बे माना विसंहता ति नवविधा पि माना अग्गमग्गाधि-
20 गमेन विसेसतो सङ्घातं विनासं आपादिता समुच्छिन्ना “मानविधा
हता” ति केचि पठन्ति, मानकोट्टासा ति अत्थो । “मानविसा” ति अपरे,
तेसं पन^३ मानविसस्स दुक्खस्स फलतो मानविसा ति अत्थो दट्ठब्बो ।

(पठम) देवसभत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१. पङ्क—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. अगाधदुत्तरणट्टेन—सी० ।

१०. सामिदत्तत्थेरगाथावण्णना

पञ्चवक्खन्धा परिञ्जाता ति आयस्मतो सामिदत्तत्थेरस्स गाथा ।
का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो अत्थदस्सिस्स भग-
वतो काले कुलगहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो सत्थरि परिनिब्बुते
तस्स थूपे पुप्फेहि छत्तातिछत्तं कत्वा पूजं अकासि । सो तेन पुञ्ज-
कम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा अपरापरं पुञ्जानि कत्वा देवमनुस्सेसु 5
संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे राजगहे अञ्जतरस्स ब्राह्मणस्स पुत्तो
हुत्वा निब्बत्ति, सामिदत्तोत्तिस्स नामं अहोसि । सो अनुक्कमेन
विञ्जुतं पत्तो बुद्धानुभावं सुत्वा उपासकेहि सद्धिं विहारं गतो सत्थारं
धम्मं देसेन्तं दिस्वा पसन्नमानसो एकमन्तं निसीदि । सत्था तस्स B. 239
अज्झासयं ओलोकेत्वा तथा धम्मं देसेसि, यथा सद्धं पटिलभि संसारे 10
च संवेगं । सो पटिलद्धसद्धो संवेगजातो पब्बजित्वा आणस्स अपरि-
पक्कत्ता^१ कतिपयकालं अलसबहुली^२ विहासि । पुन सत्थारा धम्म-
देसनाय समुत्तेजितो विपस्सनाय कम्मट्ठानं गहेत्वा तत्थ युत्तप्पयुत्तो
विहरन्तो न चिरेनेव अरहुत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“परिनिब्बुते भगवति, अत्थदस्सीनरुत्तमे । 15
छत्तातिछत्तं कारेत्वा, थूपम्हि अभिरोपयिं ॥
कालेन कालमागन्त्वा, नमस्सि लोकनायकं^३
पुप्फच्छदनं कत्वान, छत्तम्हि अभिरोपयिं ॥
सत्तरसे कप्पसते, देवरज्जमकारयिं ।
मनुस्सत्तं न^४ गच्छामि, थूपपूजायिदं फलं ॥ 20
किलेसा भापिता मय्हं, भवा सब्बे समूहता ।
नागो व बन्धनं छेत्वा, विहरामि अनासवो ॥
स्वागतं वत मे आसि, बुद्धसेट्ठस्स सन्तिके ।
तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं” ।
(अप० १, २०१ ति ॥ 25

१. अपरिपक्कत्ता—सी० ।

२. आलयवहुली—सी० ।

३. सत्थुचेतियं—सी० ।

४. च—सी० ।

सो अपरभागे भिक्खूहि “किं तया आवुसो उत्तरिमनुस्सधम्मो अधिगतो” ति पुट्ठो सासनस्स निग्यानिकभावं अत्तनो च धम्मानु-
धम्मप्पटिपत्तिं तेसं पवेदेन्तो अञ्जाव्याकरणवसेन—

१०. “पञ्चक्खन्धा परिञ्जाता, तिट्ठन्ति द्विन्नमूलका ।
5 विक्खीणो जातिसंसारो, नत्थि दानि पुनब्भवो” ति—
गाथं अभासि ।

B. 240 10 तत्थ पञ्चक्खन्धा परिञ्जाता ति मया इमे पञ्चुपादान-
क्खन्धा “इदं दुक्खं, एत्तकं दुक्खं, न ततो भिय्यो” ति तीहि
परिञ्जाहि परिच्छिन्दित्वा जाता विदिता पटिविद्धा । तिट्ठन्ति
छिन्नमूलका ति तथा परिञ्जातत्तायेव मूलभूतस्स समुदयस्स सब्बसो
पहीनत्ता ते इदानी याव चरिमकचित्तनिरोधो तिट्ठन्ति द्विन्नमूलका,
चरिमकचित्तनिरोधेन पन अप्पटिसन्धिकाव निरुज्झन्ति । तेनाह
“विक्खीणो जातिसंसारो, नत्थि दानि पुनब्भवो” ति । तस्सत्थो हेट्ठा
वुत्तोयेव ।

सामिदत्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

नवमवग्गवण्णना निट्ठिता ।

—०—

॥ की १०५, १०५३ ॥

१०. दसमवर्गो

१. परिपुण्णकत्थेरगाथावण्णना

न तथा मतं सतरसं ति आयस्मतो परिपुण्णकत्थेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो धम्मदस्सिस्स
 भगवतो काले कुलगेहे निब्बतित्वा विञ्जुतं पत्तो सत्थरि परिनिब्बुते
 सत्थु चेतिये पुप्फादीहि उळ्ळारं पूजं अकासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन
 देवेसु निब्बत्तित्वा अपरापरं पुञ्जानि कत्वा सुगतीसुयेव संसरन्तो 5
 इमस्मिं बुद्धुप्पादे कपिलवत्थुस्मिं सक्कयराजकुले निब्बत्तित्वा विञ्जुतं
 पत्तो परिपुण्णविभवताय परिपुण्णको ति पञ्जायित्थ । सो
 विभवसम्पन्नताय सब्बकालं सतरसं नाम आहारं परिभुञ्जन्तो सत्थु
 मिस्सकाहारपरिभागं सुत्वा “ताव सुखुमालो पि भगवा निब्बानसुखं
 अपेक्खित्वा यथा यथा यापेति, कस्मा मयं आहारगिद्धा हुत्वा 10
 आहारसुद्धिका भविस्साम, निब्बानसुखमेव पन अम्हेहि परियेसितब्बं”
 ति संसारे जातसंवेगो घरावासं पहाय सत्थु सन्तिके पब्बजित्वा
 भगवता कायगतासतिकम्मट्ठाने नियोजितो तत्थ पतिट्ठाय पटिलद्ध-
 भानं पादकं कत्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्तो विपस्सनं वड्ढेत्वा
 अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने— 15

“निब्बुते लोकनाथम्हि,^१ धम्मदस्सीनरासभे ।
 आरोपेसिं धजत्थम्भं^२, बुद्धसेट्ठस्स चेतिये ॥
 निस्सेणिं मापयित्वान, थूपसेट्ठं समारुहि ।
 जातिपुप्फं गहेत्वान, थूपम्हि अभिरोपयिं ॥
 अहो बुद्धो अहो धम्मो, अहो नो सत्थु सम्पदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, थूपपूजायिदं फलं ॥

20 B. 241

चतुन्नवितितो कप्पे, थूपसीखसनामका ।
 सोळसासिसु राजानो, चक्कवत्ती महब्बला ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, २०१-२०२) ति ॥

5 अरहत्तं पन पत्वा धम्मे^१ गारवबहुमानेन^२ पीतिवेगविस्सट्ठं
 उदानं उदानेन्तो "न तथा मतं सतरसं" ति गाथं अभासि ।

११. तत्थ न तथा मतं सतरसं, सुधन्नं यं मय'ज्ज परिभुत्तं
 ति तथा ति तेन पकारेन । मतं^२ ति अभिमतं । सतरसं ति सतरस-
 भोजनं "सतरसभोजनं नाम सतपाकसप्पिआदीहि अभिसङ्घतं भोजनं"
 10 ति वदन्ति । अथ वा अनेकत्थो सतसद्दो "सतसो सहस्ससो" ति आदीसु
 विय । तस्मा यं भोजनं अनेकसूपं अनेकव्यञ्जनं, तं अनेकरसताय
 "सतरसं" ति वुच्चति, नानारसभोजनं ति अत्थो । सुधा एव अन्नं
 सुधाभोजनं देवानं आहारो । यं मयज्ज परिभुत्तं ति यं मया
 अज्ज अनुभुत्तं । "यं मया परिभुत्तं" ति च इदं "सतरसं सुधन्नं"
 15 ति एत्था पि योजेतब्बं । इदं वुत्तं होति—यं मया अज्ज एतरहि
 निरोधसमापत्तिसमापज्जनवसेन फलसमापत्तिसमापज्जनवसेन च
 अच्चन्तमेव सन्तं पणीतं निब्बानसुखं परिभुज्जियमानं, तं यथा
 मतं अभिमतं सम्भावितं तथा राजकाले मया परिभुत्तं सतरस-
 भोजनं देवत्तभावे परिभुत्तं सुधन्नं च न मतं नाभिमतं । कस्मा ? इदं
 20 हि अरियनिसेवितं^३ निरामिसं किलेसानं अवत्थुभूतं, तं पन पुत्थुज्जन-
 सेवितं सामिसं किलेसानं वत्थुभूतं, तं^४ इमस्स सङ्घं पि कलं पि
 कलभागं पि न उपेती ति । इदानी "यं मय'ज्ज परिभुत्तं" ति
 वुत्तधम्मं देसेन्तो अपरिमितदस्सिना गोतमेन, बुद्धेन सुदेसितो धम्मो"
 ति आह । तस्सत्थो—अपरिमितं अपरिच्छिन्नं उप्पादवयाभावतो

१. धम्मगारवबहुमानेन पीतिवेगेन—सी० । २. अमतं—सी० ।

३. अरियेहि सेवितं—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

सन्तं^१ असङ्खतधातुं सयम्भूजाणेन पस्सी, अपरिमितस्स अनन्ता-
परिमेय्यस्स ज्ञेय्यस्स दस्सावी ति तेन अपरिमितदस्सिना गोतम-
गोत्तेन सम्मासम्बुद्धेन “खयं विरागं अमतं पणीतं” (सु० नि० ३०१)
ति च मदनिम्मदनो पिपासविनयो” (अं० नि० २, ३७) “सब्बसङ्खा-
रसमथो” (अं० नि० २, ४१६) ति च आदिना सुदु देसतो धम्मो, 5
निब्बानं मया अज्ज परिभुत्तं ति योजना ।

B. 242

परिपुण्णकत्थेरगाथावण्णना निद्विता ।

२. विजयत्थेरगाथावण्णना

यस्सासवा परिवल्लीणा ति आयस्मतो विजयत्थेरस्स गाथा ।
का उप्पत्ति । अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो पियदस्सिस्स भगवतो
काले विभवसम्पन्ने कुले निब्बत्तित्वा विञ्चुत्तं पत्तो सत्थरि
परिनिब्बुते तस्स थूपस्स रतनखचितं वेदिकं कारेत्वा तत्थ उळ्ळारं 10
वेदिकामहं कारेसि । सो तेन पुञ्जकम्मेन अनेकसते अत्तभावे
मणिओभासेन विचरि । एवं देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे
सावत्थियं ब्राह्मणकुले निब्बत्ति, विजयोतिस्स नामं अहोसि । सो
वयप्पत्तो ब्राह्मणविज्जासु निप्फत्ति गतो तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा
अरञ्जायतने भानलाभी हुत्वा विहरन्तो बुद्धुप्पादं सुत्वा उप्पन्नप्पसादो 15
सत्थु सन्तिकं उपसङ्कमित्वा सत्थारं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि ।
तस्स सत्था धम्मं देसेसि । सो धम्मं सुत्वा पब्बजित्वा विपस्सनं
पट्टपेत्वा न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“निब्बुते लोकनाथम्हि, पियदस्सीनरुत्तमे ।
पसन्नचित्तो सुमनो, मुत्तावेदिमकासहं^२ ॥
मणीहि परिवारेत्वा, अकासिं वेदिमुत्तमं ।
वेदिकाय महं कत्वा, तत्थ कालङ्कतो अहं ॥

20

यं यं योनु' पपज्जामि, देवत्तं अथ मानुसं ।
 मणी धारेन्ति^२ आकासे, पुञ्जकम्मस्सिदं फलं ॥
 सोळसितो कप्पसते, मणिप्पभासनामका ।
 छत्तिसासिसु राजानो, चक्कवत्ती महब्बला ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कत्तं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, २०२) ति ॥

B. 243

अरहुत्तं पन पत्वा अञ्जं ब्याकरोन्तो "यस्सासवा परिकखीणा"
 ति गाथं अभासि ।

१२. तत्थ यस्सासवा परिकखीणा ति यस्स उत्तमपुग्गलस्स
 10 कामासवादयो चत्तारो आसवा सब्बसो खीणा अरियमग्गेन खेपिता ।
 आहारे च अनिस्सितो ति यो च आहारे तण्हादिट्ठिनिस्सयेहि
 अनिस्सितो अगधितो अनज्झापन्नो, निदस्सनमत्तं, आहारसीसेनेत्थ
 चत्तारो पि पच्चया गहिता ति दट्ठब्बं । पच्चयपरियायो वा इध
 आहार—सद्दो वेदितब्बो । "सुञ्जतो अनिमित्तो चा" ति एत्थ
 15 अप्पणिहितविमोक्खो पि गहितो येव, तीणि पि चेतानि निब्बानस्सेव
 नामानि । निब्बानं हि रागादीनं अभावेन सुञ्जं, तेहि विमुत्तं चा
 ति सुञ्जतविमोक्खो, तथा रागादिनिमित्ताभावेन सङ्खारनिमित्ता-
 भावेन च अनिमित्तं, तेहि विमुत्तं चा ति अनिमित्तविमोक्खो,
 रागादिपणिधीनं अभावेन अप्पणिहितं, तेहि विमुत्तं चा ति
 20 अप्पणिहितो विमोक्खो ति वुच्चति । फलसमापत्तिवसेन तं आरम्भणं
 कत्वा विहरन्तस्स अयं पि तिविधो विमोक्खो यस्स गोचरो,
 आकासेव सकुन्तानं, पदं तस्स दुरन्नयं ति यथा आकासे गच्छन्तानं
 सकुणानं "इमस्मि ठाने पादेहि अक्कमित्वा गता, इदं ठानं उरेन^२
 पहरित्वा गता, इदं सीसेन, इदं पक्खेही" ति न सक्का आतु^३,

१. धारेति—सी० ।

२. पञ्जापेतुं—सी० ।

३. उदरेन—सी० ।

एवमेव एवरूपस्स भिक्खुनो “निरयपदादीसु इमिना नाम पदेन
गतो” ति आपेतु^१ च न सक्का^२ ति ।

विजयत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

३. एरकत्थेरगाथावण्णना

दुक्खा कामा एरका ति आयस्मतो एरकत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि
उपचिनन्तो सिद्धत्थस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं⁵
पत्तो एकदिवसं सत्थारं दिस्वा पसन्नमानसो सत्थु किञ्चि दातब्ब-
युत्तकं अलभन्तो “हुन्दाहं कायसारं पुञ्ञं करिस्सामी” ति सत्थु
गमनमगं सोधेत्वा समं अकासि । सत्था तेन तथाकतं मगं पटि-
पज्जि । सो तत्थ भगवन्तं दिस्वा पसन्नमानसो वन्दित्वा अञ्जलि
पग्गय्ह पसन्नचित्तो याव दस्सनुपचारसमतिककमा बुद्धारम्मणं¹⁰
पीत्ति अविजहन्तो अट्ठासि । सो तेन पुञ्ञकम्मेन देवलोके निब्बत्तो
अपरापरं पुञ्ञानि कत्वा सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे
सावत्थियं सम्भावनीयस्स कुटुम्बियस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, एरको-
तिस्स नामं अहोसि अभिरूपो दस्सनीयो पासादिको इतिकत्तब्बतासु
परमेन वेय्यत्तियेन समन्नागतो । तस्स मातापितरो कुलेन रूपेण¹⁵
आचारेण वयेण कोसल्लेण च अनुच्छविकं दारिकं आनेत्वा विवाह-
कम्मं अकंसु । सो ताय सद्धि संवासेन गेहे वसन्तो पच्छिमभविक्ता
केनचिदेव संवेगवत्थुना संसारे संविग्गमानसो सत्थु सन्तिकं गन्त्वा
धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजि, तस्स सत्था कम्मट्ठानं अदासि ।
सो कम्मट्ठानं गहेत्वा कतिपयदिवसातिककमेन उक्कण्ठाभिभूतो²⁰
विहासि । अथ^३ सत्था तस्स^३ चित्तप्पवत्ति जत्वा ओवादवसेन

B. 244

१. पञ्ञापेतु—सी० ।

२. सक्को—सी० ।

३. अथस्स भगवा—सी० ।

“दुक्खा कामा एरका” ति गार्थं अभसि । सो तं सुत्वा “अयुत्तं मया कतं, योहं एवरूपस्स सत्थु सन्तिके कम्मट्ठानं गहेत्वा तं विस्सज्जेन्तो मिच्छावितककबहुलो विहासि” ति संवेगजातो विपस्सनाय युत्तप्प-युत्तो न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

- 5 “उत्तरित्वान नदिकं, वनं गच्छति चक्खुमा ।
तमद्दसासि सम्बुद्धं, सिद्धत्थं वरलक्खणं ॥
कुदालपिटकमादाय^१, समं कत्वान तं पथं ।
सत्थारं अभिवादेत्वा, सकं चित्तं पसादयि ॥
चतुन्नवुत्तितो कप्पे, ये कम्ममकरि तदा ।
10 दुग्गतिं नाभिजानामि, मग्गदानस्सिदं फलं ॥
सत्तपञ्जासकप्पमिह^२, एको आसि^३ जनाधिपो ।
नामेन सुप्पबुद्धोति, नायको^४ सो नरिस्सरो ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं (अप० १, २०४-२०५) ति ॥

13 अरहा पन हुत्वा अञ्जं व्याकरोन्तो—

- B. 245 १३. “दुक्खा कामा, एरक, न सुखा कामा, एरक ।
यो कामे कामयति, दुक्खं सो कामयति, एरक ॥
यो कामे न कामयति^५, दुक्खं सो न कामयति, एरका” ति—
तमेव भगवता वुत्तगाथं पच्चुदाहासि ।

- 20 तत्थ दुक्खा कामा ति इमे वत्थुकामकिलेसकामा दुक्खवत्थुताय विपरिणामदुक्खसंसारदुक्खसभावतो^६ च, दुक्खा दुक्खमा^७ दुक्खनिब्ब-
त्तिका । वुत्तं हेतं “अप्पस्सादो^८ कामा बहुदुक्खा बहुपायासा, आदी-
नवो एत्थ भिय्यो” (पाचि० १८१) ति आदि । एरका ति पठमं

१. कुदालपिटकमादाय—सी० ।

२. सत्तपञ्जासके कप्पे—सी० ।

३. आसि—सी० ।

४. जायते—सी० ।

५. ‘एरक’ सी० पोत्थके अधिको पाठो

६. विपरिणामदुक्खसंसार—सी० ।

७. दुक्खा कामा—सी० ।

८. अप्पस्सादा—सी० ।

ताव भगवा तं आलपति, पच्छा पन थेरो अत्तानं नामेन कथेसि ।
 न सुखा कामा ति कामा नामेते जानन्तस्स सुखा न होन्ति,
 अजानन्तस्स पन सुखतो उपट्ठहन्ति । यथाहु—“यो सुखं दुक्खतो
 अह^१, दुक्खमद्विक्ख सल्लतो” (सं० नि० ३, १८५) ति आदि ।
 यो कामे कामयति, दुक्खं सो कामयती ति यो सत्तो किलेसकामेन 5
 वत्थुकामो कामयति, तस्स तं कामनं^२ सम्पति सपरिळाहताय^३,
 आयति आपायदुक्खहेतुताय च वट्ठदुक्खहेतुताय च दुक्खं । वत्थुकामा
 पन दुक्खस्स वत्थुभूता । इति सो दुक्खसभावं दुक्खनिमित्तं दुक्ख-
 वत्थुं च कामयती ति वुत्तो । इतरं^४ पटिपक्खवसेन^५ तमेवत्थं^६
 आपेतुं वुत्तं, तस्मा तस्सत्थो^६ वुत्तविपरियायेन वेदितब्बो । 10

एरकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

४. मेतजित्थेरगाथावण्णना

B. 246

नमो हि तस्स भगवतो ति आयस्मतो मेतजित्थेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? सो किर अनोमदस्सिस्स भगवतो काले कुलगेहे
 निब्बत्तित्वा विञ्चुत्तं पत्तो सासने अभिप्पसन्नो हुत्वा बोधिरुक्खस्स
 इट्ठकाहि वेदिकं चिनित्वा सुधापरिकम्मं कारेसि । सत्था तस्स
 अनुमोदनं अकासि । सो तेन पुञ्चकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा 15
 अपरापरं पुञ्जानि कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे
 मगधरट्ठे अञ्चतरस्स ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, मेतज्जीतिस्स
 नामं अहोसि । सो वयप्पत्तो कामेसु आदीनवं दिस्वा तापसपब्बज्जं
 पब्बजित्वा अरञ्जे विहरन्तो बुद्धुप्पादं सुत्वा पुब्बहेतुना चोदियमानो
 सत्थु सन्तिकं गन्त्वा पवत्तिनिवत्तियो^६ आरब्भ पञ्चं पुच्छित्वा 20

१. दक्खि—सी० ।

२. अपरिलाभताय—सी० ।

५. वत्थु—सी० ।

२. कामानं—सी० ।

४-४. इतरपटिपक्खवसेन चैव—सी० ।

६. पवत्तियो—सी० ।

सत्थारा पञ्हे विस्सज्जिते पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा विपस्सनं
पट्टपेत्वा^१ अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“अनोमदस्सीमुनिनो^२, बोधिवेदिमकासहं ।
सुधाय पिण्डं दत्वान, पाणिकम्मं अकासहं ॥
३ दिस्वा^३ तं सुकतं^४ कम्मं, अनोमदस्सी नरुत्तमो ।
भिक्खुसंघे ठितो सत्था, इमा^५ गाथा^५ अभासथ ॥
इमिना सुधकम्मेन^६, चेतनापणिधीहि च ।
सम्पत्तिं^६ अनुभोत्वान^६, दुक्खस्सन्तं करिस्सति ॥
१० पसन्नमुखवण्णोमिह, एकग्गो सुसमाहितो ।
धारेमि अन्तिमं देहं, सम्मासम्बुद्धसासने ॥
इतो कप्पसते आसिं, परिपुण्णे अनूनके ।
राजा सब्बघनो^७ नाम, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
किलेसा ऋपिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, २०४) ति ॥

१५ अरहत्तं पन पत्वा सत्थारं थोमेन्तो—

१४. “नमो हि तस्स भगवतो, सक्कपुत्तस्स सिरीमतो ।
तेनायं अग्गप्पत्तेन, अग्गधम्मो सुदेसितो” ति—

गाथं अभासि ।

B. 247

तत्थ नमो ति नमक्कारो । ही ति निपातमत्तं । तस्सा ति यो
२० सो भगवा समत्तिसपारमियो पूरेत्वा सब्बकिलेसे भज्जित्वा अनुत्तरं
सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो, सक्कयराजस्स पुत्तो ति सक्कपुत्तो ।
अनञ्जसाधारणाय पुञ्जसम्पत्तिया च सम्भावितो उत्तमाय रूप-
कायसिरिया धम्मकायसिरिया च समन्नागतत्ता सिरीमा, तस्स

१. वड्डेत्वा—सी० ।

२. अनोमदस्सीभगवतो—सी० ।

३-३. दिस्वान तं कतं—सी० ।

४-४. इमं गाथं—सी० ।

५. सुधकम्मेन—सी० ।

६-६. सम्पत्तिमनुभुत्वायं—सी० ।

७. सब्बोसनो—सी० ।

भगवतो सकयपुत्तस्स सिरीमतो नमो अत्थु, तं नमामी ति अत्थो ।
तेना ति तेन भगवता । अयं ति तस्स धम्मस्स अत्तनो पच्चक्खताय
वदति । अग्गप्पत्तेना ति अग्गं सब्बञ्जुत्तं, सब्बेहि वा गुणेहि
अग्गभावं सेट्ठभावं पत्तेन । अग्गधम्मो ति अग्गो उत्तमो नवविध-
लोक्कतरो धम्मो सुट्ठु अविपरीतं देसितो पवेदितो ति । 5

मेत्तजित्थेरगाथावर्णना निट्ठिता ।

५. चक्रवर्तुपालतथेरगाथावर्णना

अन्धोहं हतनेत्तोस्मी ति आयस्मतो चक्रवर्तुपालतथेरस्स गाथा ।
का उप्पत्ति ? सो पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
पुञ्जानि करोन्तो सिद्धत्थस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा
विञ्जुत्तं पत्तो भगवति परिनिब्बुते थूपमहे कयिरमाने उमापुप्फं ?
गहेत्वा थूषं पूजेसि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा 10
अपरापरं पुञ्जानि कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मि बुद्धुप्पादे
सावत्थियं महासुवण्णस्स नाम कुटुम्बितस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, तस्स
पालो ति नाममकंसु । माता तस्स आधावित्वा परिधावित्वा विचरण-
काले अञ्जं पुत्तं लभि । तस्स मातापितरो चूलपालो तिनामं कत्वा
इतरं महापालो ति वोहरिंसु । अथ ते वयप्पत्ते घरबन्धनेन बन्धिसु । 15
तस्मिं समये सत्था सावत्थियं विहरति जेतवने । तत्थ महापालो
जितवनं गच्छन्तेहि उपासकेहि सद्धिं विहारं गन्त्वा सत्थु सन्तिके
धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो कुटुम्बभारं कनिट्ठभातिकस्सेव भारं कत्वा
सयं ? पब्बजित्वा लद्धूपसम्पदो आचरियुपज्झायानं सन्तिके
पञ्चवस्सानि वसित्वा वुट्ठवस्सो पवारेत्वा सत्थु सन्तिके कम्मट्ठानं 20
गहेत्वा सद्धिमत्ते सहायभिक्खू लभित्वा तेहि सद्धिं भावनानुकूलं

B. 248

वसनट्टानं परियेसन्तो अञ्जतरं पञ्चन्तगामं निस्साय गाम-
वासिकेहि^१ उपासकेहि कारेत्वा दिन्नाय^२ अरञ्जायतने पण्णसालाय^३
वसन्तो समणधम्मं करोति । तस्स अक्खिरोगो उप्पन्नो । वेज्जो
भेसज्जं सम्पादेत्वा अदासि । सो वेज्जेन वुत्तविधानं न पटिपज्जि ।
5 तेनस्स रोगो वड्ढि । सो “अक्खिरोगवूपसमनतो किलेसरोगवूप-
समनमेव मय्हं वनं” ति अक्खिरोगं अज्झुपेक्खित्वा विपस्सनाययेव
युत्तप्पयुत्तो अहोसि । तस्स भावनं उस्सुक्कापेन्तस्स अपुब्बं अचरिमं
अक्खीनि चेव किलेसा च भिज्जिसु । सो सुक्खविपस्सको अरहा
अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

10 “निब्बुते लोकमहिते^४, आहुतीनं पटिग्गहे ।
सिद्धत्थमिह भगवति, महाथूपमहो अहु ॥
महे पवत्तमानमिह, सिद्धत्थस्स महेसिनो ।
उमापुप्फं गहेत्वान, थूपमिह अभिरोपयिं ॥
चतुन्नवुत्तितो कप्पे, यं पुप्फमभिरोपयिं ।
15 दुग्गतिं नाभिजानामि, थूपपूजायिदं फलं ॥
इतो च नवमे कप्पे, सोमदेवसनामका ।
पञ्चासीति^५ सु^५ राजानो, चक्रकवत्ती महब्बला ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, २०३) ति ॥

20 अथ थेरे अक्खिरोगेन विहारे ओहीने गामं पिण्डाय गते भिक्खू
दिस्वा उपासका “कस्मा थेरो नागतो” ति पुच्छित्वा तमत्थं सुत्वा
सोकाभिभूता पिण्डपातं उपनेत्वा भन्ते, किञ्चि मा चिन्तयित्थ,
इदानि मयमेव पिण्डपातं आनेत्वा उपट्ठहिस्सामा” ति^६ तथा
करोन्ति । भिक्खू थेरस्स ओवादे ठत्वा न चिरस्सेव अरहुत्तं पत्वा

१. गामकावासिकेहि—सी० ।

२. दिन्नायं—सी० ।

३. पण्णसालायं—सी० ।

४. लोकनाथमिह—सी० ।

५. पञ्चासिसुं—सी० ।

६. ‘ते’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

वुद्धवस्सा पवारेत्वा “सत्थारं वन्दितुं सावत्थि गमिस्साम, भन्ते”
 ति आहंसु । थेरो “अहं दुब्बलो अचक्खुको, मग्गो च सउपद्दवो,
 मया सद्धिं गच्छन्तानं तुम्हाकं परिस्सयो भविस्सति, तुम्हे पठमं
 गच्छथ, गन्त्वा सत्थारं महाथेरे च मम वन्दनाय वन्दथ, चूळ-
 पालस्स मम पवत्तिं कथेत्वा^१ कच्चि^२ पुरिसं पेसेय्याथा” ति आह । 5 B. 249
 ते पुन पि याचित्वा गमनं अलभन्ता “साधू” ति पटिस्सुणित्वा
 सेनासनं संसामेत्वा उपासकं आपुच्छित्वा अनुक्कमेन जेतवनं
 गन्त्वा सत्थारं महाथेरे च तस्स वन्दनाय वन्दित्वा दुतियदिवसे
 सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा^३ चूळपालस्स तं पवत्तिं वत्वा तेन
 “अयं, भन्ते, मय्हं भागिनेय्यो पालितो नाम, इमं पेसिस्सामी” ति 10
 वुत्ते “मग्गो सपरिस्सयो, न सक्का एकेन^४ गहट्ठेन गन्तुं, तस्मा
 पब्बाजेतब्बो” ति तं पब्बाजेत्वा पेसेसुं । सो अनुक्कमेन थेरस्स
 सन्तिकं गन्त्वा अत्तानं तस्स ओरोचेत्वा तं गहेत्वा आगच्छन्तो
 अन्तरामग्गे अञ्जतरस्स गामस्स सामन्ता अरञ्जट्टाने एकिस्सा
 कट्टहारिया गायन्तिया सद्धं सुत्वा पटिबद्धचित्तं हुत्वा यट्ठिकोटिं 15
 विस्सज्जेत्वा “तिट्ठथ, भन्ते, मुहुत्तं यावाहं आगच्छामी” ति वत्वा
 तस्सा सन्तिकं गन्त्वा तत्थ सीलविपत्तिं पापुणि । थेरो इदानिमेव
 इत्थिया गीतसद्धो सुतो, सामणेरो च चिरायति, नून सीलविपत्तिं
 पत्तो भविस्सती” ति चिन्तेसि । सो पि आगन्त्वा “गच्छाम, भन्ते,”
 ति आह । थेरो “किं पापो जातोसी” ति पुच्छि । सामणेरो तुण्ही 20
 हुत्वा पुन पुच्छितो पि न कथेसि, थेरो “तादिसेन पापेन मय्हं^५
 यट्ठिगहणकिच्चं नत्थि, गच्छ त्वं” ति वत्वा पुन तेन “बहुपरिस्सयो
 मग्गो, तुम्हे च अन्धो^६, कथं गमिस्सथा” ति वुत्ते “बाल इधेव मे

१. वत्वा अक्खमं कथेत्वा—सी० ।

२. किञ्चि—सी० ।

३. चरन्ता—सी० ।

४. एतेन—सी० ।

५. मम—सी० ।

६. अन्धा—सी० ।

७. ‘पन’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

निपज्जित्वा मरन्तस्सापि अपरापरं परिवत्तेन्तस्सापि^१ तादिसेन
गमनं नाम नत्थी” ति इममत्थं दस्सेन्तो—

९५. “अन्धोहं हतनेत्तोस्मि, कन्तारद्धानपक्खन्दो^२ ।

सयमानो पि गच्छिस्सं, न सहायेन पापेना” ति—

5 गाथं अभासित्थ^३ ।

तत्थ अन्धो ति चक्खुविकलो । हतनेत्तो ति विनट्टचक्खुको, तेन^४
“पयोगविपत्तिवसेनाहं उपहतनेत्तताय अन्धो, न जच्चन्धभावेना”

B. 250

ति यथावुत्तं अन्धभावं विसेसेति । अथ वा “अन्धो” ति इदं “अन्धे
जिण्णे मातापितरो पोसेती” (म० नि० २, २७७) ति आदीसु विय

10 मंसचक्खुवेकल्लदीपनं, “सब्बे पि मे परिब्बाजका अन्धा अचक्खुका”

“अन्धो एकचक्खुद्विचक्खू” (अ० नि० १, ११८) ति आदीसु विय
न^५ पञ्चाचक्खुवेकल्लदीपनं ति दस्सेतुं “हतनेकोस्मी” ति वुत्तं, तेन

मुख्यमेव अन्धभावं दस्सेति । कन्तारद्धानपक्खन्दो^६ ति कन्तारे
विवने^७ दीघमग्नं अनुपविट्ठो, न जातिकन्तारादिगहनं संसारद्धानं

15 पटिपन्नो ति अधिप्पायो । तादिसं हि कन्तारद्धानं अयं थेरो समति-

क्कमित्वा ठितो, सयमानो पी ति सयन्तो पि, पादेसु अवहन्तेसु उरेन
जण्णुकाहि च भूमियं संसरन्तो^८ परिवत्तेन्तो पि^९ गच्छेय्यं । न सहा-

येन पापेन ति तादिसेन पापपुग्गलेन सहायभूतेन सद्धिं न गच्छिस्सन्ति
योजना । तं सुत्वा इतरो संवेगजातो “भारियं वत मया साहसिक-

20 कम्मं कतं” ति बाहा पग्गय्ह कन्दन्तो वनसण्डं पक्खन्दो^{१०} च^{११}

अहोसि । अथ थेरस्स सीलतेजेन पण्डुकम्बलसिलासनं उण्हाकारं
दस्सेसि । तेन सक्को तं कारणं अत्वा थेरस्स सन्तिकं गन्त्वा

सावत्थिगामिपुरिसं विय अत्तानं आपेत्वा यट्ठिकोटिं गण्हन्तो मग्नं

१. पक्खन्तस्सापि—सी० ।

२. ० पक्खन्तो—सी० ।

३. अभासि—सी० ।

४. एतेन—सी० ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

६. ० पक्खन्तो—सी० ।

७. विय वने—सी० ।

८. सयन्तो—सी० ।

९. ‘न’ सी० पोत्थके अधिको पाठो । १०-१०. पक्खन्तो तथा पक्खन्तो व—सी० ।

सङ्घिपित्वा तदहेव सायन्हे सावत्थियं थेरं नेत्वा तत्थ जेतवने चूळ-
पालितेन कारिताय पण्णसालाय फलके निसीदापेत्वा तस्स सहाय-
वण्णेन थेरस्स आगतभावं जानापेत्वा पक्कामि; चूळपालितो पि तं
यावजीवं सक्कच्चं उपट्ठासी ति ।

चक्खुपालत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता

६. खण्डसुमनत्थेरगाथावण्णना

एकपुष्पं चजित्त्वाना ति आयस्मतो खण्डसुमनत्थेरस्स गाथा । 5
का उप्पत्ति ? सो किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा
दिञ्जुतं पत्तो सत्थरि परिनिब्बुते^१ तस्स थूपस्स समन्ततो चन्दन-
वेदिताय परिक्खित्वा महन्तं पूजं अकासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन
देवमनुस्सेसु उळ्ळारं सम्पत्तिं अनुभवन्तो कस्सपस्स भगवतो काले
कुटुम्बिककुले निब्बत्तो सत्थरि परिनिब्बुते कनकथूपं उद्दिस्स रञ्जा 10 B. 251
पुष्पपूजाय कयिरमानाय पुष्पानि अलभन्तो एकं खण्डसुमनपुष्पं
दिस्वा महता मूलेन तं किणित्वा गण्हन्तो चेतिये पूजं करोन्तो
उळ्ळारं पीतिसोमनस्सं उप्पादेसि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके
निब्बत्तित्वा असीति वस्सकोटियो सग्गसुखं अनुभवित्वा इमस्मिं
बुद्धुप्पादे पावायं मल्लराजकुले निब्बत्ति । तस्स जातकाले गेहे 15
खण्डसक्खरा सुमनपुष्पानि च उप्पन्नानि अहेसुं । तेनस्स खण्डसुमनो
ति नाममकंसु । सो विञ्जुतं पत्तो भगवति पावायं चुन्दस्स अम्ब-
वने विहरन्ते उपसङ्कमित्वा धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा
विपस्सनाय कम्मं करोन्तो न चिरस्सेव छळभिञ्जो^२ अहोसि^२ ।
तेन वुत्तं अपदाने— 20

१. 'कनकथूपं उद्दिस्स रञ्जा पुष्पपूजाय २-२. अरहत्तं पापुणि—सी० ।
कयिरमानाय पुष्पानि अलभन्तो'—
सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

- “पटुमुत्तरो नाम जिनो, लोकजेद्वो नरासभो ।
 जलित्वा अग्गिक्खन्धोव, सम्बुद्धो परिनिब्बुतो ॥
 निब्बुते च महावीरे, थूपो वित्थारिको अट्ट ।
 दूरतो^१ व^२ उपट्टेन्ति, धातुगेहवरुत्तमे^३ ॥
 5 पसन्नचित्तो, सुमनो, अकं चन्दनवेदिकं ।
 दिस्सति थूपखन्धो च, थूपानुच्छविको तदा ॥
 भवे निब्बत्तमानम्हि, देवत्ते अथ मानुसे ।
 ओमत्तं मे न पस्सामि, पुब्बकम्मस्सिदं फलं ॥
 पञ्चदसकप्पसते, इतो अट्ट जना अहुं ।
 10 सब्बे समत्तनामा^३ ते चक्कवत्ती महब्बला ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, २०२-०३) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो पुरिमजातिं अनुस्सरन्तो तत्थ अत्तनो
 सुमनपुप्फपरिच्चागस्स सग्गसम्पत्तिनिमित्तकं निब्बानूपनिस्सयतं च
 15 दिस्वा उदानवसेन तमत्थं पकासेन्तो—

९६. “एकपुप्फं चजित्वान, असीति वस्सकोटियो ।
 सग्गेषु परिचारेत्वा, सेसकेनम्हि निब्बुतो” ति—

गाथं अभासि ।

- B. 252 तत्थ एकपुप्फं ति एकं कुसुमं, तं पन इध सुमनपुप्फं अधिप्पेतं ।
 20 चजित्वाना ति सत्थु थूपपूजाकरणवसेन परिच्चजित्वा परिच्चागहेतु ।
 असीति वस्सकोटियो ति मनुस्सगमनाय वस्सानं असीति कोटियो,
 अच्चन्तसंयोगे चेतं उपयोगवचनं, इदं च छसु कामसग्गेषु दुतिये
 अपरापरुप्पत्तिवसेन वुत्तं ति वेदितव्वं । तस्मा सग्गेषू ति तावत्तिस-
 सद्धान्ते सग्गलोके, पुनप्पुनं उप्पज्जनवसेन हेत्थ बहुवचनं ।
 25 परिचारेत्वा ति रूपादीसु आरम्मणेषु इन्द्रियाणि परिचारेत्वा सुखं

१. थूपरतनं—सी० ।

२. धातु गेहं बहूजना—सी० ।

३. समग्गनामा—सी० ।

अनुभवित्वा, देवच्छराहि वा अत्तानं परिचारेत्वा उपट्ठापेत्वा ।
 सेसकेनम्हि निब्बुतो ति पुप्फपूजाय वसेन पवत्तकुसलचेतनासु भव-
 सम्पत्ति दायककम्मतो सेसेन यं तत्थ विवट्ठूपनिस्सयभूतं, तं सन्धाय
 वदति । बहू हि तत्थ पुब्बापरवसेन पवत्ता चेतना । सेसकेना ति वा १
 तस्सेव कम्मस्स विपाकावसेसेन अपरिक्खीणेयेव तस्मिं कम्मविपाके 5
 निब्बुतो अम्हि, किलेसपरिनिब्बानेन परिनिब्बुतोस्मि । एतेन यस्मिं
 अत्तभावे ठत्वा अत्तना अरहत्तं सच्छिकत्तं, सो पि चरिमत्तभावो
 तस्स कम्मविपाको ति दस्सेति । यादिसं सन्धाय अञ्जत्था पि
 “तस्सेव कम्मस्स विपाकावसेसेना” (पारा० १४४) ति वुत्तं ।

खण्डसु मनत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

७. तिस्सत्थेरगाथावण्णना

हित्वा सतपलं कंसं ति आयस्मतो तिस्सत्थेरस्स गाथा । का 10
 छप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो विपस्सिस्स भगवतो
 काले यानकारकुले निब्बत्तित्वा विञ्जुत्तं पत्तो एकदिवसं भगवन्तं दिस्वा
 पसन्नमानसो चन्दनखण्डेन फलकं कत्वा भगवतो उपनामेसि, तं च
 भगवा परिभुञ्जि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा अपरा-
 परं पुञ्जानि कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे 15
 नगरे राजकुले निब्बत्ति । सो वयप्पत्तो पिहरि कालङ्कते रज्जे पति-
 ट्ठितो बिम्बिसाररञ्जो अदिट्ठसहायो हुत्वा तस्स मणिमुत्तावत्थादीनि
 पण्णाकारानि पेसेसि । तस्स राजा बिम्बिसारो पुञ्जवन्तं B. 253
 सुत्वा पटिपाभत्तं पेसेन्तो चित्तपटे बुद्धचरितं सुवण्णपट्टे
 च पटिच्चसमुप्पादं लिखापेत्वा पेसेसि । सो तं दिस्वा पुरिम- 20
 बुद्धेसु कताधिकारताय पच्छिमभविकताय च चित्तपटे दस्सेन्तं

- बुद्धचरितं सुवण्णपट्टके लिखितं पटिच्चसमुप्पादककमं च ओलोकेत्वा
 पवत्तिनिवत्तियो सल्लक्खेत्वा सासनककमं हृदये ठपेत्वा सञ्जातसंवेगो
 “दिट्ठो मया भगवतो वेसो, सासनककमो च एकपदेसेन आतो, बहु-
 दुक्खा कामा बहुपायासा, किं दानि मय्हं घरावासेना” ति रज्जं
 5 पहाय कैसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेन्तो भग-
 वन्तं उद्दिस्स पब्बजित्वा मत्तिकापत्तं गहेत्वा राजा पुक्कुसाति विय
 महाजनस्स परिदेवन्तस्सेव नगरतो निक्खमित्वा अनुकमेन राजगहं
 गन्त्वा तत्थ सप्पसोण्डिकपब्भारे विहरन्तं भगवन्तं उपसङ्गमित्वा
 वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । सत्था धम्मं देसेसि । सो धम्मदेसनं
 10 सुत्वा विपस्सनाय कम्मट्ठानं गहेत्वा युत्तप्पयुत्तो विहरन्तो विपस्सनं
 उस्सुक्कापेत्वा अरहत्तं पाप्पुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

- “यानकारो पुरे आसिं, दारुकम्मे सुसिक्खितो ।
 चन्दनं फलकं कत्वा, अदासिं लोकबन्धुनो ॥
 पभासति इदं ब्यम्हं, सुवण्णस्स सुनिम्मितं ।
 15 हत्थियानं अस्सयानं, दिब्बयानं उपट्ठितं ॥
 पासादा सिविका चेव, निब्बत्तन्ति यदिच्छकं ।
 अक्खुब्भं रतनं मय्हं, फलकस्स इदं फलं ॥
 एकनवुत्तितो कप्पे, फलकं यमहं^१ ददिं^१ ।
 दुग्गति नाभिजानामि, फलकस्स इदं फलं ॥
 20 सत्तपञ्चासकप्पम्हि^२, चतुरो निम्मिताव्हया^२ ।
 सत्तरतनसम्पन्ना, चक्कवत्ती महब्बला ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, २०५) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा उदानवसेन अत्तनो पटिपत्तिं कथेन्तो—

९७. "हित्वा सतपलं कंसं, सोवण्णं सतराजिकं ।

अग्गतिं मत्तिकापत्तं, इदं दुतियाभिसेचनं" ति—

गाथं अभासि ।

तत्थ हित्वा ति परिच्चजित्वा । सतपलं ति सतं पलानि यस्स,
तं सतपलपरिमाणं । कंसं ति थालं^१ । सोवण्णं ति सुवण्णमयं । 5
सतराजिकं ति भित्तिविचित्ताय^२ च अनेकरूपराजि^३ चित्ताय^४ च
अनेकलेखायुत्तं । अग्गहिं मत्तिकापत्तं ति एवरूपे महारहे भाजने
पुब्बे भुञ्जित्वा बुद्धानं ओवादं करोन्तो "इदानीहं तं बहुत्वा मत्तिका-
मयपत्तं अग्गहेसिं, अहो, साधु, मया कतं अरियवतं अनुठितं" ति
भाजनकित्तनापदेसेन रज्जपरिच्चागं पब्बज्जूपगमनं च अनुमोदन्तो 10
वदति । तेनाहु " इदं दुतियाभिसेचनं" ति । पठमं रज्जाभिसेचनं
उपादाय इदं पब्बज्जूपगमनं मम दुतियं^५ अभिसेचनं^६ । तं हि रागा-
दीहि संकिलिट्ठं सासङ्कं सपरिसङ्कं कम्मं अनत्थसज्जितं दुक्खपटिबद्धं^६
निहीनं, इदं पन तंविपरियायतो उत्तमं पणीतं ति अधिप्पायो ।

तिस्सत्थेरगाथावण्णना निद्धिता ।

८. उभयत्थेरगाथावण्णना

रूपं दिस्वा सति मुट्ठा ति आयस्मतो अभयत्थेरस्स गाथा । 15
का उप्पत्ति ? सो पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे विवट्ट-
पनिस्सयं पुञ्चं उपचिनन्तो सुमेधस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्ब-
त्तित्वा विञ्चुतं पत्तो एकदिवसं सुमेधं भगवन्तं दिस्वा पसन्नचित्तो
सळलपुप्फेहि पूजमकासि । सो तेन पुञ्चकम्मेन देवेसु निब्बत्तित्वा
अपरापरं पुञ्जानि कत्वा सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे 20

१. कंसतालं—सी० ।

३. अनेकरूपराजिनी—सी० ।

५. दुतियाभिसेचनं—सी० ।

२. विभत्तविचित्ताय—सी० ।

४. विचित्ताय—सी० ।

६. ० पटिबद्धं—सी० ।

B. 255 सावत्थियं ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा अभयो ति लद्धनामो विञ्जुतं
पत्तो हेतुसम्पत्तिया चोदियमानो एकदिवसं विहारं गतो सत्थु धम्म-
देसनं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा कतपुब्बकिच्चो विपस्सनाय
कम्मं करोन्तो विहरति । अथस्स एकदिवसं गामं पिण्डाय पविट्ठस्स
5 अलङ्कृतपटियत्तं मातुगामं दिस्वा अयोनिसोमनसिकारवसेन तस्स
रूपं आरब्भ छन्दरागो उप्पज्जि, सो विहारं पविसित्वा “सति
विस्सज्जित्वा ओलोकेन्तस्स रूपारम्मणे मय्हं किलेसो उप्पन्नो,
अयुत्तं मया कतं” ति अत्तनो चित्तं निग्गण्हन्तो तावदेव विपस्सनं
वड्ढत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

10 “सुमेधो नाम नामेन, सयम्भू अपराजितो ।
विवेकमनुब्रूहन्तो, अज्झोगहि^१ महावनं ॥
सळलं पुण्फितं दिस्वा, गन्धित्वान^२ वटंसकं ।
बुद्धस्स अभिरोपेसिं, सम्मुखा लोकनायकं ॥
तिसकप्पसहस्समिह, यं पुण्फमभिरोपयिं ।
15 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
ऊनवीसे कप्पसते, सोळसासुं सुनिम्मिता ।
सत्तरतनसम्पन्ना, चक्कवत्ती महब्बला ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, २०६) ति ॥

20 अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो किलेसुप्पत्तिनिदस्सनेन “किलेसे अनु-
वत्तेन्तस्स वट्टदुक्खतो नत्थेव सीसुक्खपनं^३ । अहं पन ते नानुवत्ति”
ति दस्सेन्तो—

१८. “रूपं दिस्वा सति मुट्ठा, पियं^४ निमित्तं मनसिकरोतो ।
सारत्तचित्तो वेदेति, तं च अज्झोस तिट्ठति ॥
25 तस्स वड्ढन्ति आसवा, भवमूलोपगामिनो^५” ति—

१. अज्झोगहि—सी० ।

२. गन्धित्वान—सी० ।

३. सीसुक्खपनं—सी० ।

४. पिय—सी० ।

५. भवमूला भवगामिनो—सी० ।

गाथं अभासि ।

तत्थ रूपं ति रज्जनीयं रुपायतनं, तं पनेत्थ इत्थिरूपं अधिप्पेतं ।
 दिस्वा ति चक्खुना दिस्वा, चक्खुद्वारानुसारेण निमित्तानुव्यञ्जन-
 सल्लक्खणवसेन^१ तं गहेत्वा, तस्स तथागहणहेतु ति अत्थो । सति मुट्ठा
 ति असुभसभावे काये “असुभं” त्वेव पवत्तनसति^२ नट्ठा । यथा पन रूपं 5
 दिस्वा सति नट्ठा, तं दस्सेन्तो आहु “पियं निमित्तं मनसिकरोतो”
 ति । यथा उपट्ठितं आरम्मणं “सुभं सुखं” ति आदिना पियनिमित्तं
 कत्वा अयोनिसोमनसिकारेण मनसिकरोतो सति मुट्ठा ति योजना । B. 256
 तथा भूतोव^३ सारत्तचित्तो वेदेतो ति सुट्ठु रत्तचित्तो हुत्वा तं रूपारम्मणं
 अनुभवति अभिनन्दति^४, अभिनन्दतो पन तं च अज्झोस तिट्ठति अज्झो- 10
 साय तं आरम्मणं गिलित्वा परिनिट्ठपेत्वा वत्तति चेव, एवं-
 भूतस्स च तस्स वड्ढन्ति आसवा भवमूलोपगामिनो^५ ति भवस्स
 संसारस्स मूलभावं^६ कारणभावं^६ उपगमनसभावा कामासवादयो
 चत्तारो पि आसवा तस्स पुग्गलस्स उपरूपरि वड्ढन्तियेव, न
 हायन्ति । मय्हं पन पटिसङ्खाने^७ ठत्वा विपस्सनं वड्ढेत्वा सच्चानि 15
 पटिविज्झन्तस्स मग्गपटिपाटिया ते चत्तारो पि आसवा अनवसेसतो
 पहीना परिकखीणा ति अधिप्पायो ।

अभयत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

६. उत्तियत्थेरगाथावण्णना

सद्दं सुत्वा सति मुट्ठा ति आयस्मतो उत्तियत्थेरस्स गाथा । का
 उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे

१. निमित्तानुव्यञ्जनुपलक्खण-
वसेन—सी० ।
४. सी० पोत्थके नत्थि ।
- ६-६. मूलभावकरणभाव—सी० ।

२. पवत्तनका सति—सी० ।
३. ततो च—सी० ।
५. भवमूला भवगामिनो—सी० ।
७. पटिसङ्खारे—सी० ।

- विवट्पनिस्सयं पुञ्जं उपचिनन्तो सुमेधस्स भगवतो काले कुलगे हे
 निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं सत्थारं दिस्वा पसन्नचित्तो
 गोनकादि अत्थतं सउत्तरच्छदं बुद्धारहं पल्लङ्कं गन्धकुटियं पञ्चापेत्वा
 अदासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे
 5 कपिलवत्थुस्मिं सक्कराजकुले निब्बत्ति, तस्स उत्तियो ति नामं
 अहोसि । सो वयप्पत्तो सत्थु आतिसमागमे बुद्धानुभावं दिस्वा
 पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा समणधम्मं करोन्तो एकदिवसं नामं^१ पिण्डाय
 पविट्ठो अन्तरामग्गे मातुगामस्स^२ गीतसदं सुत्वा अयोनिसोमनसि-
 कारवसेन तत्थ छन्दरागे उप्पन्ने पटिसङ्खानवलेन तं विक्खम्भेत्वा
 10 विहारं पविसित्वा सञ्जातसंवेगो दिवाट्ठाने निसीदित्वा ताव देव
 विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

B. 257

- “सुमेधस्स भगवतो, लोकजेट्टस्स तादिनो ।
 पल्लङ्को हि मया दिन्नो, सउत्तरसपच्छदो^३ ॥
 सत्तरतनसम्पन्नो, पल्लङ्को आसि सो तदा ।
 15 मम सङ्कप्पमञ्जाय, निब्बत्ति सदा मम ॥
 तिसकप्पसहस्सम्हि, पल्लङ्कमददि तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, पल्लङ्कस्स इदं फलं ॥
 वीसकप्पसहस्सम्हि, सुवण्णाभा तयो जना ।
 सत्तरतनसम्पन्ना, चक्कवत्ती महब्बला ॥
 20 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अपा० १, २०६) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो किलेसुप्पत्तिनिदस्सनेन “किलेसे
 अजिगुच्छन्तस्स नत्थि वट्ठदुक्खतो सीसुक्खपनं, अहं पन ते
 जिगुच्छिमेवा” ति दस्सेन्तो—

१. नगरं—सी० ।

२. अञ्जातराय इत्थिया—सी० ।

३. सउत्तरच्छदत्थतो—सी० ।

९९. “सद्दं सुत्वा सति मुट्ठा, पियं^१ निमित्तं^१ मनसिकरोतो ।
सारत्तचित्तो वेदेति, तं च अज्झोस तिट्ठति ॥
तस्स वड्ढन्ति आसवा, संसार^२ उपगामिनो” ति—

गाथं अभासि ।

तत्थ सद्दं ति रज्जनीयं सद्दारम्मणं, संसारउपगामिनो ति— 5

“खन्धानं च पटिपाटि, धातुआयतनान च ।

अब्बोच्छिन्नं वत्तमाना, संसारो ति पवुच्चती” ति—

एवं वुत्तसंसारवट्ठकारणं हुत्वा उपगमेन्ती ति संसारउपगामिनो^३,
“संसारूपगामिनो” ति वा पाठो । सेसं अनन्तरगाथाय वुत्तनयमेव ।

॥ १०१ (१०१, १०१) उत्तियत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१०. (द्वितीय) देवसभत्थेरगाथावण्णना

B. 258

सम्मप्पधानसम्पन्नो ति आयस्मतो देवसभत्थेरस्स गाथा । का 10
उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे विवट्ठ-
पनिस्सयं कुसलं उपचिनन्तो सिखिस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्ब-
त्तित्वा विज्जुतं पत्तो एकदिवसं सिखिं भगवन्तं दिस्वा पसन्नमानसो
बन्धुजीवकपुप्फेहि पूजं अकासि । सो तेन पुज्जकम्मेन देवमनुस्सेसु
संसरन्तो इमस्मि बुद्धुप्पादे कपिलवत्थुस्मि सक्कराजकुले निब्बत्ति, 15
तस्स देवसभो ति नामं अहोसि । सो वयप्पत्तो चुम्बटकलहवूपसम-
नत्थं सत्थरि आगते बुद्धानुभावं दिस्वा पसन्नमानसो सरणेसु पति-
ट्ठितो पुन निगोधारामे सत्थरि विहरन्ते सत्थारं उपङ्कमित्वा पटिलद्ध-
सद्धो पब्बजित्वा कतपुब्बकिच्चो विपस्सनाय कम्मं करोन्तो
न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने— 20

“चन्दं व विमलं सुद्धं, विप्पसन्नमनाविलं ।

नन्दीभवपरिक्खीणं, तिण्णं लोके विसत्तिकं ॥

१-१. पियनिमित्तं—सी० ।

२. संसारं—सी० ।

३. संसारगामिनो—सी० ।

- निब्बापयन्तं जनतं, तिण्णं तारयतं वरं ।
 मुनिं वनम्हि भायन्तं, एकगं सुसमाहितं ॥
 बन्धुजीवकपुप्फानि, लगेत्वा सुत्तकेनहं ।
 बुद्धस्स अभिरोपयिं^१, सिखिनो लोकबन्धुनो ॥
 5 एकतिसे इतो कप्पे, यं कम्ममकरिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 इतो सत्तमके कप्पे, मनुजिन्दो महायसो ।
 समन्तचक्खुनामासि, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 10 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, २०८) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अत्तना अधिगतं विमुत्तिसुखं निस्साय
 उप्पन्नपीतिसोमनस्सो उदानवसेन—

B. 259

१००. "सम्मप्पधानसम्पन्नो, सतिपट्टानगोचरो ।

विमुत्तिकुसुमसञ्छन्नो, परिनिब्बिस्सत्यनासवो^२" ति—

15 गाथं अभासि ।

- तत्थ सम्मप्पधानसम्पन्नो ति सम्पन्नचतुब्बिधसम्मप्पधानो, तेहि
 कत्तब्बकिच्चं सम्पादेत्वा ठितो ति अत्थो । सतिपट्टानगोचरो ति
 कायानुपस्सनादयो सतिपट्टाना गोचरो पवत्तिट्ठानं एतस्सा ति
 सतिपट्टानगोचरो, चतूसु सतिपट्टानेसु पतिट्ठितचित्तो ति अत्थो ।
 20 गुणसोभेन परमसुगन्धा विमुत्तियेव कुसुमानि, तेहि सब्बसो सम्मदेव
 सञ्छन्नो विभूसितो अलङ्कृतो ति विमुत्तिकुसुमसञ्छन्नो ।
 परिनिब्बिस्सत्यनासवो^३ ति एवं सम्मा पटिपज्जन्तो भिक्खु न

१. अभिरोपेसि—सी० ।

२. परिनिब्बायिस्सत्यनासवो—सी० ।

३. परिनिब्बायिस्सत्यनासवो—सी० ।

चिरस्सेव अनासवो हुत्वा परिनिब्बिस्सति^१ सउपादिसेसाय अनुपादि-
सेसाय च निब्बानधातुया ति अत्थो । इदमेव च थेरस्स अञ्जा-
व्याकरणं अहोसि ।

(दुतिय) देवसभत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

दसमवग्गवण्णना निट्ठिता ।

—०—

११. एकादसवर्गो

१. बेलट्टानिकत्थेरगाथावण्णना

5 हित्वा गिहित्तं अनवोसितत्तो ति आदिका^१ आयस्मतो
 बेलट्टानिकत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति^२ ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु
 कताधिकारो इतो एकत्तिसे कप्पे वेस्सभुस्स भगवतो काले ब्राह्मण-
 कुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो ब्राह्मणसिप्पेसु निप्फत्तिं गन्त्वा^३ घरावासं
 10 पहाय इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा इसीहि परिवुतो विचरन्तो एकदिवसं
 वेस्सभुं भगवन्तं दिस्वा पीतिसोमनस्सजातो सत्थु आणसम्पत्तिं
 निस्साय पसन्नमानसो आणं उद्दिस्स पुप्फेहि पूजं अकासि । सो तेन
 पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं
 B. 260 ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा बेलट्टानिको ति लद्धनामो विज्जुत्तं पत्तो
 15 सत्थु धम्मदेसनं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा कम्मट्टानं गहेत्वा
 कोसलरट्ठे अरञ्जे विहरन्तो अलसो कायदळ्हिबहुलो फरुसवाचो
 अहोसि, समणधम्मं चित्तं न उप्पादेसि । अथ नं भगवा आणपरिपाकं
 ओलोकेत्वा—

15 १०१. “हित्वा गिहित्तं अनवोसितत्तो,
 मुखनङ्गली ओदरिको कुसीतो ।
 महावराहो व निवापपुट्ठो,
 पुनप्पुनं गब्भमुपेति मन्दो” ति—

इमाय ओभासगाथाय संवेजेसि । सो सत्थारं पुरतो निसिन्नं विय
 दिस्वा तं च गाथं सुत्वा संवेगजातो आणस्स परिपाकं गतत्ता
 20 विपस्सनं पट्टपेत्वा न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“कणिकारं व जोतन्तं^१, निसिन्नं पब्बतन्तरे ।
 ओभासेत्तं दिसा सब्बा, ओसधिं विय तारकं ॥
 तयो माणवका आसु^२, सके सिप्पे सुसिक्खिता ।
 खारिभारं गहेत्वान, अन्वेन्ति, मम पच्छतो ॥
 पुटके सत्त पुप्फानि, निक्खित्तानि तपस्सिना ।
 गहेत्वा तानि आणम्हि, वेस्सभुस्साभिरोपयिं ॥
 एकत्तिसे इतो कप्पे, यं पुप्फमभिरोपयिं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, आणपूजायिदं फलं ॥
 एकूनत्तिसकप्पम्हि, विपुलाभसनामको^३ ।
 सत्तरतनसम्पन्नो^४, चक्कवत्ती महब्बलो^५ ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, १९६-१७) ति ॥

5

10

अरहत्तं पन पत्वा सत्थु ओवादं पटिपूजेन्तो व्यतिरेकमुखेन च
 अञ्जं व्याकरोन्तो तमेव गाथं पच्चुदाहासि ।

तत्थ हित्वा गहित्तं ति गहट्टभावं परिच्चजित्वा पब्बजित्वा ति
 अत्थो । अनवोसितत्तो ति अनुरूपं अवोसितत्तो, यदत्थं सासने
 पब्बजन्तस्स अनुरूपपरिञ्चादीनं अतीरितत्ता^६ अपरियोसितभावो^७
 अकतकरणीयो ति अत्थो । अथ वा अनवोसितत्तो ति अनुअवोसित-
 सभावो, विसुद्धीनं मग्गानं च अनुपटिपाटिया वसितब्बवासस्स
 अकतावी, दससु अरियवासेसु अवुसितवा ति^८ अत्थो । मुखसङ्घातं
 नङ्गलं इमस्स अत्थी ति मुखनङ्गली । नङ्गलेन विय पठविं परेसु
 फरुसवाचप्पयोगेन अत्तानं खनन्तो ति अत्थो । ओदरिको ति उदरे
 पसुतो उदरपोसनतप्परो । कुसीतो ति आलसो, भावनं अननु-
 युञ्जन्तो । एवं भूतस्स निप्फत्तिं दस्सेन्तो आहु “महावराहोव

15 B. 261

20

21

03

१. जोतेन्तं—सी० ।

२. अस्सु—सी० ।

३. विपुलाभासनामका—सी० ।

४. ० सम्पन्ना—सी० ।

५. महब्बला—सी० ।

६. अतरितत्ता—सी० ।

७. ० सितसभावो—सी० ।

८. अवसितवाति—सी० ।

निवापपुट्टो, पुनप्पुनं गब्भमुपेति मन्दो” ति । तस्सत्थो हेट्ठा वुत्तोयेव ।
 एत्थ च यथा पब्बजित्वा अनवोसितादिसभावताय पुनप्पुनं गब्भमु-
 पेति मन्दो, न एवं मादिसो पण्डितो । तब्बिपरीतसभावताय पन
 सम्मापटिपत्तिया मत्थकं पापितत्ता परिनिब्बायती ति व्यतिरेक-
 5 मुखेन अञ्जं व्याकासी ति दट्ठब्बं ति ।

वेलट्टानिकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

२. सेतुच्छत्थेरगाथावण्णना

मानेन वञ्चितासे ति आयस्मतो सेतुच्छत्थेरस्स गाथा । का
 उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे विवट्ठू-
 पनस्सयं पुञ्जं उपचिनन्तो तस्सस्स सम्मासम्बुद्धस्स काले कुल-
 गेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं तस्सं भगवन्तं दिस्वा
 10 पसन्नमानसो सुमधुरं पनसफलं अभिसङ्खतं नाळिकेरसाळवं^१
 अदासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा अपरापरं
 देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मि बुद्धुप्पादे अञ्जतरस्स मण्डलिक-
 रञ्जो पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, सेतुच्छोतिस्स^२ नामं अहोसि । सो
 पिहरि मते रज्जे पत्तिट्ठितो उस्साहसत्तीनं अभावेन राजकिञ्चानि
 15 विराधेन्तो रज्जं परहत्थगतं कत्वा दुक्खप्पत्तिया संवेगजातो जनपद-
 चारिकं चरन्तं भगवन्तं^३ दिस्वा उपसङ्कमित्वा धम्मं सुत्वा पटिलद्ध-
 सद्धो पब्बजित्वा परिकम्मं करोन्तो तदहेव अरहत्तं पापुणि । तेन
 वुत्तं अपदाने—

B. 262

“तिस्सस्स खो भगवतो, पुब्बे फलमदासहं ।
 20 नाळिकेरं च पादासिं, खज्जकं अभिसम्मत्तं ॥

१. नाळिकेरफलसाळुवनं—सी० ।

२. सेतुच्छो ति तस्स—सी० ।

३. सत्थारं—सी० ।

बुद्धस्स तमहं दत्त्वा, तिस्सस्स तु महेसिनो ।
 मोदामहं कामकामी, उपपज्जिं^१ यमिच्छकं^१ ॥
 द्वेनवुते इतो कप्पे, यं दानमददिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
 इतो तेरसकप्पम्हि, राजा इन्दसमो अहु ।
 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं^२ (अप १, २१६) ति ॥

5

अरहत्तं पन पत्त्वा किलेसे गरहन्तो—

१०२. “मानेन वञ्चितासे, सङ्घारेसु संकिलिस्समानासे ।
 लाभालाभेन मथिता, समाधिं नाधिगच्छन्ती” ति—

10

गाथं अभासि ।

तत्थ मानेन वञ्चितासे ति “सेय्योहमस्मी” ति आदिनयप्प-
 वत्तेन मानेन अत्तुक्कंसनपरवम्भनादिवसेन कुसलभण्डच्छेदनेन
 विप्पलद्धा । सङ्घारेसु संकिलिस्समानासे ति अज्झक्तिकबाहिरेसु 15
 चक्खादीसु चेव रूपादीसु च सङ्घतधम्मेषु संकिलिस्समाना, “एतं
 मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता” ति तंनिमित्तं तण्हागाहादिवसेन^२
 संकिलेसं आपज्जमाना । लाभालाभेन मथिता ति पत्तचीवरादीनं
 चेव वत्थादीनं च लाभेन तेसंयेव च अलाभेन तंनिमित्तं उपत्तेहि 20
 अनुनयपटिघेहि मथिता मदिता अभिभूता । निदस्सनमत्तं चेतं
 अवसिट्ठलोकधम्मानं पेत्य सङ्गहो दट्ठब्बो । समाधिं नाधिगच्छन्ती
 ति ते एवरूपा पुग्गला समाधिं समथविपस्सनावसेन चित्तेकगगत्तं
 कदाचि पि न विन्दन्ति न पटिलभन्ति न पापुणन्ति समाधिसंवत्त-
 निकानं धम्मानं अभावतो, इतरेसं च भावतो । इधा पि यथा माना-
 दीहि अभिभूता^३ अविद्दसुतो समाधिं नाधिगच्छन्ति, न एवं विद्दसुनो । 25 B. 2

१-१. उपपज्जिं यदिच्छित्त—सी० ।

२. तण्हादिवसेन—सी० ।

३. ‘ते’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

ते पन मादिसा तेहि अनभिभूता समाधि अधिगच्छन्ते^१ वा ति
व्यति रेकमुखेन अञ्जाव्याकरणं ति वेदितव्वं ।

सेतुच्छत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

३. बन्धुरत्थेरगाथावण्णना

नाहं एतेन अत्थिको ति आयस्मतो बन्धुरत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो सिद्धत्थस्स भगवतो
5 काले अञ्जतरस्स रञ्जो अन्तेपुरे गोपको हुत्वा एकदिवसं भगवन्तं
सपरिसं राजङ्गणेन गच्छन्तं दिस्वा पसन्नचित्तो कणवेरपुप्फानि
गहेत्वा ससंघं लोकनायकं पूजेसि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके
निब्बत्तित्वा अपरापरं सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे
सीलवती नगरे सेट्ठिपुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, बन्धुरोत्तिस्स नामं अहोसि ।
10 सो विञ्जुत्तं पत्तो केनचिदेव करणीयेन सावत्थियं गतो उपासकेहि
सद्धिं विहारं गतो सत्थु धम्मदेसनं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा
आणस्स परिपाकत्ता विपस्सनं पट्टपेत्वा न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि ।
तेन वुत्तं अपदाने—

“सिद्धत्थो नाम भगवा, लोकजेट्ठो नरासभो ।
15 पुरवखतो सावकेहि, नगरं पटिपज्जथ ॥
रञ्जो अन्तेपुरे आसि, गोपको अभिसम्मतो ।
पासादे उपविट्ठोहं, अहसं लोकनायकं ॥
कणवेरं गहेत्वान, भिक्खुसंघे समोकिरिं ।
बुद्धस्स^२ विसुं कत्वान^२, ततो भिय्यो समोकिरिं ॥
20 चतुन्नवुत्तितो कप्पे, यं पुप्फमभिपूजयिं^३ ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥

१. गच्छन्ते—सी० ।

१-२. बुद्धे विकुब्बणं दिस्वा—सी० ।

३. पुप्फमभिरोपयि—सी० ।

सत्तासीतिमिहतो कप्पे, चतुरा'सु'१ महिद्धिका ।

सत्तरतनसम्पन्ना, चक्कवत्ती महब्बला ॥

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं" (अप १, २१५-१६) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा कतञ्चुभावे ठत्वा अत्तनो उपकारस्स रञ्जो 5
पच्चुपकारं कातुं सीलवतीनगरं गन्त्वा रञ्जो धम्मं देसेन्तो
सच्चानि पकासेसि । राजा सच्चपरियोसाने सोतापन्नो हुत्वा
अत्तनो नगरे सुदस्सनं नाम महन्तं विहारं कारेत्वा२ थेरस्स
निय्यातेसि । महा लाभसक्कारो अहोसि । थेरो विहारं सब्बं च
लाभसक्कारं संघस्स निय्यातेत्वा सयं पुरिमनियामेनेव पिण्डाय 10
चरित्वा यापेन्तो कतिपाहं तत्थ वसित्वा सावत्थि गन्तुकामो
अहोसि । भिक्खू "भन्ते, तुम्हे इधेव वसथ, सचे पच्चयेहि वेकल्लं,
मयं तं परिपूरेस्सामा" ति आहंसु । थेरो "न मय्हं, आवुसो,
उळारेहि पच्चयेहि अत्थो अत्थि, इतरीतरेहि पच्चयेहि यापेमि,
धम्मरसेनेवमिह तित्तो" ति दस्सेन्तो— 15

१०३. "नाहं एतेन अत्थिको, सुखितो धम्मरसेन तप्पितो ।

पित्वा४ रसग्गमुत्तमं, न च काहामि विसेन सन्थवं" ति—

गाथं अभासि ।

तत्थ नाहं एतेन अत्थिको ति येन मं तुम्हे तप्पेतुकामा "परि-
पूरेस्सामा" ति वदथ, एतेन आमिसलाभेन पच्चयामिसरसेन नाहं 20
अत्थिको, मय्हं एतेन अत्थो नत्थि, सन्तुट्ठि परमं सुखं ति इतरीतरेहेव
पच्चयेहि यापेमी ति अत्थो । इदानी तेन अनत्थिकभावे पधानकारणं
दस्सेन्तो आह—सुखितो धम्मरसेन तप्पितो" ति । सत्तत्तिस्सबोधि-
पक्खियधम्मरसेन चेव नवविधलोकुत्तरधम्मरसेन च तप्पितो पीणितो५

१. चतुरो आसिसु—सी० ।

२. कारापेत्वा—सी० ।

३. अत्थिको—सी० ।

४. पीत्वान—सी० ।

५. पीतो—सी० ।

- सुखितो उत्तमेन सुखेन सुहितो ति अत्थो । पित्वा^१ रसग्गमुत्तमं ति
 सब्बरसेसु अग्गं सेट्ठं ततोयेव उत्तमं यथावुत्तं धम्मरसं पिवित्वा^२
 ठितो, तेनाह “सब्बरसं धम्मरसो जिनाती” (ध० प० ५१) ति ।
 B. 265 न च काहामि विसेन सन्थवं ति एवरूपं रसुत्तमं धम्मरसं पिवित्वा
 5 ठितो^३ विसेन विससदिसेन विसरसेन सन्थवं संसग्गं न करिस्सामि,
 तथाकरणस्स कारणं नत्थी ति अत्थो ।

बन्धुरत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

४. खितकत्थेरगाथावण्णना

- लहुको वत मे कायो ति आयस्मतो खितकत्थेरस्स गाथा । का
 उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि
 उषचिनन्तो पदुमुत्तरस्स भगवतो काले यक्खसेनापति हुत्वा निब्बत्तो
 10 एकदिवसं यक्खसमागमे निसिन्नो सत्थारं अञ्जतरस्मिं रुक्खमूले
 निसिन्नं दिस्वा उपसङ्कमित्वा^४ सत्थारं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि ।
 तस्स सत्था धम्मं देसेसि । सो धम्मं सुत्वा उळारं पीतिसोमनस्सं
 पवेदेन्तो अप्फोटेन्तो उट्ठित्वा सत्थारं वन्दित्वा पदक्खिणं कत्वा
 पक्कामि । सो तेन पुञ्ञकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं
 15 बुद्धुप्पादे सावत्थियं ब्राह्मणकुले निब्बत्ति, खितकोत्तिस्स नामं
 अहोसि । सो विञ्जुत्तं पत्तो महामोग्गल्लानत्थेरस्स महिद्धिकभावं
 सुत्वा “इद्धिमा भविस्सामी” ति पुब्बहेतुना चोदियमानो पब्बजित्वा
 भगवतो सन्तिके कम्मट्ठानं गहेत्वा समथविपस्सनासु कम्मं करोन्तो
 न चिरस्सेव छळभिञ्जो अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

१. पीत्वान—सी० ।

३. ठितोहि—सी० ।

२. पीत्वा—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

पदुमो^१ नाम नामेन^२ द्विपदिन्दो^३ नरासभो ।
 पवना अभिनिक्खम्म, धम्मं देसेति चक्खुमा ॥
 यक्खानं समयो आसि, अविदूरे महेसिनो ।
 येन किञ्चेन सम्पत्ता, अज्झापेक्खिसु^४ तावदे ॥
 बुद्धस्स गिरमज्जाय, अमतस्स च देसनं ।
 पसन्नचित्तो सुमनो, अप्पोटेत्वा उपट्ठहिं ॥
 सुचिण्णस्स फलं पस्स, उपट्ठानस्स सत्थुनो ।
 तिसकप्पसहस्सेसु, दुग्गतिं नुपपज्जहं ॥
 ऊनत्तिसे^५ कप्पसते, समलङ्कतनामको^६ ।
 सत्तरतनसम्पन्नो^६, चक्कवत्ती महब्बलो^७ ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, २१५) ति ॥

5

B. 266

10

अरहत्तं पन पत्वा सविसेसं इद्धीसु वसीभावेन अनेकविहितं
 इद्धिविधं पच्चनुभोन्तो इद्धिपाटिहारियेन अनुसासनीपाटिहारियेन
 च सत्तानं अनुगगहं करोन्तो विहरति । सो भिक्खूहि “कथं त्वं, 15
 आवुसो, इद्धि वळज्जेसी” ति पुट्ठो तमत्थं आचिक्खन्तो—

१०४. “लहुको वत मे कायो,
 फुट्ठो च पीतिसुखेन विपुलेन ।
 तूलमिव एरितं मालुतेन,
 पिलवतीव मे कायो” ति—

20

गाथं अभासि । “उदानवसेना” ति पि वदन्तियेव ।

तत्थ लहुको वत मे कायो ति नीवरणादिविक्खम्भनेन चुट्ठ-
 विधेन चित्तपरिदमनेन चतुरिद्धिपादकभावनाय^८ सुट्ठु चिण्णवसीभावेन

१. पदुमुत्तरो—सी० ।

२. जिनो—सी० ।

३. दिपदिन्दो—सी० ।

४. अज्झपेविसंसुं—सी० ।

५-५. ऊनवीसेकप्पसते सुमङ्गलसनामका—सी० । ६. ०सम्पन्ना—सी० ।

७. महब्बला—सी० ।

८. चतुरिद्धिपादभावनाय—सी० ।

- च मे रूपकायो सल्लहुको वत, येन दन्धं^१ महाभूतपच्चयं पि नाम
 इमं करजकायं चित्तवसेन परिणामेमी ति अधिप्पायो । फुट्ठो च
 पीतिमुखेन विपुलेना ति सब्बत्थकमेव फरन्तेन महता उळ्ळारेन
 पीतिसहितेन सुखेन फुट्ठो च मे कायो तियोजना । इदं च यथा कायो
 5 लहुको अहोसि, तं दस्सनत्थं वुत्तं । सुखसञ्जोक्कमनेन हि^२ सद्धियेव
 लहुसञ्जोक्कमनं होति । सुखस्स फरणं चेत्य तंसमुद्गानरूपवसेन
 दट्ठब्बं कथं पन चतुत्थज्झानसमङ्गिनो पीतिसुखफरणं, समतिक्कन्त
 पीतिसुखं हि तं ति^३ चे ? सच्चमेतं^४, इदं पन न चतुत्थज्झानलक्खण-
 वसेन वुत्तं, अथखो पुब्बभागवसेन । “पीतिसुखेना” ति पन पीति-
 10 सहितसदिसेन सुखेन, उपेक्खा हि इध सन्तसभावताय आणविसेस-
 योगतो च सुखं ति अधिप्पेतं । तथा हि वुत्तं “सुखसञ्जं च
 लहुसञ्जं^५ च^६ ओक्कमती” ति । पादकज्झानारम्मणेन रूपकाया-
 रम्मणेन वा इद्धिचित्तेन सहजातं सुखसञ्जं च लहुसञ्जं^५ च^६
 B. 267 ओक्कमति पविसति फुसति^७ सम्पापुणाती ति अयं पि तत्थ अत्थो ।
 15 तथा चाह अट्टकथायं “सुखसञ्जा नाम उपेक्खासम्पयुत्ता सञ्जा ।
 उपेक्खा हि सन्तं सुखं ति वुत्तं सायेव सञ्जा नीवरणेहि चैव
 वितक्कादिपच्चनीकेहि च विमुत्तत्तालहुसञ्जा ति पि वेदितव्वा । तं
 ओक्कन्तस्स पनस्स करजकायो पि तूलपिचु विय सल्लहुको होति । सो
 एवं वातक्खित्तूलपिचुनो^८ विय सल्लहुकेन दिस्समानेन कायेन ब्रह्म-
 20 लोकं गच्छती” ति । तेनाह “तूलमिव एरितं मालुतेन, पिलवतीव
 मे कायो” ति । तस्सत्थो—यदाहं ब्रह्मलोकं अञ्जं वा इद्धिया
 गन्तुकामो होमि, तदा मालुतेन वायुना एरितं चित्तं^९ तूलपिचु
 विय आकासं लङ्घन्तोयेव मे कायो होती ति ।

खित्तकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१. अहं—सी० ।

३-३. सम्मतं—सी० ।

५-५. सी० पोत्थके नत्थि ।

७. ० पिच्चुना—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

४-४. सी० पोत्थके नत्थि ।

६. पस्सति—सी० ।

८. खित्तं—सी० ।

५. मलितवम्भत्थेरगाथावण्णना

उक्कण्ठितो ति आयस्मतो मलितवम्भत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं किर पुदुमुत्तरस्स भगवतो काले हिमवन्ततो अविदूरे
अञ्जतरस्मिं जातस्सरे सकुणो हुत्वा निब्बत्ति, पदुमुत्तरो भगवा तं
अनुगण्हन्तो तत्थ गन्त्वा जातस्सरतीरे चङ्कमति । सकुणो भगवन्तं
दिस्वा पसन्नमानसो सरे कुमुदानि गहेत्वा भगवन्तं पूजेसि । सो तेन 5
पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे कुरुकच्छनगरे^१
अञ्जतरस्स ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, मलितवम्भोत्तिस्से नामं
अहोसि । सो विञ्जुतं पत्तो पच्छाभूभहाथेरं उपसङ्कमित्वा तस्स
सन्तिके धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा विपस्सनाय कम्मं
करोन्तो विहरति । तस्स च अयं सभावो, यत्थ भोजनसप्पायो 10
दुल्लभो, इतरे सुलभा, ततो न पक्कमति । यत्थ पन भोजनसप्पायो
सुलभो, इतरे दुल्लभा, तत्थ न वसति पक्कमतेव । एवं विहरन्तो
च हेतुसम्पत्ताय महापुरिसजातिकताय च न चिरस्सेव विपस्सनं
वहुत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“हिमवन्तस्साविदूरे, महाजातस्सरो अहु । 15 B. 268
पदुमुप्पलसञ्जत्तो, पुण्डरीकसमोत्थटो^२ ॥
कुकुत्थो^३ नाम नामेन, तत्थासिं सकुणो तदा ।
सीलवा बुद्धिसम्पत्तो, पुञ्जापुञ्जेसु कोविदो ॥
पदुमुत्तरो लोकविदू, आहुतीनं पटिग्गहो ।
जातस्सरस्साविदूरे, सञ्चरित्थ^४ महामुनि ॥ 20
जलजं कुमुदं छेत्वा^५, उपनेसिं महेसित्तो ।
मम सङ्कप्पमञ्जाय, पटिग्गहि महामुनि ॥

१. भारुकच्छनगरे—सी० । २. समोत्ततो—सी० ।

३. ककुत्थो—सी० । ४. सञ्चरति—सी० ।

५. भेत्वा—सी० ।

तं च दानं ददित्वान^१, सुक्कमूलेन चोदितो ।
 कप्पानं सतसहस्सं, दुग्गतिं नुपपज्जहं ॥
 सोळसेतो कप्पसते, आसुं वरुणनामका ।
 अट्ट एते जनाधिपा^२, चक्कवत्ती महब्बला ॥
 5 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, २१३-१४) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो पटिपत्तिं पच्चवेक्खित्वा^३ उदानेन्तो—

१०५. “उक्कण्ठितो पि न वसे, रममानो पि पक्कमे ।

न त्वेवानत्थसंहितं, वसे वासं विचक्खणो” ति—

10 गाथं अभसि ।

तत्थ उक्कण्ठितो पि न वसे ति यस्मिं आवासे वसन्तस्स मे
 भोजनसप्पायालाभेन अधिकुसलेसु धम्मेषु उक्कण्ठा अनभिरति
 उप्पज्जति, तत्थ उक्कण्ठितो पि^४ वसामियेव इतरसप्पायालाभेन न
 पक्कमे न पक्कमामि । न वसे ति एत्थ न—कारेन^५ पि पक्कमेतिपदं

15 सम्बन्धितव्वं । रममानो पि पक्कमे ति यस्मिं पन आवासे वसन्तस्स
 मे पच्चयवेकल्लाभावेन नत्थि उक्कण्ठा, अञ्जदत्थु अभिरमामि,
 एवं अभिरममानो पि अवसेससप्पायालाभेन ततो पक्कमे, न वसेय्यं ।
 एवं पटिपज्जन्तोवाहं न चिरस्सेव सकत्थं पच्चुपादिं ति । अयं
 चेत्थ अत्तपटिपत्तिपच्चवेक्खणायं योजना । परस्स ओवाददाने पन^६

B. 269 20 वसेय्य न^७ पक्कमेय्या ति विधानवसेन योजेतव्वं । न त्वेवानत्थसंहितं,
 वसे वासं विचक्खणो ति यस्मिं आवासे पच्चया सुलभा, समणधम्मो
 न पारिपूरिं गच्छति, यस्मिं च आवासे पच्चया दुलभा^८, समणधम्मो

१. ददित्वाहं—सी० ।

२. जना तत्थ—सी० ।

३. ‘उदानं’ सी० पोत्थके अधिको पाठो । ४. ‘वसे’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

५. कारेना—सी० ।

६. च न—सी० ।

७. सी० पोत्थके नत्थि ।

८. सुलभा—सी० ।

पि पारिपूरिं न^१ गच्छति, एवरूपो आवासो इध^२ अनत्थसंहितो^३
नाम अवड्डिसंहितो^४ ति कत्वा । एवरूपं^५ वासं^६ विचक्खणो
विञ्जुजातिको सकत्थं परिपूरेतुकामो नत्वेव वसेय्य । यत्थ पन
पञ्चङ्गसमन्नागतो आवासो लब्धति, सत्तपि सप्पाया लब्धन्ति, तत्थेव
वसेय्या ति अत्थो ।

5

मलितवम्भत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

६. सुहेमन्तत्थेरगाथावण्णना

सतलिङ्गस्स अत्थस्सा ति आयस्मतो सुहेमन्तत्थेरस्स गाथा ।
का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
विवट्टूपनिस्सयं पुञ्चं उपचिनन्तो इतो द्वाणवुते कप्पे तिसस्स
भगवतो काले वनचरो हुत्वा वने वसति, तं अनुगहितुं भगवा
अरञ्चं पविसित्वा तस्स आसन्ने ठाने अञ्जतरस्मि रुक्खमूले 10
निसीदि । सो भगवन्तं दिस्वा पसन्नचित्तो सुगन्धानि पुन्नागपुष्फानि
ओचिनित्वा भगवन्तं पूजेसि । सो तेन पुञ्चकम्मेन देवलोके
निब्बत्तित्वा अपरापरं पुञ्जानि कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं
बुद्धुप्पादे पारियन्तदेसे विभवसम्पन्नस्स ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा
निब्बत्ति, सुहेमन्तोतिसस्स नामं अहोसि । सो विञ्जुतं पत्तो सङ्कस्स- 15
नगरे मिगदाये विहरन्तं भगवन्तं उपसङ्कमित्वा धम्मं सुत्वा पटिलद्ध-
सद्धो पब्बजित्वा तेपिटको हुत्वा विपस्सनं पट्टपेत्वा न चिरस्सेव
छळभिञ्जो पटिसम्भदापत्तो^१ अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

“काननं वनमोगय्ह, वसामि लुह्को अहं ।

पुन्नागं पुप्फितं दिस्वा, बुद्धसेट्ठं अनुस्सरि ॥

20

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. अत्थसंहितो—सी० ।

४. वड्डिसञ्चितो—सी० ।

५-५. इधअनत्थसञ्चितं वासं—सी० ।

६. सी० पोत्थके नत्थि ।

B. 270

तं पुष्पं ओचिनित्वान, सुगन्धं गन्धितं सुभं ।
 थूपं करित्वा पुलिने, बुद्धस्स^१ अभिरोपयि ॥
 द्वेनवुते इतो कप्पे, यं पुष्पमभिपूजयि^२ ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 5 एकम्हि नवुते कप्पे, एको आसिं तमोनुदो ।
 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, २१३) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा एवं चिन्तेसि “मया खो यं^३ सावकेन पत्तब्बं,
 10 तं^४ अनुप्पत्तं, यन्नूनाहं इदानि भिक्खूनं अनुग्गहं करेय्यं” ति । एवं
 चिन्तेत्वा पभिन्नपटिसम्भिदताय अकिलासुताय च अत्तनो सन्तिकं
 उपगते भिक्खू यथारहं ओवदन्तो अनुसासन्तो कङ्खं छिन्दन्तो धम्मं
 कथेन्तो कम्मट्ठानं निग्गुम्बं निज्जटं कत्वा आचिक्खन्तो विहरति ।
 अथेकदिवसं अत्तनो सन्तिकं उपगतानं भिक्खूनं विञ्जूनं च पुग्ग-
 15 लानं विसेसं आचिक्खन्तो—

१०६. “सतलिङ्गस्स अत्थस्स, सतलक्खणधारितो ।

एकङ्गदस्सी दुम्मेधो, सतदस्सी च पण्डितो” ति—

गाथं अभासि ।

तत्थ सतलिङ्गस्सा ति लीनमत्थं गमेन्ती ति लिङ्गानि, अत्थेसु
 20 सहस्स पवत्तिनिमित्तानि, तानि पन सतं अनेकानि लिङ्गानि एतस्सा
 ति सतलिङ्गो । अनेकत्थो हि इध सतसद्दो^५, सतं सहस्सं” ति
 आदीसु विय न सङ्खयाविसेसत्थो तस्स सतलिङ्गस्स । अत्थस्सा ति
 जेय्यस्स, जेय्यं हि जाणेन अरणीयतो “अत्थो” ति वुच्चति । सो च
 एको पि अनेकलिङ्गो, यथा “सक्को पुरिन्ददो मघवा” ति, पञ्जा

१. बुद्धसेट्ठस्स—सी० ।

२. पुष्पमभरोपयि—सी० ।

३. यं यं—सी० ।

४. तं तं—सी० ।

५. ‘न तथा’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

विज्जा मेधा आणं” ति च । येन लिङ्गेन पवत्तिनिमित्तेन ताव-
तिसाधिपतिमिह इन्दसद्दो पवत्तो, न तेन तत्थ सक्कादिसद्दा पवत्ता,
अथ खो अञ्जेन । तथा येन सम्मादिट्ठिमिह पञ्चासद्दो पवत्तो, न
तेन विज्जादिसद्दा । तेन वुत्तं “सतलिङ्गस्स अत्थस्सा” ति ।

सतलक्खणधारिनो ति अनेकलक्खणवतो । लक्खीयति एतेनाति 5 B. 271
लक्खणं, पच्चयभाविनो अत्थस्स अत्तनो फलं^१ पटिच्च^२ पच्चयभावो,
तेन^३ हि^४ सो अयं इमस्स कारणं ति लक्खीयति । सो च एकस्सेव
अत्थस्स अनेकप्पभेदो उपलब्धति, तेनाह “सतलक्खणधारिनो” ति ।
अथ वा लक्खीयन्ती ति लक्खणानि, तस्स तस्स अत्थस्स सङ्घतता-
दयो^५पकारविसेसा ते पन अत्थो अवत्थाविसेसा वेदितब्बा । ते च पन तेसं 10
अनिच्चतादिसामञ्जलक्खणं लिङ्गेन्ति आपेन्ती ति “लिङ्गानी” ति च
वुच्चन्ति । तस्सिमे आकारा, यस्मा एकस्सा पि अत्थस्स अनेके^६
उपलब्धन्ति । तेन वुत्तं “सतलिङ्गस्स अत्थस्स, सतलक्खणधारिनो”
ति । तेनाह आयस्मा धम्मसेनापति “सब्बे धम्मा सब्बाकारेण बुद्धस्स
भगवतो आणमुखे आपाथं^७ आगच्छन्ती” (पटि० म० ४५६) ति । 15

एकङ्गदस्सी दुम्मेधो ति एवं अनेकलिङ्गे अनेकलक्खणे अत्थे
यो तत्थ एकङ्गदस्सी अपुथुपञ्जताय एकलिङ्गमत्तं एकलक्खणमत्तं
च दिस्वा अत्तना दिट्ठमेव “इदमेव सच्चं” ति अभिनिविस्स
“मोघमञ्जं” ति इतरं पटिक्खपति, हत्थिदस्सनकअन्धो विय एकङ्ग-
गाही दुम्मेधो दुप्पञ्जो तत्थ विज्जमानानंयेव पकारविसेसानं 20
अजाननतो मिच्छा अभिनिविसनतो^८ च । सतदस्सी च पण्डितो ति
पण्डितो पन तत्थ विज्जमाने अनेके पि पकारे अत्तनो पञ्चाचक्खुना
सब्बसो पस्सति । यो वा तत्थ लब्धमाने अनेके पञ्चाचक्खुना
अत्तना पि पस्सति, अञ्जेसं पि दस्सेति पकासेति, सो पण्डितो

१-१. फलस्स—सी० ।

२-२. तेनाह—सी० ।

३. लक्खणादयो—सी० ।

४. अनेका—सी० ।

५. आपाथं—सी० ।

६. अभिनिविसनतो—सी० ।

विचक्खणो अत्थेसु कुसलो नामा ति । एवं थेरो उक्कंसगतं अत्तनो
पटिसम्भिदासम्पत्तिं भिक्खूनं विभावेसि ।

सुहेमन्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 272

७. धम्मसवत्थेरगाथावण्णना

पव्वजिं तुलयित्वाना ति आयस्मतो धम्मसवत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले सुवच्छो नाम
5 ब्राह्मणो हुत्वा तिण्णं वेदानं पारगू घरावासे दोसं दिस्वा तापसपव्वज्जं
पव्वजित्वा अरञ्जायतने पव्वतन्तरे अस्समं कारेत्वा बहूहि ताप-
सेहि सद्धिं वसि । अथस्स कुसलबीजं रोपेतुकामो पदुमुत्तरो भगवा
अस्समसमीपे आकासे ठत्वा इद्धिपाटिहारियं दस्सेसि । सो तं दिस्वा
पसन्नमानसो पूजेतुकामो नागपुप्फानि ओचिनापेसि । सत्था अयं^१
10 इमस्स तापसस्स एत्तकं कुसलबीजं” ति पक्कामि । सो पुप्फानि
गहेत्वा सत्थु गमनमगं ओकिरित्वा चित्तं पसादेन्तो अञ्जलिं
पग्गय्ह अट्ठासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके निव्वत्तित्वा अपरा-
परं सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे मगधरट्ठे ब्राह्मणकुले
निव्वत्तित्वा धम्मसवो ति लद्धनामो विञ्जुत्तं पत्तो हेतुसम्पत्तिया
15 चोदियमानो घरावासे आदीनवं^२ पव्वज्जाय आनिसंसं च दिस्वा
दक्खिणागिरिस्मिं विहरन्तं भगवन्तं उपसङ्कमित्वा धम्मं सुत्वा पटि-
लद्धसद्धो पव्वजित्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्तो न चिरस्सेव अरहत्तं
पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

20 “सुवच्छो नाम नामेन, ब्राह्मणो मन्तपारगू ।
पुरक्खतो ससिस्सेहि, वसते पव्वतन्तरे ॥
पदुमुत्तरो नाम जिनो, आहुतीनं पटिग्गहो ।
ममुद्धरितुकामो सो, आगच्छि मम सन्तिकं ॥

वेहासम्हि^१ चङ्कमति, धूपायति जलते^२ तथा ।
 हासं^३ ममं^४ विदित्वान, पक्कामि पाचिनामुखो ॥
 तं च अच्छरियं दिस्वा, अब्भुतं लोमहंसनं ।
 नागपुप्फं गहेत्वान, गतमग्गम्हि ओकिरिं ॥
 सतसहस्सितो^५ कप्पे, यं पुप्फं ओकिरिं अहं ।
 तेन चित्तप्पसादेन, दुग्गतिं नुपपज्जहं ॥
 एकत्तिसे कप्पसते, राजा आसि महारहो ।
 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, २१२) ति ॥

5

B. 273

10

अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो पटिपत्तिं पच्चवेक्खित्वा सोमनस्सप्पत्तो
 उदानवसेन—

१०७. "पब्बजिं तुलयित्वान, अगारस्मा' नगरियं ।

तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं" ति—

गाथं अभासि ।

15

तत्थ पब्बजिं तुलयित्वाना ति "सम्बाधो घरावासो रजोपथो"
 (दी० नि० १, ५५) ति आदिना घरावासे, "अप्पस्सादा कामा बहु-
 दुक्खा बहुपायासा" (म० नि० १, १२७) ति आदिना कामेसु आदी-
 नवं तप्पटिपक्खतो नेक्खम्मे च आनिसंसं तुलभूताय^६ पञ्जाय
 विचारेत्वा वीमंसित्वा ति अत्थो । सेसं हेट्ठा वुत्तनयमेव । इदमेव च
 थेरस्स अञ्जाव्याकरणं अहोसी ति ।

20

धम्मसवत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१. वेहासे च— सी० ।

२. जलितो—सी० ।

३. तथाहासं सी० ।

४. मम—सी०

५. सतसहस्से इतो—सी० ।

६. तुलनभूताय—सी० ।

८. धम्मसवपितुत्थेरगाथावण्णना

- सवीसवस्ससतिको ति आयस्मतो धम्मसवपितुत्थेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो बुद्धसुञ्जे लोके
 कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो भूतगणे नाम पब्बते विहरन्तं
 पच्चेकसम्बुद्धं दिस्वा पसन्नमानसो तिणसूलपुप्फेहि पूजं अकासि ।
 5 सो तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा अपरापरं सुगतीसुयेव
 संसरन्तो इमस्मि बुद्धुप्पादे मगधरट्टे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा
 विञ्जुतं पत्तो दारपरिग्गहं कत्वा धम्मसवं नाम पुत्तं लभित्वा
 तस्मि पब्बजिते सयं पि वीसवस्ससतिको हुत्वा “मम पुत्तो ताव
 B. 274 तरुणो पब्बजि, अथ कस्मा नाहं पब्बजिस्सामी” ति सञ्जातसंवेगो
 10 सत्थु सन्तिकं गन्त्वा धम्मं सुत्वा पब्बजित्वा विपस्सनं पट्टपेत्वा न
 चिरस्सेव अरहत्तं सञ्छाकासि । तेन वुत्तं अपदाने—

- “हिमवन्तस्साविदूरे, भूतगणो नाम पब्बतो ।
 वसते’को जिनो तत्थ, सयम्भू लोकनिस्सटो ॥
 तिणसूलं गहेत्वान, बुद्धस्स अभिरोपयिं ।
 15 एकूनसतसहस्सं,^१ कप्पं^२ न^२ विनिपातिको^३ ॥
 इतो एकादसे कप्पे, एकोसि धरणीरुहो ।
 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, २११-१२) ति ॥
 20 अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो पटिपत्तिं पच्चवेक्खित्वा सञ्जात-
 सोमनस्सो उदानेन्तो—

१०८. “स^४ वीसवस्ससतिको^४, पब्बजि अनगारियं ।
 तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं” ति—

१. एकूतसतसहस्स—सी० ।

२-२. कप्पानं—सी० ।

३. विनिपातको—सी० ।

४-४. सवीसं वरससतिको—सी० ।

गाथं अभसि ।

तत्थ स वीसवस्ससतिको ति सो वीसंवस्ससतिको, सो अहं जातिया वीसाधिकवस्ससतिको समानो । पब्बजिं ति पब्बज्जं उपगच्छि । सेसं वुत्तनयमेव । इदमेव च इमस्स थेरस्स अञ्जा-
व्याकरणं अहोसि ।

5

धम्मसवपितुत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

६. संघरक्खितत्थेरगाथावण्णना

न नूनायं परमहितानुकम्पिनो ति आयस्मतो संघरक्खितत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? सो पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्जानि उपचिनन्तो इतो चतुनवुते कप्पे कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं पब्बतपादे वसन्ते सत्त पच्चेकसम्बुद्धे दिस्वा पसन्नमानसो कदम्बपुष्फानि गहेत्वा पूजेसि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा अपरापरं पुञ्जानि कत्वा सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं इब्भकुले^१ निब्बत्ति, तस्स संघरक्खितो ति नामं अहोसि । सो विञ्जुतं पत्तो पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा कम्मट्ठानं गहेत्वा अञ्जतरं भिक्खुं सहायं कत्वा अरञ्जे विहरति । थेरस्स वसनट्ठानतो अविदूरे वनगुम्बे एकामिगी^२ विजायित्वा तरुणं ब्रापं रक्खन्ती छातज्भत्ता पि पुत्तसिनेहेन दूरे गोचराय न गच्छति, आसन्ने च तिणोदकस्स अलाभेन किलमति । तं दिस्वा थेरो “अहो, वतायं, लोको तण्हाबन्धनबद्धो महादुक्खं अनुभवति, न तं छिन्दितुं सक्कोती” ति संवेगजातो तमेव अङ्कुसं कत्वा विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

B. 275

10

15

20

“हिमवन्तस्साविदूरे, कुक्कुटो नाम पब्बतो ।

तम्हि पब्बतपादम्हि, सत्त बुद्धा वसन्ति ते ॥

- कदम्बं पुष्पितं दिस्वा, दीपराजं व उगगतं ।
 उभो हत्थेहि पग्गय्ह, सत्त बुद्धे समोकिरिं ॥
 चतुन्नवुतितो कप्पे, यं पुष्पमभिरोपयिं^१ ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 5 द्वेनवुते इतो कप्पे, सत्तासुं पुष्पनामका^२ ।
 सत्तरतनसम्पन्ना, चक्कवत्ती महब्बला ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, २११) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो दुतियकं भिक्खुं मिच्छावितक्कबहुलं
 10 विहरन्तं अत्वा तमेव मिगिं उपमं करित्वा तं ओवदन्तो—

१०९. “न नूनायं परमहितानुकम्पिनो,
 रहोगतो अनुविगणेति सासनं ।
 तथाह'यं विहरति पाकतिन्द्रियो,
 मिगी यथा तरुणजातिका वने” ति—

15 गाथं अभासि ।

B. 276

तत्थ न नूनायं ति न—इति पटिसेधे निपातो । नूना ति
 परिवितक्के । नून अयं ति पदच्छेदो । परमहितानुकम्पिनो ति
 परमं अतिविय, परमेन वा अनुत्तरेण हितेन सत्ते अनुकम्पनसीलस्स
 भगवतो । रहोगतो ति रहसि गतो, सुञ्जागारगतो कायविवेकयुत्तो
 20 ति अत्थो । अनुविगणेही ति एत्थ “न नूना” ति पदद्वयं आनेत्वा
 सम्बन्धितब्बं “नानुविगणेति नूना” ति, न चिन्तेसि मञ्जे,
 “नानुयुञ्जती” ति तक्केमी^३ ति अत्थो । सासनं ति पटिपत्तिसासनं,
 चतुसच्चकम्मट्टानभावनं ति अधिप्पायो । तथा ही ति तेनेव
 कारणेन, सत्थु सासनस्स अननुयुञ्जनतो एव । अयं ति अयं भिक्खु ।
 25 पाकतिन्द्रियो ति मनच्छट्ठानं इन्द्रियानं यथासकं विसयेसु

१. पुष्पमभिपूजयि—सी० ।

२. फुल्लनामका—सी० ।

३. वितक्केती—सी० ।

विस्सज्जनतो^१ सभावभूतइन्द्रियो, असंवुतचक्खुद्वारादिको ति अत्थो ।
यस्स तण्हासङ्गस्स अच्छिन्नताय सो भिक्खु पाकतिन्द्रियो विहरति,
तस्स उपमं दस्सेन्तो “मिगी यथा तरुणजातिका वने” ति आह । यथा
अयं तरुणसभावा मिगी पुत्तस्नेहस्स अच्छिन्नताय वने दुक्खं अनुभवति,
न तं अतिवत्तति, एवमयं पि भिक्खु सङ्गस्स अच्छिन्नताय पाक- 5
तिन्द्रियो विहरन्तो वट्टदुक्खं नातिवत्तती ति अधिप्पायो ।
“तरुणविजातिका” ति वा^२ पाठो । अभिनवप्पसुता बालवच्छा ति
अत्थो । तं सुत्वा सो भिक्खु सज्जातसंवेगो विपस्सनं वड्ढेत्वा न
चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि ।

संघरक्खितत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१०. उसभत्थेरगाथावण्णना

नगा नगगोसु सुसंविस्सुहा ति आयस्मतो उसभत्थेरस्स गाथा । 10
का उप्पति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
विवट्ठूपनिस्सयानि पुज्जानि करोन्तो इतो एकत्तिसे कप्पे सिखिस्स
भगवतो काले देवपुत्तो हुत्वा निब्बत्तो एकदिवसं सत्थारं दिस्वा
पसन्नमानसो दिब्बपुप्फेहि पूजं अकासि । सा पुप्फपूजा सत्ताहं
पुप्फमण्डपाकारेण अट्ठासि । देवमनुस्सानं महासमागमो अहोसि । 15
सो तेन पुज्जकम्मेण देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे
कोसलरट्ठे इम्भकुले^३ निब्बत्ति, तस्स उसभो ति नामं अहोसि । सो
विज्जुतं पत्तो जेतवनपटिग्गहणे सत्थरि लद्धप्पसादो पब्बजित्वा
कतपुब्बकिच्चो अरज्जे पब्बतपादे विहरति । तेन च समयेन^४

B. 277

१. विज्जमानतो—सी० ।

३. इद्धे कुले—सी० ।

२. पि—सी० ।

४. ‘पच्चूसकाले’ सी० पोत्थके अधिको
पाठो ।

- पावुसकालमेघे^१ अभिप्पवुट्टे पब्बतसिखरेसु रुक्खगच्छलताय घनपण्ण-
सण्डिनो^२ होन्ति । अथेकदिवसं थेरो लेणतो निक्खमित्वा तं
वनरामण्ययकं पब्बतरामण्ययकं च दिस्वा योनिसोमनसिकारवसेन
“इमे पि नाम^३ रुक्खादयो अचेतना उत्तुसम्पत्तिया^४ वड्ढि^५ पापुणन्ति,
5 अथ कस्मा नाहं उत्तुसप्पायं लभित्वा गुणेहि वड्ढि पापुणिस्सामी”
ति चिन्तेन्तो—

११०. “नगा नगगोसु सुसंविच्छहा,
उदग्गमेघेन नवेन सित्ता ।
विवेककामस्स अरञ्जसञ्चिनो,
10 जनेति भिय्यो उसभस्स कल्यतं” ति—

गार्थं अभासि ।

- तत्थ नगा ति रुक्खा, “नागा” ति केचि वदन्ति^६, नागरुक्खा
ति अत्थो । नगगोसु ति पब्बतसिखरेसु । सुसंविच्छहा ति सुट्ठु
समन्ततो विच्छहमूला हुत्वा परितो उपरि च सम्मदेव सञ्जात-
15 साखग्गपल्लवप्पसाखा^७ ति अत्थो । उदग्गमेघेन नवेन सित्ता ति
पठमुप्पन्नेन उळारेण महता पावुसमेघेन अभिप्पवुट्ठा । विवेककामस्सा
ति किलेसविवित्तं चित्तविवेकं इच्छन्तस्स, अरञ्जवासेन ताव
कायविवेको लद्धो, इदानी उपधिविवेकाधिगमस्स निस्सयभूतो
चित्तविवेको लद्धव्वो ति तं पत्थयमानस्स, जागरियं अनुयुञ्जन्तस्साति
20 अत्थो, तेनाह “अरञ्जसञ्चिनो” ति । अरञ्जवासो नाम सत्थारा
वणिगतो थोमितो । सो च खो यावदेव समथविपस्सनाभावनापारि-
पूरिया, तस्मा सा मया हत्थगता कातब्बा ति एवं अरञ्जगत-
सञ्चिनो नेक्खम्मसङ्कप्पबहुलस्सा ति अत्थो । जनेती ति उप्पादेन्ति,

१. मेघे—सी० ।

२. नाग—सी० ।

५. वड्ढि—सी० ।

७. सञ्जातसाखापल्लवप्पसाखा—सी० ।

२. घनसण्डसञ्चरणा—सी० ।

४. उत्तुसम्पत्तियं—सी० ।

६. पठन्ति—सी० ।

पुथुत्ते हि इदं एकवचनं । केचि पन “जनेन्ती” ति पठन्ति । भिय्यो
ति उपरूपरि । उसभस्सा ति अत्तानमेव परं विय वदति । कल्यतं
ति कल्यभावं चित्तस्स कम्मज्जतं भावनायोग्यतं । स्वायमत्थो^१ हेट्ठा
वुत्तोयेव । एवं थेरो इमं गाथं वदन्तोयेव विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा
अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

5

“देवपुत्तो अहं सन्तो, पूजयिं^२ सिखिनायकं ।
मन्दारवेन^३ पुप्फेन^४, बुद्धस्स अभिरोपयि ॥
सत्ताहं छदनं आसि, दिब्बं मालं तथागते ।
सब्बे जना समागन्त्वा, नमस्सिसु तथागतं ॥
एकत्तिसे इतो कप्पे, यं पुप्फमभिपूजयिं^५ ॥
दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
इतो च दसमे कप्पे, राजा^६ होसि^५ जुतिन्धरो ।
सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, २१०-११) ति ॥

10

15

अयमेव च थेरस्स अञ्जाव्याकरणगाथा अहोसी ति ।

उसभत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

३१

एकादसमवग्गवण्णना निट्ठिता ।

—०—

१. तस्सायमत्थो—सी० ।

२. पूजेसि—सी० ।

३. दिब्बमालं गहेत्वान—सी० ।

४. पुप्फमभिरोपयि—सी० ।

५. ०होसि—सी० ।

१२. द्वादसमवगो

१. जेन्तत्थेरगाथावण्णना

दुप्पब्बज्जं वे दुरधिवासा गेहा ति आयस्मतो जेन्तत्थेरस्स
 गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ
 भवे विवट्ठपनिस्सयं कुसलं उपचिनन्तो सिखिस्स भगवतो काले
 देवपुत्तो हुत्वा निब्बत्ति । सो एकदिवसं सत्थारं दिस्वा पसन्नचित्तो
 5 किं किरातपुप्फेहि पूजं अकासि । सो तेन पुञ्चकम्मेन देवमनुस्सेसु
 B. 279 संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे मगधरट्ठे जेन्तगामे एकस्स मण्डलिक-
 राजस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, जेन्तोतिस्स नामं अहोसि । सो
 विञ्चुतं पत्तो दहरकालेयेव हेतुसम्पत्तिया चोदियमानो पब्बज्जा-
 निन्नमानसो हुत्वा पुन चिन्तेसि “पब्बज्जा नाम दुक्करा, घरा पि
 10 दुरावासा, धम्मो च गम्भीरो, भोगा च दुरधिगमा, किं नु खो
 कत्तब्बं” ति एवं पन चिन्ताबहुलो हुत्वा विचरन्तो एकदिवसं सत्थु
 सन्तिकं गन्त्वा धम्मं सुणि । सुतकालतो पट्ठाय पब्बज्जाभिरतो
 हुत्वा सत्थु सन्तिके पब्बजित्वा कम्मट्ठानं गहेत्वा विपस्सनं वड्ढेत्वा
 सुखाय पटिपदाय खिप्पाभिञ्जाय अरहत्तं सच्छाकासि । तेन वुत्तं
 15 अपदाने—

“देवपुत्तो अहं सन्तो, पूजयिं^१ सिखिनायकं ।
 कक्कारुपुप्फं^२ पग्गय्ह, बुद्धस्स अभिरोपयिं ॥
 एकत्तिसे इतो कप्पे, यं पुप्फमभिरोपयिं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 20 इतो च नवमे^३ कप्पे, राजा सत्तुत्तमो अहुं^४ ।
 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥

१. पूजेसि—सी० ।

३. पञ्चमे—सी० ।

२. किं किरातपुप्फं—सी० ।

४. अहुं—सी० ।

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १,२१०) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो पटिपत्तिं पच्चवेक्खन्तो "असक्खि
वताहं आदितो मय्हं उप्पन्नवितक्कं छिन्दितुं" ति सोमनस्सजातो
वितक्कस्स उप्पन्नाकारं तस्स च सम्मदेव छिन्नतं दस्सेन्तो—

5

१११. "दुप्पब्बजं वे दुरधिवासा गेहा,
धम्मो गम्भीरो दुरधिगमा भोगा ।
किच्छा वुत्ति नो इतरीतरेनेव,
युत्तं चिन्तेतुं सततमनिच्चतं" ति—

गाथं अभासि ।

10

तत्थ दुप्पब्बज्जं ति अप्पं वा महन्तं वा भोगक्खन्धं चैव
आतिपरिवट्टं च पहाय इमस्मिं सासने उरं दत्वा पब्बजनस्स
दुक्करत्ता दुक्खं पब्बजनं, दुक्करा पब्बज्जा ति दुप्पब्बज्जं । वे ति
निपातमत्तं, दळ्हत्थो वा "पब्बज्जा दुक्खा" ति । गेहं चे आवसेय्यं^१,
दुरधिवासा गेहा, यस्मा गेहं अधिवसन्तेन रज्जा राजकिच्चं,
इस्सरेन इस्सरकिच्चं, गहपतिना गहपतिकिच्चं कत्तब्बं होति,
परिजनो चैव समणब्राह्मणा च सङ्गहेतब्बा, तस्मिं तस्मिं च कतब्बे
करियमाने पि घरावासो छिद्दघटो विय महासमुद्दो विय च दुप्पूरो,
तस्मा गेहा नामेते अधिवसितुं आवसितुं दुक्खा दुक्करा ति कत्वा
दुरधिवासा दुरावासा ति^२ । पब्बज्जं चे अनुतिट्ठेय्यं धम्मो गम्भीरो,
यदत्था पब्बज्जा, सो पब्बजितेन अधिगन्तब्बो पटिवेधसद्धम्मो
गम्भीरो, गम्भीरआणगोचरत्ता दुद्दसो, दुप्पटिविज्झो धम्मस्स
गम्भीरभावेन दुप्पटिविज्झत्ता । गेहं चे आवसेय्यं^३, दुरधिगमा भोगा
येहि विना न सकका गेहं आवसितुं, ते भोगा दुक्खेन कसिरेन
अधिगन्तब्बताय दुरधिगमा । एवं सन्ते घरावासं पहाय पब्बज्जयेव

B. 280

15

20

25

१. आवसेय्य—सी० ।

३. आवसेय्य—सी० ।

२. दुक्खा दुक्करा ति कत्वा दुरधिवासा'
सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

- अनुतिट्ठेय्यं, एवं पि किञ्छा वुत्ति नो इतरीतरेन इध इमस्मिं बुद्ध-
 सासने इतरीतरेन यथालद्धेन पच्चयेन अम्हाकं वुत्ति जीविका किञ्छा
 दुक्खा, घरावासानं दुरधिवासताय भोगानं च दुरधिगमताय गेहे
 इतरीतरेन पच्चयेन यापेतब्बताय किञ्छा कसिरा वुत्ति अम्हाकं,
 5 तत्थ किं कातुं वट्ठती ति ? युत्तं चिन्तेतुं सततमनिच्चतं सकलं
 दिवसं पुब्बरत्तापररत्तं च तेभूमकधम्मजातं अनिच्चतं ति, ततो
 उप्पादवयवन्ततो आदिअन्तवन्ततो^१ तावकालिकतो च न निच्चं ति
 “अनिच्चं” ति चिन्तेतुं विपस्सितुं युत्तं । अनिच्चानुपस्सनाय
 सिद्धाय इतरानुपस्सना सुखेनेव सिज्झन्ती ति अनिच्चानुपस्सनाव
 10 एत्थ वुत्ता, अनिच्चस्स दुक्खानत्ततानं अब्यभिचरणतो सासनिकस्स
 सुखगगहणतो च । तेनाहु “यदनिच्चं तं दुक्खं, यं दुक्खं तदनत्ता”
 (सं० नि० २, २५९) ति “यं किञ्चि समुदयधम्मं^२, सब्बं^३ तं निरोध-
 धम्मं” (सं० नि० ४, ३६३) “वयधम्मा सङ्खारा” (दी० नि० २, ११९)
 ति च, तदमिना एवं अञ्जमञ्जं पटिपक्खवसेन अपरापरं उप्पन्ने
 15 वितक्के निग्गहेत्वा अनिच्चतामुखेन विपस्सनं आरभित्वा इदानि
 कतकिच्चो जातो ति दस्सेति । तेन वुत्तं “अत्तनो पटिपत्ति” ति
 आदि । इदमेव थेरस्स अञ्जाव्याकरणं अहोसि ।

जेन्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 281

२. वच्छगोत्तथेरगाथावण्णना

- तेविज्जोहं महाभायी ति आयस्मतो वच्छगोत्तथेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 20 विवट्ठूपनिस्सयं कुसलबीजं रोपेन्तो विपस्सिस्स भगवतो काले बन्धु-
 मतीनगरे कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं रञ्जा

१. अनिच्चता ततो—सी० ।

२. समुदयधम्मं—सी० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

नागरेहि च सद्धिं बुद्धपूजं कत्वा ततो परं देवमनुस्सेसु संसरन्तो
इमस्मिं बुद्धुप्पादे राजगहे विभवसम्पन्नस्स ब्राह्मणस्स पुत्तो हुत्वा
निब्बत्ति, तस्स^१ वच्छगोत्तताय वच्छगोत्तोत्तेव समञ्चा अहोसि ।
सो विञ्जुतं पत्वा ब्राह्मणविज्जासु निप्फत्ति गतो विमुत्ति गवेसन्तो
तत्थ सारं अदिस्वा परिब्बाजकपब्बज्जं पब्बजित्वा विचरन्तो 5
सत्थारं उपसङ्कमित्वा पञ्चं पुच्छित्वा तस्मिं विस्सज्जिते पसन्न-
मानसो सत्थु सन्तिके पब्बजित्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्तो न
चिरस्सेव छळभिञ्जो अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

“उदेन्तं सतरंसि^२ व, पीतरंसि^३ व भाणुमं ।

पन्नरसे यथा चन्दं, निय्यन्तं लोकनायकं ॥

10

अट्टसट्टिसहस्सानि, सब्बे खीणासवा अहु^३ ।

परिवारिसु सम्बुद्धं, द्विपदिन्दं^४ नरासभं ॥

सम्मज्जित्वान तं वीथिं, निय्यन्ते लोकनायके ।

उस्सापेसि धजं तत्थ, विप्पसन्नेन चेतसा ॥

एकनवुत्तितो कप्पे, यं धजं अभिरोपयिं ।

15

दुग्गतिं नाभिजानामि, धजदानस्सिदं फलं ॥

इतो चतुत्थके कप्पे, राजा^५ होसिं^५ महब्बलो ।

सब्बाकारेन^६ सम्पन्नो^६, सुधजो इति विस्सुतो ॥

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं”(अप० १,२०९-१०) ति ॥

20

छळभिञ्जो पन हुत्वा अत्तनो पटिपत्ति पच्चवेक्खित्वा सोमन-
स्सजातो उदानवसेन—

११२. “तेविज्जोहं महाभायी, चेतोसमथकोविदो ।

सदत्थो मे अनुप्पत्तो, कतं बुद्धस्स सासनं” ति—

B. 282

१. पितु सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

२. सितरंसि—सी० ।

३. अहु—सी० ।

४. दिपदिन्दं—सी० ।

५. होसि—सी० ।

६-६. सब्बाकारवरूपेतो—सी० ।

गाथं अभासि ।

- तत्थ तेविज्जोहं ति यदि पि^१ मं पुब्बे तिण्णं वेदानं पारं गतत्ता
 “ब्राह्मणो तेविज्जो” ति सञ्जानन्ति^२, तं पन समञ्जामत्तं वेदेसु
 विज्जाकिच्चस्स अभावतो । इदानीं पन पुब्बेनिवासआणादीनं
 5 तिस्सन्नं विज्जानं अगिगतत्ता परमत्थतो तेविज्जो अहं, महन्तस्स
 अनवसेसस्स समुदयपक्खियस्स किलेसगणस्स भापनतो, महन्तेन
 मग्गफलभानेन महन्तस्स उठ्ठारस्स पणीतस्स निब्बानस्स भायनतो
 च महाभायी । चेतोसमथकोविदो ति चित्तसङ्घोभकरानं संकिलेस-
 धम्मानं वूपसमनेन चेतसो समादहने कुसलो । एतेन तेविज्जभावस्स^३
 10 कारणमाहु । समाधिकोसल्लसहितेन हि आसवक्खयेन तेविज्जता,
 न केवलेन । सदत्थो ति सकत्थो” ककारस्सायं दकारो कतो
 “अनुप्पत्तसदत्थो” (म०नि० १,७) ति आदीसु विय । “सदत्थो” ति
 च^४ अरहत्तं वेदितब्बं । तं हि अत्तपटिबन्धट्ठेन^५ अत्तानं अविजहनट्ठेन
 अत्तनो परमत्थट्ठेन^६ अत्तनो अत्थत्ता “सकत्थो” ति वुच्चति । स्वायं
 15 सदत्थो मे मया अनुप्पत्तो अधिगतो । एतेन यथावुत्तं महाभायिभावं
 सिखापत्तं कत्वा दस्सेति । सेसं वुत्तनयमेव ।

वच्छगोत्तथेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

३. वनवच्छथेरगाथावण्णना

- अच्छोदिका पुथुसिला ति आयस्मतो वनवच्छथेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 विवट्ठूपनिस्सयं कुसलबीजं रोपेन्तो विपस्सिस्स भगवतो काले कुल-
 20 गेहे निब्बत्तित्वा विञ्चुत्तं पत्तो परस्स कम्मं कत्वा जीवन्तो कस्सचि

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. विज्जाभावस्स—सी० ।

५. ० पटिबद्धत्थेन—सी० ।

२. जानन्ति—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

६. परमत्थत्थेन—सी० ।

अपराधं कत्वा मरणभयेन तज्जितो पलायन्तो अन्तरामगे बोधि-
रुक्खं दिस्वा पसन्नमानसो तस्स मूलं सम्मज्जित्वा पिण्डबन्धेहि
असोकपुप्फेहि पूजं कत्वा वन्दित्वा बोधिं अभिमुखो नमस्समानो
पल्लङ्गेन निसिन्धो मारेतुं आगते^१ पच्चत्थिके दिस्वा तेसु चित्तं
अकापेत्वा बोधिं^२ एव आवज्जेन्तो^३ सत्तपोरिसे पपाते^४ पपत्ति । सो तेन
पुञ्जकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा अपरापरं पुञ्जानि कत्वा देवमनु-
स्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे राजगहे विभवसम्पन्नस्स ब्राह्मणस्स
पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, “वच्छो” तस्स नामं अहोसि । सो वयप्पत्तो
बिम्बिसारसमागमे पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा अरहत्तं पापुणि ।
तेन वुत्तं अपदाने—

“परकम्मायने युत्तो, अपराधं अकासहं ।

वनन्तं^१ अभिधाविस्सं, भयवेरसमप्पितो^२ ॥

पुप्फितं पादपं दिस्वा, पिण्डबन्धं सुनिम्मितं ।

तम्बपुप्फं^३ गहेत्वान, बोधियं^४ ओकिरि अहं ॥

सम्मज्जित्वान तं^५ बोधिं, पाटलिं पादपुत्तमं ।

पल्लङ्गं आभुजित्वान, बोधिमूले उपाविसिं ॥

गतमगं गवेसन्ता, आगच्छुं मम सन्तिकं^६ ॥

ते च दिस्वानहं तत्थ, आवज्जि बोधिमुत्तमं ॥

वन्दित्वान अहं बोधिं, विप्पसन्नेन चेतसा ।

अनेकताले^७ पपत्तिं, गिरिदुग्गे भयानके ॥

एकनवुत्तितो कप्पे, यं पुप्फमभिरोपयिं ।

दुग्गतिं नाभिजानामि, बोधिपूजायिदं फलं ॥

१. आगच्छन्ते—सी० ।

२. आवज्जेन्तो सी० ।

३. वज्जपत्तो तदाहोसि—सी० ।

४. तं पि पुप्फं—सी० ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

६. अनेकताला—सी० ।

७. बोधिरुक्खं—सी० ।

८. पति—सी० ।

९. भयनेरव०—सी० ।

१०. बोधिया—सी० ।

११. सन्तिके—सी० ।

इतो च ततिये कप्पे, राजा सुसञ्जतो अहं^१ ।
 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, २०८-९) ति ॥

- 5 अरहत्तं पन पत्वा विवेकाभिरतिया वनेयेव वसि, तेन
 B. 284 वनवच्छो ति समञ्जा उदपादि । अथ कदाचि थेरो आतिजनानुग-
 हत्थं राजगहं गतो तत्थ आतकेहि उपट्ठियमानो कतिपाहं वसित्वा
 गमनाकारं सन्दस्सेति । तं आतका "भन्ते, अम्हाकं अनुगहत्थं
 धुरविहारे वसथ, मयं उपट्ठहिस्सामा" ति याचिसु । थेरो तेसं
 10 पब्बतरामण्यय्यकित्तनापदेसेन विवेकाभिरति निवेदेन्तो—

११३. अच्छोदिका पुथुसिला, गोनङ्गुलभिगयुता ।

अम्बुसेवालसञ्छन्ना, ते सेला रमयन्ति मं"ति—

गाथं अभासि ।

- तत्त्व अच्छोदिका ति अच्छं अबहलं सुखुमं उदकं एतेसू ति
 15 "उच्छोदका"^१ ति वत्तब्बे लिङ्गविपल्लासेन अच्छोदिका" ति वुत्तं ।
 एतेन तेसं उदकसम्पत्तिं दस्सेति । पुथुसिला ति पुथुला वित्थता
 मुदुसुखसम्पत्तिं दस्सेति । पुथुसिला ति पुथुला वित्थता
 सम्पत्तिं दस्सेति । गुत्तं विय नङ्गुलं नङ्गुलं एतेसं ति गोनङ्गुला,
 काळमक्कटा, "पकतिमक्कटा" ति पि वदन्ति येव । गोनङ्गुलेहि
 20 च पसदादिकेहि^३ मिगेहि^३ च तहं तहं विचरन्तेहि आयुता मिस्सिता ति
 गोनङ्गुलभिगायुता । एतेन तेसं अमनुस्सूपचारिताय अरञ्जलवखणू-
 पेततं दस्सेति । अम्बुसेवालसञ्छन्ना ति पसवनतो सततं पग्घरमानसलि-
 लताय तहं तहं उदकसेवालसञ्छादिता । ते सेलारमयन्ति मं
 ति यत्थाहं वसामि; ते एदिसा सेला पब्बता विवेकाभिरतिया मं

१-१. सन्तुसितो अहु—सी० ।

२. अच्छोदिका—सी० ।

३-३. चतुपदादिकेहि—सी० ।

रमयन्ति, तस्मा तत्थेवाहं^१ गच्छामी ति अधिप्पायो । इदमेव च
थेरस्स अञ्जाव्याकरणं अहोसि ।

वनवच्छथेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

४. अधिमुत्तथेरगाथावण्णना

कायदुट्ठुल्लगहनो ति आयस्मतो अधिमुत्तथेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? सो किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले ब्राह्मणकुले निब्ब- 5 B. 285
त्तित्वा विञ्जुतं पत्तो ब्राह्मणविज्जासु निप्फत्ति गतो कामेसु आदी-
नवं दिस्वा घरावासं पहाय तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा अरञ्जे
विहरन्तो बुद्धुप्पादं सुत्वा मनुस्सूपचारं उपगन्त्वा सत्थारं भिक्खु-
संघपरिवुत्तं गच्छन्तं दिस्वा पसन्नमानसो अत्तनो वाकचीरं सत्थु
पादमूले पत्थरि । सत्था तस्स अज्झासयं ञ्त्वा तस्मिं अट्ठासि ।
तत्थ ठितं भगवन्तं काळानुसारेण गन्धेन पूजेत्वा “समुद्धरसि” मं 10
लोकं” ति आदिकाहि दसहि गाथाहि अभित्थवि । तं सत्था
अनागते इतो सतसहस्सकप्पमत्थके गोतमस्स नाम सम्मासम्बुद्धस्स
सासने पब्बजित्वा छळभिञ्जो भविस्सती” ति व्याकरित्वा
पक्कामि । सो तेन पुञ्जकम्मेण देवलोके निब्बत्तित्वा ततो यावायं 15
बुद्धुप्पादो, ताव देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं
ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा अधिमुत्तो ति लद्धनामो विञ्जुतं पत्तो
ब्राह्मणविज्जासु निप्फत्ति गन्त्वा तत्थ सारं अपस्सन्तो पच्छिम-
भविकत्ता निस्सरणं गवेसन्तो जेतवनपटिग्गहणे बुद्धानुभावं दिस्वा
पटिलद्धसद्धो सत्थु सन्तिके पब्बजित्वा विपस्सनं पट्टपेत्वा न चिरस्सेव
अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने— 20

“कणिकारं व जलितं^२, दीपरुक्खं व उज्जलं ।

ओसधिं^३ व विरोचन्तं, विज्जुतं गगने यथा ॥

१. तत्थ वासं—सी० ।

२. जोतन्तं—सी० ।

३. ओसधी—सी० ।

- असम्भीतं अनुत्तासि^१, मिगराजं व केसरि ।
 आणालोकं पकासेन्तं, मद्दन्तं तित्थिये गणे ॥
 उद्धरन्तं इमं लोकं छिन्दन्तं सब्बसंसयं ।
 गज्जन्तं^२ मिगराजं व, अद्दसं लोकनायकं ॥
 5 जटाजिनधरो आसि, ब्रह्मा उज्जु पतापवा ।
 वाकचीरं गहेत्वान, पादमूले अपत्थरि ॥
 काळानुसारियं गय्हं, अनुलिम्पि^३ तथागतं ।
 सम्बुद्धमनुलिम्पेत्वा^४, सन्थविं लोकनायकं ॥
 समुद्धरसि^५ मं लोकं, ओघतिण्ण^६ महामुनि ।
 10 आणालोकेन जोतेसि, नावटं^७ आणमुत्तमं ॥
 धम्मचक्कं पवत्तेसि, मद्दसे परतित्थिये ।
 उसभो जितसङ्गामो, सम्पक्कम्पेसि मेदनिं ॥
 महासमुद्दे ऊमियो, वेलन्तम्हि पभिज्जरे ।
 15 तथेव तव आणम्हि, सब्बदिट्ठी^८ पभिज्जरे ॥
 सुखुमच्छिकजालेन^९, सरम्हि सम्पतानिते^{१०} ।
 अन्तोजालीकता^{११} पाणा, पीळिता ह्योन्ति तावदे ॥
 तथेव तित्थिया लोके, पुथुपासण्डनिस्सिता ।
 अन्तोआणवरे तुय्हं, परिवत्तन्ति मारिस ॥
 पतिट्ठा व्युहत्तं ओघे, त्वं हि नाथो अबन्धुनं ।
 20 भयट्ठितानं^{१२} सरणं, मुत्तित्थीनं परायणं ॥
 एकवीरो असदिसो, मेत्ताकरुणसञ्चयो ।
 असमो सुसमो सन्तो, वसी तादी जितञ्जयो^{१३} ॥

१. अनुत्तासि—सी० ।

३. अनुपिसि—सी० ।

५. पटिगण्ह—सी० ।

७. सब्बा दिट्ठी—सी० ।

९. अन्तोजालगता—सी० ।

१०. भयट्ठितानं—सी० ।

२. गच्छन्तं—सी० ।

४. ० नुपिसित्वा—सी० ।

६. पवरं—सी० ।

८-८. सुखुमच्छिके यथा जाले पारम्हि
सम्पसारिते—सी० ।

११. जितञ्जसो—सी० ।

धीरो^१ विगतसम्मोहो, अनेजो अकथं कथो ।
तुसितो वन्तदोसोसि, निम्मलो संयतो^२ सुचि ॥
सङ्गातिगो हतमदो^३, तेविज्जो^४ तिभवन्तगो^५ ।
सीमातिगो धम्मगरु, गतत्थो^६ हितवब्भुतो ॥
तारको^७ त्वं यथा नावा, निधीव'स्सासकारको ।
असम्भीतो यथा सीहो, गजराजा व' दप्पितो^८ ॥
थोमेत्वा दसगाथाहि, पदुमुत्तरं महायसं ।
वन्दित्वा सत्थुनो पादे, तुण्ही अट्ठासहं तदा ॥
पदुमुत्तरो लोकविद्, आहुतीनं पटिग्गहो ।
भिव्खुसंघे ठितो सत्था, इमा गाथा अभासथ ॥
यो मे सीलं च आणं च, सद्धम्मं^९ चापि वण्णयि^{१०} ।
तमहं कित्तयिस्सामि, सुणाथ मम भासतो ॥
सट्ठि कप्पसहस्सानि, देवलोके रमिस्सति ।
अञ्जे देवे' भिभवित्वा, इस्सरं कारयिस्सति ॥
सो पच्छा पब्बजित्वान, सुक्कमूलेन चोदितो ।
गोतमस्स भगवतो, सासने पब्बजिस्सति ॥
पब्बजित्वान कायेन, पापकम्मं विवज्जिय ।
सब्बासवे परिञ्जाय, निब्बायिस्सति'नासवो^{११} ॥
यथा पि^{१२} मेघो थनयं, तप्पेति मेदनिं इमं ।
तथेव त्वं महावीर, धम्मेन तप्पयी समं ॥
सीलं पञ्चं च धम्मं च, थवित्वा लोकनायकं ।
पत्तोम्हि परमं सन्ति, निब्बानं पदमच्चुतं ॥

5

10

15 B. 237

20

१. धीरो—सी० ।

३. गतमदो—सी० ।

५. भवन्तगो—सी० ।

७. कारको—सी० ।

९. धम्मं—सी० ।

११. निब्बायिस्सत्यनासवो—सी० ।

२. पयतो—सी० ।

४. ते विज्जोसि—सी० ।

६. कतत्तयो—सी० ।

८. नागराजा व दप्पितो—सी० ।

१०. पकित्तयी—सी० ।

१२. च—सी० ।

अहो नून स भगवा, चिरं तिट्ठेय्य चक्खुमा ।
 अञ्जातं च विजानेय्युं^१, फुसेय्युं^२ अमतं पदं ॥
 अयं मे पच्छिमा जाति, भवा सब्बे समूहता ।
 सब्बासवे परिञ्जाय, विहरामि अनासवो ॥
 5 सतसहस्सितो कप्पे, यं बुद्धमभितोमयिं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, कित्तनाय इदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं”(अप० १,४०५-४०७)ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अत्तना सह वसन्ते कायदळ्हिबहुले भिक्खू
 10 ओवदन्तो—

११४. “कायदुट्ठल्लगरुनो, हि्यमानमिह जीविते ।
 सरीरसुखगिद्धस्स, कुतो समणसाधुता” ति—

गाथं अभासि ।

तत्थ कायदुट्ठल्लगरुनो ति दुट्ठल्लं असुभयोग्यता, कायस्स
 15 दुट्ठल्लं कायदुट्ठल्लं, कायदुट्ठल्लं गरु सम्भावितं यस्स सो काय-
 दुट्ठल्लगरु, अनिस्सरणप्पञ्जो हुत्वा कायपोसनप्पसुतो कायदळ्हि-
 बहुलो ति अत्थो, तस्स कायदुट्ठल्लगरुनो । हि्यमानमिह जीविते
 ति कुन्नदीनं उदकं विय जीवितसङ्गारे लहुसो^३ खीयमाने ।
 सरीरसुखगिद्धस्सा ति पणीताहारादीहि अत्तनो कायस्स सुखेन गेधं
 B. 288 20 आपन्नस्स । कुतो समणसाधुता ति एवरूपस्स पुग्गलस्स समणभावेन
 साधुता सुसमणता कुतो केन कारणेन सिया, एकंसतो पन काये
 जीविते च निरपेक्खस्स इतरीतरसन्तोसेन सन्तुट्ठस्स आरद्धवीरियस्सेव
 समणसाधुता ति अधिप्पायो ।

अधिमुत्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१. विजानेय्यं—सी० ।

२. फुसेय्यं—सी० ।

३. बहुसो—सी० ।

५. महानामत्थेरगाथावण्णना

एसा'वहिय्यसे पब्बतेना ति आयस्मतो महानामत्थेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 पुञ्चानि उपचिनन्तो सुमेधस्स भगवतो काले ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा
 ब्राह्मणविज्जासु निप्फत्ति गतो घरावासं पहाय अञ्चतराय नदिया
 तीरे अस्समं कारेत्वा सम्बहुले ब्राह्मणे मन्ते वाचेन्तो विहरति । 5
 अथेकदिवसं भगवा तं अनुगगण्हितुं तस्स असमपदं उपगच्छि ।
 सो भगवन्तं दिस्वा पसन्नचित्तो आसनं पञ्चापेत्वा अदासि ।
 निसिन्ने भगवति सुमधुरं मधुं उपनामेसि । तं भगवा परिभुञ्जित्वा
 हेट्ठा अधिमुत्तत्थेरवत्थुम्हि वुत्तनयेन अनागतं व्याकरित्वा पक्कामि ।
 सो तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा अपरापरं सुगतीसुयेव 10
 परिवत्तेन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा
 महानामो ति लद्धनामो विञ्जुतं पत्तो भगवतो सन्तिकं उपसङ्क-
 मित्वा धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा कम्मट्ठानं गहेत्वा
 नेसादके नाम पब्बते विहरन्तो किलेसपरियुट्ठानं विक्खम्भेतुं
 असक्कोन्तो "किं मे इमिना संकिलिट्ठचित्तस्स जीवितेना" ति 15
 अत्तभावं निब्बिन्दन्तो उच्चं पब्बतसिखरं अभिरुहित्वा "इतो
 पातेत्वा तं मारेस्सामी" ति अत्तानं परं विय निदिसन्तो—

११५. "एसा'वहिय्यसे पब्बतेन, बहुकुटजसल्लकितेन ।

नेसादकेन गिरिना, यसस्सिना परिच्छदेना" ति—

गाथं अभासि ।

20

तत्थ एसा'वहिय्यसे ति एसो त्वं महानाम अवहिय्यसे
 परिहायसि । पब्बतेना ति निवासट्ठानभूतेन इमिना पब्बतेन ।
 बहुकुटजसल्लकितेना ति बहुहि कुटजेहि इन्दसालरुक्खेहि सल्लकीहि
 इन्दसालरुक्खेहि वा समन्नागतेन । नेसादकेना ति एवंनामकेन ।

B. 289

गिरिना ति सेलेन । सेलो हि सन्धिसङ्घातेहि पब्बेहि ठितत्ता
 “पब्बतो” ति, पसवनादिवसेन जलस्स^१, सारभूतानं^१ भेसज्जादि-
 वत्थूनं च गिरणतो “गिरी” ति वुच्चति । तदुभयत्थसम्भवतो पनेत्थ
 “पब्बतेना” ति वत्वा “गिरिना” ति च वुत्तं । यसस्सिना ति
 5 सव्वगुणेहि विस्सुतेन पकासेन । परिच्छदेना ति नानाविधरुक्ख-
 गच्छलताहि समन्ततो छन्नेन, वसनट्टानताय वा तुय्हं परिच्छदभूतेन ।
 अयं हेत्थ अधिप्पायो—महानाम यदि कम्मट्टानं विस्सज्जेत्वा
 वितक्कबहुलो होसि, एवं त्वं इमिना छायूदकसम्पन्नेन सप्पायेन
 निवासनट्टानभूतेन नेसादकगिरिना परिहायसि, इदानि’ हं तं इतो
 10 पातेत्वा मारेस्सामि, तस्मा न लब्भा वितक्कवसिकेन भवितुं ति ।
 एवं थेरो अत्तानं सन्तज्जेन्तोयेव विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा अरहत्तं
 पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“सिन्धुया नदिया तीरे, सुकतो अस्समो मम ।
 तत्थ वाचेमहं सिस्से, इतिहासं सलक्खणं ॥
 15 धम्मकाया विनीता ते, सोतुकामा सुसासनं ।
 छळङ्गे पारमिप्पत्ता, सिन्धुकूले^२ वसन्ति ते ॥
 उप्पातगमने चेव, लक्खणेसु च कोविदा ।
 उत्तमत्थं गवेसन्ता, वसन्ति विपिने^३ तदा ॥
 सुमेधो नाम सम्बुद्धो, लोके उप्पज्जि तावदे ।
 20 अम्हाकं अनुकम्पन्तो, उपागच्छि^४ विनायको ॥
 उपागतं महावीरं, सुमेधं लोकनायकं ।
 तिणसन्थारकं कत्वा, लोकजेट्टस्स’दासहं ॥
 विपिनातो^५ मधुं गय्ह, बुद्धसेट्टस्स’दासहं ।
 सम्बुद्धो परिभुज्जित्वा, इदं वचनमब्रवि ॥

१-१. जलासयसारभूतानं—सी० ।

३. पवने—सी० ।

५. पवनातो—सी० ।

२. अनुकूला—सी० ।

४. उपगच्छि—सी० ।

यो तं अदासि मधुं मे, पसन्नो सेहि पाणिभि ।
 तमहं कित्तयिस्सामि, सुणाथ मम भासतो ॥
 इमिना मधुदानेन, तिणसन्थारकेन च ।
 तिस कप्पसहस्सानि, देवलोके रमिस्सति ॥
 तिसकप्पसहस्समिह, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन^१, सत्था लोके भविस्सति ॥
 तस्स धम्मेषु दायादो, ओरसो धम्मनिम्मितो ।
 सब्बासवे परिञ्जाय, निब्बायिस्सति^२ नासवो^३ ॥
 देवलोका इधागन्त्वा, मातुकुच्छि उपागते ।
 मधुवस्सं पवस्सित्थ, छादयं मधुना महिं^४ ॥
 मयि निक्खन्तमत्तमिह, कुच्छिया^५ च सुदुत्तरा ।
 तत्रापि मधुवस्सं मे, वस्सते निच्चकालिकं ॥
 अगारा अभिनिक्खम्म, पब्बजिं अनगारियं ।
 लाभी अन्नस्स पानस्स, मधुदानस्सिदं फलं ॥
 सब्बकामसमिद्धोहं, भवित्वा^६ देवमानुसे ।
 तेनेव मधुदानेन, पत्तोमिह आसवक्खयं ॥
 बुद्धमिह देवे चतुरङ्गुले तिणे,
 सम्पुप्फिते धरणीरुहे सञ्चन्ने ।
 सुञ्जे घरे मण्डपरक्खमूलके^६,
 वसामि निच्चं सुखितो अनासवो ॥
 मज्जे महन्ते हीने च, भवे सब्बे अतिक्कमि ।
 अज्ज मे आसवा खीणा, नत्थि दानि पुनब्भवो ॥
 तिसकप्पसहस्समिह, यं दानमददिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, मधुदानस्सिदं फलं ॥

१. नामेन—सी० ।

३. समं—सी० ।

५. भुत्वान—सी० ।

२. निब्बायिस्सत्यनासवो—सी० ।

४. कुम्भिया—सी० ।

६. ०मूले—सी० ।

किलेसा भ्रापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं'' (अप० १, ४०७-४०९) ति ॥

अयमेव च थेरस्स अञ्जाव्याकरणगाथा अहोसी ति ।

महानामत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 291

६. पारापरियत्थेरगाथावण्णना^१

छफस्सायतने हित्वा ति आयस्मतो पारापरियत्थेरस्स^२ गाथा ।

५ का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
पुञ्जानि उपचिनन्तो पियदस्सिस्स भगवतो काले नेसादयोनिंयं
निब्बत्तित्वा^३ तस्स विञ्जुतं पत्तस्स विचरणट्ठाने अञ्जतरस्मिं
वनसण्डे पियदस्सी भगवा तं अनुगगण्हितुं निरोधसमापत्तिं समा-
पज्जित्वा निसीदि । सो च मिगे परियसन्तो तं ठानं गतो सत्थारं

१० दिस्वा पसन्नमानसो भगवन्तं अन्तो कत्वा कतं साखामण्डपं पटुम-
पुप्फेहि कुटागाराकारेण सञ्छादेत्वा उळ्ळारं पीतिसोमनस्सं पटि-
संवेदेन्तो सत्ताहं नमस्समानो अट्ठासि । दिवसे दिवसे च मिलातमिला-
तानि अपनेत्वा अभिनवेहि छादेसि^४ । सत्था सत्ताहस्स अच्चयेन
निरोधतो बुट्ठहित्वा भिक्खुसंगं अनुस्सरि । ताव देवअसीतिसहस्समत्ता

१५ भिक्खू सत्थारं परिवारेसुं । "मधुरधम्मकथं सुणिस्सामा" ति देवता
सन्निपत्तिसु, महा समागमो अहोसि । सत्था अनुमोदनं करोन्तो तस्स
देवमनुस्सेसु भाविनिं सम्पत्तिं इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावकबोधिं च
व्याकरित्वा पक्कामि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो
इमस्मिं बुद्धुप्पादे राजगहे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो

२० तिण्णं वेदानं पारगू हुत्वा परापरगोत्तताय^५ पारापरियो^६ ति

१. पारासरिय०—सी० ।

३. निब्बत्ति—सी० ।

५. परासर०—सी० ।

२. पारासरियत्थेरस्स—सी० ।

४. छादेति—सी० ।

६. पारासरियो—सी० ।

लद्धसमञ्जो बहू ब्राह्मणे मन्ते वाचेन्तो सत्थु राजगहगमने बुद्धानुभावं
दिस्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्तो न चिर-
स्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

॥ “पियदस्सी नाम भगवा, सयम्भू लोकनायको ।
विवेककामो सम्बुद्धो, समाधिकुसलो मुनि ॥ 5
वनसण्डं समोग्गय्ह, पियदस्सी महामुनि ।
पंसुकूलं पत्थरित्वा, निसीदि पुरिसुत्तमो ॥
मिगलुद्धो पुरे आसि, अरञ्जे^१ कानने अहं ।
पसदं^२ मिगमेसन्तो, आहिण्डामि अहं तदा ॥
तत्थद्दसासि सम्बुद्धं, ओघतिण्णमनासवं ।
पुप्फितं सालराजं व, सतरंसि व उग्गतं ॥
दिस्वानहं देवदेवं, पियदस्सि महायसं ।
जातस्सरं समोग्गय्ह, पदुमं आहरिं तदा ॥
आहरित्वान पदुमं, सतपत्तं मनोरमं ।
कूटागारं करित्वान, छादयिं पदुमेनहं ॥ 15
अनुकम्पको कारुणिको, पियदस्सी महामुनि ।
सत्तरत्तिन्निदेवं बुद्धो, कूटागारे वसी जिनो ॥
पुराणं छड्डयित्वान, नवेन छादयिं अहं ।
अञ्जलिं पग्गहेत्वान, अट्ठासि तावदे अहं ॥
वुट्ठहित्वा समाधिम्हा, पियदस्सी महामुनि । 20
दिसं अनुविलोकेन्तो, निसीदि लोकनायको ॥
तदा सुदस्सनो नाम, उपट्ठाको महिद्धिको ।
चित्तमञ्जाय बुद्धस्स पियदस्सिस्स सत्थुनो ॥
असीतिया सहस्सेहि, भिक्खुहि परिवारितो ।
वनन्ते सुखमासीनं, उपेसि लोकनायकं ॥ 25
यावता वनसण्डम्हि, अधिवत्था च देवता ।
बुद्धस्स चित्तमञ्जाय, सब्बे सन्निपतुं तदा ॥

5

B. 293

10

15

20

समागतेसु यक्खेसु, कुम्भण्डे सहरक्खसे ।
 भिक्खुसंघे च सम्पत्ते, गाथा पव्याहरी^१ जिनो ॥
 थोमं सत्ताहं पूजेसि, आवासं च अकासि मे ।
 तमहं कित्तयिस्सामि, सुणाथ^२ मम भासतो ॥
 सुदुद्दसं सुनिपुणं, गम्भीरं सुप्पकासितं ।
 आणेन कित्तयिस्सामि, सुणाथ^३ मम भासतो ॥
 चतुद्दसानि कप्पानि, देवरज्जं करिस्सति ।
 कूटागारं महन्त'स्स, पदमपुप्फेहि द्वादितं ॥
 आकासे धारयिस्सति, पुप्फकम्मस्सिदं फलं ।
 चतुब्बीसे कप्पसते, वोकिण्णं संसरिस्सति ॥
 तत्थ पुप्फमयं व्यम्हं आकासे धारयिस्सति ।
 यथा पट्टमपत्तम्हि, तोयं न उपलिम्पति ॥
 तथेवीमस्स आणम्हि, किलेसा नोपलिम्परे ।
 मनसा विनिवट्ठेत्वा, पञ्च नीवरणे अयं ॥
 चित्तं जनेत्वा नेक्खम्मे, अगारा पब्बजिस्सति ।
 ततो पुप्फमये व्यम्हे, धारेन्ते निक्खमिस्सति ॥
 रुक्खमूले वसन्तस्स, निपकस्स सतीमतो ।
 तत्थ पुप्फमयं व्यम्हं^४, मत्थके धारयिस्सति ॥
 चीवरं पिण्डपातं च, पच्चयं सयनासनं ।
 दत्तवान^५ भिक्खुसंघस्स, निब्बायिस्सति'नासवो^६ ॥
 कूटागारेन^७ चरता^८, पब्बज्जं अभिनिक्खमिं ।
 रुक्खमूले वसन्तं^९ पि^९, कूटागारं धरोयति^{१०} ॥
 चीवरे पिण्डपाते च, चेतना मे न विज्जति ।
 पुञ्चकम्मेन संयुत्तो, लभामि परिनिट्ठितं ॥

१. यो व्याहरी-सी० ।

२. सुणोथ-सी० ।

३. ददित्वा-सी० ।

४. कूटागारेव-सी० ।

५-९. वसन्तम्हि-सी० ।

२. सुणोथ सी० ।

४. व्यूहं-सी० ।

६. निब्बायिस्स व्यासवो-सी० ।

८. धरणा-सी० ।

१०. धरिस्सति-सी० ।

गणनातो असङ्ख्यया, कप्पकोटी बहू मम ।
 रिक्तको^१ ते अतिक्कन्ता^१, पमुत्ता^२ लोकनायका ॥
 अट्टारसे कप्पसते, पियदस्सी विनायको ।
 तमहं पयिरुपासित्वा, इमं योनिं उपागतो ॥
 इध^३ पस्सामि^३ सम्बुद्धं, अतोमं नाम चक्खुमं ।
 तमहं उपगन्त्वान, पब्बजिं अनगारियं ॥
 दुक्खस्सन्तकरो बुद्धो, मग्गं मे देसयी जिनो ।
 तस्स धम्मं सुणित्वान, पत्तोमिह् अचलं पदं ॥
 तोसयित्वान सम्बुद्धं, गोतमं सक्कपुङ्गवं ।
 सब्बासवे परिञ्जाय, विहरामि अनासवो ॥
 अट्टारसे कप्पसते, यं बुद्धमभिपूजयि ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 किलेसा भ्रापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं' (अप १, ४०९-१२) ति ॥

5

10

B. 294

अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो पटिपत्तिं पच्चवेक्खित्वा सञ्जात- 15
 सोमनस्सो उदानवसेन—

११६. “छफस्सायतने हित्वा, गुत्तद्वारो सुसंबुतो ।

अघमूलं वमित्वान, पत्तो मे आसवक्खयो” ति—

गाथं अभासि ।

तत्थ छफस्सायतने हित्वा ति चक्खुसम्फस्सादीनं छत्रं सम्फस्सानं 20
 उप्पत्तिट्ठानताय “फस्सायतनानी” ति लद्धनामानि चक्खादीनि
 छ अज्झत्तिकायतनानि तप्पटिबद्धसंकिलेसप्पहानवसेन पहाय ।
 गुत्तद्वारो सुसंबुतो ति ततो एव चक्खुद्वारादीनं गुत्तत्ता, तत्थ
 पवत्तनकानं अभिज्झादीनं पापधम्मानं पवेसननिवारणेन सत्तिकवाटेन
 सुट्ठं पिहितत्ता गुत्तद्वारो सुसंबुतो । अथ वा मनच्छट्ठानं छत्रं द्वारानं 25

१-१. दिट्ठकामा अभिङ्गन्ता—सी० ।

२. पवुट्ठा—सी० ।

३-३. इधदसारि—सी० ।

वुत्तनयेन रक्खितत्ता गुत्तद्वारो, कायादीहि सुट्ठु सञ्जतत्ता सुसंवुतो
 ति एवमेत्थ अत्थो वेदितब्बो । अघमूलं वमित्तवाना ति अघस्स
 वट्ठदुक्खस्स मूलभूतं अविज्जाभवतण्हासङ्खातं दोसं, सब्बं वा
 किलेसदोसं अरियमग्गसङ्खातवमनयोगपानेन उग्गिरित्वा सन्तानतो
 5 बहि कत्वा, बहिकरणहेतु वा । पत्तो मे आसवक्खयो ति कामा-
 सवादयो आसवा एत्थ खीयन्ति, तेसं वा खयेन पत्तब्बो ति
 आसवक्खयो, निब्बानं अरहत्तं च । सो आसवक्खयो पत्तो अधिगतो
 ति उदान वसेन अञ्चं व्याकासि ।

पारापरियत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 295

७. यसत्थेरगाथावण्णना

सुविलित्तो सुवसनो ति आयस्मतो यसत्थेरस्स गाथा । का
 10 उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 विवट्ठपनिस्सयानि पुञ्जानि उपचिनन्तो सुमेधस्स भगवतो काले
 महानुभावो नागराजा हुत्वा बुद्धप्पमुखं भिक्खुसंघं अत्तनो भवनं
 नेत्वा महादानं पवत्तेसि । भगवन्तं महग्घेन तिचीवरेन अच्छादेसि,
 एकमेकं च भिक्खुं महग्घेनेव पच्चेकदुस्सयुगेन सब्बेन समण-
 15 परिक्खारेन अच्छादेसि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो
 सिद्धत्थस्स भगवतो काले सेट्ठिपुत्तो हुत्वा महाबोधिमण्डं सत्तहि
 रतनेहि पूजेसि । कस्सपस्स भगवतो काले सासने पब्बजित्वा
 समणधम्मं अकासि । एवं सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मिं अम्हाकं
 भगवतो काले बाराणसियं महाविभवस्स सेट्ठिनो पुत्तो हुत्वा
 20 निब्बत्ति, यसो नाम नामेन परमसुखुमालो । “तस्स तयो पासादा”
 ति सब्बं खन्धके आगतनयेन वेदितब्बं ।

सो पुब्बहेतुना चोदियमानो रत्तिभागे निद्दाभिभूतस्स परिजनस्स
 विप्पकारं दिस्वा सञ्जातसंवेगो सुवण्णपादुकारूळ्होव गेहतो

निग्गतो देवताविवटेन नगरद्वारेन निक्खमित्वा इसिपतनसमीपं
गतो “उपद्दुतं वत भो, उपस्सट्ठं वत भो” ति आह ।

तेन समयेन भगवता इसिपतने विहरन्तेन तस्सेव अनुग्गण्हनत्थं
अब्भोकासे चङ्कमन्तेन “एहि, यस, इदं अनुपद्दुतं, इदं अनुपस्सट्ठं”
ति वुत्तो “अनुपद्दुतं अनुपस्सट्ठं किर अत्थी” ति सोमनस्सजातो 5
सुवण्णपादुका ओरुह् भगवन्तं उपसङ्कमित्वा एकमन्तं निसिन्नो
सत्थारा अनुपुब्बिकथं कथेत्वा सच्चदेसनाय कताय सच्चपरियोसाने
सोतापन्नो हुत्वा गवेसनत्थं आगतस्स पितु भगवता सच्चदेसनाय
करियमानाय^१ अरहत्तं सच्छाकासि । तेन वुत्तं अपदाने—

“महासमुदं ओग्गय्ह^२, भवनं मे सुनिम्मितं ।

10

सुनिम्मिता पोक्खरणी, चक्कवाकपकूजिता^३ ॥

मन्दालकेहि^४ सञ्छन्ना, पदुमुप्पलकेहि च ।

B. 296

नदी च सन्दते तत्थ, सुपतित्था मनोरमा ॥

मच्छकच्छपसञ्छन्ना, नानादिजसमोत्थता^५ ।

मयूरकोञ्चाभिरुदा, कोकिलादीहि^६ वग्गुहि^७ ॥

15

पारेवता^८ रविहंसा च, चक्कवाका नदीचरा ।

दिन्दिभा^९साळिका चेत्य, पम्मका^{१०}जीवजीवका^{११} ॥

हंसा कोञ्चापि^{१२} नदिता, कोसिया पिङ्गला^{१३}बहू ।

सतरतनसम्पन्ना, मणिमुत्तिकवालुका^{१४} ॥

सब्बसोणमया रुक्खा, नानागन्धसमेरिता ।

20

उज्जोतेन्ति दिवारत्ति, भवनं सब्बकालिकं ॥

१. कथिरमानाय—सी० ।

२. उग्गय्ह—सी० ।

३. वाकूपकूजिता—सी० ।

४. मन्दारकेहि—सी० ।

५. समोत्थता—सी० ।

६. कोकिलाभिहि—सी० ।

७. वग्गुभि—सी० ।

८. पारापता—सी० ।

९. तित्तिरा—सी० ।

१०. पावका—सी० ।

११. जीवं जीवका—सी० ।

१२. कोञ्चाभि—सी० ।

१३. पिङ्गली—सी० ।

१४. मणिमुत्तपवाळिका—सी० ।

5

10

15

B. 297

20

सट्ठि तूरियसहस्सानि, सायं पातो पवज्जरे ।
 सोळसित्थिसहस्सानि, परिवारेन्ति मं सदा ॥
 अभिनिक्खम्म भवना^१, सुमेधं लोकनायकं ।
 पसन्नचित्तो सुमनो, वन्दयिं तं महायसं ॥
 सम्बुद्धं अभिवादेत्वा, ससंघं तं निमन्तयिं ।
 अधिवासेसि सो धीरो, सुमेधो लोकनायको ॥
 मम धम्मकथं कत्वा, उय्योजेसि महामुनि ।
 सम्बुद्धं अभिवादेत्वा, भवनं मे उपागमिं ॥
 आमन्तयिं परिजनं, सब्बे सन्निपताथ^२ वो^२ ।
 पुब्बण्हसमयं बुद्धो, भवनं आगमिस्सति ॥
 लाभो अम्हं^३ सुलद्धं^३ नो, ये वसाम तव'न्ति के ।
 मयं^४ पि बुद्धसेट्ठस्स, पूजं कस्साम सत्थुनो^४ ॥
 अन्नं पानं पट्टपेत्वा, कालं आरोचयिं अहं ।
 वसीसतसहस्सेहि, उपेसि लोकनायको ॥
 पञ्चङ्गिकेहि^५ तूरियेहि, पच्चुग्गमनमकासहं ।
 सब्बसोण्णमये पीठे, निसीदि पुरिसुत्तमो ॥
 उपरिच्छदनं आसि, सब्बसोण्णमयं^६ तदा ।
 बीजिनियो पवायन्ति, भिक्खुसंघस्स^७ अन्तरे^७ ॥
 पट्टतेन'न्नपानेन^८, भिक्खुसंघ'मतप्पयिं ।
 पच्चेकदुस्सयुगळे, भिक्खुसंघस्स'दासहं ॥
 यं वदन्ति^९ सुमेधो ति^९, लोकाहुतिपटिग्गहं^{११} ।
 भिक्खुसंघे निसीदित्वा, इमा गाथा अभासथ ॥

१. पवना—सी० ।

२-३. वत सुलद्धा—सी० ।

४. सतङ्गिकेहि—सी० ।

५. सोवण्णमयं—सी० ।

६. अनुत्तरं—सी० ।

७. वदेति—सी० ।

२-३. सन्निपतुं तदा—सी० ।

४-५. मयं पि बुद्धसेट्ठं तं पूजयिस्साम
सत्थुनो—सी० ।

६. भिक्खुसंघं—सी० ।

७. बहुना अनि—सी० ।

११-११. सो आहुतीनं पटिग्गहो—सी० ।

यो मे^१ अन्नेन पानेन, सब्बे इमे^२ च तप्पयि^३ ।
 तमहं कित्तयिस्सामि, सुणाथ^४ मम भासतो ॥
 अट्टारसे कप्पसते, देवल्लोके रमिस्सति ।
 सहस्सक्खत्तुं राजा च^५, चक्कवत्ती भविस्सति ॥
 उपपज्जति यं योनिं, देवत्तं अथ मानुसं ।
 सब्बदा^६ सब्बसोवण्णं^७, छदनं धारयिस्सति ॥
 तिसकप्पसहस्सम्हि, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन^८, सत्था लोके भविस्सति ॥
 तस्स धम्मेषु दायादो, ओरसो धम्मनिम्मित्तो ।
 सब्बासवे परिञ्जाय, निब्बायिस्सयि'नासवो ॥
 भिक्खुसंघे निसीदित्वा, सीहुनादं नदिस्सति ।
 चित्तके छत्तं धारेन्ति^९, हेट्ठा छत्तम्हि ड्य्हथ ॥
 सामञ्जं मे अनुप्पत्तं, किलेसा भापिता मया ।
 मण्डपे रुक्खमूले वा, सन्तापो^{१०} मे न विज्जति ॥
 तिसकप्पसहस्सम्हि, यं दानमददि तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, सब्बदानस्सिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, ४१८-२०) ति ॥

5

10

15

अथ भगवा आयस्मन्तं यसं दक्खिणं बाहुं पसारेत्वा "एहि
 भिक्खू" ति आह । वचनसमनन्तरमेव द्रङ्गुलमत्तकेसमस्सु
 अट्टपरिक्खारधरो वस्ससट्ठिकत्थेरो विय अहोसि । सो अत्तनो
 पटिपत्तिं पच्चवेक्खित्वा उदानेन्तो एहिभिक्खुभावप्पत्तितो
 पुरिमावत्थवसेन—

20

B. 298

१. म०—सी० ।

३. सुणाथ—सी० ।

५-५. सब्बसोवण्णमयं तस्स—सी० ।

७. धारेति—सी० ।

२-२. नेव अतप्पयी—सी० ।

४. यं—सी० ।

६. नामेन—सी० ।

८. सन्तापो—सी० ।

११७. सुविलित्तो सुवसनो, सब्बाभरणभूसितो ।

तिस्सो विज्जा अज्झगमिं, कतं बुद्धस्स सासनं" ति—

गाथं अभासि ।

तत्थ सुविलित्तो ति सुन्दरेन कुङ्कुमचन्दनानुलेपनेन विलित्तगतो ।

5 सुवसनो ति सुट्ठु महग्घकासिकवत्थवसनो । सब्बाभरणभूसितो ति सीसूपगादीहि सब्बेहि आभरणेहि अलङ्कृतो । अज्झगमिं ति अधि-
गच्छि । सेसं वुत्तनयमेव ।

॥ यस्तथेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

८. किमिलत्थेरगाथावण्णना

अभिसत्तो व निपतती ति आयस्मतो किमिलत्थेरस्स^१ गाथा ।

का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे

10 पुञ्जामि करोन्तो ककुसन्धस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा
विञ्जुतं पत्तो परिनिब्बुते सत्थरि तस्स धातुयो उद्दिस्स सळल-
मालाहि मण्डपाकारेन पूजं अकासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन तावत्तिसे^२

निब्बत्तित्वा अपरापरं देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे

कपिलवत्थुनगरे साकियराजकुले निब्बत्ति, किमिलोतिस्स नामं

15 अहोसि । सो वयप्पत्तो भोगसम्पत्तिया सम्पन्नो विहरति । तस्स

ब्राणपरिपाकं दिस्वा संवेगजननत्थं अनुपियायं विहरन्तो सत्था

पठमयोब्बने ठितं दस्सनीयं इत्थिरूपं अभिनिम्मिनित्वा पुरतो

दस्सेत्वा पुन अनुक्कमेन यथा जरारोगविपत्तीहि अभिभूता^३ दिस्सति,

तथा अकासि । तं दिस्वा किमिलकुमारो अतिविय संवेगं पकासेन्तो—

१. किम्बिल०—सी० पोत्थके संब्धथ । २. तावत्तिसेसु—सी० ।

३. अभिभूतं—सी० ।

११८. “अभिसत्तो व निपतति वयो,
रूपं अञ्जमिव तथेव सन्तं ।
तस्सेव सतो अविप्पवसतो,
अञ्जस्सेव सरामि अत्तानं” ति—

गाथं अभासि ।

5

तत्थ अभिसत्तो वा ति “त्वं सीघं गच्छ^१ मा^२ तिट्ठा^३” ति^४
देवेहि अनुसिट्ठो आणत्तो विय । “अभिसट्ठोवा^५” ति पि पाठो, “त्वं
लुहुं गच्छा^६” ति^७ केनचि अभिलासापितो विया ति अत्थो । निपतती
ति अतिपतति अभिधावति न^८ तिट्ठति, खणे खणे खयवयं पापुणाती
ति अत्थो । वयो ति बाल्ययोब्बनादिको सरीरस्स अवत्थाविसेसो । 10
इध पनस्स^९ योब्बञ्जं अधिप्पेतं, तं^{१०} हिस्स अभिपतन्तं खीयन्तं
हुत्वा उपट्ठितं । रूपं ति रूपसम्पदा ति वदति । रूपं ति पन सरीरं
“अट्ठि च पटिच्च न्हा^{११}रुं च पटिच्च मंसं च पटिच्च आकासो
परिवारितो रूपं त्वेव सल्लं गच्छती” (म० नि० १.२४०) ति
आदीसु विय । अञ्जमिव तथेव सन्तं ति इदं रूपं यादिसं, सयं 15
तथेव तेनेवाकारेण सन्तं विज्जमानं अञ्जं विय मय्हं उपट्ठाती ति
अधिप्पायो । “तदेव^{१२} सन्तं” ति च केचि पठन्ति । तस्सेव सतो ति
तस्सेव मे अनञ्जस्स सतो समानस्स । अविप्पवसतो^{१३} ति न विप्प-
वसन्तस्स, चिरविप्पवासेन हि सतो अनञ्जं पि अञ्जं विय उपट्ठा ति
इदं पि इध नत्थी ति अधिप्पायो । अञ्जस्सेव सरामि अत्तानं ति 20
इमं मम अत्तभावं अञ्जस्स सत्तस्स विय सरामि उपधारेमि सञ्जा-
नामी ति अत्थो । तस्सेवं अनिच्चतं मनसि करोन्तस्स दळ्हतरो
संवेगो उदपादि, सो संवेगजातो सत्थारं उपसङ्कमित्वा धम्म सुत्वा

15

20

१-१. गच्छमानो—सी० ।

२-२. तिट्ठसि—सी० ।

02

३. अभिसत्तो वा—सी० ।

४-४. गच्छसि—सी० ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

६. पन—सी० ।

७. ‘तं’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

८. तथेव—सी० ।

९. अविप्पवासतो—सी० ।

१०. ति—सी० ।

पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा विपस्सनं पट्टपेत्वा न चिरस्सेव अरहतं
पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

- 5 “निब्बुते ककुसन्धम्हि, ब्राह्मणम्हि वुसीमति ।
गहेत्वा सळलं मालं, मण्डपं कारयिं अहं ॥
तावत्तिसं गतो सन्तो, लभिम्ह व्यम्हमुत्तमं ।
अञ्जे देवेतिरोचामि, पुञ्जकम्मस्सिदं फलं ॥
दिवा वा यदि वा रत्तिं, चङ्कमन्तो ठितो चहं ।
छन्नो सळलपुप्फेहि, पुञ्जकम्मस्सिदं फलं ॥
इमस्मियेव कप्पम्हि, यं बुद्धमभिपूजयिं ।
10 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, १६७) ति ॥

- अरहतं पन पत्वा पि थेरो अत्तनो पुरिमुप्पन्नं अनिच्चतामनसि-
कारं विभावेन्तो तमेव गाथं पच्चुदाहासि । तेनेतं^१ इमस्स थेरस्स
15 अञ्जाव्याकरणं पि अहोसि ।

किमिलत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

६. वज्जिपुत्तत्थेरगाथावण्णना

- रुक्खमूलगहनं पसविकया ति आयस्मतो वज्जिपुत्तत्थेरस्स गाथा ।
का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे विवट्ट-
पनिस्सयं पुञ्जं उपचिन्तन्तो इतो चतुनवुते कप्पे एकं पच्चेकसम्बुद्धं^२
भिक्षाय गच्छन्तं दिस्वा पसन्नमानसो कदलिफलानि अदासि । सो तेन
20 पुञ्ज कम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा अपरापरं पुञ्जानि कत्वा देव-
मनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे वेसालियं लिच्छविराजपुत्तो हुत्वा

निब्बत्ति, वज्जिराजपुत्तत्ता वज्जिपुत्तोत्वेव चस्स समञ्जा अहोसि ।
सो दहरो हुत्वा हत्थिसिक्खादिसिक्खनकाले पि हेतुसम्पन्नताय निस्स-
रणञ्भासयोव हुत्वा विचरन्तो सत्थु धम्मदेसनाकाले विहारं गन्त्वा
परिसपरियन्ते निसिन्नो धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो सत्थु सन्तिके पब्ब-
जित्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्तो च चिरस्सेव छळभिञ्जो अहोसि । 5
तेन वुत्तं अपदाने—

“सहस्सरंसी भगवा, सयम्भू अपराजितो ।
विवेका बुद्धित्वान, गोचरायाभिनिक्खमि ॥
फलहत्थो अहं दिस्वा, उपगच्छि नरासभं ।
पसन्नचित्तो सुमनो, अवटं अददि फलं ॥
चतुन्नवुत्तितो कप्पे, यं फलं अददि तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कर्त बुद्धस्स सासनं” (अप० २, १६७-६८) ति ॥

10

B. 301

छळभिञ्जो पन हुत्वा अपरभागे अचिरपरिनिब्बुते सत्थरि 15
धम्मं सङ्गायितुं सङ्केतं कत्वा महाथेरेसु तत्थ तत्थ विहरन्तेसु एक-
दिवसं आयस्मन्तं आनन्दं सेखंयेव समानं महतिया परिसाय परिवुत्तं
धम्मं देसेन्तं दिस्वा तस्स उपरिमग्गाधिगमाय उस्साहं जनेन्तो—

११९. “रुक्खमूलगहनं पसविकय,
निब्बानं हृदयस्मि ओपिय ।
भाय गोतम मा च पमादो,
किं ते विळ्ळिविळ्ळिका करिस्सती” ति—

20

गार्थं अभासि ।

तत्थ रुक्खमूलगहनं ति रुक्खमूलभूतं गहनं, गहनं हि अत्थि,
न रुक्खमूलं, रुक्खमूलं च अत्थि, न गहनं, तेसु रुक्खमूलगगहणेन 25

- ठानस्स छायासम्पन्नताय वातातपपरिस्सयाभावं दस्सेति । गहन-
 गगहणेन निवातभावेन वातपरिस्सयाभावं^१ जनसम्बाधाभावं च
 दस्सेति, तदुभयेन च भावनायोग्यतं । पसविकया ति उपगन्त्वा ।
 निब्बानं हृदयस्मि ओपिया ति “एवं मया पटिपज्जित्वा निब्बानं
 5 अधिगन्तब्बं” ति निब्बुत्तिं हृदये ठपेट्वा चित्ते करित्वा । भाया ति
 लक्खणूपनिज्झानेन भाय, विपस्सनाभावनासहितं मग्गभावनं
 भावेहि । गोतमा ति धम्मभण्डागारिकं गोत्तेन आलपति । मा च
 पमादो ति अधिकुसलेसु धम्मेसु मा पमादं आपज्जि । इदानि यादिसो
 थेरस्स पमादो, तं पटिक्खेपवसेन दस्सेन्तो “किं ते बिळिबिळिका
 10 करिस्सती” ति आहु । तत्थ बिळिबिळिका ति विळिविळिकिरिया,
 बिळिबिळी ति सद्पवत्ति यथा निरत्थका, एवं बिळिबिळिका-
 सदिसा जनपञ्चत्तिं किं ते करिस्सति कीदिसं अत्थं तुय्हं साधेति,
 तस्मा जनपञ्चत्तिं^२ पहाय सदत्थपसुतो होही ति ओवादं अदासि ।

B. 302

- तं सुत्वा अञ्जेहि वुत्तविसगन्धवायनवचनेन^३ संवेगजातो
 15 बहुदेव रत्तिं चङ्कमेन वीतिनामेन्तो विपस्सनं उस्सुक्कापेट्वा सेनासनं
 पविसित्वा मञ्चके निपन्नमत्तो व अरहत्तं पापुणि ।

वज्जिपुत्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१०. इसिदत्तत्थेरगाथावण्णना

- पञ्चक्खन्धा परिज्जाता ति आयस्मतो इसिदत्तत्थेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 विवट्टूपनिस्सयं पुञ्जं उपचिनन्तो विपस्सिस्स भगवतो काले
 20 कुलगेहे निब्बत्तित्वा विज्जुतं पत्तो एकदिवसं भगवन्तं रथियं
 गच्छन्तं दिस्वा पसन्नमानसो मधुरं आमोदफलं अदासि । सो तेन

१. वा तं परिस्सयानावं—सी० ।

२. जनसञ्जाति—सी० ।

३. वुत्तविपस्सना गन्धवासनपवनेन—सी० ।

पुञ्जकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा अपरापरं पुञ्जानि कत्वा
देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे अवन्तिरट्ठे वड्डुगामे अञ्ज-
तरस्स सत्थवाहस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, इसिदत्तोतिस्स नामं
अहोसि । सो वयप्पत्तो मच्छिकासण्डे चित्तस्स गहपतिनो अदिट्ठसहायो
हुत्वा तेन बुद्धगुणे लिखित्वा पेसितसासनं पटिलभित्वा सासने 5
सञ्जातप्पसादो थेरस्स महाकच्चायनस्स^१ सन्तिके पब्बजित्वा विपस्सनं
आरभित्वा न चिरस्सेव छळभिञ्जो अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

“सुवण्णवण्णं सम्बुद्धं, आहुतीनं पटिग्गहं ।

रथियं पटिपज्जन्तं, आमोदमददिं^२ फलं^२ ॥

एकनवुत्तितो कप्पे, यं फलं अददिं तदा ।

दुग्गति नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ८७) ति ॥

छळभिञ्जो पन हुत्वा “बुद्धपट्टानं गमिस्सामी” ति थेरं
आपुच्छित्वा अनुक्कमेन मज्झिमदेसं गन्त्वा सत्थारं उपसङ्कमित्वा 15
वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो “कच्चि भिक्खु खमनीयं, कच्चि
यापनीयं” ति आदिना सत्थारा कतपटिसन्थारो पटिवचनमुखेन
भगवा तुम्हाकं सासनं उपगतकालतो पट्टाय मय्हं सब्बदुक्खं अपगतं,
सब्बो परिस्सयो वूपसन्तो” ति पवेदनवसेन अञ्जं व्याकरोन्तो—

१२०. “पञ्चक्खन्धा परिञ्जाता, तिट्ठन्ति छिन्नमूलका ।

दुक्खक्खयो अनुप्पत्तो, पत्तो मे आसवक्खयो” ति—

गाथं अभासि ।

तत्थ पञ्चक्खन्धा परिञ्जाता ति पञ्च पि मे उपादानक्खन्धा
विपस्सनापञ्जासहिताय मग्गपञ्जाय “इदं दुक्खं, एत्तकं दुक्खं,
न इतो भिय्यो” ति सब्बसो परिच्छिज्ज आता, न तेसु किञ्चि पि 25
परिञ्जातब्बं अत्थी ति अधिप्पायो । तिट्ठन्ति छिन्नमूलका ति

सब्बसो परिञ्चातत्ता एव तेसं अविज्जातण्हादिकस्स मूलस्स समुच्छि-
 न्नात्ता अरियमग्गेन पहीनत्ता यावचरिमचित्तिनिरोधा ते तिष्ठन्ति ।
 दुक्खक्खयो अनुप्पत्तो ति छिन्नमूलकत्तायेव च नेसं वट्टदुक्खस्स खयो
 परिक्खयो अनुप्पत्तो, निब्बानं अधिगतं । पत्तो मे आसवक्खयो
 5 ति कामासवादीनं सब्बेसं आसवानं खयन्ते अभिगन्तव्वताय “आसव-
 क्खयो” ति लद्धनामं अरहुत्तं पत्तं पटिलद्धं ति अत्थो । केचि पन
 अन्तिमायं समुस्सयो” ति पठन्ति । निब्बानस्स अधिगतत्तायेव
 अयं मम समुस्सयो अत्तभावो अन्तिमो सब्बपच्छिमको, नत्थि दानि
 पुनब्भवो ति अत्थो । यं पन तत्थ तत्थ अवुत्तं, तं हेट्ठा वुत्तनयत्ता
 10 उत्तानं येवा ति ।

इसिदत्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

द्वादसमवग्गवण्णना निट्ठिता ।

निट्ठिता च परमत्थदीपनियं थेरगाथावण्णनायं

वीसाधिकसत्तत्थेरगाथापटिमण्डितस्स

एककनिपातस्स अत्थवण्णना ।

२. दुकनिपात

१. पठमवग्गो

१. उत्तरत्थेरगाथावण्णना

दुकनिपाते नत्थि कोचि भवो निच्चो ति आदिका आयस्मतो
 उत्तरत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो 01
 तत्थ तत्थ भवे विवट्टपनिस्सयं पुञ्जं उपचिनन्तो सुमेधस्स भगवतो
 काले विज्जाधरो हुत्वा आकासेन विचरति । तेन च समयेन सत्था
 तस्स अनुगण्हनत्थं वनन्तरे अञ्जतरस्मिं रुक्खमूले निसीदि छब्ब- 5
 ण्णबुद्धरंसियो विस्सज्जेन्तो । सो अन्तलिक्खेन गच्छन्तो भगवन्तं
 दिस्वा पसन्नचित्तो आकासतो ओरुह्य सुविसुद्धेहि विपुलेहि
 कणिकारपुप्फेहि भगवन्तं पूजेसि, पुप्फानि बुद्धानुभावेन सत्थु उपरि 01
 छत्ताकारेन अट्ठंसु, सो तेन भिय्योसो मत्ताय पसन्नचित्तो हुत्वा
 अपरभागे कालं कत्वा तावत्तिसे निब्बत्तित्वा उठ्ठारं दिब्बसम्पत्ति 10
 अनुभवन्तो यावतायुकं तत्थ ठत्वा ततो चुतो देवमनुस्सेसु संसरन्तो
 इमस्मिं बुद्धुप्पादे राजगहे ब्राह्मणमहासालपुत्तो हुत्वा निब्बत्ति,
 उत्तरोतिस्स नामं अहोसि । सो विञ्जुतं पत्तो ब्राह्मणविज्जासु
 निप्फत्तिं गन्त्वा जातिया रूपेण विज्जाय वयेन सीलाचारेण च 15
 लोकस्स सम्भावनीयो जातो । तस्स तं सम्पत्तिं दिस्वा वस्सकारो
 मगधमहामत्तो अत्तनो धीतरं दातुकामो हुत्वा अत्तनो अधिप्पायं
 पवेदेसि । सो निस्सरणज्झासयताय तं पटिक्खित्वा कालेन कालं
 धम्मसेनापत्तिं पयिरुपासन्तो तस्स सन्तिके धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो
 पब्बजित्वा वत्तसम्पन्नो हुत्वा थेरं उपट्ठहति ।

तेन च समयेन थेरस्स अञ्जतरो आबाधो उप्पन्नो, तस्स भेसज्ज- 20
 त्थाय उत्तरो सामणेरो पातो वपत्तचीवरमादाय विहारतो निक्खन्तो

B. 305

- अन्तरामगो तळाकस्स तीरे पत्तं ठपेत्वा उदकसमीपं
 गन्त्वा मुखं धोवति । अथ अञ्जतरो उमङ्गचोरो आरक्खपुरिसेहि
 अनुबद्धो अगगद्वारेनेव नगरतो निक्खमित्वा पलायन्तो अत्तना
 गहितं रतनभण्डिकं सामणेस्स पत्ते पक्खिपित्वा पलायि । सामणेरो
 5 पत्तसमीपं उपगतो । चोरं अनुबन्धन्ता राजपुरिसा सामणेस्स पत्ते
 भण्डिकं दिस्वा “अयं चोरो, इमिना चोरियं कतं” ति सामणेरं
 पच्छाबाहं बन्धित्वा वस्सकारस्स ब्राह्मणस्स दस्सेसुं । वस्सकारो
 च तदा रञ्जो विनिच्छये नियुत्तो हुत्वा छेज्जभेज्जं अनुसासति ।
 सो “पुब्बे मम वचनं नादियि, सुद्धपासण्डियेसु पब्बजी” ति च
 10 बद्धाघातत्ता कम्मं असोधेत्वाव जीवन्तमेव तं सूले उत्तासेसि ।

- अथस्स भगवा आणपरिपाकं ओलोकेत्वा तं ठानं गन्त्वा
 विप्फुरन्तहत्थनखमणिमयूखसम्भिन्नसिताभताय पग्घरन्तजातिहिङ्गुल-
 कसुवण्णरसधारं विय जालागुण्थितमुदुतलुनदीघङ्गुलिहत्थं उत्तरस्स
 सीसे ठपेत्वा “उत्तर, इदं ते पुरिमकम्मस्स फलं उप्पन्नं, तत्थ तया
 15 पच्चवेक्खणबलेन अधिवासना कातब्बा” ति वत्वा अज्झासयानुरूपं
 धम्मं देसेसि । उत्तरो अमताभिसेकसदिसेन सत्थु हत्थसम्फस्सेन
 सञ्जातप्पसादसोमनस्सताय उळारं पीतिपामोज्जं पटिलभित्वा
 यथापरिचितं विपस्सनामगं समारूळ्हो आणस्स परिपाकं गतत्ता
 सत्थु च देसनाविलासेन तावदेव मग्गपटिपाटिया संब्बकिलेसे खेपेत्वा
 20 छळभिञ्जो अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

- “सुमेधो नाम सम्बुद्धो, बात्तिसवरलक्खणो ।
 विवेककामो भगवा, हिमवन्तमुपागमि ॥
 अज्झोगाहेत्वा हिमवन्तं, अग्गो कारुणिको मुनि ।
 पल्लङ्गं आभुजित्वान, निसीदि परिसुत्तमो ॥
 25 विज्जाधरो तदा आसिं, अन्तलिक्खचरो अहं ।
 तिसूलं सुगतं गय्ह, गच्छामि अम्बरे तदा ॥

पब्बतगो यथा अग्नि, पुण्णमायेव^१ चन्दिमा ।
 वनं ओभासते बुद्धो, सालराजा व फुल्लितो ॥
 वनग्गा निक्खमित्वान, बुद्धरंसीभिधावरे ।
 नळग्गिवण्णसङ्कासा, दिस्वा चित्तं पसादयि ॥
 विचिनं अद्दसं पुप्फं, कणिकारं देवगन्धिकं ।
 तीणि पुप्फानि आदाया बुद्धसेट्ठमपूजयि ॥
 बुद्धस्स आनुभावेन, तीणि पुप्फानि मे तदा ।
 उद्धवण्टा अधोपत्ता, छायां कुब्बन्ति सत्थुनो ॥
 तेन कम्मेन सुकतेन, चेतनापणिधीहि च ।
 जहित्वा मानुसं देहं, तावतिसमगच्छहं ॥
 तत्थ मे सुकतं व्यम्हं, कणिकारी ति आयति ।
 सट्ठियोजनमुब्बेधं, तिसयोजनवित्थतं ॥
 सहस्सकण्डं सतभेण्डु, धजालु हरितामयं ।
 सतसहस्सनिय्यूहा^२, व्यम्हे पातुभविंसु^३ मे ॥
 सोण्णमया^४ मणिमया, लोहितङ्कमया पि च ।
 फलिका पि च पल्लङ्का, येनिच्छका यदिच्छका ॥
 महारहं च सयनं, तूलिका विकतीयुतं ।
 उद्धलोमि च एकन्तं, बिम्बोहनसमायुतं ॥
 भवना निक्खमित्वान, चरन्तो देवचारिकं ।
 यथा इच्छामि^५ गमनं, देवसङ्घपुरक्खतो ॥
 पुप्फस्स हेट्ठा तिट्ठामि, उपरिच्छदनं मम ।
 समन्ता योजनसतं, कणिकारेहि द्वादितं ॥
 सट्ठितूरियसहस्सानि, सायं पातं उपट्ठुं ।
 परिवारेन्ति मं निच्चं, रत्तिन्दिवमतन्दिता ॥
 तत्थ नच्चेहि गीतेहि, ताळेहि वादितेहि च ।
 रमामि खिड्डा रतिया, मोदामि कामकामहं ॥

B. 306

5

10

15

20

25

१. पुण्णमासेव—सी० ।

२. पातुरहंसु—सी० ।

३. गच्छामि—सी० ।

४. सतसहस्सानिय्यूहानि—सी० ।

५. सोवणमया—सी० ।

B. 307

- तत्थ भुत्वा पिबित्वा च, मोदामि तिदसे तदा ।
 नारीगणेहि सहितो, मोदामि व्यम्हमुत्तमे ॥
 सतानं पञ्चवखत्तुं च, देवरज्जमकारयिं ।
 सतानं तीणिवखत्तुं च, चक्कवत्ती अहोसहं ।
 5 पदेसरज्जं विपुलं, गणनातो असङ्खियं ॥
 भवे भवे संसरन्तो, महाभोगं लभामहं ।
 भोगे मे ऊनता नत्थि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 दुवे भवे संसरामि, देवतो अथ मानुसे ।
 अञ्जं गतिं न जानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 10 दुवे^१ कुले^१ पजायामि, खत्तिये चा पि ब्राह्मणे ।
 नीचे कुले न जानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 हत्थियानं अस्सयानं, सिविकं सन्दमानिकं ।
 लभामि सब्बमेवेतं, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 दासीगणं दासगणं, नारियो समलङ्कता^२ ।
 15 लभामि सब्बमेवेतं, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 कोसेय्यकम्बलियानि, खोमकप्पासिकानि च ।
 लभामि सब्बमेवेतं, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 नववत्थं नवफलं, नवगगरसभोजनं ।
 लभामि सब्बमेवेतं, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 20 इमं खाद इमं भुञ्ज, इमम्हि सयने सय ।
 लभामि सब्बमेवेतं, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 सब्बत्थ पूजितो^३ होमि, यसो अच्चुगगतो मम ।
 महापक्खो सदा होमि, अभेज्जपरिसो सदा^४ ।
 आतीनं उत्तमो होमि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 25 सीतं उण्हं न जानामि, परिळाहो न विज्जति ।
 अथो चेतसिकं दुक्खं हृदये मे न विज्जति ॥

१-१ यत्थ पच्छा—सी० ।

३. पूजियो—सी० ।

२. च अलङ्कता—सी० ।

४. तदा—सी० ।

सुवण्णवण्णो हुत्वान, संसराणि भवाभवे ।
 वेवण्णियं न जानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 देवल्लोका चवित्त्वान, सुक्कमूलेन चोदितो ।
 सावत्थियं पुरे जातो, महासाले सुअड्डुके ॥
 पञ्च कामगुणे हित्वा, पब्बजिं अनगारियं ।
 जातिया सत्तवस्सोहं, अरहत्तमपापुणि ॥
 उपसम्पादयी बुद्धो, गुणमञ्जाय चक्खुमा ।
 तरुणो पूजनीयोहं, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 दिब्बचक्खु विसुद्धं मे, समाधिकुसलो अहं ।
 अभिञ्जापारमिप्पत्तो, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 पटिसम्भिदा अनुप्पत्तो, इद्धिपादेसु कोविदो ॥
 धम्मेषु पारमिप्पत्तो, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 तिसकप्पसहस्समिह, यं बुद्धमभिपूजयिं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, १६८-१७१) ति ॥

B. 308

5

10

15

छळभिञ्जो पुन हुत्वा सूलतो उट्ठहित्वा परानुद्दयाय आकासे ठत्वा
 पाटिहारियं दस्सेसि । महाजनो अच्छरियम्भुतचित्तजातो अहोसि ।
 तावदेवस्स वणो संरुळ्ळिह, सो भिक्खूहि “आवुसो, तादिसं दुक्खं
 अनुभवन्तो कथं त्वं विपस्सनं अनुयुञ्जितुं असक्खी” ति पुट्ठो “पगेव 20
 मे१, आवुसो, संसारे आदीनवो, सङ्खारानं च सभावो सुदिट्ठो, एवाहं
 तादिसं दुक्खं अनुभवन्तो पि असक्खिं विपस्सनं वड्ढेत्वा विसेसं
 अधिगन्तुं” ति दस्सेन्तो—

१२१. “नत्थि कोचि भवो निच्चो, सङ्खारा वा पि सस्सता ।

उप्पज्जन्ति च ते खन्धा, चवन्ति अपरापरं ॥

25

१२२. एतमादीनवं अत्वा, भवेनमिह अनत्थिको ।

निस्सटो सब्बकामेहि, पत्तो मे आसक्खयो” ति—

इमं गाथाद्वयं अभासि ।

B. 309

तत्थ नत्थि कोचि भवो निच्चो ति कम्मभवो उपपत्तिभवो
 कामभवो रूपभवो अरूपभवो सञ्जीभवो असञ्जीभवो नेवसञ्जी-
 नासञ्जीभवो एकवोकारभवो चतुवोकारभवो पञ्चवोकारभवो ति
 5 एवं भेदो, तत्था पि हीनो मज्झिमो उक्कट्टो दीघायुको सुखबहुलो
 वोमिस्ससुखदुक्खो ति एवंविभागो^१ योकोचि निच्चो ध्रुवो थिरो
 अपलोकियधम्मो नत्थि तं तं कारणं पटिच्च समुप्पन्नत्ता । यस्मा
 च एतदेवं, तस्मा सङ्खारा वा पि सस्सता नत्थी ति योजना ।
 पच्चयेहि सङ्खतत्ता “सङ्खारा” ति लद्धनामे हि पञ्चक्खन्धे उपादाय
 10 भवसमञ्जाय सङ्खारा व^२ हुत्वा सम्भूता जरामरणेन च विपरिणमन्ती
 ति असस्सता विपरिणामधम्मा । तथा हि ते^३ “सङ्खारा” ति
 वुच्चन्ति । तेनाह उप्पज्जन्ति च ते खन्धा, चवन्ति अपरापरं ति ।
 ते भवपरियायेन सङ्खारपरियायेन^४ च वुत्ता पञ्चक्खन्धा यथापच्चयं
 अपरापरं उप्पज्जन्ति, उप्पन्ना च जराय परिपीळिता हुत्वा चवन्ति
 15 परिभिज्जन्ती ति अत्थो । एतेन “भवो, सङ्खारा” ति च लद्धवोहारा
 पञ्चक्खन्धा उदयव्वयसभावा ति दस्सेति^५ । यस्मा तिलक्खणं आरो-
 पेत्वा सङ्खारे सम्मसन्तस्स तयो पि भवा आदित्तं विय सङ्खते^६
 आदीनवं दोसं पगेव विपस्सनापञ्जाय जानित्वा अनिच्चलक्खणेहि
 दिट्ठा सङ्खारा दुक्खानत्ता विभूततरा उपट्ठहन्ति, तेनाह भगवा
 20 “यदनिच्चं तं दुक्खं, यं दुक्खं तदनत्ता” (सं० नि० २, १९) ति ।

यस्मा तिलक्खणं आरोपेत्वा सङ्खारे सम्मसन्तस्स तयो पि भवा
 आदित्तं विय अगारं सम्पटिभया^७ उपट्ठहन्ति, तस्मा आह “भवेनहि

१. एवञ्चिभवो एवं हि भवो—सी० २. च—सी० ।

३. ‘सङ्खतत्ता सङ्खारा ति लद्धनामे ४. सी० पोत्थके नत्थि ।

हि पच्चक्खन्धे उपादाय’ सी० ५. सी० पोत्थके नत्थि ।

पोत्थके अधिको पाठो । ६. सङ्खतं—सी० ।

७. सम्पटिभयं—सी० ।

अनत्थिको” ति । एवं पन सब्बसो भवेहि विनिवत्तियमानस्स कामेसु अपेक्खाय लेसो पि न सम्भवतियेव, तेनाह “निस्सटो सब्ब-
कामेहि” ति, अम्ही ति योजना । मानुसेहि विय दिब्बेहि पि कामेहि निवत्तितच्चित्तोस्मी ति अत्थो । पत्तो मे आसवक्खयो ति यस्मा एवं सुपरिमज्जितसङ्खारो भवेसु सुपरिदिट्ठादीनवो कामेसु च 5
अनासत्तमानसो तस्मा सूलमत्थके निसिन्नेनापि मे^१ मया पत्तो अधिगतो आसवक्खयो निब्बानं अरहत्तं चा ति । अञ्जेहि च सब्बह्म-
चारीहि अप्पत्तमानसेहि तदधिगमाय उस्साहो करणीयो ति भिक्खूनं ओवादमदासि ।

B. 310

उत्तरत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

२. पिण्डोलभारद्वाजत्थेरगाथावण्णना

नयिदं अनयेना ति आदिका आयस्मतो पिण्डोलभारद्वाज- 10
त्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले सीह्योनियं निब्बत्तित्वा पब्बतगुहायं विहरति । भगवा तस्स अनु-
गहं कातुं गोचराय पक्कन्तकाले सयनगुहं पविसित्वा निरोधं समापज्जित्वा निसीदि । सीहो गोचरं गहेत्वा निवत्तो गुहाद्वारे 15
भगवन्तं दिस्वा हट्ठतुट्ठो जलजथलजपुप्फेहि पूजं कत्वा चित्तं पसादेन्तो भगवतो आरक्खत्थाय अरञ्जे वाळ्ळमिगे अपनेतुं तीसु वेलासु सीहनादं नदन्तो बुद्धगहाय^२ सतिया अट्ठसि । यथा पठम-
दिवसं, एवं सत्ताहं पूजेसि । भगवा सत्ताहच्चयेन निरोधा वुट्ठहित्वा “वत्तिस्सति इमस्स एत्तको उपनिस्सयो” ति तस्स पस्सन्तस्सेव आकासं पक्खन्दित्वा विहारमेव गतो । सीहो पालिलेय्यकहत्थी^३ विय 20
बुद्धवियोगदुक्खं अधिवासेतुं असक्कोन्तो कालं कत्वा हंसवतीनगरे

१. चे—सी० ।

२. बुद्धगताय—सी० ।

३. पारलेय्यक हत्थी—सी० ।

- महाभोगकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो नगरवासीहि सद्धिं विहारं
गतो धम्मदेसनं सुत्वा सत्ताहं महादानं पवत्तेत्वा यावजीवं पुञ्ञानि
कत्वा अपरापरं देवमनुस्सेसु संसरन्तो अम्हाकं भगवतो काले
कोसम्बियं रञ्ञो उतेनस्स पुरोहितपुत्तो हुत्वा निब्बत्ति भारद्वाजो
5 नाम नामेन । सो वयप्पत्तो तथो वेदे उग्गहेत्वा पञ्च माणवकसतानि
मन्ते वाचेन्तो महग्घसभावेन अननुरूपाचारत्ता^१ तेहि परिच्चज्ज-
न्तो राजगहं गन्त्वा भगवतो भिक्खुसंघस्स च लोभसक्कारं दिस्वा
सासने पब्बजित्वा भोजने अमत्तञ्चू हुत्वा विचरन्तो सत्थारा
B. 311 उपायेन मत्तञ्चुताय पतिट्ठापितो विपस्सनं पट्टपेत्वा न चिरस्सेव-
10 छल्लभिञ्ञो अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

- “मिगलुद्दो पुरे आसिं, विपिने विचरं तदा ।
अदसं विरजं बुद्धं, सब्बधम्मान पारगुं ॥
पियालफलमादाय, बुद्धसेट्ठस्स^२ दासहं ।
पुञ्ञवक्खेत्तस्स वीरस्स^१ पसन्नो सेहि पाणिभि ॥
15 एकत्तिसे इतो कप्पे, यं फलं अददिं तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ७९) ति ॥

- छल्लभिञ्ञो पन हुत्वा “भगवतो सम्मुखा यं सावकेहि पत्तब्बं,
20 तं मया पत्तं” ति, भिक्खुसंघे च “यस्स मग्गे वा फले वा कल्ल्हा
अत्थि, सो मं पुच्छतू” ति सीहनादं नदि । तेन तं भगवा “एतदग्गं,
भिक्खवे, मम सावकानं भिक्खूनं सीहनादिकानं यदिदं पिण्डोल-
भारद्वाजो” (अं० नि० १, २३) ति एतदग्गे ठपेसि । सो एकदिवसं
अत्तनो सन्तिकं उपगतं गिहिकाले सहायभूतं मच्छरिं मिच्छादिट्ठि-
25 ब्राह्मणं अनुकम्पमानो तस्स दानकथं कथेत्वा तेन च “अयं मम

धनं विनासेतुकामो' ति भकुटिं कत्वा पि "तुय्हं एकभत्तं देमी"
ति वुत्ते "तं संघस्स देहि मा मय्हं" ति संघस्स परिणामेसि । पुन
ब्राह्मणेन "अयं मं बहूनां दापेतुकामो" ति अप्पच्चये पकासिते
दुतियदिवसं धम्मसेनापतिना संघगताय दक्खिणाय महप्फलभावप्प-
कासनेन तं पसादेत्वा "अयं ब्राह्मणो 'अहारगेधेन मं दीने नीयोजेसी' २५
ति मञ्जति^१, आहारस्स पन मया सब्बसो परिञ्जातभावं न
जानाति, हन्द नं जानापेमी" ति—

१२३. नयिदं अनयेन जीवितं,
नाहारो हृदयस्स सन्तिको ।
आहारद्वितिको समुस्सयो, 10
इति दिस्वान चरामि एसनं ।

१२४. पङ्कोति हि नं अवेदयुं,
यायं वन्दनपूजना कुलेसु ।
सुखुमं सल्लं दुरुब्बहं,
सक्कारो कापुरिसेन दुज्जहो" ति— B. 312 15

गाथाद्वयं अभासि ।

तत्थ नयिदं अनयेन जीवितं ति इदं मम जीवितं^२ अनयेन
अजायेन^३ वेळुदानपुप्फदानादिअनेसनाय न होति जीवितनिकन्तिया
अभावतो । नाहारो हृदयस्स सन्तिको ति आहारो च आहरियमानो
मग्गफलञ्जाणं विय हृदयस्स चित्तस्स सन्तिकरो न होति, केवलं 20
पन सज्जुकं खुदापटिघातमत्तं करोती ति अधिप्पायो । अथ वा
नाहारो हृदयस्स सन्तिको ति आहारो रसतण्हावत्थु मे हृदयस्स
सन्तिको आसत्तो न होति रसतण्हाय एव अभावतो । "सन्तिके" ति
पि पठन्ति । यो^४ हि^४ आहारगिद्धो लाभसक्कारप्पसुतो विचरति,
तस्स आहारो हृदयस्स सन्तिके^५ नाम अभिण्हं मनसिकातब्बतो । 25

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. 'जीविका' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४-४. गिही—सी० ।

५. सन्तिको—सी० ।

- यो पन परिञ्जाताहारो, सो तत्थ पहीनच्छन्दरागो, न तस्साहारो हृदयस्स सन्तिके नाम “कथं नु, खो, लभेय्यं” ति आदिमनसिकरणस्सेव अभावतो । यदि हि जीवितनिकन्ति आहाररसतण्हा च नत्थि, अथ कस्मा पिण्डाय चरसी ति अनुयोगं मनसि कत्वा आह
- 5 “आहारट्टितिको समुस्सयो, इति दिस्वान चरामि एसनं” ति । आहारो भोजनं ठिति ठानं पच्चयो एतस्सा ति आहारट्टितिको । “आहार-पटिबद्धवुत्तिको समुस्सयो कायो” इति दिस्वान एवं अत्वा इममत्थं बुद्धियं ठपेत्वा चरामि एसनं, भिक्खापरियेसनं करोमी ति अत्थो ।

- पच्चयनिमित्तं कुलानि उपसङ्कमन्तो तत्थ वन्दनपूजनाहि
- 10 लाभसक्कारेहि च बज्झती ति एवं मादिसेसु न चिन्तेतब्बं ति दस्सेन्तो “पङ्को” ति गाथं अभासि । तस्सत्थो— या अयं पच्चय-निमित्तं उपगतानं पब्बजितानं कुलेसु गेहवासीसु पवत्तिस्सति गुणसम्भावना पूजना च, यस्मा तं अभावितत्तानं ओसीदापनट्ठेन मलीनभावकरणेन^१ च पङ्को कद्दमो ति बुद्धादयो अवेदयुं अब्भञ्जासुं
- B. 313 15 पवेदेसुं वा, तस्मा सा^२ सप्पुरिसानं बन्धाय^३ न होति सक्कारासाय पगेव पहीनत्ता । असप्पुरिसस्स पन सक्कारासा दुविञ्जेय्यसभावताय पीळाजननतो अन्तो तुदनतो उद्धरितुं असक्कुणेय्यतो च सुखुमं सल्लं दुरुब्बहं । ततो एव तेन सक्कारो कापुरिसेन दुज्जहो दुरुब्बहेय्यो तस्स पहानपटिपत्तिया अप्पटिपज्जनतो^४, सक्कारासा-
- 20 पहानेन पहीनो^५ होती ति । तं सुत्वा ब्राह्मणो थेरो अभिप्पसन्नो अहोसि ।

पिण्डोलभारद्वाजत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१. फलितभावकारणेन—सी० ।

२. बुद्धादीनं—सी० ।

३. पहीना—सी० ।

४. ‘आ सा’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

५. पटिपज्जनतो—सी० ।

३. वल्लियत्थेरगाथावण्णना

मक्कटो पञ्चद्वारायं^१ ति आदिका आयस्मतो वल्लियत्थेरस्स
गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ
भवे पुञ्जानि उपचिनन्तो इतो एकत्तिसे कप्पे कुलगेहे निब्बत्तित्वा
विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं केनचिदेव करणीयेन अरञ्जं गतो तत्थ
नारदं नाम पच्चकसम्बुद्धं रुक्खमूले वसन्तं दिस्वा पसन्नमानसो 5
नळ्हेहि सालं कत्वा तिणेहि छादेत्वा अदासि । चङ्कमनट्ठानं चस्स
सोधेत्वा वालुका ओकिरित्वा अदासि । सो तेन पुञ्चकम्मेन देव-
मनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं ब्राह्मणमहासालस्स
पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, वल्लियोत्तिस्स नामं अहोसि । सो वयप्पत्तो
योब्बनमनुप्पत्तो इन्द्रियवसिको हुत्वा विचरन्तो कल्याणमित्तसंसग्गेन 10
भगवन्तं उपसङ्कमित्वा धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा विपस्सनं
पट्टपेत्वा न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“हिमवन्तस्साविदूरे, हारितो नाम पब्बतो ।
सयम्भू नारदो नाम, रुक्खमूले वसी तदा ॥
नळागारं करित्वान, तिणेन छादयिं अहं । 15
चङ्कमं सोधयित्वान, सयम्भुस्स अदासहं ॥
तेन कम्मेन सुकतेन, चेतनापणिधीहि च ।
जहित्वा मानुसं देहं, तावत्तिसमगच्छहं ॥
तत्थ मे सुकतं व्यम्हं नळकुटिकनिम्मितं^२ ।
सट्ठियोजनमुब्बेधं, तिसयोजनवित्थतं ॥
चतुद्दसेसु कप्पेसु, देवलोके रमिं अहं ।
एकसत्तित्तिक्खत्तुं च, देवरज्जमकारयिं ॥
चतुत्तिसत्तिक्खत्तुं च, चक्कवत्ती अहोसहं ।
पदेसरज्जं विपुलं, गणनातो असङ्खियं ॥

15

B. 314

20

- धम्मपासादमारुह, सब्बाकारवरूपमं^१ ।
 यदिच्छकाहं विहरे^२, सक्कपुत्तस्स सासने ॥
 एकत्तिसे इतो कप्पे, यं कम्ममकरिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, नळकुटियिदं^३ फलं ॥
 5 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, ७८-७९) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा पुथुज्जनकाले अत्तनो चित्तस्स रूपादि-
 आरम्मणेषु यथाकामप्पवत्तिया^४, इदानीं अरियमग्गेन^५ निग्गहित-
 भावस्स च विभावनेन अञ्जं व्याकरोन्तो—

- 10 १२५. "मक्कटो पञ्चद्वारायं, कुटिकायं पसक्किय ।
 द्वारेण अनुपरियेति, घट्टयन्तो मुहुं मुहुं ॥
 १२६. "तिट्ठ मक्कट मा धावि, न हि ते तं यथा पुरे ।
 निग्गहीतोसि पञ्जाय, नेव दूरं गमिस्ससी" ति—

गाथाद्वयं अभासि ।

- 15 तत्थ घट्टयन्तो ति अत्तनो लोलभावेन रुक्खस्स अञ्जं साखं
 मृश्चित्वा अञ्जस्स गहणेन अनेकवारं तत्थ रुक्खं चालेन्तो फलूपभोग-
 २१ मक्कटो^६ विय तेन तेन चक्खादिद्वारेण रूपादिआरम्मणेषु अञ्जं
 मुश्चित्वा अञ्जं गण्हन्तो चित्तसन्तानस्स समादानवसेन निच्चलं
 B. 315 ठातुं अप्पदानेन^७ अभिक्खणं घट्टयन्तो चालेन्तो तस्मिंयेव
 20 रूपादिआरम्मणे अनुपरिवत्तति यथाकामं विचरति । वत्तमान-
 समीपताय चेत्य वत्तमानवचनं । एवं अनुपरियन्तो च
 तिट्ठ मक्कट मा धावि त्वं चित्तमक्कट इदानीं तिट्ठ मा धावि, इतो
 पट्ठाय ते धावितुं न सक्का, तस्मा न हि ते तं यथा पुरे यस्मा

१. ०रूपं—सी० ।

२. नळकुटिका इदं—सी० ।

३. 'तं' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

४. अप्पहोन्तो—सी० ।

५. विचरे—सी० ।

६. ०प्पवत्तताय—सी० ।

७. फलूपगो मक्कटो—सी० ।

तं अत्तभावगेहं पुब्बे विय न ते सेवितं पिहितद्वारभावतो, किञ्च निग्गहीतोसि पञ्जाय सयं च इदानी मग्गपञ्जाय किलेसाभिसङ्खार-
सङ्खातानं पादानं छेदनेन अच्चन्तिकं निग्गहं पत्तोसि, तस्मा
नेव दूरं गमिस्ससि इतो अत्तभावतो दूरं दुतियादिअत्तभावं नेव
गमिस्ससि यावचरिमकचित्तं^१ एव ते गमनं ति दस्सेति । “नेतो^२ 5
दूरं” ति पि पाठो, सो एवत्थो ।

वत्तियत्थेरगाथावण्णना निद्विता ।

४. गङ्गातीरियत्थेरगाथावण्णना

तिण्णं मे तालपत्तानं ति आदिका^३ आयस्मतो गङ्गातीरिय-
त्थेरस्स गाथा । का उत्पत्ति ? अयं किर पदुमुत्तरस्स भगवतो
काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो सासने अभिप्पसन्नो हुत्वा
भिक्षुसंघस्स पानीयमदासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके 10
निब्बत्तित्वा अपरापरं पुञ्जानि कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो
इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं अञ्जतरस्स गहपतिस्स पुत्तो हुत्वा
निब्बत्ति, “दत्तो” तिस्स नामं अहोसि । सो वयप्पत्तो घरावासं
वसन्तो अगमनीयट्टानभावं अजानित्वा वीतिक्कमं कत्वा पुन
अगमनीयट्टानभावं अत्वा संवेगजातो पब्बजित्वा तं कम्मं जिगुच्छित्वा 15
लूखपटिपत्तिं अनुतिट्ठन्तो पंसुकुलचीवरं छवसित्तसदिसं मत्तिकापत्तं
च गहेत्वा गङ्गातीरे तीहि तालपत्तेहि कुटिकं कत्वा विहासि,
तेनेवस्स गङ्गातीरियो ति समञ्जा अहोसि । सो “अरहत्तं अप्पत्वा न
केनचि सल्लपिस्सामी” ति चित्तं अधिट्ठाय पठमं संवच्छरं तुण्हीभूतो
वचीभेदं अकरोन्तो व विहासि । दुतिये संवच्छरे गोचरगामे अञ्ज- 20
तराय इत्थिया “मूगो नु खो नो” ति वीमंसितुकामाय पत्ते खीरं

१. ० चित्ता—सी० ।

२. नेते—सी० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

B. 316

आसिञ्चन्तिया हत्थविहारे^१ कतेपि ओकिरिते “अलं भगिनी” ति वाचं^२ निच्छरि^३ । ततिये पन संवच्छरे अन्तरवस्सेव घटयन्तो वाय-
मन्तो अरहत्तं पापुणि, तेन वुत्तं अपदाने—

“पदुमुत्तरबुद्धस्स^४, भिक्खुसंघे अनुत्तरे ।
5 पसन्नचित्तो सुमनो, पानीघटमपूरयिं^५ ॥
पब्बतग्गे दुमग्गे वा, आकासे वाथ भूमियं ।
यदा पानीयमिच्छामि, खिप्पं निब्बत्तते मम ॥
सतसहस्सितो कप्पे, यं दानमददिं तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, एकदानस्सिदं^६ फलं ॥
10 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ७५) ति ॥

अरहा पन हुत्वा अत्तनो पुब्बभागपटिपत्तिया विभावनमुखेन
अञ्जं व्याकरोन्तो—

१२७. “तिण्णं मे तालपत्तानं, गज्जातीरे कुटी कता ।
15 छवसित्तोव मे पत्तो, पंसुकूलं च चीवरं ॥

१२८. द्विजं अन्तरवस्सानं, एका वाचा मे भासिता ।
ततिये अन्तरवस्समिह, तमोखन्धो पदालितो” ति—
गाथाद्वयं अभासि ।

तत्थ तिण्णं मे तालपत्तानं, गज्जातीरे कुटी कता ति तालखत्ततो
20 पहितेहि तीहि तालपण्णेहि मय्हं वस्सनपरिहरणत्थं गज्जाय नदिया
तीरे कुटिका कता । तेन अत्तनो सेनासनसन्तोसं दस्सेति । वुत्तं हि
धम्मसेनापतिना—

“पल्लङ्केन निसिन्नस्स, जण्णुके नाभिवस्सति ।
अलं फासुविहाराय, पहितत्तस्स भिक्खुनो”
25 (थेर० गा० ३६६) ति ॥

१. हत्थविकारे—सी० ।

२-२. वाचानिच्छारिता—सी० ।

३. पदुमुत्तरस्स भगवतो—सी० ।

४. पानीय घटमपूरयि—सी० ।

५. उदकदानस्सिदं—सी० ।

“तालपत्तीनं” ति पि पाठो, सो एवत्थो । छवसित्तोव मे पत्तो
ति मय्हं पत्तो छवसित्तसदिसो, मतानं खीरसेचनकुण्डसदिसो ति
अत्थो । पंसुकूलं च चीवरं ति चीवरं च मे अन्तरमग्ग सुसानादीसु
छड्डितनन्तकेहि कतं पंसकूलं । पदद्वयेन परिक्खारसन्तोसं दस्सेति ।

B. 31

द्विन्नं अन्तरवस्सानं ति द्वीसु अन्तरवस्सेसु पब्बजिततो^१ अरहत्त- 5
मग्गतसंवच्छरेसु^२ । एका वाचा मे भासिता ति एका “अलं भगिनी”
ति खीरपटिक्खेपवाचा एव मया वुत्ता, अञ्जो तत्थ वचीभेदो
नाहोसि । तेन उक्कंसगतं कायवचीसंयमं दस्सेति । ततिये अन्तर-
वस्सम्ही ति ततियस्स संवच्छरस्स अब्भन्तरे, तस्मिं अपरिपुण्णेयेव ।
तमोखन्धो पदालितो ति अग्गमग्गेन तमोखन्धो भिन्नो, अविज्जानुसयो 10
समुच्छिन्नो ति अत्थो । तेन तदेकद्वृताय सब्बकिलेसानं अनवसेसप्पहानं
वदति ।

गङ्गातीरियत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

५. अजिनत्थेरगाथावण्णना

अपि चे होति तेविज्जो ति आदिका^१ आयस्मतो अजिनत्थेरस्स
गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ
भवे पुञ्ञानि उपचिनन्तो बुद्धसुञ्ञे लोके कुलगेहे निब्बत्तित्वा 1 5
विञ्ञुतं पत्तो केनचिदेव करणीयेन अरञ्जं गतो तत्थ सुचिन्तितं
नाम पच्चेकसम्बुद्धं आवाधेन पीळितं निसिन्नं दिस्वा उपसङ्कमित्वा
वन्दित्वा भेसज्जत्थाय पसन्नमानसो घतमण्डं अदासि । सो तेन
पुञ्ञकम्मेन देवल्लोके निब्बत्तित्वा अपरापरं पुञ्ञानि कत्वा
सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं अञ्जतरस्स 20
दलिद्दब्राह्मणस्स गेहे पटिसन्धिं गण्हि । तं विजायनकाले

१. पब्बजितो—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. अरहत्तं पत्त संवच्छरेसु—सी० ।

अजिनचम्मेन सम्पटिच्छिंसु । तेनस्स अजिनोत्वेव नामं अकंसु । सो भोगसंवत्तनियस्स कम्मस्स अकतत्ता दलिदकुले निब्बत्तो वयप्पत्तो पि अप्पन्नपानभोजनो हुत्वा विचरन्तो जेतवनपटिग्गहणे बुद्धानुभाव दिस्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्तो न
5 चिरस्सेव छल्लभिञ्जो अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

B. 313

“सुचिन्तितं भगवन्तं लोकजेट्ठं नरासभं ।
उपविट्ठं महारञ्जं^१, वाताबाधेन पीळितं ॥
दिस्वा चित्तं पसादेत्वा, घतमण्डमुपानयि^२ ।
कतत्ता आचितत्ता^३ च, गङ्गा भागीरथी अयं^३ ॥
10 महासमुद्वा चत्तारो, घतं सम्पज्जरे मम ।
अयं च पठवी घोरा, अप्पमाणा असङ्घिया ॥
मम सङ्कप्पमञ्जाय, भवते^४ मधुसक्कारा ।
चातुद्दीपा^५ इमे रुक्खा, पादपा धरणीरुहा ॥
मम सङ्कप्पमञ्जाय, कप्परुक्खा भवन्ति ते ।
15 पञ्जासक्खत्तुं देविन्दो^६, देवरज्जमकारयि ॥
एकपञ्जासक्खत्तुं च, चक्कवत्ती अहोसहं ।
पदेसरज्जं विपुलं, गणनातो असङ्घियं ॥
चतुन्नवुत्तितो कप्पे, यं दानमददिं तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, घतमण्डस्सिदं^७ फलं ॥
20 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ९) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा पि पुरिमकम्मनिस्सन्देन अप्पलाभी अप्प-
ञ्जातो व अहोसि । उद्देसभत्तसलाकभत्तानि पि लामकानेव
पापुणन्ति । कम्मफलेनेव च नं पुथुज्जना भिक्खू सामणेरा च “अप्प-
25 ञ्जातो” ति अवमञ्जन्ति । थेरो ते भिक्खू संवेजेन्तो—

१. ब्रह्मारञ्जो—सी० ।
- २-३. भावितत्ता—सी० ।
४. भवन्ति—सी० ।
५. देवेसु—सी० ।

२. घतमण्डप उपादियि—सी० ।
४. तं मे भागीरथी विय—सी० ।
६. चातुद्दिशा—सी० ।
७. घतदानस्सिदं—सी० ।

१२९. “अपि चे होति तेविज्जो, मच्चुहायी अनासवो ।

अप्पञ्जातो ति नं बाला, अवजानन्ति अजानता ॥

१३०. यो च खो अन्नपानस्स, लाभो होतीध पुग्गलो ।

B. 319

पापधम्मो पि चे होति, सो नेसं होति सक्कतो” ति—

गाथाद्वयं अभासि ।

5

तत्थ अपी ति सम्भावने निपातो । चे ति परिकप्पने । होती ति भवति । तिस्सो विज्जा एतस्साति तेविज्जो । मच्चुं पजहती ति मच्चुहायी । कामासवादीनं अभावेन अनासवो । इदं वुत्तं होति— दिब्बचक्खुञ्जाणं पुब्बेनिवासञ्जाणं आसवक्खयञ्जाणं ति इमासं तिस्सन्नं विज्जानं अधिगतत्ता तेविज्जो ततो एव सब्बसो कामासवादीनं परिकखीणत्ता अनासवो आयति पुनब्भवस्स अग्गहणतो मरणाभावेन मच्चुहायी यदि पि होति, एवं सन्ते पि अप्पञ्जातो ति नं बाला अवजानन्ति यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारिय पब्बजन्ति, तं सदत्थं अनुपापुणित्वा ठितं पि नं उत्तमं पुरिसं “धुतवादो बहुस्सुतो धम्मकथिको” ति उप्पन्नलाभस्स अभावतो “न पञ्जातो न पाकटो” ति बाला दुम्मेधपुग्गला अवजानन्ति, कस्मा ? अजानता^१ अजाननकारणा गुणानं अजाननमेव तत्थ कारणं ति दस्सेति ।

10

15

यथा च गुणानं अजाननतो बाला लाभगरुताय सम्भावनीयं पि अवजानन्ति, एवं गुणानं अजाननतो लाभगरुताय एवं अवजानितत्वं पि सम्भावेन्ती ति दस्सेन्तो दुतियं गाथं आह । तत्थ यो ति अनियमवचनं । च-सद्दो व्यतिरेके, तेन यथावुत्तपुग्गलतो इमस्स पुग्गलस्स वुच्चमानं येव विसेसं जनेति । खो ति अवधारणे । अन्नपानस्सा ति निदस्सनमत्तं । लाभो ति लाभवा । इधा ति इमस्मि लोके । जरामरणेहि तस्स तस्स सत्तावासस्स पूरणतो गलनतो च पुग्गलो । पापधम्मो ति लामकधम्मो । अयं हेत्थ अत्थो—यो पन

20

25

पुग्गलो चीवरादिपच्चयमत्तस्सेव लाभी होति, न भानादीनं, सो पापिच्छताय दुस्सीलभावेन हीनधम्मो पि समानो इध इमस्मि लोके बालानं लाभगरुताय सक्कतो गरुक्कतो होती ति ।

अजिनत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 320

६. मेळजिनत्थेरगाथावण्णना

यदाहं धम्ममस्सोसि ति आदिका^१ आयस्मतो मेळजिनत्थेरस्स
 5 गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ
 भवे पुञ्जानि उपचिनन्तो सुमेधस्स भगवतो काले कुले कुलगेहे
 निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं भगवन्तं पिण्डाय गच्छन्तं
 दिस्वा पसन्नमानसो मधुरं आमोदफलं अदासि । सो तेन पुञ्ज-
 कम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मि बुद्धुप्पादे बाराणसियं खत्तिय-
 10 कुले निब्बत्तित्वा मेळजिनो ति लद्धनामो विज्जासिप्पेसु निप्फत्ति
 गतो पण्डितो व्यत्तो दिसासु पाकटो अहोसि । सो भगवति बाराण-
 सियं इसिपतने विहरन्ते विहारं गन्त्वा सत्थारं उपसङ्कमित्वा धम्मं
 सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा विपस्सनं पट्टपेत्वा तदहेव अरहत्तं
 पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

15 “सहस्सरंसी भगवा, सयम्भू अपराजितो ।
 विवेका बुट्ठहित्वान, गोचरायाभिनिक्खमि ॥
 फलहत्थो अहं दिस्वा, उपगच्छि नरासभं ।
 पसन्नचित्तो सुमनो, अवटं^२ अददिं^२ फलं ॥
 चतुन्नवुत्तितो कप्पे, यं फलं अददिं तदा ।
 20 दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ८५-१६७) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अपरभागे भिक्खूहि “आवुसो, किं तथा उत्तरिमनुस्सधम्मो अधिगतो” ति पुट्ठो सीहनादं नदन्तो—

१३१. “यदाहं धम्ममस्सोसिं, भासमानस्स सत्थुनो ।

न कङ्खमभिजानामि, सब्बञ्जू अपराजिते ॥

१३२. “सत्थवाहे महावीरे, सारथीनं वरुत्तमे ।

मग्गे पटिपदायं वा, कङ्खा मय्हं न विज्जती” ति—

गाथाद्वयं अभासि ।

5

B. 321

तत्थ यदा ति यस्मिं काले । अहं ति अत्तानं निद्दिसति । धम्मं ति चतुसच्चधम्मं । अस्सोसिं ति सुणिं । सत्थुनो ति दिट्ठधम्मिकादि-
अत्थेहि वेनेय्यानं सासनट्टेन सत्थुनो । कङ्खं ति संसयं । सङ्खतम-
सङ्खतं च अनवसेसतो जाननट्टेन सब्बञ्जू । कुतो चि पि पराजिता
भावेन अपराजिते । वेनेय्यसत्तानं संसारकन्तारतो निब्बानं
पटिवाहनट्टेन सत्थवाहे । इदं वुत्तं होति—यतो पभुति अहं सत्थुनो
धम्मं देसेन्तस्स चतुसच्चधम्मं अस्सोसिं सोतद्वारानुसारेण उपधारेसि
उपलभिं, ततो पट्ठाय अनवसेससङ्खतासङ्खतसम्मतिधम्मानं सयम्भूजाणेन
जाननतो सब्बञ्जू अनावरणदस्साविम्हि, पञ्चन्नं पि मारानं
अभिभवनतो तेहि अपराजितत्ता सदेवके लोके अप्पटिहतधम्मचक्कत्ता
च अपराजिते, वेनेय्यसत्तानं लोभकन्तारादितो^१ वाहनट्टेन सत्थवाहे,
महाविककन्तताय महावीरे, अञ्जेहि दुद्दमानं पुरिसदम्मानं सरणतो
अच्चन्तिकेन दमथेन^२ दमनतो सारथीनं पवरभूते उत्तमे सम्मासम्बुद्धे,
“बुद्धो नु, खो, नो नु खो” ति कङ्खं नाभिजानामि अपरप्पच्चय-
भावतो । तथारूपे देसिते अरियमग्गे तदुपादायभूताय च सीलादि-
पटिपदाय “निय्योनिको नु खो, न नु खो” ति कङ्खा विचिकिच्छा
न विज्जति नत्थी ति । एत्थ च अरियधम्मे संसयाभावकथनेन
अरियसंघे पि संसयाभावो कथितोयेवा ति दट्ठब्बं तत्थ पत्तिट्ठितस्स
अनञ्जथाभावतो ति ।

10

15

20

25

मेळजिनत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता । .

७. राधत्थेरगाथावण्णना

- यथा अगरं दुच्छन्नं ति आदिका^१ आयस्मतो राधत्थेरस्स
गाथा । का उप्पत्ति ? अयं किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले
हंसवतीनगरे कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो विहारं गन्त्वा
सत्थारं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो सत्थारा एकं
5 भिक्खुं पटिभानेय्यकानं अग्गट्टाने ठपियमानं दिस्वा सयं तं ठानन्तरं^२
B. 322 पत्थेत्वा महादानं पवत्तेसि । सत्थु उळ्ळारं च पूजं अकासि । सो एवं
कतपणिधानो ततो चुतो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि उपचिनन्तो
विपस्सिस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो एक-
दिवसं सत्थारं पिण्डाय गच्छन्तं दिस्वा पसन्नमानसो मधुरानि
10 अम्बफलानी अदासि । सो तेन पुञ्ञकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा
अपरापरं पुञ्ञानि कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो अम्हाकं भगवतो
काले राजगहे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा राधो ति लद्धनामो वयप्पत्तो
हुत्वा घरावासं वसन्तो महत्लककाले पुत्तदारेहि अपसादितो “किं
मे घरावासेन, पब्बजिस्सामी” ति विहारं गन्त्वा थेरे भिक्खू उप-
21 सङ्कमित्वा पब्बज्जं याचित्वा तेहि “अयं ब्राह्मणो जिण्णो न सक्कोति
वत्तपटिवत्तं पूरेतु” ति पटिक्खित्तो सत्थु सन्तिकं गन्त्वा अत्तनो
अज्झासयं पवेदेत्वा सत्थारा उपनिस्सयसम्पत्तिं ओलोकेत्वा आणत्तेन
धम्मसेनापतिना पब्बाजितो विपस्सनं पट्टपेत्वा न चिरस्सेव अरहतं
पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

- 20 “सुवण्णवण्णं सम्बुद्धं, आहुतीनं पटिग्गहं ।
रथियं पटिपज्जन्तं पादफलं^३ अदासहं ॥
एकनवुत्तितो कप्पे, यं फलं अददिं तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. अम्बफलं—सी० ।

२. ठानं—सी० ।

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, ८६) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा सत्थु सन्तिकावचरो हुत्वा विचरन्तो सत्थु
धम्मदेसनापटिभानस्स पच्चयभूतानं पटिभानजाननकानं^१ अग्गो
जातो । थेरस्स हि दिट्ठिसमुदाचारं च आगम्म दसबलस्स नवनवा 5
धम्मदेसना पटिभाति । तेनाह भगवा "एतदग्गं, भिक्खवे, मम साव-
कानं भिक्खूनं पटिभानेय्यकानं यदिदं राधो" (अं० नि० १, २५)
ति । सो एकदिवसं "इमे सत्ता अभावनाय रागेन अभिभुय्यन्ति,
भावनाय सति^२ तं^३ नत्थी" ति भावनं थोमेन्तो "यथा अगारं" ति
आदिना गाथाद्वयमाह । 10

१३३-४. तत्थ अगारं ति यंकिञ्चि गेहं । दुच्छन्नं ति
विरलच्छन्नं छिदावच्छिदं । समतिविज्झती ति वस्सवुट्ठि विनिविज्झति ।
अभावितं ति तं अगारं वुट्ठि विय भावनाय रहितत्ता अभावितं चित्तं । B. 323
रागो समतिविज्झती ति न केवलं रागो व, दोसमोहमानादयो^३ पि
सब्बकिलेसा तथारूपं चित्तं अतिविज्झन्तियेव । सुभावितं ति समथ- 15
विपस्सनाभावनाहि सुट्ठु भावितं । एवरूपं चित्तं सुच्छन्नं गेहं वुट्ठि
विय रागादयो किलेसा अतिविज्झतुं न सक्कोन्ती ति ।

राधत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

८. सुराधत्थेरगाथावण्णना

खीणा हि मय्हं जाती ति आदिका^४ आयस्मतो सुराधत्थेरस्स
गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ
भवे पुञ्ञानि उपचिनन्तो सिखिस्स भगवतो काले कुलगोहे 20

१. पटिभाणकानं—सी० ।

२-२. सहितं—सी० ।

३. दोसमोहादयो—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

निब्बत्तित्वा विञ्चुतं पत्तो एकदिवसं सत्थारं दिस्वा पसन्नमानसो
मातुलुङ्गफलं अदासि । सो तेन पुञ्चकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा
अपरापरं पुञ्चानि कत्वा सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे
अनन्तरं वुत्तस्स राधत्थेरस्स कनिट्ठो हुत्वा निब्बत्ति, सुराधोतिस्स
5 नामं अहोसि । सो जेट्ठभातरि राधे पब्बजिते सयं पि पब्बजित्वा
विपस्सनाय कम्मं करोन्तो न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं
अपदाने—

“कणिकारं व जलितं, पुण्णमायेव^१ चन्दिमं ।
जलन्तं दीपरुक्खं व, अद्दसं लोकनायकं ॥
10 मातुलुङ्गफलं गय्ह, अदासि सत्थुनो अहं ।
दक्खिणय्यस्स वीरस्स, पसन्नो सेहि पाणिभि ॥
एकत्तिसे इतो कप्पे, यं फलं अददि तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
15 कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप २, ८६) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा सासनस्स निय्यानिकभावदस्सनत्थं अञ्चं
व्याकरोन्तो “खीणा ही मय्हं” ति आदिना गाथाद्वयमाहु ।

B. 324

१३५-६. तत्थ खीणा ति खयं परियोसानं गता । जाती ति भवो
भवनिब्बत्ति वा । वुसितं जिनसासनं ति जिनस्स सम्मासम्बुद्धस्स
20 सासनं मग्गब्रह्मचरियं वुट्ठं^२ परिवुट्ठं^३ । पहीनो जालसङ्घातो ति
सत्तसन्तानस्स ओत्थरणतो निस्सरितुं अप्पदानतो च “जाल-
सङ्घातो” ति च लद्धनामा दिट्ठि अविज्जा पहीना मग्गेन
समुच्छिन्ना । भवनेत्तिसमूहता ति कामभवादिकस्स भवस्स नयनतो
पवत्तनतो भवनेत्तिसञ्चिता तण्हा समुग्घाटिता । यस्सत्थाय पब्ब-
25 जितो ति^४ यस्स अत्थाय^३ यदत्थं अहं अगारस्मा गेहतो अनगारियं^४

१. पुण्णमासेव—सी० ।

३-३. सी० पोत्थके नत्थि ।

२-२. वुत्तं परिवुत्तं—सी० ।

४. ‘पब्बजि’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

पब्बज्जं पब्बजितो^१ उपगतो । सो सब्बेसं^२ ओरम्भागियुद्धम्भागिय-
प्पभेदानं संयोजनानं बन्धनानं^३ खयभूतो अत्थो निब्बानसङ्घातो
परमत्थो अरहत्तसङ्घातो सदत्थो च मया अनुप्पत्तो अधिगतो ति
अत्थो ।

सुराधत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

९. गोतमत्थेरगाथावण्णना

सुखं सुपन्ती ति आयस्मतो गोतमत्थेरस्स गाथा । का 5
उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे विवट्टू-
पनिस्सयं पुञ्जं^४ उपचिनन्तो विपस्सिस्स भगवतो काले कुलगेहे
निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं भगवन्तं दिस्वा पसन्नमानसो
आमोदफलमदासि । तेन^५ पुञ्जकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा अपरा-
परं पुञ्जानि कत्वा सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मि बुद्धुप्पादे राजगहे 10
ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा गोतमो ति लद्धनामो सत्तवस्सिककाले
उपनयनं कत्वा रतनभिक्षं चरित्वा सहस्सं लभित्वा तं तादिसे ठाने
ठपेत्वा वतं चरन्तो सोळससत्तरसवस्सुद्देसिककाले अकल्याणमित्तेहि
कामेसु परिणीयमानो^६ एकिस्सा रूपपजीविनिया तं सहस्सभण्डिकं
दत्वा ब्रह्मचरियविनासं पत्वा ताय चस्स ब्रह्मचारिरूपं दिस्वा 15
विरत्ताकारे दस्सिते एकरत्तिवासेनेव निब्बिन्नरूपो अत्तनो ब्रह्मचरिय-
निवासं धनजानिं च सरित्वा “अयुत्तं मया कतं” ति विप्पटिसारी
अहोसि । सत्था तस्स हेतुसम्पत्तिं चित्ताचारं च अत्वा तस्स
आसन्नट्टाने अत्तानं दस्सेसि । सो सत्थारं दिस्वा पसन्नमानसो उप-
सङ्कमि, तस्स भगवा धम्मं देसेसि । सो धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो 20
पब्बजन्तो खुरग्गेयेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

B. 325

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. सी० पोत्थके नत्थि

५. सो तेन—सी० ।

२. सब्बसो—सी० ।

४. पुञ्जानि—सी० ।

६. परितापियमानो—सी० ।

“सुवण्णवण्णं सम्बुद्धं, आहुतीनं पटिग्गहं ।
 रथियं पटिपज्जन्तं, आमोदमददिं फलं ॥
 एकनवुत्तितो कप्पे, यं फलं अददि तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
 5 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ८७) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा भानसुखेन फलसुखेन^१ वीतिनामेन्तं एको
 गिहिसहायो उपगन्त्वा “आवुसो, तथा रतनभिक्षाय लद्धं पव्वजन्तो
 किं अकासी” ति पुच्छि । तं सुत्वा थेरो “इदं नाम कतं” ति
 10 अनाचिक्खित्वा मातुगामे दोसं पकासेत्वा अत्तनो वीतरागभावेन^२
 अञ्जं व्याकरोन्तो “सुखं सुपन्ती” ति आदिना गाथाद्वयमाह ।

१३७. तत्थ सुखं सुपन्ति मुनयो, ये इत्थीसु न वज्झरे ति ये
 इत्थीसु विसयभूतासु निमित्तभूतासु वा रागबन्धनेन न वज्झन्ति,
 ते^३ मुनयो तपस्सिनो संयतिन्द्रिया सुखं सुपन्ति सुखं विहरन्ति, नत्थि
 15 तेसं दुक्खं ति अधिप्पायो । “सुपन्ती” ति हि निदस्सनमत्तमेतं ।
 सदा वे रक्खितब्बासू ति एकंसेन सब्बकालं रक्खितब्बासु । इत्थियो
 हि सत्तभूमिके निप्पुरिसे पासादे उपरिभूमियं वसापेत्वा पि, कुच्छियं
 पक्खिपित्वा पि न सक्का रक्खितुं, तस्मा ता^४ किट्ठादिगावियो विय
 सब्बकालं रक्खणीया होन्ति । बहुचित्तताय वा सामिकेन वत्था-
 20 लङ्कारानुप्पदानादिना चित्तञ्जथत्ततो सब्बकालं रक्खितब्बा^५ ।
 सरीरसभावं^६ वा मालागन्धादीहि पटिच्छादनवसेन रक्खितब्बचित्त-
 ताय रक्खितब्बा ति^७ । यासु सच्चं सुदुल्लभं ति यासु सच्चवचनं
 लद्धुं न सक्का, इत्थियो हि अग्गिं पि पविसन्ति, विसं पि खादन्ति,
 सत्थं पि आहरन्ति, उब्बन्धित्वा पि कालं करोन्ति, न पन सच्चे

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. वीतरागभाव विभावनेन—सी० ।

३. ‘सेख’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. रक्खिता वा—सी० ।

६. सरीरसभागा—सी० ।

७. ‘सदा वे रक्खितब्बा’ सी० पोत्थके
 अधिको पाठो ।

ठातुं सक्कोन्ति । तस्मा एवरूपा इत्थियो वज्जेत्वा ठिता मुनयो सुखिता वता^१ ति दस्सेति ।

B. 326

१३८. इदानी यस्स अप्पहीनत्ता एवरूपासु इत्थीसु पि वज्झन्ति, तस्स कामस्स अत्तनो सुप्पहीनतं अच्चन्तनिट्ठितं च दस्सेन्तो दुतियं गाथमाह । वधं चरिम्ह ते कामा ति अम्भो काम 5 तव वधं अच्चन्तसमुच्छेदं अरियमग्गेन चरिम्ह, “वधं^२ चरिम्हसे” ति पि पाठो, वधाय पहानाय मग्गब्रह्मचरियं अचरिम्हा ति अत्थो । अनणा दानि ते मयं ति इदानी अग्गमग्गपत्तितो पट्ठाय इणभावकराय पहीनत्ता काम ते अनणा मयं, न तुय्हं इणं धारेम । अवीतरागो हि रागस्स वसे^३ वत्तनतो तस्स इणं धारेन्तो विय होति, वीतरागो पन 10 तं अतिकक्कमित्वा परमेन चित्तिस्सरियेन समन्नागतो । अनणत्ता^४ एव गच्छाम दानि निब्बानं, यत्थ गन्त्वा न सोचति यस्मिं निब्बाने गमनहेतु सब्बसो सोकहेतूनं अभावतो न सोचति, तं अनुपादिसेस- निब्बानमेव इदानी गच्छाम अनुपापुणामा^५ ति अत्थो ।

गोतमत्थेरगाथावर्णना निट्ठिता ।

१०. वसन्तधरगाथावर्णना

पुब्बे हनति अत्तानं ति आयस्मतो वसन्तधरस्स गाथा । का 15 उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुब्बानि उपचिनन्तो बुद्धसुज्जे लोके ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वय- प्तो ब्राह्मणानं विज्जासिप्पेसु निष्फत्ति गन्त्वा नेक्खम्मज्झासयताय घरावासं पहाय तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा चुद्दससहस्सतापसपरिवारो हिमवन्तस्स अविदूरे समग्गे^६ नाम पब्बते अस्समं कारेत्वा वसन्तो 20

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. वसं—सी० ।

३. पापुणामा—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. अनिमित्ता—सी० ।

६. समग्ग—सी० ।

- भानाभिञ्जायो निब्बत्तेत्वा तापसानं ओवादानुसासनियो देन्तो
 एकदिवसं एवं चिन्तेसि “अहं, खो, दानि इमेहि तापसेहि सक्कतो
 गरुक्तो पूजितो विहरामि, मया पन पूजेतब्बो न उपलब्भति,
 दुक्खो खो पनायं लोके यदिदं अगस्वासो” ति । एवं पन चिन्तेत्वा
 5 पुरिमबुद्धेसु कताधिकारताय पुरिमबुद्धानं चेतिये अत्तना कतं पूजा-
 सक्कारं अनुस्सरित्वा “यन्नूनाहं पुरिमबुद्धे उद्दिस्स पुलिनचेतियं
 B. 327 कत्वा पूजं करेय्य” ति हट्ठतुट्ठो इद्धिया पुलिनथूपं सुवण्णमयं
 मापेत्वा सुवण्णमयादीहि तिसहस्समत्तेहि पुप्फेहि देवसिकं पूजं
 करोन्तो यावतायुकं पुञ्जानि कत्वा अपरिहीनज्झानो कालं कत्वा
 10 ब्रह्मलोके निब्बत्तो । तत्थ पि यावतायुकं ठत्वा ततो चुतो तावतिसे
 निब्बत्तित्वा अपरापरं देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्सि बुद्धुप्पादे वेसा-
 लियं लिच्छविराजकुले निब्बत्तित्वा वसभो ति लद्धनामो वयप्पत्तो
 भगवतो वेसालिगमने बुद्धानुभावं दिस्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा
 विपस्सनं पट्टपेत्वा न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—
 15 “हिमवन्तस्साविदूरे, समग्गो नाम पब्बतो ।
 अस्समो सुकतो मय्हं, पण्णसाला सुमापिता ।
 नारदो नाम नामेन, जटिलो उग्गहापनो^१ ।
 चतुद्दससहस्सानि, सिस्सा परिचरन्ति मं ॥
 पटिसल्लीनको सन्तो, एवं चिन्तेसहं तदा ।
 20 सब्बो जनो मं पूजेति, नाहं पूजेमि किञ्चनं ॥
 न मे ओवादको अत्थि, वत्ता कोचि न विज्जति ।
 अनाचरियुपज्झायो, वने वासं उपेमहं ॥
 उपासमानो यमहं, गरुचित्तं उपट्टहे^२ ।
 सो मे आचरियो नत्थि, वनवासो निरत्थको ॥
 25 आयागं मे गवेसिस्सं, गरु भावनियं तदा ।
 सावस्सयो वसिस्सामि^३, न कोचि गरहिस्सति ॥

१. उग्गहापनो—सी० ।

२. कञ्चनं—सी० ।

३. उपट्टपे—सी० ।

४. भविस्सामि—सी० ।

उत्तानकूला नदिका, सुपतित्था मनोरमा ।
 संसुद्धपुलिनाकिण्णा^१, अविदूरे ममस्समं ॥
 नदिं अमरिकं^२ नाम, उपगन्तवानहं तदा ।
 संवड्डयित्वा पुलिनं, अकं पुलिनचेतियं ॥
 ये ते अहेसुं सम्बुद्धा, भवन्तकरणा मुनी ।
 तेसं एतादिसो थूपो, तं निमित्तं करोमहं ॥
 करित्वा पुलिनं थूपं, सोवण्णं मापयिं अहं ।
 सोण्णकिङ्कणिपुप्फानि^३, सहस्से तीणि^४ पूजयिं ॥
 सायपातं नमस्सामि, वेदजातो कतञ्जली ।
 सम्मुखा विय सम्बुद्धं, वन्दि पुलिनचेतियं ॥
 यदा किलेसा जायन्ति, वितक्का गेहनिस्सिता ।
 सरामि सुकतं थूपं, पच्चवेक्खामि तावदे ॥
 उपनिस्साय विहरं, सत्थवाहं विनायकं ।
 किलेसे संवसेय्यासि, न युत्तं तव मारिस ॥
 सह^५ आवज्जिते^६ थूपे, गारवं होति मे तदा ।
 कुवितक्के विनोदेसिं^७, नागो तुत्तट्ठितो^८ यथा ॥
 एवं विहरमानं मं, मच्चुराजाभिमदथ^९ ।
 तत्थ कालङ्कतो सन्तो, ब्रह्मलोकमगच्छहं ॥
 यावहायु^{१०} वसित्वान, तिदिवे^{१०} उपपज्जहं ।
 असीतिक्खत्तुं देविन्दो, देवरज्जमकारयिं ॥
 सतानं तीणिक्खत्तुं च, चक्कवत्ती अहोसहं ।
 पदेसरज्जं विपुलं, गणनातो असङ्खियं ॥

5

B. 328

10

15

20

१. सुसुद्धा ०—सी० ।

२. अपदिकं—सी० ।

३. सोवण्णकिङ्कणि पुप्फानं—सी० ।

४. तीहि—सी० ।

५-६. सहसावज्जिते—सी० ।

६. विनोदेमि—सी० ।

७. कुत्तङ्कितो—सी० ।

८. ०मदयी—सी० ।

९. यावतायु—सी० ।

१०. तिदसे—सी० ।

5

10

B. 329

15

20

सोण्णकिङ्कणिपुप्फानं^१, विपाकं अनुभोमहं ।
 धातीसतसहस्सानि, परिवारेन्ति मं भवे ॥
 थूपस्स परिचिण्णत्ता, रजोजल्लं न लिम्पति^२ ।
 गत्ते सेदा न मुच्चन्ति, सुप्पभासो भवामहं ॥
 अहो मे सुकतो थूपो, सुदिट्ठा^३ मरिका^४ नदी ।
 थूपं कत्वान पुलिनं^५, पत्तोम्हि अचलं पदं ॥
 कुसलं कत्तुकामेन, जन्तुना सारगाहिना^६ ।
 नत्थि खेत्तं अखेत्तं वा, पटिपत्तीव साधका ॥
 यथा पि बलवा पोसो, अण्णवं तुरितुस्सहे ।
 परित्तं कट्टमादाय, पक्खन्देय्य महासरं ॥
 इमाहं कट्ठं निस्साय, तरिस्सामि महोदधिं ।
 उस्साहेन वीरियेन, तरेय्य उदधिं नरो ॥
 तथेव मे कतं कम्मं, परित्तं थोककं च यं ।
 तं कम्मं उपनिस्साय, संसारं समतिक्कमिं ॥
 पच्छिमे भवे सम्पत्ते, सुक्कमूलेन चोदितो ।
 सावत्थियं पुरे जातो, महासाले सुअड्डके ॥
 सद्धा^६ माता पिता मय्हं, बुद्धस्स सरणं गता ।
 उभो दिट्ठपदा एते, अनुवत्तन्ति सासनं ॥
 बोधिपपटिकं गय्ह, सोण्णथूपमकारयुं ।
 सायपातं नमस्सन्ति, सक्कपुत्तस्स सम्मुखा ॥
 उपोसथम्हि दिवसे, सोण्णथूपं विनीहरुं ।
 बुद्धस्स वण्णं कित्तेन्ता, तियामं वीतिनामयुं ॥
 सह दिस्वानहं^७ थूपं, सरिं पुलिनचेतियं ।
 एकासने निसीदित्वा, अरहत्तमपापुणिं ॥

१. तेसं किङ्कणिपुप्फानं—सी० ।

२. लिम्पति—सी० ।

३. सुनिट्ठा परिखा—सी० ।

४. पुलिने—सी० ।

५. पारगामिना—सी० ।

६. सब्बे—सी० ।

७. दिस्वान तं—सी० ।

गवेसमानो तं वीरं, धम्मसेनापतिद्वयं ।

अगारा निक्खमित्वान, पब्बजिं तस्स सन्तिके ॥

जातिया सत्तवस्सेन, अरहत्तमपापुणिं ।

उपसम्पादयी बुद्धो, गुणमञ्जाय चक्खुमा ॥

दारकेनेव सन्तेन, किरियं^१ निट्ठितं^२ मया ।

5

कतं मे करणीयज्ज, सक्कपुत्तस्स सासने ॥

सब्बवेरभयातीतो, सब्बसङ्गातिगो इसि ।

सावको ते महावीर, सोण्णथूपस्सिदं फलं ॥

किंलसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, ७५-७८) ति ॥

10

अरहत्तं पन पत्वा दायकानुगहं करोन्तो तेहि उपनीते पच्चये
न^२ पटिक्खपति, यथालब्धेयेव परिभुञ्जति । तं पुथुज्जना "अयं
कायदळ्हिहबहुलो अरक्खितचित्तो" ति मञ्जमाना अवमञ्जन्ति ।
थेरो तं अगणेन्तो व विहरति । तस्स पन अविदूरे अञ्जतरो कुहक-
भिक्षु पापिच्छो समानो अप्पिच्छो विय सन्तुट्ठो विय अत्तानं
दस्सेन्तो लोकं वञ्चेन्तो विहरति । महाजनो तं अरहन्तं विय
सम्भावेति । अथस्स सक्को देवानमिन्दो तं पवत्ति अत्वा थेरं
उपसङ्गमित्वा "भन्ते, किं नाम कुहको करोती" ति पुच्छि । थेरो
पापिच्छं गरहन्तो—

B. 330

15

१३९. "पुब्बे हनति^३ अत्तानं, पच्छा हनति सो परे ।

20

सुहतं हन्ति अत्तानं, वीतसेनेव पक्खिमा ॥

१४०. न ब्राह्मणो बहिवण्णो, अन्तोवण्णो हि ब्राह्मणो ।

यस्मिं पापानि कम्मनि, स वे कण्हो सुजम्पती" ति—

गाथाद्वयमाहु ।

१-१. किरिया निट्ठिता—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. हन्ति—सी० पोत्थके सब्बत्थि ।

तत्थ पुब्बे हनति अत्तानं ति कुहकपुग्गलो अत्तनो कुहकवुत्तिया
 लोकं वञ्चेन्तो पापिच्छतादीहि पापधम्महेहि पठममेव अत्तानं हनति,
 अत्तनो कुसलकोट्टासं विनासेति । पच्छा हनति सो परे ति सो कुहको
 पठमं ताव वुत्तनयेन अत्तानं हन्त्वा पच्छा परे येहि “अयं भिक्खु पेसलो
 5 अरियो” ति वा सम्भावेन्तेहि कारा कता, ते हनति तेसं कारानि
 अत्तनि कतानि अमहप्फलानि कत्वा पच्चयविनासनेन विनासेति ।
 सति पि कुहकस्स उभयहनने अत्तहनने पन अयं विसेसो ति दस्सेन्तो
 आह सुहतं हन्ति अत्तानं ति । सो कुहको अत्तानं हनन्तो सुहतं कत्वा
 हन्ति विनासेति, यथा किं ? वीहंसेनेव पक्खिमा ति, वीतंसो ति दीपक-
 10 सकुणो, तेन । पक्खिमा ति साकुणिको । यथा तेन वीतंससकुणेन
 अञ्जे सकुणे वञ्चेत्वा हनन्तो अत्तानं इध लोके पि हनति विञ्जु-
 गरहसावज्जसभावादिना, सम्परायं पन दुग्गतिपरिक्किलेसेन
 हनतियेव, न पन ते सकुणे पच्छा हन्तुं सक्कोति, एवं कुहको पि
 कोहञ्जेन लोकं वञ्चेत्वा इध लोके पि अत्तानं हनति विप्पटिसार-
 15 विञ्जुगरहादीहि, परलोके पि दुग्गतिपरिक्किलेसेहि, न^१ पन ते
 पच्चयदायके अपायदुक्खं पापेति । अपि च कुहको दक्खिणाय अमह-
 प्फलभावकरणेनेव दायकं हनती ति वुत्तो, न निप्फलभावकरणेन ।
 वुत्तं हेतं भगवता “दुस्सीलस्स मनुस्सभूतस्स दानं दत्त्वा सहस्सगुणा
 दक्खिणा पाटिकद्धितब्बा” (म० नि० ३, ३४१) ति । तेनाह “सुहतं
 20 हन्ति अत्तानं” ति ।

B. 331

एवं बाहिरपरिमज्जनमत्ते ठिता पुग्गला सुद्धा नाम न होन्ति,
 अब्भन्तरसुद्धिया एव पन सुद्धा होन्ती ति दस्सेन्तो “न ब्राह्मणो”
 ति दुत्तियं गाथमाह । तस्सत्थो—इरियापथसण्थपनादिबहिसम्पत्ति-
 मत्तेन ब्राह्मणो न होति । सम्पत्तिअत्थो हि इध वण्णसद्दो । अब्भन्तरे
 25 पन सीलादिसम्पत्तिया ब्राह्मणो होति “बाहितपापो ब्राह्मणो” ति
 कत्वा । तस्मा “यस्मिं पापानि लामकानि कम्मामि संविज्जन्ति,

एकंसेन सो कण्हो निहीनपुग्गलो” ति सुजम्पति देवानमिन्द
जानाहि । तं सुत्वा सक्को कुहकभिक्खुं तज्जेत्वा “धम्मो वत्ताही”
ति ओवदित्वा सकट्टानमेव गतो ।

वसभत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

दुकनिपाते पठमवग्गवण्णना निट्ठिता ।

—०—

१. इहंइहं । अकम्मकु । अकम्मिहं । अकम्म

॥ इहंइहंइहंइहंइहं । इहंइहं । इहंइहं । इहंइहं

१. इहंइहंइहंइहंइहं । इहंइहंइहंइहंइहं । इहंइहं

॥ इहंइहंइहंइहंइहं । इहंइहंइहंइहंइहं । इहंइहं

१. इहंइहंइहंइहंइहं । इहंइहंइहंइहंइहं । इहंइहं

॥ इहंइहंइहंइहंइहं । इहंइहंइहंइहंइहं । इहंइहं

१. इहंइहंइहंइहंइहं । इहंइहंइहंइहंइहं । इहंइहं

॥ इहंइहंइहंइहंइहं । इहंइहंइहंइहंइहं । इहंइहं

१. इहंइहंइहंइहंइहं । इहंइहंइहंइहंइहं । इहंइहं

॥ इहंइहंइहंइहंइहं । इहंइहंइहंइहंइहं । इहंइहं

०३

१. इहंइहंइहंइहंइहं

१. इहंइहंइहंइहंइहं

१. इहंइहंइहंइहंइहं

१. इहंइहंइहंइहंइहं

१. इहंइहंइहंइहंइहं

१. इहंइहंइहंइहंइहं

२. द्दुतियवगो

१. महाचुन्दत्थेरगाथावण्णना

सुस्सूसा ति आयस्मतो महाचुन्दत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ?
अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि उपचिनन्तो
विपस्सिस्स भगवतो काले कुम्भकारकुले निब्बत्तित्वा विञ्ञुतं
पत्तो कुम्भकारकम्मेन जीवन्तो एकदिवसं सत्थारं दिस्वा पसन्नमानसो
5 एकं मत्तिकापत्तं स्वाभिसङ्खतं कत्वा भगवतो अदासि । सो तेन
पुञ्ञकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे मगधरट्ठे नालक-
गामे रूपसारिया ब्राह्मणिया पुत्तो सारिपुत्तत्थेरस्स कनिट्ठभाता
हुत्वा निब्बत्ति, चुन्दोतिस्स नामं अहोसि । सो वयप्पत्तो धम्मसेना-
पत्ति अनुपब्बजित्वा तं निस्साय विपस्सनं पट्ठपेत्वा घटेन्तो वायमन्तो
B. 332 10 न चिरस्सेव छळभिञ्ञो अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

“नगरे हंसवतिया, कुम्भकारो अहोसहं ।
अद्दसं विरजं बुद्धं, ओघतिण्णमनासवं ॥
सुकतं मत्तिकापत्तं, बुद्धसेट्ठस्सदासहं ।
पत्तं दत्त्वा भगवतो, उजुभूतस्स तादिनो ॥
15 भवे निब्बत्तमानोहं, सोण्णथाले लभामहं ।
रूपिमये^१ च सोवण्णे, तट्ठिके च मणीमये ॥
पातियो परिभुञ्ञामि, पुञ्ञकम्मस्सिदं फलं ।
यसानं च धनानं च, अग्गभूतो^२ च होमहं^३ ॥
यथा पि भट्ठके खेत्ते, बीजं अप्पं पि रोपितं ।
20 सम्माधारं^४ पवेच्छन्ते^५, फलं तोसेति कस्सकं ॥

१. रूपिये—सी० ।
२. होसहं—सी० ।
५. पवस्सन्ते—सी० ।

२. पत्तभूतो—सी० ।
४. सम्माधारे—सी० ।

तथेविदं पत्तदानं, बुद्धखेत्तम्हि रोपितं ।
 पीतिधारे पवस्सन्ते, फलं मं तोसयिस्सति ॥
 यावता खेत्ता विज्जन्ति, संघा पि च गणा पि च ।
 बुद्धखेत्तसमो नत्थि, सुखदो सब्बपाणिनं^१ ॥
 नमो ते पुरिसाजञ्ज, नमो ते पुरिसुत्तम ।
 एकपत्तं ददित्वान, पत्तोम्हि अचलं पदं ॥
 एकनवुत्तितो कप्पे, यं पत्तमददिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, पत्तदानस्सिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ८४) ति ॥

5

10

छळभिञ्जो पन हुत्वा अत्तना पटिलद्धसम्पत्तिया कारणभूतं
 गरूपनिस्सयं विवेकवासं च कित्तेन्तो—

१४१. सुस्सूसा सुतवद्धनी, सुतं पञ्चाय वद्धनं ।
 पञ्चाय अत्थं जानाति, जातो अत्थो सुखावहो ॥

१४२. सेवेथ पन्तानि सेनासनानि,

15 B. 333

चरेय्य संयोजनविप्पमोक्खं ।

सचे रतिं नाधिगच्छेय्य^२ तत्थ,

संघे वसे रक्खितत्तो सतीमा” ति—

गाथाद्वयं अभसि ।

तत्थ सुस्सूसा ति सोतब्बयुत्तस्स सब्बसुतस्स सोतुमिच्छा, गरु- 20
 सन्निवासोपि । दिट्ठधम्मिकादिभेदं हि अत्थं सोतुमिच्छन्तेन कल्याण-
 मित्ते उपसङ्कमित्वा वत्तकरणेन पयिरुपासित्वा यदा ते पयिरुपासनाय
 आराधितचित्ता कश्चि^३ उपनिसीदितुकामा होन्ति, अथ ने उपनिसी-
 दित्वा अधिगताय सोतुमिच्छाय ओहितसोतेन सोतब्बं होती ति
 गरुसन्निवासोपि सुस्सूसाहेतुताय “सुस्सूसा” ति वुच्चति । सा पनायं 25

१. तत्थ पाणिनं—सी० ।

२. नानिगच्छेय्य—सी० ।

३. किञ्चि—सी० ।

सुस्सूसा सच्चपटिच्चसमुप्पादादिपटिसंयुतं सुतं तंसमङ्गिनो पुगलस्स वड्ढेति ब्रूहेतीति सुतवद्धनी, बाहुसच्चकारीति अत्थो । सुतं पञ्चाय गद्धनंति यं तं “सुतधरो सुतसन्निचयो” (म० नि० १, २६७)ति “इधेकच्चस्स बहुकं^१ सुतं होति सुतं गेय्यं वेय्याकरणं”
 5 (अ० नि० २, ९)ति च एवमादिना नयेन वुत्तं बाहुसच्चं, तं अकुसलप्पहानकुसलाधिगमनहेतुभूतं पञ्चं वद्धेतीति सुतं पञ्चाय वद्धनं, वुत्तं हेतं भगवता—

“सुतावुधो खो, भिक्खवे, अरियसावको अकुसलं पजहति, कुसलं भावेति, सावज्जं पजहति, अनवज्जं भावेति, सुद्धं अत्तानं परिहरती”
 10 (अ० नि० ३, २३७)ति ।

पञ्चाय अत्थं जानातीति बहुस्सुता सुतमयवाणे ठितो तं पटिपत्तिं पटिपज्जन्तो सुतानुसारेण अत्थूपपरिक्खाय धम्मनिज्झानेन भावनाय च लोकियलोकुत्तरभेदं दिट्ठधम्मादिविभागं दुक्खादिविभागं च अत्थं यथाभूतं प्रजानाति च पटिविज्झति च, तेनाह भगवा—

15 “सुतस्स (यथापरियत्तस्स) अत्थमञ्जाय धम्ममञ्जाय^२ धम्मानुधम्मपटिपन्नो होती” (अ० नि० २, ९)ति ।

B 334

“धतानं धम्मानं अत्थं उपपरिक्खति^३, अत्थं^४ उपपरिक्खतो^५ धम्मा^६ निज्झानं खमन्ति^७, धम्मनिज्झानक्खन्तिया सति छन्दो जायति, छन्दजातो उस्सहति, उस्सहित्वा^८ तुलेति^९, तुलयित्वा^{१०} पदहति, पहितत्तो^{११} समानो^{१०} कायेन चैव परमसच्चं^{११} सच्चिक्करोति, पञ्चाय च नं^{१२} अतिविज्झ पस्सती” (म० नि० २, ४३६-३७)ति च ।

१. बहुसुतं—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. उपपरिक्खतो—सी० ।

४-४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५-५. सी० पोत्थके नत्थि ।

६. उस्सहन्तो—सी० ।

७. तुलयति—सी० ।

८. तुलयतो—सी० ।

९. पदहन्तो—सी० ।

१०. सी० पोत्थके नत्थि ।

११. परमत्थं—सी० ।

१२. सी० पोत्थके नत्थि ।

जातो अत्थो सुखावहो ति यथावुत्तो दिट्ठधम्मिकादिअत्थो चेव
दुक्खादिअत्थो च याथावतो जातो अधिगतो लोकियलोकुत्तरभेदं सुखं
आवहति निप्फादेती ति अत्थो ।

ठिताय^१ भावनापञ्चाय^२ सुतमत्तेनैव न सिज्झती ति तस्सा
पटिपज्जनविधिं दस्सेन्तो “सेवेथ...पे०...विप्पमोक्खं” ति आह । 5
तत्थ सेवेथ पन्तानि सेनासनानी ति कायविवेकमाह । तेन संयोजनप्प-
हानस्स च वक्खमानत्ता विवेकारहस्सेव विवेकवासो ति सीलसंवरा-
दयो इध अवुत्तसिद्धा वेदितव्वा । चरेय्य संयोजनविप्पमोक्खं ति
यथा संयोजनेहि चित्तं विप्पमुच्चति, तथा विपस्सनाभावनं मग्ग-
भावनं च चरेय्य पटिपज्जेय्या ति अत्थो । सच्चो रतिं नाधिगच्छेय्य 10
तत्था ति तेषु पन्तसेनासनेसु यथालब्धेसु अधिकुसलधम्मेषु च रतिं
पुब्बेनापरं विसेसस्स अलाभतो अभिरतिं न लभेय्य, संघे भिक्खुसमूहे
रक्खितत्तो कम्मट्ठानपरिगण्हन्तो रक्खितचित्तो छसु द्वारेसु सति-
आरक्खाय उपट्ठपनेन सतिमा वसेय्य विहरेय्य, एवं विहरन्तस्स च
अपि नाम संयोजनविप्पमोक्खो भवेय्या ति अधिप्पायो । 15

महाचुन्दत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

२. जोतिदासत्थेरगाथावण्णना

ये खो ते ति आयस्मतो जोतिदासत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ?
अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्जानि
उपचिनन्तो सिखिस्स भगवतो काले कुलगेहे निव्वत्तित्वा विञ्जुत्तं
पत्तो एकदिवसं सत्थारं पिण्डाय गच्छन्तं दिस्वा पसन्नचित्तो कासु-
मारिकफलं अदासि । सो तेन पुञ्जकम्मैण देवमनुस्सेसु संसरन्तो 20 B. 33
इमस्मिं बुद्धुप्पादे पादियत्थजनपदे^३ विभवसम्पन्नस्स ब्राह्मणस्स पुत्तो

१. घताय—सी० ।

२. भावनासञ्चाय—सी० ।

३. पानियत्थजनपदे—सी० ।

हुत्वा निब्बत्ति, जोतिदासोतिस्स नामं अहोसि । सो विञ्चुतं पत्वा
 घरमावसन्तो^१ एकदिवसं महाकस्सपत्थेरं अत्तनो गामे पिण्डाय
 चरन्तं दिस्वा पसन्नचित्तो भोजेत्वा थेरस्स सन्तिके घम्मं सुत्वा
 अत्तनो गामसमीपे पब्बते महन्तं विहारं कारेत्वा थेरं तत्थ वासेत्वा
 5 चतूहि पच्चयेहि उपट्टहन्तो थेरस्स धम्मदेसनाय पटिलद्धसंवेगो
 पब्बजित्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्तो न चिरस्सेव छळभिञ्जो
 अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

“कणिकारं व जोतन्तं, निसिन्नं पब्बतन्तरे ।
 अदसं विरजं बुद्धं, लोकजेट्टं नरासभं ॥
 10 पसन्नचित्तो सुमनो, सिरे कत्वान अञ्जलिं ।
 कासुमारिकमादाय, बुद्धसेट्टस्सदासहं ॥
 एकतिसे इतो कप्पे, यं फलं अददिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 15 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २,८५) ति ॥

छळभिञ्जो पन हुत्वा तीणि पिटकानि उग्गहेत्वा विसेसतो
 विनयपिटके सुकुसलभावं पत्वा दसवस्सिको परिसुपट्टाको च हुत्वा
 बहूहि भिक्खूहि सद्धिं भगवन्तं वन्दितुं सावत्थि गच्छन्तो अन्तरामग्गे
 अद्धानपरिस्समविनोदनत्थं^२ तित्थियानं आरामं पविसित्वा एकमन्तं
 20 निसिन्नो एकं पञ्चतपं तपन्तं ब्राह्मणं दिस्वा “किं, ब्राह्मण, अञ्जस्मिं^३
 तपनीये अञ्जं तपती” ति आह । तं सुत्वा ब्राह्मणो कुपितो “भो,
 मुण्डक, किं अञ्जं तपनीयं” ति आह । थेरो तस्स—

“कोपो^४ च इस्सा परहेठना च^४,
 मानो च सारम्भमदो पमादो ।

^१ १. घरावासं वसन्तो—सी० ।

^२ २. अस्मि—सी० ।

^३ ३. अद्धानपरिस्सय०—सी० ।

^४ ४. कोपो च इस्सा च परमोदना च—सी० ।

तण्हा अविज्जा भवसङ्गती च,
ते तप्पनीया न^१ हि रूपखन्धो” ति—

गाथाय धम्मं देसेसि । तं सुत्वा सो^२ ब्राह्मणो तस्मिं तित्थियारामे
सब्बे अञ्जतित्थिया च थेरस्स सन्तिके पब्बजिंसु । थेरो तेहि सद्धि
सावत्थि गन्त्वा भगवन्तं वन्दित्वा कतिपाहं तत्थ वसित्वा अत्तनो 5
जातिभूमियेव गतो दस्सनत्थं उपगतेसु जातकेसु नानालद्धिके
यञ्जसुद्धिके ओवदन्तो—

B. 336

१४३. “ये खो ते वेठमिस्सेन^३, नानत्तेन च कम्मुना ।

मनुस्से उपरुन्धन्ति, फरुसूपक्कमा जना ।

तेपि तत्थेव कीरन्ति, न हि कम्मं पनस्सति ॥

10

१४४. यं करोति नरो कम्मं, कल्याणं यदि पापकं ।

तस्स तस्सेव दायादो, यं यं कम्मं पकुब्बती” ति—

गाथाद्वयं अभासि ।

तत्थ ये ति अनियमुद्देसो । ते हि^४ अनियमतो^५ एव पटिनिद्देसो ।
पदद्वयस्सा पि “जना” ति इमिना सम्बन्धो । खो ति निपातमत्तं । 15
वेठमिस्सेना^६ ति वरत्तखण्डादिना सीसादीसु वेठदानेन ।
“वेधमिस्सेना^७” ति पि पाळि, सो एवत्थो । नानत्तेन च कम्मुनाति
हननघातनहुत्थपादादिच्छेदनेन खुद्दकसेळदानादिना^८ च^९ नानाविधेन
परूपघातकम्मेन । मनुस्से ति निदस्सनमत्तं, तस्मा ये केचि सत्ते ति
अधिप्पायो । उपरुन्धन्ती ति विबाधेन्ति । फरुसूपक्कमा ति दारुण- 20
पयोगा, कुरुरकम्मन्ताति अत्थो । जना ति सत्ता । ते पि तत्थेव
कीरन्ती ति ते वुत्तप्पकारा पुग्गला याहि^६ कम्मकारणाहि^६ अञ्जे

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. वेसमिस्सेन—सी० ।

४. ति—सी० ।

५. नियमतो—सी० ।

६. वेसमिस्सेना—सी० ।

७. वेठमिस्सेना—सी० ।

८-९. खुद्दकभावे वेठनादिना—सी० ।

१०-११. यानि कम्मकारणानि—सी० ।

- बाधिसु । तत्थेव तासुयेव कारणासु सयं पि कीरन्ति पक्खिपीयन्ति,
 तथारूपंयेव दुक्खं अनुभवन्तीति अत्थो । “तथेव कीरन्ती” ति च
 पाठो, यथा सयं अञ्जेसं दुक्खं अकंसु, तथेव अञ्जेहि करीयन्ति,
 दुक्खं पापीयन्तीति अत्थो, कस्मा ? न हि कम्मं पनस्सति कम्मं हि
 5 एकन्तं उपचितं विपाकं अदत्वा न विगच्छति, अवसेसपच्चयसमवाये
 विपच्चतेवा^१ ति अधिप्पायो ।

- इदानीं “न हि कम्मं पनस्सती” ति सङ्खेपतो वृत्तमर्थं विभजित्वा
 सत्तानं कम्मस्सकतं विभावेतुं “यं करोती” ति गाथं अभासि ।
 B. 337 तस्सत्थो—यं कम्मं कल्याणं कुसलं, यदि वा पापकं अकुसलं सत्तो
 10 करोति, करोन्तो च तत्थ यं कम्मं यथा फलदानसमर्थं होति, तथा
 पकुब्बति उपचिनोति । तस्स तस्सेव दायादो ति तस्स तस्सेव
 कम्मफलस्स गण्हनतो तेन तेन कम्मेन दातव्वविपाकस्स भागी होती
 ति अत्थो । तेनाह भगवा “कम्मस्सका माणव सत्ता कम्मदायादा”
 (म० नि० ३, २८०) ति आदि । इमा गाथा सुत्वा थेरस्स जातका
 15 कम्मस्सकतायं पतिट्ठहिसू ति ।

जोतिदासत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ॥

३. हेरञ्जकानित्थेरगाथावण्णना

- अच्चयन्ति अहोरत्ता ति आयस्मतो हेरञ्जकानित्थेरस्स गाथा ।
 का उत्पत्ति ? अयं किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले हंसवतीनगरे
 कुलगेहे निव्वत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो परेसं भतको हुत्वा जीवन्तो^२
 एकदिवसं सुजातस्स नाम सत्थुसावकस्स पंसुकूलं परियेसन्तस्स उपडु-
 20 दुस्सं परिच्चजि । सो तेन पुञ्जकम्मेन तावत्तिसेसु निव्वत्तित्वा अपरापरं
 देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे कोसलरञ्जो गामभोजकस्स

चोरवोसासकस्स^१ पुत्तो हुत्वा निव्वत्ति, हेरञ्जकानीतिस्स नामं
अहोसि ॥ सो वयप्पत्तो पितु अच्चयेन रञ्जा तस्मिंयेव गामभोजक-
ट्टाने ठपितो जेतवनपटिग्गहणे बुद्धानुभावं दिस्वा पटिलद्धसद्धो अत्तनो
कनिट्ठस्स तं ठानन्तरं दापेत्वा राजानं आपुच्छित्वा पव्वजित्वा
विपस्सनं पट्टपेत्वा न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने— 5

“पदुमुत्तरभगवतो, सुजातो नाम सावको ।
पंसुकूलं गवेसन्तो, सङ्कारे चरते तदा ॥
नगरे हंसवतिया, परेसं भतको अहं ।
उपड्डुदुस्सं दत्तवान, सिरसा अभिवादयिं ॥
तेन कम्मेन सुकतेन, चेतनापणिधीहि च । 10
जहित्वा मानुसं देहं, तावतिसमगच्छहं ॥
तेत्तिसक्खत्तुं देविन्दो, देवरज्जमकारयि । B. 338
सत्तसत्ततिक्खत्तुं^२ च, चक्कवत्ती अहोसहं ॥
पदेसरज्जं विपुलं, गणनातो असङ्खियं ।
उपड्डुदुस्सदानेन, मोदामि अकुतोभयो ॥ 15
इच्छमानो चहं अज्ज, सकाननं सपव्वतं ।
खोमदुस्सेहि छादेय्यं, अड्डुदुस्सस्सिदं फलं ॥
सतसहस्सितो कप्पे, यं दानमददिं तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, अड्डुदुस्सस्सिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... । 20
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ७३-७४) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो कनिट्ठभातरं ततो कम्मतो निवत्तेतु-
कामो तस्मिंयेव कम्मे अभिरतं दिस्वा तं चोदेन्तो—

१४५. “अच्चयन्ति अहोरत्ता, जीवितं उपरुज्झति ।

आयु खीयति मच्चानं, कुत्तदीनं व ओदकं ॥ 25

१४६. अथ पापानि कम्मानि, करं बालो न बुज्झति ।

पच्छास्स कटुकं होति, विपाको हिस्स पापको” ति—

गाथाद्वयं अभासि ।

तत्थ अच्चयन्ती ति अतिक्कमन्ति, लहुं लहुं अपगच्छन्ती ति
 5 अत्थो । अहोरत्ता ति रत्तिन्दिवा । जीवितं उपरुज्झती ति जीवि-
 तिन्द्रियं च खणिकनिरोधवसेन निरुज्झति । वुत्तं हि “खणे^१, खणे^१, त्वं
 भिक्खु, जायसि च जिय्यसि च मिय्यसि च चवसि च उपपज्जसि
 चा” ति । आयु खीनति मच्चानं ति मरितव्वसभावत्ता मच्चा ति
 लद्धनामानं इमेसं सत्तानं आयु “यो चिरं जीवति, सो^२ वस्ससतं अप्पं
 10 वा भिय्यो” ति एवं परिच्छिन्नकालपरमायु खीयति खयं च सम्भेदं
 च गच्छति, यथा किं ? कुन्नदीनं व ओदकं यथा नाम कुन्नदीनं पव्व-
 तेय्यानं खुद्दकनदीनं^३ उदकं चिरं न तिष्ठति, लहुतरं खीयति, आगत-
 मत्तं येव विगच्छति, एवं सत्तानं आयु लहुतरं खीयति खयं गच्छति ।
 एत्थ च उदकमेव “ओदकं” ति वुत्तं, यथा मनोयेव मानुसं ति ।

B. 339 15

अथ पापानि कम्मानि, करं बालो न बुज्झती ति एवं संसारे
 अनिच्चे पि समाने बालो लोभवसेन वा कोधवसेन वा पापानि
 कम्मानि करोति, करोन्तो पि न बुज्झति, पापं करोन्तो च “पापं
 करोमी” ति अबुज्झनको नाम नत्थि, “इमस्स कम्मस्स एवरूपो दुक्खो
 विपाको” ति पन अजाननतो “न बुज्झती” ति वुत्तं । पच्छास्स
 20 कटुकं होती ति यदि पि पापस्स कम्मस्स आयूहनक्खणे “इमस्स कम्मस्स
 एवरूपो विपाको” ति न बुज्झति, ततो पच्छा पन निरयादीसु
 निव्वत्तस्स अस्स बालस्स कटुकं अनिट्ठं दुक्खमेव होति । विपाको हिस्स
 पापको यस्मा अस्स पापकम्मस्स नाम विपाको पापको निहीनो
 अनिट्ठो एवा ति । इमं पन ओवादं सुत्वा थेरस्स कनिट्ठभाता राजानं
 25 आपुच्छित्वा पव्वजित्वा न चिरस्सेव सदत्थं निप्पादेसि ।

हेरञ्जाकानित्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१-१. खणो खणो—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. ‘पव्वतेय्यं’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

४. सोममित्तत्थेरगाथावण्णना

परित्तं दाहं ति आयस्मतो सोममित्तत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि
उपचिनन्तो सिखिस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्चुतं
पत्तो बुद्धगुणे सुत्वा पसन्नमानसो एकदिवसं किंसुकख्वं पुप्फितं
दिस्वा पुप्फानि गहेत्वा सत्थारं उद्दिस्स आकासे खिपित्वा पूजेसि । 5
सो तेन पुञ्ञकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे
बाराणसियं ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा सोममित्तो ति लद्धनामो तिण्णं
वेदानं पारगू हुत्वा विमलेन नाम थेरेन कतपरिचयत्ता अभिण्हं
तस्स सन्तिकं गच्छन्तो धम्मं सुत्वा सासने लद्धप्पसादो पब्बजित्वा
लद्धूपसम्पदो वत्तपटिवत्तं पूरेन्तो विचरति । विमलत्थेरो पन कुसीतो 10
मिद्धबहुलो रत्तिन्दिवं वीतिनामेति । सोममित्तो “कुसीतं नाम
निस्साय को गुणो” ति तं पहाय महाकस्सपत्थेरं उपसङ्कमित्वा
तस्स ओवादे ठत्वा विपस्सनं पट्टपेत्वा न चिरस्सेव अरहत्ते
पतिट्ठासि । तेन वुत्तं अपदाने—

“किंसुकं पुप्फितं दिस्वा, पग्गहेत्वान अञ्जलि ।
बुद्धसेट्ठं सरित्वान, आकासे अभिपूजयिं ॥
तेन कम्मेन सुकतेन, चेतनापणिधीहि च ।
जहित्वा मानुसं देहं, तावतिसमगच्छहं ॥
एकतिसे इतो कप्पे, यं कम्ममकरिं तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं, भवा सब्बे समूहता ।
नागो व बन्धनं छेत्वा, विहरामि अनासवो ॥
स्वागतं वत मे आसि, मम बुद्धस्स सन्तिके ।
तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं”
(अप० २, ७३) ति ॥

15 B, 340

20

25

अरहत्तं पन पत्वा विमलत्थेरं ओवादेन तज्जेन्तो—

१४७. “परित्तं दारुमारुह्य, यथा सीदे महण्णवे ।

एवं कुसीतमागम्म, साधुजीवी पि सीदति ।

यस्मा तं परिवज्जेय्य, कुसीतं हीनवीरियं ॥

१४८. पविवित्तेहि अरियेहि, पहितत्तेहि भायिभि ।

निच्चं आरद्धवीरियेहि, पण्डितेहि सहावसे” ति—

5

गाथाद्वयं अभासि ।

तत्थ परित्तं दारुमारुह्य, यथा सीदे महण्णवे ति पेसलो पि कुल-
पुत्तो कुसीतं अलसपुग्गलं निस्साय सीदति संसारे पतति, न तस्स
पारं निब्बानं गच्छति । यस्मा एवदेवं, तस्मा तं अधिकुसलधम्मवसेन
10 सीसं अनुविखपित्वा कुच्छित्तं सीदनतो कुसीतं वीरियारम्भा भावतो
हीनवीरियं पुग्गलं सब्बथा वज्जेय्य, न तस्स दिट्ठानुगतिं आपज्जेय्या
ति अत्थो ।

एवं पुग्गलाधिट्ठानाय गाथाय कोसज्जे आदीनवं दस्सेत्वा
इदानी वीरियारम्भे आनिसंसे दस्सेतुं “पविवित्तेहि” ति आदि
B. 341 15 वुत्तं । तस्सत्थो—ये पन कायविवेकसम्भवेन पविवित्ता, ततो एव
किलेसेहि आरकत्ता अरिया, निब्बानं पतिपेसितत्तताय पहितत्ता
आरम्मणूपनिज्झानवसेन लक्खणूपनिज्झानवसेन च भायिनो, सब्ब-
कालं पग्गहितवीरियताय आरद्धवीरिया, लोकियलोकुत्तरभेदाय
पज्जाय समन्नागतत्ता पण्डिता, तेहियेव सह आवसेय्य सदत्थं निप्फा-
20 देतुकामो संवसेय्या ति । तं सुत्वा विमलत्थेरो संविग्गमानसो
विपस्सनं पट्टपेत्वा सदत्थं आराधेसि । स्वायमत्थो परतो
आगमिस्सति ।

सोममित्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

५, सब्बमित्तत्थेरगाथावण्णना

जनो जनम्हि सम्बुद्धो ति आयस्मतो सब्बमित्तत्थेरस्स गाथा ।
का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे

पुञ्जानि उपचिनन्तो इतो द्धानवुते कप्पे तिससस्स भगवतो काले
 नेसादकुले निब्बत्तित्वा वनचारिको हुत्वा वने मिगे वधित्वा मंसं
 खादन्तो जीवति । अथस्स भगवा अनुगगण्हनत्थं वसनट्टानसमीपे
 तीणि पदचेतियानि दस्सेत्वा पक्कामि । सो अतीतकाले सम्मासम्बु- 5
 द्धेसु कतपरिचयत्ता चक्कद्धितानि^१ दिस्वा पसन्नमानसो कोरण्ड-
 पुप्फेहि पूजं कत्वा तेन पुञ्जकम्मेन तावत्तिसभवने निब्बत्तित्वा
 अपरापरं सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मि बुद्धुप्पादे सावत्थिनगरे
 ब्राह्मणकुले निब्बत्ति, सब्वमित्तोत्तिस्स नामं अहोसि । सो विञ्जुतं
 पत्तो जेतवनपटिगहणे बुद्धानुभावं दिस्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा
 कम्मट्टानं गहेत्वा अरञ्जे विहरन्तो वस्सं उपगन्त्वा बुट्ठवस्सो 10
 भगवन्तं वन्दितुं सावत्थि गच्छन्तो अन्तरामग्गे मागविकेहि ओड्डिते
 पासे मिगपोतकं बद्धं अद्दस । माता पनस्स मिगी पासं अप्पविट्ठा पि
 पुत्तसिनेहेन दूरं न गच्छति^२, मरणभयेन पाससमीपं पि न उपगच्छति
 मिगपोतको च भीतो इतो चितो च परिवत्तेन्तो करुणं विलपति,
 तं दिस्वा थेरो “अहो सत्तानं स्नेहहेतुकं दुक्खं” ति गच्छन्तो ततो 15
 परं सम्बहुले चोरे एकं पुरिसं जीवगाहं गहेत्वा पलालवेणिया सरीरं^३
 वेठेत्वा भापेन्ते, तं च महाविरवं विरवन्तं दिस्वा तदुभयं निस्साय
 सञ्जातसंवेगो तेसं चोरानं सुणन्तानं येव—

B. 342

१४९. “जनो जनम्हि सम्बुद्धो, जनमेवस्सितो जनो ।

जनो जनेन हेठीयति, हेठेति च जनो जनं ॥

20

१५०. को हि तस्स जनेनत्थो, जनेन जनितेन वा ।

जनं ओहाय गच्छं तं, हेठयित्वा बहुं जनं” ति—

गाथाद्वयं अभासि ।

तत्थ जनो ति अन्धबालजनो । जनम्ही ति अञ्जे जने । सम्बुद्धो
 ति तण्हाबन्धनेन बद्धो । “अयं मे पुत्तो, माता^४” ति^५ आदिना 25

१. चक्ककरतनानि—सी० ।

२. गच्छन्ती ति—सी० ।

३. सकलसरीरं—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. ‘मातापितु’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

पटिबद्धो । अयमेव वा पाठो, “इमे मं पोसेन्ति, अहं इमे निस्साय जीवामी” ति पटिबद्धचित्तो ति अत्थो । जनमेवस्सितो जनो ति “अयं मे पुत्तो, धीता” ति आदिना अञ्जमेव जनं अञ्जो जनो अस्सितो तण्हाय अल्लीनो परिग्गय्हु ठितो । जनो जनेन हेठियति, हेठेति च
 5 जनो जनं ति कम्मस्सकताय यथाभूतावबोधस्स^१ च^२ अभावतो अज्झुपेक्खनं अकत्वा लोभवसेन यथा जनो जनं अस्सितो, एवं दोस-वसेन जनो जनेन हेठियति विबाधीयति^३ । “तयिदं मय्हं व उपरि हेठनफलवसेन परिपतिस्सती” ति अजानन्तो हेठेति च जनो जनं ।

को हि तस्स जनेनत्थो ति तस्स अञ्जजनस्स अञ्जेन जनेन
 10 तण्हावसेन अस्सितेन दोसवसेन हेठितेन^४ वा को अत्थो । जनेन जनितेन वा ति मातापिता हुत्वा तेन अञ्जेन^५ जनेन^५ जनितेन वा को अत्थो । जनं ओहाय गच्छं तं, हेठयित्वा बहुं जनं ति यस्मा संसारे चरतो जनस्स अयमेवानुरूपा पटिपत्ति, तस्मा तं जनं, तस्स च बाधिका या सा तण्हा च, यो च सो दोसो एव बहुं जनं
 B. 343 15 बाधयित्वा^६ ठितो, तं च ओहाय सब्बसो पहाय परिच्चजित्वा गच्छं, तेहि अनुपद्दुतं ठानं गच्छेय्यं पापुणेय्यं ति अत्थो । एवं पन वत्वा थेरो तावदेव विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा अरहत्तमपापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“वनकम्मिको पुरे आसिं, पितुमातुमतेनहं^६ ।
 20 पसुमारेन^७ जीवामि, कुसलं मे न विज्जति ॥
 मम आसयसामन्ता, तिस्सो लोकग्गनायको ।
 पदानि तीणि दस्सेसि, अनुकम्पाय चक्खुमा ॥
 अक्कन्ते च पदे दिस्वा, तिस्सनामस्स सत्थुनो ।
 हट्ठो हट्ठेन चित्तेन, पदे चित्तं पसादयि ॥

१-१ यथाभूतं थेतभावतो बोधस्स च—सी० । २. बाधियति—सी० ।

३. बाधितेन—सी० ।

४-४. अञ्जाजनकेन—सी० ।

५. हेठयित्वा—सी० ।

६. पितुपितामहेनहं—सी० ।

७. पररुहिरेन—सी० ।

कोरण्डं पुप्फितं दिस्वा, पादपं धरणीरुहं ।
 सकोसकं^१ गहेत्वान, पदसेट्टमपूजयिं^२ ॥
 तेन कम्मेन सुकतेन, चेतनापणिधीहि च ।
 जहित्वा मानुसं देहं, तावतिसमगच्छहं ॥
 यं यं योनुपपज्जामि, देवत्तं अथ मानुसं ।
 कोरण्डकच्छवि होमि, सुप्पभासो भवामहं ॥
 द्वेनवुते इतो कप्पे, यं कम्ममकरिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, पदपूजायिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ७२) ति ॥

5

10

ते पन चोरा थेरस्स सन्तिके धम्मं सुत्वा संवेगजाता पब्बजित्वा
 धम्मानुधम्मं पटिपज्जिसू ति ।

सब्बमित्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

६. माहाकाळत्थेरगाथावण्णना

B. 344

काळी इत्थी ति आयस्मतो महाकाळत्थेरस्स गाथा । का
 उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि
 उपचिनन्तो इतो एकनवुते कप्पे कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्चुतं पत्तो 15
 केनचिदेव करणीयेन अरञ्जं गतो तत्थ अञ्जतरस्स रुक्खस्स
 साखाय ओलम्बमानं पंसुकूलचीवरं दिस्वा “अरियद्धजो ओलम्बती”
 ति पसन्नचित्तो किङ्कणि^३ पुप्फानि गहेत्वा पंसुकूलं पूजेसि । सो तेन
 पुञ्ञकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सेतव्यनगरे
 सत्थवाहकुले निब्बत्तित्वा महाकाळो ति लद्धनामो विञ्चुतं पत्त्वा 20
 धरावासं वसन्तो पञ्चहि सकटसतेहि भण्डं गहेत्वा वाणिज्जवसेन

१. सकोटकं—सी० ।

२. पाद०—सी० ।

३. किङ्कणिक—सी० ।

- सावत्थि गतो एकमन्तं सकटसत्थं^१ निवेसेत्वा अद्धानपरिस्समं
 विनोदेत्वा अत्तनो परिसाय सद्धि निसिन्नो सायन्हसमयं गन्धमालादि-
 हत्थे उपासके जेतवनं गच्छन्ते दिस्वा सयं पि तेहि सद्धि विहारं
 गन्त्वा सत्थु सन्तिके धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा सोसा-
 5 निकङ्गं अधिट्ठाय सुसाने वसति । अथेकदिवसं काळी नाम एका
 इत्थी छवडाहिका^२ थेरस्स कम्मट्टानत्थाय अचिरमतसरीरं उभो
 सत्थी^३ भिन्दित्वा^४ उभो^५ च बाहू भिन्दित्वा^६ सीसं च दधित्थालकं
 विय भिन्दित्वा सब्बं अङ्गपच्चङ्गं सम्बन्धमेव कत्वा थेरस्स ओलोकेतुं
 योग्यट्टाने ठपेत्वा एकमन्तं निसीदि । थेरो तं दिस्वा अत्तानं
 10 ओवदन्तो—

१५१. “काळी इत्थी ब्रह्मी धङ्करूपा,
 सत्थि च भेत्वा अपरं च सत्थि ।
 बाहू^६ च भेत्वा अपरं च बाहू^६,
 सीसं च भेत्वा दधित्थालकं व ।
 15 एसा निसिन्ना अभिसन्दहित्वा ॥

B. 345

१५२. “यो वे अविद्धा उपधिं करोति,
 पुनप्पुनं दुक्खमुपेति मन्दो ।
 तस्मा पजानं उपधिं न कयिरा,
 माहं पुन भिन्नसिरो सयिस्सं” ति—

20 गाथाद्वयं अभासि ।

तत्थ काळी ति तस्सा नामं, काळवण्णत्ता वा एवं वुत्तं । ब्रह्मी
 ति महासरीरा आरोहपरिणाहवती । धङ्करूपा ति काळवण्णत्ता
 एव काकसदिसरूपा । सत्थि च भेत्वा ति मतसरीरस्स सत्थि जण्णु-
 भेदनेन भञ्जित्वा । अपरं च सत्थि ति इतरं च सत्थि भञ्जित्वा^७ ।

१. सकटसत्तं—सी० ।

२. छवडाहिनिका—सी० ।

३. हत्थे—सी० ।

४. छिन्दित्वा—सी० ।

५-५. सी० पोत्थके नत्थि ।

६-६. बाहू—सी० ।

७. परिपञ्जित्वा—सी० ।

बाहं च भेत्वा ति बाहट्ठिं च अग्गबाहट्ठानेयेव भञ्जित्वा । सीसं च
भेत्वा दधित्थालकं वा ति मतसरीरस्स सीसं भिन्दित्वा भिन्नत्ता एव
लेड्डुदण्डादीहि पग्घरन्तं दधित्थालकं विय, पग्घरन्तं मत्थलुङ्गं कत्वा
ति अत्थो । एसा निसिन्ना अभिसन्दहित्वा ति छिन्नभिन्नावयवं^१
मतसरीरं ते अवयवे यथाठानेयेव ठपनेन सन्दहित्वा सहितं कत्वा 5
मंसापणं पसारेन्ती विय एसा निसिन्ना ।

यो वे अविट्ठा उपधिं करोती ति यो इमाय उपट्ठापितं कम्मट्ठानं
दिस्वा पि अविट्ठा अकुसलो कम्मट्ठानं छड्डेत्वा अयोनिसोमनसिकारेन
किलेसूपधिं उप्पादेति, सो मन्दो मन्दपञ्जो संसारस्स अनतिवत्तनतो
पुनप्पुनं अपरापरं निरयादीसु दुक्खं उपेति । तस्मा पजानं उपधिं न 10
कयिरा ति तस्मा ति यस्मा चेतदेवं, तस्मा । पजानं उपधिं^२ ति
“इध यं दुक्खं सम्भोती” ति पजानन्तो योनिसो मनसिकरोन्तो
किलेसूपधिं न कयिरा न उप्पादेय्य । कस्मा ? माहं पुन भिन्नसिरो
सयिस्सं ति यथयिदं मतसरीरं भिन्नसरीरं सयति, एवं किलेसूपधीहि
संसारे पुनप्पुनं उप्पत्तिया कटसिवड्डुको^३ हुत्वा भिन्नसिरो अहं मा 15
सयिस्सन्ति । एवं वदन्तो एव थेरो विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा अरहत्तं
पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

हिमवन्तस्साविदूरे, उदङ्गणो^४ नाम पब्बतो ।

B. 346

तत्थद्दसं पंसुकूलं, दुमग्गम्हि विलम्बितं ॥

तीणि किङ्किणिपुप्फानि^५, ओचिनित्वानहं तदा ।

20

हट्ठो हट्ठेन चित्तेन, पंसुकूलमपूजयिं ॥

तेन कम्मेन सुकतेन, चेतनापणिधीहि च ।

जहित्वा मानुसं देहं तावत्तिसमगच्छहं ॥

एकनवुत्तितो कप्पे, यं कम्ममकरिं तदा ।

दुग्गतिं नाभिजानामि, पूजित्वा अरहद्धजं ॥

25

१. छिन्नभिन्नं व छवं—सी० ।

२. उपधी—सी० ।

३. कटसिवड्डुको—सी० ।

४. उरुगणो—सी० ।

५. किङ्किणिक०—सी० ।

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, ७१-७२) ति ॥

महाकाळत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

७. तिस्सत्थेरगाथावण्णना

- बहू सपत्ते लभती ति आयस्मतो तिस्सत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे विवट्ठू-
5 पनिससयं पुञ्जं उपचिनन्तो पियदस्सिस्स भगवतो काले ब्राह्मणकुले
निब्बत्तित्वा विञ्चुतं पत्तो सिप्पेसु निप्पत्तिं गन्त्वा कामेसु आदी-
नवं दिस्वा घरावासं पहाय तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा अरञ्जायतने
सालवने अस्समं कारेत्वा वसति । भगवा तस्स अनुग्गणहनत्थं अस्स-
मस्स अविदूरे सालवने निरोधं समापज्जित्वा निसीदि । सो अस्स-
10 मतो निक्खमित्वा फलाफलत्थाय गच्छन्तो भगवन्तं दिस्वा पसन्नमानसो
चत्तारो दण्डे ठपेत्वा भगवतो उपरि पुप्फिताहि सालसाखाहि साखा-
मण्डपं कत्वा सत्ताहं नवनवेहि^१ सालपुप्फेहि भगवन्तं पूजेन्तो अट्ठासि
बुद्धारम्मणं पीतिं अविजहन्तो । सत्था सत्ताहस्स अच्चयेन निरोधतो
वुट्ठहित्वा भिक्खुसंघं चिन्तेसि । तावदेव सतसहस्समत्ता खीणासवा
15 सत्थारं परिवारेसुं । भगवा तस्स भाविनिं सम्पत्तिं विभावेन्तो
अनुमोदनं वत्वा पक्कामि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवलोके निब्बत्तित्वा
B. 347 अपरापरं सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे राजगहे ब्राह्मण-
कुले निब्बत्तित्वा तिस्सोति लद्धनामो वयप्पत्तो तिण्णं वेदानं पारगू
हुत्वा पञ्चमत्तानि माणवकसतानि मन्ते वाचेन्तो लाभग्गयसग्गप्पत्तो
20 हुत्वा सत्थु राजगहगमने बुद्धानुभावं दिस्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा
विपस्सनं पट्टपेत्वा न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने-

“अज्झोगाहेत्वा सालवनं, सुकतो अस्समो मम ।
 सालपुप्फेहि सञ्छन्नो, वसामि विपिने^१ तदा ॥
 पियदस्सी च भगवा, सयम्भू अगगपुग्गलो ।
 विवेककामो सम्बुद्धो, सालवनमुपागमि ॥
 अस्समा अभिनिक्खम्म, पवनं अगमासहं ।
 मूलफलं गवेसन्तो, आहिण्डामि वने तदा ॥
 तत्थद्दसासिं सम्बुद्धं, पियदस्सि महायसं ।
 सुनिसिन्नं समापन्नं, विरोचन्तं महावने ॥
 चतुदण्डे ठपेत्वान, बुद्धस्स उपरी अहं ।
 मण्डपं सुकतं कत्वा, सालपुप्फेहि छादयिं ॥
 सत्ताहं धारयित्वान, मण्डपं सालच्छादितं ।
 तत्थ चित्तं पसादेत्वा, बुद्धसेट्ठमवन्दहं^२ ॥
 भगवा तम्मिह समये, वुट्ठित्वा समाधितो ।
 युगमत्तं पेक्खमानो, निसीदि पुरिसुत्तमो ॥
 सावको वरुणो नाम, पियदस्सिस्स सत्थुनो ।
 वसीसतसहस्सेहि, उपगच्छि विनायकं ॥
 पियदस्सी च भगवा, लोकजेट्ठो नरासभो ।
 भिक्खुसंघे निसीदित्वान, सितं पातुकरीजिनो ॥
 अनुरुद्धो उपट्ठाको, पियदस्सिस्स सत्थुनो ।
 एकंसं चीवरं कत्वा, अपुच्छित्थ महामुनिं ॥
 को नु खो भगवा हेतु, सितकम्मस्स सत्थुनो ।
 कारणे विज्जमानम्मिह, सत्था पातुकरे^३ सितं ॥
 सत्ताहं सालच्छदनं^४, यो मे धारेसि माणवो ।
 तस्स कम्मं सरित्वान, सितं पातुकरिं अहं ॥
 अनोकासं^५ न पस्सामि, यत्थ^६ पुञ्ञं विपच्चति ।

5

10

15

20

B. 348

25

१. पवने—सी० ।
२. पातुकरो—सी० ।
३. ओकासाहं—सी० ।

४. बुद्धसेठमवन्दिहं—सी० ।
५. पुप्फच्छदनं—सी० ।
६. यं तं—सी० ।

देवलोके मनुस्से वा, ओकासोव न सम्मति ॥
 देवलोके वसन्तस्स, पुञ्जकम्मसमङ्गिनो ।
 यावता परिसा तस्स, सालच्छन्ना भविस्सति ।
 तत्थ दिब्बेहि नच्चेहि, गीतेहि वादितेहि च ।
 5 रमिस्सति सदा सन्तो, पुञ्जकम्मसमाहितो ॥
 यावता परिसा तस्स, गन्धगन्धी भविस्सति ।
 सालस्स पुप्फवस्सो च, पवस्सिस्सति तावदे ॥
 ततो चुतोयं मनुजो, मानुसं आगमिस्सति ।
 इधा पि सालच्छदनं, सब्बकालं धरिस्सति ॥
 10 इध नच्चं च गीतं च, सम्मताळसमाहितं ।
 परिवारेस्सन्ति^१ मं निच्चं, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 उग्गच्छन्ते च सूरिये, सालवस्सं पवस्सति^२ ।
 पुञ्जकम्मेन संयुत्तं, वस्सते सब्बकालिकं ॥
 अट्टारसे कप्पसते, ओक्काककुलसम्भवो ।
 15 गोतमो नाम गोत्तेन^३, सत्था लोके भविस्सति ॥
 तस्स धम्मेसु दायादो, ओरसो धम्मनिम्मित्तो ।
 सब्बासवे परिञ्जाय, निब्बायिस्सति^४ नासवो ॥
 धम्मं अभिसमेन्तस्स, सालच्छन्नं^५ भविस्सति ।
 चित्ते भायमानस्स, छदनं तत्थ हेस्सति ॥
 20 विपाकं कित्तयित्वान, पियदस्सी महामुनि ।
 परिसाय धम्मं देसेसि, तप्पेन्तो धम्मवुट्ठिया ॥
 तिसकप्पानि देवेसु, देवरज्जमकारयि ।
 सट्ठि च सत्तक्खत्तु^५ च, चक्कवत्ती अहोसहं ॥
 देवल्लोका इधागन्त्वा, लभामि विपुलं सुखं ।
 25 इधा पि सालच्छदनं, मण्डपस्स इदं फलं ॥

B. 349

१. परिवारेन्ति—सी० ।

२. पवस्सरे—सी० ।

३. नामेन—सी० ।

४. सालच्छदनं—सी० ।

५. चतुक्खत्तु—सी० ।

अयं पच्छिमको मय्हं, चरिमो वत्तते भवो ।
 इधा पि सालच्छदनं, हेस्सति सब्बकालिकं ॥
 महामुनिं तोसयित्वा, गोतमं सक्कपुद्गवं ।
 पत्तोमिह अचलं ठानं, हित्वा जयपराजयं ॥
 अट्टारसे कप्पसते, यं बुद्धमभिपूजयिं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप २, ६८-७०) ति ॥

5

सो अरहत्तं पन पत्वा विसेसतो लाभग्गयसग्गप्पत्तो अहोसि ।
 तत्थ केचिं पुथुज्जनभिव्खू थेरस्स लाभसक्कारं दिस्वा बालभावेन 10
 असहनाकारं पवेदेसुं । थेरो तं अत्वा लाभसक्कारे आदीनवं तत्थ
 अत्तनो अलग्गभावं च पकासेन्तो—

१५३. "बहू सपत्ते लभति, मुण्डो सङ्घाटिपारुतो ।
 लाभो अन्नस्स पानस्स, वत्थस्स सयनस्स च ॥

१५४. एतमादीनवं अत्वा, सक्कारेसु महब्भयं । 15
 अप्पलाभो अनवस्सुतो, सतो भिव्खु परिब्बजे" ति—

गाथाद्वयं अभासि ।

तस्सत्थो—सिखं पि असेसेत्वा मुण्डितकेसताय^१ मुण्डो, छिन्दित्वा
 सङ्घाटितकासावधारिताय सङ्घाटिपारुतो, एवं वेवण्णियं अज्झुपगतो
 परायत्तवुत्तिको पब्बजितो सचे अन्नपानादीनं लाभो होति, सो पि 20
 बहू सपत्ते लभति, तस्स उसूयन्ता^४ बहू सम्भवन्ति^५ । तस्मा एतं^६
 एवरूपं लाभसक्कारेसु महब्भयं विपुलभयं आदीनवं^७ दोसं विदित्वा
 अप्पिच्छतं सन्तोसं च हृदये ठपेत्वा अनवज्जुप्पादस्सा पि उप्पन्नस्स

१. 'पन' सी० पोत्थके अधिको पाठो । २. नवस्सुतो—सी० ।

३. मुण्डो अकेसतायं—सी० । ४. उसूयका—सी० ।

५. भवन्ति—सी० । ६. एवं—सी० ।

७. 'च' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

B. 350

लाभस्स परिवज्जनेन अप्पलाभो, ततो एव तत्थ तण्हावस्सुताभावेन^१
अनवस्सुतो, संसारे भयस्स इक्खनतो भिन्नकिलेसताय वा भिक्खु
सन्तुट्ठिद्वानीयस्स सतिसम्पज्जस्स वसेन सतो हुत्वा परिब्बजे चरेय्य
विहरेय्या ति । तं सुत्वा ते भिक्खू तावदेव थेरं खमापेसुं ।

तिस्सत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

८. किमिलत्थेरगाथावण्णना

- 5 पाचीनवंसदायम्ही ति आदिका^२ आयस्मतो किमिलत्थेरस्स^३
गाथा । का उप्पत्ति ? तस्स पुब्बयोगो संवेगुप्पत्ति पब्बज्जा च
एककनिपाते “अभिसत्तो” ति गाथाय संवण्णनायं वुत्तायेव । ताय
च गाथाय थेरेन अत्तनो विसेसाधिगमस्स कारणं दस्सितं । इध पन
अधिगतविसेसस्स अत्तनो आयस्मता च अनुरुद्धेन^४ आयस्मता च^५
10 नन्दिनेन सह^६ समग्गवासो दस्सितो ति वेदितब्बं । समग्गवासं पन
वसन्ता ते यथा च वसिंसु, तं दस्सेन्तो—

१२५. “पाचीनवंसदायम्हि, सक्कपुत्ता सहायका ।

पहाया’नप्पके भोगे, उज्जे पत्तागते रता ॥

१५६. आरद्धवीरिया पहितत्ता, निच्चं दळ्ळपरक्कमा ।

- 15 रमन्ति धम्मरतिया, हित्वान लोकियं रतिं” ति—

गाथाद्वयं अभासि ।

- तत्थ पाचीनवंसदायम्ही ति पाचीनवंसनामके रक्खितगोपिते
सहपरिच्छेदे वने । तं हि वनं^६ गामस्स पाचीनदिसायं ठितत्ता
वंसगुम्बपरिक्खितत्ता च “पाचीनवंसदायो” ति वुत्तो, वंसवन-
20 भावेन^७ वा^८ ति । सक्कपुत्ता ति अनुरुद्धत्थेरादयो सक्कराजकुमारा ।

१. तण्हावस्सुतिअभावेन—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. किम्बिलत्थेरस्स—सी० ।

४-४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

६. ‘च’—सी० ।

७-७. वंसवनभावेन—सी० ।

सहायका ति संवेगुप्पत्तिपब्बज्जासमणधम्मकरणसंवासेहि सह अयनतो पवत्तनतो सहायका । पहाया'नप्पके भोगे ति उळारेन पुञ्जानुभावेन अधिगते कुलपरम्परागते च महन्ते भोगक्खन्धे छडुत्वा । "सहायानप्पके" ति पि पाळि । उञ्छे पत्तागते रता ति उञ्छाचरियाय आभतत्ता^१ उञ्छे पत्ते^२ आगतत्ता पत्तागते पत्तपरियापत्ते रता 5 B. 351 अभिरता^३, संघभत्तादिअतिरेकलाभं पटिक्खपित्वा जङ्घवलं^४ निस्साय भिक्खाचरियाय लद्धेन मिस्सकभत्तेनेव सन्तुट्ठा ति अत्थो ।

आरद्धवीरिया ति उत्तमत्थस्स अधिगमाय^५ आदितो व पगेव सम्पादितवीरिया^५ । पहितत्ता ति निन्नपोणपब्भारभावेन कालेन कालं समापज्जनेन च निब्बानं पतिपेसितचित्ता । निच्चं दळ्ह- 10 परक्कमा ति वत्तपटिपत्तीसु दिट्ठधम्मसुखविहारानुयोगेन सब्बकालं असिथिलपरक्कमा । रमन्ति धम्मरतिया, हित्वान लोकियं रतिं ति लोके विदितताय लोकपरियापन्नताय च लोकियं रूपारम्मणादिरतिं पहाय मग्गपञ्चाय पजहित्वा लोकुत्तरधम्मरतिया अग्गफलनिब्बानाभिरतिया च रमन्ति^६ अभिरमन्ती ति । 15

किमिलत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

६. नन्दत्थेरगाथावण्णना

अयोनिसो मनसिकारा ति आयस्मतो नन्दत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले हंसवतीनगरे कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो भगवतो सन्तिके धम्मं सुणन्तो सत्थारं एकं भिक्खुं इन्द्रियेसु गुत्तद्वारानं अग्गट्ठाने ठपेन्तं दिस्वा सयं पि तं

१-१. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. जङ्घावलं—सी० ।

४. अधिगमस्सं—सी० ।

६. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. 'परियायाधिगमस्स आदितो' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

५. समाहितवीरिया—सी० ।

ठानन्तरं पत्येन्तो भगवतो भिक्खुसंघस्स च पूजासक्कारबहुलं
महादानं पवत्तेत्वा “अहं पि अनागते तुम्हादिसस्स बुद्धस्स एवरूपो
सावको भवेय्यं” ति पणिधानं कत्वा ततो पट्ठाय देवमनुस्सेसु संस-
रन्तो अत्थदस्सिस्स भगवतो काले विनताय नाम नदिया महन्तो
5 कच्छपो हुत्वा निब्बत्तो एकदिवसं सत्थारं नदिया पारं गन्तुं तीरे
ठितं दिस्वा सयं भगवन्तं तारेतुकामो सत्थु पादमूले निपज्जि ।
सत्था तस्स अज्झासयं ओलोकेत्वा पिट्ठि अभिरुहि । सो हट्ठतुट्ठो
वेगेन सोतं छिन्दन्तो सीघतरं परतीरमेव पापेसि । भगवा तस्स
अनुमोदनं वदन्तो भाविनिं सम्पत्तिं कथेत्वा पक्कामि ।

B. 352 10

सो तेन पुञ्जकम्मेन सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे
कपिलवत्थुस्मिं सुद्धोदनमहाराजस्स पुत्तो हुत्वा महापजापतिया
गोतमिया कुच्छिम्हि निब्बत्ति । तस्स नामग्गहणदिवसे आतिसंघं
नन्देन्तो^१ जातो ति नन्दोत्वेव नामं अकंसु । तस्स वयप्पत्तकाले
सत्था पवत्तवरधम्मचक्को लोकानुग्गहं करोन्तो कपिलवत्थुं गन्त्वा
15 आतिसमागमे पोक्खरवस्सं अट्ठुप्पत्तिं कत्वा वेस्सन्तरजातकं कथेत्वा
दुतियदिवसे पिण्डाय पविट्ठो “उत्तिट्ठे नप्पमज्जेय्या” (ध० प० ३३)
ति गाथाय पितरं सोतापत्तिफले पतिट्ठापेत्वा निवेसनं गन्त्वा “धम्मं
चरे सुचरितं” (ध० प० ३३) ति गाथाय महापजापतिं सोतापत्ति-
फले राजानं सकदागामिफले पतिट्ठापेत्वा ततिये दिवसे नन्दकुमारस्स
20 अभिसेक निवेसनप्पवेसनविवाहमङ्गलेसु^२ वत्तमानेसु पिण्डाय पवि-
सित्वा नन्दकुमारस्स हत्थे पत्तं दत्वा मङ्गलं वत्वा तस्स हत्थतो पत्तं
अगहेत्वा व विहारं गतो तं पत्तहत्थं विहारं आगतं अनिच्छमानं-
येव पब्बाजेत्वा तथा पब्बजितत्ता येव^३ अनभिरतिया पीळितं
अत्वा उपायेन तस्स तं अनभिरतिं विनोदेसि । सो योनिसो पटि-
25 सङ्खाय विपस्सनं पट्ठपेत्वा न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं
अपदाने—

१. नन्दन्तो तोसेन्तो—सी० ।

२. अभिसेकनिवेसनविवाहमङ्गलेसु—सी० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

“अत्थदस्सी तु भगवा, सयम्भू लोकनायको ।
 बिनतानदिया तीरं, उपागच्छि^१ तथागतो ॥
 उदका अभिनिक्खम्म, कच्छपो वारिगोचरो ।
 बुद्धं तारेतुकामोहं, उपेसि लोकनायकं ॥
 अभिरूहतु मं बुद्धो, अत्थदस्सी महामुनि ।
 अहं तं तारयिस्सामि, दुक्खस्सन्तकरो तुवं ॥
 मम सङ्कप्पमञ्जाय, अत्थदस्सी महायसो ।
 अभिरूहित्वा मे पिट्ठि, अट्ठासि लोकनायको ॥
 यतो सरामि अत्तानं, यतो पत्तोस्मि विञ्जुतं ।
 सुखं मे तादिसं नत्थि, फुट्ठे^२ पादतले यथा^३ ॥
 उत्तरित्वान सम्बुद्धो, अत्थदस्सी महायसो ।
 नदितीरमिह ठत्वान, इमा गाथा अभासथ ॥
 यावता वत्तते चित्तं, कङ्कासोतं^४ तरामहं ।
 अयं च कच्छपो राजा, तारेसि^५ मम पञ्जवा^६ ।
 इमिना बुद्धतरणेन, मेत्तचित्तवताय च ।
 अट्टारसे कप्पसते, देवलोके रमिस्सति ॥
 देवलोका इधागन्त्वा, सुक्कमूलेन चोदितो ।
 एकासने निसीदित्वा, कङ्कासोतं तरिस्सति ॥
 यथा पि भट्ठके खेत्ते, बीजं अप्पं पि रोपितं ।
 सम्माधारं^७ पवेच्छन्ते^८, फलं तोसेति कस्सकं^९ ॥
 तथेविदं बुद्धखेत्तं, सम्मासम्बुद्धदेसितं ।
 सम्माधारं^८ पवेच्छन्ते, फलं मं तोसयिस्सति ॥
 पधानपहितत्तोमिह, उपसन्तो निरूपधि ।
 सब्बासवे परिञ्जाय, विहरामि अनासवो ॥

5

10

B. 353

15

20

१. उपगच्छि—सी० ।

२. गङ्गासोतं—म० ।

३. पुञ्जवा—सी० ।

४. पवस्सन्ते—सी० ।

५. सम्माधारे—सी० ।

२-२. यथा पादतले मुने—सी० ।

४. तारेति—सी० ।

६. सम्माधारे—सी० ।

८. कस्सके—सी० ।

अट्टारसे कप्पसते, यं कम्ममकरिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, तरणाय इदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, ६४-६५) ति ॥

- 5 अरहत्तं पन पत्वा विमुत्तिसुखं अनुभवन्तो "अहो सत्थु उपाय-
 कोसल्लं, येनाहं भवपङ्कतो उद्धरित्वा निब्बानथले पतिट्ठापितो"
 ति अत्तनो पहीनसंकिलेसं पटिलद्धं च सुखं पच्चवेक्खित्वा सञ्जात-
 सोमनस्सो उदानवसेन—

१५७. "अयोनिस्सो मनसिकारा, मण्डनं अनुयुञ्जिसं ।
 10 उद्धतो चपलो चासिं, कामरागेन अट्ठितो ॥
 १५८. उपायकुसलेनाहं, बुद्धेनादिच्चबन्धुना ।
 योनिस्सो पटिपज्जित्वा, भवे चित्तं उदब्बहिं" ति—

गाथाद्वयं अभसि ।

- B. 354 15 तत्थ अयोनिस्सो मनसिकारा ति अनुपायमनसिकारतो असुभं
 कायं सुभतो मनसि करित्वा सुभतो मनसिकारहेतु, असुभं कायं
 सुभसञ्जाया ति अत्थो । मण्डनं ति हत्थूपगादिआभरणेहि चेव
 मालागन्धादीहि च अत्तभावस्स अलङ्करणं । अनुयुञ्जिसं ति अनु-
 युञ्जि, सरीरस्स विभूसनप्पसुतो अहोसिं ति अत्थो । उद्धतो ति
 जातिगोत्तरूपयोब्बनभदादीहि उद्धतो अवूपसन्तचित्तो । चपलो ति
 20 वनमक्कटो विय अनवट्ठितचित्ताय लोलो, कायमण्डनवत्थमण्डना-
 दिचापत्ये युत्तताय वा चपलो च । आसिं ति अहोसिं । कामरागेना
 ति वत्थुकामेसु छन्दरागेन अट्ठितो पीळितो विवाधितो आसिं ति
 योजना ।

- उपायकुसलेना ति विनेय्यानं दमनुपायच्छेकेन कोविदेन बुद्धेन
 25 भगवता हेतुभूतेन । हेतुअत्थे हि एतं करणवचनं । पल्लुट्टमक्कटी-
 देवच्छरादस्सनेन हि उपक्कितवादचोदनाय अत्तनो कामरागापनयनं

सन्धाय वदति । भगवा हि आयस्मन्तं नन्दत्थेरं पठमं जनपदकल्याणि
उपादाय “यथायं मक्कटी, एवं ककुटपादिनियो उपादाय जनपद-
कल्याणी” ति महितिया आणिया खुद्दकं आणि नीहरन्तो छड्डुको
विय, सिनेहपानेन सरीरं^१ किलेदेत्वा^२ वमनविरेचनेहि दोसं नीह-
रन्तो भिसक्को विय च ककुटपादिनिदस्सनेन जनपदकल्याणियं^३ 5
विरत्तचित्तं कारेत्वा पुन उपक्वितवादेन ककुटपादिनीसु पि चित्तं
विराजेत्वा सम्मदेव समथविपस्सनानुयोगेन अरियमग्गे पतिट्ठापेसि ।
तेन वुत्तं “ओनिसो पटिपज्जित्वा, भवे चित्तं उदब्बहि” ति । उपायेन^४
आयेन सम्मदेव समथविपस्सनाय विसुद्धिपटिपदं पटिपज्जित्वा भवे
संसारपङ्के निमुग्गं च मे चित्तं अरियमग्गेन हत्थेन उत्तारिं, निब्बान- 10
थले पतिट्ठापेसि ति अत्थो ।

इमं उदानं उदानेत्वा थेरो पुनदिवसे भगवन्तं उपसङ्कमित्वा
एवमाह “यं मे, भन्ते, भगवा पाटिभोगो पञ्चन्नं अच्छरासतानं पटिलाभाय
ककुटपादानं^५, मुञ्चामहं, भन्ते, भगवन्तं एतस्मा पटिस्सवा”
(उ० ८९) ति । भगवा पि^६ “यदेव खो^७ ते नन्द अनुपादाय आसवेहि 15
चित्तं विमुत्तं, अथाहं मुत्तो एतस्मा पटिस्सवा” (उ० ८९) ति आह ।
अथस्स भगवा सविसेसं इन्द्रियेसु गुत्तद्वारतं जत्वा तं गुणं विभावेन्तो
“एतदग्गं, भिक्खवे, मम सावकानं भिक्खूनं इन्द्रियेसु गुत्तद्वारानं
यदिदं नन्दो” (अ० नि० १, २५) ति इन्द्रियेसु गुत्तद्वारभावेन अग्ग-
द्वाने ठपेसि । थेरो हि “यमेवाहं^८ इन्द्रियानं असंवरं निस्साय इमं 20
विप्पकारं पत्तो, तमेवाहं सुट्ठु निग्गहेस्सामी” ति उस्साहजातो
बलवहिरोत्तप्पो तत्थ च कताधिकारत्ता इन्द्रियसंवरे उक्कंसपारमिं
अगमासी ति ।

नन्दत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१. सरीरा—सी० ।

३. जनपदकल्याणी—सी० ।

५. ककुटपादीनं—सी० ।

७. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. खीरं दत्वा—सी० ।

४. उदयाव्वयेन—सी० ।

६. ‘तस्स’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

८. सयमेवाहं—सी० ।

१०. सिरिमत्थेरगाथावण्णना

- परं च नं पसंसन्तीति आयस्मतो सिरिमत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि
उपचिनन्तो पदुमुत्तरस्स भगवतो^१ पारमियो पूरेत्वा तुसितभवने
ठितकाले ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो तिण्णं वेदानं पारगू
5 सनिघण्डुकैटुभानं साक्खरप्पभेदानं इतिहासपञ्चमानं पदको वेय्या-
करणो लोकायतमहापुरिसलक्खणेसु अनवयो नेक्खम्मज्झासयताय
कामे पहाय तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा चतुरासीतिसहस्सपरिमाणेन
तापसगणेन परिवुतो हिमवन्तप्पदेसे देवताभिनिम्मिसे अस्समे
भानाभिञ्ञायो निब्बत्तेत्वा वसन्तो पुरिमबुद्धेसु कताधिकारताय
10 लक्खणमन्तेसु आगतनियामेन च बुद्धगुणे अनुस्सरित्वा अतीते बुद्धे
उद्दिस्स अञ्जतरस्मिं नदीनिवत्तने पुलिनचेतियं कत्वा पूजासक्कारा-
भिरतो अहोसि । तं दिस्वा तापसा “कं उद्दिस्स अयं पूजासक्कारो
करीयती” ति पुच्छिंसु । सो तेसं लक्खणमन्ते आहरित्वा तत्थ
आगतानि महापुरिसलक्खणानि विभजित्वा तदनुसारेण अत्तनो बले
15 ठत्वा बुद्धगुणे कित्तेसि । तं सुत्वा ते पि तापसा पसन्नमानसा ततो
पट्टाय सम्मासम्बुद्धं उद्दिस्स थूपपूजं करोन्ता विहरन्ति ।

- तेन च समयेन पदुमुत्तरबोधिसत्तो तुसितकाया चवित्वा
मातुकुच्छि ओक्कन्तो होति । चरिमभवे द्वतिसपुब्बनिमित्तानि
B. 356 पातुरहेसु, सब्बे च अच्छरियब्भूतधम्मा । तापसो तानि
20 अन्तेवासिकानं दस्सेत्वा भिय्योसो मत्ताय सम्मासम्बुद्धेसु तेसं पसादं
वड्ढेत्वा कालं कत्वा ब्रह्मलोके निब्बत्तित्वा तेहि अत्तनो सरीरस्स
पूजाय करीयमानाय दिस्समानरूपो आगन्त्वा “अहं तुम्हाकं
आचरियो ब्रह्मलोके निब्बत्तो, तुम्हे अप्पमत्ता पुलिनचेतियपूजमनु-
युञ्जथ, भावनाय च युत्तप्पयुत्ता होथा” ति वत्वा ब्रह्मलोकमेव गतो ।

एवं सो देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं
गहपतिकुले निब्बत्ति, तस्स जातदिवसतो पट्टाय तस्मिं कुले सिरि-
सम्पत्तिया वड्डमानत्ता सिरिमात्वेव नामं अकंसु । तस्स पदसा गमन-
काले कनिट्टभाता निब्बत्ति, तस्स “अयं सिरिं वड्डन्तो जातो” ति
सिरिवड्डो ति नामं अकंसु । ते उभो पि जेतवनप्पटिग्गहणे बुद्धानुभावं 5
दिस्वा पटिलद्धसद्धा पब्बजिंसु । तेषु सिरिवड्डो न^१ ताव उत्तरि-
मनुस्सधम्मस्स लाभी अहोसि, चतुन्नं पच्चयानं लाभी, गहट्टपब्ब-
जितानं सक्कतो गरुक्कतो, सिरिमत्थेरो पन पब्बजितकालतो पट्टाय
तादिसेन कम्मच्छिद्देन अप्पलाभी अहोसि बहुजना^२ सम्भावितो^२,
समथविपस्सनासु कम्मं करोन्तो न चिरस्सेव छळभिञ्जो अहोसि । 10
तेन वुत्तं अपदाने—

“पब्बते हिमवन्तम्हि, देवलो नाम तापसो ।
तत्थ मे चङ्कमो आसि, अमनुस्सेहि^३ मापितो ॥
जटाभारेण भरितो, कमण्डलुधरो सदा^४ ।
उत्तमत्थं गवेसन्तो, विपिना^५ निक्खमिं^६ तदा^७ ॥ 15
चुल्लासोतिसहस्सानि^८, सिस्सा मय्हं उपट्ठहुं ।
सककम्माभिपसुता, वसन्ति विपिने^९ तदा ॥
अस्समा अभिनिक्खम्म, अकं पुलिनचेतियं ।
नानापुप्फं समानेत्वा, तं चेतियमपूजयिं ॥
तत्थ चित्तं पसादेत्वा, अस्समं पविसामहं । 20
सब्बे सिस्सा समागन्त्वा, एतमत्थं पुच्छिंसु^{१०} मं ॥
पुलिनेन कतो थूपो, यं त्वं देव नमस्ससि ।
मयं पि आतुमिच्छाम, पुट्ठो आचिक्ख नो तुवं ॥

B. 357

१. सी० पोत्थके नत्थि ।
३. अमनुस्सक—सी० ।
५. पवना—सी० ।
७. सी० पोत्थके नत्थि ।
९. पवने—सी० ।

२. बहुजनस्स च सम्भावितो—सी० ।
४. तदा—सी० ।
६. अभिनिक्खमिं—सी० ।
८. छळासीति०—सी० ।
१०. अपुच्छु—सी० ।

- निदिट्ठा^१ नु^२ मन्तपदे, चक्खुमन्तो महायसा ।
 ते खो अहं नमस्सामि, बुद्धसेट्ठे महायसे ॥
 कीदिसा ते महावीरा, सब्बञ्जू लोकनायका ।
 कथं वण्णा कथं सीला, कीदिसा ते महायसा ॥
 5 वात्तिसलक्खणा बुद्धा, चत्तालीसदिजा पि च ।
 नेत्ता गोपखुमा तेसं, जिञ्जुका फलसन्निभा ॥
 गच्छमाना च ते बुद्धा, युगमत्तं च पेक्खरे ।
 न तेसं जाणु नदति, सन्धिसद्दो न सुय्याति ॥
 गच्छमाना च सुगता, उद्धरन्ता व गच्छरे ।
 10 पठमं दक्खिणं पादं, बुद्धानं एस धम्मता ॥
 असम्भीता च ते बुद्धा, मिगराजा व केसरी ।
 नेवुक्कंसेन्ति अत्तानं, नो च वम्भेन्ति पाणिनं^३ ॥
 मानावमानतो^४ मुत्ता, समा सब्बेसु पाणिंसु ।
 अनत्तुक्कंसका बुद्धा, बुद्धानं एस धम्मता ॥
 15 उप्पज्जन्ता च सम्बुद्धा, आलोकं दस्सयन्ति ते ।
 छप्पकारं^५ पक्कम्पेन्ति^६, केवलं वसुधं इमं ॥
 पस्सन्ति निरयं चेते, निब्बाति निरयो तदा ।
 पवस्सति महामेघो, बुद्धानं एस धम्मता ॥
 ईदिसा^७ ते महानागा, अतुला च महायसा ।
 20 वण्णतो अनतिक्कन्ता, अप्पमेय्या तथागता ॥
 अनुमोदिसु मे वाक्यं, सब्बे सिस्सा सगारवा ।
 तथा च पटिपज्जिसु, यथासत्ति यथाबलं ॥
 पटिपूजेन्ति पुलिनं, सककम्माभिलासिनो ।
 सदहन्ता मम वाक्यं, बुद्धसक्कतमानसा^८ ॥

१. दिट्ठा नो—सी० ।

३. पाणिनो—सी० ।

५. छब्बिकारं—सी० ।

७. एदिसा—सी० ।

२. 'वो' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

४. मानातिमानतो—सी० ।

६. पकासेन्ति—सी० ।

८. बुद्धतगतमानसा—सी० ।

तदा चवित्वा तुसिता, देवपुत्तो महायसो ।
 उप्पज्जि^१ मातुकुच्छिमिह^२, दससहस्सि कम्पथ^३ ॥
 अस्समस्साविदूरमिह, चङ्कममिह ठितो अहं ।
 सब्बे सिस्सा समागन्त्वा, आगच्छुं मम सन्तिके^४ ॥
 उसभोव मही नदति, मिगराजा व कूजति ।
 सुसुमारो व सळति^५, किं विपाको भविस्सति ॥
 यं पकित्तेमि सम्बुद्धं, सिकताथूपसन्तिके^६ ।
 सो दानि भगवा सत्था मातुकुच्छिमुपागमि ॥
 तेसं धम्मकथं वत्वा, कित्तयित्वा महामुनिं ।
 उय्योजेत्वा सके सिस्से, पल्लङ्कमाभुजि अहं ॥
 बलं च वत मे खीणं, व्याधिना परमेन तं ।
 बुद्धसेट्ठं सरित्त्वान, तत्थ कालङ्कतो अहं ॥
 सब्बे सिस्सा समागन्त्वा, अकंसु चितकं तदा ।
 कळेवरं च मे गय्ह, चितकं अभिरोपयुं ॥
 चितकं परिवारेत्वा, सीसे कत्त्वान अञ्जलिं ।
 सोकसल्लपरेता ते, विक्कन्दिस्सु समागता ॥
 तेसं लालप्पमानानं, अगमं^७ चितकं तदा^८ ।
 अहं आचरियो तुम्हं^९, मा सोचित्थ सुमेधसा ॥
 सदत्थे वायमेय्याथ, रत्तिन्दिवमतन्दिता ।
 मा वो पमत्ता अहुत्थ खणो वो पटिपादितो ॥
 सके सिस्सेनुसासित्वा, देवलोकं पुनागमिं ।
 अट्टारस च कप्पानि, देवलोके रमामहं^९ ॥
 सतानं पञ्चक्खत्तुं च, चक्कवत्ती अहोसहं ।
 अनेकसतक्खत्तुं च, देवरज्जमकारयि ॥

5

10

15

20

१. उप्पज्जि—सी० ।

३. पकम्पथ—सी० ।

५. फलति—सी० ।

७-७. अगमांसि चितन्तिकं—सी० ।

९. रमि तदा—सी० ।

२. मातुकुच्छि—सी० ।

४. सन्तिकं—सी० ।

६. सुकतेथूपसन्तिके—सी० ।

८. तुम्हं—सी० ।

B. 359

- अवसेसेसु कप्पेसु, वोकिण्णो संसरि अहं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, उप्पादस्स^१ इदं फलं ॥
 यथा कोमुदिके मासे, बहू पुप्फन्ति पादपा ।
 तथेवाहं पि समये, पुप्फितोमिह महेसिना ॥
 5 वीरियं मे धुरधोरय्हं, योगक्खेमाधिवाहनं ।
 नागो व बन्धनं छेत्वा, विहरामि अनासवो ॥
 सतसहस्सितो कप्पे, यं बुद्धमभिकित्तयि ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, कित्तनाय इदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 10 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, ६२-६४) ति ॥

- ब्रह्मभिञ्जं हि समानं आयस्मन्तं सिरिमत्थेरं "अरियो" ति
 अजानन्ता पुथुज्जना भिक्खू सामणोरा च अप्पलाभिताय लोकस्स
 अनभिगतभावेन^२ असम्भावेन्ता^३ यंकिञ्चि कथेत्वा गरहन्ति ।
 सिरिवद्धत्थेरं पन पच्चयानं लाभिभावेन लोकस्स सक्कतगरुक्कतभावतो
 15 सम्भावेन्ता^४ पसंसन्ति । थेरो "अवण्णारहस्स नाम वण्णभणनं,
 वण्णारहस्स च अवण्णभणनं अस्स पुथुज्जनभावस्स दोसो" ति
 पुथुज्जनभावं च गरहन्तो—

१५९. "परे च नं पसंसन्ति, अत्ता चे असमाहितो ।
 मोघं परे पसंसन्ति, अत्ता हि असमाहितो ॥
 20 १६० परे च नं गरहन्ति, अत्ता चे सुसमाहितो ।
 मोघं परे गरहन्ति, अत्ता हि सुसमाहितो" ति—

गाथाद्वयमभासि ।

तत्थ परे ति अत्ततो अञ्जे परे नाम, इध पन पण्डितेहि अञ्जे
 बाला परे ति अधिप्पेता । तेसं हि अजानित्वा अपरियोगाहेत्वा

१. पुलिनपूजा—सी० ।

३. असम्भावेन्तो—सी० ।

२. असम्भावितभावेन—सी० ।

४. सम्भावेन्तो—सी० ।

भासनतो गरहा विय पसंसा पि अप्पमाणभूता^१ । न^२ ति नं पुग्गलं^३ ।
 पसंसन्ती ति अविद्सुभावेन तण्हाविपन्नताय वा, अथ वा अभूतंयेव
 पुग्गलं “असुको भिक्खु भानलाभी, अरियो” ति वा अभूतगुणरोपनेन
 कित्तेन्ति अभित्थवन्ति । यो पनेत्थ च-सदो^४, सो^५ अत्तूपनयत्थो^६ । B. 360
 तेन^७ परे नं पुग्गलं पसंसन्ति च^८, तं च खो तेसं पसंसनमत्तं, न पन 5
 तस्मिं पसंसाय वत्थु अत्थी ति इममत्थं दस्सेति । अत्ता चे असमाहितो
 ति यं पुग्गलं परे पसंसन्ति, सो चे सयं असमाहितो मग्गसमाधिना फल-
 समाधिना उपचारप्पनासमाधिमत्तेनेव वा न समाहितो, समाधानस्स
 पटिपक्खभूतानं किलेसानं अप्पहीनत्ता विक्खित्तो विब्भन्तचित्तो होति
 चेति अत्थो । “असमाहितो” ति च एतेन समाधिनिमित्तानं गुणानं 10
 अभावं दस्सेति । मोघं ति भावनपुंसकनिद्देशो “विसमं चन्दिमसूरिया
 परिवत्तन्ती” (अं० नि० २, ७९) ति आदीसु विय । परे पसंसन्ती
 ति ये तं असमाहितं पुग्गलं पसंसन्ति, ते मोघं मुधा अमूलकं
 पसंसन्ति । कस्मा ? अत्ता हि असमाहितो यस्मा तस्स पुग्गलस्स
 चित्तं असमाहितं, तस्मा ति अत्थो । 15

दुतियगाथायं^९ गरहन्ती ति अत्तनो अविद्सुभावेन दोसन्तराय
 वा अरियं भानलाभिं च समानं^{१०} “असुको भिक्खु जागरियं नानु-
 युञ्जति अन्तमसो गोदुहनमत्तं^{११} पि कालं केवलं कायदळ्हिवहुलो
 निद्वारामो भस्सारामो सङ्गणिकारामो विहरती” ति आदिना
 अप्पटिपज्जमानताविभावनेन वा^{१२} गुणपरिधंसनेन वा^{१३} गरहन्ति 20

१. अप्पमाणा—सी० ।

२-२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३-३. सदोसो—सी० ।

४. अबुपसन्तत्तो—सी० ।

५. ते पन—सी० ।

६. चे—सी० ।

७. दुतियगाथायं—सी० ।

८. समाहितं—सी० ।

९. गन्डूसहनमत्तं—सी० ।

१०-१०. सी० पोत्थके नत्थि ।

निन्दन्ति, उपक्कोसन्ति वा ति अत्थो । सेसं पठमगाथाय वुत्तपरियायेन वेदितव्वं । एवं थेरेन इमाहि गाथाहि अत्तनो निक्किलेसभावे सिरिवडुस्स च सकिलेसभावे पकासिते तं सुत्वा सिरिवडुो संवेगजातो विपस्सनं पट्टपेत्वा न चिरस्सेव सदत्थं परिपूरेसि, गरहकपुग्गला च थेरं खमापेसुं ।

सिरिमत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

दुतियवग्गवण्णना निट्ठिता ।

—०—

१. उत्तरत्थेरगाथावण्णना

खन्धा मया परिञ्जाता ति आयस्मतो उत्तरत्थेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे विवट्ट-
 पनस्सयं कुसलं उपचिनन्तो इतो चतुनवुते^१ कप्पे सिद्धत्थस्स भगवतो
 काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो सासने लद्धप्पसादो हुत्वा
 उपासकत्तं पटिवेदेसि । सो सत्थरि परिनिब्बुते अत्तनो जातके सन्नि- 5
 पातेत्वा बहु^२ पूजासक्कारं^३ सम्भरित्वा धातुपूजं अकासि । सो तेन
 पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे साकेते ब्राह्मण-
 कुले निब्बत्तित्वा उत्तरो ति लद्धनामो वयप्पत्तो केनचिदेव करणीयेन
 सावत्थि गतो कण्डम्बमूले कत्तं यमकपाटिहारियं दिस्वा पसीदित्वा
 पुन काळकाराम सुत्तदेसनाय अभिवड्डमानसद्धो पब्बजित्वा सत्थारा 10
 सद्धिं राजगहं गन्त्वा उपसम्पज्जित्वा तत्थेव वसन्तो विपस्सनं पट्ट-
 पेत्वा न चिरस्सेव छळभिञ्जो अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

“निब्बुते लोकनाथम्हि, सिद्धत्थे लोकनायके ।

मम जाती समानेत्वा, धातुपूजं अकासहं ॥

चतुन्नवुत्तितो कप्पे, यं धातुमभिपूजयिं । 15

दुग्गतिं नाभिजानामि, धातुपूजायिदं फलं ॥

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ६१) ति ॥

छळभिञ्जो पन हुत्वा सत्थरि सावत्थियं विहरन्ते बुद्धुपट्टानत्थं
 राजगहतो सावत्थि उपगतो भिक्खूहि “किं, आवुसो, पब्बज्जाकिच्चं 20
 तया मत्तेश्चकं पापितं” ति पुट्टो अञ्जं व्याकरोन्तो—

१६१. “खन्धा मया परिञ्जाता, तण्हा मे सुसमूहता ।
भाविता मम बोज्झङ्गा, पत्तो मे आसवक्खयो ॥

B. 362

१६२. सोहं खन्धे परिञ्जाय, अब्बहित्वान जालिनि ।
भावयित्वान बोज्झङ्गे, निब्बायिस्सं अनासवो” ति—

5 गाथाद्वयं अभासि ।

तत्थ खन्धा ति पञ्चुपादानक्खन्धा । परिञ्जाता ति “इदं
दुक्खं, न इतो भिय्यो” ति परिच्छिज्ज जाता भाविता । तेन दुक्खस्स
अरियसच्चस्स परिञ्जाभिसमयमाह । तण्हा ति तसति परितसती
ति तण्हा । सुसमूहता ति समुग्घाटिता । एतेन समुदयसच्चस्स
10 पहानाभिसमयं वदति । भाविता मम बोज्झङ्गा ति बोधिसङ्घाताय
सतिआदिधम्मसामगगिया, तंसमङ्गिनो वा बोधिसङ्घातस्स अरिय-
पुग्गलस्स अङ्गा ति बोज्झङ्गा । सतिधम्मविचयवीरियपीतिपस्स-
द्विसमाधिउपेक्खासङ्घाता मग्गपरियापन्ना धम्मा मया भाविता उप्पा-
दिता वड्डिता । बोज्झङ्गगहणेनेव चेत्य तंसहचरितताय^१ सब्बे मग्ग-
5 धम्मा, सब्बे च बोधिपक्खियधम्मा गहिता ति दट्ठ्वा । एतेनेव
मग्गसच्चस्स भावनाभिसमयं दस्सेति । पत्तो मे आसवक्खयो ति
कामासवादयो आसवा खीयन्ति एत्था ति आसवक्खयो ति लद्धनामो
असङ्खतधम्मो मया पत्तो अधिगतो । एतेन निरोधसच्चस्स सच्छि-
किरियाभिसमयं कथेति । एत्तावता अत्तनो सउपादिसेसनिब्बान-
20 सम्पत्ति^२ दस्सेति ।

इदानीं पन अनुपादिसेसनिब्बानसम्पत्ति^३ दस्सेन्तो “सोहं^४” ति
आदिना दुतियं गाथमाह । तस्सत्थो—सोहं^५ एवं^६ वुत्तनयेन खन्धे
परिञ्जाय परिजानित्वा, तथा परिजानन्तो एव सकत्तभावपरअत्त-
भावेसु अज्झत्तिकबाहिरायतनेसु अतीतादिभेदभिन्नेसु संसिब्बनाकारं^६

१. तंसहचरिताय—सी० ।

२. ० निब्बानघातु सम्पत्ति—सी० ।

५-५. योहमेवं—सी० ।

२. ० निब्बानघातु सम्पत्ति—सी० ।

४. योहं—सी० ।

६. संसिब्बनपरिसिब्बनाकारं—सी० ।

पुनप्पुनं पवत्तिसङ्घातं जालं एतस्स अत्थी ति जालिनी ति लद्धनामं
तण्हं अब्बहित्वान मम चित्तसन्तानतो उद्धरित्वा, तथा नं उद्धरन्तो
येव वुत्तप्पभेदे बोज्झङ्गे भावयित्वान ते भावनापारिपूरि पापेत्वा ततो
एव अनासवो हुत्वा ठितो इदानीं चरिमकचित्तनिरोधेन अनुपादानो
विय जातवेदो निब्बायिस्सं परिनिब्बायिस्सामी ति ।

5

उत्तरत्थेरगाथावण्णना निद्विता ।

२. भट्टजित्थेरगाथावण्णना

B. 363

पनादो नाम सो राजा ति आयस्मतो भट्टजित्थेरस्स गाथा ।
का उप्पत्ति ? अयं किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले ब्राह्मणकुले
निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो ब्राह्मणानं विज्जासिप्पेसु पारं गन्त्वा
कामे पहाय तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा अरञ्जायतने अस्समं कारेत्वा
वसन्तो एकदिवसं सत्थारं आकासेन गच्छन्तं दिस्वा पसन्नमानसो 10
अञ्जलिं पग्गय्ह अट्ठासि । सत्था तस्स अज्झासयं जत्वा आकासतो
ओतरि । ओतिण्णस्स पन भगवतो मधुं च भिसमुळ्ळालं च सप्पि च
खीरं च उपनामेसि, तस्स तं भगवा अनुकम्पं उपादाय पटिग्गहेत्वा
अनुमोदनं वत्वा पक्कामि । सो तेन पुञ्जकम्मेन तुसिते निब्बत्तो
तत्थ यावतायुकं ठत्वा ततो अपरापरं सुगतीसुयेव संसरन्तो 15
विपस्सिस्स भगवतो काले महद्धनो सेट्ठि हुत्वा अट्ठसट्ठिभिक्खुसहस्सं
भोजेत्वा तिचीवरेन अच्छादेसि ।

एवं बहुं कुसलं कत्वा देवलोके निब्बत्तित्वा तत्थ यावतायुकं
ठत्वा ततो चवित्वा मनुस्सेसु उप्पन्नो बुद्धसुञ्जे लोके पञ्च पच्चेक-
बुद्धसतानि चतूहि पच्चयेहि उपट्ठित्वा ततो चुतो राजकुले 20
निब्बत्तित्वा रज्जं अनुसासन्तो^१ पुत्तं पच्चेकबोधिं अधिगन्त्वा ठितं
उपट्ठित्वा तस्स परिनिब्बुतस्स धातुयो गहेत्वा चेतियं कत्वा

१. 'अत्तनो' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

पूजेसि । एवं तत्थ तत्थ तानि पुञ्ञानि कत्वा इमस्मिं बुद्धुप्पादे
भद्दियनगरं असीतिकोटिविभवस्स भद्दियसेट्ठिस्स एकपुत्तको हुत्वा
निब्बत्ति, भद्दजीतिस्स नामं अहोसि । तस्स किर इस्सरियभोग-
परिवारादिसम्पत्तिं चरिमभवे बोधिसत्तस्स विय अहोसि ।

- 5 तदा सत्था सावत्थियं वस्सं वसित्वा भद्दजिकुमारं सङ्गण्हितुं
महता भिक्खुसंघेन सद्धिं भद्दियनगरं गन्त्वा जातियावने वसि तस्स
आणपरिपाकं आगमयमानो । सो पि उपरि पासादे निसिन्नो सीह-
पञ्जरं विवरित्वा ओलोकेन्तो भगवतो सन्तिके धम्मं सोतुं गच्छन्तं
महाजनं दिस्वा “कत्थायं महाजनो गच्छती” ति पुच्छित्वा तं
10 कारणं सुत्वा सयं पि महता परिवारेन सत्थु सन्तिकं गन्त्वा धम्मं
B. 364 सुणन्तो सब्बभरणपटिमण्डितो व सब्बकिलेसे खेपेत्वा अरहत्तं
पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

- “ओग्गह^१ यं^२ पोक्खरणि, नानाकुञ्जरसेवितं ।
उद्धरामि भिसं तत्थ, घासहेतु अहं तदा ॥
15 भगवा तम्मिह समये, पदुमुत्तरसव्हयो ।
रत्तम्बरधरो बुद्धो, गच्छते अनिलञ्जसे ॥
धुनन्तो पंसुकूलानि, सद्दं अस्सोसहं तदा ।
उद्धं निज्झायमानोहं, अद्दसं लोकनायकं ॥
तत्थेव ठितको सन्तो, आयाचिं लोकनायकं ।
20 मधुं भिसेहि सहितं, खीरं सप्पि मुळालिकं ॥
पटिग्गण्हातु^३ मे बुद्धो, अनुकम्पाय चक्खुमा ।
ततो कारुणिको सत्था, ओरोहित्वा महायसो ॥
पटिग्गण्हि^३ ममं भिक्खं, अनुकम्पाय चक्खुमा ।
पटिग्गहेत्वा सम्बुद्धो, अकामे अनुमोदनं ॥
25 सुखी होतु महापुञ्ञ, गति तुय्हं समिज्झतु ।
इमिना भिसदानेन, लभस्सु विपुलं सुखं ॥

१-१. ओग्गह^१—सी० ।

२. पटिग्गण्हातु—सी० ।

३. पटिग्गण्हि—सी० ।

इदं वत्तवान् सम्बुद्धो, जलजुत्तमनामको ।
 भिक्खमादाय सम्बुद्धो, आकासेनागमा जिनो ॥
 ततो भिसं गहेत्तवान्, आगच्छि मम अस्समं ।
 भिसं रुक्खे लग्गेत्तवान्^१, मम दानं अनुस्सरिं ॥
 महावातो उट्ठहित्वा, सञ्चालेसि वनं तदा । 5
 आकासो अभिनादित्थ, असनी च फली तदा ॥
 ततो मे असनीपातो, मत्थके निपती तदा ।
 सोहं निसिन्नको सन्तो, तत्थ कालङ्कतो अहं ॥
 पुञ्जकम्मेन सञ्जुत्तो, तुसितं उपपज्जहं ।
 कळेरं मे पतितं, देवलोके रमामहं ॥ 10
 छळसीतिसहस्सानि^२, नारियो समलङ्कता । B. 365
 सायं पातं उपट्ठन्ति^३, भिसदानस्सिदं फलं ॥
 मनुस्सयोनिमागन्त्वा, सुखितो होमहं तदा ।
 भोगे मे ऊनतो नत्थि, भिसदानस्सिदं फलं ॥
 अनुकम्पितको तेन, देवदेवेन तादिना । 15
 सब्बासवा परिक्खीणा, नत्थि दानि पुनब्भवो ॥
 सतसहस्सितो कप्पे, यं भिसं अददिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, भिसदानस्सिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं'' (अप० २, १७१-१७२) ति ॥ 20

अरहत्ते पन तेन अधिगते सत्था भट्ठियसेट्ठिं आमन्तेसि "तव
 पुत्तो अलङ्कतपटियत्तो धम्मं सुणन्तो अरहत्ते पतिट्ठासि, तेनस्स इदा-
 नेव पब्बजितुं युत्तं, नो चे पब्बजति, परिनिब्बायिस्सती" ति ।
 सेट्ठि^४ "न मय्हं पुत्तस्स दहरस्सेव सतो परिनिब्बानेन किच्चं अत्थि,
 पब्बाजेथ नं" ति आह । तं सत्था पब्बाजेत्वा उपसम्पादेत्वा तत्थ 25

१. लग्गेत्तवान्—सी० ।

२. छळसीति०—सी० ।

३. उपट्ठन्ति—सी० ।

४. सो—सी० ।

- सत्ताहं वसित्वा कोटिगामं पापुणि, सो च गामो गङ्गातीरे । कोटि-
 गामवासिनो बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसंघस्स महादानं पवत्तेसुं । भद्द-
 जित्थेरो सत्थारा अनुमोदनाय आरद्धमत्ताय बहिगामं गन्त्वा “गङ्गा-
 तीरे मग्गसमीपे सत्थु आगतकाले वुट्ठहिस्सामी” ति समापत्तिं समा-
 5 पज्जित्वा निसीदि । महाथेरेसु आगच्छन्तेसु पि अवुट्ठहित्वा सत्थु
 आगतकालेयेव वुट्ठहि । पुथुज्जनभिक्खू “अयं अधुना पब्बजितो
 महाथेरेसु आगच्छन्तेसु मानत्थद्धो हुत्वा न वुट्ठासी” ति उज्झायिसु ।
 कोटिगामवासिनो सत्थु भिक्खुसंघस्स च बहू नावासद्धाटे बन्धिसु,
 सत्था “हन्दस्स आनुभावं पकासेमी” ति नावासद्धाटे ठत्वा “कहं
 10 भद्दजी” ति पुच्छि । भद्दजित्थेरो “एसोहं भन्ते” ति सत्थारं उपसङ्क-
 मित्वा अञ्जलिं कत्वा अट्ठासि । सत्था “एहि भद्दजि, अम्हेहि सद्धि
 एकनावं अभिरुहा” ति । सो उप्पतित्वा सत्थु ठितनावायं अट्ठासि ।
 सत्था गङ्गामज्झं गतकाले “भद्दजि तया महापनादराजकाले अज्झा-
 वुट्ठरतनपासादो^१ कहं” ति आह । इमस्मिं ठाने निमुग्गो ति । तेन
 B. 366 15 हि भद्दजि सब्रह्मचारीनं कङ्खं छिन्दा ति । तस्मिं खणे थेरो सत्थारं
 वन्दित्वा इद्धिबलेन गन्त्वा पासादथूपिकं पादङ्गुलन्तरेन सन्निरुम्भित्वा
 पञ्चवीसतियोजनं पासादं गहेत्वा आकासे उप्पति, उप्पतन्तो च
 पञ्चास योजनानि पासादं उदकतो उक्खिपि । अथस्स पुरिमभवे
 जातका पासादगतेन लोभेन मच्छकच्छपमण्डूका हुत्वा तस्मिं पासादे
 20 उट्ठहन्ते^२ परिवत्तित्वा उदके पतिसु । सत्था ते पतन्ते दिस्वा “जातका
 ते भद्दजि किलमन्ती” ति आह । थेरो सत्थु वचनेन पासादं विस्स-
 ज्जेसि । पासादो यथाठाने एव पतिट्ठहि । सत्था पारङ्गतो भिक्खूहि
 “कदा, भन्ते, भद्दजित्थेरेन अयं पासादो अज्झावुट्ठो^३” ति पुट्ठो महा-
 पनादजातकं कथेत्वा महाजनं धम्मामत्तं पायेसि । थेरो पन अत्तनो
 25 अज्झावुट्ठपुब्बं^४ सुवण्णपासादं दस्सेत्वा—

१. अज्झावुत्थरतनपासादो—सी० ।

३. अज्झावुत्थो—सी० ।

२. उट्ठरन्ते—सी० ।

४. अज्झावुत्थपुब्बं—सी० ।

१६३. “पनादो नाम सो राजा, यस्स यूपो सुवण्णयो ।

तिरियं सोळसुब्बेधो^१, उब्भमाहु^२ सहस्सधा ॥

१६४. सहस्सकण्डो सतगेण्डु^३, धजालु हरितामयो ।

अनच्चुं तत्थ गन्धब्बा, छ सहस्सानि सत्तधा” ति—

द्वीहि गाथाहि वण्णेन्तो अञ्जं व्याकासि ।

5

तत्थ पनादो नाम सो राजा ति अतीते पनादो नाम सो राजा
अहोसी ति अत्तभावअन्तरहितताय अत्तानं परं विय निद्विसति । सो
एव हि रज्जे ठितकालतो पट्टाय सदा उस्साहसम्पत्ति आदिना महता
राजानुभावेन महता च कित्तिसद्देन समन्नागतत्ता “राजा महा-
पनादो” ति पञ्जायित्थ । तस्स यूपो सुवण्णयो ति यस्स रञ्जो 10
अयं यूपो पासादो सुवण्णमयो । तिरियं सोळसुब्बेधो ति वित्थारतो
सोळसकण्डपातप्पमाणो । सो पन अट्टयोजनमत्तो^४ होति । उब्भाबाहु
सहस्सधा ति उब्भं^५ उच्चं एवमस्स पासादस्स सहस्सधा सहस्सकण्ड-
प्पमाणमाहु । सो पन योजनतो पञ्चवीसतियोजनप्पमाणो होति । B. 367
केचि पनेत्थ गाथासुखत्थं “आहु” ति दीघं कतं । आहु अहोसी ति 15
अत्थं वदन्ति ।

सहस्सकण्डो ति सहस्सभूमिको । सतगेण्डु ति अनेकसत-
निय्यूहको^६ । धजालू ति तत्थ तत्थ निय्यूहसिखरादीसु पतिट्ठापितेहि
यट्ठिधजपताकधजादिधजेहि^७ सम्पन्नो । हरितामयो ति चामीकर-
सुवण्णमयो । केचि पन “हरितजातिमणिसरिक्खको” ति वदन्ति । 20
गन्धब्बा ति नटा । छ^८ सहस्सानि सत्तधा ति छमत्तानि
गन्धब्बसहस्सानि^९ सत्तधा तस्स पासादस्स सत्तसु ठानेसु रञ्जो

१. सोळसपुब्बेधो—सी० पोत्थके सब्बत्थ । २. उब्भमाहुं—सी० पोत्थके सब्बत्थ ।

३. सतगेण्डु—सी० पोत्थके सब्बत्थ । ४. अट्टयोजनपमाणो—सी० ।

५. उब्भं—सी० । ६. ०सतनिय्यूहो—सी० ।

७. ०पताकधजेहि—सी० । ८. हरिमणि—सी० ।

९-९ छ सहस्सानि गन्धब्बानं

छ सहस्सानि—सी० ।

अभिरमापनत्थं नच्चिसू ति अत्थो । ते एवं नच्चन्तापि राजानं
हासेतुं नासक्खिसु । अथ सक्को देवराजा देवनटे पेसेत्वा समज्जं
कारेसि, तदा राजा हसी ति ।

भद्दजित्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

३. सोभितत्थेरगाथावण्णना

- सतिमा पञ्जवा ति आयस्मतो सोभितत्थेरस्स गाथा । का
5 उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि
उपचिनन्तो पदुमुत्तरस्स भगवतो काले हंसवतीनगरे कुलगेहे
निब्बत्तित्वा वयपत्तो सत्थु धम्मदेसनं सुणन्तो सत्थारं एकं भिक्खुं
पुब्बेनिवासजाणलाभीनं भिक्खूनं अगगट्ठाने ठपेत्तं दिस्वा सयं पि तं
ठानन्तरं उद्दिस्स पत्थनं कत्वा पुञ्ञानि कत्वा सुगतीसुयेव संसरन्तो
10 सुमेधस्स भगवतो काले ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा विञ्चुत्तं पत्तो
ब्राह्मणानं विज्जासिप्पेसु निप्पत्तिं गन्त्वा नेक्खम्माधिमुत्तो घरावासं
पहाय तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा हिमवन्तस्स समीपे अरञ्ञायतने
अस्समं कारेत्वा वनमूलफलाफलेन यापेत्तो बुद्धुप्पादं सुत्वा सब्बत्थ
एकरत्तिवासेनेव भद्दवतीनगरे^१ सत्थारं उपसङ्कमित्वा पसन्नमानसो
15 “तुवं सत्था च केतु चा” ति आदीहि ब्रहि गाथाहि अभित्थवि,
सत्था चस्स भाविनिं सम्पत्तिं पकासेसि । सो तेन पुञ्ञकम्मेन
देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं ब्राह्मणकुले
निब्बत्ति । सोभितोत्तिस्स नामं अकंसु । सो अपरेन समयेन सत्थु
धम्मदेसनं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा विपस्सनं वड्ढेत्वा
20 ब्रह्मभिञ्ञो अहोसि । पुब्बेनिवासजाणे^२ चिण्णवसी च अहोसि ।
तेन वुत्तं अपदाने—

B. 368

१. बंधुमतीनगरे—सी० ।

२. पुब्बेनिवासजाणे—सी० ।

“दक्खिणे हिमवन्तस्स, सुकतो अस्समो मम ।
 उत्तमतथं गवेसन्तो, वसामि विपिने^१ तदा ॥
 लाभालाभेन सन्तुट्ठो, मूलेन च फलेन च ।
 अन्वेसन्तो आचरियं, वसामि एको अहं ॥
 सुमेधो नाम सम्बुट्ठो, लोके उप्पज्जि तावदे ।
 चतुसच्चं पकासेति, उद्धरन्तो महाजनं ॥
 नाहं सुणोमि^२ सम्बुट्ठं, न पि मे कोचि संसति^३ ।
 अट्ठवस्से अतिक्कन्ते, अस्सोसिं लोकनायकं ॥
 अग्गिदारुं नीहरित्वा, सम्मज्जित्वान अस्समं ।
 खारिभारं गहेत्वान, निक्खमिं विपिना^४ अहं ॥
 एकरत्तिं वसन्तोहं, गामेसु निगमेसु च ।
 अनुपुब्बेन चन्दवति^५, तदाहं उपसङ्कमिं ॥
 भगवा तम्मिह समये, सुमेधो लोकनायको ।
 उद्धरन्तो बहू सत्ते, देसेति अमतं पदं ॥
 जनकायमतिककम्म, वन्दित्वा जिनसागरं ।
 एकंसं अजिनं कत्वा, सन्थविं लोकनायकं ॥
 तुवं सत्था च केतु च, धजो यूपो च पाणिनं ।
 परायनो पतिट्ठा च, दीपो च द्विपदुत्तमो^६ ॥
 नेपुञ्जो^७ दस्सने^८ वीरो, तारेसि जनतं तुवं ।
 नत्थञ्जो तारको लोके, तवुत्तरितरो मुने^९ ॥
 सक्का थेवे कुसग्गेन, पमेतुं सागरुत्तमे ।
 न त्वेव तव सब्बञ्जु, आणं सक्का पमेतवे ॥
 तुलदण्डे^{१०} ठपेत्वान, महिं, सक्का धरेतवे^{१०} ।
 न त्वेव तव पञ्जाय, पमाणमत्थि चक्खुमा^{११} ॥

5

10

15

20

B. 369

१. पवने—सी० ।
 ३. सासति—सी० ।
 ५. बन्धुमति—सी० ।
 ७-७. तेपुञ्जादस्सनो—सी० ।
 ९. तुलादण्डे—सी० ।
 ११. चक्खुमा—सी० ।

२. सुणामि—सी० ।
 ४. पवना—सी० ।
 ६. द्विपदुत्तमो—सी० ।
 ८. मुनि—सी० ।
 १०. पमेतवे—सी० ।

- आकासो मिनितुं^१ सक्का, रज्जुया अङ्गुलेन^२ वा ।
 न त्वेव तव सब्बञ्जु, सीलं सक्का पमेतवे ॥
 महासमुद्दे उदकं, आकासो च वसुन्धरा ।
 परिमेय्यानि एतानि, अप्पमेय्योसि चक्खुम^३ ॥
 5 ब्रहि गाथाहि सब्बञ्जु, कित्तयित्वा महायसं ।
 अञ्जलिं पग्गहेत्वान, तुण्ही अट्टासहं तदा ॥
 यं वदन्ति सुमेधो ति, भूरिपञ्चं सुमेधसं ।
 भिक्खुसंघे निसीदित्वा, इमा गाथा अभासथ ॥
 यो मे आणं पकित्तेसि, विप्पसन्नेन^४ चेतसा ।
 10 तमहं कित्तयिस्सामि, सुणाथ मम भासतो ॥
 सत्तसत्तति कप्पानि, देवलोके रमिस्सति ।
 सहस्सक्खत्तुं देविन्दो, देवरज्जं करिस्सति ॥
 अनेकसतक्खत्तुं च^५, चक्कवत्ती भविस्सति ।
 पदेसरज्जं विपुलं, गणनातो असङ्खियं ॥
 15 देवभूतो मनुस्सो वा, पुञ्जकम्मसमाहितो ।
 अनूनमनसङ्कप्पो, तिक्खपञ्जो भविस्सति ॥
 तिसकप्पसहस्समिह, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन^६, सत्था लोके भविस्सति ॥
 अगारा अभिनिक्खम्म, पब्बजिस्सति^७ किञ्चनो ।
 20 जातिया सत्तवस्सेन, अरहत्तं फुसिस्सति ॥
 यतो सरामि अत्तानं, यतो पत्तोस्मि सासनं ।
 एत्थन्तरे न जानामि, चेतनं अमनोरमं ॥
 संसरित्वा भवे सब्बे, सम्पत्तानुभवि^८ अहं ।
 भोगे मे ऊनता नत्थि, फलं आणस्स थोमने ॥

B. 370

१. पमितुं—सी० ।

२-२. अङ्गुलीहि पि—सी० ।

३. चक्खुमा—सी० ।

४. पसन्नोसेन—सी० ।

५. सी० पोत्थके नत्थि ।

६. नामेन—सी० ।

७. सम्पत्तियोनुभवि—सी० ।

तियग्गी^१ निब्बुता मय्हं, भवा सब्बे समूहता ।
 सन्वासवा परिकखीणा, नत्थि दानि पुनब्भवो ॥
 तिसकप्पसहस्सम्हि, यं जाणमथवि^२ अहं ।
 दुग्गति नाभिजानामि, फलं जाणस्स थोमने^३ ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, ५६-५९) ति ॥

5

सो अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो पुब्बेनिवासं अनुपटिपाटिया
 अनुस्सरन्तो याव असञ्जभवे अचित्तकपटिसन्धि, ताव अद्दस । ततो
 पञ्च कप्पसतानि चित्तप्पवत्ति अदिस्वा अवसानेव दिस्वा "किमेतं"
 ति आवज्जेन्तो नयवसेन "असञ्जभवो भविस्सती" ति निट्ठं अग- 10
 मासि । तेनाह भगवा "अत्थि, भिक्खवे, असञ्जसत्ता नाम दीघायुका
 देवा, ततो चुतो सोभितो इधूपपन्नो, सो एतं भवं जानाति, सोभितो
 अनुस्सरती" ति । एवं नयवसेन अनुस्सरन्तस्स^३ अनुस्सरणकोसल्लं
 दिस्वा सत्था थेरं पुब्बेनिवासं अनुस्सरन्तानं अग्गट्टाने ठपेसि । ततो एव
 चायं आयस्मा सविसेसं अत्तनो पुब्बेनिवासानुस्सतिजानं तस्स च 15
 पच्चयभूतं पटिपत्तिं पच्चवेक्खित्वा सोमनस्सजातो तदत्थदीपनं उदानं
 उदानेन्तो—

१६५. "सतिमा पञ्जवा भिक्खु, आरद्धबलवीरियो ।

पञ्च कप्पसतानाहं, एकरत्तिं अनुस्सरिं ॥

१६६. चत्तारो सतिपट्टाने, सत्त अट्ठ च भावयं ।

पञ्च कप्पसतानाहं, एकरत्तिं अनुस्सरिं" ति—

20

गाथाद्वयं अभासि ।

तत्थ सतिमा ति सयं समुदागमनसम्पन्नाय सतिपट्टानभावना-
 पारिपूरिया सतिवेपुल्लप्पतिया च सतिमा । पञ्जवा ति

१. तिविधग्गी—सी० ।

२-२. जाणं थोमयि—सी० ।

३. अनुस्सरन्तो—सी० ।

B. 371

छळभिञ्जापारिपूरिया पञ्जावेपुल्लप्पत्तिया च पञ्जवा । भिन्न-
 किलेसताय भिक्खु । सद्धादिबलानं चेव चतुब्बिधसम्मप्पधानवीरियस्स
 च संसिद्धिपारिपूरिया आरद्धबलवीरियो । सद्धादीनं हेत्थ बलग्गहणेन
 गहणं सति पि सतिआदीनं बलभावे, यथा “गोबलिबद्धा पुञ्जवाण-
 5 सम्भारा^१” ति । पञ्च कप्पसतानाहं, एकरत्तिं अनुस्सरिं ति एकरत्तिं
 विय अनुस्सरिं । विय—सद्दो हि इध लुत्तनिदिट्ठो, एतेन पुब्बे-
 निवासानुस्सतिआणे^२ अत्तनो आणवसीभावं दीपेति ।

इदानीं याय पटिपत्तिया अत्तनो सतिमन्तादिभावो सातिसयं
 पुब्बेनिवासआणं च सिद्धं, तं दस्सेतुं “चत्तारो” ति आदिना दुतियं
 10 गाथमाह । तत्थ चत्तारो सतिपट्टाने ति कायानुपस्सनादिके अत्तनो
 विसयभेदेन चतुब्बिधे लोकियलोकुत्तरमिस्सके सतिसङ्घाते सतिपट्टाने ।
 सत्ता ति सत्त बोज्झङ्गे । अट्ठा ति अट्ठ मग्गङ्गानि । सतिपट्टानेसु
 हि सुप्पतिट्ठितचित्तस्स सत्त बोज्झङ्गा भावनापारिपूरिं गता एव
 होन्ति, तथा अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो । तेनाह धम्मसेनापति “चतूसु
 15 सतिपट्टानेसु सुप्पतिट्ठितचित्ता सत्त बोज्झङ्गे यथाभूतं भावेत्वा”
 (दी० नि० ३,७८) ति आदीहि सत्तकोट्टासिकेसु सत्तत्तिसाय
 बोधिपक्खियधम्मेसु एकस्मिं कोट्टासे भावनापारिपूरिं गच्छन्ते इतरे
 अगच्छन्ता नाम नत्थी ति । भावयं ति भावनाहेतु । सेसं
 वुत्तनयमेव ।

सोभितत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

४. वल्लियत्थेरगाथावण्णना

20 यं किच्चं दळ्हवीरियेना ति आदिका^३ आयस्मतो वल्लियत्थेरस्स
 गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ

१. आणसम्भारा—सी० ।

२. ०आणेन—सी० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

भवे पुञ्ञानि उपचिनन्तो सुमेधस्स भगवतो काले ब्राह्मणकुले
 निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो विज्जासिप्पेसु निप्फत्तिं गतो असीति-
 कोटिविभवं पहाय तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा पब्बतपादे अरञ्ञायतने
 एकस्सा नदिया तीरे अस्समं कारेत्वा विहरन्तो अत्तनो अनुग्गण्ह-
 नत्थं उपगतं सत्थारं दिस्वा पसन्नमानसो अजिनचम्मं पत्थरित्वा 5
 अदासि । तत्थ निसिन्नं भगवन्तं पुप्फेहि च चन्दनेन च पूजेत्वा B. 372
 अम्बफलानि दत्वा पञ्चपतिट्ठितेन वन्दि । तस्स भगवा निसिन्नासन-
 सम्पत्तिं पकासेन्तो अनुमोदनं वत्वा पक्कामि । सो तेन पुञ्ञकम्मेन
 देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे वेसालियं ब्राह्मणकुले 10
 निब्बत्तित्वा “कण्हमित्तो^१” ति लद्धनामो वयप्पत्तो सत्थु वेसालि-
 गमने बुद्धानुभावं दिस्वा पटिलद्धसद्धो महाकच्चानत्थेरस्स^२ सन्तिके
 पब्बजि । सो मन्दपञ्ञो दन्धपरक्कमो च हुत्वा चिरं कालं विञ्जुं
 सब्रह्मचारिं निस्सायेव वसति । भिक्खू “यथा नाम वल्लि रुक्खा-
 दीसु किञ्चि अनिस्साय वड्डितुं न सक्को ति, एवमयं पि कञ्चि^३
 पण्डितं अनिस्साय वड्डितुं न सक्कोती” ति वल्लियोत्वेव 15
 समुदाचारिंसु । अपरभागे पन वेणुदत्तत्थेरं उपसङ्कमित्वा तस्स
 ओवादे ठत्वा सतो सम्पजानो हुत्वा विहरन्तो ञाणस्स परिपाकं
 गतत्ता पटिपत्तिककमं थेरं पुच्छन्तो—

१६७. “यं किच्चं दळ्हवीरियेन, यं किच्चं बोद्धुमिच्छता ।

करिस्सं नावरज्जिभस्सं, पस्स वीरियं परक्कमं ॥ 20

१६८. त्वं च मे मग्गमक्खाहि, अञ्ञसं अमतोगधं ।

अहं मोनेन मोनिस्सं, गङ्गासोतोव सागरं” ति—

गाथाद्वयं अभासि ।

तत्थ यं किच्चं दळ्हवीरियेना ति दळ्हहेन वीरियेन थिरेन
 परक्कमेन, दळ्हवीरियेन वा पुरिसधोरयहेन यं किच्चं कातब्बं 25

१. गण्डिमित्तो—सी० ।

२. महाकच्चायनत्थेरस्स—सी० ।

३. किञ्चि—सी० ।

पटिपज्जितब्बं । यं किच्चं बोद्धुमिच्छता ति चत्तारि अरियसच्चानि
 निब्बानमेव वा बोद्धुं बुज्झितुं इच्छन्तेन पटिविज्झितुकामेन यं
 किच्चं करणीयं । करिस्सं नावरज्झिस्सं^१ ति तमहं दानि करिस्सं न^२
 विराधेस्सं, यथानुसिट्ठं पटिपज्जिस्सामि । पस्स वीरियं परक्कमं ति
 5 यथा पटिपज्जमाने धम्मे विधिना ईरणतो “वीरियं”, परं^३ परं ठानं^३
 अक्कमनतो “परक्कमो” ति च लद्धनामं सम्मावायामं पस्स न
 सद्धमेवा ति अत्तनो कत्तुकामतं दस्सेति ।

B. 373

त्वं चा ति कम्मट्टानदायकं कल्याणमित्तं आलपति । मे ति
 मय्हं । मग्गमक्खाही ति अरियमग्गं कथेहि, लोकुत्तरमग्गसम्पापकं
 10 चतुसच्चकम्मट्टानं कथेही ति अत्थो । अञ्जसं ति उजुक्कं मज्झिम-
 पटिपदाभावेन अन्तद्वयस्स अनुपगमनतो । अमते निब्बाने सम्पापक,
 भावेन पतिट्ठितत्ता अमतोगधं । मोनेना ति जाणेन^४ मग्गपञ्चाय ।
 मोनिस्सं ति जानिस्सं निब्बानं पटिविज्झिस्सं पापुणिस्सं । गङ्गासोतो
 व सागरं ति यथा गङ्गाय सोतो सागरं समुद्दं अविरज्झन्तो^५ एकं-
 15 सतो ओगाहति, एवं “अहं कम्मट्टानं अनुयुञ्जन्तो मग्गजाणेन निब्बानं
 अधिगमिस्सामि, तस्मा तं कम्मट्टानं मे आचिक्खथा” ति थेरं
 कम्मट्टानं याचि ।

तं सुत्वा वेणुदत्तत्थेरो तस्स कम्मट्टानं अदासि । सो पि
 कम्मट्टानं अनुयुञ्जन्तो न चिरस्सेव विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा अरहत्तं
 20 पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“पञ्चकामगुणे हित्वा, पियरूपे मनोरमे ।
 असीति कोटियो हित्वा, पब्बजिं अनगारियं ॥
 पब्बजित्वान कायेन, पापकम्मं विवज्जयिं ।
 वचीदुच्चरितं हित्वा, नदीकूले वसामहं ॥

१. नावरज्झिस्सं—सी० ।

२. धम्मे सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

३-३. पदट्टानं—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. अविरज्झन्तो व—सी० ।

एककं मं विहरन्तं, बुद्धसेट्ठो उपागमि ।
 नाहं जानामि बुद्धो ति, अकासि पटिसन्थारं^१ ॥
 करित्वा पटिसन्थारं, नामगोत्तमपुच्छहं ।
 देवतानुसि गन्धब्बो, अदु^२ सक्को पुरिन्ददो ॥
 को वा त्वं कस्स वा पुत्तो, महाब्रह्मा इधागतो ।
 विरोचेसि^३ दिसा सब्बा, उदयं सूरियो यथा ॥
 सहस्साराणि चक्कानि, पादे दिस्सन्ति मारिस ।
 को वा त्वं कस्स वा पुत्तो, कथं जानेमु तं मयं ॥
 नामगोत्तं पवेदेहि, संसयं अपनेहि मे ।
 नम्हि^४ देवा^५ न गन्धब्बो, नम्हि^६ सक्को पुरिन्ददो ॥
 ब्रह्मभावो^७ च मे नत्थि, एतेसं उत्तमो अहं ।
 अतीतो विसयं तेसं, दालयिं कामबन्धनं ॥
 सब्बे किलेसे भापेत्वा, पत्तो सम्बोधिमुत्तमं ।
 तस्स वाचं सुणित्वाहं, इदं वचनमब्रविं ॥
 यदि बुद्धोसि सब्बञ्जू, निसीद त्वं महामुने ।
 तमहं पूजयिस्सामि, दुक्खस्सन्तकरो तुवं ॥
 पत्थरित्वाजिनचम्मं, अदासि सत्थुनो अहं ।
 निसीदि तत्थ भगवा, सीहो व गिरिगम्भरे ॥
 खिप्पं पब्बतमास्य्ह, अम्बस्स फलमग्गहिं ।
 सालकल्याणिकं पुप्फं, चन्दनं च महारहं ॥
 खिप्पं पग्गय्ह तं सब्बं^८, उपेत्वा^९ लोकनायकं ।
 फलं बुद्धस्स दत्त्वान, सालपुप्फमपूजयिं^{१०} ॥
 चन्दनं अनुलिम्पित्वा, अवन्दि सत्थुनो अहं ।
 पसन्नचित्तो सुमनो, विपुलाय च पीतिया ॥

5

10

B. 374

15

20

पटिसन्थरं—सी० ।

विरोचेसि—सी० ।

देवो—सी० ।

ब्रह्म भावं—सी० ।

उपासि—सी० ।

२. आदु—सी० ।

४. नाम्हि—सी० ।

६. नापि—सी० ।

८. पुप्फं—सी० ।

१०. सालपुप्फेन पूजयि—सी० ।

- अजिनम्हि निसीदित्वा, सुमेधो लोकनायको ।
 मम कम्मं पकित्तेसि, हासयन्तो ममं तदा ॥
 इमिना फलदानेन, गन्धमालेहि चूभयं ।
 पञ्चवीसे कप्पसते, देवलोके रमिस्सति ॥
 5 अनूनमनसङ्कप्पो, वसवत्ती भविस्सति ।
 छब्बीसतिकप्पसते^१, मनुस्सत्तं गमिस्सति ॥
 भविस्सति चक्कवत्ती, चातुरन्तो महिद्धिको ।
 वेभारं नाम नगरं, विस्सकम्मेन मापितं ॥
 हेस्सति सब्बसोवण्णं, नानारतनभूसितं ।
 10 एतेनेव उपायेन, संसरिस्सति सो भवे ॥
 सब्बत्थ पूजितो^२ हुत्वा, देवत्ते अथ मानुसे ।
 पच्छिमे भवे सम्पत्ते, ब्रह्मबन्धु भविस्सति ॥
 अगारा अभिनिक्खम्म, अनगारी भविस्सति ।
 अभिञ्जापारगू हुत्वा, निब्बायिस्सतिनासवो ॥
 B. 375 15 इदं वत्वान सम्बुद्धो, सुमेधो लोकनायको ।
 मम निज्झायमानस्स, पक्कामि अनिलज्जसे ॥
 तेन^३ कम्मेन सुकतेन, चेतनापणिधीहि च ।
 जहित्वा मानुसं देहं, तावतिसमगच्छहं^४ ॥
 तुसिततो^५ चवित्वान, निब्बत्तिं^६ मातुकुच्छियं ।
 20 भो मे ऊनता नत्थि, यम्हि गब्भे वसामहं ॥
 मातुकुच्छिगते मयि^६, अन्नपानं च भोजनं ।
 मातुया मम छन्देन, निब्बत्तति यदिच्छकं ॥
 जातिया पञ्चवस्सेन, पब्बजिं अनगारियं ।
 ओरोपितम्हि केसम्हि, अरहत्तमपापुणिं ॥
 25 पुब्बकम्मं गवेसन्तो, ओरेन नाद्दसं अहं ।
 तिसकप्पसहस्सम्हि, मम कम्ममनुस्सरिं ॥

१. छब्बीसते ०—सी० ।

३-३. अयं गाथा सी० पोत्थके नत्थि ।

५. निब्बत्ति—सी० ।

२. सुखितो—सी० ।

४. तुसितातो—सी० ।

६. मयहं—सी० ।

नमो ते पुरिसाजञ्ज, नमो ते पुरिसुत्तम ।
 तव सासनमागम्म, पत्तोमिह अचलं पदं ॥
 तिसकप्पसहस्समिह, यं बुद्धमभिपूजयिं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं' (अप २, ५९-६१) ति ॥

5

अरहत्तं पन पत्वा अञ्जं व्याकरोन्तो थेरो इमायेव गाथा
 अभासी ति ।

वल्लियत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

५. वीतसोकत्थेरगाथावण्णना

केसे मे ओलिखिस्सन्ती ति आदिका^१ आयस्मतो वीतसोकत्थेरस्स
 गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ 10
 भवे पुञ्चानि उपचिनन्तो सिद्धत्थस्स भगवतो काले ब्राह्मणकुले
 निब्बत्तित्वा ब्राह्मणानं विज्जासिप्पेसु निप्फत्तिं गतो कामे पहाय इसि-
 पब्बज्जं पब्बजित्वा महता इसिगणेन परिवुतो अरञ्जे वसन्तो
 बुद्धुप्पादं सुत्वा हट्ठतुट्ठो "उदुम्बरपुप्फसदिसा दुल्लभदस्सना बुद्धा
 भगवन्तो, इदानीव उपगन्तब्बा" ति महतिया परिसाय सद्धिं सत्थारं 15
 दट्ठुं गच्छन्तो दियड्ढयोजने सेसे व्याधिको हुत्वा बुद्धगताय सञ्जाय^२
 कालङ्कतो देवेसु^३ उप्पज्जित्वा अपरापरं देवमनुस्सेसु संसरन्तो
 इमस्मिं बुद्धुप्पादे अट्टारसवस्साधिकानं द्विचं वस्ससतानं मत्थके धम्मा-
 सोकरञ्जो कनिट्ठभाता हुत्वा निब्बत्ति, तस्स वीतसोको ति नाम
 अहोसि । सो वयप्पत्तो खत्तियकुमारेहि सिक्खितव्वविज्जासिप्पेसु 20
 निप्फत्तिं गतो गिरिदत्तत्थेरं निस्साय गिहिभूतो सुत्तन्तपिट्ठके

B. 376

20

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. सतिया—सी० ।

३. देवलोकेसु—सी० ।

अभिधम्मपिटके च विसारदो हुत्वा एकदिवसं मस्सुकम्मसमये
 कप्पकस्स हत्थको आदासं गहेत्वा कायं ओलोकेन्तो वलितपलितादीनि
 दिस्वा सञ्जातसंवेगो विपस्सनाय चित्तं ओतारेत्वा भावनं
 उस्सुक्कापेत्वा तस्मिं येव आसने सोतापन्नो हुत्वा गिरिदत्तत्थेरस्स
 5 सन्तिके पब्बजित्वा न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“अज्झायको मन्तधरो, तिण्णं वेदान पारगू ।

लक्खणे इतिहासे च, सनिधण्डुसकेटुभे ॥

नदीसोतपटिभागा, सिस्सा आयन्ति मे तदा ।

तेसाहं मन्ते वाचेमि, रत्तिन्दिवमतन्दितो ॥

10

सिद्धत्थो नाम सम्बुद्धो, लोके उप्पज्जि तावदे ।

तमन्धकारं नासेत्वा, आणालोकं पवत्तयि ॥

मम अञ्जतरो सिस्सो, सिस्सानं सो कथेसि मे ।

सुत्वान ते एतमत्थं, आरोचेसुं ममं तदा ॥

बुद्धो लोके समुप्पन्नो, सब्बञ्जू लोकनायको ।

15

तस्सानुवत्तति जनो, लाभो अम्हं न विज्जति^१ ॥

अधिच्चुप्पत्तिका बुद्धा, चक्खुमन्तो महायसा ।

जन्नूनाहं बुद्धसेट्ठं, पस्सेय्यं लोकनायकं ॥

B. 377

अजिनं मे गहेत्वान, वाकचीरं कमण्डलुं ।

अस्समा अभिनिक्खम्म, सिस्से आमन्तयिं अहं ॥

20

ओदुम्बरिकपुप्फं व, चन्दम्हि ससकं यथा ।

वायसानं यथा खीरं, दुल्लभो^२ लोकनायको^२ ॥

बुद्धो लोकम्हि उप्पन्नो, मनुस्सत्तं पि दुल्लभं ।

उभोसु विज्जमानेसु, सवनं च सुदुल्लभं ॥

बुद्धो लोके समुप्पन्नो, चक्खुं लच्छाम नो भवं ॥

25

एथ सब्बे गमिस्साम, सम्मासम्बुद्धसन्तिकं ॥

कमण्डलुधरा सब्बे, खराजिननिवासिनो ।
 ते^१ जटाभारभरिता^१, निक्खमुं विपिना^२ तदा ॥
 युगमत्तं पेक्खमाना, उत्तमत्थं गवेसिनो ।
 आसत्तिदोसरहिता^३, असम्भीता व केसरी ॥
 अप्पकिच्चा अलोलुप्पा, निपका सन्त वुत्तिनो । 5
 उञ्छाय चरमाना ते, बुद्धसेट्टमुपागमुं ॥
 दियद्वयोजने सेसे, ब्याधि मे उपपज्जथ ।
 बुद्धसेट्टं सरित्वान, तत्थ कालङ्कतो अहं ॥
 चतुन्नवुत्तितो कप्पे, यं सञ्जमलभिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, दुद्धसञ्जायिदं फलं ॥ 10
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, ५३-५५) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अञ्जं व्याकरोन्तो—

१६९. "केसे मे ओलिखिस्सं" ति, कप्पको उपसङ्कमि ।
 ततो आदासमादाय, सरीरं पच्चवेक्खिस्सं ॥ 15

१७०. तुच्छो कायो अदिस्सिस्थ, अन्धकारे^४ तमो व्यगा^५ ।
 सब्बे चोळा समुच्छिन्ना, नत्थि दानि पुनब्भवो" ति—

गाथाद्वयं अभासि ।

तत्थ केसे मे ओलिखिस्सन्ति, कप्पको उपसङ्कमी ति गिहिकाले B. 378
 मस्सुकम्मसमये "मम केसे ओलिखिस्सं कप्पेमी" ति केसादीनं 20
 छेदनादिवसेन कप्पनतो कप्पको न्हापितो मं उपगच्छि^५ । ततो ति
 कप्पकतो । सरीरं पच्चवेक्खिस्सन्ति सब्बकायिके आदासे पलितवलित-
 मुखनिमित्तादिदस्सनमुखेन "अभिभूतो वत जराय मे कायो" ति
 जराभिभूतं अत्तनो सरीरं पच्चवेक्खि । एवं पच्चवेक्खतो च तुच्छो

१-१. जटाभारेनभरिता—सी० ।

२. पवना—सी० ।

३. आयन्तिदोसरहिता—सी० ।

४-४. अन्धकारो तमो व्यगो—सी० ।

५. उपगच्छि—सी० ।

कमण्डलुधरा सब्बे, खराजिननिवासिनो ।
 ते^१ जटाभारभरिता^२, निक्खमुं विपिना^३ तदा ॥
 युगमत्तं पेक्खमाना, उत्तमत्थं गवेसिनो ।
 आसत्तिदोसरहिता^४, असम्भीता व केसरी ॥
 अप्पकिच्चा अलोलुप्पा, निपका सन्त वुत्तिनो ।
 उञ्छाय चरमाना ते, बुद्धसेट्टमुपागमुं ॥
 दियड्डुयोजने सेसे, ब्याधि मे उपपज्जथ ।
 बुद्धसेट्टं सरित्वान, तत्थ कालङ्कतो अहं ॥
 चतुन्नवुत्तितो कप्पे, यं सञ्जमलभिं तदा ।
 दुग्गति नाभिजानामि, दुद्धसञ्जायिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं'' (अप० २, ५३-५५) ति ॥

5

10

अरहत्तं पन पत्वा अञ्जं ब्याकरोन्तो—

१६९. "केसे मे ओलिखिस्सं" ति, कप्पको उपसङ्गमि ।
 ततो आदासमादाय, सरीरं पच्चवेक्खिस्सं ॥

15

१७०. तुच्छो कायो अदिस्सित्थ, अन्धकारे^४ तमो व्यगो^५ ।
 सब्बे चोळा समुच्छिन्ना, नत्थि दानि पुनब्भवो'' ति—

गाथाद्वयं अभासि ।

तत्थ केसे मे ओलिखिस्सन्ति, कप्पको उपसङ्गमी ति गिहिकाले
 मस्सुकम्मसमये "मम केसे ओलिखिस्सं कप्पेमी" ति केसादीनं
 छेदनादिवसेन कप्पनतो कप्पको न्हापितो मं उपगच्छि^५ । ततो ति
 कप्पकतो । सरीरं पच्चवेक्खिस्सन्ति सब्बकायिके आदसे पलितवलित-
 मुखनिमित्तादिदस्सनमुखेन "अभिभूतो वत जराय मे कायो" ति
 जराभिभूतं अत्तनो सरीरं पच्चवेक्खि । एवं पच्चवेक्खतो च तुच्छो

B. 378

20

१-१. जटाभारेन भरिता—सी० ।

२. पवना—सी० ।

३. आयन्तिदोसरहिता—सी० ।

४-४. अन्धकारं तमो व्यगो—सी० ।

५. उपगच्छि—सी० ।

कायो अदिस्सिस्थ निच्चधुवसुखसभावादीहि रित्तो हुत्वा मे कायो
 अदिस्सिस्थ पञ्चायि । कस्मा ? अन्धकारे^१ तमो व्यगा^२ येन अयोनि-
 मनसिकारसङ्घातेन तमसा अत्तनो काये अन्धगता विज्जमानं पि
 असुभादिसभावं अपस्सन्ता अविज्जमानं सुभादिआकारं गण्हन्ति,
 5 तस्मिं^३ अन्धकारे अन्धकरणट्टाने काये योनिमनसिकारसङ्घातेन
 आणालोकेन अविज्जातमो विगतो, ततो एव सब्बे चोळा समुच्छिन्ना
 चोरा विय कुसलभण्डच्छेदनतो, साधूहि अलातब्बतो असङ्गहेतब्बतो
 सङ्कारकूटादीसु छड्डितपिलोतिकखण्डं विय इस्सरजनेन अरियजनेन
 जिगुच्छितब्बताय चोळा विया ति वा “चोळा” ति लद्धनामा किलेसा
 10 समुच्छिन्ना । अगमग्गेन समुग्घाटितत्ता एव च नेसं नत्थि दानि
 पुनब्भवो ( ) आयति पुनब्भवाभिनिब्बत्ति नत्थी ति ।

वीतसोकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

६. पुण्णमासत्थेरगाथावण्णना

पञ्च नीवरणे हित्वा ति आदिका^४ आयस्मतो पुण्णमासत्थेरस्स
 गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ
 भवे पुञ्चानि उपचिन्ततो तिस्सस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्ब-
 15 त्तित्वा विञ्चुवं पत्तो एकदिवसं सत्थरि अरञ्जे विहरन्ते पंसुकूल-
 चीवरं दुमसाखाय लग्गेत्वा गन्धकुटिं पविट्ठे धनुहत्यो गहनं पविट्ठो
 सत्थु पंसुकूलं दिस्सा पसन्नमानसो धनुं निक्खिपित्वा बुद्धगुणे
 अनुस्सरित्वा पंसुकूलं वन्दि । सो तेन पुञ्चकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो
 इमस्मि बुद्धुप्पादे सावत्थियं कुटुम्बियकुले^५ निब्बत्ति । तस्स किर
 2 20 जातदिवसे तस्मिं गेहे सब्बभाजनानि सुवण्णरतनमयेहि मासेहि

B. 379

१. अन्धकारो—सी० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. ० कुलगेहे—सी० ।

२. व्यागा—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

परिपुण्णानेव अहेसुं । तेनस्स पुण्णमासोत्वेव नामं अकंसु । सो वयप्पत्तो दारपरिग्गहं कत्वा एकस्मिं पुत्ते उप्पन्ने घरावासं पहाय पब्बजित्वा गामकावासे वसन्तो घटेन्तो वायमन्तो छळभिञ्जो अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

“तिस्सो नामासि भगवा, सयम्भू अग्गपुग्गलो ।
पंसुकूलं ठपेत्वान, विहारं पाविसी जिनो ॥
विनतं^१ धनुमादाय, भक्खत्थाय^२ चरिं^३ अहं ।
मण्डलग्गं गहेत्वान, काननं पाविसिं अहं ॥
तत्थद्दसं पंसुकूलं, दुमग्गे लग्गितं तदा ।
चापं तत्थेव निक्खिप्प, सिरे कत्वान अञ्जलिं ॥
पसन्नचित्तो सुमनो, विपुलाय च पीतिया ।
बुद्धसेट्ठं सरित्त्वान, पंसुकूलं अवन्दहं ॥
द्वेनवुत्ते इतो कप्पे, पंसुकूलमवन्दहं ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, वन्दनाय इदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २,५३) ति ॥

5

10

15

छळभिञ्जो पन हुत्वा सावत्थि उपगन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा सुसाने वसति, तस्स च अचिरागतस्सेव सको पुत्तो कालमकासि । दारकमाता थेरस्स आगतभावं सुत्वा “मा इदं अपुत्तकं सापतेय्यं राजानो हरेय्यु” ति तं उप्पब्बाजेतुकामा महता परिवारेण थेरस्स सन्तिकं गन्त्वा पटिसन्थारं कत्वा पलोभेतुं आरभि । थेरो अत्तनो वीतरागभावजानापनत्थं आकासे ठत्वा अत्तनो पटिपातकित्तनमुखेन तस्सा धम्मं देसेन्तो—

20

१७१. “पञ्च नीवरणे हित्वा, योगक्खेमस्स पत्तिया ।
धम्मादासं गहेत्वान, आणदस्सनमत्तनो ॥

25

१७२. पच्चवेक्खि इमं कायं, सब्बं सन्तरबाहिरं ।
अज्झत्तं च बहिद्धा च, तुच्छो कायो अदिस्सथा” ति—

B. 380

गाथाद्वयं अभासि ।

तत्थ पञ्च नीवरणे हित्वा ति कामच्छन्दादिके पञ्च नीवरणे
पहाय भानाधिगमेन विद्धंसेत्वा । योगवखेमस्स पत्तिया ति काम-
योगादीहि चतूहि योगेहि खेमस्स अनुपद्दुतस्स निब्बानस्स अधिगमाय ।
5 धम्मादासं ति धम्मभूतं आदासं । यथा हि आदासो ओलोकेन्तस्स
रूपकाये गुणागुणं आदंसेति, एवं विपस्सनासङ्घातो धम्मानं
सामञ्जविसेसावबोधनतो आणदस्सनभूतो धम्मादासो विपस्सन्तस्स
वोदानसंकिलेसधम्मविभावेनेन तप्पहानसाधनेन च विसेसतो नाम-
काये गुणं आदंसेति । तेनाह—

10 “धम्मादासं गहेत्वान, आणदस्सनमत्तनो ।

पच्चवेक्खि इमं कायं, सब्बं सन्तरबाहिरं” ति—

इमं कायं धम्मसमूहं मम अत्तभावं अज्झत्तिकबाहिरायतनभावतो
सन्तरबाहिरं सब्बं अनवसेसं धम्मादासं गहेत्वा “अनिच्चं” ति पि
“दुक्खं” ति पि “अनत्ता” ति पि पतिअवेक्खि आणचक्खुना पस्सि ।
15 एवं पस्सता च मया अज्झत्तं च बहिद्धा चा ति अत्तनो सन्ताने
परसन्ताने च तुच्छो कायो अदिस्सथ निच्चसारादिविरहितो तुच्छो
खन्धपञ्चकसङ्घातो अत्तभावकायो आणचक्खुना याथावतो अपस्सित्थ ।
सकलं पि हि खन्धपञ्चकं “अविज्जानिवुतस्स, भिक्खवे बालस्स
तण्हासंयुत्तस्स एवमयं कायो समुदागतो” ति आदीसु “कायो” ति
20 वुच्चति । “अदिस्सथा” ति च इमिना यदेव काये दट्ठब्बं, तं दिट्ठं,
न दानिस्स किञ्चि मया पस्सितब्बं अत्थी ति कतकिच्चतं दस्सेन्तो
अञ्जं व्याकासि । एवं थेरो इमाहि गाथाहि पुराणदुतियिकाय धम्मं
देसेत्वा तं सरणेसु च सीलेसु च सम्पतिट्ठापेत्वा उय्योजेसि ।

पुण्णमासत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

७. नन्दकत्थेरगाथावण्णना

B. 381

यथा पि भट्ठो आजञ्जो ति आयस्मतो नन्दकत्थेरस्स गाथा ।
25 का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे

पुञ्जानि करोन्तो सिखिस्स भगवतो काले पच्चन्तदेसे उप्पज्जित्वा
विञ्चुतं पत्तो वनचारिको^१ हुत्वा विचरन्तो एकदिवसं सत्थु
चङ्कमनट्टानं दिस्वा पसन्नचित्तो वालुका ओकिरि । सो तेन
पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे चम्पायं गहपति-
कुले निब्बत्ति, तस्स नन्दको ति नामं अकंसु । जेटुकभाता पनस्स 5
भरतो नाम । तस्स पुब्बयोगो अनन्तरवत्थुस्मिं आविभवस्सति ।
ते उभो पि विञ्चुतं पत्वा आयस्मन्तं सोणं कोळिविसं पब्बजितं
सुत्वा “सोणो पि नाम तथासुखुमालो^२ पब्बजि, किमङ्गं पन मयं”
ति पब्बजिंसु । तेषु भरतो न चिरस्सेव विपस्सनं वड्ढेत्वा छळभिञ्जो
अहोसि । नन्दको पन किलेसानं बलवभावेन ताव विपस्सनं 10
उस्सुक्कापेतुं नासक्खि, विपस्सनाय कम्मं करोति एव । अथस्स
भरतत्थेरो आसयं अत्वा अवस्सयो भवितुकामो तं पच्छासमणं कत्वा
विहारतो निक्खमित्वा मग्गसमीपे निसिन्नो विपस्सनाकथं कथेसि ।

तेन च समयेन सकटसत्थे गच्छन्ते एको सकटे युत्तो गोणो
चिक्खल्लट्टाने सकटं उद्धरितुं असक्कोन्तो परिपत्ति । ततो नं 15
सत्थवाहो सकटा^३ मोचेत्वा तिणं च पानीयं च दत्वा परिस्समं
अपनेत्वा पुन धुरे योजेसि । ततो^४ गोणो वूपसन्तपरिस्समो लद्धबलो
तं सकटं चिक्खल्लट्टानतो उद्धरित्वा थले पत्तिट्ठापेसि । अथ
भरतत्थेरो नन्दकस्स “पस्ससि नो त्वं, आवुसो, नन्दक इमस्स
कम्मं” ति तं निदस्सेत्वा तेन “पस्सामी” ति वुत्ते “इममत्थं सुट्ठु 20
उपधारेही” ति आह । इतरो “यथायं गोणो वूपसन्तपरिस्समो
पङ्कट्टानतो भारं उब्बहति, एवं मया पि संसारपङ्कतो अत्ता
उद्धरितब्बो” ति तमेवारम्मणं कत्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्तो
न चिरस्सेव अरूहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

‘‘सिगलुहो पुरे आसिं, अरञ्जे कत्तने अहं ।
वातमिगं गवेसन्तो, चङ्कमं अद्दसं अहं ॥

25 B. 382

१. वनचरको—सी० ।

२. अयं—सी० ।

३. सकटे—सी० ।

४. ‘सो’ सी० पोत्थके अविक्को पांठो ।

उच्छङ्गेन^१ पुलिनं गय्ह, चङ्कमे ओकिरिं अहं ।
 पसन्नचित्तो सुमनो, सुगतस्स सिरीमतो ॥
 एकत्तिसे इतो कप्पे, पुलिनं ओकिरिं अहं ।
 दुग्गति नाभिजानामि, पुलिनस्स इदं फलं ॥
 5 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २,५२) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो जेट्टभातिकस्स भरतत्थेरस्स सन्तिके
 अञ्जं व्याकरोन्तो—

१७३. "यथा पि भद्दो आजञ्जो, खलित्वा पतितिट्ठति ।
 10 भिय्यो लद्धान संवेगं, अदीनो वहते धुरं ॥

१७४. एवं दस्सनसम्पन्नं, सम्मासम्बुद्धसावकं ।
 आजानीयं मं धारेथ, पुत्तं बुद्धस्स ओरसं" ति—

गाथाद्वयं अभासि ।

तत्थ भिय्यो लद्धान संवेगं, अदीनो वहते धुरं ति "मय्हं जाति-
 15 बलवीरियानं अननुच्छविकमेतं यदिदं आगतस्स भारस्स अवहनं" ति
 संवेगं लभित्वा^२ अदीनो अदीनमानसो^३ अलीनचित्तो । "अलीनो" ति
 वा पाठो, सो एव अत्थो । भिय्यो पुनप्पुनं भिय्योसो मत्ताय अत्तनो
 धुरं भारं वहते उब्बहति । सेसं हेट्ठा रमणीयविहारित्थेरस्स गाथा-
 वण्णनायं वुत्तनयमेव ।

नन्दकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 383

द. भरतत्थेरगाथावण्णना

20 एहि नन्दक गच्छामा ति आयस्मतो भरतत्थेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? अयं किर अनोमदस्सिस्स भगवतो काले कुलगोहे

१. उच्छङ्गा—सी० ।

२. लभित्वान—सी० ।

३. अलीनमानसो—सी० ।

निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं मनुञ्जदस्सनं मुदुसुखसम्फस्सं
उपाहनद्वयं गहेत्वा गच्छन्तो सत्थारं चङ्कमन्तं दिस्वा पसन्नमानसो
उपाहना उपनामेत्वा “अभिरुहुतु भगवा उपाहना, यं मम अस्स
दीघरत्तं हिताय सुखाया” ति आह । अभिरुहि भगवा तस्स अनुग्गण्ह-
नत्थं उपाहना । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मि 5
बुद्धुप्पादे चम्पानगरे गहपतिकुले निब्बत्ति, भरतोतिस्स नामं
अहोसि । सो विञ्जुतं पत्तो सोणत्थेरस्स पब्बजितभावं सुत्वा “सो
पि नाम पब्बजी” ति सञ्जातसंवेगो पब्बजित्वा कतपुब्बकिच्चो
विपस्सनाय कम्मं करोन्तो न चिरस्सेव छळभिञ्जो अहोसि । तेन
वुत्तं अपदाने—

10

“अनोमदस्सी भगवा, लोकजेट्ठो नरासभो ।
दिवाविहारा निक्खम्म, पथ'मारुहि^२ चक्खुमा ॥
पानधि^३ सुकतं गय्ह, अद्धानं^४ पटिपज्जहं ।
तत्थदसासिं सम्बुद्धं, पत्तिकं^५ चारुदस्सनं ।
सकं चित्तं पसादेत्वा, नीहरित्वान पानधि^६ । 15
पादमूले ठपेत्वान, इदं वचनमब्रवि ॥
अभिरुह महावीर, सुगतिन्द विनायक ।
इतो फलं लभिस्सामि, सो^१ मे अत्थो समिज्झतु ॥
अनोमदस्सी भगवा, लोकजेट्ठो नरासभो ।
पानधि अभिरुहित्वा, इदं वचनमब्रवि ॥ 20
यो पानधि मे अदासि, पसन्नो सेहि पाणिभि ।
तमहं कित्थिस्सामि, सुणाथ मम भासतो ॥
बुद्धस्स गिरमञ्जाय, सब्बे देवा समागता ।
उदग्गचित्ता सुमना, वेदजाता कतञ्जली ॥

15

20

१. सोणो—सी० ।

३. उपाहनं—सी० ।

५. सत्थारं—सी० ।

७. यो—सी० ।

२. चङ्कमारुहि—सी० ।

४. चङ्कमं—सी० ।

६. पन्नधि—सी० पोत्थके संवदथ ।

B. 384

- पानधीनं^१ पदानेन, सुखितोयं भविस्सति ।
 पञ्चपञ्चासक्खत्तुं च^२, देवरज्जं करिस्सति ॥
 सहस्सक्खत्तुं राजा च, चक्कवत्ती भविस्सति ।
 पदेसरज्जं विपुलं, गणनातो असङ्खियं ॥
 5 अपरिमेय्ये इतो कप्पे, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन^३, सत्था लोके भविस्सति ॥
 तस्स धम्मेषु दायादो, ओरसो धम्मनिम्मितो ।
 सब्बासवे परिञ्जाय, निब्बायिस्सतिनासवो ॥
 देवलोके मनुस्से वा, निब्बत्तिस्सति पुञ्जवा ।
 10 देवयानपटिभागं, यानं पटिलभिस्सति ॥
 पासादा सिविका वय्हं, हत्थिनो समलङ्कता ।
 रथा वाजञ्जसंयुत्ता^४, सदा पातुभवन्ति मे ॥
 अगारा निक्खमन्तो पि, रथेन, निक्खमिं अहं ।
 केसेसु छिज्जमानेसु, अरहत्तमपापुणिं ॥
 15 लाभा मय्हं सुलद्धं मे, वाणिज्जं सुप्पयोजितं ।
 दत्त्वान पानधिं^५ एकं, पत्तोमिह अचलं पदं ॥
 अपरिमेय्यो इतो कप्पे, यं पानधिमदासहं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, पानधिस्स इदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 20 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, ५०-५१) ति ॥

छळभिञ्जो पन हुत्वा अत्तनो कनिट्टभातिकेन नन्दकत्थेरेन
 हेट्ठा वुत्तनयेन अञ्जाव्याकरणे कते "इदानीं नन्दको पि अरहा जातो,
 हन्द मयं उभो पि सत्थु सन्तिकं गन्त्वा वुसितब्रह्मचरियतं निवेदे-
 स्सामां ति उप्पन्नं परिवितक्कं नन्दकत्थेरस्स कथेन्तो—

१. पन्नधीनं—सी० ।

३. नामेन—सी० ।

५. पन्नधिं—सी० ।

२. पञ्चासक्खत्तुं देवेषु—सी० ।

४. राजञ्जासंयुत्ता—सी० ।

१७५. “एहि नन्दक गच्छाम, उपज्झायस्स सन्तिकं ।

सीहनादं नदिस्साम, बुद्धसेट्ठस्स सम्मुखा ॥

१७६. याय नो अनुकम्पाय, अम्हे पब्बाजयी मुनि ।

सो नो अत्थो अनुप्पत्तो, सब्बसंयोजनक्खयो” ति—

गाथाद्वयं अभासि ।

5

तत्थ नन्दका ति आलपनं । एही ति तस्स अत्तनो सन्तिककरणं ।
गच्छामा ति तेन अत्तना च एकज्झं कातब्बकिरियावचनं, उपज्झा-
यस्सा ति सम्मासम्बुद्धस्स, सम्मासम्बुद्धो हि समन्तचक्खुना बुद्ध-
चक्खुना च सत्तानं आसयानुसयचरितादीनं यथाभूतविलोकनेन सदेव-
कस्स लोकस्स वज्जावज्जं उपनिज्झायती ति विसेसतो उपज्झायो ति
वत्तब्बतं अरहति । यदत्थं गमनं, तं दस्सेतुं “सीहनादं नदिस्साम,
बुद्धसेट्ठस्स सम्मुखा” ति आह । यथाभुच्चगुणाभिव्याहारताय^१
अभीतनादभावतो सीहनादं बुद्धस्स सम्मासम्बुद्धस्स^२ ततो एव
सब्बसत्तुत्तमताय सेट्ठस्स, बुद्धानं वा सावकबुद्धादीनं सेट्ठस्स सम्मुखा
पुरतो नदिस्सामा ति अत्थो ।

10

15

यथा पन सीहनादं नदितुकामो, तं दस्सेन्तो “याया” ति
गाथामह । तत्थ याया ति यदत्थ, याय^३ यदत्थानुप्पत्तिया ति
अत्थो । नो ति अम्हाकं । अनुकम्पाया ति अनुगण्हनेन अम्हे द्वे पि
पब्बाजयि^४ पब्बाजेसि । मुनी ति भगवा । सो नो अत्थो अनुप्पत्तो ति सो
अत्थो सब्बेसं संयोजनानं खयभूतं अरहत्तफलं नो अम्हेहि अनुप्पत्तो,
अधिगतो ति अत्थो ।

20

भरतत्थेरगाथावण्णना निद्विता ।

६. भारद्वाजत्थेरगाथावण्णना

नदन्ति एवं सप्पज्जा ति आयस्मतो भारद्वाजत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुज्जानि

२२

१. यथामुच्चबुद्धगुणा०—सी० ।

२. सम्बुद्धस्सं—सी० ।

३. यस्स—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

B. 386

- उपचिनन्तो इतो एकतिसे कप्पे कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्चुतं पत्तो
 एकदिवसं सुमनं नाम पच्चेकबुद्धं पिण्डाय चरन्तं दिस्वा पसन्नमानसो
 परिपक्वं वल्लिकारफलं अदासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु
 संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे राजगहे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा गोत्तनामेन
 5 भारद्वाजोत्वेव पञ्चायित्थ । सो वयप्पत्तो घरावासं वसन्तो एकपुत्तं
 लभि । तस्स “कण्हदिन्नो” ति नामं अकासि । तस्स विञ्चुतं पत्त-
 काले “तात, असुकस्स नाम आचरियस्स सन्तिके सिप्पं सिक्खित्वा
 एही” ति तं तक्कसिलं पेसेसि । सो गच्छन्तो अन्तरामगे सत्थु
 सावकं अञ्जतरं महाथेरं कल्याणमित्तं लभित्वा तस्स सन्तिके धम्मं
 10 सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा कतपुब्बकिच्चो विपस्सनाय कम्मं
 करोन्तो चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

- “सुमनो नाम सम्बुद्धो, तक्करायं वसी तदा ।
 वल्लिकारफलं गय्ह, सयम्भुस्स अदासहं ॥
 एकतिसे इतो कप्पे, यं फलं अददि तदा ।
 15 दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २,५०) ति ॥

- अथस्स पिता भारद्वाजो वेळुवने विहरन्तं भगवन्तं उपसङ्गमित्वा
 धम्मं सुत्वा पब्बजित्वा न चिरस्सेव अरहत्तं सच्छाकासि । अथ
 20 पुत्तो सत्थारं वन्दितुं राजगहं आगतो सत्थु सन्तिके निसिन्नं पितरं
 दिस्वा तुट्ठचित्तो “पिता पि खो मे पब्बजितो, किं नु, खो, तेन
 पब्बज्जाकिच्चं मत्थकं पापितं” ति वीमंसन्तो खीणासवभावं अत्वा
 तं सीहनादं नदापेतुकामो “साधु, खो, तुम्हेहि कतं पब्बजन्तेहि,
 पब्बज्जाकिच्चं पन मत्थकं पापितं” ति पुच्छि । भारद्वाजो पुत्तस्स
 25 अधिगमं दीपेन्तो—

१७७. “नदन्ति एवं सप्पञ्जा, सीहा व गिरिगम्भरे ।
 वीरा विजितसङ्गामा, जेत्वा मारं सवाहनं ॥

१७८. “सत्था च परिचिण्णो मे, धम्मो संघो च पूजितो ।

अहं च वित्तो सुमनो, पुत्तं दिस्वा अनासवं” ति—

गाथाद्वयं अभासि ।

तत्थ नदन्ती ति यथाभुच्चगुणाभिव्याहारवसेन^१ अभीतनादं
नदन्ति गज्जन्ति । एवं ति इदानी वत्तब्बाकारदस्सनं । सप्पञ्जा ति 5
अग्गमग्गपञ्जाधिगमेन सब्बपञ्जाधिगमेन^२ सब्बपञ्जावेपुल्लप्पत्ता ।
वीरा ति चतुब्बिधसम्मप्पधानवीरियसम्पन्नताय वीरा, ततो एव
अनवसेससंकिलेसपक्खनिम्मथनेन सवाहनं किलेसमारं अभिसद्धारमारं
देवपुत्तमारं च जेत्वा सब्बसो विजितसङ्गामा नदन्ति सप्पञ्जा ति
सम्बन्धो । 10

B. 387

एवं विजेतब्बविजयेन सीहनादं दस्सेत्वा इदानी आराधेतब्ब-
समाराधनेन इच्छितब्बसिद्धिया च तं दस्सेतुं “सत्था च परिचिण्णो
मे” ति दुतियं गाथमाह । तत्थ सत्था च परिचिण्णो मे ति मम
सत्था सम्मासम्बुद्धो यथानुसिट्ठं ओवादानुसासनीकरणेन मया
परिचिण्णो उपासितो, न धम्माधिकरणं विसोसितो ति अधिप्पायो । 15
धम्मो संघो च पूजितो ति नवविधो पि लोक्कुत्तरधम्मो, यथापटि-
पत्तियागतमग्गानुप्पत्तिया^३ सीलदिट्ठिसामञ्जसमनेन अरियसंघो च
मया पूजितो मानितो । अहं च वित्तो सुमनो, पुत्तं दिस्वा अनासवं
ति मम पुत्तं अनासवं सब्बसो खीणासवं दिस्वा दस्सनहेतु अहं पि
वित्तो निरामिसाय पीतिया तुट्ठो, ततोयेव निरामिसेन सोमनस्सेन 20
सुमनो जातो ति अत्थो ।

भारद्वाजतथेरगाथावर्णना निट्ठिता ।

१. यथामुच्चबुद्धगुणा०—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. यथा च पटिपत्तियागतमग्गेन
सत्तिया—सी० ।

१०. कण्हदिन्नत्थेरगाथावण्णना

उपासिता सप्पुरिसा ति आयस्मतो कण्हदिन्नत्थेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 पुञ्ञानि उपचिनन्तो इतो चतुनवुते कप्पे कुलगेहे निब्बत्तित्वा
 विञ्चुतं पत्तो एकदिवसं सोभितं नाम पच्चेकबुद्धं^१ दिस्वा पसन्नचित्तो
 5 पुन्नागपुप्फेहि पूजं अकासि । सो तेन पुञ्ञकम्मेन देवमनुस्सेसु
 संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे राजगहे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा
 कण्हदिन्नो ति लद्धनामो वयप्पत्तो उपनिस्सयसम्पत्तिया चोदियमानो
 B. 388 धम्मसेनापतिं उपसङ्गमित्वा धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा
 विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

10 “सोभितो नाम सम्बुद्धो, चित्तकूटे वसी तदा ।
 गहेत्वा गिरिपुन्नागं, सयम्भुं अभिपूजयिं ॥
 चतुन्नवुतितो कप्पे, यं बुद्धमभिपूजयिं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 15 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ४९-५०) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अञ्ञं व्याकरोन्तो—

१७९. “उपासिता सप्पुरिसा, सुता धम्मा अभिण्हसो ।
 सुत्वान पटिपज्जिस्सं, अञ्ञसं अमतोगधं ॥
 १८०. भवरागहतस्स मे सतो, भगरागो पुन मे न विज्जति ।
 20 न चाहु न च मे भविस्सति, न च मे एतरहि विज्जती” ति—
 गाथाद्वयं अभासि ।

तत्थ उपासिता ति परिचरिता पटिपत्तिपयिरुपासनाय
 पयिरुपासिता । सप्पुरिसा ति सन्तेहि सीलादिगुणेहि समन्नागता

१. पच्चेकसम्बुद्धं—सी० ।

पुरि
सम्प
पनि
संयु
दस्से
काले
योजे
सुत्व
विप
अट्ट

संसा
हतभ
इदा
एतर
भवर
आय
न च
ताय
दस्से

पुरिसा, अरियपुग्गला सारिपुत्तत्थेरादयो । एतेन पुरिमचक्कद्वय-
सम्पत्तिमत्तनो दस्सेति । न हि पतिरूपदेसवासेन विना सप्पुरिसू-
पनिस्सयो सम्भवति । सुता धम्मा ति सच्चपटिच्चसमुप्पादादिपटि-
संयुत्तधम्मा सोतद्वारानुसारेण उपधारिता । एतेन अत्तनो बाहुसच्चं
दस्सेन्तो पच्छिमचक्कद्वयसम्पत्तिं दस्सेति । अभिण्हसो ति बहुसो न 5
कालेन कालं । इदं च पदं “उपासिता सप्पुरिसा” ति एत्था पि
योजेतब्बं । सुत्वान पटिपज्जिस्सं, अज्जसं अमतोगधं ति ते धम्मे
सुत्वा तत्थ वुत्तरूपारूपधम्मे सलक्खणादितो परिग्गहेत्वा^१ अनुक्कमेन
विपस्सनं वड्ढेत्वा अमतोगधं निब्बानपतिट्ठं तंसम्पाकं अज्जसं अरियं
अट्ठङ्गिकं मग्गं पटिपज्जि पापुणिं । 10

भवरागहतस्स मे सतो ति भवरागेन भवतण्हाय अनादिमति 5 B. 389
संसारे हतस्स उपदुतस्स मम सतो समानस्स, अग्गमग्गेन वा
हतभवरागस्स । भवरागो पुन मे न विज्जती ति ततो एव पुन
इदानीं भवरागो मे नत्थि । न चाहु न मे भविस्सति, न च मे
एतरहि विज्जती ति यदि पि पुब्बे पुथुज्जनकाले सेक्खकाले^१ च मे 15
भवरागो अहोसि, अग्गमग्गप्पत्तितो पन पट्टाय न चाहु न च अहोसि,
आयतिं पि न मे भविस्सति, एतरहि अधुना पि न च मे विज्जति
न च उपलब्भति, पहीनोति अत्थो । भवरागवचनेनेव चेत्थ तदेकदु-
ताय मानादीनं पि अभावो वुत्तो ति सब्बसो परिक्खीणभवसंयोजनतं
दस्सेति । 20

कण्हदिन्नत्थेरागाथावण्णना निट्ठिता ।

ततियवग्गवण्णना निट्ठिता ।

—०—

४. चतुर्थवर्गो

१. मिगसिरत्थेरगाथावण्णना

यतो अहं पब्बजितो ति आयस्मतो मिगसिरत्थेरस्स गाथा ।
का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
पुञ्ञानि उपचिनन्तो कस्सपस्स भगवतो काले ब्राह्मणकुले
निब्बत्तित्वा विञ्चुतं पत्तो एकदिवसं सत्थारं दिस्वा पसन्नचित्तो
5 कुसट्ठकं अदासि । सो तेन पुञ्ञकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं
बुद्धुप्पादे कोसलरट्ठे ब्राह्मणकुले पटिसन्धि गहेत्वा मिगसिरनक्खत्तेन
जातत्ता मिगसिरो ति लद्धनामो वयप्पत्तो ब्राह्मणानं विज्जासिप्पेसु
निप्फत्ति गतो छवसीसमन्तं नाम सिक्खि, यं परिजप्पेत्वा तिवस्स-
मत्थके मतानं पि सीसं नखेन आकोटेत्वा “अयं सत्तो असुकट्ठाने
10 निब्बत्तो” ति जाना ति ।

B. 390

सो घरावासं अनिच्छन्तो परिब्बाजकपब्बज्जं पब्बजित्वा तं
विज्जं निस्साय लोकेन सक्कतो गरुकतो लाभो हुत्वा विचरन्तो
सावत्थि उपगतो सत्थु सन्तिकं गन्त्वा अत्तनो आनुभावं पकासेन्तो
“अहं भो, गोतम, मतानं निब्बत्तट्ठानं जानामी” ति वत्वा “कथं
15 पन, त्वं, जानासी” ति वुत्ते “छवसीसानि आहुरापेत्वा मन्तं
परिजप्पेत्वा नखेन सीसं आकोटेन्तो निरयादिकं तेहि तेहि निब्बत्त-
ट्ठानं जानामी” ति कथेसि । अथस्स भगवा परिनिब्बुतस्स भिक्खुनो
सीसकपालं आहुरापेत्वा “कथेहि ताव तस्स गतिं, यस्सिदं
सीसकपालं” ति आह । सो तं कपालं मन्तं परिजप्पेत्वा नखेन
20 आकोटेत्वा नेव अन्तं न कोटिं पस्सति । अथ सत्थारा “न सक्कोसि
परिब्बाजका” ति वुत्ते “उपपरिक्खिस्सामि तावा” ति वत्वा
पुनप्पुनं परिवत्तेन्तो पि न पस्सतेव । बाहिरकमन्तेन हि खीणासवस्स
गतिं कथं जानिस्सति, अथस्स मत्थकतो कच्छेहि च सेदो मुच्चि ।

सो लज्जित्वा तुण्हीभूतो अट्ठासि । सत्था “किलमसि परिब्बाजका”
ति आह । सो “आम, किलमामि, न इमस्स गतिं जानामि, तुम्हे
पन^१ जानाथा” ति । “अहं एतं जानामि, इतो उत्तरितरं पि
जानामी” ति वत्वा “निब्बानं गतो सो” ति आह । परिब्बाजको
“इमं विज्जं मय्हं देथा” ति आह । “तेन हि पब्बजा” ति वत्वा 5
तं पब्बाजेत्वा पठमं समथकम्मद्वाने नियोजेत्वा भानाभिञ्जासु
पतिट्ठितस्स विपस्सनाय^२ कम्मं उपदिसि । सो विपस्सनाय कम्मं
करोन्तो न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“कस्सपस्स भगवतो, ब्राह्मणस्स वुसीमतो ।
पसन्नचित्तो सुमनो, कुसट्ठकमदासहं ॥
इमस्मिं येव कप्पस्मिं, कुसट्ठकमदासहं ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, कुसट्ठकस्सिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २,४९) ति ॥

10

अरहत्तं पन पत्वा अञ्चं व्याकरोन्तो—

15

१८१. “यतो अहं पब्बजितो, सम्मासम्बुद्धसासने ।
विमुच्चमानो उग्गच्छि, कामधातुं उपच्चगं ॥

१८२. ब्रह्म^३नो पेक्खमानस्स, ततो चित्तं विमुच्चि मे ।
अकुप्पा मे विमुत्ती ति, सब्बसंयोजनक्खया” ति—

B. 391

गाथाद्वयं अभासि ।

20

तत्थ यतो अहं पब्बजितो, सम्मासम्बुद्धसासने ति यतो पभुति
अहं पब्बजितो बुद्धस्स भगवतो सासने, पब्बजितकालतो पट्ठाय ।
विमुच्चमानो उग्गच्छि ति संकिलेसपक्खतो पठमं ताव समथ-
विपस्सनाहि विमुच्चमानो वोदानधम्मसवनेन उट्ठहिं । एवं
उग्गच्छन्तो कामधातुं उपच्चगं अनागामिमग्गेन अच्चन्तमेव 25
कामधातुं अतिककमि ।

- ब्रह्मनो पेक्खमानस्स, ततो चित्तं विमुच्चि मे ति सदेवकस्स
 लोकस्स^१ अग्गभूतत्ता सेट्ठेन ब्रह्मनो बुद्धस्स भगवतो महाकरुणा-
 योगेन “अयं कुलपुत्तो मम सासने पब्बजित्वा कथं नु, खो,
 पटिपज्जती” ति पेक्खन्तस्स ततो अनागामिमग्गाधिगमतो पच्छा
 5 अग्गमग्गाधिगमेन मम चित्तं सब्बसंकिलेसतो अच्चन्तमेव मुच्चि^२ ।
 अकुप्पा मे विमुत्ती ति, सब्बसंयोजनक्खया ति तथाविमुत्तचित्तत्ता
 एव सब्बेसं संयोजनानं खया परिकखया इति एवं अकुप्पा मे विमुत्ती
 ति अञ्चं व्याकासि ।

मिगसिरत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

२. सिवकत्थेरगाथावण्णना

- अनिच्चानि गहकानी ति आयस्मतो सिवकत्थेरस्स गाथा ।
 10 का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 पुञ्चानि उपचिनन्तो विपस्सिस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा
 विञ्जुत्तं पत्तो एकदिवसं भगवन्तं पिण्डाय चरन्तं पस्सित्वा
 पसन्नमानसो पत्तं आदाय कुम्मासस्स पूरेत्वा अदासि । सो तेन
 पुञ्चकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे राजगहे
 15 ब्राह्मणकुले निब्बत्ति, सिवकोत्तिस्स नामं अहोसि । सो वयप्पत्तो
 B. 392 विज्जासिप्पेसु निप्फत्ति गतो नेक्खम्मज्झासयताय कामे पहाय
 परिब्बाजकपब्बज्जं पब्बजित्वा विचरन्तो सत्थारं उपसङ्कमित्वा धम्मं
 सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्तो न
 चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—
 20 “एसनाय चरन्तस्स, विपस्सिस्स महेसिनो ।
 रिक्कं पत्तं दिस्वान, कुम्मासं पूरयि अहं ॥

एवनवुत्तितो कप्पे, यं भिक्खमददिं तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, कुम्मासस्स इदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं''(अप० २, १७२-७३)ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अञ्चं व्याकरोन्तो—

5

१८३. "अनिच्चानि गहकानि, तत्थ तत्थं पुनप्पुनं ।
गहकारं^१ गवेसन्तो, दुक्खा जाति पुनप्पुनं ॥

१८४. गहकारक दिट्ठोसि, पुन गेहं न काहसि ।
सब्बा ते फासुका भग्गा, थूणिका च विदालिता ।

विमरियादिकतं^२ चित्तं, इधेव विधमिस्सती'' ति—

10

गाथाद्वयं अभासि ।

तत्थ अनिच्चानि गहकानि, तत्थ तत्थ पुनप्पुनं ति तस्मिं तस्मिं
भवे पुनप्पुनं निब्बत्तमानानि गहकानि अत्तभावगेहानि न निब्बानि^३
अनवट्ठितानि इत्तरानि परित्तकालानि । गहकारं^४ गवेसन्तो ति
इमस्स अत्तभावगेहस्स कारकं तण्हावड्डकिं परियेसन्तो एत्तकं कालं
अनुविचरिं ति अधिप्पायो । दुक्खा जाति पुनप्पुनं ति इदं गहकारक-
गवेसनस्स कारणवचनं । यस्मा जराब्बाधिमरणमिस्सताय जाति
नामेसा पुनप्पुनं उपगन्तुं दुक्खा, न च सा तस्मिं अदिट्ठे निवत्तति,
तस्मा तं गवेसन्तो विचरिं ति अत्थो ।

15

गहकारक दिट्ठोसी ति इदानि पन येन सो सक्का दट्ठुं, तेन
अरियमग्गजाणचक्खुना गहकारक दिट्ठो असि । पुन गेहं ति पुन
इमस्मिं संसारवट्ठे अत्तभावसङ्घातं मम^५ गेहं न काहसि न करिस्ससि ।
सब्बा ते फासुका भग्गा ति तव सब्बा अनवसेसकिलेसफासुका मया

20 B. 393

१. विपरियादिकतं—सी० ।

२. गहकारकं—सी० ।

३. निच्चानि—सी० ।

४. गहकारकं—सी० ।

५. पुन—सी० ।

भग्गा । थूणिका च विदालिता^१ ति इदानीं तथा कातब्बस्स अत्तभाव-
गेहस्स अविज्जासङ्खाता कण्णिका च भित्ता । विमरियादिकतं^२ चित्तं
ति मम चित्तं विगतन्तं कतं, आयतिं अनुप्पत्तिधम्मतं आपादितं ।
ततो एव इधेव विधमिस्सति इमस्मिं येव भवे विद्वंसिस्सति,
5 चरिमकचित्तनिरोधेन निरुज्झिस्सती ति अत्थो ।

सिवकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

३. उपवाणत्थेरगाथावण्णना

अरहं सुगतो ति आयस्मतो उपवाणत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति? अयं किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले दलिद्वकुले निब्बत्तित्वा
विज्जुतं पत्तो भगवति परिनिब्बुते तस्स धातुं गहेत्वा मनुस्स-
देवनागगरुळकुम्भण्डयक्खगन्धब्बेहि सत्तरतनमये सत्तयोजनिके थूपे
10 कते तत्थ सुधोतं अत्तनो उत्तरासङ्गं वेळ्ळगे आबन्धित्वा धजं कत्वा
पूजं अकासि । तं गहेत्वा अभिसम्मत्तको नाम यक्खसेनापति देवेहि
चेतियपूजारक्खणत्थं ठपितो अदिस्समानकायो आकासे धारेन्तो
चेतियं तिक्खत्तुं पदक्खिणं अकासि । सो तं दिस्वा भिय्योसो मत्ताय
पसन्नमानसो अहोसि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो
15 इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा उपवाणो ति
लद्धनामो वयप्पत्तो जेतवनपटिग्गहणे बुद्धानुभावं दिस्वा पटिलद्धसद्धो
पब्बजित्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्तो अरहत्तं पत्वा छळभिज्जो
अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

“पदुमुत्तरो नाम जिनो, सब्बधम्मान पारगू ।
जलित्वा अग्गिक्खन्धो व, सम्बुद्धो परिनिब्बुतो ॥
महाजना समागम्म, पूजयित्वा तथागतं ।
चित्तं^३ कत्वान सुगतं^४, सरीरं अभिरोपयुं ॥

B. 394

१. पदालिता—सी० ।

३. चित्तं—सी० ।

२. विपरियादिकतं—सी० ।

४. सुगतं—सी० ।

सरीरकिच्चं कत्वान, धातुं तत्थ समानयुं ।
 सदेवमनुस्सा^१ सब्बे, बुद्धथूपं अकंसु ते ॥
 पठमा कञ्चनमया, दुतिया^२ च^३ मणिमया^३ ।
 ततिया रूपिमया^४, चतुत्थी फलिकामया ॥
 तत्थ पञ्चमिका चेव, लोहितङ्कमया अहु । 5
 छट्ठा मसारगल्लस्स, सब्बं रतनमयूपरि ॥
 जङ्घा मणिमया आसि, वेदिका रतनामया ।
 सब्बसोण्णमयो थूपो, उद्धं योजनमुग्गतो ॥
 देवा तत्थ समागन्त्वा, एकतो मन्तयुं तदा ।
 मयं पि थूपं कस्साम, लोकनाथस्स तादिनो ॥ 10
 धातु आवेणिका नत्थि, सरीरं एकपिण्डितं ।
 इममिह बुद्धथूपमिह, कस्साम कञ्चुकं मयं ॥
 देवा सत्तहि रत्नेहि, अञ्चं वड्डेसुं योजनं ।
 थूपो द्वियोजनुब्बेधो, तिमिरं व्यपहन्ति सो ॥
 नागा तत्थ समागन्त्वा, एकतो मन्तयुं तदा । 15
 मनुस्सा चेव देवा च, बुद्धथूपं अकंसु ते ॥
 मा नो पमत्ता अस्सुम्ह, अप्पमत्ता सदेवका ।
 मयं पि थूपं कस्साम, लोकनाथस्स तादिनो ॥
 इन्दनीलं महानीलं, अथो जोतिरसं मणि ।
 एकतो सन्निपातेत्वा, बुद्धथूपं अच्चादयुं ॥ 20
 सब्बं मणिमयं आसि, यावता बुद्धचेतियं ।
 तियोजनसमुब्बेधं^५, आलोककरणं तदा ॥
 गरुळा^६ च समागन्त्वा, एकतो मन्तयुं तदा ।
 मनुस्सा देवनागा च, बुद्धपूजं अकंसु ते ॥

१. सदेवमानुसा—सी० ।

३. मणीमया—सी० ।

५. तीनियोजनमुब्बेधं—सी० ।

२-२. दुतियासि—सी० ।

४. रूपिया मया—सी० ।

६. कुम्भण्डा—सी० ।

I. 395

5

10

15

20

मा नो पमत्ता अस्सुम्ह, अप्पमत्ता सदेवका ।
 मयं पि थूपं कस्साम, लोकनाथस्स तादिनो ॥
 सब्बं मणिमयं थूपं, अकरं ते च कञ्चुकं ।
 योजनं ते पि वड्डेसुं आयतं बुद्धचेतियं ॥
 चतुयोजनमुब्बेधो, बुद्धथूपो विरोचति ।
 ओभासेति दिसा सब्बा, सतरंसी व उगगतो ॥
 कुम्भण्डा^१ च^१ समागन्त्वा, एकतो मन्तयुं तदा ।
 मनुस्सा चेव देवा च, नागा च^२ गरुळा^२ तथा ॥
 पच्चेकं बुद्धसेट्ठस्स, अकंसु थूपमुत्तमं ।
 मा नो पमत्ता अस्सुम्ह, अप्पमत्ता सदेवका ॥
 मयं पि थूपं कस्साम, लोकनाथस्स तादिनो ।
 रतनेहि^३ छादेस्साम^३, आयतं बुद्धचेतियं ॥
 योजनं ते पि वड्डेसुं, आयतं बुद्धचेतियं ।
 पञ्चयोजनमुब्बेधो, थूपो ओभासते तदा ॥
 यक्खा^४ तत्थ^४ समागन्त्वा, एकतो मन्तयुं तदा ।
 मनुस्सा^५ देवनागा च, गरुळा च कुम्भण्डका^५ ॥
 पच्चेकं^६ बुद्धसेट्ठस्स, अकंसु थूपमुत्तमं^६ ।
 मा^७ नो पमत्ता अस्सुम्ह, अप्पमत्ता सदेवका^७ ॥
 मयं पि थूपं कस्साम, लोकनाथस्स तादिनो ।
 फलिका^८ छादयिस्साम, आयतं बुद्धचेतियं ॥
 योजनं ते पि वड्डेसुं, आयतं बुद्धचेतियं ।
 छयोजनिकमुब्बेधो, थूपो ओभासते तदा^९ ॥

१-१. यक्खा तत्थ—सी० ।

२-२. कुम्भण्डका—सी० ।

३-३. फलिका छादयिस्साम—सी० ।

४-४. गन्धवा च—सी० ।

५-५. मनुजा देवता नागा कुम्भण्डा च

६-६. सब्बे अकंसु बुद्धथूपं मयमेत्थ

यक्खा तथा—सी० ।

अकारका—सी० ।

७-७. सी० पोत्थके नत्थि ।

८-८. सी० पोत्थके नत्थि ।

गन्धब्बा^१ च समागन्त्वा, एकतो मन्तयुं तदा ।
 मनुजा देवता नागा, कुम्भण्डा गरुळा तथा ॥
 सब्बे अकंसु बुद्धथूपं, मयमेत्थ अकारका ।
 मय पि थूपं कस्साम, लोकनाथस्स तादिनो^२ ॥
 वेदियो सत्त कत्वान, धजं वृत्तं अकंसु ते ।
 सब्बसोण्णमयं थूपं, गन्धब्बा कारयुं तदा ॥
 सत्तयोजनमुब्बेधो, थूपो ओभासते तदा ।
 रत्तिन्दिवा न आयन्ति, आलोको होति सब्बदा ॥
 अभिभोन्ति^३ न तस्साभा, चन्दसूरा सतारका ।
 समन्ता योजनसते, पदीपो पि न पज्जलि ॥
 तेन कालेन ये केचि, थूपं पूजेन्ति मानुसा ।
 न ते थूपं आरुहन्ति, अम्बरे उक्खिपन्ति ते ॥
 देवेहि ठपितो यक्खो, अभिसम्मत्तनामको ।
 धजं वा पुप्फदामं वा, अभिरोपेति उत्तरिं ॥
 न ते पस्सन्ति तं यक्खं, दामं पस्सन्ति गच्छतो ।
 एवं पस्सित्वा गच्छन्ता, सब्बे गच्छन्ति सुगतिं ॥
 विरुद्धा ये पावचने, पसन्ना ये च सासने ।
 पाटिहीरं दट्ठुकामा, थूपं पूजेन्ति मानुसा ॥
 नगरे हंसवतिया, अहोसि भतको तदा ।
 आमोदितं जनं दिस्वा, एवं चिन्तेसहं तदा ॥
 उळारो भगवा नेसो, यस्स धातुघरे दिसं ।
 इमा च जनता तुट्ठा, कारं कुब्बं न तप्परे ॥
 अहं पि कारं कस्सामि, लोकनाथस्स तादिनो ।
 तस्स धम्मेसु दायादो, भविस्सामि अनागते ॥
 सुधोतं रज्जेनाहं, उत्तरेय्यं पटं मम ।
 वेळग्गे आलग्गेत्वान, धजं उक्खिपिमम्बरे ॥

5 B. 396

10

15

20

25

१-१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. अतिभोन्ति—सी० ।

B. 397 5

10

15

20

25

अभिसम्मत्तको गय्ह, अम्बरे हासि^१ मे धजं ।
 वातेरितं धजं दिस्वा, भिय्यो हासं जनेसहं ॥
 तत्थ चित्तं पसादेत्वा, समणं उपसङ्कमिं ।
 तं भिक्खुं अभिवादेत्वा, विपाकं पुच्छहं धजे ॥
 सो मे कथेसि आनन्दी, पीतिसञ्जननं मम ।
 तस्स धजस्स विपाकं, अनुभोस्ससि सब्बदा ॥
 हत्थिअस्सरथापत्ती, सेना च चतुरङ्गिनी ।
 परिवारेस्सन्ति^२ तं निच्चं, धजदानस्सिदं फलं ॥
 सट्ठितूरियसहस्सानि, भेरियो समलङ्कता ।
 परिवारेस्सन्ति तं निच्चं, धजदानस्सिदं फलं ॥
 छळसीति सहस्सानि, नारियो समलङ्कता ।
 विचित्तवत्थाभरणा, आमुत्तमणिकुण्डला ॥
 अळारपम्हा हसुला, सुसञ्जा^३ तनुमज्झिमा ।
 परिवारेस्सन्ति तं निच्चं, धजदानस्सिदं फलं ॥
 तिसकप्पसहस्सानि, देवलोके रमिस्ससि ।
 असीतिक्खत्तुं देविन्दो, देवरज्जं करिस्ससि ॥
 सहस्सक्खत्तुं राजा च, चक्कवत्ती भविस्सति^४ ।
 पदेसरज्जं विपुलं, गणनातो असङ्खियं ॥
 कप्पसतसहस्समिह, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन, सत्था लोके भविस्सति ॥
 देवलोका चवित्वाण, सुक्कमूलेन चोदितो ।
 पुञ्जकम्मेन सञ्जुत्तो, ब्रह्मबन्धु भविस्ससि ॥
 असीतिकोटिं छुट्ठेत्वा, दासे कम्मकरे बहू ।
 गोतमस्स भगवतो, सासने पब्बजिस्ससि ॥
 आराधयित्वा सम्बुद्धं, गोतमं सकयपुद्गवं ।
 उपवाणो ति नामेन, हेस्ससि सत्थु सावको ॥

१. भासि—सी० ।

२. सुत्थना—सी० ।

३. परिवारेस्सति—सी० ।

४. भविस्ससि—सी० ।

सतसहस्से कतं कम्मं, फलं दस्सेसि मे इध ।
 सुमुत्तो सरवेगो व, किलेसे^१ भापयि^२ मम ॥
 चक्कवत्तिस्स सन्तस्स, चातुद्दीपिस्सरस्स मे ।
 तीणि योजनानि सामन्ता, उस्सीयन्ति धजा सदा ॥
 सतसहस्सितो कप्पे, यं कम्मकरिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, धजदानस्सिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, १७३-७७) ति ॥

5 B. 398

अथायस्मा उपवाणो भगवतो उपट्ठाको अहोसि ।

तेन च समयेन भगवतो वाताबाधो उप्पज्जि । थेरस्स च गिहि- 10
 सहायो देवहितो नाम ब्राह्मणो सावत्थियं पटिवसति । सो थेरं
 चतुहि पच्चयेहि पवेदेसि^३ । अथायस्मा उपवाणो निवासेत्वा पत्त-
 चीवरमादाय तस्स ब्राह्मणस्स निवेसनं उपगच्छि^४ । ब्राह्मणो “केनचि
 अञ्जेन पयोजनेन थेरो आगतो” ति अत्वा “वदेय्याथ, भन्ते,
 केनत्थो” ति आह । थेरो तस्स ब्राह्मणस्स पयोजनं आचिक्खन्तो— 15

१८५. “अरहं सुगतो लोके, वातेहा’ बाधिको मुनि ।

सचे उण्होदकं अत्थि, मुनिनो देहि ब्राह्मण ॥

१८६. पूजितो पूजनेय्यानं, सक्करेय्यानं सक्कतो ।

अपचितो’ पचेय्यानं^५, तस्स इच्छामि हातवे’ ति—

गाथाद्वयं अभासि ।

20

तस्सत्थो—यो इमस्मिं लोके पूजनेय्यानं पूजेतब्बेहि सक्कादीहि
 देवेहि महाब्रह्मादीहि^६ च^६ ब्रह्मेहि पूजितो, सक्करेय्यानं सक्कातब्बेहि
 बिम्बिसारकोसलराजादीहि सक्कतो, अपचेय्यानं^७ अपचायितब्बेहि

१. किलेसा—सी० ।

२. भापिता—सी० ।

३. पवारेसि—सी० ।

४. उपगच्छि—सी० ।

५. अपचितो अपचनीयानं—सी० । ६-६. सी० पोत्थके नत्थि ।

७. अपचयनीयानं—सी० ।

- महेसीहि खीणासवेहि अपचितो, किलेसेहि आरक्तादिना
 अरहं, सोभनगमनादिना सुगतो सब्बञ्जू मुनि मय्हं सत्था देवदेवो
 सक्कानं अतिसक्को ब्रह्मानं अतिब्रह्मा, सो दानि वातेहि वातहेतु
 वातक्खोभनिमित्तं आबाधिको जातो । सचे ब्राह्मण उण्होदकं अत्थि,
 5 तस्स वाताबाधवूपसमनत्थं तं हातवे उपनेतुं इच्छामी ति । तं सुत्वा
 B. 399 ब्राह्मणो उण्होदकं तदनु रूपं वातारहं च भेसज्जं भगवतो उपनामेसि ।
 तेन च सत्थु रोगो वूपसमि । तस्स भगवा अनुमोदनं अकासी ति ।

उपवाणत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

४. इसिदिन्नत्थेरगाथावण्णना

- दिट्ठा मया ति आयस्मतो इसिदिन्नत्थेरस्स गाथा । का
 उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्जानि
 10 करोन्तो विपस्सिस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं
 पत्तो बीजनिं गहेत्वा बोधिया पूजं अकासि । सो तेन पुञ्ज कम्मेन
 देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सुनापरन्तजनपदे सेट्ठिकुले
 निब्बत्तित्वा इसिदिन्नो ति लद्धनामो वयप्पत्तो सत्थु चन्दनमाळ-
 पटिग्गहणे पाटिहारियं दिस्वा पसन्नमानसो सत्थारं उपसङ्गमित्वा
 15 धम्मं सुत्वा सोतापन्नो हुत्वा अगारं अज्झावसति । तस्स हितानु-
 कम्पिनी देवता तं चोदेन्ती—

१८७. “दिट्ठा मया धम्मधरा उपासका,
 कामा अनिच्चा इति भासमाना ।
 सारत्तरत्ता मणिकुण्डलेसु,
 20 पुत्तेसु दारेसु च ते अपेक्खा ॥

१८८. अद्धा न जानन्ति यतो’ ध धम्मं,
 कामा अनिच्चा इति चा पि आहु ।
 रागं च तेसं न बलत्थि छेतुं,
 तस्मा सिता पुत्तदारं धनं चा” ति—

गाथाद्वयमभासि ।

तत्थ दिट्ठा मया धम्मधरा उपासका, कामा अनिच्चा इति भासमाना ति इधेकच्चे परियत्तिधम्मधरा उपासका मया दिट्ठा, परियत्तिधम्मधरत्ता^१ एव “कामा नामेते अनिच्चा दुक्खा विपरिणाम-
धम्मा” ति कामेसु आदीनवपटिसंयुत्तं धम्मं भासमाना, सयं पन 5
सारत्तरत्ता मणिकुण्डलेसु, पुत्तेसु दारेसु च ते अपेक्खा ति सारत्ता हुत्वा
बहुल रागरत्ता मणीसु कुण्डलेसु च, मणिचित्तेसु^२ वा कुण्डलेसु,
पुत्तेसु पुत्तधीतासु दारेसु च अधिगतस्नेहा, अञ्जं भणन्ता अञ्जं
करोन्ता दिट्ठा मया ति अत्थो ।

B. 400

यतो ति यस्मा ते उपासका सारत्तरत्ता मणिकुण्डलेसु पुत्तेसु 10
दारेसु च अपेक्खवन्तो, तस्मा इध इमस्मिं बुद्धसासने^३ धम्मं
याथावतो^४ अट्ठा एकंसेन न जानन्ति । एवं भूता च “कामा अनिच्चा”
इति चा पि आहु^५ अहोसि, सत्तपकति विचित्तसभावा ति
अधिप्पायो । रागं च तेसं न बलत्थि छेत्तुं ति तेसं उपासकानं यस्मा
रागं छेत्तुं समुच्छिन्दितुं तादिसं आणबलं नत्थि, तस्मा तेन 15
कारणेन सिता तण्हावसेन निस्सिता पुत्तदारं धनं च अल्लीना न
विस्सज्जेन्ती ति सब्बमेतं देवता तंयेव उपासकं उद्दिस्स
अञ्जापदेसेन कथेसि । तं सुत्वा उपासको संवेगजातो पब्बजित्वा न
चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“विपस्सिनो भगवतो, बोधिया पादपुत्तमे ।
सुमनो बीजनिं गय्ह, अबीजि^६ बोधिमुत्तमं ॥
एकनवुत्तितो कप्पे, अबीजि^७ बोधिमुत्तमं ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, बीजनाय^८ इदं फलं ॥

20

१. परियत्तिधरत्ता—सी० ।

२. मणिचित्तेसु—सी० ।

३. ‘यथा’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

४. यथावतो—सी० ।

५. अहु—सी० ।

६. अपूजि—सी० ।

७. अपूजि—सी० ।

८. बीजनिया—सी० ।

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, ४८) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अञ्जं व्याकरोन्तो इमा एवं गाथा अभासी ति ।

इसिदिन्नत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 401

५. सम्बुलकच्चानत्थेरगाथावण्णना

देवो चा ति आयस्मतो सम्बुलकच्चानत्थेरस्स गाथा । का
 5 उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि
 करोन्तो इतो चतुनवुति कप्पमत्थके कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं
 पत्तो एकदिवसं सतरंसि नाम पच्चेकबुद्धं निरोधा वुट्ठित्वा पिण्डाय
 चरन्तं दिस्वा पसन्नमानसो तालफलं अदासि । सो तेन पुञ्ञकम्मेन
 देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे मगधरट्ठे गहपतिकुले निब्ब-
 10 त्तित्वा "सम्बुलो" ति लद्धनामो कच्चानगोत्तताय^१ सम्बुलकच्चानो
 ति पञ्ञायित्थ ।

सो वयप्पत्तो सत्थु सन्तिके धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा
 हिमवन्तसमीपे भेरवाय नाम पब्बतगुहाय विपस्सनाय कम्मं करोन्तो
 विहरति । अथेकदिवसं महा अकालमेधो सतपटलसहस्सपटलो^२
 15 थनेन्तो गज्जन्तो विज्जुल्लता निच्छारेन्तो गळगळायन्तो उट्ठित्वा
 वस्सितुं आरभि, असनियो फलिसु । तं सद्दं सुत्वा अच्छतरच्छुवन-
 महिसहत्थिआदयो भीततसिता^३ भीतरवं विरविसु^४ । थेरो पन आरद्ध-
 विपस्सनत्ता काये जीविते च निरपेक्खो विगतलोमहंसो तं अचिन्तेन्तो
 विपस्सनायमेव कम्मं करोन्तो धम्मापगमेन उत्तुसप्पायलाभेन
 20 समाहितचित्तो तावदेव विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा सह अभिञ्ञाहि
 अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

१. 'कच्चायन' सी० पोत्थके सब्बत्थ । २. ०पटलेन—सी० ।

३. 'भिरव' सी० पोत्थके अधिको पाठो । ४. रविसु—सी० ।

“सतरंसी नाम भगवा, सयम्भू अपराजितो ।
विवेका वुद्धित्वान, गोचरायाभिनिक्खमि ॥
फलहृत्थो अहं दिस्वा, उपगच्छिं^१ नरासभं ।
पसन्नचित्तो सुमनो, तालफलं अदासहं ॥
चतुन्नवुत्तितो कप्पे, यं फलं अददिं तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ८७-८८) ति ॥

5

अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो पटिपत्तिं पच्चवेक्खित्वा सोमनस्स-
जातो उदानवसेन अञ्जं व्याकरोन्तो—

B. 402

10

१८९. “देवो च वस्सति, देवो च गळगळायति,
एकको चाहं भेरवे बिले विहरामि ।
तस्स मय्हं एककस्स भेरवे बिले विहरतो,
नत्थि भयं वा छम्भितत्तं वा लोमहंसो वा ॥

१९०. धम्मता ममेसा यस्स मे, एककस्स भेरवे बिले ।
विहरतो नत्थि भयं वा, छम्भितत्तं वा लोमहंसो वा” ति—

15

गाथाद्वयं अभासि ।

तत्थ देवो च वस्सति, देवो च गळगळायती ति देवो मेधो
वस्सति च, गळगळा^२ ति च करोन्तो^२ गज्जती^३ ति अत्थो ।
गज्जन्तस्स^४ हि अनुकरणमेत्तं । एकको चाहं भेरवे बिले विहरामी ति
अहं च एकको असहायो सप्पटिभयायं पब्बतगुहायं वसामि, तस्स
मय्हं एवंभूतस्स मे सतो नत्थि भयं वा छम्भितत्तं वा लोमहंसो वा
ति चित्तुवाससञ्चितं भयं वा तं निमित्तकं सरीरस्स छम्भितत्तं वा
लोमहंसनमत्तं वा नत्थि ।

20

१. उपगच्छिं—सी० ।

२-२. गळगळायन्तो च—सी० ।

३. गच्छती—सी० ।

४. गच्छन्तस्स—सी० ।

कस्मा ? ति तत्थ कारणमाहु “धम्मता ममेसा” ति ।
अपरिञ्चातवत्थुकस्स हि तत्थ अप्पहीनच्छन्दरागताय भयादिना
भवितब्बं, मया पन सब्बसो तत्थ परिञ्चातं, तत्थ च छन्दरागो
समुच्छिन्नो, तस्मा भयादीनं अभावो धम्मता ममेसा मम धम्मसभावो
एसो ति अञ्चं व्याकासि ।

सम्बुलकच्चानत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 403

६. नितकत्थेरगाथावण्णना

कस्स सेलूपमं चित्तं ति आयस्मतो नितकत्थेरस्स^१ गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्जानि
करोन्तो विपस्सिस्स भगवतो काले बन्धुमतीनगरे आरामगोपको
हुत्वा जीवन्तो एकदिवसं भगवन्तं आकासेन गच्छन्तं दिस्वा पसन्न-
10 मानसो नाळिकेरफलं दातुकामो अहोसि । सत्था तं अनुगण्हन्तो
आकासे येव ठत्वा पटिग्गणिह । सो तं दत्वा उळारं पीतिसोमनस्सं
पटिसंवेदि । सो^२ तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मि
बुद्धुप्पादे कोसलरट्ठे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा नितको ति लद्धनामो
विञ्जुतं पत्तो सत्थु सन्तिके धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा
15 कम्मट्ठानं गहेत्वा अरञ्जे विहरन्तो घटेन्तो^३ अरहत्तं पापुणि । तेन
वुत्तं अपदाने—

“नगरे बन्धुमतिया, आरामिको अहं तदा ।
अद्दसं विरजं बुद्धं, गच्छन्तं अनिलञ्जसे ॥
नाळिकेरफलं गय्ह, बुद्धसेट्ठस्सदासहं ।
20 आकासे ठितको सन्तो, पटिग्गणिह महायसो ॥

१. खितकत्थेरस्स—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. ‘न चिरस्सेव’ सी० पोत्थके
अधिको पाठो ।

वित्तिसञ्जननो मय्हं, दिट्ठधम्मसुखावहो ।
 फलं बुद्धस्स दत्तवान, विप्पसन्नेन चेतसा ॥
 अधिगच्छि तदा पीतिं, विपुलं च सुखुत्तमं ।
 उप्पज्जतेव रतनं, निब्बत्तस्स तहिं तहिं ॥
 एकनवुतितो कप्पे, यं फलं अददिं तदा । 5
 दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
 दिब्बचक्खु विसुद्धं मे, समाधिकुसलो अहं ।
 अभिञ्जापारमिप्पत्तो, फलदानस्सिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पै० ... ।
 कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप० २,८८) ति ॥ 10

अरहत्तं पन पत्वा थेरो फलसुखेन निब्बानसुखेन विहरन्ते
 पधानपरिग्गाहको थेरो तं आरञ्जायतनं गन्त्वा तत्थ वसन्तानं
 भिक्खून् परिग्गण्हनत्थं “कस्स सेलूपनं” ति आदिना पठमं गाथमाह^१ ।

१९१. तत्थ कस्स सेलूपमं चित्तं, ठितं नानुपकम्पती ति इमस्मिं B. 440
 अरञ्जायतने वसन्तेसु कस्स भिक्खुनो चित्तं अगगफलाधिगमेन^२ 15
 एकघनसिलामयपब्बतूपमं सब्बेसं इञ्जनानं अभावतो वसीभावप्पत्तिया
 च ठितं सब्बेहि पि लोकधम्मेहि नानुकम्पति न वेधति । इदानिस्स
 अकम्पनाकारं सद्धिं कारणेन दस्सेतुं “विरत्तं” ति आदि वुत्तं ।
 तत्थ विरत्तं रजनीयेसु ति विरागसङ्घातेन अरियमग्गेन रजनीयेसु
 रागुप्पत्तिहेतुभूतेसु तेभूमकधम्मेसु विरत्तं, तत्थ सब्बसो 20
 समुच्छिन्नरागं ति अत्थो । कुप्पनीये ति पटिघट्टानीये, सब्बस्मिं पि
 आघातवत्थुस्मिं । न कुप्पती ति न दुस्सति न विकारं आपज्जति ।
 यस्सेवं भावितं चित्तं ति यस्स अरियपुग्गलस्स चित्तं मनो एवं वुत्त-
 नयेन तादिभावेन भावितं, कुतो तं दुक्खमेस्सती ति तं^३ पुग्गलं कुतो
 सत्ततो सङ्खारतो वा दुक्खं उपगमिस्सति, न तादिसस्स दुक्खं अत्थी 25
 ति अत्थो ।

१. अयं गाथा सी० पोत्थके ।

२. मगगफला ०—सी० ।

३. ‘उत्तमं’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

१९२. एवं अनियमवसेन पुच्छित्तमत्थं नितकत्थेरो अत्तूपनायिकं
कत्वा विस्सज्जेन्तो “मम सेलूपमं चित्तं” ति आदिना दुतियगाथाय
अञ्जं व्याकासि । तं वुत्तत्थमेव ।

नितकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

७. सोणपोटिरियपुत्तत्थेरगाथावण्णना

न ताव सुपितुं होती ति आयस्मतो सोणस्स पोटिरियपुत्तस्स^१
5 गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो णिखिस्स
भगवतो काले वनचरो हुत्वा जीवन्तो एकदिवसं सत्थारं दिस्वा
पसन्नचित्तो कुरञ्जियफलं^२ सत्थुनो अदासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन
दवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे कपिलवत्थुस्मिं पोटिरियस्स^३
नाम^३ गामभोजकस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, सोणोत्तिस्स नामं अहोसि ।
10 सो वयप्पत्तो भद्दियस्स साकियरञ्जो सेनापति अहोसि । अथ भद्दिय-
B . 405 राजे हेट्ठा वुत्तनयेन पब्बजिते सेनापति “राजा पि नाम पब्बजि,
किं मय्हं घरावासेना” ति पब्बजि । पब्बजित्वा पन निहारामो
विहरति, न भावनमनुयुञ्जति । तं भगवा अनुपियायं अम्बवने
विहरन्तो अत्तनो ओभासं फरापेत्वा तेनस्स सत्तिं जनेत्वा इमाय
15 गाथाय तं ओवदन्तो—

१९६. “न ताव सुपितुं होति, रत्ति नक्खत्तमालिनी ।

पटिजग्गतुमेवे’सा, रत्ति होति विजानता ॥

१९४ हत्थिक्खन्धा’ वपतितं, कुञ्जरो चे [अनुक्कमे ।

सङ्गामे मे मतं सेय्यो, सञ्चे जीवे पराजितो’ ति—

20 गाथाद्वयं अभासि ।

१. सेट्ठिपुत्तत्थेरस्स—सी० ।

२. कुरञ्जियफलं—सी० ।

३-३. सेरिस्सरिय नामकस्स—सी० ।

तत्थ न ताव सुपितुं होति, नक्खत्तमालिनी ति अट्ठहि अक्खणेहि
वज्जितं नवमं खणं लभित्वा ठितस्स विञ्जुजातिकस्स याव न
अरहत्तं हत्थगतं होति, ताव अयं नक्खत्तमालिनी रत्ति सुपितुं
निदायितुं न होति, सुपनस्स कालो न होति । अपि च खो पटि-
जग्गितुमेवे'सा, रत्ति होति विजानता ति एसा रत्ति नाम मनुस्सानं 5
मिगपक्खीनं च निदूपगमनेन विसेसतो निस्सद्वेलाभूता पटिपत्ति
अत्तनि सञ्जग्गितुं जागरियानुयोगमनुयुञ्जितुमेव विजानता विञ्जुना
इच्छिता होती ति ।

तं सुत्वा सोणो^१ संविग्गतरमानसो^२ हिरोत्तप्पं पच्चुपट्टपेत्वा
अब्भोकासिकज्झं अधिट्ठाय विपस्सनाय कम्मं करोन्तो “हत्थिक्खन्धो 10
व पतितं” ति दुतियं गाथमाह । तत्थ अवपतितं ति अवमुखं पतितं
उद्वंपादं अधोमुखं पतितं । कुञ्जरो चे अनुक्कमे ति कुञ्जरो अनुक्क-
मेय्य चे । इदं वुत्तं होति—यदाहं हत्थिमारुहित्वा सङ्गामं पविट्ठो
हत्थिक्खन्धतो पतितो, तदाहं सङ्गामे तेन हत्थिना मद्दितो मतो
अहोसिं चे, तं मे मरणं सेय्यो, यं चे इदानि किलेसेहि पराजितो 15
जीवेय्यं, तं न सेय्यो ति । इमं गाथं वदन्तोयेव विपस्सनं उस्सुक्का-
पेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“मिगलुट्ठो पुरे आसिं, विपिने विचरं अहं ।
अद्दसं विरजं बुद्धं, सब्बधम्मानं पारगुं ॥
कुरञ्जियफलं गय्हं, बुद्धसेट्ठस्सदासहं ।
पुञ्जक्खत्तस्स तादिनो^३, पसन्नो सेहि पाणिभि^४ ॥
एकत्तिसे इतो कप्पे, यं फलं अददिं तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप २, ९०) ति ॥

B. 406

20

25

१. सो तेन—सी० ।

३. वीरस्स—सी० ।

२. संविग्गमानसो—सी० ।

४. पाणिहि—सी० ।

अरहत्तं पन पत्वा “सत्थारा वुत्तं, अत्तना वुत्तं” ति उभयं हि गाथं “हत्थिक्खन्धा’ वपतितं” ति आदिना पच्चुदाहासि । तेन इदमेव अञ्जाव्याकरणं अहोसी ति ।

सोणपोटिरियपुत्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

८. निसभत्थेरगाथावण्णना

पञ्च कामगुणे हित्वा ति आयस्मतो निसभत्थेरस्स गाथा । का
 5 उपपत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि
 उपचिनन्तो विपस्सिस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा
 विञ्जुत्तं पत्तो एकदिवसं सत्थारं पिण्डाय चरन्तं दिस्वा पसन्नचित्तो
 कपित्थफलमदासि । सो तेन पुञ्ञकम्मेन सुगतीसुयेव संसरन्तो
 इमस्मिं बुद्धुप्पादे कोलियजनपदे कुलगेहे निब्बत्तित्वा निसभो ति
 10 लद्धनामो वयप्पत्तो साकियकोलियानं सङ्गामे बुद्धानुभावं दिस्वा
 पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा तदहेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“सुवण्णवण्णं सम्बुद्धं, आहुतीनं पटिग्गहं ।

रथियं पटिपज्जन्तं, कपित्थं अददिं फलं ॥

एकनवुत्तितो कप्पे, यं फलं अददिं तदा ।

15 दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ।

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ९०) ति ॥

B. 407

सो अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो सहायभिक्षू पमादविहारेन कालं
 वीतिनामेन्ते दिस्वा ते ओवदन्तो—

20

१९५. “पञ्च कामगुणे हित्वा, पियरूपे मनोरमे ।

सद्धाय घरा^१ निक्खम्म^१ दुक्खस्सन्तकरो भवे” ति—

पठमं गाथं अभासि ।

तस्सत्थो—बालपुथुज्जनस्स पियायितवसभावताय पियरूपे
मनुज्जसभावताय मनोरमे रूपादिके पञ्च कामगुणे कामकोट्टासे
हित्वा पहाय^१ परिच्चजित्वा कम्मफलसद्धाय रतनत्तयसद्धाय च
वसेन घरा घरबन्दनतो निक्खम्म निक्खमित्वा^२ पब्बज्जं उपगतो 5
विज्जुजातिको पब्बजितकालतो पट्टाय घटेन्तो वायमन्तो वट्टदुक्खस्स
अन्तकरो भवे^३ भवेय्या ति । एवं ते भिक्खू ओवदित्वा “अयं परे
एव सञ्जापेन्तो विहरति, सयं पन अकारको” ति मा चिन्तयित्था”
ति तेसं अत्तनो पटिपन्नभावं पकासेन्तो—

१९६. “नाभिनन्दामि मरणं, नाभिनन्दामि जीवितं ।

10

कालं च पटिकङ्खामि, सम्पजानो पतिस्सतो” ति—

दुतियगाथाय अज्जं व्याकासि । तत्थ नाभिनन्दामि मरणं ति
मरणं न अभिकङ्खामि^४ । नाभिनन्दामि जीवितं ति इदं पन तस्स
कारणवचनं, यस्मा नाभिनन्दामि जीवितं, तस्मा नाभिनन्दामि
मरणं ति । यो हि आयति जातिजरामरणाय^५ किलेसाभिसङ्खारे^६ 15
आचिनोति उपचिनोति, सो पुनब्भवाभिनिब्बत्ति अभिनन्दन्तो
नान्तरियकताय अत्तनो मरणं पि अभिनन्दति नाम कारणस्स अप्पही-
नत्ता, खीणासवो पन सब्बसो आचयगामिधम्मे पहाय अपचयगामिधम्मे
पतिट्ठितो परिज्जातवत्थुको सब्बसो जीवितं अनभिनन्दन्तो मरणं पि
अनभिनन्दति नाम कारणस्स एव सुप्पहीनत्ता । तेनाह “नाभि- 20
नन्दामि मरणं, नाभिनन्दामि जीवितं” ति । यदि एवं खीणासवस्स
परिनिब्बानाभिकङ्खा, याव परिनिब्बाना अवट्टानं च कथं^७ ति आह
“कालं च पटिकङ्खामि, सम्पजानो पतिस्सतो” ति, किलेसपरि-
निब्बाने सिद्धे सतिपञ्चावेपुल्लप्पत्तिया सतो सम्पजानो केवलं

B. 408

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. ‘न पत्थेमि’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

५. ० जरामरणस्स—सी० ।

६. संकिलेसाभिसङ्खारे—सी० ।

७. कतं—सी० ।

खन्धपरिनिब्बानकालं पटिकङ्खामि, तं उदिकखमानो आगमयमानो
विहरामि, न पन मे मरणे जीविते वा अभिनन्दना अत्थि अरहत्त-
मग्गेनेव तस्स समुग्घाटितत्ता ति ।

निसभत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

९. उसभत्थेरगाथावण्णना

अम्बपल्लवसङ्कासं ति आयस्मतो उसभत्थेरस्स गाथा । का
5 उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
पुञ्जानि करोन्तो सिखिस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा
विञ्चुतं पत्तो एकदिवसं सत्थारं पिण्डाय चरन्तं दिस्वा पसन्नमानसो
कोसम्बफलं अदासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो
इमस्मिं बुद्धुप्पादे कपिलवत्थुस्मिं साकियराजकुले निब्बत्तित्वा उसभो
10 ति लद्धनामो वयप्पत्तो सत्थु आतिसमागमे बुद्धानुभावं दिस्वा
पटिलद्धसद्धो पब्बजि सो पब्बजितकालतो पट्टाय समणधम्म अकत्वा
दिवा सङ्गणिकारामो सकलरत्ति निहायमानो वीतिनामेति । सो
एकदिवसं मुट्ठस्सति असम्पजानो निहं ओक्कन्तो सुपिने^१ केसमस्सु
ओहारेत्वा अम्बपल्लववण्णं चीवरं पारुपित्वा हत्थिगीवायं निसी-
15 दित्वा नगरं पिण्डाय पविट्ठं तत्थेव मनुस्से सम्पत्ते दिस्वा लज्जाय
हत्थिक्खन्धतो ओरुय्ह अत्तानं दिस्वा पटिबुद्धो “ईदिसं नाम सुपिनं
मुट्ठस्सतिना असम्पजानेन निहायमानेन मया दिट्ठं” ति उप्पन्न-
संवेगो विपस्सनं पट्टपेत्वा न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं
अपदाने—

20

“ककुधं विलसन्तं व, देवदेवं नरासभं ।

रथियं पटिपज्जन्तं, कोसम्बं अददि तदा ॥

एकतिसे इतो कप्पे, यं फलं अददि तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २,९१) ति ॥

अथ थेरो यथादिट्ठं सुपिनं अङ्कुसं कत्वा अरहत्तस्स अधिगतत्ता 5 B. 409
तस्सेव सुपिनस्स कित्तनवसेन^१ अञ्जं ब्याकरोन्तो—

१९७. “अम्बपल्लवसङ्कासं, अंसे कत्वान चीवरं ।

निसिन्नो हत्थिगीवायं, गामं पिण्डाय पाविसिं ॥

१९८. हत्थिक्खन्धतो ओरुह, संवेगं अलभि तदा ।

सोहं दित्तो तदा सन्तो, पत्तो मे आसवक्खयो” ति— 10

गाथाद्वयमाह ।

तत्थ अम्बपल्लवसङ्कासं, अंसे कत्वान चीवरं ति अम्बपल्लवाकारं
पवाळवण्णं चीवरं खन्धे करित्वा उत्तरासङ्गं करित्वा । गामं
ति अत्तनो^२ राजधानिं हत्थिक्खन्धे निसिन्नो पिण्डाय पाविसिं,
पविट्ठमत्तो^३ व^३ महाजनेन ओलोकियमानो हत्थिक्खन्धतो ओरुह ठितो 15
पटिबुज्झि, पबुद्धो^४ व^४ संवेगं अलभि तदा “मुट्ठस्सति असम्पजानो
हुत्वा निदायोक्कमनेन एतं जातं ति । अपरे पन “राजा व हुत्वा
रत्तिभागे एवरूपं सुपिनं दिस्वा विभाताय रत्तिया हत्थिक्खन्धं
आरुह नगरवीथियं चरन्तो तं सुपिनं सरित्वा हत्थिक्खन्धतो ओरुह
संवेगं लभित्वा सत्थु सन्तिके पब्बजित्वा अरहत्तं पत्वा 20
उदानं उदानेन्तो इमा गाथा अभासी” ति वदन्ति । दित्तो ति
तस्मिं राजकाले जातिमदभोगमदादिपरिदप्पितो समानो संवेगमलभि
ति योजना ।

उसभत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१. कित्तनावसेन—सी० ।

२. अन्तो—सी० ।

३-३. पविट्ठमत्ते च—सी० ।

४-४. पटिबुद्धो च—सी० ।

१०. कप्पटकुरत्थेरगाथावण्णना

- अयमिति कप्पटो ति आयस्मतो कप्पटकुरत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति । अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि
उपचिनन्तो विपस्सिस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्चुतं
पत्तो एकदिवसं भगवन्तं विनताय नाम^१ नदिया तीरे अञ्जतरस्मि
5 रुक्खमूले निसिन्नं दिस्वा पसन्नमानसो केतकपुप्फेहि पूजं अकासि ।
सो तेन पुञ्ञकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मि बुद्धुप्पादे
सावत्थियं दुग्गतकुले निब्बत्तित्वा याव वयप्पत्ति, ताव अञ्जं उपायं
अजानन्तो कप्पटखण्डनिवासनो सरावहत्यो तत्थ तत्थ कुरं परिय-
सन्तो विचरि, तेन कप्पटकुरोत्वेव पञ्ञायित्थ । सो वयप्पत्तो तिणं
10 विक्किणित्वा जीविकं कप्पेन्तो एकदिवसं तिणलावनत्थं अरञ्जं
गतो तत्थ अञ्जतरं खीणासवत्थेरं दिस्वा तं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा
निसीदि । तस्स थेरो धम्मं कथेसि सो धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो “किं मे
इमाय किच्छजीविकाया” ति पब्बजित्वा अत्तनो निवत्थकप्पटचोळं
एकस्मि ठाने निक्खिपि । यदा चस्स अनभिरति उप्पज्जति, तदा
15 तं कप्पटं^२ ओलोकेन्तस्स अनभिरति विगच्छति^३, संवेगं पटिलभि ।
एवं करोन्तो सत्तक्खत्तुं उप्पब्बजि । तस्स तं कारणं भिक्खू भगवतो
आरोचेसुं । अथेकदिवसं कप्पटकुरो भिक्खु धम्मसभायं परिसपरि-
यन्ते निसिन्नो निद्दायति, तं भगवा चोदेन्तो—

१९९. “अयमिति कप्पटो कप्पटकुरो,
20 अच्छाय अतिभरिताय ।
अमतघटिकायं धम्मकटमत्तो^४,
कतपदं भानानि ओचेतुं ॥

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. ‘ओलोकेति’ सी० पोत्थके अधिको

३. ‘सो’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

पाठो ।

४. धम्मकत मत्तो—सी० ।

२००. मा खो त्वं^१ कप्पट पचालेसि,

मा त्वं उपकण्णम्हि ताळेस्सं।

नाहि त्वं कप्पट मत्तमञ्जासि,

संघमज्झम्हि पचलायमानो” ति—

गाथाद्वयं अभासि ।

5

तत्थ अयमिति कप्पटो कप्पटकुरो ति कप्पटकुरो भिक्खु “अयं मम कप्पटो, इमं परिदहित्वा यथा तथा जीवामी” ति एवं उप्पन्नमिच्छा-
वितक्को अच्छाय अतिभरिताय अमतघटिकायं मम अमतघटे तहं तहं
वस्सन्ते “अमतमधिगतं अहमनुसासामि, अहं धम्मं देसेमि”
(म० व० १२, म० नि० १, २२२)। “अन्धीभूतस्मि^२ लोकस्मि, आहुञ्छं^३
अमतदुन्दुभि” (म० व० ११, म० नि० १, २२७) ति आदिना
घोसेत्वा मया धम्मामते पवस्सियमाने कतपदं भानानि ओचेतुं
लोकियलोकुत्तरज्झानानि उपचेतुं भावेतुं कतपदं कटमग्गविहितभाव-
नामग्गं^४ इदं मम सासनं, तथा पि धम्मकटमत्तो^५ मम सासनधम्मतो
उक्कण्ठचित्तो अपगतमानसो कप्पटकुरोति तं चोदेत्वा पुनपिस्स
सहोड्डुं^६ चोरं गण्हन्तो विय पमादविहारं दस्सेन्तो “मा खो त्वं
कप्पट पचालेसी” ति गाथमाह ।

10

B. 411

15

तत्थ मा खो त्वं कप्पट पचालेसी ति त्वं कप्पटकुर “मम धम्मं
सुणिस्सामी” ति निसीदित्वा मा खो पचालेसि मा पचलाहि^७ मा
निहं उपगच्छि । मा त्वं^८ उपकण्णम्हि ताळेस्सं ति तं निहायमानं
उपकण्णम्हि कण्णसमीपे देसनाहत्थेन अहं मा पताळेस्सं^९ । यथा
इतो परं किलेसप्पहानाय अहं तं न^{१०} ओवदेय्यं, तथा पटिपज्जाही

20

१. तं—सी० ।

२. अन्धभूतस्मि—सी० ।

३. हुनन्तो—सी० ।

४. कत ०—सी० ।

५. धम्मकतमत्तो—सी० ।

६. समण्डं—सी० ।

७. पचालय—सी० ।

८. तं—सी० ।

९. च ताळेस्सं—सी० ।

१०. सी० पोत्थके नत्थि ।

ति अत्थो । न हि त्वं कप्पट मत्तमञ्जासी ति त्वं कप्पट संघमञ्जम्हि
पचलायमानो मत्तं पमाणं वा मञ्जसि, “अयमतिदुल्लभो खणो
पटिलद्धो, सो मा उपज्झगा” ति एत्तकं पि न जानासि, पस्स याव
च ते अपरद्धं ति चोदेसि ।

- 5 एवं भगवता द्वीहि गाथाहि गाळ्हं तं निग्गय्ह चोदनाय कताय
अट्ठिवेधविद्धो विय चण्डगजो मग्गं ओतरन्तो विय च सञ्जातसंवेगो
विपस्सनं पट्टपेत्वा न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

- “विनतानदिया तीरे, विहासि पुरिसुत्तमो ।
अहसं विरजं बुद्धं, एकग्गं सुसमाहितं ॥
10 मधुगन्धस्स पुप्फेन, केतकस्स अहं तदा ।
पसन्नचित्तो सुमनो, बुद्धसेट्ठमपूजयिं^१ ॥
एकनवुतितो कप्पे, यं पुप्फमभिपूजयिं ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
15 कतं बुद्धस्स सासनं (अ० प० २, ९१) ति ॥

B. 412

अरहत्तं पन पत्वा सत्थारा वुत्तगाथाद्वयमेव अत्तनो अरहत्ता-
धिगमनस्स अङ्कुसभूतं ति पच्चुदाहासि । तेनस्स तदेव अञ्जाव्याकरणं
अहोसी ति ।

कप्पटकुरत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

चतुत्थवग्गवण्णना निट्ठिता ।

—०—

५. पञ्चमवर्गो

१. कुमारकस्सपत्थेरगाथावण्णना

अहो बुद्धा अहो धम्मा ति आयस्सतो कुमारकस्सपत्थेरस्स
गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ
भवे पुञ्ञानि उपचिनन्तो पदुमुत्तरस्स भगवतो काले ब्राह्मणकुले
निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पापुणि । “कुलगेहे” ति पन अञ्जुत्तरद्वकथायं
वुत्तं । सो सत्थु सन्तिकं गन्त्वा धम्मं सुणन्तो सत्थारं एकं भिक्खुं 5
चित्तकथिकानं अगगट्टाने ठपेत्तं दिस्वा सयं पितं ठानन्तरं आकङ्खन्तो
पणिधानं कत्वा तदनुरूपानि पुञ्ञानि करोन्तो कस्सपस्स भगवतो
काले समणधम्मं कत्वा सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे
राजगहे सेट्ठिधीताय कुच्छिम्हि पटिसन्धि गणिह । सा किर
कुमारिकाकालेयेव पब्बजितुकामा हुत्वा मातापितरो याचित्वा 10
पब्बज्जं अलभमाना कुलघरं गता पि गब्भसण्ठितं पि अजानन्ती
सामिकं आराधेत्वा तेन अनुञ्ञाता भिक्खुनीसु पब्बजिता^१ । तस्सा
गब्भिनिभावं दिस्वा भिक्खुनियो देवदत्तं पुच्छिसु । सो “अस्समणी”
ति आह । पुन दसवलं पुच्छिसु । सत्था उपालित्थेरं पटिच्छापेसि ।
थेरो सावत्थिनगरवासीनि कुलानि विसाखं च उपासिकं 15
पक्कोसापेत्वा सराजिकाय परिसाय विनिच्छिनन्तो “पुरे लद्धो
गब्भो, पब्बज्जा अरोगा” ति आह । सत्था “सुविनिच्छितं
अधिकरणं” ति थेरस्स साधुकारं अदासि ।

सा भिक्खुनी सुवण्णबिम्बसदिसं पुत्तं विजायि । तं राजा
पसेनदिकोसलो पोसेसि, “कस्सपो” ति चस्स नामं अकंसु । 20
अपरभागे अलङ्कुरित्वा सत्थु सन्तिकं नेत्वा पब्बाजेसि । कुमारकाले B. 413

पब्बजितत्ता भगवता “कस्सपं पक्कोसथ, इदं फलं वा खादनीयं वा कस्सपस्स देथा” ति वुत्ते “कतरकस्सपस्सा” ति । “कुमार-कस्सपस्मा” ति । एवं गहितनामत्ता रञ्जो पोसावनिकपुत्तत्ता च वुड्ढकाले पि कुमारकस्सपोत्वेव पञ्चायित्थ ।

- 5 सो पब्बजितकालतो पट्ठाय विपस्सनाय चेव^१ कम्मं करोति, बुद्धवचनं च उगगण्हाति । अथ तेन सद्धिं पब्बतमत्थके समणधम्मं कत्वा अनागामी हुत्वा सुद्धावासे निब्बत्तो महाब्रह्मा “विपस्सनाय मुखं दस्सेत्वा मग्गफलुप्पत्तिया उपायं करिस्सामी” ति पञ्चदस पञ्हे अभिसङ्खरित्वा अन्धवने वसन्तस्स थेरस्स “इमे पञ्हे सत्थारं पुच्छेय्यासी” ति आचिक्खित्वा गतो । सो ते पञ्हे भगवन्तं पुच्छि । भगवापिस्स व्याकासि । थेरो सत्थारा कथितनियामेनेव ते उगगणिहत्वा विपस्सन्तं गम्भं गण्हापेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

- “इतो सतसहस्सम्हि, कप्पे उप्पज्जि नायको ।
सब्बलोकहितो वीरो, पदुमुत्तरनामको ॥
15 तदाहं ब्राह्मणो हुत्वा, विस्सुतो^२ वेदपारगू ।
दिवाविहारं विचरं, अहंसं लोकनायकं ॥
चतुसच्चं पकासेन्तं, बोधयन्तं सदेवकं ।
विचित्तकथिकानग्गं, वण्णयन्तं महाजने ॥
तदा मुदितचित्तोहं, निमन्तेत्वा तथागतं ।
20 नानारत्तेहि वत्थेहि, अलङ्कुरित्वान मण्डपं ॥
नानारतनपज्जोतं, ससंधं भोजयिं तहिं ।
भोजयित्वान सत्ताहं, नानग्गरसभोजनं ॥
नानाचित्तेहि^३ पुण्फेहि, पूजयित्वा ससावकं ।
निपच्च पादमूलम्हि, तं ठान पत्थयिं अहं ॥
25 तदा मुनिवरो आह, करुणेकरसासयो ।
पस्सथेतं दिजवरं, पदुमाननलोचनं ॥

१. मेव—सी० ।

२. वसन्तो—सी० ।

३. नानावण्णेहि—सी० ।

पीतिपामोज्जबहुलं, समुग्गततनूरुहं ।
 हासम्हित^१ विसालक्खं, मम सासनलालसं ॥
 पतितं पादमूले मे^२, एकावत्थसुमानसं ।
 एस पत्थेति तं ठानं, विचित्तकथिकत्तनं ॥
 सतसहस्सितो कप्पे, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन, सत्था लोके भविस्सति ॥
 तस्स धम्मेषु दायादो, ओरसो धम्मनिम्मितो ।
 कुमारकस्सपो नाम, हेस्सति सत्थु सावको ॥
 विचित्तपुण्णदुस्सानं, रतनानं च वाहसा ।
 विचित्तकथिकानं सो, अग्गतं पापुणिस्सति ॥
 तेन कम्मेन सुकतेन, चेतनापणिघोहि च ।
 जहित्वा मानुसं देहं, तावतिसमगच्छहं ॥
 परिब्भमं भवाभवे, रङ्गमज्जे यथा नटो ।
 साखमिगत्रजो हुत्वा, मिगिया कुच्छिमोक्कमिं ॥
 तदा मयि कुच्छिगते, वज्झवारो उपट्ठितो ।
 साखेन चत्ता मे माता, निगोधं सरणं गता ॥
 तेन सा मिगराजेन, मरणा परिमोचिता ।
 परिच्चजित्वा सपाणं, ममेवं ओवदी तदा ॥
 निगोधमेव सेवेय्य, न साखमुपसंवसे ।
 निगोधस्मि मतं सेय्यो, यं चे साखम्हि जीवितं ॥
 तेनानुसिट्ठा^३ मिगयूथपेन^४,
 अहं च माता च तथेतरे च ।
 आगम्म रम्मं तुसिताधिवासं,
 गता^५ पवासं सघरं यथेव ॥
 पुनो कस्सपवीरस्स, अत्थमेन्तम्हि सासने ।
 आरुह्ण सेलसिखरं, युञ्जित्वा जिनसासनं^६ ॥

5

10

15

20

25

१. हासाधिकं—सी० ।

३. तेनानुसिट्ठो—ती० ।

५. गतो—सी० ।

२. मम—सी० ।

४. मिगलूथमेन—सी० ।

६. जिनसासासनं—सी० ।

B. 415

5

10

15

20

25

इदानीहं राजगहे, जातो सेट्टिकुले अहुं ।
 आपन्नसत्ता^१ मे माता, पब्बजि अनगारियं ॥
 सगब्भं तं विदित्वान, देवदत्तमुपानयुं ।
 सो अवोच विनासेथ, पापिकं भिक्खुनि इमं ॥
 इदानी पि मुनिन्देन, जिनेन अनुकम्पिता ।
 सुखिनी अजनी मय्हं, माता भिक्खुनुपस्सये ॥
 तं विदित्वा महीपालो, कोसलो मं अपोसयि ।
 कुमारपरिहानेन, नामेनाहं च कस्सपो ॥
 महाकस्सपमागम्म, अहं कुमारकस्सपो ।
 वम्मिकसदिसं कायं, सुत्वा बुद्धेन देसितं ॥
 ततो चित्तं विमुच्चि मे, अनुपादाय सब्बसो ।
 पायासिं दमयित्वाहं, एतदग्गमपापुणिं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, १२०-२२) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा चित्तकथिकभावेन सत्थारा एतदग्गे ठपितो
 अत्तनो पटिपत्तिं पच्चवेक्खित्वा रतनत्तयगुणविभावनमुखेन अञ्जं
 व्याकरोन्तो-

२०१. "अहो बुद्धा अहो धम्मा, अहो नो सत्थु सम्पदा ।
 यत्थ एतादिसं धम्मं, सावको सच्छिकाहि ति ॥

२०२. असङ्खेय्येसु कप्पेसु, सक्काया'धिगता अहू ।
 तेसमयं पच्छिमको, चरिमोयं समुस्सयो ।
 जातिमरणसंसारो, नत्थि दानि पुनब्भवो" ति—

गाथाद्वयं अभासि ।

तत्थ अहो ति अच्छरियत्थे निपातो । बुद्धा ति सब्बञ्जुबुद्धा,
 गारवसेन बहुवचनं, अहो अच्छरिया सम्बुद्धा ति अत्थो । धम्मा ति
 परियत्तिधम्मेन सद्धिं नव लोकुत्तरधम्मा । अहो नो सत्थु सम्पदा ति

अम्हाकं सत्थु दसबलस्स^१ अहो सम्पत्तियो । यत्था ति यस्मिं सत्थरि
ब्रह्मचरियवासेन । एतादिसं धम्मं, सावको सच्छिकाहिती ति एतादिसं
एवरूपं सुविसुद्धज्झानाभिज्झा परिवारं अनवसेसकिलेसक्खयावहं
सन्तं पणीतं अनुत्तरं धम्मं सावको पि नाम सच्छिकरिस्सति, तस्मा
एवंविध^२ गुणविसेसाधिगमहेतुभूता अहो अच्छरिया बुद्धा भगवन्तो, 5
अच्छरिया धम्मगुणा, अच्छरिया अम्हाकं सत्थु सम्पत्तियो ति
रतनत्तयस्स गुणाधिमुत्ति पवेदेसी ति । धम्मसम्पत्तिकित्तनेनेव हि
संघसुप्पटिपत्ति कित्तिता होती ति ।

एवं साधारणवसेन दस्सितं धम्मस्स सच्छिकरियं इदानि
अत्तुपनायिकं कत्वा दस्सेन्तो “असङ्ख्येसू” ति गाथमाह । तत्थ 10
असङ्ख्येसू ति गणनपथं वीतिवत्तेसु महाकप्पेसु । सक्काया ति पञ्चुपा-
दानक्खन्धा । ते हि परमत्ततो विज्जमानधम्मसमूहताय “सक्काया”
ति वुच्चन्ति । अहू ति निवत्तनूपायस्स अनधिगतत्ता अनपगता
अहेसुं । तेसमयं पच्छिमको^३ चरिमोयं समुस्सयो ति यस्मा अयं
सब्बपच्छिमको, ततो एव चरिमो, तस्मा जातिमरणसहितो 15
खन्धादिपटिपाटिसञ्चितो संसारो इदानि आयति पुनब्भवाभावतो
पुनब्भवो^३ नत्थि, अयमन्तिमा जाती ति अत्थो ।

कुमारकस्सपत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

२. धम्मपालत्थेरगाथावण्णना

यो हवे दहरो भिक्खू ति आयस्मतो धम्मपालत्थेरस्स गाथा ।
का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
पुज्जानि उपचिनन्तो अत्थदस्सिस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा 20
विज्जुतं पत्तो केनचिदेव करणीयेन वनन्तं उपगतो सत्थारं दिस्वा

१. दसबलादिका—सी० ।

२. विविध—सी० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

पसन्नमानसो पिलक्खफलमदासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु
संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सत्थरि परिनिब्बुते अवन्तिरट्ठे ब्राह्मणकुले
निब्बत्तित्वा धम्मपालो ति लद्धनामो वयप्पत्तो तक्कसिलं गन्त्वा
सिप्पं उग्गहेत्वा पटिनिवत्तेन्तो अन्तरामग्गे एकस्मिं विहारे
B. 417 5 अञ्जतरं थेरं दिस्वा तस्स सन्तिके धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा
विपस्सनं वड्ढेत्वा छळभिञ्जो अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

“वनन्तरे बुद्धं दिस्वा, अत्थदस्सि महायसं ।
पसन्नचित्तो सुमनो, पिलक्खस्साददिं^१ फलं^१ ॥
अट्टारसे कप्पसते, यं फलमददिं तदा ।
10 दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, ३७१) ति ॥

छळभिञ्जो पन हुत्वा समापत्तिसुखेन वीतिनामेन्तो एकदिवसं
तस्मिं विहारे द्वे सामणेरे रुक्खग्गे पुप्फानि ओचिनन्ते आरूळह-
15 साखाय भग्गाय^२ पतन्ते दिस्वा थेरो इद्धानुभावेन हत्थेन गहेत्वा
अरोगेयेव भूमियं ठपेत्वा तेसं सामणेराणं धम्मं देसेन्तो—

२०३. “यो हवे दहरो भिक्खु, युञ्जति बुद्धसासने ।
जागरो स^३ हि सुत्तेसु^३, अमोघं तस्स जीवितं ॥

२०४. तस्मा सद्धं च सीलं च, पसादं धम्मदस्सनं ।
20 अनुयुञ्जेथ मेधावी, सरं बुद्धान सासनं” ति—

इमा द्वे गाथा अभासि ।

तत्थ यो ति अनियमवचनं । हवे ति दळ्हत्थे निपातो । दहरो
ति तरुणो । भिक्खती ति भिक्खु । युञ्जती ति घटति वायमति ।
जागरो ति जागरण धम्मसमन्नागतो । सुत्तेसू ति सुपन्तेसु । इदं वुत्तं

१-१. पिलक्खफलमदसिहं—सी० ।

२. भग्गाय—सी० ।

३-३. पतिसुत्तेसु—सी० ।

होति—यो भिक्खु दहरो व समानो तरुणो “तथाहं पच्छा वुड्ढुकाले जानिस्सामी” ति अचिन्तेत्वा बुद्धानं सासने अप्पमादपटिपत्तियं युञ्जति समथविपस्सनाभावनाय योगं करोति, सो सुत्तेसु अविज्जानिहाय सुत्तेसु पमत्तेसु सद्धादिजागरधम्मसमन्नागमेन जागरो, ततो एव अत्तहितपरहित पारिपूरिया अमोघं अवञ्चु^१ तस्स जीवितं, 5
यस्मा च एतदेवं, तस्मा सद्धं च “अत्थि कम्मं^२ अत्थि^२ कम्मविपाको” ति आदिनयप्पवत्तं कम्मफलसद्धं च, सद्धूपनिबन्धत्ता सीलस्स तदुपनिस्सयं चतुपारिसुद्धि सीलं च, “सम्मासम्बुद्धो भगवा, स्वाखातो धम्मो, सुप्पटिपन्नो संघो” ति एवं पवत्तरतनत्तयप्पसादं च, विपस्सना-
पञ्चासहिताय मग्गपञ्चाय परिञ्चादिवसेन चतुसच्चधम्मदस्सनं च 10
मेधावी धम्मोजपञ्चाय समन्नागतो भिक्खु बुद्धानं सासनं ओवादं अनुसिट्ठिं अनुस्सरन्तो आदित्तं पि अत्तनो सीसं अञ्जुपेक्खित्वा अनुयुञ्जेथ, तत्थ अनुयोगं आतप्पं करेय्या ति अत्थो ।

B. 418

धम्मपालत्थेरगाथावण्णना निद्धिता ।

३. ब्रह्मालित्थेरगाथावण्णना

कस्सिन्द्रियाणि समथङ्गत्तानी ति आयस्मतो ब्रह्मालित्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ 15
भवे विवट्ठूपनिस्सयं कुसलं उपचिनन्तो विपस्सिस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं सत्थारं पिण्डाय चरन्तं दिस्वा पसन्नमानसो वन्दित्वा पादफलं^३ अदासि । सत्था अनुमोदनं वत्वा पक्कामि । सो तेन पुञ्चकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे कोसलरट्ठे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा ब्रह्माली ति लद्धनामो 20
विञ्जुतं पत्तो हेतुसम्पत्तिया चोदियमानो संसारे सञ्जातसंवेगो

१. अवञ्जं—सी० ।

२-२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. वारफलं—सी० ।

तादिसेन कल्याणमित्तसन्निस्सयेन बुद्धसासने पब्बजित्वा पतिरूप-
कम्मट्ठानं गहेत्वा अरञ्जे विहरन्तो आणस्स परिपाकगतत्ता न
चिरस्सेव विपस्सनं वड्ढेत्वा छळभिञ्जो अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

5 “सुवण्णवण्णं सम्बुद्धं, आहुतीनं पटिग्गहं ।
रथियं पटिपज्जन्तं, पादफलं^१ अदासहं ॥
एकनवुत्तितो कप्पे, यं फलं अददिं तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ८६) ति ॥

B. 419 10

छळभिञ्जो पन हुत्वा मग्गसुखेन फलसुखेन वीतिनामेन्तो
एकदिवसं पधानपरिग्गाहकेन थेरेन तस्मिं अरञ्जायतने भिक्खू
उद्दिस्स वुत्तं पधानानुयोगं परिग्गण्हन्तो—

२०५. “कस्सिन्द्रियाणि समथङ्गतानि,
अस्सा यथा सारथिना सुदन्ता ।
15 पहीनमानस्स अनासवस्स,
देवा पि कस्स पिहयन्ति तादिनो ॥

२०६. यय्हिन्द्रियाणि समथङ्गतानि,
अस्सा यथा सारथिना सुदन्ता ।
पहीनमानस्स अनासवस्स,
20 देवा पि मय्हं पिहयन्ति तादिनो” ति—

गाथाद्वयं अभासि ।

तस्सत्थो—इमस्मिं अरञ्जायतने वसन्तेसु भिक्खूसु कस्स
भिक्खुनो थेरस्स वा नवस्स वा मज्झिमस्स वा छेकेन सारथिना
सुदन्ता अस्सा विय मनच्छट्ठानि इन्द्रियाणि समथं दन्तभावं
25 निब्बिसेवनभावं गतानि । कस्स नवविधं पि मानं पहाय ठितत्ता

पहीनमानस्स चतुन्नं पि आसवानं अभावेन अनासवस्स इट्ठादीसु
तादिलक्खणप्पत्तिया तादिनो देवा पि पिहयन्ति मनुस्सापि सम्मा-
पटिपत्तिदस्सनादिना च आदरेन पत्थेन्ती ति ।

तत्थ च गाथायं पुरिमब्बुने अनागामिमग्गाधिगमो पुट्ठो,
अनागामिनो पि हि इन्द्रियाणि पहीनकामरागव्यापादताय समथं 5
निब्बिसेवनतं गतानि होन्ति । इतरेण अरहत्तमग्गपटिलाभो, अरहा
हि “पहीनमानो अनासवो तादी” ति च वुच्चति ।

अथायस्मा ब्रह्मालि पधानपरिग्गाहकेन वुत्तं “कस्सिन्द्रियानी”
ति गाथं पच्चनुभासि^१ । तदत्थं अत्तूपनायिकवसेन विस्सज्जेन्तो
“महिन्द्रियानी” ति आदिकाय दुतियगाथाय अञ्चं व्याकासि, तत्थ 10
महिन्द्रियानी ति मम चक्खादीनि इन्द्रियानि । सेसं वुत्तनयमेव ।

ब्रह्मालित्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

४. मोघराजत्थेरगाथावण्णना

B. 420

छविपापक चित्तभट्ठका ति आयस्मतो मोघराजत्थेरस्स गाथा ।
का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो पदुमुत्तरस्स भगवतो
काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुत्तं पत्तो एकदिवसं सत्थु सन्तिके
धम्मं सुणन्तो सत्थारं एकं भिक्खुं लूखचीवरधरानं अग्गट्ठाने 15
ठपेन्तं दिस्वा तं ठानन्तरं आकङ्खन्तो पणिधानं कत्वा तत्थ तत्थ
भवे पुञ्जानि करोन्तो अत्थदस्सिस्स भगवतो काले ब्राह्मणकुले
निब्बत्तित्वा ब्राह्मणानं विज्जासिप्पेसु निप्फत्ति गतो ब्राह्मणमाणवे
विज्जासिप्पानि सिक्खापेन्तो एकदिवसं अत्थदस्सिं भगवन्तं
भिक्खुसंघपरिवुत्तं गच्छन्तं दिस्वा पसन्नमानसो पञ्चपतिट्ठितेन 20
वन्दित्वा सिरसि अञ्जलिं कत्वा “यावता रूपिनो सत्ता” ति आदिना

ब्रहि गाथाहि अभित्थवित्त्वा भाजनं पूरेत्वा मधुं उपनामेसि । सत्था
मधुं पटिग्गहेत्वा अनुमोदनं अकासि ।

सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो कस्सपस्स भगवतो
काले कट्ठवाहनस्स नाम रञ्जो अमच्चो हुत्वा तेन सत्थु
5 आनयनत्थं पुरिससहस्सेन पेसितो सत्थु सन्तिकं गत्वा
धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा वीसतिवस्ससहस्सानि
समणधम्मं कत्वा ततो चुतो एकं बुद्धन्तरं सुगतीसुयेव परिवत्तेन्तो
इमस्मिं बुद्धुप्पादे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा मोधराजा ति लद्धनामो
बावरीब्राह्मणस्स^१ सन्तिके उग्गहितसिप्पो संवेगजातो तापसपब्बज्जं
10 पब्बजित्वा तापससहस्सपरिवारो अजितादीहि सद्धिं सत्थु सन्तिकं
पेसितो तेसं पन्नरसमो हुत्वा पञ्हे पुच्छित्वा पञ्हविस्सज्जनपरियो-
साने अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“अत्थदस्सी तु भगवा, सयम्भू अपराजितो ।
भिक्षुसंघपरिव्यूळ्हो, रथियं पटिपज्जथ ॥
15 सिस्सेहि सम्परिवुतो^२, घरम्हा अभिनिक्खमिं ।
निक्खमित्वानहं तत्थ, अद्दसं लोकनायकं ॥
अभिवादिय^३ सम्बुद्धं, सिरे कत्वान अञ्जलिं ।
सकं चित्तं पसादेत्वा, सन्थविं लोकनायकं ॥
यावता रूपिनो सत्ता, अरूपी वा असञ्चिनो ।
सब्बे ते तव आणम्हि, अन्तो होन्ति समोग्घा ॥
सुखुमच्छिकजालेन, उदकं यो परिक्खिपे ।
ये केचि उदके पाणा, अन्तोजाले भवन्ति ते ॥
येसं च चेतना अत्थि, रूपिनो च अरूपिनो ।
सब्बे ते तव आणम्हि, अन्तो होन्ति समोग्घा ॥
20 समुद्धरसि' मं लोकं, अन्धकारसमाकुलं ।
तव धम्मं सुणित्वान, कङ्खासोत्तं तरन्ति ते ॥

B. 421

20

25

१. बावारियब्राह्मणस्स—सी० ।

३. अभिवादेत्त्वान—सी० ।

२. च परिवुतो—सी० ।

अविज्जानिवुते^१ लोके, अन्धकारेन ओत्थटे ।
 तव आणम्हि जोतन्ते, अन्धकारा पधंसिता ॥
 तुवं चक्खू^२ सि सब्बेसं, महातमपनूदनो ।
 तव धम्मं सुणित्वान, निब्बायति बहुज्जनो ॥
 पुटकं पूरयित्वान, मधुखुद्दमनेळकं । 5
 उभो हत्थेहि पग्गय्ह, उपनेसिं महेसिनो ॥
 पटिग्गणिह महावीरो, सहत्थेन महा इसि ।
 भुञ्जित्वा^३ तं च^४ सब्बञ्जू, वेहासं नभमुग्गमि ॥
 अन्तलिक्खे ठितो सत्था, अत्थदस्सी नरासभो ।
 मम चित्तं पसादेन्तो, इमा गाथा अभासथ ॥ 10
 येनिदं थवितं आणं, बुद्धसेट्ठो च थोमितो ।
 तेन चित्तप्पसादेन, दुग्गतिं सो न गच्छति ॥
 चतुद्दसं च खत्तुं सो, देवरज्जं करिस्सति ।
 पथव्या रज्जं अट्टसतं^५, वसुधं आवसिस्सति ॥
 पञ्चवे^५ सतक्खत्तुं च^५, चक्कवत्ती भविस्सति । 15
 पदेसरज्जं असङ्खेय्यं, महिया कारयिस्सति ॥
 अज्भायको मन्तधरो, तिण्णं वेदान पारगू ।
 गोतमस्स भगवतो, सासने पब्बजिस्सति ॥
 गम्भीरं निपुणं अत्थं, आणेन विचिनिस्सति । B. 422
 मोघराजा^५ ति नामेन, हेस्सति सत्थु सावको ॥ 20
 तीहि विज्जाहि सम्पन्नं, कतकिच्चमनासवं ।
 गोतमो सत्थवाहग्गो, एतदग्गे ठपेस्सति ॥
 हित्वा मानुसकं योगं, छेत्वान भवबन्धनं ।
 सब्बासवे परिञ्जाय, विहरामि अनासवो ॥

१ अविज्जानिवुतो लोको,
 अन्धकारेन ओत्थटे ।
 तव आणम्हि जोतन्ते,
 अन्धकारो पधंसितो ।

२-२. भुञ्जित्वान—सी० ।

३. द्विसतं—सी० ।

४-४. अथ पञ्चसतक्खत्तुं—सी० ।

५. मोघराजो—सी०

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० १, १०३-१०४) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा सत्थलूखं सुत्तलूखं रजनलूखं ति विसेसेन
तिविधेन पि लूखेन समन्नागतं पंसुकूलं धारेसि । तेन नं सत्था
5 लूखचीवरधरानं अग्गट्ठाने ठपेसि । अपरभागे पुरिमकम्मप्पच्चया
परिहारस्स अकरणतो थेरस्स सरीरे दद्दुपीळकादीनि उप्पज्जित्वा
वड्डिंसु । सो "सेनासनं दुस्सती" ति हेमन्ते पि मगधक्खेत्तेसु पलाल-
सन्थारानि अत्थरित्वा सेति^१ । तं एकदिवसं उपट्ठानं उपसङ्कमित्वा
वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नं सत्था पटिसन्थारवसेन "छविपापका" ति
10 आदिना पठमगाथाय पुच्छि ।

२०७. तत्थ छविपापका ति दद्दुकच्छुपीळकाहि^२ भिन्नच्छ-
विभावतो हीनच्छविक दुट्ठच्छविक^३ । चित्तभट्टका ति अनवसेसकिलेस-
प्पहानेन ब्रह्मविहारसेवनाय च भट्टचित्त सुन्दरचित्त । मोघराजा ति
तस्स आलपनं । सततं समाहितो ति अग्गफलसमाधिना निच्चकालं
15 अभिण्हं समाहितमानसो । हेमन्तिकसीतकालरत्तियो ति हेमन्तसमये
सीतकालरत्तियो । अच्चन्तसंयोगे चेतं उपयोगवचनं । "हेमन्तिका
सीतकालरत्तियो" ति पि पाळि । तत्थ हेमन्तिका ति हेमन्तो गधा
हेमन्तपरियापन्ना ति अत्थो । भिक्खु त्वं सीति भिक्खु को त्वं असि,
एवंभूतो परेसु तव सेनासनं कत्वा अदेन्तेसु संधिकं च सेनासनं
20 अपविसन्तो । कथं करिस्ससी ति यथावुत्ते सीतकाले कथं अत्तभावं
पवत्तेसी ति सत्था पुच्छि । एवं पन पुट्ठो थेरो सत्थु तमत्थं कथेन्तो—

२०८. "सम्पन्नसस्सा मगधा, केवला इति मे सुतं ।

पलालच्छन्नको सेय्यं, यथञ्च सुखजीविनो" ति—

गाथमाह ।

B. 423

१. वसति—सी० ।

२. दद्दुकण्डु०—सी० ।

३. दुच्छविक—सी० ।

तत्थ सम्पन्नसस्सा ति निप्फन्नसस्सा^१ । मगधा ति मगधरट्ठं वदति । मगधा नाम जानपदिनो राजकुमारा, तेसं निवासो एको पि जनपदो रुळ्हीवसेन “मगधा” त्वेव बहुवचनेन वुच्चति । केवला ति अनवसेसा । इति मे सुतं ति एवं मया सुतं । तत्थ यो अदिट्ठो पदेसो, तस्स सुतं ति वुत्तं । तेन एदिसे काले मगधेसु यत्थ कत्थचि 5 मया वसितुं सक्का ति दस्सेति । पलालच्छन्नको सेय्यं, यथञ्जे सुखजीविनो ति यथा अञ्जे सुखजीविनो भिक्खू सेनासनसप्पायं लद्धा^२ सुन्दरेहि अत्थरणपावुरणेहि^३ सुखेन सयन्ति, एवं अहं पि पलालसन्थारमेव हेट्ठा सन्थरित्वा उपरि तिरियं च पलालच्छदनेनेव द्वादितसरीरताय पलालच्छन्नको सेय्यं सयिं^४, सेय्यं^५ कप्पेसि ति अत्तनो 10 यथालाभसन्तोसं विभावेति^६ ।

मोघराजत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

५. विसाखपञ्चालपुत्तत्थेरगाथावण्णना

न उक्खिपे नो च परिक्खिपे परे ति आयस्मतो विसाखस्स पञ्चालपुत्तस्स^७ गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे विवट्ठूपनिस्सयं पुञ्जं उपचिन्तन्तो इतो चुद्दसे कप्पे पच्चन्तगामे दलिद्दकुले निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं फल- 15 परियेसनं चरन्तेहि तस्मिं गामे मनुस्सेहि सद्धि अरञ्जं गतो तत्थ एकं पच्चेकबुद्धं^८ दिस्वा पसन्नमानसो वल्लिफलं अदासि । सो तेन पुञ्ज- कम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे मगधरट्ठे मण्डलिक- राजकुले निब्बत्तित्वा विसाखो ति लद्धनामो पञ्चालराजधीतुया

१. परिपक्कसस्सा—सी० ।

२. लभन्तो—सी० ।

३. ० पापुरणेहि—सी० ।

४. ति—सी० ।

५. सहसेय्यं—सी० ।

६. विभावेसि—सी० ।

७. पञ्चालपुत्तस्स—सी० ।

८. पच्चेकसम्बुद्धं—सी० ।

B. 424

पुत्तभावतो पच्छा^१ पञ्चालपुत्तो ति पञ्चायित्थ । सो पितरि मते
रज्जं कारेन्तो सत्थरि अत्तनो गामसमीपगते सत्थु सन्तिकं गन्त्वा
धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा सत्थारा सद्धि सावत्थि गतो
विपस्सनं पट्टपेत्वा न चिरस्सेव छळभिञ्जो अहोसि । तेन वुत्तं

5 अपदाने—

“सब्बे जना समागम्म, अगमिसु^२ वनं तदा ।
फलमन्वेसमाना ते, अलभिसु फलं तदा ॥
तत्थदसांसि सम्बुद्धं, सयम्भुं अपराजितं ।
पसन्नचित्तो, सुमनो, वल्लिफलमदासहं ॥
10 चतुद्दसे इतो कप्पे, यं फलमददिं तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, ३७२) ति ॥

छळभिञ्जो पन हुत्वा थेरो आतीनं अनुकम्पाय जातिभूमि
15 अगमासि । तत्थ मनुस्सा थेरं उपसङ्कमित्वा कालेन कालं धम्मं
सुणन्ता^३ एकदिवसं “कतिहि नु खो, भन्ते अङ्गेहि समन्नागतो
धम्मकथिको होती” ति धम्मकथिकलक्खणं^४ पुच्छिसु । थेरो तेसं
धम्मकथिकलक्खणं कथेन्तो—

२०९. “न उक्खिपे नो च परिकिखपे परे,
20 न ओक्खिपे पारगतं न एरये ।
न चत्तवण्णं परिसासु ब्याहरे,
अनुद्धतो सम्मितभाणि सुब्बतो ॥

२१०. सुसुखुमनिपुणत्थदस्सिना, मतिकुसलेन निवातवुत्तिना ।
संसेवितबुद्धसीलिना, निब्बानं न हि तेन दुल्लभं” ति—

25 गाथाद्वयं अभासि ।

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. सुणन्तो—सी० ।

२. अगमंसु—सी० ।

४. कथिकलक्खणं—सी० ।

तत्थ न उक्खिपे ति अत्तानं न उक्खिपेय्य, जातिआदीहि
 बाहुसच्चादीहि च अत्तुक्कंसनं न करेय्य । नो च परिक्खिपे परे ति परे
 परपुग्गले तेहेवजातिआदीहि नो परिक्खिपे परिच्छिन्दित्वा न खिपेय्य
 गुणपरिधंसनवसेन वा न खिपेय्य । न ओक्खिपे परे इच्चेवं सम्बन्धो । B. 425
 परे ओज्झापनवसेन न ओक्खिपे हेट्ठतो कत्वा परे न ओलोकापेय्य, न 5
 ओज्झापेय्या ति अत्थो । “न उक्खिपे” ति केचि पठन्ति, सो
 एवत्थो । पारगतं ति संसारपारं विय विज्जाय पारं गतं खीणासवं
 तेविज्जं छळभिञ्जं वा न एरये ( ) न घट्टये न आसादेय्य^१ ।
 न चत्तवण्णं परिसासु व्याहरे ति अत्तनो वण्णं गुणं लाभसक्कारसिलोकं
 निकामयमानो खत्तिपपरिसादीसु न भासेय्य । अनुद्धतो ति उद्धच्च- 10
 रहितो । उद्धतस्स हि वचनं नादियन्ति । सम्मितभाणी ति सम्मदेव
 मितभाणी, कालेन सापदेसं परियन्तवति अत्थसञ्चितमेव वाचं
 भासनसीलो ति अत्थो । इतो अञ्जथा वदन्तस्स वचनं अगहणीयं
 होति । सुब्बतो ति सुन्दरवतो सीलसम्पन्नो । “सिया” ति किरिया-
 पदं आनेत्वा योजेतब्बं । 15

एवं थेरो सङ्घेपेनेव धम्मकथिकलक्खणं वत्वा तेसं गुणानं अत्तनि
 लब्भमानतं अधिमुच्चित्वा भिय्योसो मत्ताय अभिप्पसन्नं महाजनं
 अत्वा “एवंविधस्स धम्मकथिकस्स विमुत्तायतनसन्निस्सितस्स न
 निब्बानं दुल्लभं, अथ खो सुलभमेवा” ति दस्सेन्तो “सुसुखमनिपुणत्थ-
 दस्सिना” ति दुतियगाथमाह । तस्सत्थो हेट्ठा वुत्तोयेव । 20

विसाखपञ्चालपुत्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

६. चूळकत्थेरगाथावण्णना

नदन्ति मोरा सुसिखा सुपेखुणा ति आयस्मतो चूळकत्थेरस्स
 गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ

B. 426 २५

भवे विवट्टूपनिस्सयं कुसलं उपचिनन्तो इतो एकत्तिसे कप्पे सिखिस्स
 भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं सत्थारं
 दिस्वा पसन्नमानसो वृत्तपण्णिफलं अदासि । सो तेन पुञ्चकम्मेन
 देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे राजगहे ब्राह्मणकुले निब्ब-
 त्तित्वा चूळको ति लद्धनामो वयप्पत्तो धनपालदमने सत्थरि
 लद्धप्पसादो पब्बजित्वा समणधम्मं करोन्तो इन्दसालगुहायं वसति,
 सो एकदिवसं गुहाद्वारे निसिन्नो मगधक्खेत्तं ओलोकेसि । तस्मिं खणे
 पावुसकालमेघो गम्भीरमधुरनिग्घोसो सतपटलसहस्सपटलो अञ्जन
 १० सुत्वा हट्ठतुट्ठा केकासद्दं मुञ्चित्वा तत्थ तत्थ पदेसे नच्चन्ता
 विचरन्ति । थेरस्स पि आवासगम्भे मेघवातफस्सेहि^१ अपगतधम्मत्ता
 पस्सद्धकरजकाये कल्लतं पत्ते उत्तुसप्पायलाभेनचित्तं एकगं अहोसि,
 कम्मट्टानवीथिं ओतरि, सो तं अत्वा कालसम्पदादिकित्तनमुखेन
 अत्तानं भावनाय उस्साहेन्तो—

२१

15

२११. “नदन्ति मोरा सुसिखा सुपेखुणा,
 सुनीलगीवा सुमुखा सुगज्जिनो ।
 सुसद्दला चा पि महामही अयं,
 सुब्बापितम्बु सुवलाहकं नभं ॥

20

२१२. सुकल्लरूपो सुमनस्स भायतं,
 सुनिक्कमो साधु सुबुद्धसासने ।
 सुसुक्कसुक्कं निपुणं सुदुद्दसं,
 फुसाहि तं उत्तममच्चुतं पदं” ति—

द्वे गाथा अभासि ।

तत्थ नदन्ति मोरा सुसिखा सुपेखुणा, सुनीलगीवा सुमुखा
 २५ सुगज्जिनो ति एते^२ मत्थके उट्ठिताहि सुन्दराहि सिखाहि ससन्नागतत्ता

सुसिखा, नानावण्णेहि अनेकेहि सोभनेहि भद्कपिञ्छेहि^१ समन्नागतत्ता
सुपेखुणा, राजीववण्णसङ्कासाय सुन्दराय नीलवण्णाय गीवाय
समन्नागतत्ता सुनीलगीवा, सुन्दरमुखताय सुमुखा, मनुञ्जवादिताय^२
सुगज्जिनो, सोरा सिखण्डिनो वज्जसंवादी केकासद्वं मुञ्चन्ता नदन्ति
रवन्ति । सुसद्दला चा पि महामही अयं ति अयं च महापठवी 5
सुसद्दला सुन्दरहरिततिणा । सुव्यापितम्बू ति अभिनववुट्टिया तहं
तहं विस्सन्दमानसलिलताय सुट्टु व्यापितजला^३ विततजला^४ ।
“सुसुक्कतम्बू^५” ति पि पाठो, सुविसुद्धजला^६ ति अत्थो । सुवलाहकं
नभं ति इदं च नभं आकासं नीलुप्पलदलसन्निभेहि समन्ततो पूरेत्वा
ठितेहि सुन्दरेहि वलाहकेहि मेघेहि सुवलाहकं । 10

सुकल्लरूपो सुमनस्स भायतं ति इदानीं उत्तुसप्पायलाभेन सुट्टु
कल्लरूपो कम्मनियसभावो^७ त्वं, नीवरणेहि^८ अनज्झारूळ्हचित्तताय
सुन्दरमनस्स^९ योगावचरस्स यं^{१०} आरम्मणूपनिज्झानवसेन लक्खणूप-
निज्झानवसेन च भायतं^{११} । सुनिक्कमो ... पे०... तं पदं ति एवं 15
भायन्तो च साधु सुबुद्धस्स सम्मासम्बुद्धस्स सासने सुन्दरनिक्कमो हुत्वा
सुपरिसुद्धसीलताय सुसुक्कं, विसुद्धसभावताय सब्बस्सपि संकिलेस्स
गोचरभावानुपगमन्तो सुक्कं, निपुणजाणगोचरताय^{१२} निपुणं,
परमगम्भीरताय सुदुद्दसं, पणीतभावेन सेट्ठभावेन च उत्तमं,
निच्चसभावताय अच्चुतं पदं तं निब्बानं फुसाहि अत्तपच्चक्खकरणेन
सम्मापटिपत्तिया सच्चिकरोही ति । 20

एवं थेरो अत्तानं ओवदन्तो व उत्तुसप्पायलाभेन समाहितचित्तो
विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा अरहत्तं पाप्पुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

१. भद्कपिञ्छेहि—सी० ।
३. ० जाला—सी० ।
५. सुसुद्धतम्बू—सी० ।
- ७-७. कम्मनियभावो तं ज्ञाय
नीवरणेहि—सी० ।
१०. ज्ञानं तं तं ज्ञाय—सी० ।

२. मनुञ्जनादताय—सी० ।
४. विततजाला—सी० ।
६. ० जाला—सी० ।
८. सुन्दरमानसस्स—सी० ।
९. यं यं—सी० ।
११. निपुणगोचरताय—सी० ।

“कणिकारं व जलितं^१, पुण्णमायेव^२ चन्दिमं ।
 जलन्तं दीपरुक्खं व, अद्दसं लोकनायकं ॥
 कदलिफलं^३ पग्गय्ह^३, अदासि सत्थुनो अहं ।
 पसन्नचित्तो^४ सुमनो, वन्दित्वान अपक्कमिं^४ ॥
 5 एकतिसे इतो कप्पे, यं फलमददि तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, ३७२) ति ॥

B. 428

अरहत्तं पन पत्वा थेरो अत्तनो पतिपत्तिं पच्चवेक्खित्वा
 10 पीतिसोमनस्सजातो “नदन्ति मोरा” ति आदिना तायेव गाथा
 पच्चुदाहासि । तेनस्स^५ इदमेव अञ्जाव्याकरणं अहोसी ति ।

चूलकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

७. अनूपमत्थेरगाथावण्णना

नन्दमानागतं चित्ता ति आयस्मतो अनूपमत्थेरस्स गाथा । का
 उप्पत्तिं ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे विवट्टू
 पनिस्सयं पुञ्जं उपचिन्ततो इतो एकतिसे^६ कप्पे^६ कुलगेहे निब्बत्तित्वा
 15 विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं पदुमं नाम पच्चेकबुद्धं पिण्डाय चरन्तं
 रथियं दिस्वा पसन्नमानसो अङ्कोलपुप्फेहि^७ पूजेसि । सो तेन पुञ्ज-
 कम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे कोसलरट्ठे इब्भकुले
 निब्बत्तित्वा रूपसम्पत्तिया अनूपमो ति लद्धनामो वयप्पत्तो
 उपनिस्सयसम्पन्नताय कामे पहाय पब्बजित्वा विपस्सनाय कम्मं

१. जोतन्तं—सी० ।

२. पुण्णमासेव—सी० ।

३-३. छत्तपण्णिफलं—सी० ।

४-४. ‘अयं पन्ति’ सी० पोत्थके नत्थि ।

५. तेन तस्स—सी० ।

६-६. सततिसकप्पे—सी० ।

७. आकुली पुप्फेहि—सी० ।

करोन्तो अरञ्जे विहरति । तस्स चित्तं बहिद्धा रूपादिभारम्मणेषु विधावति । कम्मट्ठानं परिवट्ठति^१ । थेरो विधावन्तं चित्तं निगगण्हन्तो—

२१३. “नन्दमाना^२ गतं चित्तं, सूल^३मारोपमानकं ।
तेन तेनेव वजसि, येन सूलं कलिङ्गरं ॥

5

२१४. ताहं चित्तकलिं ब्रूमि, तं ब्रूमि चित्तदुब्भकं ।
सत्था ते दुल्लभो लद्धो, मा^४ नत्थे मं नियोजयी” ति—

इमाहि द्वीहि गाथाहि ओवदि ।

तत्थ नन्दमाना^२ गतं चित्ता^२ ति नन्दमान^३ अभिनन्दमान चित्तं अभिनन्दमानं आगतं उप्पन्नं^३ । सूल^३मारोपमानकं ति दुक्खुप्पत्ति-
ट्ठानताय सूलसदिसत्ता सूलं तं तं भवं कम्मकिलेसेहि एत्तकं कालं
आरोपियमानं । तेन तेनेव वजसि, येन सूलं कलिङ्गरं ति यत्थ यत्थ
सूलसङ्घाता भवा कलिङ्गरसङ्घाता अधिकुट्टनका कामगुणा च तेन
तेनेव पापचित्तं वजसि, तं तदेव ठानं उपगच्छसि, अत्तनो अनत्थं न
सल्लक्खेसि ।

B. 429

15

ताहं चित्तकलिं ब्रूमी ति तं तस्मा पमत्तभावतो^४ चित्तकलिं
चित्तकालकर्णिणं अहं कथयामि । पुन पि तं ब्रूमि कथेमि चित्तदुब्भकं
चित्तसङ्घातस्स अत्तनो बहूपकारस्स सन्तानस्स अनत्थावहनतो
चित्तदुब्भि^५ । “चित्तदुब्भगा” ति पि पठन्ति । चित्तसङ्घातअलक्खक
अप्पपुञ्जा ति अत्थो । किन्ति ब्रूही ति चे ? आह “सत्था ते दुल्लभो
लद्धो, मा^४ नत्थे मं नियोजयी” ति । कप्पानं असङ्खेय्यं पि नाम

20

१. परिवरति—सी० ।

२. चित्तं—सी० ।

३-३. नन्दमानं आगतं । तत्र तत्राभिनन्दी

४. अम्भो सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

ति यायं तण्हा तस्स तं तं भवं

५. चित्तदुब्भि—सी० ।

नन्दमानं अभिनन्दमानं चित्तं

इम भवायिभवं आनन्दमानं आगतं

उप्पन्नं—सी० ।

बुद्धसुञ्जो लोको होति, सत्थरि उप्पन्ने पि मनुस्सत्तसद्धापटि-
लाभादयो^१ दुल्लभा एव, लद्धेसु च तेसु सत्था पि दुल्लभो येव होति ।
एवं दुल्लभो सत्था इदानि तया लद्धो, तस्मिं लद्धे सम्पत्ति पि अनत्थे
अहिते आयतिं च अनत्थावहे दुक्खावहे अकुसले मं मा नियोजेसी
5 ति । एवं थेरो अत्तनो चित्तं ओवदन्तो एव विपस्सनं वड्ढेत्वा
अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“पदुमो नाम सम्बुद्धो, चित्तकूटे वसी तदा ।
दिस्वान^२ तं अहं बुद्धं^३, सयम्भुं अपराजितं ॥
अङ्कोलं^४ पुप्फितं दिस्वा, ओचि नित्वानहं तदा ।
10 उपगन्त्वान् सम्बुद्धं, पूजयिं^५ पदुमं जिनं^६ ॥
एकत्तिसे^७ इतो कप्पे^८, यं पुप्फमभिपूजयिं ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं^९ फलं ॥
किलेसा भ्रापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, ३५९) ति ॥

अनूपमत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 430

८. वज्जितत्थेरगाथावण्णना

15 संसरं दीघमद्धानं ति आयस्मतो वज्जितत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे^१ पुञ्ञानि
उपचिनन्तो इतो पञ्चसट्ठिमे^२ कप्पे^३ एकस्मिं पञ्चन्तगामे निब्बत्तित्वा
विञ्जुतं पत्तो वनचरको हुत्वा विचरन्तो एकदिवसं उपसन्तं नाम

१. मनुस्सत्तलाभपटिलाभादयो—सी० । २-२. तमहं दिस्वान सम्बुद्धं—सी० ।
३. आकुली—सी० । ४-४. पूजेसि पदुमनायकं—सी० ।
५-५. सततिसम्मिह कप्पम्मिह—सी० । ६. पुप्फपूजायिदं—सी० ।
७. ‘विबट्टू पविसयानि’ सी० पोत्थके ८-८. पञ्चसट्ठिकप्पे—सी० ।
अधिको पाठो ।

पच्चेकबुद्धं^१ पब्बतगुहायं विहरन्तं अद्दस । सो तस्स उपसमं दिस्वा
पसन्नमानसो चम्पकपुप्फेन पूजं अकासि । सो तेन पुञ्चकम्मेन
देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे कोसलरट्ठे इब्भकुले निब्बत्तो
जातदिवसतो पट्ठाय मातुगामहत्थं गतो रोदति । ब्रह्मलोकतो किर
चवित्वा इधागतो यस्मा मातुगामसम्फस्सं न सहति, तस्मा 5
मातुगामसम्फस्सवज्जनतो वज्जितोत्वेव नामं जातं । सो वयप्पत्तो
सत्थु यमकपाटिहारियं दिस्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा विपस्सनं
पट्टपेत्वा^२ तदहेव छळभिञ्जो अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

“उपसन्तो च सम्बुद्धो, वसती पब्बतन्तरे ।

एकचम्पकमादाय, उपगच्छिं नरुत्तमं ॥

10

पसन्नचित्तो^३ सुमनो, पच्चेकमुनिमुत्तमं^३ ।

उभो हत्थेहि पग्गय्ह, पूजयिं अपराजितं ॥

पञ्चसट्ठिम्हितो कप्पे, यं पुप्फमभिपूजयिं ।

दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं^४ फलं ॥

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

15

कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, ३५९) ति ॥

छळभिञ्जो पन हुत्वा अत्तनो पुब्बेनिवासं अनुस्सरित्वा
धम्मसंवेगेन—

२१५. “संसरं दीघमद्धानं, गतीसु परिवत्तिसं ।

अपस्सं अरियसच्चानि, अन्धभूतो पुथुज्जनो ॥

20

२१६ तस्स मे अप्पमत्तस्स, संसारा विनळीकता ।

सब्बा गती समुच्छिन्ना, नत्थि दानि पुनब्भवो” ति—

द्वे गाथा अभासि ।

तत्थ संसरं ति संसरन्तो, तस्मिं तस्मिं भवे आदाननिक्खेपवसेन
अपरापरं सन्धावन्तो । दीघमद्धानं ति चिरकालं अनादिमति संसारे 25

B. 431

१. पच्चेकसम्बुद्धं—सी० ।

३-३. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. वड्डेत्वा—सी० ।

४. पुप्फपूजायिदं—सी० ।

- अपरिमाणकालं । गतीसू ति सुकतदुक्कटानं कम्मानं वसेन सुगति-
 दुग्गतीसु । परिवत्तिसंति घटीयन्तं विय परिब्भमन्तो चवनुपपज्जनवसेन
 अपरापरं परिवत्ति । तस्स पन परिवत्तनस्स कारणमाह “अपस्सं
 अरियसच्चानि, अन्धभूतो पुथुज्जनो” ति । दुक्खादीनि चत्तारि
 5 अरियसच्चानि जाणचक्खुना अपस्सन्तो अप्पटिविज्झन्तो, ततो एव
 अविज्जन्धताय अन्धभूतो पुथूनं जननादीहि कारणेहि पुथुज्जनो
 होन्तो^१ गतीसु परिवत्तिसन्ति योजना, तेनेवाह भगवा—

- “चतुन्नं, भिक्खवे, अरियसच्चानं अननुबोधा अप्पटिवेधा
 एवमिदं दीघमद्धानं सन्धावितं संसरितं ममञ्चेव तुम्हाक चा”
 10 (म० व० २४५, दी० नि० २, २७२) ति ।

- तस्स मय्हं वुत्तनयेन पुब्बे पुथुज्जनस्सेव सतो इदानि सत्थारा
 दिन्ननयेन अप्पमत्तस्स अप्पमादपटिपत्तिया समथविपस्सनाभावनं
 मत्थकं पापेत्वा ठितस्स । संसारा विनळीकता ति संसरन्ति सत्ता
 एतेही ति “संसारा” ति लद्धनामा कम्मकिलेसा अग्गमग्गेन
 15 समुच्छिन्नत्ता विगतनळा निम्मूला कता । सब्बा गती समुच्छिन्ना
 ति एवं कम्मकिलेसवट्टानं विनळीकतत्ता निरयादिका सब्बा पि
 गतियो सम्मदेव उच्छिन्ना विद्धंसिता, ततो एव नत्थि दानि आयत्तिं
 पुनब्भवो ति इदमेव च थेरस्स अञ्जाव्याकरणं अहोसी ति ।

वज्जितत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

६. सन्धितत्थेरगाथावण्णना

- अस्सत्थे हरितोभासे ति आयस्मतो सन्धितत्थेरस्स गाथा । का
 20 उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि
 उपचिनन्तो इतो एकत्तिसे कप्पे सिखिस्स भगवतो काले एको

गोपालको अहोसि । सो सत्थरि परिनिब्बुते अञ्जतरं थेरं
उपसङ्कमित्वा तस्स सन्तिके बुद्धगुणपटिसंयुत्तं धम्मं सुत्वा पसन्नमानसो
“कुहिं भगवा” ति पुच्छित्वा परिनिब्बुतभावं सुत्वा “एवं महानुभावा
बुद्धा पि नाम अनिच्चतावसं^१ गच्छन्ति, अहो सङ्घारा अद्भुवा” ति
अनिच्चसञ्जं पटिलभि । तं थेरो बोधिपूजाय उस्साहेसि । सो 5
कालेन कालं बोधिरुक्खसमीपं गन्त्वा^२ विपस्सनं पट्टपेत्वा^३ बुद्धगुणे
अनुस्सरन्तो बोधिं वन्दति । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु
संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे कोसलरट्ठे इब्भकुले निब्बत्तित्वा सन्धितो
ति लद्धनामो वयप्पत्तो अनिच्चतापटिसंयुत्तं धम्मकथं सुत्वा संवेगजातो
पब्बजित्वा विपस्सनं पट्टपेत्वा जाणस्स परिपाकं गतत्ता न चिरस्सेव 10
छळभिञ्जो अहोसि । सो अत्तनो पुब्बेनिवासं अनुस्सरन्तो सिखिस्स
भगवतो काले बोधिवन्दनं बुद्धानुस्सतिं अनिच्चसञ्जापटिलाभं च
अनुस्सरित्वा तदुपनिस्सयेन अत्तनो विसेसाधिगमं पकासेन्तो—

२१७. “अस्सत्थे हरितोभासे, संविरूळ्हम्हि पादपे ।

एकं बुद्धगतं सञ्जं, अलभित्थं पतिस्सतो ॥

15

२१८. एकत्तिसे इतो कप्पे, यं सञ्जमलभि तदा ।

तस्सा सञ्जाय वाहसा, पत्तो मे आसवक्खयो” ति—

द्वे गाथा अभासि ।

तत्थ अस्सत्थे ति अस्सत्थट्ठानीये, खायं^३ एतरहि अम्हाकं
भगवतो बोधिरुक्खो अस्सत्थो, एतस्स ठाने तदा सिखिस्स भगवतो 20
बोधिरुक्खो पुण्डरीको ठितो ति सो अस्सत्थट्ठानीयताय “अस्सत्थे”
ति वुत्तं । ( ) सत्तानं अस्सासजननतो वा । अपरे पन
“अस्सत्थरुक्खमूले^४ निसीदित्वा तदा बुद्धानुस्सतिया भावितत्ता थेरो
“अस्सत्थे” ति अवोचा” ति वदन्ति । हरितोभासे ति हरितेहि

१. अनिच्चताय वसं—सी० ।

२-२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. येस्वायं—सी० ।

४. अस्सत्थमूले—सी० ।

५. अस्सत्थो—सी० ।

B. 433

सारमणिवण्णेहि^१ ओभासमाने । संविरूळहम्ही ति सुट्टु विरूळहे
 सुप्पतिट्ठिते, सुघनविचित्तपत्तपलासपल्लवेहि^२ विरूळहसञ्जने ति च
 वदन्ति । पादपे ति रुक्खे । एकं बुद्धगतं सञ्जं, अलभित्थं पतिस्सतोति
 बुद्धारम्मणं आरम्मणस्स एकजातियत्ता एकं “इति पि सो
 5 भगवा” ति आदिनयप्पवत्तं बुद्धानुस्सतिसहगतं सञ्जं बुद्धगुणानं^३
 पतिपतिसरणतो पतिस्सतो हुत्वा अलभिं ।

कदा पन सा सञ्जा लद्धा, कीवताय सिद्धा ति आहु “एकतिसे
 इतो कप्पे” ति आदि । इतो भद्दकप्पतो उद्धं आरोहनवसेन एकतिसे
 कप्पे । यं सञ्जं ति यं बुद्धानुस्सतिसहगतं सञ्जं, यं वा बुद्धानं
 10 अनिच्चतं दिस्वा^४ तदनुसारेन^५ सब्वासङ्खारेसु तदा अनिच्चसञ्जं
 अलभिं । तस्सा सञ्जाय वाहसा ति तस्सा यथावुत्ताय सञ्जाय
 कारणभावेन तं उपनिस्सयं कत्वा । पत्तो मे आसवक्खयो ति इदानी
 मया आसवानं खयो निरोधो अधिगतो ति इमायेव च इमस्स
 थेरस्स अपदानगाथा पि । यथाह—

15

“अस्सत्थे हरितोभासे... पे०... पत्तो मे आसवक्खयो ।
 इतो तेरसकप्पम्हि, धनिट्ठो^६ नाम खतियो ॥
 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, २५२) ति ॥

सन्धितत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

पञ्चमवग्गवण्णना निट्ठिता ।

निट्ठिता च दुक्कनिपातवण्णना ।

१. कलिकमणिवण्णेहि—सी० ।

३. वा बुद्धानं वा—सी० पोत्थके
 अधिको पाठो ।

६. धम्मिको—सी० ।

२. धनविचित्तपत्तपलासपल्लवेहि—सी० ।

४. ‘यं वा’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

५. तदनुसरना—सी० ।

३. तिकनिपात

B. 434

१. अङ्गणिकभारद्वाजत्थेरगाथावण्णमा

तिकनिपाते अयोनि सुद्धिमन्वेसं ति आयस्मतो अङ्गणिक-
भारद्वाजत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु
कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे विवट्टूपनिस्सयं पुञ्च उपचिन्ततो इतो
एकतिसे कप्पे सिखिस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं
पत्तो एकदिवसं सत्थारं पिण्डाय चरन्तं दिस्वा पसन्नमानसो 5
पञ्चपतिट्ठितेन वन्दित्वा अञ्जलिं पग्गणिह । सो तेन पुञ्चकम्मेन
देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धप्पादे हिमवन्तसमीपे उक्कट्टे नाम
नगरे विभवसम्पन्नस्स ब्राह्मणस्स गेहे निब्बत्तित्वा अङ्गणिकभारद्वाजो
ति लद्धनामो वयप्पत्तो विज्जासिप्पेसुनिप्फत्ति गतो नेक्खम्मज्झा-
सयताय परिब्बाजकपब्बज्जं पब्बजित्वा अमरं तपं चरन्तो तत्थ तत्थ 10
विचरन्तो सम्मासम्बुद्धं जनपदचारिकं चरन्तं दिस्वा पसन्नमानसो
सत्थु सन्तिके धम्मं सुत्वा तं मिच्छातपं^१ पहाय सासने पब्बजित्वा
विपस्सनाय कम्मं करोन्तो न चिरस्सेव छळभिञ्जो अहोसि । तेन
वुत्तं अपदाने—

“उसभं पवरं^२ वीरं, वेस्सुभुं^३ विजिताविनं । 15
पसन्नचित्तो सुमनो, बुद्धसेट्ठमवन्दहं ॥
एकतिसे इतो कप्पे, यं कम्ममकरिं^४ तदा^५ ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, वन्दनाय इदं फलं ॥
चतुवीसतिकप्पम्हि^६, विकतानन्दनामको ।
सत्तरतनसम्पत्तो, चक्कवत्ती महब्बलो^७ ॥ 20

१. मिच्छागाहं—सी० ।

२. धीरं—सी० ।

३. महेसि—सी० ।

४-५. बुद्धमभिवन्दहं—सी० ।

५-५. सी० पोत्थके नत्थि ।

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं” (अप १, २६०) ति ॥

B₁ 435 छळभिञ्जो पन हुत्वा विमुत्तिसुखेन विहरन्तो आतीनं अनुकम्पाय
अत्तनो जातिभूमिं गन्त्वा^१ बहू आतके सरणेषु च सीलेषु च
5 पतिट्ठापेत्वा ततो निवत्तित्वा कुरुरट्ठे कुण्डयस्स नाम निगमस्स
अविदूरे अरञ्जे वसन्तो केनचिदेव करणीयेन उग्गारामं गतो उत्तरा-
पथतो आगतेहि सन्दिट्ठेहि ब्राह्मणेहि समागतो तेहि “भो, भारद्वाज,
किं दिस्वा ब्राह्मणानं समयं पहाय इमं समयं गण्ही” ति पुच्छितो
तेसं इतो बुद्धसासनतो बहिद्धा सुद्धिं नत्थी ति दस्सेन्तो—

10 २१९. “अयोनि सुद्धिमन्वेसं, अग्गिं परिचरिं वने ।

सुद्धिमग्गं अजानन्तो, अकासिं अमरं तपं” ति—

पठमं गाथमाह ।

तत्थ अयोनी ति अयोनिसो अनुपायेन । सुद्धिं ति संसारसुद्धिं
भवनिस्सरणं । अन्वेसं ति गवेसन्तो^२ । अग्गिं परिचरिं वने ति “अयं
15 सुद्धिमग्गो” ति अधिप्पायेन अरञ्जायतने अग्गिहुतं सालायं अग्यागारं
कत्वा आहुतिं पग्गण्हन्तो अग्गिदेवं परिचरिं वेदे वुत्तविधिना पूजेसिं ।
सुद्धिमग्गं अजानन्तो, अकासिं अमरं तपं ति सुद्धिया निब्बानस्स मग्गं
अजानन्तो अग्गिपरिचरणं विय पञ्चतपतप्पनादि^३ अत्तकिलमथानुयोगं
“सुद्धिमग्गो” ति मञ्जाय अकासिं अचरिं पटिपज्जिं ।

20 एवं थेरो अस्समतो अस्समं गच्छन्तो विय वेदे वुत्तविधिना
अग्गिपरिचरणादिना अनुट्ठाय सुद्धिया अप्पत्तभावेन बहिद्धा सुद्धिया
अभावं दस्सेत्वा इदानीं इमस्मिं येव सासने सुद्धिं च मया अधिगता
ति दस्सेन्तो—

१. ‘धम्मं कथेन्तो’ सी० पोत्थके
अधिको पाठो ।

२. ‘परियेसन्तो’ सी० पोत्थके अधिको
पाठो ।

३. पञ्चतापनप्पधानादि—सी० ।

२२०. “तं सुखेन सुखं लद्धं, पस्स धम्मसुधम्मतं ।

तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं” ति—

दुतियगाथमाह ।

तत्थ तं ति यस्सत्थाय सुद्धिं अन्वेसन्तो तस्स मग्गं अजानन्तो
अग्गिं परिचरिं अमरं तपं अचरिं, तं निब्बानसुखं सुखेन समथ- 5
विपस्सनाय सुखाय पटिपदाय अत्तकिलमथानुयोगं अनुपगम्म मया
लद्धं पत्तं अधिगतं । पस्स धम्मसुधम्मतं ति सत्थु सासनधम्मस्स
सुधम्मतं अविपरीतनिय्यानिकधम्मसभावं पस्स जानाही ति धम्माल-
पनवसेन वदति, अत्तानं वा आलपति । तस्स लद्धभावं पन दस्सेन्तो—

B. 436

“तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं” ति—आह, तं 10
वुत्तत्थमेव । एवं सुद्धिया अधिगतत्ता “इतो पट्टायाहं परमत्थतो
ब्राह्मणो” ति दस्सेन्तो—

२२१. “ब्रह्मबन्धु पुरे आसिं, इदानीं खोम्हि ब्राह्मणो ।

तेविज्जो न्हातको चम्हि, सोत्तियो चम्हि वेदगू” ति—

ततियं गाथमाह । तस्सत्थो—इतो पुब्बे जातिमत्तेन ब्राह्मण- 15
भावतो ब्राह्मणानं समञ्जाय ब्रह्मबन्धु नाम आसिं । बाहितपापत्ता
पन इदानीं खो अरहत्ताधिगमेन परमत्थतो ब्राह्मणो च अम्हि^१ । इतो
पुब्बे भवसञ्चयकरानं तिस्सन्नं वेदसङ्घातानं विज्जानं अज्झयनेन
समञ्जामत्तेन तेविज्जो नाम हुत्वा इदानीं भवक्खयकराय विज्जाय
वसेन तिस्सन्नं विज्जानं अधिगतत्ता परमत्थतो तेविज्जो च अम्हि । 20
तथा इतो पुब्बे भवस्सादगधिताय न्हातकवतनिष्फत्तिया समञ्जामत्तेन
न्हातको नाम^२ हुत्वा इदानीं अट्ठङ्गिकमग्गजलेन सुविक्खालित
किलेसमलताय परमत्थतो न्हातको चम्हि । इतो पुब्बे अविमुत्तभवस्सा
दमन्तज्झानेन^३ वोहारमत्ततो सोत्तियो नाम हुत्वा इदानीं
सुविमुत्तभवस्सादधम्मज्झानेन परमत्थतो सोत्तियो चम्हि । इतो पुब्बे 25

१. ‘किञ्चि’ सी० पोत्थके अधिको
पाठो ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. अधिमुत्त ०—सी० ।

अप्पटिनिस्सट्ठपापधम्मानं वेदानं गतमत्तेन वेदगू नाम हुत्वा इदानीं वेदसङ्घातेन मग्गजाणेन संसारमहोघस्स वेदस्स चतुसच्चस्स च पारं गतत्ता अधिगतत्ता जातत्ता परमत्थतो वेदगू जातो ति । तं सुत्वा ब्राह्मणा सासने उळ्ळारं पसादं पवेदेसुं ।

अङ्गणिकभारद्वाजत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

२. पच्चयत्थेरगाथावण्णना

- 5 पञ्चाहाहं पब्बजितो ति आयस्मतो पच्चयत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि उपचिनन्तो इतो एकनवुत्ते कप्पे विपस्सिस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं सत्थारं विनताय नाम नदिया तीरे गच्छन्तं दिस्वा पसन्नमानसो मनुञ्जदस्सनानि^१ महन्तानि
- 10 उदुम्बरफलानि ओचिनित्वा उपनामेसि । सो तेन पुञ्ञकम्मेन सुगतीसुयेव संसरन्तो इमस्मिं भट्ठकप्पे कस्सपे भगवति लोके उप्पज्जित्वा पवत्तवरधम्मचक्के वेनेय्यजनानुग्गहं करोन्ते तस्स सासने पब्बजित्वा विपस्सनं पट्ठपेत्वा भावनमनुयुञ्जन्तो एकदिवसं संसारदुक्खं चिन्तेत्वा अतिविय सञ्जातसंवेगो विहारे निसिन्नो “अरहत्तं
- 15 अप्पत्वा इतो न निक्खमिस्सामी” ति चित्तं अधिट्ठाय वायमन्तो जाणस्स अपरिपक्कत्ता विपस्सनं उस्सुक्कापेतुं नासक्खि । सो कालङ्कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्सि बुद्धुप्पादे रोहितनगरे खत्तियकुले निब्बत्तित्वा पच्चयो ति लद्धनामो वयप्पत्तो पितु अच्चयेन रज्जे पतिट्ठितो एकदिवसं महाराजबलिं कातुं आरभि ।
- 20 तत्थ महाजनो सन्निपति । तस्मिं समागमे तस्स पसादञ्जननत्थं सत्था महाजनस्स पेक्खन्तस्सेव आकासे वेस्सवणेन निम्मिमे रतनमयकूटागारे

रतनमयसीहासने निसीदित्वा धम्मं देसेसि । जनकायस्स
धम्माभिसमयो अहोसि^१ । तं धम्मं सुत्वा पञ्चयराजा पि रज्जं पहाय
पुरिमहेतु सञ्चोदितो पब्बजि । सो^२ यथा कस्सपस्स भगवतो काले
पटिञ्चं अकासि, एवं पटिञ्चं कत्वा विहारं पविसित्वा विपस्सनं
वड्ढेन्तो आणस्स परिपाकं गतत्ता तावदेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं 5
अपदाने—

“विनतानदिया तीरे, विहासि पुरिसुत्तमो ।
अद्दसं विरजं बुद्धं, एकगं सुसमाहितं ॥
तस्मिं^३ पसन्नमानसो, किलेसमलधोवने^४ ।
उदुम्बरफलं गय्ह, बुद्धसेट्ठस्सदासहं ॥
एकनवुत्तितो कप्पे, यं फलमददि तदा ।
दुग्गति नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
(इमम्हि भद्दके कप्पे, संविग्गमानमानसो^५ ।
कस्सपस्स भगवतो, सासने पब्बजिं अहं ॥
तथा पब्बजितो सन्तो, भावनं अनुयुञ्जिस्सं^६ ।
न विहारा निक्खमिस्सं, इति कत्वान मानसं ॥
उत्तमत्थं असम्पत्तो, न च पत्तोम्हि तावदे ।
इदानि पन आणस्स, परिपाकेन निब्बुतो ।
पत्तोम्हि अचलं ठानं, फुसित्वा अच्चुत्तं पदं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, ३७०) ति ॥

10

B. 433

15

20

अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो पटिपत्तिकित्तनमुखेन अञ्चं
व्याकरोन्तो—

१. अभासि—सी० ।

३-३. पसन्नचित्तोसुमनो पग्गहेत्त्वान

अज्जलि—सी० ।

५. अनुयुञ्जिहं—सी० ।

२. ‘सद्धाय पब्बजितो’ सी० पोत्थके अधिको
पाठो ।

४. संविग्गतरमानसो—सी० ।

२२२. "पञ्चाहाहं पब्बजितो, सेखो अप्पत्तमानसो ।
विहारं मे पविट्ठस्स, चेतसो पणिधि अहु ॥
२२३. नासिस्सं न पिविस्सामि, विहारतो न निक्खमे ।
न पि पस्सं^१ निपातेस्सं, तण्हासल्ले अनूहते ॥
- 5 २२४. तस्स मेवं विहरतो, पस्स वीरियपरक्कमं ।
तिस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं" ति—
इमा तिस्सो गाथा अभासि ।

तत्थ पञ्चाहाहं पब्बजितो ति पञ्चाहो अहं, पब्बजितो हुत्वा
पञ्चाहो^२, पब्बजितदिवसतो पञ्चमो^३ अहो^३ निट्ठितो ति अत्थो । सेखो
10 अप्पत्तमानसो ति अधिसीलसिक्खादीनं सिक्खनतो सेखो । अनवसेसतो
मानं सियति समुच्छिन्दती ति मानसो, अगगमगो, तंनिब्बत्तितो
मानसतो आगतं मानसं, अरहत्तं, तं, सो वा अप्पत्तो एतेना ति
B. 439 अप्पत्तमानसो । विहारं मे पविट्ठस्स, चेतसो पणिधि अहु ति एवं
सेखस्स मे वसनकविहारं ओवरकं पविट्ठस्स सतो एवरूपो इदानि
15 वुच्चमानाकारो चेतोपणिधि अहोसि, एवं मया चित्तं पणिहितं ति
अत्थो ।

नासिस्सं ति आदिना^४ चित्तपणिधिं दस्सेति । तत्थ नासिस्सन्ति
यं किञ्चि भोजनं न भुञ्जिस्सं न भुञ्जिस्सामि तण्हासल्ले मम हृदयगते
अनूहते अनुद्धते ति एवं सब्बपदेसु योजेतब्बं । न पिविस्सामी ति यं
20 किञ्चि पातब्बं न पिविस्सामि । विहारतो न निक्खमे ति इमस्मा
इदानि मया निसिन्नगम्भतो न निक्खमेय्यं । न पि पस्सं^५ निपातेस्सं
ति मम सरीरस्स द्वीसु पस्सेसु एकं पि पस्सं कायकिलमथविनोदनत्थं
न निपातेस्सं, एकपस्सेन पि न निपज्जिस्सामी ति अत्थो ।

१. 'न' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

२. पञ्चाहं—सी० ।

३. पञ्चमे अहे—सी० ।

४. 'त' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

५. 'न' सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

तस्स मेवं विहरतो ति तस्स मे एवं चित्तं पणिधाय दळ्हवीरिया-
धिष्ठानं कत्वा विपस्सनानुयोगवसेन विहरतो । पस्स वीरियपरक्कमं
ति विधिना ईरयितव्वतो “वीरियं,” परं ठानं अक्कमनतो
“परक्कमी” ति च लद्धनामं उस्सोळ्हीभूतं वायामं पस्स जानाहि ।
यस्स पनानुभावेन मया तस्सो विज्जा अनुप्पत्ता, कतं बुद्धस्स सासनं 5
ति वुत्तत्थमेव ।

पच्चयत्थेरगाथावण्णना निव्विता ।

३. बाकुलत्थेरगाथावण्णना

यो पुब्बे करणीयानी ति आयस्मतो बाकुलत्थेरस्स^१ गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं पि किर अतीते इतो कप्पसतसहस्साधिकस्स
असङ्ख्येय्यस्स मत्थके अनोमदस्सिस्स भगवतो उप्पत्तितो पुरेतरमेव
ब्राह्मणकुले निव्वत्तित्वा वयप्पत्तो तयो वेदे उग्गहेत्वा^२ तत्थ सारं 10
अपस्सन्तो “सम्परायिकत्थं गवेसिस्सामी” ति इसिपव्वज्जं पव्वजित्वा
पव्वतपादे विहरन्तो पञ्चाभिञ्जा अट्ठसमापत्तिलाभी हुत्वा विहरन्तो
बुद्धुप्पादं सुत्वा सत्थु सन्तिकं गन्त्वा धम्मं सुत्वा सरणेषु पतिट्ठितो B. 440
सत्थु उदराबाधे उप्पन्ने अरञ्जतो भेसज्जानि आहरित्वा तं
वूपसमेत्वा तत्थ^३ पुञ्जं आरोग्यत्थाय परिणामेत्वा ततो चुतो ब्रह्मलोके 15
निव्वत्तित्वा एकं असङ्ख्येय्यं देवमनुस्सेसु संसरन्तो पदुमुत्तरबुद्धकाले
हंसवतीनगरे कुलगेहे निव्वत्तो सत्थारं एकं भिक्खुं अप्पाबाधानं अग्ग-
ट्ठाने ठपेत्तं दिस्वा सयं तं ठानन्तरं आकङ्खन्तो पणिधानं कत्वा यावजीवं
कुसलं उपचिन्तित्वा सुगतीसुयेव संसरन्तो विपस्सिस्स भगवतो
निव्वत्तितो पुरेतरमेव बन्धुमतीनगरे ब्राह्मणकुले निव्वत्तो पुरिमनयेनेव 20
इसिपव्वज्जं पव्वजित्वा भानाभिञ्जालाभी हुत्वा पव्वतपादे वसन्तो

१. बाकुलत्थेरस्स—सी० ।

२. उग्गहिहत्वा—सी० ।

३. तं—सी० ।

बुद्धुप्पादं सुत्वा सत्थु सन्तिकं गन्त्वा धम्मं सुत्वा सरणेसु पतिट्ठितो
 भिक्खूनं तिणपुप्फकरोगे उप्पत्ते तं वूपसमेत्वा तत्थ यावतायुकं ठत्वा
 ततो चुतो ब्रह्मलोके निब्बत्तित्वा एकनवुतिकप्पे देवमनुस्सेसु संसरन्तो
 कस्सपस्स भगवतो काले बाराणसियं कुलगेहे निब्बत्तित्वा घरावासं
 5 वसन्तो एकं जिणं विनस्समानं महाविहारं दिस्वा तत्थ उपोसथा-
 गारादिकं सब्बं आवसथं कारेत्वा तत्थ भिक्खुसंघस्स सब्बं भेसज्जं
 पटियादेत्वा^१ यावजीवं कुसलं कत्वा एकं बुद्धन्तरं देवमनुस्सेसु
 संसरन्तो अम्हाकं भगवतो उप्पत्तितो पुरेतरमेव कोसम्बियं सेट्ठिगेहे
 निब्बत्ति । सो अरोगभावाय महायमुनाय न्हापियमानो धातिया
 10 हत्थतो मच्छेन गिलितो मच्छे केवट्टहत्थगते बाराणसिसेट्ठिभरियाय
 विक्किणित्वा गहिते फालियमाने पि पुञ्जबलेन अरोगोयेव हुत्वा^२ ताय
 पुत्तोति गहेत्वा पोसियमानो तं पवत्ति सुत्वा जनकेहि मातापितृहि
 “अयं अम्हाकं पुत्तो, देथ नो पुत्तं” ति अनुयोगे कते रज्ज्वा “उभयेसं
 पि साधारणो होतू” ति द्वित्रं कुलानं दायादभावेन विनिच्छयं कत्वा
 15 ठपितत्ता बाकुलो^३ ति लद्धनामो वयप्पत्तो हुत्वा महत्ति सम्पत्ति
 अनुभवन्तो असीतिको हुत्वा सत्थु सन्तिके धम्मं सुत्वा पटिलद्धसद्धो
 पब्बजित्वा सत्ताहमेव पुथुज्जनो अहोसि, अट्टमे अरुणे सह
 पटिसम्भिदाहि अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

B. 441

20

“हिमवन्तस्साविदूरे, सोभितो नाम पब्बतो ।
 अस्समो सुकतो मय्हं, सकसिस्सेहि मापितो ॥
 मण्डपा^४ च बहू तत्थ, पुप्फिता सिन्धुवारका ।
 कपित्था च बहू तत्थ, पुप्फिता जीवजीवका ॥
 निग्गुण्डियो बहू तत्थ, बदरामलकानि च ।
 फारुसका अलाबू च, पुण्डरीका च पुप्फिता ॥
 25 आका बेलुवा तत्थ, कदली मातुलुङ्गका ।
 महानामा बहू तत्थ, अज्जुना च पियङ्गुका ॥

१. पटियादापेत्वा—सी० ।

३. बकुलो—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

४. पादपा—सी० ।

कोसम्बा सळला निम्बा^१, निग्रोधा च कपित्थना ।
 एदिसो अस्समो मय्हं, ससिस्सोहं तहिं वसिं ॥
 अनोमदस्सी भगवा, सयम्भू लोकनायको ।
 गवेसं पटिसल्लानं, मम'स्सममुपागमि ॥
 उपेतम्हि महावीरे, अनोमदस्सिमहायसे^२ ।
 खणेन लोकनाथस्स, वातावाधो समुट्ठहि ॥
 विचरन्तो अरञ्जम्हि^३, अदसं लोकनायकं ।
 उपगन्त्वान् सम्बुद्धं, चक्खुमन्तं महायसं ॥
 इरियञ्चा पि दिस्वान, उपलक्खेसहं^४ तदा ।
 असंसयं हि बुद्धस्स, व्याधि नो^५ उदपज्जथ ॥
 खिप्पं अस्सममागञ्छि^६, मम सिस्सान सन्तिके ।
 भेसज्जं कत्तुकामोहं, सिस्से आमन्तयिं तदा ॥
 पटिस्सुणित्वान^७ मे वाक्यं, सिस्सा सब्बे सगारवा ।
 एकज्भं सन्निपत्तिं सु, सत्थुगारवता मम ॥
 खिप्पं पब्बतमाह्यहु, सब्बोसधमहासहं ।
 पानीययोगं कत्वान, बुद्धसेट्ठस्सदासहं ॥
 परिभुत्ते महावीरे, सब्बञ्जुलोकनायके^८ ।
 खिप्पं वातो वूपसमि, सुगतस्स महेसिनो ॥
 पस्सद्धं दरथं दिस्वा, अनोमदस्सी महायसो ।
 सकासने निसीदित्वा, इमा गाथा अभासथ ॥
 यो मे पदासि^९ भेसज्जं, व्याधिं च समयी मम ।
 तमहं कित्तयिस्सामि, सुणाथ मम भासतो ॥

5

10

15

B. 442

20

१. नीपा—सी० ।

३. अरञ्जस्मि—सी० ।

५. सो—सी० ।

७. पटिमुत्त्वान—सी० ।

९. अदासि—सी० ।

२. ० महायसं—सी० ।

४. उपलक्खेसहं—सी० ।

६. अस्समागञ्छि—सी० ।

८. सब्बलोकनायके—सी० ।

- कप्पसतसहस्सानि, देवलोके रमिस्सति ।
 वादिते तुरिये तत्थ, मोदिस्सति सदा अयं^१ ॥
 मनुस्सलोकमागन्त्वा, सुक्कमूलेन चोदितो ।
 सहस्सक्खत्तुं राजा च, चक्कवत्ती भविस्सति ॥
 5 पञ्चपञ्जासकप्पम्हि, अनोमो^२ नाम खत्तियो ।
 चातुरन्तो विजितावी, जम्बुमण्डस्स इस्सरो ॥
 सत्तरतनसम्पन्नो, चक्कवत्ती महब्बलो ।
 तावत्तिसे पि खोभेत्वा, इस्सरं कारयिस्सति ॥
 10 देवभूतो मनुस्सो वा, अप्पाबाधो भविस्सति ।
 परिग्गहं विवज्जेत्वा, व्याधिं लोके तरिस्सति ॥
 अपरिमेय्ये इतो कप्पे, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन, सत्था लोके भविस्सति ॥
 तस्स धम्मेषु दायादो, ओरसो धम्मनिम्मितो ।
 सब्बासवे परिञ्जाय, निब्बायिस्सति^३ नासवो ॥
 15 किलेसे भापयित्वान, तण्हासोतं^४ तरिस्सति ।
 बाकुलो^५ नाम नामेन, हेस्सति सत्थु सावको ॥
 इदं सब्बं अभिञ्जाय, गोतमो सक्कपुङ्गवो ।
 भिक्खुसंघे निसीदित्वा, एतदग्गे ठपेस्सति ॥
 अनोमदस्सी भगवा, सयम्भू लोकनायको ।
 20 विवेकानुविलोकेन्तो, मम^६स्सममुपागमि ॥
 उपागतं महावीरं, सब्बञ्जुं लोकनायकं ।
 सब्बोसधेन तप्पेसिं, पसन्नो सेहि पाणिभि ॥
 तस्स मे सुकतं कम्मं, सुखेत्ते बीजसम्पदा ।
 खेपेतुं नेव सक्कोमि, तदा हि सुकतं मम ॥
 25 लाभा मम सुलद्धं मे, योहं अदक्खि नायकं ।
 तेन कम्मावसेसेन, पत्तोम्हि अचलं पदं ॥

B. 413

१. पयं—सी० ।

२. कङ्कासोतं—सी० ।

३. अरनेमि—सी० ।

४. वक्कुलो—सी० ।

सब्ब'मेतं अभिञ्जाय, गोतमो सक्कपुङ्गवो ।
 भिक्खुसंघे निसीदित्वा, एतदग्गे ठपेसि मं ॥
 अपरिमेय्ये इतो कप्पे, यं कम्ममकरिं तदा ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, भेसज्जस्स इदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं (अ० प० १, ४१२-४१५) ति ॥

5

अरहत्तं पन पत्वा एकदिवसं सत्थारा अत्तनो सावके पटिपाटिया
 ठानन्तरे ठपेन्तेन अप्पावाधानं अग्गट्टाने ठपितो सो परिनिब्बानसमये
 संघमज्जे भिक्खूनं ओवादमुखेन अज्जं व्याकरोन्तो—

२२५. “यो पुब्बे करणीयानि, पच्छा सो कातुमिच्छति ।
 सुखा सो धंसते ठाना, पच्छा च मनुतप्पति ॥

10

२२६. यं हि कयिरा तं हि वदे, यं न कयिरा न तं वदे ।
 अकरोन्तं भासमानं, परिजानन्ति पण्डिता ॥

२२७. सुसुखं वत निब्बानं, सम्मासम्बुद्धेसितं ।
 असोकं विरजं खेमं, यत्थ दुक्खं निरुज्झती” ति—

15

गाथात्तयमभासि ।

तत्थ यो पुब्बे करणीयानि, पच्छा सो कातुमिच्छती ति यो
 पुग्गलो पुब्बे पुरेतरे जरारोगादीहि अनभिभूतकालेयेवकातब्बानि
 अत्तनो हितसुखावहानि कम्मनि पमादवसेन अक्त्वा पच्छा सो
 कातब्बकालं अतिक्कमित्वा कातुं इच्छति । सो ति च निपातमत्तं ।
 तदा पन जरारोगादीहि अभिभूतत्ता कातुं न सक्को ति, असक्कोन्तो
 च सुखा सो धंसते ठाना, पच्छा च मनुतप्पती ति सो पुग्गलो सुखा
 ठाना सग्गतो निब्बानतो च तदुपायस्स अनुप्पादितत्ता परिहायन्तो
 “अकतं मे कल्याणं” (म० नि० ३, २३५) ति आदिना पच्छा च
 अनुतप्पति विप्पटिसारं आपज्जति । म-कारो पदसन्धिकरो । अहं
 पन करणीयं क्त्वा एवं तुम्हे एवं वदामी ति दस्सेन्तो “यं हि
 कयिरा” ति दुतियं गाथमाह ।

20

B. 444

25

- तत्थ परिजानन्ती ति “एत्तको अयं” ति परिच्छिज्ज जानन्ति न बहुं मञ्जन्ती ति अत्थो । सम्मापटिपत्तिवसेन हि यथावादी तथाकारी एव सोभति, न ततो अञ्जथा । करणीयपरियायेन साधारणतो वुत्तमत्थं इदानीं सरूपतो दस्सेतुं “सुसुखं वता” ति आदिना ततियं
- 5 गाथमाह । तस्सत्थो—सम्मा सामं सब्बधम्मानं बुद्धत्ता सम्मासम्बुद्धेन भगवता देसितं सब्बसो सोकहेतूनं अभावतो असोकं विगततरागादिरजत्ता विरजं चतूहि योगेहि अनुपद्दुत्ता खेमं निब्बानं सुट्ठ सुखं वत, कस्मा ? यत्थ यस्मिं निब्बाने सकलं वट्ठदुक्खं निरुज्झति अच्चन्तमेव वृषसमती ति ।

बाकुलत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

४. धनियत्थेरगाथावण्णना

- 10 सुखं चे जीवितुं इच्छेति आयस्मतो धनियत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्जानि उपचिनन्तो सिखिस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं सत्थारं दिस्वा पसन्नमानसो नळमालाय पूजं अकासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं
- 15 बुद्धुप्पादे राजगहे कुम्भकारकुले निब्बत्तित्वा धनियो ति लद्धनामो वयप्पत्तो कुम्भकारकम्मेन जीवति ।

- तेन च समयेन सत्था धनियस्स कुम्भकारस्स सालायं निसीदित्वा पुक्कुसात्तिस्स कुलपुत्तस्स छधातुविभङ्गमुत्तं देसेसि । सो तं सुत्वा कतकिच्चो अहोसि । धनियो तस्स परिनिब्बुतभावं सुत्वा
- 20 “निय्यानिकं वत बुद्धसासनं, यत्थ एकरत्तिपरिचयेना पि वट्ठदुक्खतो मुञ्चितुं सक्का” ति पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा कुटिमण्डनानुयुत्तो विहरन्तो कुटिकरणं पटिच्च भगवता गरहितो संधिके सेनासने वसन्तो विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“सुवण्णवण्णं सम्बुद्धं, आहुतीनं पटिग्गहं ।
 विपिनग्गेन^१ गच्छन्तं, अद्दसं लोकनायकं ॥
 नळमालं गहेत्वान, निक्खमन्तो^२ च तावदे^३ ।
 तत्थद्दसांसिं सम्बुद्धं, ओघतिण्णमनासवं ॥
 पसन्नचित्तो सुमनो, नळमालमपूजयिं ।
 दक्खिण्येयं महावीरं, सब्बलोकानुकम्पकं ॥
 एकत्तिसे इतो कप्पे, यं मालमभिरोपयिं^३ ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, बुद्धपूजायिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ४५) ति ॥

5

10

अरहत्तं पन पत्वा ये भिक्खू धुतङ्गसमाधानेन अत्तानं उक्कंसेत्वा
 संघभत्तादिं सादियन्ते अञ्जे भिक्खू अवजानन्ति, तेसं ओवाददान-
 मुखेन अञ्जं व्याकरोन्तो—

२२८. “सुखं चे जीवितुं इच्छे, सामञ्जस्मिं अपेक्खवा ।
 संघिकं नातिमञ्जेय्य, चीवरं पानभोजनं ॥
 २२९. सुखं चे जीवितुं इच्छे, सामञ्जस्मिं अपेक्खवा ।
 अहिं मूसिकसोब्भं व, सेवेथ सयनासनं ॥
 २३०. सुखं चे जीवितुं इच्छे, सामञ्जस्मिं अपेक्खवा ।
 इतरीतरेन तुस्सेय्य, एकधम्मं च भावये” ति—

15

20

तिस्सो गाथा अभासि ।

तत्थ सुखं चे जीवितुं इच्छे, सामञ्जस्मिं अपेक्खवा ति
 सामञ्जस्मिं समणभावे अपेक्खवा सिक्खाय तिब्बगारवो हुत्वा सुखं
 जीवितुं इच्छेय्य चे, अनेसनं पहाय सामञ्जसुखेन सचे जीवितुकामो
 ति अत्थो । संघिकं नातिमञ्जेय्य, चीवरं पानभोजनं ति संघतो
 आभतं चीवरं आहारं न अवमञ्जेय्य, संघस्स उप्पज्जनकलाभो

B. 446

25

१. पवनग्गेन—सी० ।

२-२. निक्खमिं तावदे अहं—सी० ।

३. पुप्फमभिरोपयिं—सी० ।

नाम परिसुद्धुप्पादो होती ति तं परिभुञ्जन्तस्स आजीवपारिसुद्धि-
सम्भवेन^१ सामञ्जससुखं हत्थगतमेवा ति अधिप्पायो । अहि मूसिकसोब्भं
वा ति अहि विय मूसिकाय खतबिलं सेवेथ सेवेय्य सेनासनं । यथा
नाम सप्पो सयमत्तनो आसयं अकत्वा मूसिकाय अञ्जेन वा कते
5 आसये वसित्वा येन कामं पक्कमति, एवमेवं भिक्खु सयं सेनासन-
करणा संकिलेसं अनापज्जित्वा यत्थ कत्थचि वसित्वा पक्कमेय्या
ति अत्थो ।

इदाति वुत्ते अवुत्ते च पच्चये यथालाभसन्तोसेनेव सामञ्जससुखं
होति, न अञ्जथा ति दस्सेन्तो आह “इतरीतरेन तुस्सेय्या” ति,
10 येन केनचि हीनेन वा पणीतेन वा यथालब्धेन पच्चयेन सन्तोसं
आपज्जेय्या ति अत्थो । एकधम्मं ति अप्पमादभावं^२, तं हि
अनुयुञ्जन्तस्स अनवज्जं सब्बं लोकियसुखं लोकुत्तरसुखं च हत्थगतमेव
होति । तेनाह भगवा “अप्पमत्तो हि भायन्तो, पप्पोति विपुलं सुखं”
(म० नि० २, ३५१) ति ।

धनियत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

५. मातङ्गपुत्तत्थेरगाथावण्णना

15 अतिसीतं ति आयस्मतो मातङ्गपुत्तत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं किर पटुमुत्तरस्स भगवतो काले हिमवन्तसमीपे
महतो जातस्सरस्स हेट्ठा महति नागभवने महानुभावो नागराजा
हुत्वा निब्बत्तो एकदिवसं नागभवनतो निक्खमित्वा विचरन्तो
सत्थारं आकासेन गच्छन्तं दिस्वा पसन्नमानसो अत्तनो सीसमणिना^३
20 पूजं अकासि । सो तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मि
१. 447 बुद्धुप्पादे कोसलरट्ठे मातङ्गस्स नाम कुटुम्बिकस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्तो

१. ०सभावेन—सी० ।

२. अप्पमादधम्मं—सी० ।

३. कण्ठमणिना—सी० ।

मातङ्गपुत्तोत्वेव पञ्चायित्थ । सो विञ्जुतं पत्तो अलसजातिको
हुत्वा किञ्चि कम्मं अकरोन्तो आतकेहि अञ्जेहि च गरहितो
“सुखजीविनो इमे समणा सक्कपुत्तिया” ति सुखजीवितं आकङ्खन्तो
भिवखूहि कतपरिचयो हुत्वा सत्थारं उपसङ्कमित्वा धम्मं सुत्वा
पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा अञ्जे भिवखू इद्धिमन्ते दिस्वा इद्धिबलं 5
पत्थेत्वा सत्थु सन्तिके कम्मट्ठानं गहेत्वा भावनं अनुयुञ्जन्तो
ब्रह्मभिव्वो अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

“पदुमुत्तरो नाम जिनो, सब्बधम्मान पारगू ।
विवेककामो सम्बुद्धो, गच्छते अनिलञ्जसे ॥
अविदूरे हिमवन्तस्स, महाजातस्सरो अहु । 10
तत्थ मे भवनं आसि, पुञ्जकम्मेन संयुतं ॥
भवना अभिनिक्खम्म, अद्दसं लोकनायकं ।
इन्दीवरं^१ व^१ जलितं, आदित्तं व हुतासनं ॥
विचिनं नद्दसं पुप्फं, पूजयिस्सन्ति नायकं ।
सकं चित्तं पसादेत्वा, अवन्दि सत्थुनो अहं ॥ 15
मम सीसे^२ मणिं गय्ह^३, पूजयिं लोकनायकं ।
इमाय मणिपूजाय, विपाको होतु भद्दको ॥
पदुमुत्तरो लोकविदू, आहुतीनं पटिग्गहो ।
अन्तलिक्खे ठितो सत्था^४, इमं^४ गाथं अभासथ ॥
सो ते इज्झतु सङ्कप्पो, लभस्सु विपुलं सुखं । 20
इमाय मणिपूजाय, अनुभोहि महायसं ॥
इदं वत्वान भगवा, जलजुत्तमनामको ।
अगमासि बुद्धसेट्ठो, यत्थ चित्तं पणीहितं ॥
सट्ठिकप्पानि देविन्दो, देवरज्जमकारयिं ।
अनेकसत्तक्खत्तुं च, चक्कवत्ती अहोसहं ॥ 25

१-१. इन्दवजिर—सी० ।

२. सीसं—सी० ।

३. पगय्ह—सी० ।

४-४. इमा गाथा—सी० ।

B. 448

पुब्बकम्मं सरन्तस्स, देवभूतस्स मे सतो ।
 मणि निब्बत्तते मय्हं, आलोककरणो ममं ॥
 5 छळसीतिसहस्सानि, नारियो मे परिग्गहा ।
 विचित्तवत्थाभरणा, आमुक्कमणिकुण्डला^१ ॥
 अळारपम्हा हसुला, सुसञ्जा^२ तनुमज्झिमा ।
 परिवारेन्ति मं निच्चं, मणिपूजायिदं फलं ॥
 सोण्णमया मणिमया, लोहितङ्कमया तथा ।
 भण्डा मे सुकता होन्ति, यदिच्छसि^३ पिळ्ळधना ॥
 10 कूटागारा गहा^४ रम्मा, सयनं च महारहं ।
 मम सङ्कप्पमञ्जाय, निब्बत्तन्ति यदिच्छकं ॥
 लाभा तेसं सुलद्धं च, ये लभन्ति उपस्सुतिं ।
 पुञ्जक्खेत्तं मनुस्सानं, ओसधं सब्बपाणिनं ॥
 मय्हं पि सुकतं कम्मं, योहं अदक्खि नायकं ।
 विनिपाता पमुत्तोम्हि, पत्तोम्हि^५ अचलं पदं ॥
 15 यं यं योनूपपज्जामि, देवत्तं अथ मानुसं ।
 दिवसं चेव^६ रत्ति च^७, आलोको होति मे सदा ॥
 तायेव मणिपूजाय, अनुभोत्वान सम्पदा ।
 आणालोको मया दिट्ठो, पत्तोम्हि अचलं पदं ॥
 सतसहस्सितो कप्पे, यं मणि^८ अभिपूजयि^९ ।
 20 दुग्गतिं नाभिजानामि, मणिपूजायिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २, ४५-४७) ति ॥

छळभिञ्जो पन हुत्वा पुग्गलाधिट्ठानवसेन कोसज्जं गरहन्तो
 अत्तनो च वीरियारम्भं कित्तेन्तो—

१. आमुत्तमणिकुण्डला—सी० ।

२. सुत्थना—सी० ।

३. यदिच्छाय—सी० ।

४. गुहा—सी० ।

५. पत्तो च—सी० ।

६-६. समन्ता सत्त रतना—सी० ।

७-७. बुद्धमभिपूजयि—सी० ।

२३१. “अतिसीतं अतिउण्हं, अतिसायमिदं अहु ।

इति विस्सट्ठकम्मन्ते, खणा अच्चेन्ति माणवे ॥

२३२. यो च सीतं च उण्हं च, तिणा भिय्यो न मञ्जति ।

करं पुरिसकिच्चानि, सो सुखा न विहायति ॥

३३२. दब्बं कुसं पोटकिलं, उसीरं मुञ्जपब्बजं ।

5 B. 449

उरसा पनुदिस्सामि, विवेकमनुब्रूहयं” ति—

गाथात्तयमाह ।

तत्थ अतिसीतं ति हिमपातवद्दलादिना अतिविय सीतं, इदं अहु ति आनेत्वा सम्बन्धो । अतिउण्हं ति धम्मपरितापादिना अतिविय उण्हं, उभयेन पि उत्तुवसेन कोसज्जवत्थुमाह । अतिसायं ति दिवसस्स 10 परिणतिया अतिसायं, सायग्गहणेनेव चेत्य पातो पि सङ्गहति, तदुभयेन कालवसेन कोसज्जवत्थुमाह । इती ति इमिना पकारेन । एतेन “इध, भिक्खवे, भिक्खुना^१ कम्मं कत्तब्बं होती” (अं० नि० ३, ४१५) ति आदिना वुत्तं कोसज्जवत्थुं सङ्गहति । विस्सट्ठकम्मन्ते ति परिच्चत्तयोगकम्मन्ते । खणा ति बुद्धुप्पादादयो 15 ब्रह्मचरियवासस्स ओकासा । अच्चेन्ती ति अतिकमन्ति । माणवे ति सत्ते । तिणा भिय्यो न मञ्जती ति तिणतो उपरि न मञ्जति, तिणं विय मञ्जति, सीतुण्हानि अभिभवित्वा अत्तना कत्तब्बं करोति । करं ति करोन्तो । पुरिसकिच्चानी ति वीरपुरिसेन कत्तब्बानि अत्तहितपरहितानि । सुखा ति सुखतो, निब्बानसुखतो 20 ति अधिप्पायो । ततियगाथाय अत्थो हेट्ठा वुत्तोयेव ।

मातङ्गपुत्तत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

६. खुज्जसोभितत्थेरगाथावण्णना

ये चित्तकथी बहुस्सुता ति आयस्मतो खुज्जसोभितत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं किर पदुमुत्तरस्स भगवतो काले कुलगेहे

B. 450

निब्बत्तित्वा विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं भगवन्तं महता भिक्खुसंघेन
 सद्धिं गच्छन्तं दिस्वा पसन्नमानसो दसहि गाथाहि अभित्थवि । सो
 तेन पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे पाटलि-
 पुत्तनगरे ब्राह्मणकुले निब्बत्ति, “सोभितो” तिस्स नामं अहोसि ।
 5 थोकं खुज्जधातुकताय पन खुज्जसोभितोत्वेव पञ्चायित्थ । सो
 वयप्पत्तो सत्थरि परिनिब्बुते आनन्दत्थेरस्स सन्तिके पब्बजित्वा
 छळभिञ्जो अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

“ककुधं विलसन्तं व, देवदेवं नरासभं ।
 रथियं पटिपज्जन्तं, को दिस्वा न पसीदति ॥
 10 तमन्धकारं^१ नासेत्वा, सन्तारेत्वा बहूं जनं ।
 आणालोकेन जोतन्तं, को दिस्वा न पसीदति ॥
 वसीसतसहस्सेहि, नीयन्तं लोकनायकं ।
 उद्धरन्तं बहू सत्ते, को दिस्वा न पसीदति ॥
 आहनन्तं^२ धम्मभेरिं, मद्दन्तं तित्थिये गणे ।
 15 सीहनादं विनदन्तं, को दिस्वा न पसीदति ॥
 यावता ब्रह्मलोकतो, आगन्त्वान सब्रह्मका ।
 पुच्छन्ति निपुणे पञ्हे, को दिस्वा न पसीदति ॥
 यस्सज्जलिं^३ करित्वान, आयाचन्ति सदेवका^४ ।
 तेन पुञ्जं अनुभोन्ति^५, को दिस्वा न पसीदति ॥
 20 सब्बे जना, समागन्त्वा, सम्पवारेन्ति चक्खुमं ।
 न विकम्पति अज्झट्ठो, को दिस्वा न पसीदति ॥
 नगरं पविसतो यस्स, रवन्ति भेरियो बहू ।
 विनदन्ति गजा मत्ता^६, को दिस्वा न पसीदति ॥

१. तमन्धकारे—सी० ।

२. पहरित्वा—सी० ।

३. यस्सपादे नमस्सित्वा सब्बलोको
 सदेवको—सी० ।

४-४. अनुभोति—सी० ।

५. विञ्जु—सी० ।

६. ‘वा’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

वीथिया^१ गच्छतो यस्स, सब्बाभा जोतते सदा ।
 अब्भुत्ता समा होन्ति, को दिस्वा न पसीदति ॥
 ब्याहरन्तस्स बुद्धस्स, चक्कवाळं^२ पि^३ सुय्यति ।
 सब्बे सत्ते विञ्जापेति,, को दिस्वा न पसीदति ॥
 सत्तसहस्सितो कप्पे, यं बुद्धमभिकित्तयिं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, कित्तनाय इदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ४१-४२) ति ॥

5

ब्रह्मभिञ्जो पन हुत्वा पठममहासङ्गीतिकाले राजगहे
 सत्तपण्णिगुहाय सन्निपतितेन संघेन “आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेही”
 ति आणत्तो पठवियं^३ निमुज्जित्वा थेरस्स पुरतो उट्ठित्वा संघस्स
 सासनं आरोचेत्वा सयं पुरेतरं आकासेन गन्त्वा सत्तपण्णिगुहाद्वारं
 सम्पापुणि ।

B. 451

10

तेन च समयेन मारस्स मारकायिकानं च पटिसेधनत्थं देवसंघेन
 पेसिता अञ्जतरा देवता सत्तपण्णिगुहाद्वारे ठिता होति, तस्सा
 खुज्जसोभितो थेरो अत्तनो आगमनं कथेन्तो—

15

२३४. “ये चित्तकथी बहुस्सुता, समणा पाटलिपुत्तवासिनो ।

तेस’ञ्जतरोय’मायुवा, द्वारे तिट्ठति खुज्जसोभितो” ति—

पठमं गाथमाह ।

तत्थ चित्तकथी ति विचित्तधम्मकथिका^४, सङ्घिपनं, वित्थारणं^५
 गम्भीरकरणं उत्तानीकरणं कल्लवाविनोदनं धम्मपतिट्ठापनं ति एवमा-
 दीहि नानानयेहि परेसं अञ्जासयानुरूपं धम्मस्स कथनसीला ति
 अत्थो । बहुस्सुता ति परियत्तिपटिवेधबाहुसच्चपारिपूरिया बहुस्सुता ।
 सब्बसो समितपापताय समणा । पाटलिपुत्तवासिनो, तेस’ञ्जतरोति

20

१. वीथियं—सी० ।

२=२. चक्कवालम्हि—सी० ।

३. पथवियं—म० ।

४. धम्मकथा—सी० ।

५. वित्थारकरणं—सी० ।

पाटलिपुत्तनगरवासिताय पाटलिपुत्तवासिनो, तेसं अञ्जतरो,
अयं आयुवा दीघायु आयस्मा । द्वारे तिट्ठती ति सत्तपण्णिगुहाय
द्वारे तिट्ठति, संघस्स अनुमतिया पविसितुं ति अत्थो । तं सुत्वा सा
देवता थेरस्स आगमनं संघस्स निवेदेन्ती—

- 5 २३५. “ये चित्तकथी...पे०...द्वारे तिट्ठति मालुतेरितो” ति—
दुतियं गाथमाह ।

तत्थ मालुतेरितो ति इद्धिचित्तजनितेन वायुना एरितो,
इद्धिबलेन आगतो ति अत्थो ।

B. 452

- 10 एवं ताय देवताय निवेदितेन संघेन कतोकासो थेरो संघस्स
सन्तिकं गच्छन्तो—

२३६. “सुयुद्धेन सुयिद्धेन, सङ्गामविजयेन च ।
ब्रह्मचरियानुचिण्णेन, एवायं सुखमेधती” ति—

इमाय ततियगाथाय अञ्जं व्याकासि ।

- 15 तत्थ सुयुद्धेना ति पुब्बभागे तदङ्गविक्रमभनप्पहानवसेन
किलेसेहि सुट्ठु युज्झनेन । सुयिद्धेना ति अन्तरन्तरा कल्याणमित्तेहि
दिन्नसप्पायधम्मदानेन । सङ्गामविजयेन चा ति समुच्छेदप्पहानवसेन
सब्बसो किलेसाभिसङ्खारनिम्मथनेन लद्धसङ्गामविजयेन च ।
ब्रह्मचरियानुचिण्णेनाति अनुचिण्णेन अगगमग्गब्रह्मचरियेन । एवायं
सुखमेधती एवं वुत्तप्पकारेन अयं खुज्जसोभितो निब्बानसुखं
20 फलसमापत्तिसुखं च एधति, अनुभवती ति अत्थो ।

खुज्जसोभितत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

७. वारणत्थेरगाथावण्णना

योध कोचि मनुस्सेसू ति आयस्मतो वारणत्थेरस्स गाथा । का
उप्पत्ति ? अयं पि^१ पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे

१. ‘किर’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

पुञ्ञानि करोन्तो इतो द्धानवुते कप्पे तिस्सस्स भगवतो उप्पत्तितो
 पुरेतरमेव^१ ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा ब्राह्मणानं विज्जासिप्पेभु पारगू
 हुत्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा चतुपण्णाससहस्सानं अन्तेवासिकानं
 मन्ते वाचेन्तो वसति । तेन च समयेन तिस्सस्स भगवतो बोधिसत्त-
 भूतस्स तुसिता काया चवित्वा चरिमभवे मातुकुच्छि ओक्कमनेन 5
 महापथविकम्पो अहोसि । तं दिस्वा महाजनो भीतो संविग्गो नं
 इसि उपसङ्कमित्वा पठविकम्पन कारणं^२ पुच्छि । सो “महाबोधिसत्तो
 मातुकुच्छि ओक्कमि, तेनायं पठविकम्पो^३, तस्मा मा भायथा” ति
 बुद्धुप्पादस्स पुब्बनिमित्तभावं कथेत्वा समस्सासेसि, बुद्धारम्मणं
 च पीत्ति पटिवेदेसि । सो तेन पुञ्ञकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो 10 B. 453
 इमस्मिं बुद्धुप्पादे कोसलरट्ठे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वारणो ति
 लद्धनामो वयप्पत्तो अञ्जतरस्स आरञ्जकस्स थेरस्स सन्तिके धम्मं
 सुत्वा लद्धप्पसादो पब्बजित्वा समणधम्मं करोति । सो एकदिवसं
 बुद्धुपट्टानं गच्छन्तो अन्तरामग्गे अहिनकुले अञ्जमञ्जं कलहं
 कत्वा कालङ्कते दिस्वा “इमे सत्ता अञ्जमञ्जविरोधेन जीवितक्खयं 15
 पत्ता” ति संविग्गमानसो हुत्वा भगवतो सन्तिकं गतो, तस्स भगवा
 चित्ताचारं अत्वा तदनुरूपमेव ओवादं देन्तो—

२३७. “योध कोचि मनुस्सेसु, परपाणानि हिंसति ।

अस्मा लोका परम्हा च, उभया धंसते नरो ॥

२३८. यो च मेत्तेन चित्तेन, सब्बपाणानुकम्पति ।

20

बहुं हि सो^४ पसवति, पुञ्ञं^५ तादिसको नरो ॥

२३९. सुभासितस्स सिक्खेथ, समणूपासनस्स च ।

एकासनस्स च रहो, चित्तवूपसमस्सा चा’ ति—

तिस्सो गाथा अभासि ।

१. ‘सुमेध’ सी० पोत्थके अधिको पाठो । २. पथवि०—म० ।

३. पथविकम्पो—म० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

५. ‘तेन’ सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

तत्थ योध कोचि मनुस्सेसु ति इध मनुस्सेसु यो कोचि खत्तियो
 वा ब्राह्मणो वा वेस्सो वा सुदो वा गहट्ठो वा पब्बजितो वा ।
 मनुस्सग्गहणं चेत्थ उक्कट्टसत्तनिदस्सनं ति दट्ठब्बं । परपाणानि
 हिंसती ति परसत्ते मारेति विबाधति च । अस्मा लोक ति इध
 5 लोकतो । परम्हा ति परलोकतो । उभया धंसते ति उभयतो धंसति,
 उभयलोकपरियापन्नहितसुखतो परिहायती ति अत्थो । नरो ति सत्तो ।

एवं परपीळालक्खणं पापधम्मं दस्सेत्वा इदानि परपीळानि-
 वत्तिलक्खणं कुसलं धम्मं दस्सेन्तो “यो च मेत्तेना” ति आदिना
 दुतियं गाथमाह । तत्थ मेत्तेन चित्तेना ति मेत्तासम्पयुत्तेन चित्तेन
 10 अप्पनापत्तेन इतरीतरेन वा । सब्बपाणानुक्कम्पती ति सब्बे पाणे
 अत्तनो ओरसपुत्ते विय मेत्तायति । बहुं हि सो पसवति, पुञ्ञं
 तादिसको नरो ति सो तथारूपो मेत्ताविहारी पुग्गलो बहुं महन्तं
 अनप्पकं कुसलं पसवति पटिलभति अधिगच्छति ।

B. 454

इदानि तं ससम्भारे समथविपस्सनाधम्मे नियोजेन्तो
 15 “सुभासितस्सा” ति आदिना ततियं गाथमाह । तत्थ सुभासितस्स
 सिक्खेथा ति अप्पिच्छकथादिभेदं सुभासितं परियत्तिधम्मं सवन-
 धारणपरिपुच्छाविवसेन सिक्खेय्य । समणूपासनस्स चा ति समित-
 पापानं समणानं कल्याणमित्तानं उपासकानं कालेनकालं उपसङ्गमित्वा
 पयिरुपासनं चेव पटिपत्तिया तेसं समीपचरियं च सिक्खेय्य ।
 20 एकासनस्स च रहो चित्तवूपसमस्स चा ति एकस्स असहायस्स
 कायविवेकं अनुब्रूहन्तस्स रहो कम्मट्ठानानुयोगवसेन आसनं निसज्जं
 सिक्खेय्य । एवं कम्मट्ठानं अनुयुञ्जन्तो भावनं च मत्थकं पापेन्तो
 समुच्छेदवसेन किलेसानं चित्तस्स वूपसमं च सिक्खेय्य^१ । याहि^२
 अधिसीलसिक्खादीहि किलेसा अच्चन्तमेव वूपसन्ता पहीना होन्ति,
 25 ता मग्गफलसिक्खा^३ सिक्खन्तस्स अच्चन्तमेव चित्तं वूपसन्तं नाम

१. सिक्खेय्या ति—सी० ।

२. सी० पोत्थके नत्थि ।

३. मग्गफलसिक्खाय—सी० ।

होती ति । गाथापरियोसाने विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणि ।
तेन वुत्तं अपदाने—

“अज्झोगाहेत्वा^१ हिमवं^२, मन्ते वाचेमहं तदा ।
चतुपञ्चाससहस्सानि^३, सिस्सा मय्हं उपट्ठुहं ॥
अधिता वेदगू सब्बे, छळङ्गे पारमि^४ गता^५ ।
सकविज्जाहुपत्थद्वा^६, हिमवन्ते वसन्ति ते ॥
चवित्वा तुसिता काया, देवपुत्तो महायसो ।
उप्पज्जि मातुकुच्छिस्मि, सम्पजानो पतिस्सतो ॥
सम्बुद्धे उपपज्जन्ते, दससहस्सि कम्पथ ।
अन्धा चक्खुं अलभिसु, उप्पज्जन्तम्मिहा नायके ॥
सब्बाकारं^७ पकम्पित्थ, केवला वसुधा अयं ।
निग्घोससदं सुत्वान, उब्बिज्जिसु महाजना ॥
सब्बे जना समागम्म, आगच्छुं मम सन्तिकं ।
वसुधायं पकम्पित्थ, किं विपाको भविस्सति ॥
अवचासिं तदा तेसं, मा भेथ^८ नत्थि वो भयं ।
विसट्ठा होथ सब्बे पि, उप्पादोयं सुवत्थिको ॥
अट्ठहेतूहि सम्फुस्स^९, वसुधायं पकम्पति ।
तथा निमित्ता दिस्सन्ति, ओभासो विपुलो महा ॥
असंसयं बुद्धसेट्ठो, उप्पज्जिस्सति चक्खुमा ।
सञ्जापेत्वान जनतं, पञ्चसीले^९ कथेसहं ॥
सुत्वान पञ्चसीलानि, बुद्धुप्पादं च दुल्लभं ।
उब्बेगजाता सुमना, तुट्ठहट्ठा अहंसु ते ॥
द्वेनबुते इतो कप्पे, यं निमित्तं वियाकरिं ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, व्याकरणस्सिदं फलं ॥

5

10

15 .455

20

१. अज्झोजहेत्वा—सी० ।

२. हिमवन्तं—सी० ।

३. चतुपञ्चाससहस्सा—सी० ।

४-५. पारंगता—सी० ।

५. सकविज्जा पत्तब्बा—सी० ।

६. छळिकारं—सी० ।

७. होथ—सी० ।

८. सम्फुस्सं—सी० ।

९. पञ्चसीलं—सी० ।

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २,४२-४३) ति ॥

वारणत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

८. वस्सिकत्थेरगाथावण्णना

एको पि सद्धो मेधावी ति आयस्मतो वस्सिकत्थेरस्स गाथा ।
का उत्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
5 पुञ्ञानि करोन्तो अत्थदस्सिस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा
विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं सत्थारं दिस्वा पसन्नचित्तो पिलक्खफलानि
अदासि । सो तेन पुञ्ञकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मि
बुद्धुप्पादे कोसलरट्ठे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वस्सिको ति लद्धनामो
वयप्पत्तो सत्थु यमकपाटिहारियं दिस्वा पटिलद्धसद्धो पव्वजित्वा
10 समणधम्मं करोन्तो आबाधिको अहोसि । अथ नं जातका वेज्जपरि-
दिट्ठेन भेसज्जविधिना^१ उपट्ठित्वा अरोगमकंसु । सो तम्हा आबाधा
वुट्ठितो संवेगजातो भावनं उस्सुकापेत्वा छळभिञ्ञो अहोसि । तेन
वृत्तं अपदाने—

B. 456

15

“वनन्तरे^२ बुद्धं दिस्वा, अत्थदस्सि महायसं ।
पसन्नचित्तो सुमनो, पिलक्खस्स फलं अदा ॥
अट्टारसे कप्पसते, यं फलं अददिं तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं" (अप० २,४१) ति ॥

20

छळभिञ्ञो पन हुत्वा आकासेन जातकानं सन्तिके गन्त्वा
आकासे ठितो धम्मं देसेत्वा ते सरणेसु सीलेसु च पतिट्ठापेसि । तेसु

केचि कालङ्कता सरणेसु सीलेसु च पतिट्ठितत्ता सग्गे निब्बत्तिसु ।
अथ नं सत्था बुद्धुपट्टानं उपगतं “किं ते वस्सिक आतीनं आरोग्यं”
ति पुच्छि । सो आतीनं अत्तना कतं उपकारं सत्थु कथेन्तो—

२४०. “एको पि सद्धो मेधावी, अस्सद्धानी’ध आतिनं ।
धम्मट्ठो सीलसम्पन्नो, होति अत्थाय बन्धुनं ॥

5

२४१. निग्गय्ह अनुकम्पाय, चोदिता आतयो मया ।
आतिबन्धवपेमेन, कारं कत्वान भिक्खुसु ॥

२४२. ते अब्भतीता कालङ्कता, पत्ता ते तिदिवं सुखं ।
भातरो मय्हं माता च, मोदन्ति कामकामिनो” ति—

तिस्सो गाथा अभासि ।

10

तत्थायं पठमगाथाय अत्थो—यो कम्मफलसद्धाय च रतनत्तय-
सद्धाय च वसेन सद्धो, ततो एव कम्मस्सकतआणादियोगतो मेधावी,
सत्थु ओवादधम्मे नवलोकुत्तरधम्मे च ठितत्ता धम्मट्ठो, आचार-
सीलस्स मग्गसीलस्स फलसीलस्स च वसेन सीलसम्पन्नो, सो एको
पि यथावुत्ताय सद्धाय अभावेन अस्सद्धानं इध इमस्मि लोके 15
“अम्हाकं इमे” ति आतब्बट्ठेन आतीनं, तथा पेमबन्धनेन बन्धनट्ठेन
“बन्धू” ति च लद्धनामानं बन्धवानं अत्थाय हिताय होती ति ।

एवं साधारणतो वुत्तमत्थं अत्तूपनायिकं कत्वा दस्सेतुं B. 457
“निग्गय्ह” ति आदिना इतरगाथा वुत्ता । तत्थ निग्गय्ह अनुकम्पाय,
चोदिता आतयो मया ति इदानीं पि दुग्गता कुसलं अकत्वा आयतिं 20
परिक्किलेसं पुन^२ मानुभवित्था ति निग्गहेत्वा आतयो मया
ओवदिता । आतिबन्धवपेमेन “अम्हाकं अयं बन्धवो” ति एवं पवत्तेन
पेमेन मम ओवादं अतिक्कमितुं असक्कोन्ता कारं कत्वान भिक्खूसु
पसन्नचित्ता हुत्वा चीवरादिपच्चयदानेन चैव उपट्टानेन च भिक्खूसु

- सककारसम्मानं कत्वा ते अब्भतीता कालङ्कता^१ हुत्वा^२ इमं लोकं
 अतिक्कन्ता । पुन ते ति निपातमत्तं । तिदिवं सुखं ति देवलोक-
 परियापन्नसुखं, सुखं वा इट्ठं तिदिवं अधिगता । के पन ते ति आह
 भातरो मय्हं माता च, मोदन्ति कामकामिनो ति, अत्तना
 5 यथाकामितवत्थुकामसमङ्गिनो^३ हुत्वा^३ अभिरमन्ती ति अत्थो ।

वस्सिकत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

६. यसोजत्थेरगाथावण्णना

- कालपब्बङ्गसङ्कासो ति आयस्मतो यसोजत्थेरस्स गाथा । का
 01 उत्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि
 उपचिनन्तो विपस्सिस्स भगवतो काले आरामगोपककुले निब्बत्तित्वा
 विञ्जुतं पत्तो एकदिवसं विपस्सिं भगवन्तं आकासेन गच्छन्तं दिस्वा
 10 पसन्नमानसो लब्बुजफलं अदासि ।

- सो तेन पुञ्ञकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे
 सावत्थिनगरद्वारे केवट्टगामे पञ्चकुलसतजेट्ठकस्स केवट्टस्स पुत्तो हुत्वा
 निब्बत्ति, यसोजोतिस्स नामं अकंसु । सो वयप्पत्तो अत्तनो सहायेहि
 केवट्टपुत्तेहि सद्धिं मच्छगहणत्थं अचिरवतियं नदियं जालं खिपि ।
 15 तत्थेको सुवण्णवण्णो महामच्छो अन्तोजालं पाविसि । तं ते रञ्ञो
 पसेनदिस्स दस्सेसुं । राजा “इमस्स सुवण्णवण्णस्स मच्छस्स
 B. 458 वण्णकारणं भगवा जानाती” ति मच्छं गाहापेत्वा भगवतो दस्सेसि ।
 भगवा “अयं कस्सपस्स सम्मासम्बुद्धस्स सासने ओसक्कमाने
 पब्बजित्वा मिच्छा^४ पटिपज्जन्तो सासनं ओसक्कापेत्वा निरये

१-१. कालकता । ते मम ज्ञात्का

कालकता हुत्वा—सी० ।

४. ‘पटिपत्ति’ सी० पोत्थके अधिको
 पाठो ।

२. यथाकामिनो०—सी० ।

३. ‘मोदन्ती सी० पोत्थके अधिको पाठो ।

निब्बत्तो एकं बुद्धन्तरं निरये पच्चित्वा ततो चुतो अचिरवतियं
मच्छो हुत्वा निब्बत्तो” ति वत्वा तस्स भगिनीं च निरये निब्बत्त-
भावं, तस्स भातिकत्थेरस्स परिनिब्बुतभावं च तेनेव कथापेत्वा
इमिस्सा अट्टप्पत्तिया कपिलसुत्तं देसेसि ।

सत्थु देसनं सुत्वा यसोजो संवेगजातो सद्धि अत्तनो सहायेहि 5
भगवतो सन्तिके पब्बजित्वा पतिरूपे ठाने वसन्तो एकदिवसं सपरिसो
भगवन्तं वन्दितुं जेतवनं अगमासि । तस्स आगमने सेनासनपञ्चा-
पनादिना विहारे उच्चासद्महासद्दो अहोसि । तं सुत्वा “भगवा
सपरिसं यसोजं पणामेसी” ति सब्बं उदाने आगतनयेन वेदितब्बं ।
पणामितो पन आयस्मा यसोजो कसाभिहतो भद्दो अस्साजानीयो 10
विय संविग्गमानसो सद्धि परिसाय वग्गुमुदाय नदिया तीरे वसन्तो
घटेन्तो वायमन्तो विपस्सनं वड्डेत्वा अन्तोवस्सेयेव छळभिञ्जो
अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने—

“नगरे बन्धुमतिया, आरामिको अहं तदा ।
अदसं विरजं बुद्धं, गच्छन्तं अनिलञ्जसे ॥
लबुजं फलमादाय, बुद्धसेट्ठस्सदासहं ।
आकासेव ठितो सन्तो, पटिग्गणिह् महायसो ॥
वित्तिसञ्जाननो मय्हं, दिट्ठधम्मसुखावहो ।
फलं बुद्धस्स दत्वान, विप्पसन्नेन चेतसा ॥
अधिगञ्छि तदा पीतिं, विपुलं सुखमुत्तमं ।
उप्पज्जते व रतनं, निब्बत्तस्स तहिं तहिं ॥
एकनवुतितो कप्पे, यं फलं अददिं तदा ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, फलदानस्सिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ४०-४१) ति ॥

15

20

25

छळभिञ्जं पन समानं सपरिसं आयस्मन्तं यसोजं सत्था
पक्ककोसित्वा आनेञ्जसमापत्तिना पटिसन्थारमकासि । सो सब्बे पि

B. 459

धुतङ्गधम्मे समादाय वत्तति । तेनस्स सरीरं किसं अहोसि लूखं
दुब्बण्णं, तं भगवा परमप्पिच्छताय पसंसन्तो—

२४३. “कालपब्बङ्गसङ्कासो, किसो धमनिसन्थतो ।
मत्तञ्जू अन्नपानम्हि, अदीनमानसो नरो’ ति—

5 पठमं गाथमाह ।

तत्थ कालपब्बङ्गसङ्कासो ति मंसूपचयविगमेन किसदुसण्णित-
सरीरावयवताय दन्तिलतापब्बसदिसङ्को, तेनाह “किसो धमनिसन्थतो”
ति । किसो^१ ति^१ मोनेय्यपटिपदापूरणेन किससरीरो । धमनिसन्थतो
ति धमनीहि सन्थतगतो अप्पमंसलोहितताय पाकटीहि^२ कण्डर-
10 सिराहि विततसरीरो । मत्तञ्जू ति परियेसनपटिग्गहणपरिभोग-
विस्सज्जनेसु पमाणञ्जू । अदीनमानसो ति कोसज्जादीहि
अनभिभूतत्ता अलीनचित्तो अकुसीतवुत्ति । नरो ति पुरिसो,
पोरिसस्स धुरस्स वहनतो पोरिसलक्खणसम्पन्नो पुरिसधोरहो ति
अधिप्पायो ।

15 एवं थेरो सत्थारा पसट्ठो पसट्ठभावानुरूपं अत्तनो अधिवासन-
खन्तिवीरियारम्भविवेकाभिरतिकित्तनमुखेन भिक्खून् धम्मं कथेन्तो—

२४४. “फुट्ठो डंसेहि मकसेहि, अरञ्जस्मि ब्रह्मावने ।
नागो सङ्गामसीसेव, सतो तत्राधिवासये ॥

20 २४५. “यथा ब्रह्मा तथा एको, यथा देवो तथा दुवे ।
यथा गामो तथा तयो, कोलाहलं ततुत्तरि” ति—

इमा द्वे गाथा अभासि ।

तत्थ नागो सङ्गामसीसेवा ति यथा नाम आजानेय्यो हत्थिनागो
युद्धमण्डले असिसत्तितोमरादिप्पहारे अधिवासेत्वा परसेनं विद्धंसेति,
B. 460 एवं भिक्खु अरञ्जस्मि ब्रह्मावने अरञ्जानियं डंसादिपरिस्सये सतो

सम्पजानो अधिवासेय्य, अधिवासेत्वा च भावनाबलेन मारबलं विधमेय्य ।

यथा ब्रह्मा ति यथा ब्रह्मा एको चित्तप्पकोपरहितो भानसुखेन निच्चमेव सुखितो विहरति तथा एको ति भिक्खु पि एको अदुत्तियो विवेकसुखमनुब्रूहेन्तो सुखं विहरति । एकस्स सामञ्जसुखं पणीतं 5 ति हि वुत्तं । एतेन एकविहारी भिक्खु “ब्रह्मसमो” ति ओवादं देति । यथा देवो तथा दुवे ति यथा देवानं अन्तरन्तरा चित्तप्पकोपो पि सिया, तथा द्वित्रं भिक्खूनं सहवासे घट्टनापि भवेय्या ति सदुत्तियवासेन भिक्खु “देवसमो” ति वुत्तो । यथा गामो तथा तयो ति अस्मिमेव^१ पाठो^१ तिण्णं भिक्खूनं सहवासो गामवाससदिसो 10 विवेकवासो न होतो ति अधिप्पायो । कोलाहलं तत्तुत्तरिं ति ततो तयतो^२ उपरि च^३ बहूनं संवासो^४ कोलाहलं उच्चासद्महासद्महाजनसन्निपातसदिसो, तस्मा एकविहारिना भवितब्बं ति अधिप्पायो ति ।

यसोजत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१०. साटिमत्तियत्थेरगाथावण्णना

अहु तुय्हं पुरे सद्धा ति आयस्मतो साटिमत्तियत्थेरस्स गाथा । 15 का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि उपचिन्ततो सिद्धत्थस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा विञ्जुत्तं पत्तो एकदिवसं सत्थारं दिस्वा पसन्नमानसो तालवण्ठं अदासि । सो तेन पुञ्ञकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मि बुद्धुप्पादे मगधरट्ठे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा साटिमत्तियो ति लद्धनामो 20

१-१. अयमेव वा पाठो—सी० ।

३. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. तत्तियतो—सी० ।

४. संवासे—सी० ।

वयप्पत्तो हेतुसम्पन्नताय आरञ्जकभिक्षूनं सन्तिके पब्बजित्वा
विपस्सनाय कम्मं करोन्तो छळभिञ्जो अहोसि । तेन वुत्तं
अपदाने—

B. 461

- 5 “सिद्धत्थस्स भगवतो, तालवण्टमदासहं ।
सुमनेहि^१ पटिच्छन्नं, धारयामि महारहं^२ ॥
चतुन्नवुत्तितो कप्पे, तालवण्टमदासहं ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, तालवण्टस्सिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० १, ३६६) ति ॥

- 10 छळभिञ्जो पन हुत्वा भिक्षू ओवदति अनुसासति बहू च सत्ते
धम्मं कथेत्वा सरणेसु च सीलेसु च पतिट्ठापेसि । अञ्जतरं च कुलं
अस्सद्धं अप्पसन्नं सद्धं^३ पसन्नं^३ अकासि । तेन तस्मिं कुले मनुस्सा
थेरे अभिप्पसन्ना अहेसुं । तत्थेका दारिका अभिरूपा दस्सनीया
थेरं पिण्डाय पविट्ठं सक्कच्चं भोजनेन परिविसति । अथेकदिवसं
15 मारो “एवं इमस्स अयसो वड्डिस्सति, अप्पतिट्ठो भविस्सती” ति
चिन्तेत्वा थेरस्स रूपेण गन्त्वा तं दारिकं हत्थे अगगहेसि । दारिका
“नायं मनुस्ससम्फस्सो” ति च अञ्जासि, हत्थं च मुञ्चापेसि । तं
दिस्वा घनजनो थेरे अप्पसादं जनेसि । पुनदिवसे थेरो तं कारणं
अनावज्जेन्तो तं घरं अगमासि । तत्थ मनुस्सा अनादरं अकंसु ।
20 थेरो तं कारणं आवज्जेन्तो मारस्स किरियं दिस्वा “तस्स गीवायं
कुक्कुरकुणपं पटिमुञ्चतू” ति अधिट्ठित्वा तस्स मोचनत्थं उपगतेन
मारेण अतीतदिवसे कतकिरियं कथापेत्वा तं तज्जेत्वा विस्सज्जेसि ।
तं दिस्वा घरसामिको “खमथ, भन्ते, अच्चयं” ति खमापेत्वा
“अज्जतग्गे अहमेव, भन्ते, तुम्हे उपट्ठहामी” ति आह । थेरो तस्स
25 धम्मं कथेन्तो—

१. सुवण्णेहि—सी० ।

२. महायसं—सी० ।

३-३. विपस्सनं—सी० ।

२४६. “अहु तुय्हं पुरे सद्धा, सा ते अज्ज न विज्जति ।

यं तुय्हं तुय्हमेवेतं, नत्थि दुच्चरितं मम ॥

२४७. अनिच्चा हि चला सद्धा, एवं दिट्ठा हि सा मया ।

रज्जन्ति पि विरज्जन्ति, तत्थ किं जिज्यते मुनि ॥

२४८. पच्चति मुनिनो भत्तं, थोकं थोकं कुले कुले ।

पिण्डिकाय चरिस्सामि, अत्थि जङ्घवलं ममा” ति—

तिस्सो गाथा अभासि ।

तत्थ अहु तुय्हं पुरे सद्धा, सा ते अज्ज न विज्जती ति उपासक
इतो पुब्बे तव मयि^१ “अय्यो धम्मचारी समचारी” ति आदिना
सद्धा अहोसि, सा सद्धा ते तव अज्ज इदानी न उपलब्धति । तस्मा 10
यं^२ तुय्हं तुय्हमेवेतं ति चतुपच्चयदानं, तुय्हमेव एतं होतु, न तेन
मय्हं अत्थो, सम्मा पसन्नचित्तेन हि दानं नाम दातव्वं ति
अधिप्पायो । अथ वा यं तुय्हं तुय्हमेवेतं ति यं तव मयि अज्ज
अगारवं पवत्तं, तं तुय्हमेव, तस्स फलं तया एव पच्चनुभवितव्वं,
न मया ति अत्थो । नत्थि दुच्चरितं ममा ति मम पन दुच्चरितं 15
नाम नत्थि मग्गेनेव दुच्चरितहेतूनं किलेसानं समुच्छिन्नत्ता ।

अनिच्चा हि चला सद्धा ति यस्मा पोथुज्जनिका सद्धा अनिच्चा
एकन्तिका न होति, ततो एव चला अस्सपिट्ठे ठपितकुम्भण्डं विय,
थुसरसिम्हि निखातखाणुकं विय च अनवट्ठिता । एवं दिट्ठा हि सा
मया ति एवं भूता च सा सद्धा मया तयि दिट्ठा पच्चक्खतो विदिता । 20
रज्जन्ति पि विरज्जन्ती ति एवं तस्सा अनवट्ठितत्ता एव इमे सत्ता
कदाचि कत्थचि मित्तसन्थववसेन रज्जन्ति सिनेहं पि करोन्ति,
कदाचि विरज्जन्ति विरत्तचित्ता होन्ति । तत्थ किं जिज्यते मुनि
ति तस्मिं पुथुज्जनानं रज्जने विरज्जने च मुनि पब्बजितो किं
जिज्यति, का तस्स हानी ति अत्थो । 25

“सचे मम पच्चये न गण्हथ, कथं तुम्हे यापेथा” ति एवं मा चिन्तयी ति दस्सेन्तो “पच्चती” ति गाथमाह । तस्सत्थो—मुत्तिनो पब्बजितस्स भत्तं नाम कुले कुले अनुघरं दिवसे दिवसे थोकं थोकं पच्चते, न च तुय्हं एव गेहे । पिण्डिकाय चरिस्सामि, अत्थि जङ्घबलं
 5 ममा ति अत्थि मे जङ्घबलं, नाहं ओभग्गजङ्घो न खञ्जो न च पादरोगी, तस्मा पिण्डिकाय मिस्सकभिक्षाय चरिस्सामि, “यथा पि भमरो पुप्फं” (ध० प० २२) ति आदिना सत्थारा वुत्तनयेन पिण्डाय^१ चरित्वा यापेस्सामी ति दस्सेति ।

साटिमत्ति यत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

B. 463

११. उपालित्थेरगाथावण्णना

सद्धाय अभिनिक्खम्मा ति आयस्मतो उपालित्थेरस्स गाथा ।
 10 का उप्पत्ति ? अयं पि^२ पदुमुत्तरस्स भगवतो काले हंसवतीनगरे कुलघरे निब्बत्तो एकदिवसं सत्थु घम्मं^३ सुणन्तो^३ सत्थारं एकं भिक्षुं विनयघरानं अग्गट्ठाने ठपेन्तं दिस्वा अधिकारकम्मं कत्वा तं ठानन्तरं पत्थेसि । सो यावजीवं कुसलं कत्वा देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे कप्पकगेहे पटिसन्धि गण्हि, उपालीतिस्स नामं
 15 अकंसु । सो वयप्पतो अनुरुद्धादीनं छन्नं खत्तियानं पसादको हुत्वा तथागते अनुपियम्बवने विहरन्ते पब्बजनत्थाय निक्खमन्तेहि छहि खत्तियेहि सद्धि निक्खमित्वा पब्बजि । तस्स पब्बज्जाविधानं पाळियं आगतमेव ।

सो पब्बजित्वा उपसम्पन्नो सत्थु सन्तिके कम्मट्ठानं गहेत्वा
 20 “मय्हं, भन्ते, अरञ्जवासं अनुजानाथा” ति आह । भिक्षु तव अरञ्जे वसन्तस्स एकमेव धुरं वड्ढिस्सति, अम्हाकं पन सन्तिके

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. किर—सी० ।

३-३. घम्मकथं सुत्वा—सी० ।

वसन्तस्स गन्थधुरं च विपस्सनाधुरं च परिपूरेस्सती ति । थेरो
सत्थु वचनं सम्पटिच्छित्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्तो न चिरस्सेव
अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“नगरे हंसवतिया, सुजातो नाम ब्राह्मणो ।
असीतिकोटिनिचयो, पट्टधनधञ्जवा ॥
अज्झायको मन्तधरो, तिण्णं वेदान पारगू ।
लक्खणे इतिहासे च, सधम्मं पारमिं गतो ॥
परिब्बाजा एकसिखा, गोतमा बुद्धसावका ।
चरका तापसा चेव, चरन्ति महिया^१ तदा ॥
तेपि मं परिवारेन्ति, ब्राह्मणो विस्सुतो इति ।
बहुज्जनो मं पूजेति, नाहं पूजेमि किञ्चनं ॥
पूजारहं^२ न पस्सामि, मानत्थद्धो अहं तदा ।
बुद्धो ति वचनं^३ नत्थि, ताव नुप्पज्जते जिनो ॥
अच्चयेन अहोरत्तं, पट्टमुत्तरनामको ।
सब्बं तमं विनोदेत्वा, लोके उप्पज्जि चक्खुमा ॥
वित्थारिके बाहुजञ्जे, पुथुभूते च सासने ।
उपागमि तदा बुद्धो, नगरं हंससव्हयं ॥
पितु अत्थाय सो बुद्धो, धम्मं देसेसि चक्खुमा ।
तेन कालेन परिसा, समन्ता योजनं तदा ॥
सम्मतो मनुजानं सो, सुनन्दो नाम तापसो ।
यावता बुद्धपरिसा, पुप्फेह^४च्छादयी तदा ॥
चतुसच्चं पकासेन्ते, सेट्ठे^४ च^४ पुप्फमण्डपे ।
कोटिसत्तसहस्सानं, धम्माभिसमयो अहु ॥
सत्तरत्तिन्दिवं बुद्धो, वस्सेत्वा धम्मवुट्ठियो ।
अट्टमे दिवसे पत्ते, सुनन्दं कित्तयी जिनो ॥

5

10

15

B. 464

20

25

१. महियं—सी० ।

२. पूजारहे—सी० ।

३. सवनं—सी० ।

४-४. हेट्ठो—सी० ।

- देवलोके मनुस्से वा, संसरन्तो अयं भवे ।
 सब्बेसं पवरो हुत्वा, भवेसु संसरिस्सति ॥
 कप्पसतसहस्सस्मिह, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन, सत्था लोके भविस्सति ॥
 5 तस्स धम्मेषु दायादो, ओरसो धम्मनिम्मितो ।
 मन्ताणिपुत्तो पुण्णो ति, हेस्सति सत्थु सावको ॥
 एवं कित्ति यि सम्बुद्धो, सुनन्दं तापसं तदा ।
 हासयन्तो जनं सब्बं, दस्सयन्तो सकं बलं ॥
 कतञ्जली नमस्सन्ति, सुनन्दं तापसं जना ।
 10 बुद्धे कारं करित्वान, सोधेसि गतिमत्तनो ॥
 तत्थ मे अहु सङ्कप्पो, सुत्वान मुनिनो वचं ।
 अहं पि कारं कस्सामि, यथा पस्सामि गोतमं ॥
 एवाहं चिन्तयित्वान, किरियं चिन्तयिं मम ।
 क्याहं कम्मं आचरामि, पुञ्जक्खेत्ते अनुत्तरे ॥
 15 अयं च पाठिको भिक्खु, सब्बपाठिस्स सासने ।
 विनये अग्गनिक्खित्तो, तं ठानं पत्थये अहं ॥
 इदं मे अमितं भोगं, अक्खोभं सागरूपमं ।
 तेन भोगेन बुद्धस्स, आरामं मापये अहं ॥
 सोभनं नाम आरामं, नगरस्स पुरत्थतो ।
 20 किणित्वा सतसहस्सेन, संघारामं अमापयिं ॥
 कूटागारे च पासादे, मण्डपे हम्मिये गुहा ।
 चङ्कमे सुकते कत्वा, संघारामं अमापयिं ॥
 जन्ताघरं अग्गिसालं, अथो उदकमाळकं ।
 न्हानघरं मापयित्वा, भिक्खुसंघस्स दासहं ॥
 25 आसन्दियो पीठके च, परिभोगे च भाजने ।
 आरामिकं च भेसज्जं, सब्बमेतं अदासहं ॥
 आरक्खं पट्टपेत्त्वान, पाकारं करयिं दळं ।
 मा नं कोचि विहेठेसि, सन्तचित्तान तादिनं ॥

सतसहस्सेनावासं, संघारामे अमापयिं ।
 वेपुल्लं तं मापयित्वा, सम्बुद्धं उपनामयिं ॥
 निट्ठापितो मया' रामो, सम्पटिच्छ तुवं मुनि ।
 निय्यादेस्सामि^१ तं वीर, अधिवासेहि चक्खुम ॥
 पदुमुत्तरो लोकविदू, आहुतीनं पटिग्गहो ।
 मम सङ्कप्पमञ्जाय, अधिवासेसि नायको ॥
 अधिवासनमञ्जाय, सब्बञ्जुस्स महेसिनो ।
 भोजनं पटियादेत्वा, कालमारोचयिं अहं ॥
 आरोचितम्हि कालम्हि, पदुमुत्तरनायको ।
 खीणासवसहस्सेहि, आरामं मे उपागमि ॥
 निसिन्नं कालमञ्जाय, अन्नपानेन^२ तप्पयिं ।
 भुत्ताविं कालमञ्जाय, इदं वचनमब्रूवि^३ ॥
 कीतो सतसहस्सेन, तत्तकेनेव कारितो ।
 सोभनो नाम आरामो, सम्पटिच्छ तुवं मुनि ॥
 इमिना' रामदानेन, चेतनापणीधीहि च ।
 भवे निब्बत्तमानोहं, लभामि मम पत्थितं ॥
 पटिग्गहेत्वा सम्बुद्धो, संघारामं सुमापितं ।
 भिक्खुसंघे निसीदित्वा, इदं वचनमब्रूवि^४ ॥
 यो सो बुद्धस्स पादासि, संघारामं सुमापितं ।
 तमहं कित्तयिस्सामि, सुणाथ मम भासतो ॥
 हत्थी अस्सा रथा पत्ती, सेना च चतुरङ्गिनी ।
 परिवारेस्सन्ति' मं^५ निच्चं संघारामस्सिदं फलं ॥
 सट्ठि तूरसहस्सानि, भेरियो समलङ्कता ।
 परिवारेस्सन्ति^६ मं निच्चं, संघारामस्सिदं फलं ॥
 छल्लसीतिसहस्सानि, नारियो समलङ्कता ।
 विचित्तवत्थाभरणा, आमुत्तमणिकुण्डला ॥

5

10

15 B. 466

20

25

१. नियोज्जेसामि—सी० ।

३. वचनमब्रूवि—सी० ।

५. तं—सी० ।

२. अन्नपानेहि—सी० ।

४. वचनमब्रूवि—सी० ।

६. वज्जयिस्सन्ति तं—सी० ।

5

10

B. 467 15

20

अळारपम्हा हसुला, सुसञ्जा तनुमज्झिमा ।
 परिवारेस्सन्ति^१ मं^१ निच्चं, संधारामस्सिदं फलं ॥
 तिसकप्पसहस्सानि, देवलोके रमिस्सति ।
 सहस्सक्खत्तुं देविन्दो, देवरज्जं करिस्सति ॥
 देवराजेन पत्तब्बं, सब्बं पटिलभिस्सति ।
 अनूनभोगो हुत्वान, देवरज्जं करिस्सति ॥
 सहस्सक्खत्तुं चक्कवत्ती, राजा रट्ठे भविस्सति ॥
 पथव्या रज्जं विपुलं, गणनातो असङ्खियं ॥
 कप्पसतसहस्समिह, ओक्काककुलसम्भवो ।
 गोतमो नाम गोत्तेन, सत्था लोके भविस्सति ॥
 तस्स धम्मेषु दायादो, ओरसो धम्मनिम्मित्तो ।
 उपालि नाम नामेन, हेस्सति सत्थु सावको ॥
 विनये परमिं^२ पत्वा^२, ठानाठाने च कोविदो ।
 जिनसासनं धारेन्तो^३, विहरिस्सति^४ नासवो^४ ॥
 सब्बमेतं अभिञ्जाय, गोतमो सकयपुङ्गवो ।
 भिक्खुसंघे निसीदित्वा, एतदग्गे ठपेस्सति ॥
 अपरिमेय्यु^५ पादाय^५, पत्थेमि तव सासनं ।
 सो मे अत्थो अनुपत्तो, सब्बसंयोजनक्खयो ॥
 यथा सूलावुतो पोसो, राजदण्डेन तज्जितो ।
 सूले सातं अविन्दन्तो, परिमुत्तिं व इच्छति ॥
 तथेवाहं महावीर, भवदण्डेन तज्जितो ।
 कम्मसूलावुतो सन्तो, पिपासावेदनद्वितो^६ ॥
 भवे सातं न विन्दामि, डय्हन्तो तीहि अग्निभि ।
 परिमुत्तिं गवेसामि, यथा पि राजदण्डितो ॥

१-१. परिवारेस्सन्ति तं—सी० ।

३. जोतयन्तो—सी० ।

५-५. अपरिमेयं उपादाय—सी० ।

२-२. पारमि पत्तो—सी० ।

४-४. विहारिस्सन्त्यानासवो—सी० ।

६. पिपासावेदनद्वितो—सी० ।

यथा विसादो^१ पुरिसो, विसेन परिपीळितो ।
 अगदं सो गवेसेय्य, विसघाता' युपालनं ॥
 गवेसमानो पस्सेय्य, अगदं विसघातकं ।
 तं^२ पिवित्वा^३ सुखी अस्स, विसम्हा परिमुत्तिया ॥
 तथेवाहं महावीर, यथा विसहतो नरो ।
 सम्पीळितो अविज्जाय, सद्धम्मागदमेस'हं ॥
 धम्मागदं^४ गवेसन्तो, अट्ठिख सक्कसासनं ।
 अगं सब्बोसधानं तं, सब्बसल्लविनोदनं ॥
 धम्मोसधं पिवित्वान, विसं सब्बं समूहनिं^५ ।
 अजरामरं सीतिभावं, निब्बानं फस्सयिं^६ अहं ॥
 यथा भूतट्ठितो^७ पोसो, भूतग्गाहेन पीळितो ।
 भूतवेज्जं गवेसेय्य, भूतस्मा परिमुत्तिया ॥
 गवेसमानो पस्सेय्य, भूतविज्जासु^८ कोविदं^९ ।
 तस्स सो विहने भूतं, समूलं च विनासये ॥
 तथेवाहं महावीर, तमग्गाहेन पीळितो ।
 आणालोकं गवेसामि, तमतो परिमुत्तिया ॥
 अथदसं सक्कमुनिं, किलेसतमसोधनं ।
 सो मे तमं विनोदेसि, भूतवेज्जो व भूतकं^{१०} ॥
 संसारसोतं सज्झिन्दि, तण्हासोतं निवारयिं ।
 भवं उग्घाटयिं सब्बं, भूतवेज्जो व मूलतो ॥
 गरुळो यथा ओपतति^{११}, पन्नगं भक्खमत्तनो ।
 समन्ता योजनसतं, विक्खोभेति महासरं ॥
 पन्नगं सो गहेत्वान, अधोसीसं विहेठयं^{१२} ।
 आदाय सो पक्कमति, येनकामं विहङ्गमो ॥

5

10

15

B. 468

20

१. विसारदो—सी० ।

३. धम्मोसधं—सी० ।

५. फुस्सयिं—सी० ।

७-७. भूतविज्जं सुकोविदं—सी० ।

९. ओपतितं—सी० ।

२-२. पिवित्वान—सी० ।

४. समूहतं—सी० ।

६. भूतट्ठितो—सी० ।

८. भूतिकं—सी० ।

१०. विपोठयं—सी० ।

- तथेवाहं महावीर, यथा पि गरुळो बली^१ ।
 असङ्खतं गवेसन्तो, दोसे विक्खालयि अहं ॥
 दिट्ठो अहं धम्मवरं, सन्तिपदमनुत्तरं ।
 आदाय विहरामेतं, गरुळो पन्नगं यथा ॥
 5 आसावती नाम लता, जाता चित्तलतावने ।
 तस्सा वस्ससहस्सेन, एकं निब्बत्तते फलं ॥
 तं देवा पयिरुपासन्ति, तावदूरफले^२ सति^३ ।
 देवानं सा^४ पिया^४ एवं आसावती लतुत्तमा ॥
 सतसहस्सुपादाय, ताहं परिचरे मुनि ।
 10 सायं पातं नमस्सामि, देवा आसावति यथा ॥
 अवञ्छा पारिचरिया, अमोघा च नमस्सना ।
 दूरागतं पि मं सन्तं, खणोयं^५ न विराधयि ॥
 पटिसन्धि न पस्सामि, विचिनन्तो भवे अहं ।
 निरूपधि विप्पमुत्तो, उपसन्तो^६ चरामहं ॥
 15 यथापि पटुमं नाम, सूरियरंसेन पुप्फति ।
 तथेवाहं महावीर, बुद्धरंसेन पुप्फितो ॥
 यथा बालाकयोनिमिह, न विज्जति पुमो^७ सदा ।
 मेघेसु गज्जमानेसु, गब्भं गण्हन्ति ता सदा ॥
 B. 469 चिरं पि गब्भं धारेन्ति, याव मेघो न गज्जति ।
 20 भारतो परिमुच्चन्ति, यदा मेघो पवस्सति ॥
 पटुमुत्तरबुद्धस्स, धम्ममेघेन गज्जतो ।
 सहेन धम्ममेघस्स, धम्मगब्भं अगण्हहं ॥
 सतसहस्सुपादाय, पुञ्जगब्भं धरेमहं ।
 नप्पमुच्चामि भारतो, धम्ममेघो न गज्जति ॥

१. वळ—सी० ।

२. तावदूरफलं—सी० ।

३. पति—सी० ।

४-४. हासिया—सी० ।

५. खणोमं—सी० ।

६. विप्पमुत्तो—सी० ।

७. पुमा—सी० ।

यदा तुवं सक्कमुनि, रम्मे कपिलवत्थवे ।
 गज्जसि^१ धम्ममेघेन, भारतो परिमुच्चहं ॥
 सुञ्जतं अनिमित्तं च, तथा'प्पणिहितं पि च ।
 चतुरो^२ च फले सब्बे, धम्मेवं^३ विजनयि अहं^३ ॥
 अपरिमेय्युपादाय, पत्थेमि तव सासनं ।
 सो मे अत्थो अनुप्पत्तो, सन्तिपदमनुत्तरं ॥
 विनये पारमिं पत्तो, यथा पि पाठिको^४ इसि ।
 न^५ मे समसमो अत्थि^५, धारेमि सासनं अहं ॥
 विनये खन्धके चा पि, तिकच्छेदे च पञ्चके ।
 एत्थ^६ मे^६ विमति नत्थि, अक्खरे व्यञ्जनेपि वा ॥
 निग्गहे पटिकम्मे च, ठानाठाने च कोविदो ।
 ओसारणे वुट्ठापने, सब्बत्थ पारमिं गतो ॥
 विनये खन्धके वा^७ पि, निक्खिपित्वा पदं अहं ।
 उभतो विनिवेठेत्वा^८, रसतो ओसरेय्यहं ॥
 निरुत्तिया सुकुसलो^९, अत्थानत्थे च कोविदो ।
 अनञ्जातं मया नत्थि, एकग्गो सत्थु सासने ॥
 रूपदक्खो अहं अज्ज, सक्कपुत्तस्स सासने ।
 कल्लं सब्बं विनोदेमि, छिन्दामि सब्बसंसयं ॥
 पदं अनुपदं चा पि, अक्खरं चा पि व्यञ्जनं^{१०} ।
 निदाने परियोसाने, सब्बत्थ कोविदो अहं ॥
 यथा पि राजा बलवा, निग्गणिहत्वा^{११} परन्तपे^{११} ।
 विजिनित्वान सङ्गामं, नगरं तत्थ मापये ॥

5

10

15

20

B. 470

१. गज्जितो—सी० ।

२. चत्तारो—सी० ।

३-३. धम्ममेघे विजायहं—सी० ।

४. पाठिको—सी० ।

५-५. न मेधो इदा नत्थि—सी० ।

६-६. इत्तके—सी० ।

७. चा—सी० ।

८. विनिपट्टेत्वा—सी० ।

९. च कुसलो—सी० ।

१०. कल्लं...सब्बसंसयं सी० पोत्थके अधिको

११-११. निहन्त्वा परक्खत्ति—सी० ।

पाठो ।

पाकारं परित्वा चा पि, एसिकं द्वारकोट्टकं ।
 अट्टालके च विविधे, कारये नगरे बहू ॥
 सिङ्घाटकं चच्चरं^१ च, सुविभक्तन्तरापणं ।
 कारयेय्य सभं तत्थ, अत्थानत्थविनिच्छयं ॥
 5 निग्घातत्थं अमित्तानं, छिदाद्धिदं च जानितुं ।
 बलकायस्स^२ रक्खाय, सेनापच्चं ठपेति सो^३ ॥
 आरक्खत्थाय भण्डस्स, निधानकुसलं^४ नरं ।
 मा मे भण्डं विनस्सी ति, भण्डरक्खं ठपेति^५ सो ॥
 ममत्तो^६ होति यो रञ्जो, बुद्धि यस्स^७ च^८ इच्छति ।
 10 तस्साधिकरणं देति, मित्तस्स पटिपज्जितुं ॥
 उप्पातेसु निमित्तेसु, लक्खणेसु च कोविदं ।
 अज्झायकं मन्तधरं, पोरोहिच्चे ठपेति सो ॥
 एतेहङ्गेहि सम्पन्नो, खत्तियो ति पवुच्चति ।
 सदा रक्खन्ति राजानं, चक्कवाको व दुक्खितं^९ ॥
 15 तथेव त्वं महावीर, हतामित्तो^{१०} व खत्तियो ।
 सदेवकस्स लोकस्स, धम्मराजा ति वुच्चति ॥
 तित्थिये निह्नित्वान, मारं चा पि ससेनकं ।
 तमन्धकारं विधमित्त्वा, धम्मनगरं अमापयि ॥
 सीलं पाकारकं तत्थ, आणं ते द्वारकोट्टकं ।
 20 सद्धा ते एसिका वीर^६, द्वारपालो च संवरो ॥
 सतिपट्टानमट्टालं, पञ्चा ते चच्चरं मुने ।
 इद्धिपादं च सिङ्घाटं, धम्मवीथि सुमापिता ॥

१. ओवरं च—सी० ।

३. विधान ०—सी० ।

४. ठपेसि—सी० ।

६-६. यस्सेव—सी० ।

८. महामित्तो—सी० ।

२-२. समेतुं बलकायस्स सेनापच्चं ठपेसि
सो०—सी० ।

५. समत्थो—सी० ।

७. पक्खिनं—सी० ।

९. वीर—सी० ।

सुत्तन्तं अभिधम्मं^१ च, विनयं^२ चा पि केवलं ।
 नवङ्गं बुद्धवचनं, एसा धम्मसभा तव ॥
 सुञ्जतं अनिमित्तं च, विहारं च^३ प्पणीहितं ।
 आनेञ्जं च निरोधो च, एसा धम्मकुटी तव ॥
 पञ्चाय अग्गो निक्खित्तो, पटिभाने च कोविदो ।
 सारिपुत्तो ति नामेन, धम्मसेनापती तव ॥
 चुत्तुपपातकुसलो, इद्धिया पारमि गतो ।
 कोलितो नाम नामेन, पोरोहिच्चो तवं मुने ॥
 पोराणकवंसधरो, उग्गतेजो दुरासदो ।
 धुतवादीगुणेनग्गो, अक्खदस्सो तवं मुने ॥
 बहुस्सुतो धम्मधरो, सब्बपाठी च सासने ।
 आनन्दो नाम नामेन, धम्मारक्खो तवं मुने ॥
 एते सब्बे अतिक्कम्म, पमेसि^४ भगवा ममं ।
 विनिच्छयं मे पादासि, विनये^५ विञ्जुदेसितं^६ ॥
 यो कोचि विनये पञ्हं, पुच्छति बुद्धसावको ।
 तत्थ मे चिन्तना नत्थि, तञ्जेवत्थं कथेमहं ॥
 यावता बुद्धखेत्तमिह, ठपेत्वा तं महामुनि ।
 विनये मादिसो नत्थि, कुतो भिय्यो भविस्सति ॥
 भिक्खुसंघे निसीदित्वा, एवं गज्जति गोतमो ।
 उपालिस्स समो नत्थि, विनये खन्धकेसु च^७ ॥
 यावता बुद्धभणितं, नवङ्गं सत्थुसासनं ।
 विनयोगधं^८ तं^९ सब्बं, विनयमूलपस्सिनो^{१०} ॥
 मम कम्मं सरित्त्वान, गोतमो सक्कपुद्गवो ।
 भिक्खुसंघे निसीदित्वा, एतदग्गे ठपेसि मं ॥

B. 471

5

10

15

20

१. अभिधम्मो—सी० ।

२. विनयो—सी० ।

३. महेसी—सी० ।

४-४. विनयञ्जानादेसितं—सी० ।

५. वा—सी० ।

६-६. विनयेकथितं—सी० ।

७. विनयोमूलं तपस्सिनो—सी० ।

B. 472 5

10

15

20

25

सतसहस्सुपादाय, इमं ठानं अपत्थयिं ।
 सो मे अत्थो अनुप्पत्तो, विनये पारगमिं गतो ॥
 सक्कयानं नन्दिजननो, कप्पको आसहं पुरे ।
 विजहित्वान तं जातिं, पुत्तो जातो महेसिनो ॥
 इतो दुतियके कप्पे, अञ्जसो, नाम खत्तियो ।
 अनन्ततेजो अमितयसो, भूमिपालो महद्धनो ॥
 तस्स रञ्जो अहं पुत्तो, चन्दनो नाम खत्तियो ।
 जातिमदेनु' पत्थद्धो, यसभोगमदेन च ॥
 नागसतसहस्सानि, सब्बालङ्कारभूसिता ।
 तिधापभिन्ना मातङ्गा, परिवारेन्ति मं सदा ॥
 सबलेहि परेतोहं^१, उय्यानं गन्तुकामको ।
 आरुय्हु सिरिकं नागं, नगरा निक्खमिं तदा ॥
 चरणेन च सम्पन्नो, गुत्तद्वारो सुसंवुतो ।
 देवलो नाम सम्बुद्धो, आगच्छि पुरतो मम ॥
 पेसेत्वा सिरिकं नागं, बुद्धं आसादयिं तदा ।
 ततो सञ्जातकोपो^२ सो^२, नागो नुद्धरते^३ पदं ॥
 नागं रुण्णमनं दिस्वा, बुद्धे कोधं अकासहं ।
 विहेसयित्वा सम्बुद्धं, उय्यानं अगमासहं ॥
 सातं तत्थ न विन्दामि, सिरो^४ पज्जलितो यथा ।
 परिळाहेन डय्हामि, मच्छो व बळिसादको ॥
 ससागरन्ता पठवी^५, आदित्ता विय होति मे ।
 पितु सन्तिकुपागम्म, इदं वचनमब्रवि ॥
 आसीविसं व कुपितं, अग्गिक्खन्धं व आगतं ।
 मत्तं व कुञ्जरं दन्ति, यं सयम्भुमसादयिं ॥
 आसादितो मया बुद्धो, घोरो उग्गतपो जिनो ।
 पुरा सब्बे विनस्साम, खमापेस्साम तं मुनिं ॥

१. परितोहं—सी० ।

२. बुद्धरते—सी० ।

३. पथवी—म० ।

२-२. सञ्जातसंकोपो—सी० ।

४. सिरि—सी० ।

नो चे तं निज्झापेस्साम^१, अत्तदन्तं समाहितं ।
 ओरेन सत्तदिवसा^२, रट्ठं मे विघमिस्सति ॥
 सुमेखलो कोसियो च, सिग्गवो चा पि सत्तको ।
 आसादयित्वा इसयो, दुग्गता ते सरट्ठका ॥
 यदा कुप्पन्ति इसयो, सञ्जता ब्रह्मचारिनो ।
 सदेवकं विनासेन्ति, ससागरं सपब्बतं ॥
 तियोजनसहस्समिह, पुरिसे सत्तिपातयिं ।
 अच्चयं देसनत्थाय, सयम्भुं उपसङ्कमिं ॥
 अल्लवत्था अल्लसिरा, सब्बे व पञ्जलीकता ।
 बुद्धस्स पादे निपतित्वा, इदं वचनमब्रवुं ॥
 खमस्सु त्वं महावीर, अभियाचति तं जनो ।
 परिळाहं विनोदेहि, मा नो रट्ठं विनासय ॥
 सदेवमानुसा सब्बे, सदानवा सरक्खसा ।
 अयोमयेन कूटेन, सिरं भिन्देय्यु मे सदा ॥
 दके^३ अग्निं न सण्थाति, बीजं सेले न रूहति ।
 अगदे किमि न सण्थाति, कोपो बुद्धे न जायति ॥
 यथा च भूमि अचला, अप्पमेय्यो च सागरो ।
 अनन्तको च आकासो, एवं बुद्धा अखोभिया ॥
 सदा खन्ता महावीरा, खमिता च तपस्सिनो ।
 खन्तानं खमितानं च, गमनं तं न विज्जति ॥
 इदं वत्वान सम्बुद्धो, परिळाहं विनोदयं ।
 महाजनस्स पुरतो, नभं अब्भुग्गमी तदा ॥
 तेन कम्मेनहं, वीर, हीनत्तं अज्झुपागतो ।
 समतिक्कम्म तं जाति, पाविसिं अभयं पुरं ॥
 तदा पि मं महावीर, ड्य्हमानं सुसण्थितं^४ ।
 परिळाहं विनोदेसि, सयम्भुं च खमापयिं ॥

5 B. 473

10

15

20

25

१. निखमेस्सामि—सी० ।

२. सत्तमे दिवसे—सी० ।

३. उदके—सी० ।

४. सुखे ठितं—सी० ।

P. 474 5

10

15

20

अज्जा पि मं महावीर, ड्य्हमानं तिहग्गिभि^१ ।
 निब्बापेसि तयो अग्गी, सीतिभावं च पापयिं ॥
 येसं सोतावधान'त्थि, सुणाथ मम भासतो ।
 अत्थं तुय्हं पवक्खामि, यथा दिट्ठं पदं मम ॥
 सयम्भुं तं विमानेत्वा^२, सन्तचित्तं समाहितं ।
 तेन कम्मेनहं अज्ज, जातोमिह नीचयोनिं ॥
 मा वो खणं विराधेथ, खणातीता हि सोचरे ।
 सदत्थे वायमेय्याथ, खणो वो पटिपादितो ॥
 एकच्चानं च वमनं, एकच्चानं विरेचनं ।
 विसं हलाहलं एके, एकच्चानं च ओसधं ॥
 वमनं पटिपन्नानं, फलट्ठानं विरेचनं ।
 ओसधं फललाभीनं, पुञ्जक्खेत्तं गवेसिनं ॥
 सासनेन विरुद्धानं, विसं हलाहलं यथा ।
 आसीविसो दिट्ठविसो, एवं भापेति तं नरं ॥
 सकिं पीतं^३ हलाहलं, उपरुन्धति जीवितं ।
 सासनेन विरुज्झित्वा, कप्पकोटिमिह ड्य्हति ॥
 खन्तिया अविहिंसाय, मेत्तचित्तवताय च ।
 सदेवकं सो^४ तारेति^५, तस्मा ते अविराधिया^६ ॥
 लाभालाभे न सज्जन्ति, सम्माननविमानने^७ ।
 पठवीसदिसा^८ बुद्धा, तस्मा ते न विराधिया^९ ॥
 देवदत्ते च वधके, चोरे अङ्गुलिमालके ।
 राहुले धनपाले च, सब्बेसं समको मुनि ॥
 एतेसं पटिघो नत्थि, रागो' मेसं न विज्जति ।
 सब्बेसं समको बुद्धो, वधकस्सो'रसस्स च ॥

१. तिवग्गिभि—सी० ।

२. भुत्तं—सी० ।

३. अविराधिया—सी० ।

४. विरोधिया—सी० ।

५. खमापेत्वा—सी० ।

६-७. ते तारेन्ति—सी० ।

८. सम्माने च विमानने—सी० ।

९. पथवीसदिसा—म० ।

पन्थे दिस्वान कासावं, छड्डितं मीळमक्खितं ।
 सिरस्मिं अञ्जलिं कत्वा, वन्दितब्बं इसिद्धजं ॥
 अब्भतीता च ये बुद्धा, वत्तमाना अनागता ।
 धजेना' नेन सुज्झन्ति, तस्मा एते नमस्सिया ॥
 सत्थुकप्पं सुविनयं, धारेमि हृदयेनहं ।
 नमस्समानो विनयं, विहरिस्सामि सब्बदा ॥
 विनयो आसयो मय्हं, विनयो ठानचङ्कमं ।
 कप्पेमि विनये वासं, विनयो मम गोचरो ॥
 विनये पारमिप्पत्तो, समथे^१ चा पि कोविदो ।
 उपालि तं महावीर, पादे वन्दति सत्थुनो ॥
 सो अहं विचरिस्सामि, गामा गामं पुरा पुरं ।
 नमस्समानो सम्बुद्धं, धम्मस्स च सुधम्मतं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कतं बुद्धस्स सासनं'' (अप० १,४५-५७) ति ॥

5

B. 475

10

15

20

तत्थ^२ हि न^३ सत्था सयमेव सकलं विनयपिटकं उगगण्हापेसि ।
 सो अपरभागे भारुकच्छकवत्थुं अज्जुकवत्थुं^४ कुमारकस्सपवत्थुं
 ति इमानि तीणि वत्थूनि विनिच्छयि । सत्था एकेकस्मिं विनिच्छित्ते
 साधुकारं दत्वा तयो पि विनिच्छये अट्ठप्पत्तिं कत्वा थेरं विनयधरानं
 अगगट्ठाने ठपेसि । सो अपरभागे एकस्मिं उपोसथदिवसे पातिमोक्खु-
 द्वेससमये भिक्खू ओवदन्तो—

२४९. सद्धाय अभिनिक्खम्म, नवपब्बजितो नवो ।

मित्ते भजेय्य कल्याणे, सुद्धाजीवे अतन्दिते ॥

२५०. सद्धाय अभिनिक्खम्म, नवपब्बजितो नवो ।

संघस्मिं विहरं भिक्खु, सिक्खेथ विनयं बुधो ॥

१. समये—सी० ।

३. तं—सी० ।

२. तथा—सी० ।

४. अज्जकवत्थुं—सी० ।

२५१. सद्धाया अभिनिक्खम्म, नवपब्बजितो नवो ।

कप्पाकप्पेसु कुसलो, चरेय्य^१ अपुरक्खतो^२ ति—

तिस्सो गाथा अभासि ।

तत्थ सद्धाया ति सद्धानिमित्तं, न जीविकत्थं ति अत्थो ।

५ सद्धाया ति वा कम्मफलानि रतनत्तयगुणं च सहित्वा ।
अभिनिक्खम्मा ति घरावासतो निक्खमित्वा । नवपब्बजितो ति नवो
हुत्वा पब्बजितो, पठमवये एव पब्बजितो । नवो ति सासने सिक्खाय
अभिनवो दहरो । मित्ते भजेय्य कल्याणे सुद्धाजीवे अतन्दिते ति
“पियो गरु भावनीयो” (अ० नि० ३, १७७) ति आदिना वुत्तलक्खणे

B. 476 10

कल्याणमित्ते, मिच्छाजीवविवज्जनेन सुद्धाजीवे, आरद्धवीरियताय
अतन्दिते भजेय्य उपसङ्कमेय्य, तेसं ओवादानुसासनीपटिग्गहणवसेन
सेवेय्य । संघस्मिं विहरन्ति संघे भिक्खुसमूहे वत्तपटिवत्तपूरणवसेन
विहरन्तो । सिक्खेथ विनयं बुद्धा ति बोधजाणतासुकुसलो हुत्वा
विनयपरियत्तिं सिक्खेय्य । विनयो हि सासनस्स आयु, तस्मिं ठिते

१५ सासनं ठितं होति । “बुद्धो” ति च पठन्ति, सो एवत्थो ।
कप्पाकप्पेसू ति कप्पियाकप्पियेसु कुसलो सुत्तवसेन सुत्तानुलोमवसेन
च निपुणो छेको । अपुरक्खतो ति न पुरक्खतो तण्हादीहि कुतो^२ चि^३
पुरेक्खारं अपच्चासीसन्तो हुत्वा विहरेय्य ।

उपालित्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१२. उत्तरपालत्थेरगाथावण्णना

पण्डितं वत मं सन्तं ति आयस्मतो उत्तरपालत्थेरस्स गाथा ।

२० का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
पुञ्जानि उपचिनन्तो विपस्सिस्स भगवतो गमनमग्गे सेतुं

कारापेसि । सो तेन पुञ्चकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं
बुद्धुप्पादे सावत्थियं ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा उत्तरपालो ति लद्धनामो
वयप्पत्तो यमकपाटिहारियं दिस्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा समण-
धम्मं करोति । तस्स एकदिवसं अयोनिसोमनसिकारवसेन अनुभूता-
रम्मणं अनुस्सरन्तस्स कामरागो उप्पज्जि । सो तावदेव सहोद्धुं १ 5
चोरं गण्हन्तो विय अत्तनो चित्तं निग्गहेत्वा संवेगजातो
पटिपक्खमनसिकारेन किलेसे विक्खम्भेत्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्तो
भावनं उस्सुक्कापेत्वा अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“विपस्सिनो^२ भगवतो, चङ्कमन्तस्स सम्मुखा ।
पसन्नचित्तो सुमनो, सेतुं कारापयिं अहं ॥
एकनवुत्तितो कप्पे, यं सेतुं कारयिं अहं ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, सेतुदानस्सिदं फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कत्तं बुद्धस्स सासनं (अप० २, ३९) ति ॥

110

B. 477

अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो पटिपत्तिं पच्चवेक्खित्वा सीहुनादं 15
नदन्तो—

२५२. “पण्डितं वत मं सन्तं, अलमत्थविचिन्तकं ।
पञ्च कामगुणा लोके, सम्मोहा पातयिसु मं ॥

२५३. पक्खन्दो^३ मारविसये, दळ्हसल्लसमप्पितो ।
असक्खिं मच्चुराजस्स, अहं पासा पमुच्चितुं ॥

20

२५४. सब्बे कामा पहीना मे, भवा सब्बे पदालिता^४ ।

विक्खीणो जातिसंसारो, नत्थि दानि पुनब्भवो ति—

तिस्सो गाथा अभासि ।

तत्थ पण्डितं वत मं सन्तं ति सुतचिन्तामयाय पञ्चाय वसेन
पञ्चासम्पन्नं पि नाम मं समानं । अलमत्थविचिन्तकं ति अत्तनो च 25

१. सभण्डं—सी० ।

२. विपरिसस्स—सी० ।

३. पक्खन्तो—सी० ।

४. विदालिता—सी० ।

परेसं च अत्थं हितं विचिन्तेतुं समत्थं, अलं वा परियत्तं अत्थस्स विचिन्तकं, किलेसविद्धंसनसमत्थं अत्थदस्सिनं वा, सब्बमेतं अत्तनो अन्तिमभविकताय थेरो वदति । पञ्च कामगुणा ति रूपादयो पञ्च कामकोट्टासा । लोके ति तेसं पवत्तिट्ठानदस्सनं । सम्मोहा ति
 5 सम्मोहनिमित्तं अयोनिसोमनसिकारहेतु । सम्मोहा ति वा सम्मोहना सम्मोहकरा । पातयिंसू ति धीरभावतो पातेसुं, लोकतो वा उत्तरितु-
 कामं मं लोके पातयिंसू ति अत्थो ।

पक्खन्दो^१ ति अनुपविट्ठो । मारविसये ति ( ) किलेसविसये^२
 किलेसमारस्स^३ पवत्तिट्ठाने, तस्स वसं गतो ति अधिप्पायो ।
 10 देवपुत्तमारस्स वा इस्सरियट्ठाने तं अनुपविसित्वा ठितो । दळ्हसल्ल-
 समप्पितो ति दळ्हं थिरं^४, दळ्हेन वा सल्लेन समप्पितो, रागसल्लेन
 हृदयं आहुच्च विट्ठो । असक्खि मच्चुराजस्स, अहं पासा पमुच्चितुं ति
 B. 478 अग्गमग्गसण्डासेन रागादिसल्लं अनवसेसतो उद्धरन्तो येव रागबन्धन-
 सङ्घाता मच्चुराजस्स पासा अहं परिमुच्चितुं असक्खि, ततो अत्तानं
 15 पामोचेसिं ।

ततो एव च सब्बे कामा पहीना मे, भवा सब्बे पदालिता^५ ति
 वत्थारम्मणादिभेदेन अनेकभेदभिन्ना सब्बे किलेसकामा अरियमग्गेन
 समुच्छेदवसेन मया पहीना । किलेसकामेसु हि पहीनेसु वत्थुकामा पि
 पहीना एव होन्ति । तथा कामभवकम्मभवादयो भवा सब्बे
 20 मग्गआणासिना पदालिता^६ विद्धंसिता । कम्मभवेसु हि पदालितेसु^७
 उपपत्तिभवा पदालिता^८ एव होन्ति । एवं कम्मभवानं पदालितत्ता^९
 एव विक्खीणो जातिसंसारो, नत्थि दानि पुनब्भवो ति । तस्सत्थो
 हेट्ठा वुत्तोयेव । इदमेव च थेरस्स अञ्जाव्याकरणं अहोसि ।

उत्तरपालत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१. पक्खन्तो—सी० ।

२. किलेसमारस्सेव—सी० ।

३. विदालिता—सी० ।

४. विदालेसु—सी० ।

५. विदालितत्ता—सी० ।

२. किलेसमारविसये—सी० ।

४. थिरतरं—सी० ।

६. विदालिता—सी० ।

८. विदालिता—सी० ।

१३. अभिभूतत्थेरगाथावण्णना

सुणाथ आतयो सब्बे ति आयस्मतो अभिभूतत्थेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे
 पुञ्ञानि उपचिनन्तो वेस्सभुस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा
 विञ्ञुतं पत्तो तादिसेन कल्याणमित्तसन्निस्सयेन सासने अभिप्पसन्नो
 अहोसि । सो सत्थरि परिनिब्बुते तस्स धातुं गहेतुं मद्वाजने 5
 उस्साहं करोन्ते सयं सब्बपठमं गन्धोदकेन चित्तकं निब्बापेसि । सो
 तेन पुञ्ञकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे वेठपुरनगरे
 राजकुले निब्बत्तित्वा अभिभूतो ति लद्धनामो पितु अच्चयेन रज्जं
 कारेति । तस्मिं च समये भगवा जनपदचारिकं चरन्तो अनुपुब्बेन
 तं नगरं पापुणि । ततो सो राजा “भगवा किर मम नगरं अनुप्पत्तो” 10
 ति सुत्वा सत्थु सन्नित्तकं गत्वा धम्मं सुत्वा दुतियदिवसे मद्वादानं
 पवत्तेसि । भगवा भुत्तावी तस्स रज्जो अज्झासयानुरूपं अनुमोदनं
 करोन्तोयेव वित्थारतो धम्मं देसेसि । सो धम्मं सुत्वा लद्धप्पसादो
 रज्जं पहाय पब्बजित्वा अरहत्तं सच्छाकासि । तेन वुत्तं अपदाने—

“दय्हमाने सरीरम्हि, वेस्सभुस्स महेसिनो ।

15 B. 479

गन्धोदकं गहेत्वान, चित्तं निब्बापयिं अहं ॥

एकत्तिसे इतो कप्पे, चित्तं निब्बापयिं अहं ।

दुग्गत्तिं नाभिजानामि, गन्धोदकस्सिदं फलं ॥

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ३९) ति ॥

20

अरहत्तं पन पत्वा विमुत्तिसुखेन विहरन्ते तस्मिं तस्स आतका
 अमच्चा पारिसज्जा नागरा जानपदा ति सब्बे समागन्त्वा “भन्ते,
 कस्मा त्वं अम्हे अनाथे कत्वा पब्बजितो” ति परिदेविसु । थेरो ते
 आतिपमुखे मनुस्से परिदेवन्ते दिस्वा तेसं अत्तनो पब्बज्जकारण-
 विभावनमुखेन धम्मं कथेन्तो—

25

२५५. “सुणाथ आतयो सब्बे, यावन्तेत्थ समागता ।

धम्मं वो देसयिस्सामि, दुक्खा जाति पुनप्पुनं ॥

२५६. आरम्भथ निक्कमथ, युञ्जथ बुद्धसासने ।

धुनाथ मच्चुनो सेनं, नळागारं व कुञ्जरो ॥

२५७. यो इमस्मिं धम्मविनये, अप्पमत्तो विहस्सति^१ ।

पहाय जातिसंसारं, दुक्खस्सन्तं करिस्सती^२” ति—

5 तिस्सो गाथा अभासि ।

तत्थ सुणाथा ति निसामेथ, इदानीं मया वुच्चमानं ओहितसोता
सोतद्वारानुसारेण उपधारेथा ति अत्थो । जातयो ति आती पमुखे
कत्वा तेसं सब्बेसं आलपनं, तेनाहु “सब्बे यावन्तेत्थ समागता” ति,
यावन्तो यत्तका एत्थ समागमे, एतिस्स^२ वा मम पब्बज्जाय समा-

10 गता ति अत्थो ।

इदानीं यं सन्धाय “सुणाथा” ति सवनाणत्तिकवचनं कतं, तं
“धम्मं वो देसयिस्सामी” ति पटिजानित्वा^३ “दुक्खा जाति पुनप्पुनं”
ति आदिना देसेतुं आरभि । तत्थ दुक्खा जाति पुनप्पुनं ति जाति
नामेसा गब्भोक्कन्तिमूलकादिभेदस्स जरादिभेदस्स च अनेकविहितस्स
15 दुक्खस्स अधिट्ठानभावतो दुक्खा । सा पुनप्पुनं पवत्तमाना अतिविय
दुक्खा ।

B 480

तस्सा पन जातिया समतिकमनत्थं उस्साहो करणीयो ति
दस्सेन्तो आहु “आरम्भथा^४” ति आदि । तत्थ आरम्भथा ति
आरम्भधातुसङ्घातं वीरियं करोथ । निक्कमथा ति कोसज्जपक्खतो
20 निक्खन्तत्ता निक्कमधातुसङ्घातं तदुत्तरिं वीरियं करोथ । युञ्जथ
बुद्धसासने ति यस्मा सीलसंवरो इन्द्रियेषु गुत्तद्वारता भोजने मत्तञ्ज्वा
सतिसम्पज्जञ्चं ति इमेसु धम्मेसु पटिट्ठितानं जागरियानुयोगवसेन
आरम्भनिक्कमधातुयो सम्पज्जन्ति, तस्मा तथाभूता समथविपस्स-
नासङ्घाते अधिसीलसिक्खादिसङ्घाते वा भगवतो सासने युत्तप्पयुत्ता
25 होथ । धुनाथ मच्चुनो सेनं, नळागारं व कुञ्जरो ति एवं पटिपज्जन्ता

१. विहेस्सति—सी० ।

२. एतस्मि—सी० ।

३. पटिजानाति—सी० ।

४. आरभथा—सी० पोत्थके सब्बत्थ ।

च तेधातुइस्सरस्स मच्चुराजस्स वसं सत्ते नेती ति तस्स सेनासङ्घातं
अबलं दुब्बलं यथा नाम थामबलूपपत्तो कुञ्जरो नल्लेहि कतं अगारं
खणेनेव विद्धंसेति, एवमेव किलेसगणं धुनाथ विधमथ विद्धंसेथा ति
अत्थो ।

एवं पन बुद्धसासने उस्साहं करोन्तस्स एकंसिको जातिदुक्खस्स 5
समतिक्कमो ति दस्सेन्तो “यो इमस्मि” ति आदिना ततियं
गाथमाह । तं सुविज्जेय्यमेव ।

अभिभूतत्थेरगाथावण्णना निद्विता ।

१४. गोतमत्थेरगाथावण्णना

संसरं ति आयस्मतो गोतमत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? अयं
किर पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे पुञ्ञानि करोन्तो
सिखिम्हि भगवति परिनिब्बुते तस्स चित्तकं देवमनुस्सेसु पूजेन्तेसु 10
अट्टहि चम्पकपुप्फेहि चित्तकं पूजेसि । सो तेन पुञ्ञकम्मेन देवमनु-
स्सेसु संसरन्तो इमस्मि बुद्धुप्पादे सक्क्यराजकुले^१ निब्बत्तित्वा
गोतमो ति गोत्तवसेनेव अभिलिखितनामो वय्यपत्तो सत्थु जाति-
समागमे पटिलद्धसद्धो पब्बजित्वा विपस्सनाय कम्मं करोन्तो
छल्लभिज्जो अहोसि । तेन वुत्तं अपदाने— 15

“भायमानस्स भगवतो, सिखिनो लोकबन्धुनो ।
अट्ट चम्पकपुप्फानि, चित्तकं अभिरोपयिं ॥
एकत्तिंसे इतो कप्पे, यं पुप्फमभिरोपयिं ।
दुग्गतिं नाभिजानामि, चित्तपूजायिदं^२ फलं ॥
किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
कतं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ३८) ति ॥

B. 481

20

छळभिञ्जो पन हुत्वा विमुत्तिसुखेन विहरन्तो एकदिवसं
आतकेहि “कस्मा, भन्ते, अम्हे पहाय पब्बजितो” ति पुटो संसारे
अत्तना^१ अनुभूतदुक्खञ्चेव इदानी अधिगतं निब्बानसुखं च
पकासेन्तो—

5   २५८. “संसरं हि निरयं अगच्छिस्सं,
                  पेतलोक’ भगमं पुनप्पुनं ।
                  दुक्खमम्हि पि तिरच्छानयोनियं,
                  नेकधा हि वुसितं चिरं मया ॥

10   २५९. मानुसो पि च भवो’ भिराधितो,
                  सग्गकाय’ मगमं सकिं सकिं ।
                  रूपधातुसु   अरूपधातुसु,
                  नेवसञ्जिअसु असञ्जिअसुद्धितं ॥

15   २६०. सम्भवा सुविदिता असारका,
                  सङ्खता पचलिता सदे’रिता ।
                  तं विदित्वा मह’ महत्तसम्भवं,
                  सन्तिमेव सतिमा समज्झगं” ति—

तीहि गाथाहि तेसं धम्मं देसेसि ।

20 तत्थ संसरं ति अनादिमति संसारे संसरन्तो कम्मकिलेसेहि
पञ्चसु गतीसु चवनुपपातवसेन अपरापरं संसरन्तो ति अत्थो । ही ति
निपातमत्तं । निरयं अगच्छिस्सं ति सज्जीवादिकं अट्टविधं
महानिरयं, कुक्कुळादिकं सोळसविधं उस्सदनिरयं च
पटिसन्धिवसेन उपगच्छि । “पुनप्पुनं” ति इदं इधा पि
आनेतब्बं । पेतलोकं ति पेट्तिविसयं, खुप्पिपासादिभेदं पेतत्तभावं^२
ति अत्थो । अगमं ति पटिसन्धिवसेन उपगच्छि^३ उपपज्जि^४ ।

B. 482

१. अत्तनो—सी० ।

३. अगच्छि—सी० ।

२. पेट्तिभावं—सी० ।

४. उपपज्जि—सी० ।

पुनप्पुनं ति अपरापरं । दुक्खमम्हि पी ति अञ्जमञ्जं तिखिणकसाप-
तोदाभिघातादिदुक्खेहि दुस्सहायपि । लिङ्गविपल्लासेन हेतं वुत्तं
“दुक्खमम्हिपी” ति । तिरच्छानयोनियं ति मिगपक्खि आदिभेदाय
तिरच्छानयोनियं । नेकधा ही ति ओट्टुगोण गद्रभादिवसेन चैव
काकबलाककुल्लादिवसेन च अनेकप्पकारं अनेकवारं च चिरं 5
दीघमद्धानं मया वुसितं निच्चं उत्रस्तमानसतादिवसेन दुक्खं
अनुभूतं । तिरच्छानयोनियं निब्बत्तसत्तो महामूळताय चिरतरं
तत्थेव अपरापरं परिवत्तती ति दस्सनत्थं इध “चिरं” ति वुत्तं ।

मानुसो पि च भवो भिराधितो ति मनुस्सत्तभावो पि मया
तादिसेन कुसलकम्मुना समवायेन अभिराधितो साधितो^१ अधिगतो । 10
काणकच्छपोपमसुत्तं^२ मेत्थ उदाहरितब्बं । सग्गकायमगमं सकिं सकिं
ति सग्गगतिसङ्घातं कामावचरदेवकायं सकिं सकिं कदाचि कदाचि
उपपज्जनवसेन अगच्छि । रूपधातुसू ति पुथुज्जनभवग्गपरियोसारेसु
रूपभवेसु अरूपधातुसू ति अरूपभवेसु । नेवसञ्जिसु असञ्जिसुद्वितं
ति रूपारूपधातुसु च न केवलं सञ्जीसु एव, अथ खो नेवसञ्जीना 15
सञ्जीसु असञ्जीसु च उपपज्ज^३ ठितं मया ति आनेत्वा योजेतब्बं ।
नेवसञ्जिग्गहणेन हेत्थ नेवसञ्जीनासञ्जीभवो गहितो । यदिपिमे
द्वे भवा रूपारूपधातुग्गहणेनेव गय्हन्ति, ये पन इतो बाहिरका तत्थ
निच्चसञ्जिनो भवविमोक्खसञ्जिनो च, तेसं तस्सा सञ्जाय
मिच्छाभावदस्सनत्थं विसुं गहिता ति दट्ठब्बं । 20

एवं द्वीहि गाथाहि भवमूलस्स अनुपच्छिन्नत्ता अनादिमति
संसारे अत्तनो वट्ठदुक्खानुभवं दस्सेत्वा इदानी तदुपच्छेदेन
विवट्ठसुखानुभवं दस्सेन्तो “सम्भवा” ति आदिना ततियं गाथमाह ।
तत्थ सम्भवा ति भवा^४ । कामभवादयो एव हि हेतुपच्चयसमवायेन
भवन्ती ति इध सम्भवा ति वुत्ता । सुविदिता ति विपस्सनापञ्चा- 25
सहिताय मग्गपञ्चाय सुट्ठु विदिता । असारका ति आदि तेसं

१. सी० पोत्थके नत्थि ।

२. उप्पज्जि—सी० ।

३. काण कच्छूपमसुत्तं—सी० ।

४. सी० पोत्थके नत्थि ।

B. 483

- विदिताकारदस्सनं । तत्थ असारका ति निच्चसारादिसाररहिता ।
 सङ्खता ति समेच्च सम्भुय्य पच्चयेहि कता । पचलिता ति
 सङ्खतत्ता एव उप्पादजरादीहि पकारतो चलिता अनवट्ठिता ।
 सदे'रिता ति सदा सब्बकालं भङ्गेन एरिता, इत्तरा
 5 भङ्गगामिनो पभङ्गनो ति अत्थो । तं विदित्वा मह'मत्तसम्भवं ति
 तं यथावुत्तं सङ्खतसभावं अत्तसम्भवं अत्तनि सम्भूतं अत्तायत्तं
 इस्सरादिवसेन अपरायत्तं परिञ्चाभिसमयवसेन अहं विदित्वा
 तप्पटिपक्खभूतं सन्तिमेव निब्बान मेव मग्गपञ्चासतिया सतिमा
 हुत्वा समज्झगं अधिगच्छि अरियमग्गभावनाय अनुप्पत्तो ति । एवं
 10 थेरो आतकानं धम्मदेसनामुखेन अञ्चं व्याकासि ।

गोतमत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१५. हरितत्थेरगाथावण्णना

- यो पुब्बे करणीयानी ति आयस्मतो हारितत्थेरस्स गाथा ।
 का उप्पत्ति ? अयं पि? पदुमुत्तरस्स भगवतो काले कुलगेहे
 निब्बत्तित्वा विञ्चुतं पत्तो सत्थरि परिनिब्बुते तस्स चित्तकपूजाय
 कयिरमानाय गन्धेन पूजं अकासि । सो तेन पुञ्चकम्मेन देव-
 15 मनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे सावत्थियं ब्राह्मणकुले
 निब्बत्तित्वा हारितो ति लद्धनामो वयप्पत्तो जातिमानं निस्साय
 अञ्जे वसलवादेव समुदाचरति । सो भिक्खूनं सन्तिकं गन्त्वा धम्मं
 सुत्वा पटिलद्धसद्धो पब्बजितो पि चिरपरिचितत्ता वसलसमुदाचारं
 न विस्सज्जि । अथेकदिवसं सत्थु सन्तिके धम्मं सुत्वा सज्जातसंवेगो
 20 विपस्सनं पट्टपेत्वा अत्तनो चित्तप्पवत्ति उपपरिक्खन्तो मानुद्धच्च-
 विग्गहिततं^१ दिस्वा तं पहाय विपस्सनं उस्सुक्कापेत्वा अरहतं
 पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

^१. किर—सी०

२. ०विग्गहित चित्त—सी० ।

“चितासु^१ कुरुमानासु^२, नानागन्धे समाहटे^३ ।
 पसन्नचित्तो सुमनो, गन्धमुट्ठिमपूजयिं ॥
 सतसहस्सितो कप्पे, चित्तकं यमपूजयिं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, चित्तपूजायिदं फलं ॥
 किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।
 कत्तं बुद्धस्स सासनं” (अप० २, ३७) ति ॥

5

अरहा पन हुत्वा विमुत्तिसुखं अनुभवन्तो “यो पुब्बे करणीयानी”
 ति आदिना तीहि गाथाहि भिक्खूनं ओवाददानमुखेन अञ्जं
 व्याकासि । तासं^४ अत्थो हेट्ठा वुत्तोयेव ।

B. 484

हरितत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

१६. विमलत्थेरगाथावण्णना

पापमित्ते ति आयस्मतो विमलत्थेरस्स गाथा । का उप्पत्ति ? 10
 अयं पि पुरिमबुद्धेसु कताधिकारो तत्थ तत्थ भवे विनट्ठूपनिस्सयं
 पुञ्जं उपचिनन्तो पदुमुत्तरस्स भगवतो काले कुलगेहे निब्बत्तित्वा
 विञ्जुत्तं पत्तो सत्थरि परिनिब्बुते साधुकीळनदिवसेसु वीतिवत्तेसु
 सत्थु सरीरं गहेत्वा उपासकेसु भापनट्ठानं गच्छन्तेसु सत्थु गुणे
 आवज्जित्वा पसन्नमानसो सुमनपुप्फेहि पूजमकासि । सो तेन 15
 पुञ्जकम्मेन देवमनुस्सेसु संसरन्तो इमस्मिं बुद्धुप्पादे बाराणसियं
 ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा विमलो ति लद्धनामो वयप्पत्तो सोममित्तत्थेरं
 निस्साय सासने पब्बजित्वा तेनेव उस्साहितो विपस्सनं पट्टपेत्वा न
 चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तेन वुत्तं अपदाने—

“नीहरन्ते सरीरमिह, वज्जमानासु भेरिसु ।
 पसन्नचित्तो सुमनो, पट्ठिपुप्फमपूजयिं^५ ॥
 सतसहस्सितो कप्पे, यं पुप्फमभिपूजयिं ।
 दुग्गतिं नाभिजानामि, देहपूजायिदं^६ फलं ॥

20

१-१. चित्तकेसु कथिरमानेसु—सी० ।

२. समाहिते—सी० ।

३. तेसं—सी० ।

४. सुमनपुप्फेहिपूजयिं—सी० ।

५. पुप्फपूजायिदं—सी० ।

किलेसा भापिता मय्हं ... पे० ... ।

कतं बुद्धस्स सासनं' (अप० २, ३६-३७) ति ॥

अरहत्तं पन पत्वा अत्तनो सहायस्स भिक्खुस्स ओवादं^१
देन्तो—

- 5 २६४. "पापमित्ते विवज्जेत्वा, भजेय्युत्तमपुग्गलं^२ ।
ओवादे चस्स तिट्ठेय्य, पत्थेन्तो अचलं सुखं ॥
- B. 485 २६५. परित्तं दाहमारुह, यथा सीदे महण्णवे ।
एवं कुसीतमागम्म, साधुजीवी पि सीदति ॥
तस्मा तं परिवज्जेय्य, कुसीतं हीनवीरियं ॥
- 10 २६६. पविवित्तेहि अरियेहि, पहितत्तेहि भांयिभि ।
निच्चं आरद्धवीरियेहि, पण्डितेहि सहावसे' ति—

तिस्सो गाथा अभासि ।

- तत्थ पापमित्ते ति अकल्याणमित्ते असप्पुरिसे हीनवीरिये ।
विवज्जेत्वा ति तं अभजनवसेन दूरतो वज्जेत्वा । भजेय्युत्तमपुग्गलं^२
15 ति सप्पुरिसं^३ पण्डितं कल्याणमित्तं^३ ओवादानुसासनीगहणवसेन
सेवेय्य । ओवादे चस्स तिट्ठेय्या ति अस्स कल्याणमित्तस्स ओवादे
अनुसिट्ठियं यथानुसिट्ठं पटिपज्जनवसेन तिट्ठेय्य । पत्थेन्तो ति
आकह्वन्तो । अचलं सुखं ति निब्बानसुखं फलसुखं^४ च^४ । तं पि हि
अकुप्पभावतो "अचलं" ति वुच्चति । सेसं वुत्तत्थमेव ।

विमलत्थेरगाथावण्णना निट्ठिता ।

तिकनिपातवण्णना निट्ठिता ।

पठमो भागो निट्ठितो

१-१. ओवदन्तो—सी० ।

२-२. ० पुग्गले—सी० ।

३-३. सुप्पुरिसे पण्डिते कल्याणमित्ते—सी० । ४-४. सी० पोत्थके नत्थि ।

थेरगाथा-अट्टकथा

सद्धानुक्कमणिका

अ		अङ्गुतरट्टकथलं	४७३
अकासि अमरं तपं ति	४९८	अङ्गुतरनिकायो	५
अकुप्पा मे विमुत्ती ति सब्बसंयोजनस्स		अङ्गोलपुप्फेहि	४९०
ति	४५०	अचक्खु करणो	२०५
अकुसलं	१४६, ३८६	अचारि ति	२४९
अक्खि रोगे	२८८	अचरिम्हा	३७७
अगमं ति	५४८	अचलं	४३३, ५०६
अगारस्मा	३७४	अचलं सुखं ति	५५८
अगारं	२५, ३७३	अचिरवतियं	२०१, ५२२
अग्गधम्मो ति	२८७	अचित्तकपटिसन्धि	४२७
अग्गपुग्गलो	१२९	अचिर भिसम्बुद्धो	६९
अग्गफले	२१	अच्चन्तगामे	४८५
अग्गमग्गञ्जाणसमन्नागमेन	२२९	अच्चयन्ती	३९२
अग्गसावकानं	२६	अच्चयन्ति अहोरत्ता ति	३९०
अग्गप्पत्ते ना ति	२८७	अच्चुतं	५०१
अग्गमग्ग धिग्गेन	४५०	अच्चुतं पदं	२२
अग्गटि मत्तिकापनं ति	२९५	अच्चेन्ती ति	५१२
अगारस्मा ति	१७१	अच्छरियं	२३३, २६१, २१७
अग्गिसालं	५३०	अच्छाय अति भरिताय अमत घटिकायं	३७१
अग्गियथा ति	५०	अच्छोदिका पुथुसिला ति	३२८
अग्गिदेवं	४९८	अच्छोदिका ति	३३०
अग्गि परिचारि वने ति	४९८	अजरं जीरमानेना ति	१३३
अग्घनकं	१९७	अजरं जीरमानेना ति	१३२
अङ्कुसे	१०४	अजितत्थेरस्स	१०४
अङ्कुसं	४९२	अजितस्स	९८
अङ्गणिकभारद्वाजत्थेरस्स	४९७	अजितो	९९, १०५
अङ्गणिकभारद्वाजो	४९७	अजिनधम्मवसनो	१४४
अङ्कु लिमालके	५४०	अजिन धम्मेन	३६८

अजिनोरवेव	३६८	अटुङ्गिकं	१४४
अञ्जनवने	२५०	अटुङ्गिकं मगं	४४७
अञ्जुकवत्थु	५४१	अटुङ्गिकमगजलेन	४९९
अञ्जुनत्थेरस्स	२७२	अटुपरिवस्सारघरो	३४५
अञ्जुनोतिस्स	२७३	अटुपेसी ति	१५०
अञ्जगर्मा ति	३४६	अटुसमापत्तिलाभी	५०३
अञ्जतं च बुहिद्धा या ति	४३८	अट्टा ति	४२८
अञ्जसायं	८३, ९३, १००, २२०, २६२, २७७, ३३१, ३७२, ४०६, ४१९	अट्टिकज्ञानं	१०१
अञ्जनवनियत्थेरस्स	१८४	अट्टिकसञ्ज्ञां	१००
अञ्जमिवत्थेव सत्तं ति	३४७	अट्टिसञ्ज्ञायाति	१०१
अञ्जनवने	१८५	अट्टुप्पत्ति	५९, ९३, २०१, ४०६
अञ्जनवनं	१८६	अणुं	५६
अञ्जलि	४२२	अतन्दिता	२०, २१
अञ्जसं ति	४३०	अत्तकिलमथानुयोगं	४९८, ४९९
अञ्जसं घमतो गधं ति	४४७	अत्तभावकुटि	१९०
अञ्जस्सेव सरामि अत्तानं ति	३४७	अत्तसम्मापणिधी	१०
अञ्ज्हासिकोञ्ज्हात्थेरस्स	५२	अत्ता चे असमाहितो ति	४१५
अञ्ज्हासिकोण्डञ्जादीहि	२०४	अत्तानं ति	२७४
अञ्ज्हापदेसेन	४६, ४५९	अत्ताहि असमाहितो	४१५
अञ्ज्हाव्याकरण गाथा	४६, १४८, १८६, २२३, २४०, ३३८, ३४८	अतिउण्हं	५१३
अञ्ज्हाव्याकरणं	१००, १०२, १९६, ३०१, ३०६, ३१७, ३२६, ३३०, ३७२	अतिसीतं ति	५१०
अञ्ज्हासु जातिस्सु ति	२५९	अत्तुपनायिकं	१४१, ४६४
अञ्ज्हाना	५०४	अत्थदस्सिनो	८३
अञ्ज्हां	४७, ९५, ११६, १२०, १५०, १७८, १९०, १९६, २५४, २५९, २६४, २६६, २६७, २७२, २८२, २८४, ३००, ३०४, ३६४, ३६६, ३६९, ३७०, ३७६	अत्थदस्सिस्स	१९२, २१२, २७१, २७७, ४०६, ४७७, ४८१, ५२९
अटुङ्गिको	४२८	अत्थदस्सिनो	५६
अटुङ्गिको मगो	२७०	अत्थदस्सी	६४, ६६, ८४, २६२, २७१, ४०६, ४०८
		अत्थधम्मनिरुत्तीसु	४४
		अत्थपुच्छनं ति	१४६
		अत्थमञ्ज्हाय	३८६
		अत्थयोजना	४६
		अत्थवेदं	२१७
		अत्थसदस्स	२२२
		अत्थि	४५८
		अत्थुपनायिका	८, ११

अर्थे	४२	अनागामिकलं	५७
अर्थं	५६	अनागामि मग्गाधि मयत्तो	४५०, ४८१
अर्थं वस्ति	२६२	अनागामिमग्गेन	२७६, ४४९
अथ चे पत्थयसी ति	१८३	अनागारियं ति	१७१
अथ पाणानि कम्मानि	३९२	अनाथपिण्डकेन	९८
अथ वा पामोज्ज बहुलो ति	६१	अनाथपिण्डको	३३
अदीनमानसो ति	५२४	अनासन्नवरा ति	१३९, १४७
अदीनो बहुते घुरं ति	४४०	अनासवस्स	४८१
अदुतियो	२८	अनासवो	१८९, ३०१, ३३४,
अदुतियो ति	१८४		३६९, ४१९
अहसं	७७	अनासवं	४४५
अधिकारकम्मं	५७	अनिच्छसञ्जां	४९५
अधिगच्छेय्य सुखं निरामिसति	२६८	अनिच्चा	१९, ४५८, ४५९
अधिचेतसो अप्पमज्जतो ति	२२२	अनिच्चानि	४५१
अधिचेतसो ति	२२३, २२४	अनिच्चानि गृहकानी ति	४५०
अधिपञ्चासिक्खं	३९	अनिच्चानि गृहकानि, तत्थ तत्थ	
अधिम्मपिटकं	४३४	पुनप्पुनं ति	४५१
अधिमुत्तथेरस्स	३३१	अनिच्चा हि चला सद्धा ति	५२७
अधिषचनं	३६	अनिच्चं	९९, २१०, ३२६, ४३८
अधिसीलसिक्खा	२२५	अनुकम्पाया ति	४४३
अधिसीलसिक्खं	३९	अनुकम्पं	८६, १३९, ४१९
अधुतन्तो ति	१५६	अनुत्तरसमाधिना	१८३, १८८
अनणा दानि ते मयं ति	३७७	अनुत्तरसुखधिगमसमूहेन	२७३
अनन्तजिनो	२६६	अनुत्तरं	४७७
अनन्तञ्जाणो	२६६	अनुद्धतो	४५, ४८७
अनन्तरायं	१९६	अनुपटिपाटिया	४१
अनत्त सञ्जां	२२१	अनुपमो ति	४९०
अनत्ता	१९, ९९, ४३८	अनुमोदनं	२९
अनप्पकं	१३९	अनुपादिसेसनिब्बानसम्पत्ति	४१८
अनवज्जवम्भेसु	२२४	अनुपादिसेस निब्बानत्थं	८३
अनवज्जभावनाय	११	अनुपादिसेस निब्बानमेव	३७७
अनवज्जं	१४६, ३८६	अनुपियम्भवने	५८
अनवोसितत्तो ति	३०३	अनुयुञ्जिसं	४०८
अनवस्सुतो	४०४	अनुरुद्धत्थेरादयो	४०४
अनरियं	१७४	अनुरुद्धादीनं	५२८
अनागामिकले	५८	अनुरुद्धादीसु	११७, १२२

अनुरुद्धेन	४०४	अपस्सन्तं	२०८
अनुरुद्धो	१०८, ४०१	अपस्सं अरियसच्चानि	४९४
अनुवस्सिको पब्बजितो ति	११५	अपाय दुक्ख	३८२
अनुविगणेही ति	३२०	अपायपटिसन्धि	११९
अनुसासनी पाटिहारियेन	३०९	अपि चे होति ते विञ्जो ति	३६७
अनुसासी ति	२१९	अपीति	३६९
अनुसासि महावीरो ति	२१७	अपुक्खतो ति	५४२
अनुपमत्थेरस्स	४९०	अपुरक्खतो	१४८
अनेकजातिसंसारं ति	२५०	अपेक्खं ति	७७
अनेकव्यञ्जनं	२८०	अपेतभेरवो	६४
अनेकसुपं	२८०	अपेतलोमहंसो	६८
अनेकेतविहारो	१४५	अप्पकसिरेना ति	९७
अनोमदस्सिस्स	२८५, ४४०, ५०३	अप्पटिहतधम्मचक्कता	३७१
अनोमदस्सी	२८६, ५०५	अप्पणिहित विहारं	३९
अनोमदस्सीमुनिनो	२८६	अप्पटिवेधा	४९४
अनोमो	५०६	अप्पमज्जतो ति	२२४
अनोमं	३४१	अप्पमत्तस्स	४९४
अन्तकारोभवे	४६७	अप्पमत्ता	५६
अन्तरघायि	२७	अप्पमतो	१९४
अन्तेवासिकानं	४१०	अप्पमत्तो च आतापी सम्पजानो	
अन्तोगन्धकुटियं	५५	पतिस्सती ति	१९५
अन्तं ति	२६५	अप्पमत्तो विहराति	१६३, २६३
अन्धकारे तमो	४३६	अप्पमाद	११
अन्धभूतो पुथुज्जनो ति	४९४	अप्पहीनच्छन्दरागताय	४६२
अन्धवने	५५	अप्पिच्छकथं	५४
अन्धो ति	२९०	अप्पिच्छतं	१८६
अन्धोहं हत्तनेत्तोस्मी	२८७	अप्पिच्छो	५९
अन्नपानस्साति	३६९	अफरी	१००
अन्वेसं ति	४९८	अबाधे मे समुप्पन्ने	१३०
अपचित्तो	४५८	अवयापज्जे	३६
अपपतितं ति	४६५	अवभोकासिकज्जं	४६५
अपराजिते	३७१	अवभुतधम्मं	५
अपराधं	३२९	अभयत्थेरस्स	११९, २९५
अपरं च सत्थि ति	३९८	अभयानी ति	२६०
अपरिमित दस्सिना	२८१	अभयो ति	२९६
अपस्सन्तो अपस्सन्तं	२०६	अभयो तिस्स	१२०

अभावितं ति	३७३	अनोनिसो मनसिकारा	४०५, ४०८
अभासित्था	४०	अयोनी ति	४९८
अभिञ्जापादकं	९३	अरञ्जामागम्माति	१४१
अभिण्हसो ति	४४७	अरञ्जावासादिगुणे	२०९
अभिधम्मं	५३७	अरञ्जास्मि ति	१३२
अभिनिक्खन्तं	१८०	अरञ्जासञ्जानो ति	३२२
अभिनिक्खम्मा ति	५४२	अरञ्जो	२९
अभिनीहारो	१४	अरञ्जो मे कुटिका कता ति	१९५
अभिनिम्मिभित्वा	३४६	अरञ्जो विहराम	२०८
अभिभवित्वा ति	८	अरणविहारि अङ्गन	२६
अभिभूतो ति	५४५	अरण विहारोने	३३
अभिभूतत्थेरस्स	५४५	अरति	७०
अभिमुत्तो व निपतती ति	३४६	अरहं	४५८
अभिसत्तो वा ति	३४७	अरहत्तं	२७, ३३, ४४, ४७, ५३, ५६,
अभिसम्बोधि	५२	७२, ७४, ८२, ८५, ८७, ९२, ९६, १००, १०१,	
अभिसम्बुद्धो	७३	१०२, १०३, १०४, १०५, १११, ११२, ११४,	
अभिसम्मत्तो	४५२	११६, ११७, ११८, १२०, १२७, १२८, १३०,	
अभिच्चकुले	२०६	१३२, १३५, १४०, १४१, १४४, १४५, १४८,	
अमतस्स पत्तिया ति	२३७	१५०, १५३, १५५, १५६, १६२, १६३, १६६,	
अमतोगघं	४२९, ४३०, ४४७	१६७, १७२, १७५, १७७, १७९, १८२, १८५,	
अमतं	१२८, २५५, २८१	१८८, १९२, १९३, २०१, २०२, २०४, २०५,	
अमनुस्सभयं	१८५	२१०, २११, २१४, २१५, २१६, २१८, २१९,	
अमरिकं	३७९	२२१, २२३, २२६, २२७, २३०, २४१, २४३,	
अमित्तापनो	२७२	२४४, २४७, २४९, २५२, २५४, २५५, २६१,	
अमोघा तेकुटिका कतो	१८८	२६२, २६४, २६५, २६६, २६७, २६९, २७१,	
अम्बपल्लवसङ्कासं	३६९	२७२, २७३, २७५, २७६, २७७, २८१, २८२,	
अम्बपालिया	२१२	२८४, २८६, २८८, २९२, २९३, २९६, २९८,	
अम्बफलानि	३७२, ४२९	२९९, ३००, ३०२, ३०४, ३०५, ३०६, ३०७,	
अम्बवने	२९१	३०९, ३११, ३१२, ३१३, ३१४, ३२१, ३२३,	
अम्बसेवालसञ्छन्ना ति	३३०	३२५, ३३०, ३३८, ३३९, ३४२, ३६३, ३७३,	
अम्म	१६५	४००, ४०३, ४०६, ४०८, ४२०, ४२७, ४३०,	
अयं आयुवा	५१६	४३१, ४३३, ४३७, ४३९, ४४०, ४४३, ४४४,	
अयमाहु पुराणिया ति	१८९	४४६, ४५२, ४५९, ४६०, ४६१, ४६३, ४६५,	
अयमिति कप्पटो कप्पटकुरो ति	३७१	४६६, ४६८, ४७३, ४८२, ४८९, ४८९, ४९०,	
अयमतिकप्पटो ति	३७०	५१९, ५२९, ५५१	
अयोनि सुद्धिमन्वेसं ति	४९७	अरियमग्गेन	३६४

अरियधम्मो	३७१	असारकाति	५४९, ५५०
अरियफलनिब्बानानि	२२	असितो ति	१५०
अरियफलं	२२	असोकपुष्फेहि	३३९
अरियमग्गञ्जाणगिना	२२१	असोक	५०७
अरियमग्गाधिगमेन	२२, १७८	अस्सत्थे हरितो मासे ति	४९४
अरियमग्गे	४०९	अस्सत्थे ति	४९५
अरियमग्गेन	४६३	अस्समो	२८
अरियवंसं	६७	अस्समं	१३४, २४३, ४९८
अरियसञ्चानि	२७४	अस्सयानं	१४३, २९४
अरियसंघं	३	अस्सलायनो	४४
अरियं	१४४	अस्सा	५३१
अरिया	३९४	अस्सा जञ्जो	९७
अरियो	४१५	अस्सा सोकति	५१८
अरूणवतिनगरे	६८	अस्से कत्तवान चीवरं	३६९
अरूपधातुसूति	५४९	अहूति	१००, १०१, ४७७
अरूपी	४८२	अहु तुहं पुरे सद्धं	५२५, ५२७
अलमत्थविचिन्तकं ति	५४३	अहु बुद्धस्स दायादो	१००
अलावू	५०४	अहिनकुले	५१७
अल्लीनो ति	४४०	अहो नो सत्थु सम्पदा ति	४७६
अवचा ति	८१, ८८	अहो बुद्धा अहो धम्मा ति	४७३
अवन्तिरट्ठे	१४४, ३५१, ४७८	अहोरत्ता ति	३९२
अविज्जानुसयो	३६७	अहं खो वेळ्ळु गुम्बस्मि ति	११३, ११४
अविप्पवसतो ति	३४७	अहं च वित्तो सुमनो, पुत्तं दिस्वा	
अवितरागो	३७७	अनासवं ति	४४५
अवुट्ठिकाय	३४	अपदाने	१०, २१, २७, ४२, ४७, ५३,
अवुट्ठिभयं	१८४	६६, ६९, ७१, ७७, ८४, ९६, ९९, १००, १०१,	
अवेदयुं	३६२	१०५, १११, ११५, १२०, १२७, १२९, १३७,	
असक्कोत्तो	५०७	१६१, १७०, १७५, १७७, १७९, १८३, १८४,	
असक्खि ति	२७४	१८५, १९०, २००, २०२, २०३, २०४, २०७,	
असक्खि मच्चुराजस्स, अहं पासा		२१२, २१५, २१८, २२१, २२३, २२६, २२९,	
अमुच्चितुं ति	५४४	२३२, २३६, २३७, २४१, २४३, २४६, २४९,	
असक्खि वत अत्तानं ति	२७२	२५०, २५२, २५४, २५५, २५८, २६१, २६२,	
असङ्ख्येसू	४७७	२६५, २६७, २७३, २७५, २७७, २८१, २८२,	
असज्जिनो	४८२	२९१, २९४, २९८, २९९, ३००, ३०२, ३०४,	
असनियो	४६०	३०६, ३०८, ३११, ३१३, ३१६, ३१८, ३२३,	
असप्पुरिस्सस्स	३६२	३२४, ३२७, ३२९, ३३१, ३३३, ३४९, ३६३,	

३६६, ३६८, ३७०, ३७२, ३७४, ३७५, ३७८,	आनुभाव	४२२
३८८, ३९१, ३९२, ३९३, ३९६, ३९९, ४००,	आपाती	३७, १३५
४०६, ४११, ४१७, ४२०, ४२४, ४३०, ४३१,	आपलाभो	४०४
४३४, ४३९, ४४१, ४४४, ४४६, ४४९, ४५०,	आबाधिको	२२९
४५२, ४५९, ४६०, ४६५, ४६६, ४७४, ४८०,	आबाधेमे समुपपन्ने ति	१२८
४८२, ४८९, ४९३, ५००, ५०१, ५०८, ५१४,	आबाधो	८७, १२९
५१९, ५२०, ५२३, ५२६, ५४३, ५४५, ५४७,	आमिसदायादा	३५
५५०, ५५१	आमोदफलमदासि	३७५
आ	आमोदफलं	३५०, ३७०
आका	आयससुद्धि	४६
आकासेन सुकुन्तानं पदं तस्स	आयस्मा ति	४०
हुरलयं ति	आयुलीनति मच्चानं ति	३९२
आकासं	आरञ्जाको	२९
आगतानं	आरद्धवलवीरियो	४२८
आगतो नो वालं वियवेधो ति	आरद्धवीरियस्सेव	३३४
आजम्भो ति	आरद्धवीरिया	३९४, ४०५
आजिता	आरद्धवीरियो	३७
आतापी	आरद्धविपस्सनं	६८
आतापी विहर मि	आरम्भणूपनिज्झा नवसेन	३९४, ४८९
आतुमत्थेरस्स	आरम्भणूपटिज्झाने	८२
आतुयोतस्स	आरम्भणे	३७
आदिअन्तवन्ततो	आरम्भणं	१८८
आदिच्चबन्धुनो ति	आरम्भथाति	५४६
आदित्तपरियायदेसनाय	आरामगोपलककुले	५२२
आदीनवं	आलोकदा	५०
आदीनवपटिसंयुत्तं	आवादं	२९५
आदीनवं ८८, २१०, २२८, २४३, २५८,	आवुधं	१३९
३१६, ३१७, ३३१, ४०३	आवोचुम्ह	५७
आदीसु	आसज्जा ति	११८
आनन्द	आसनं	२५
आनन्दत्थेरं	आसन्दि	१८५
आनन्दी	आसन्दि कुटिकं कत्वा	१८४, १८५, १८६
आनन्दो	आसवक्खयञ्चाणं	११७, ३६९
आनन्दं	आसवक्खयो	३४२, ४१२, ४९५, ४९६
आनिसंसं ८८, १०१, २१०, ३१६, ३९४	आसवक्खयं	१४०, ३३७
आनुभावेन	आसवेहि	४०९

आसिति	४०८	इधेव विधमिस्सानि	४५२
आहारगिद्धो	३६१	इन्दनीलं	४५३
आहारट्टितिको समुस्सयो,		इन्द्रियवसिको	३६३
इतिदिस्वान चरामि एसनं ति	३६२	इन्द्रियानि समथं	४८०
आहारे च अन्निस्सितो ति	२८२	इडभकुले	१७७
आहुति	४९८	इमं ति	५०
आहूति	१९०	इममत्थं	२३
इ		इसिदिन्नत्थेरस्स	४५८
इति ति	२७०	इसिपतते	३७०
इति भासमाना	४५०	इसिपतनं	२०४
इति मे सुतं	४८५	इसि पडवज्जं	२५०, ३०२, ५०३, ५१७
इतिवुत्तकवण्णानायं	२२७, २७०	इस्सरं	१३५
इतिवुत्तकं	५	इतिहासं	३३५
इतिहासपञ्चमानं	४१०	इद्धिपाटिहारियेन	३०४, ३१५
इतिहास	२४१	इन्दसद्दो	३१५
इतिगच्छाम सावकाति	८८	इसि पतनसमीपं	३४३
इतो बहिद्धा ति	२७०	इसिदत्तत्थेरस्स	३५०
इतो बहिद्धा पुथुअञ्जावादिनं ति	२६८	इसिदत्तो तिस्स	३५१
इत्थि	३९	इस्सरकिच्चं	३२५
इत्थं सुदं	३९	उ	
इत्थं सुदं आयस्मा सुभूती ति	३९	उक्कट्टे	४९७
इदं अहूति	५१३	उक्कण्ठितो पि न वसे ति	३१२
इदं ति	२४९	उक्कण्ठितो ति	३११
इदं दुतियाभिसेचनं ति	२९५	उक्का	६२
इदं पुरे चित्तमचारि चारिकं	२४८	उक्खिपे ति	४८६
इद्वानुभावेन	४७८	उक्खेपकवच्छत्थेरस्स	२१४
इद्वामिस्सद्धारं	२१२	उक्खेपकतवच्छस्सा ति	२१९
इद्धि पाटिहारियं	९५, २२५	उग्गत्थेरस्स	२५४
इद्धिपादं	५३६	उग्गनिगमे	२५४
इद्धिया ति	१५०	उग्गहेत्वा	४४
इद्धि विधादिगुणावहत्ता	१८	उग्गरामं	४९८
इद्धिविसयस्स	२६	उच्छेपत्तागतेरता ति	४०५
इद्धि	५९	उज्जयत्थेरस्स	१७०
इधा ति	७७	उण्होदकं	४५८
इधानन्द	१६	उत्तमे	३७१
इधेवतं वेदनीयं	२५९	उत्तमो	७६, २३१

सदानुक्कमणिका

५६१

उत्तमं	२९५,४८९	उपज्झायो ति	८६,८८
उत्तरकुरुतो	५७	उपट्ठाको	४५७
उत्तरपालत्थेरस्स	४१७,५४२	उपतिस्सकोलिसानं	२७१
उत्तरपालो	५४३	उपतिस्सेन	४४
उत्तरिमनुस्सधम्मस्स	४११	उपत्यम्भकं	९२,९३
उत्तानीकरणं	५१५	उपधिविवेकं	६८,१२३
उत्तिण्णा ति	२७६	उपनयनत्थं	२३७
उत्तिण्णा पङ्कपखिपा ति	२७४	उपनिस्सयसम्पत्ति	३७२
उत्तियत्थेरस्स	१२८,२९७	उपनिस्सयसम्पत्तिया	१७२,४४६
उत्तियो	१७९	उपपज्जति	१२
उत्तुसप्पाय लाभेन	१७७	उपपत्तिभवा	२७२
उत्तुसप्पायं	१८७	उपपरिक्खति	३८६
उदकमाळकं	५३०	उपमं	२५
उदकवाहकं	१०३	उपरतो ति	४५
उदकसम्पत्ति	३३०	उपवाणत्थेरस्स	४५२
उदका ति	२७४	उपवाणो ति	४५२,४५६,४५७
उदकं	१६४	उपविज्ज्झा	५८
उदकं हि नयन्ती ति	१०२	उपसन्तस्स	२२४
उदकं हि नियन्ति नेत्तिका	१०४	उपसन्तो ति	४०,४५
उदकं ही	१०४	उपयोगत्थे	२०९
उदग्ग मेधेन नवेन सित्ता ति	३२२	उपसन्तं	४९२
उदङ्गणो	११४,३९९	उपसन्तो	४९३
उद्वच्चं	२४२	उपसन्ति वितक्का ति	१७८
उद्वतो ति	४०८	उपसम्पदं	४७
उद्वभाणियसंयोजनप्पहान वचनेन	१५३	उपसम्पादेत्वा	४२१
उद्वोहुति	२७४	उपायकुसलेनाति	४०८
उदयब्बयं चा ति	७८	उपालि	५३२,५४१
उदानवसेन	४६१	उपालित्थेरस्स	१६८,५२८
उदानं	५,१६२,१७७,२२७,४२७	उपालिस्स	५३७
उदुम्बरफलं	५०१	उपालित्थेरं	४७३
उदेतो	२१६	उपासका	४५९
उपगा ति	६७	उपासिता ति	४४६
उपचारपन्नाभेदेन	८२	उपासिता सप्पुरिसा ति	४४६
उपचारपन्ना समाधिमत्तेनेव	४१५	उपेक्खा	३१०
उपचाला	१५९	उपोसथं	९०,९३
उपज्झायस्सा ति	४४३		

उपोसथागारं	९०	उसभाजञ्जो	९७
उपोसथो	८९	उस्सवसम्पत्ति	२०७
उप्पतन्तेतु नियते ति	२४६	उस्सहति	३८६
उप्पतन्ते सूति	२४७	उस्सीयन्ति	४५७
उप्पत्ति	५६, ६८, ७१, ७३, ७६, ७९, ८१, ८३, ८६, ८८, ९६, १०२, १०७, १११ ११३, १३९, १४४, १४६, १६४, १६७, १६९ १७१, १७३, १८४, १८७, १८९, २११, २१४, २१७, २२०, २२२, २२६, २३९, २३४, २३७ २४३, २४६, २५०, २५४, २५७, २५९, २६२, २६३, २६४, २६८, २७१, २७४, २७८, २७९, २८१, २८५, २९३, २९५, २९७, २९९, ३०२, ३०६, ३०८, ३११, ३१३, ३१८, ३१९, ३२४, ३२६, ३२८, ३३१, ३३२, ३४२, ३४६, ३६५, ३६७, ३७०, ३७२, ३७५, ३८४, ६८७, ३९०, ३९३, ३९७, ४००, ४१७, ४१९, ४३३, ४३६, ४३८, ४४०, ४४३, ४४५, ४४६, ४४८, ४५०, ४६२, ४६६, ४६८, ४७७, ४७९, ४८१, ४८५, ४८७, ४९०, ४९४	उळारं	२६, ३२, ६९, १७०, ५००
उप्पत्ते ति	२४७	उळारपमोज्जो	२१७
उप्पन्नो ति	२१३	ओ	
उप्पादवयवन्ततो	३२६	ओकासं	७४
उब्भाबाहुंसहस्सधा ति	४२३	ओक्काक	४३, ९४, १५६, ४४१, ४७५
उब्बिद्धं	२१५	ओक्काककुलसम्भवो	३१, ४८, ६०, १०९, ३३०, ३४५, ४०२, ४२६, ५०६
उभया धंसते ति	५१८	ओगग्या ति	१८६
उमट्ठो	१५१	ओजवन्तानि	२५
उम्मादं	९१	ओदरिक्को ति	३०३
उय्यानभूमि	३३	ओभनदस्सी	४४१
उरुवेलकस्सपत्थेरेन	२३२	ओभासजातं	११७, ११८
उरुवेलकस्सपस्स	९६	ओमट्ठो	१५१
उरुवेलायं	२०४	ओरम्भागियहुद्धं भागिय सङ्गहेहि	३७
उल्लियत्थेरेन	१८४	ओरम्भागिय संयोजनप्पहानं	१५३
उसभत्थेरस्स	३८१	ओरसो	४३, ४५
उसभस्सो ति	३२२	ओवदं	३०३
उसभो ति	३२१	ओवादको	४२
उसभमत्तं	२६	ओवादानुसासनी करणेन	४४५
		ओवादे चस्स तिट्ठेय्या ति	५५२
		ओवादं	८७, १२२, १५२, २१८, २६४
		ओसंधि	३०३
		ओसारेसि	८९
		ए	
		एककामयं अरञ्जो ति	२०६
		एकगभावेन	३७
		एकङ्गदस्सी दुम्मेधो ति	३१५
		एकधम्मसवनीयत्थेरस्स	२२०
		एकधम्मं ति	५१०
		एकतिसे इतो कप्पे ति	४९६

एकत निरतं हि मे ति	१७५	कङ्कारेवतस्स	४६
एकपुत्तस्मि ति	१३८	कङ्कारेवतो	५१
एक पुप्फं चजित्त्वाना ति	२४१	कङ्काविनोदनं	५१५
एकपुप्फं ति	२९२	कङ्क्खेथकालं	८३
एकभत्तं	३६१	कङ्क्खं	५१
एकवलं अट्टिसञ्जाय	१०१	कङ्क्खं नाभिजातामि	३७१
एकावाचा मे मासिका ति	२६७	कच्चिनो वत्थपसुतो ति	१२३
एकासनस्स च रहो चित्तं वूपसमस्स		कच्ची ति	१२५
चा ति	५१८	कच्चं	१६१
एकुदानियत्थेरस्स	२२२	कच्चनमया	४५३
एकुदानियो ति	२२३	कटच्छिभिक्खं	१७९, १८०
एको पि सद्धो मेधावी ति	५२०	कटुवाहनस्स	४८२
एकं बुद्धगतं सञ्जां, अलभित्थं		कटुहारिया	२८९
पतिस्सती ति	४९६	कणवेरं	३०६
एतादिसं घम्मं, सावको सच्छिकाहिती		कणिकारपुप्फेहि	१७१
ति	४७७	कणिकार रुक्खा	८६
एरकत्थेरस्स	२८३	कणिकारं	३८८
एरकोतस्स	२८३	कण्हदिन्नत्थेरस्स	४४६
एरकाति	२८४	कण्हदिन्नो	४४४, ४४६
एवं ति	४४५	कण्हमित्तो	४२४
एवं दिट्ठा हि सा मयाति	५२७	कण्हसप्पो	१९६
एसा निसिन्ना अभिसन्दहित्वा ति	३९९	कण्हा ति	११८
ऐसावहिय्यसे	३३५	कतकं	२५५
ऐसा वहिय्यसे पब्बतेनाति	३३५	कतपदं ज्ञानानि ओचेतुं	३७१
एहिनन्दक गच्छामा ति	४४०	कतं बुद्धस्स सासनं ति	४९९, ५७३
एही ति	४४३	कथासत्त्वापं	१८९, २००
क		कथं करिस्सती	४८४
		कदम्ब पुप्फानि	३१९
कंलारेवतो	४७	कदम्बं	३२०
कंसं ति	२९५	कदलि	८९
ककुपं	५१४	कदलिफलं	४८९
ककुसन्धस्स	१३६, ३४६, ३४८	कदलिफलानि	३४८
कवकारुपुप्फं	३२४	कदली	५०४
कसुन्धो	१३७	कनकथूपं	२९१
कङ्का	४९	कन्तारद्वानपक्खन्दो ति	२९०
कङ्काच्चिज्जती ति	२४५	कपित्थफलं	१०४

कपित्थफलमदासि	४६६	कम्मामि	३८२
कपित्थना	५०५	कम्मोपपत्तिभवा	२७२
कपित्था	५०४	कम्मं	२५४, ३६५, ४०१,
कपित्थारामे	१०५		४४९, ४५७, ४६०,
कपिलवत्थुनगरे	८४, १५१, २६८, ३४६		४७४, ४९०
कपिलवत्थुनगरस्स	५२	कयिरा	३९९, ५०७
कपिलवत्थुस्मि	८५, २६९, २७९, २९६,	करजकाये	१८३
	२९९, ४०६	करजकायो	३५
कपिलवत्थुस्मि	४८, ११७, २०४, २१७,	करजकायं	३१०
	४६४	करणवचनं	४०८
कपिलवत्थु	१७९, ४०६	करिस्सं नाव रज्जिस्सं	४३०
कपिलसुत्तं	५२३	करं बालो न वुज्झती ति	३९२
कप्पटकु रत्थेरस्स	३७०	कलभागं ति	२८०
कप्पटकप्पेसू ति	५४२	कल्यतं ति	३२३
कमण्डलुधरो	४११	कल्याणकम्मं	४७
कम्मकिलेसवट्ठानं	४९४	कल्याणधम्मं	५२
कम्मट्टानानुयोगवसेन	५१८	कल्याणमित्तं	१४५, ४३०
कम्मट्टान	२७७	कसिवाणिज्जादि कम्मं	१७१
कम्मट्टान वीथि	४८८	कस्स	८९
कम्मट्टानं	४७, ६६, ७९, ८४,	कस्सप	८३
	१०५, १११, ११३,	कस्सपत्थेरस्स	२५९
	१३५, १४२, १५७,	कस्सपदसबलस्स	५७
	१७२, १७५, १६७,	कस्सपदसबलो	८९
	२०६, २०७, २०९,	कस्सपस्स	३५, ६५, ६८, ७१, ७६,
	२४८, २६२, २६४,		७९, ८५, ९८, १००, ११५,
	२८३, २८४, २८७,		१२१, १२२, १३३, १४९,
	२९४, ३०२, ३०८,		१७६, २२२, २३४, २५७,
	३१४, ३१९, ३२४,		२९१, ३४२, ४४८, ४४९,
	३३५, ३९५, ३९९,		४७३, ४८२, ४८८, ५०१,
	४३०, ४६२, ४९१,		५०४, ५२३
	५११, ५२८	कस्सपसम्बुद्धकाले	१८५
कम्मभवा	२७२	कस्सपे	२२० ५००
कम्मवट्ठ	२५६	कस्सपो	६१, ४७३, ४७६
कम्मवट्ठे न	२२२	कस्सपोतस्स	२६०
कम्मविपाके	२९३	कस्सपं	४७४
कम्मविपाकेन	४३	कस्ससेलूपमं चित्तं	४६२, ४६३

कस्सिन्द्रियानि समथङ्गतानी ति	४७९	काळी इत्थी ति	३९७
कस्सिन्द्रियानि	४८१	काळी ति	३९८
कहापणं	१९७	काळी नाम	३९७
कळभिञ्जो	३८५	कि किरातपुफेहि पूजं	३२४
कळीरो ति	२३५	कि ते विकिविकिका कारिस्सती ति	३५०
काकपेय्या	६६	किसुकख्वं	३९३
कातियानो	१४३	किकी	२२०
कामगुणरतिया	२४८	किकीब्रह्मदतो	२२०
कामच्छन्दो	२४२	किङ्कणि	३९७
कामच्छन्दो च व्यापादो ति	२४०	किच्छा वृत्ति नो इतरी तरेन इध	३२६
कामच्छन्दो ति	२४२	किन्नरयोनियं	२६२
कामधातुं	४४९	किमिकालाय	२१८
कामधातुं उपच्चगं	४४९	किंति	१४३
कामधातु समतिक्कमो	१८	किमिलत्थेरस्स	३४६ ४०४
कामभवे	२११	किलेसगहनं	१२
कामरागं सो	१०१	किलेसदोसं	३४२
कामरागापनयनं	४०८	किलेसमलताय	४९९
कामसङ्खप्पादीनं	२०३	किलेसरतिया	२४८
काममुखानुयोगसङ्खातस्स	१८	किलेसा ज्ञापिता मय्हं ति	२२०
कामा	७०, ४५९	किलेसा ति	२२१
कामा अनिच्चा	४५९	किलेसाभिसङ्खारवेगेन	२७४
कामावचरदेवलोके	२८	किलेससुपधि	३९९
कामूपभोगं	२४१	किसो धमनिसन्धतो ति	५२४
कामे चजित्वान ति	१६६	किसुक ख्वं	३९३
कायगतासति	६८	कुकुत्थो	३११, ३१८
कायदुद्दुल्लगरुनो	३३१ ३३४	कुञ्जरो चे अनुवकमेति	४६५
कायभावना	११	कुञ्जरं	१८०
कायवचीदुच्चरितप्पहानवचनेन	४६	कुटिका	३५, ३७
कायवचीसयमं	३६७	कुटिकं	३४, १८६, ३६५
कायविवेकं	१२३	कुटिविहारित्थेरस्स	१८७, १८९
कायविवेकं	६७	कुटिविहारीत्वेव	१९१
कायसिरिया	२८६	कुटी	२८
कारणं	१८२	कुणालदहतीरं	२५२
कारुणिको	१८७	कुण्डधानत्थेरस्स	८८
कालपब्बङ्गसङ्गासो ति	५२२, ५२४	कुण्डधानत्थेरो	९१, ९३
कासुमारिक फलं	२८७	कुण्डधानो	९४

कुण्डकुदालासू ति	१६३	केतकपुष्फेहि	३७०
कुण्डियस्स	४९८	केतकस्स	३७२
कुतो तं दुक्खमेस्सती ति	४६३	केतुकम्यतापच्चुपट्टानो	२१४
कुतो समणसाधुता ति	३३४	केतुनायेवा ति	२१४
कुदालकम्मे	१६२	केतुहा ति	२१४
कुन्तदीनं व ओदकं यथा	३९२	केवट्टगामे	५२२
कुप्पनीयेयि	४६३	केवलं ति	१०१
कुमा	१४४, १४६	केसमस्सु	२७
कुमापुत्तो	१४७	केसरी	३१
कुमापुत्तत्थेरस्स	१४४	केसवो	२७१
कुमारकस्सपत्थेरस्स	४७३	केसे ने ओलिखिस्सन्ती ति	४३३
कुमारकस्सपवत्थु	५४१	केसो मे ओलिखिस्सन्ति,	
कुमारकस्सपो	६२, ४७५	कम्पको उपसङ्गमीति	४३५
कुमारकस्सपोत्वेव	४७४	केळि	९१
कुम्भकारकम्मेन	३८४	को कुटिकायं ति	१८७, १८८
कुम्भकारकुले	५०८	कोटिगामं	४२२
कुम्भण्डको	४५४	कोट्टिको	४३
कुम्भकण्डा	१३५	कोट्टिको तिस्स	४४
कुम्मा	१३५	कोणागमनस्स	१४९
कुरञ्जियफलं	४६४, ४६५	कोण्डञ्जाप्पभुरतेहि	२०४
कुरकच्छनगरे	३११	कोरण्डक	११५
कुरुरट्ठे	४९८	कोरण्डपुष्फेहि	१६७, ३९५
कुलत्थेरस्स	१०२	कोरण्डं	१६८, ३९७
कुलोतिस्स	१०२	कोलाहलं	१४७
कुसलबीजरोपनं	१९२	कोलाहलं ततुत्तरि ति	५२५
कुसलबीजं	१३९, ३२६, ३२८	कोलितो	५३७
कुसलस्स उपसम्पदा	१७	कोलियजनपदे	४६६
कुसला	५६	कोलियधीता	१९९
कुसलानं	२३१	कोलं	१९४
कुसली ति	१३८	कोसम्बा	५०५
कुसलं	५७, ८६, १४५, ४१७	कोसम्बियं	७९, ५०४
कुसिनारायं	६२	कोसलरञ्जो	३९०
कुसीतो ति	३०३	कोसलरञ्जोति	९२
कुलेसु	३६२	कोसलरट्ठे	१७७, १९६, २१५, २५४,
कुसं	५१३		३०२, ३२१, ४६२, ४७९, ४७९,
कुसं ति	१२२		४९०, ४९३, ४९५, ५१०, ५२०

सहानुवकमणिका

५६७

कोसलविहारी ति	१९६	खेत्तपालको	१८८
कोलियो	२८	खेत्तपालो	१८९
कोहितस्स जनेनत्थो ति	३९६	खेमं	५०७
ख		ग	
खणाति	५१३	गच्छामदानि निब्बानं	३७७
खण्डसुमनत्थेरस्स	२९१	गच्छामा ति	४४३
खण्डसुमनो ति	२९१	गङ्गा	१५७, ३६८
खत्तियकुले	५००	गङ्गातीरियत्थेरस्स	३६५
खत्तिये	४३	गङ्गातीरियो ति	३६५
खत्तियो	५१८	गङ्गातीरे	३६५, ४२२
खदिरवनियरेवत्तस्स	२०१	गङ्गातीरं	६५, १५७
खन्धा	४१८	गङ्गाय	२४६, ३६६
खन्धा ति	२७२, ४१८	गङ्गासोतो व सागरं ति	४३०
खन्धा दिट्ठा यथाभूतं ति	२७१	गङ्गासति	८५
खन्धा मया परिञ्जाता ति	४१७	गतपच्चयागतवत्तं	२२
खमन्ति	३८६	गतमायुसङ्ख्यं ति	२४०
खयं	२८१	गतानि	४८०
खरो	८७	गतीसू ति	४९४
खलित्वा ति	१६९	गन्धघुर	५२२
खिप्पमेव	१०१	गन्धचुण्णेन	२३४
खिप्पमेव वहिस्सती ति	१०१	गन्धब्बा	४५५
खीणा ति	३७४	गन्धब्बा ति	४२३
खीणासवा	५४	गन्धमादनतो	९८
खीणासवानं	३५	गन्धमादनपव्वते	२०१
खीणासवो	२२५	गन्धाररट्टे	५७
खीणासवं	४४५	गन्धोदकेनं	२३४
खीणाहि मय्हं जाती ति	३७३	गन्धं ति	१२५
खीणो	२२२	गम्भीरकरणं	५१५
खीरं	३६५, ४१९	गम्भीरो	३२४
खुज्जसोभितत्थेरस्स	५१३	गम्भीरं	५६
खुज्जं	१६२	गरहन्ती ति	४१५
खुदकनिकायो	५	गरुळा	१३५
खुदकुदालासू ति	१६३	गवम्पति	१४९
खुप्पिपासा	७०	गवम्पतित्थेरस्स	१४८
खुरागे येव	३७५	गहकारक	३८, ४५१
खेत्तं	१६१	गहकारक दिट्ठोसी ति	४५, १

गह्वकारं गवेसन्ती ति	४५१	गोहूहनमर्ति	४१५
गह्वकटं	३८	गोधावरी तीरे	१०५
गह्वपुष्पजितानं	२१६	गोधिकत्थेरो	१८२
गह्वानं ति	२१७	गोधिको	१७९
गह्वो	५१८	गोनकादि	२९८
गहपतिकच्चं	३२५	गोनङ्गला	३३०
गहस्तीरियत्थेरस्स	१३१	गोपलसञ्छन्ना ति	८६
गामा ति	१४१	गोपालक	६९
गामे	२९	गोपालको	४९५
गाथा	५, ८, ११	गोमत्तस्स	३३१, ३३३
गिद्धाति	२११	गोसालत्थेरस्स	११३
गिरिगम्भरे ति	८, ९		
गिरिदत्तत्थेरस्स	४३४	घट्टयन्तो ति	३६४
गिरिदत्तत्थेरं	४३३	घतमण्डं	३६७
गिरिना ति	३३६	घरवन्धनं	२०८
गिलानं	८७	घरावासं	२७९, ३०२, ३२५, ३३१, ३३५, ३७२, ३७७, ४००, ४२४, ४४८, ५०४
गिलानसालायं	२५७		
गीतं	४०२		
गुहा	३८		
गुणसम्पत्ति	१४	चक्कवत्तिरञ्जो	२७
गुणसम्पत्ति या	४०	चक्कवत्तिराजा	३२
गुत्तद्वारो सुसंवतो ति	३४१	चक्कवत्ती	२५, ३२, ४३, ६१, ६५, ६६, ७२, ७३, ७५, ७६, ७९, ८०, ८९, ९४, १०९, १३०, १५८, १६८, १७०, १७२, १७४, १८०, १८४, १८९, १९२, १९५, २०८, २१०, २१३, २१२, २२४, २३३, २३६, २३८, २३९, २४१, २४४, २४७, २४९, २५१, २५३, २५८, २६१, २६३, २६६, २६७, २६९, २७२, २७३, २७५, २८०, २८२, २८६, २९२, २९४, २९६, २९८, ३००, ३०३, ३०५, ३०६, ३०९, ३१२, ३१४, ३१६, ३१७, ३२०, ३२३, ३२४, ३३०, ३४५, ३६८, ३७८, ३९१, ४०२, ४१३, ४४१, ४२६, ४५६, ४८२, ४९६, ४९७, ५०६, ५११, ५३२
गुच्छर्द्धि	१९६, १९७		
गेय्यं	५, ३८६		
गेहं न काहसि	४५१		
गोणो	३७५, ५४७		
गोतमबुद्धस्स	१९६		
गोतमस्स	२५२, ४५६, ४८२		
गोतमो	२७, ३१, ४१, ४३, ४७, ४८, ५५, ६०, ७३, ९४, १०९, २३०, २५०, ३३७, ३७५, ४०२, ४२६, ४४१, ४५६, ४७५, ४८०, ५०६, ५०७, ५३०, ५३२, ५३७, ५४७		
गोतमं	४०२, ४५६	चक्कवत्तीनं	१७७
गोत्तमत्तेन	३९	चक्कवाका	३४३

चकवाको	७७	चातुमहाराजिका	३६
चकखुददा	५१	चारिकं	५४
चकखुपालत्थेरस्स	२८७	चारिकं ति	२४९
चङ्कमनट्टानं	३६३	चाला	१५९
चण्डगजो	३७२	चाले उपचाले ति	१५६
चतुत्थज्झानं	९३	चिट्ठिचिट्ठाभिनदिते ति	१७४, १७५
चतुपच्चयसन्तो संलक्खणं	६७	चित्तकथी ति	५१५
चतुपारिसुद्धि	४७९	चित्तकत्थेरस्स	१११
चतुरङ्गिनी	४५६	चित्तकूटे	४४६, ४९२
चतुसच्चं	४२५	चित्तको	१११
चतुसच्चकम्मट्टानभावनं	१४०, ३२०	चित्तकं	१२९, १३७
चतुसच्चदेसनं	२२८	चित्तदुग्भकं	४९१
चतुसच्चधम्मं	७६, २१९	चित्तनिमिस्स कोविदो ति	२६६, २६८
चत्तारो आवसा	२८२	चित्तभट्टका ति	४८४
चत्तारो ति	४२८	चित्तभावना	११, १८
चत्तारो सतिपट्टाने	४२८	चित्तमक्कट्टस्स	३८
चन्दनो	५३८	चित्तविवेकं	१२३
चन्दनो ति	१२२	चित्तसमाधि	२१८
चन्दनं	४३१	चित्तं	२१, १५४, ५०८
चन्दवर्ति	४२५	चित्तं च सुसमाहितं ति	१७१
चन्दभागा	१२९	चित्तं ति	३७, ११८
चन्दभागाय	१२८, २६८	चित्तं भावयं	१७
चन्दवती	४४	चित्तं मे सुसमाहितं	३७
चम्पकपुप्फेनं	४९३	चित्तं मे सुसमाहितं विमुत्तं ति	३९
चम्पानगरे	४४१	चित्तं सुसमाहितं च काये ति	१८३
चम्पाये	४३९	चित्तं सुसमाहितं च मय्हं	१८३
चम्पायं	१२४	चित्तं सुसमाहितं च ममा ति	१७८
चम्मको	१५८	चीवरे	३४०
चरिमक्कचित्तनिरोधेन	४५२	चुण्णं	१९८
चरिम्ह	३७७	चुता पतन्ती ति	२०४, २११
चरिम्हसे	३७७	चुन्द	३६
चरियांनुकूलं	१११, १२८, १७५	चुन्दस्स	२९१
चरेय्य संयोजन विप्पमोक्खं ति	३८७	चूळको ति	४८८
चवति	१२	चूळगन्धारविज्जा	७३
चवित्तवाना ति	२९२	चूळगन्धरं	७३
चागेन	४३	चूळकत्थेरस्स	४८७

चूळपालस्स	२८९	जनकायस्स	५०१
चूळपालितेन	२९१	जनपदकल्याणि	४०९
चूळपालो	२८७	जनपदचारिकं	३३, १४७, ३०२
चूळवच्चत्थेरस्स	७९	जनमेवस्सितो जनो ति	३९५
चूळवच्छत्थेरो	८०	जनम्ही ति	३९५
चूळवच्छोतिस्स	७४	जनसम्बाधाभावं	३५०
चेतियं	४१९	जनाधिपा	१८१
चेती समथको विदोति	३२८	जनेती	३२२
छ		जनेन जनितेनवा ति	३९६
छळभिञ्जो	२३६, ३०८, ३१३, ३२७, ३३१, ३४९	जनो जनम्हि सम्बुद्धो ति	३९४
छफस्सायतने हित्वा ति	३४१	जनो जनेन हेठीयनि हेठेति च जनो जन	३९५
छत्तपण्णिफलं	४८८	जनो ति	३९५
छत्तं	४५५	जनं ओहाय गच्छं ति	३९६
छधातुविभङ्गमुत्तं	५०८	जन्ताघरं	५६०
छन्दरागो	२९६	जम्बुगामियपुत्तत्थेरस्स	१२८
छन्न	३४	जम्बुदीपे	६५
छन्नत्थेरस्स	२२६	जहसीप्पं समुस्सयं ति	२६३
छन्ना ति	३७	जागरो ति	४७८
छन्ना मे कुटिका सुखा निवाता ति	१८३	जातकं	५
छन्नोतिस्स	२२६	जातिदाससत्थेरस्स	३८७
छवडाहिका	३९८	जातिदासो तिस्स	३८८
छवसित्तोव मे पत्तो	३६७	जातिभूमि	४९८
छविपापक चित्त मट्टका ति	४८४	जातियावने	४२०
छळभिञ्जा	३२, ४४, ४९, ६९, ७१, ७४, ८२, ९३, १०८, ११०, १२३, १२४, १५९, १७३, २०२, २३२, २३६, २५०, २५८, २५९, २९१, ३६८, ३८४, ३८८, ४११, ४१४, ४२४, ४३७, ४३९, ४४१, ४४२, ४५२, ४७८, ४८०, ४८६, ४९३, ४९७, ४९८, ५११, ५१२, ५१४, ५२०, ५२५, ५२६, ५४७	जाती ति	३७४
ज		जातो पण्डरकेतुना	२१३
जञ्जाति	७८	जायति	१२, ३८६
जटाजिनघरो	३३२	जिञ्जुका	४१२
जटाभारेन	४११	जिण्णं	२३९
जटिलो	२८, २९	जिण्णं ति	२३९
		जिण्णं च दिस्वा दुखितं च	२३७
		व्याधितं ति	३७४
		जिनसासनं	१२
		जीयति	९२
		जीरापेतुं	५९
		जीवकम्बवने	५०४
		जीव जीवका	

जीवितं उपरुज्जती ति	३९२	त	
जीवं	१६५	तं च अज्झोस तिट्ठति	२९७
जेट्टभाता	१५७	तं विदित्वा महं मत्तसम्भवं ति	५५०
जेतवन	२९१	तं ब्रूमि	४९१
जेतवनपटिग्गहणसमये	२२३	तक्कसिलं	४४४, ४७८
जेतवनपटिग्गहणे	३२१, ३३१, ३८८, ३९१, ३९५, ४५२	तक्कसिलानगरे	५७
जेतवनं	१५९, २६०, २८९	तचपञ्चक कम्मट्ठानं	५८, २००
	३९७, ५२३	तण्हा	४८, ७०
जेन्तगामे	३२४	तण्हावसेन	४५९
जेन्तत्थेरस्स	३२४	तण्हासङ्गस्स	३२१
		तण्हासल्ले	५०२
ज्ञ		ततिये अन्तरवस्सम्ही ति	३६७
ज्ञानपोदकं	१११	ततो चित्तं विमुच्चि मे ति	४५०
ज्ञानरतो ति	८२	ततो ति	४३५
ज्ञानलाभी	४१४	तत्थ किं जिह्यते मुनी ति	५२७
ज्ञानसुखेन	३७६	तत्थ तत्था	२२
ज्ञानाभिञ्जायो	३७८	तत्थ पण्डितं वत मं सन्तं ति	५४३
ज्ञानपट्टान	५५१	तत्थ सुखं चे जीवितुं इच्छे	
ज्ञापिता ति	२२१	सामञ्जास्मि अपेक्खवा ति	५०९
ज		तत्थेव	३९०
जाणक्कखुना	८२	तथा एको ति	५२५
जाणजालं	१३७	तथागतं	२७, ५४, ५५
जाणपरिपाकं	४२०, ४३६	तथागतस्स	२५
जाणफरसुं	१२	तथागतानं ति	५०
जाणबलं	४५९	तथा ति	२८०
जाणं	२५३	तदङ्गविकल्मसेनप्पहानवसेन	५१६
जाणं सम्पत्ति	३०२	तदाचरं ति	१४३
जातका	४२२	तस्ति	४६
जातिबन्धवपेमेन	५२७	तग्निन्ते	४१
जातीनं	५२१	तपोददारामे	१७०
जातो अत्थो सुखावहो ति	३८७	तप्पभारे	४१, ४७
जालिनीति	४१९	तप्पमानेना ति	१३३
ज्येयधम्मसु	७६	तप्पोणे	४१
ठ		तम्बपुष्पं	३२९
ठानं	५०१	तमोखन्धो	३६७

तसरं	१०	तिणसूपपुप्फेहि	३१८
तसेवं	१७०	तिणादिच्छदनो	३५
तस्मा पजानं	३९९	तिणाभिद्यो न मञ्जती ति	५१३
तस्मा सद्धं च	४७९	तिण्ण विहारनं	३९
तस्स तस्सेव दायदो ति	३९०	तिण्णं मे ताल पत्तानं गङ्गातीरे	
तस्स मय्हं	४६२, ४९४	कुटीलता ति	३६६
तस्स मे ति	२०९, २५१	तिण्णं मे तालपत्तानं ति	३६५
तस्स मे बहुका पिहयन्ति	२०८	तिण्णवेदान	५३
तस्सयूपो सुवण्णयो ति	४२३	तिदिवं	५२१
तस्सा ति	२८६	तिदिवं सुखं ति	५२२
तस्सा सञ्जाय बाहसा ति	४९६	तिनेत्तिका	१०४
तस्साहं धम्मं सुत्वान ति	२१९	तिमवन्तगो	३३३
तस्सेव सतो ति	३४७	तियग्गी	४२७
तस्सं विहरामि अप्पमत्तो ति	१८४	तिरच्छानयोनियं ति	५४९
तादिनो देवा पि पिहयन्ति	४८१	तिरियं सोळसुब्बेधो ति	४२३
तापस पब्बज्जं	९८, १०५, १०७, १३३, २२८, २४३, २८१, २८२, २८५, ३३१, ३७७ ४००, ४१०, ४१९, ४२४, ४२९,	तिविधग्गी	२०२
तापसो	२६, १४४	तिविधग्गीहि	१९१
तारको	१५८	तिविधो	९७
तालफलं	१००, ४६०, ४६१	तिस्सं	१७१
तालवण्टं	५२५	तिस्सत्थेरस्स	१५१, १५२, २९३, ३००, ३९५
तावत्तिस्स	१११, ११२, ३९९, ४७५	तिस्स नामस्स	११६, ३४६
तावत्तिसमगच्छहं	६०, ३९२	तिस्सस्स	११४, १३९, १५१, १५३, ३०४, ३०५, ३१३, ४३६, ५१७
तावत्तिसे	३७८	तिस्सो विज्जा	४९, ११७, ५०२
तावत्तिसेसु	१२४, ३९०	तिस्सो ति	४००
तावत्तिसभवने	२८, ३२, ३९५	तिस्सो	१५१
तावत्तिसमगच्छहं	४३२	तिस्सो विज्जा अनुपत्ता	४९९, ५०३
ताहं चित्तं कलिं ब्रूमी ति	४९१	तिस्सो विज्जा अनुपत्ता,	
तिगावुतं	२६	कतं बुद्धस्स सासनं ति	१८६
ति चीवरं	४१	तीहि खुज्जकेही ति	१६२
ति चीवरप्पहोनकं	४१	तुच्छो कायो आदिस्सथ	४३५, ४३६, ४३८
तिट्ठन्ति छिन्नमूलका ति	२७८, ३४१	तुट्ठमानसो	२७
तिट्ठमक्कट्टमाधादि	३६४	तुम्हापदाने विहरं विहरामि	
तिणकुट्टि	१८७, १९०	अनासवो ति	१७३

तुलेहि	३८६	थेरानं	२०
तुसिता	४१३, ५१९	थेरीगाथा	३, ४, ५
तुसितेसु	२१२	थेरो	४०
तुसितं	२१३, ४८१	थेरं	६५, ७५
तूलमिव एरितं मालुतेन		थोमनं	२०४
पिलवतीव मे कायो ति	३१०		
तेज न ति कण्डं	१०४	द	
तेन तेनेव बजसि	४९१	दक्खिण्येयङ्गेन	२७
तेना ति	११०, २६०	दधिघटं	१६१
ते पि तत्थेव कीरन्ती ति	३८९	दन्धपरक्कमो	४२९
ते पिटको	३१३	दब्बकुमारो	५८
ते पिटकं	२७	दब्बत्थेरस्स	५६
ते मे इज्झिमु सङ्कप्पा ति	१९६, २०२	दब्बत्थेरो	५८
ते मे इज्झिमु सङ्कप्पा यदत्थो		दब्बो	५८, ५९, ६०, ६४
पाविंसि कुटिं विज्जा विमुत्ति		दब्बं	१२२, ५१३
पच्चेसं ति	२०३	दब्बं कुसं ति	१२१
तेविज्जभावो	१८	दब्बं कुसं पोटकिलं ति	१२२
तेविज्जा	७२	दमेना ति	६३
तेविज्जो	३३३, ३६९, ४९९	दलिहो	१७३
तेविज्जाहेति	३२८	दळहपरक्कमा ति	४०५
तेविज्जोहं महाज्ञायी ति	३२६	दळहसल्ल समप्पितो	५४४
ते समयं पच्छिको, चरिमोयं		दसवलं	५४, १९६, १९९
समुस्सयो ति	४७७	दसबलो	९३
ते सेला रमयन्ति मे	३३०	दस्सनभूमियं	२६७
ते हि	३८८	दस्सनसम्पन्नो	२०६
त्वे चा ति	४३०	दहरो	४७६
		द्वङ्गुलमत्तकेसमस्सु	४३५
थ		दाठीनं ति	८, ९
थलं ति	२७४	दानसीलभावनासु	१६
थिनमिद्धं	७०, २४८	दानो पकरणानि	१६०
थूणिका च विदालिता ति	४५२	दानं	४१, ३१२
थूप पूजायं	२२२	दायकानुगहं	३८१
थूपपूजं	४१०	दायादो	४३, १००
थूपे	४५२	दारपरिगहं	१४०
थूपो	३८०, ४११	दारवे	४५८
थूपं	२२४, ४५५	दारुचितकं	५८
थेरथेरीगाथानं	२३	दारेमुचते अपक्खा	४५५

दासकथेरस्स	९८	दुक्खस्सा	२६५
द्वारेतिट्ठो ति	५१६	दुक्खा	४५९
दिट्ठधम्मसुखविहारत्थं	३७	दुक्खा कामा एरका ति	२८३, २८४
दिट्ठधम्मसुखविहारं	३९	दुक्खा कामा ति	२८४
दिट्ठधम्मिकं	१४१, १४३	दुक्खा जाति पुनपुनं ति	४५१, ५४६
दिट्ठनिगोधे	२०१	दुक्खा भिक्खु पुन नवा	१९०
दिट्ठा	४५९	दुक्खो	३७८
दिट्ठायथाभूतं ति	२७२	दुक्खं	९९, २११, २५७, ३२१, ३९९, ४६३, ५०७
दित्तो ति	३६९	दुक्खं ति	४३८
दिन्दभा	३४३	दुक्खं तिगच्छसी ति	११९
दिब्बचक्खु	४६३	दुक्खंसभावं	२८५
दिब्बचक्खुञ्जाणं	१७७, ३६९	दुच्छन्नं ति	३७३
दिब्बपुप्फेहि	३२१	दुग्गति	११, ७७, १८१, १९१,
दिब्बयान	२९४	१९२, १९५, २१३, २२६, २३०, २३३, २३४,	
दिब्बयानं	१४३	२४१, २६१, २६७, २६९, ३००, ३०३, ५०५,	
दिब्बवत्थेन	२०९	३०६, ३११, ३१२, ३१४, ३१७, ३२०, ३२४,	
दिब्बसम्पत्ति	३२	३२७, ३२९, ३४१, ३४५, ३४८, ४००, ४१४,	
दिब्बसुसं	१२९	४४७, ४६१, ४८२, ४८६, ४९२, ४९३, ५०१,	
दिब्बोजं	२५	५०७, ५०९, ५१५, ५१९, ५२३, ५२६	
दिवाति	२६५	दुत्तपत्तं व मालुतो	४६
दिस्वा ति	२९६	दुद्दमियो	६३, ७२
दिन्नं अन्तरवस्सानं ति	३६७	दुद्दसं	५६
द्विपदिन्द	२२४	दुन्निक्खमो ति	२३५
द्विपदिन्दस्स	१९७	दुप्पब्बज्जं ति	३२५
दीघनिकायो	५	दुप्पब्बज्जं वे दुरधिवासा गेहा ति	३२४
दीघमद्धानं ति	४९३	दुमपत्तं	४५
दुक्खक्खयो अनुप्पत्तो	३५२	दुमव्हायय उप्पन्नो ति	२११
दुक्खक्खन्धो ति	२५२	दुमव्हायया ति	२१३
दुक्खजातस्सापि	२५१	दुम्मेषो ति	२६५
दुक्खनिमित्तं	२८५	दुरधिगमा भोजो	३२५
दुक्खमम्हिपो	५४९	दुरधि वासा गेसा	३२५
दुक्खरारिस्स	२००	दुरावासा	३२४
दुक्खवत्थुं च	२८५	दुल्लभो	४९२
दुक्खविमुत्ति	२६२	देवता	१३७, २०७
दुक्खसञ्जं	२२१	देवदत्त	४७६
दुक्खस्सन्तं	५७		

देवदत्त	५४०	देवो च वस्सति	४६१
देवदत्तं	४७३	देवो चा ति	१६०
देवनरे	४२४	देवो ति	१८२
देवदहनिगमे	२०९, २५२	देसनाञ्जाणं	४९, ५०
देवनागयवखानं	१३१	देसनाधम्मो	८०
देवनागा	४५४	देसनावसाने	४७
देवपुत्तो	१६, १४९, २२८, ३२१		
	३२४	घ	
देवमनुस्सेसु	१८४, १९२, २०९,	घङ्कुरुपाति	३९८
२१२, २१४, २१७, २२०, २२२, २२८, २३२,		घजालू ति	४२३
२४३, २४८, २६७, २६८, २७१, २७३, २८१,		घजं	४५२
२८५, २९३, ३०२, ३०८, ३११, ३२१, ३२२,		घञ्जावतिया	२४१
३२७, २२९, ३४२, ३६५, ३७०, ३७२, ३८७,		घञ्जावतीनगरं	२४०
४०६, ४११, ४१३, ४१७, ४२९, ४३३, ४३६,		घनपाले	५४०
४३९, ४४१, ४४४, ४४६, ४४८, ४५०, ४५२,		धम्मकथिकं	२२०
४६०, ४७८, ४७९, ४८३, ४८५, ४८८, ४९०,		धम्मकथं	२७, ४१३
	४९५, ४९७	धम्मकायसिरिया	२८६
देवरत्नं	८९, ३४०, ४२६, ४४१,	धम्मट्ठो	५२१
	४५६, ४८२	धम्मता ममेसा	४६२
देवलो	४११, ५३८	धम्मदस्सिस्स	२७९
देवलोक	१४०	धम्मदायादा	३४५
देवलोकं	१४९, १७१, १७६, १७९,	धम्मदेसना	३७३
२१४, २२३, २२५, २२६, २३४, २४०, २६६,		धम्मदेसनाय	१२, १८५
२६८, २७७, २८३, २८७, २९७, ३०४, ३०६,		धम्मदेसनावसेनेव	२१७
३१३, ३१६, ३१८, ३१८, ३२४, ३३१, ३३३,		धम्मदेसनं	९१, २५२, २६०, ४२४
३४५, ३४६, ३४८, ३६५, ३६७, ३७२, ४००,		धम्मपतिट्ठापनं	५१५
४०२, ४१३, ४१९, ४३०, ४३२, ४४१, ४५६,		धम्मपदे	२००
	४८१, ५०६	धम्मपालत्थेरस्स	४७७
देवलोकं	६२, १९४	धम्मपालो ति	४७८
देवसभत्थेरस्स	२७४, २९९	धम्मभण्डागारिकस्स	९६
देवसभो ति	२९९	धम्मभण्डागारिकेन	२२४
देवहितो	४५७	धम्मभेरि	५१४
देवा ति	१८३, ३६७	धम्ममञ्जाय	३८६
देविन्दो	४५६	धम्मविहारसम्पत्तियो	३९
देवेसु	१७७, २३१, २७९, ४३३	धम्मवेदं	२१७
देवो च गणव	४६१	धम्मसञ्जा	२२०
		धम्मसम्मसनं	२२१

धम्मसेनापति	१९९, २५८, ४२८	धीरा	५६
धम्मसेनापतिना	३६१, ३६६, ३७२	धुतधम्मे	६५
धम्मसेनापति	३८४, ४४६	धुनाति पापके धम्मे	४६
धम्माभिसमये	१८५	धुनाथं मच्चुनो सेनं नल्लागारं व	
धम्माभिसमयो	१५०, ५०१	कुञ्जारोति	५४६
धम्मानं	२३१	धुरं	१६९
धम्मामनुधम्मं	३९७	धूमकेतु	६२
धम्मासोकरञ्जो	४३३	न	
धम्माधिकरणं	४४५	नकुप्पतीति	४६३
धम्माति	४७६	नङ्गलावत्तनीति	९७
धम्मादासंति	४३८	नङ्गलासुति	१६३
धम्मे	४२	नङ्गलं	९७
धम्मो	२१८	नचाहु न मे भविस्सति, न च मे	
धम्मोसंधो च पूजितोति	४४५	एतरहि विज्जतीति	४४७
धम्मोसंधं	५३३	नच्चं	४०२
धम्मं	३, २७, ३३, ४४, ८८, ९६ १०७, १९६, २१४, २१५, २१६, २२०, २२९, २३७, २४६, २५४, २६२, २६७, २७७, ३६३, ३७०, ३७१, ३७५, ३८८, ३९३, ३९७, ४२०, ४२१, ४३७, ४४४, ४४६, ४७३, ४७७, ४७८, ४८१, ४८२, ४८५, ४९५, ४९७, ५०१, ५४५	न तथा मतं सतरसं	२६०, २७९
धम्मं वो देसयिस्सायी	५४६	न ताव सुपितुं होति नक्ख-	
धम्मंति	२२७	तमालिनीति	४६४, ४६५
धनियत्थेरस्स	५०८	नत्थिदानि	४९४
धनियोति	५०८	नत्थिदानि पुनब्भवो	२२२, २५६, ४३६
धरणी च सिञ्चति वाति		नत्थिदुच्चरितं यथा	५२७
मातुलो	१७, ६०, १७७	नत्थिभयं वाळ्मिभित्तं वा	
धरणीति	१७८	लोमहंसो वा	४६१
धातुपूजं	४१८	नत्थिसङ्गो विजानतंति	८८
धातु	४५२	नदन्ति	४८९
धानमाणवो	९७	नदन्ति मोरा सुसिखा सुपेखुणाति	४८८
धित्तिमाति	६८	नदन्ति सप्पञ्जाति	४४३
		नन्दक	४४३
		नन्दकत्थेस्स	४३८
		नन्दकाति	४४३
		नन्दकुमारस्स	४०६
		नन्दको	४३९, ४४२
		नन्द तापसो	२५, २६
		नन्द तापसस्स	२५
		नन्दत्थेरस्स	४०५
		नन्दत्थेरं	४०९

नन्दन्तानं ति	७, ९	नागराजा	५१०
नन्दन्ती ति	४४५	नागितत्थेरस्स	२६५
नन्दियत्थेरस्स	११७	नागो	४१४
नन्दमाना गतं चित्ता	४९०, ४९१	नागोसङ्गामसीसेवा ति	१३२, ५२४
नन्दियो ति	११७	नाथं	३
नन्दो त्वेव	४०६	नानत्तेन च कम्मुनाति	३८२
न पत्तवणं परिसामु व्याहरंति	४८७	नाना जनपदं यन्ती ति	१४६, १४७
न पिविस्सामी ति	५०२	नापगतं	७५
न ब्राह्मणो	३८२	नाभिनन्दाभि जीवितं ति	४६७
न मे तं फन्दति चित्तं	१७५	नाभिनन्दाभि मरणं ति	४६७
नमो ति	१७२, २८६	नाममत्तेन	३९
नमो ते बुद्ध वीरत्थू	१७१, १७२	नारदो	२६८, ३७८
नमो हि तस्स भगवतो	२८५	नारदं	३६३
नभं	१७८, ४८९	नालकगामे	१५७
नयन्ती ति	१०४	नाळकगामे	८१
नयिदं अनयेन जीवितं ति	३६१	नाळिकेरफलं	१०२, ४६२
नयिदं दुमन्तितं	७५	नाळिकेरं	३०४
नरो ति	५२४	नावं	३८
नळकालायं	५०८	नावासङ्घाटे	४२२
नळमालं	१९१	नावासङ्घाटं	६५
नळसेतुं व सुदुब्बलं महोघोति	७०	नासिस्सं ति	५०२
नळिकेरफलं	१०३	नाहारो हृदयस्स सन्तिको ति	३६१
नवकम्मवसेन	१९०	नाहं भयस्स भायामी	१०७, ११०
नवपव्वजितो ति	५४२	निकन्ता ति	१०५
नवविवरगतो ति	१५६	निक्कमथा ति	५४६
नवो ति	५४२	निक्किलेस भावे	४१६
न सहायेन पापेन ति	२९०	निक्खमित्तो	२४०
न सुखा कामाति	२८५	निक्खम्म	४६७
नहास्सं ति	२२७	निक्खपिस्सामि	१०६
न हि कम्मं पनस्सति कम्मं	३९०	निग्रोधत्थेरस्स	१०७
न हि तेतं गथा पुरे	३६४	निग्रोधा	५०५
न हि त्वं कप्पट मत्त मञ्जासि ति	३७२	निग्रोधाराभे	१७८, २९९
न्हान्तको	४९९	निग्रोधं	२०१
न्हानधरं	५३०	निगम्हा	५२१
न्हानचुण्णानि	२५७	निगगरह अनुकम्पाय चोदिता	५२१
नागदत्तदेवराजा	२०१	ज्ञातयो मया ति	५२१

निग्गहीतोसि पञ्जाय	३६५	निय्यानिकभावदस्सनत्थं	३७४
निग्गहेस्सामी ति	२४९	निय्यानिकभावं	२७८
निग्गुण्डियो	५०४	निरयदुक्खं	२०८
निक्कमेव	१४१	निरयादीसु	३९२
निच्चं	४५६	निरये	२५७
नितकत्थेरस्स	४६२	निरयं	४१२ ५४८
नितकत्थेरो	४६४	निरयं अगच्छिस्सं ति	५४८
नितको	४६२	निरामिसं	९६
निदायिताति	९९	निरुत्ते	४२
निदारामो	४१५	निरोधगामिनि पटिपदाभूताय	१६
निपको ति	२६८	निरोधसच्चस्स	४१८
निपतन्तेसु ति	४४७	निरोधसमापत्तियो	८९
निपते ति	२४७	निरोधसमापत्तिसमापज्जनवसेन	२८०
निपुणं	५६, ४८७	निरोधसमापत्ति	२६, १०७
निप्फत्ति	२२, ४४, ७६, ७९, २३२, २४०	निरोधोतिस्सं	१०८
	२४३, ३०२, ३०३, ३७०, ४००,	निवातवुत्तिना ति	२३३
	४२४, ४२९, ४३३, ४४८, ४८१	निवाता	३५, ३८
निबेधेन्ती ति	११३	निवापपुटो	९९, ३०४
निब्बानघातु	१९	निसभत्थेरस्स	४६६
निब्बानसङ्घातो	३७५	निसभो	२८
निब्बानसुखेन	४६३	निसिन्नो पिण्डाय पाविसि	३६९
निब्बानसुखं	२६८, २७९, २८०, ४९८,	निसीथे ति	५०
	५१६, ५४७	निस्सरणं	१२
निब्बानारम्मणे	१८३	निस्सेणं	५७
निब्बाने	१७५	नीतत्थेरस्स	२६४
निब्बानं	१९, २०, २२, ३६, ८०, ८८, ९२,	नीलब्भवण्णा	८३, ८५
	१००, १३३, १३४, १४३, १५८	नीलासुणी वा ति	१११ ११२
	१८८, २११, २१९, २३३, २३४,	नीवरणप्पहानं	४६
	३७१, ३९४, ४०५, ४३०, ४४९,	नीवरणे	२४३ ४३७
	५०७	नेकधाही	५४९
निब्बायिस्सं	४१९	नेक्खम्मज्झासयताय	४१० ४५०
निब्बुत्ति ति	१३३	नेक्खम्मसङ्कप्पादयो	२०३
निब्बुत्तो ति	२५४	नेतरा पजा ति	१२५
निब्बिसेवत्तं	२१४	नेरयिका	२०७, २०८
निमियं ति	१३३	नेरयिका विय सग्गगामिनं	२०८
निम्बा	५०५	नेव दूरं गमिस्ससि	३६५

नेव मं व्याधयिस्सासि
नेवसञ्जिआसु असञ्जिआमुट्ठितं ति
नेसाद कुले
नो अमतस्स कोविदो
नो च परिक्खिपे परे ति

प

पकुब्बति
पक्खत्थेरस्स
पक्खन्दो
पक्खिभाति
पक्खियधम्मेसु
पक्खो ति
पङ्कपलिपोति
पङ्को ति
पचलिता ति
पच्चन्तगामे
पच्चन्तदेसे
पच्चव्याधि ति
पच्चयत्थेरस्स
पच्चयनिमित्तं
पच्चयो ति
पच्चवेक्खन्ता
पच्चाहाहं पब्बजितो ति
पच्चुग्गमनं
पच्चेक बुद्धे
पच्चेक बुद्धो
पच्चेक बुद्धं
पच्चेक बोधिया
पच्चेक बोधि
पच्चेक सम्बुद्धा
पच्चेक सम्बुद्धं
पच्चेक सम्बोधि
पच्चेक सम्बोधि
पच्छा सो कातुमिच्छती ति
पच्छास्स कट्ठं होती ति
पच्छाहनति सो परं ति

१७१ पच्छिमयामे
५४९ पजानं उपाधि ति
३९५ पज्जलितो ति
११० पज्जुन्ने
४८७ पञ्चकटुकं
पञ्च कप्पसतानाहं एकरत्ति
३९० अनुस्सरि ति
२०९ पञ्चकामगुण
५४४ पञ्चकामगुणे
३८२ पञ्च काम गुणे हत्वा ति
२२५ पञ्चक्खन्धा परिञ्जाता ति
२०९ पञ्चछिन्दे
२७६ पञ्चछिन्दे पञ्चजहेति
३६२ पञ्चतपं
५५० पञ्चनीवरणे हित्वा ति
४९२ पञ्चपतिट्ठितेन
४३९
१२०
५०० पञ्चसङ्गतिगो ति
३६२ पञ्चसीले
५०० पञ्चाभिञ्जा
२२ पञ्चालपुत्तो ति
५०२ पञ्चाहाहं पब्बजितो ति
२५ पञ्चावा ति
२२८ पञ्चा
१८९ पञ्चाखन्धादयो
४६० पञ्चाचक्खुना
१६ पञ्चापज्जोतेन
४१९ पञ्चाबली
१३,१४ पञ्चाबली ति
१२६,३६३,३६७ पञ्चाभावना
११ पञ्चाय अत्थं जानाती ति
१३,१४ पञ्चासम्पदा
५०७ पञ्चासम्पन्ना
३९२ पञ्चात्तरा हि
३८२ पञ्चा

१२
३९९
५०
३७
१९८
४२८
५४४
४३०,४६७
४६६
२७७,२७८
९५
८८
३८८
४३६,४३७
२५,७९,१६७
१७९,१९२,२४८,
४२९,४८७,४९७
९५
६०
५०३
४८५
५००
२३१,४२७
१४,५३४
२२
२०६
५१
८२
८१
११,१८
३८६
१७,१८
२४५
२३१
३८६

पञ्चां इमं पस्सा ति	४६, ४९	पणसन्था	२२६
पञ्चां ति	४९	पणसाला	२८
पञ्चां भावयं	१८	पणसालं	९२, १३४
पञ्हं	४५	पणं	२८
पटिजग्गितु मे वेसा	४६५	पतन्ती ति	२११
पटिञ्चां	५०१	पतिता ति	२११
पटिपज्जनविधि	३८७	पतितिट्ठती ति	१६९
पटिपत्तिया	१८	पतिरूपकम्मद्वानं	४८०
पटिपत्ति	१३, १३४, १४३, ३८६, ४२७, ४६१, ४६५, ४७६	पतिरूपे	३४
पटिपाकतिकं	१६९	पतिस्सतो ति	२६८
पटिप्पटिया	५०७	पत्ती	५३१
पटिभाने	४२, ४४	पत्तो मे आसवक्खयो ति	४१८, ४९६
पटिलद्धज्ञानं	१८३	पत्थना	४२
पटिलद्धसद्धो	१७७, १८५, २०६, २०९, २१४, ३६३, ३६८, ३७८, ३९७, ४००, ४७८,	पत्थनं	५२, ४२४
पटिलद्धसम्पत्ति	२०५	पत्थेन्तो ति	५५२
पटिविज्झति	४९	पथवि इमं	१०१
पटिवेधञ्चाणं	५०	पथवि ति	१०
पटिसन्धि	८४, १३६, १६४ १९६, १९८	पदको	४१०
पटिसत्थारं	४३१	पदक्खिण कम्मं ति	१४६
पटिसम्भिदा	३२, ६३	पदक्खिणं	१९२, २३७, २४८
पटिसम्भिदा चतस्सो	४९	पदक्खिणं ति	११४
पटिसम्भिदा पत्तानं	४१	पदहति	३८६
पटिस्सतो	१०६	पदुमुत्तरनामको	१८७, ४७४
पणिधानं	४०६, ४७३, ५०३	पदुमुत्तरनायको	५३१
पणीतपणीतानि	२५	पदुमुत्तरबुद्धकाले	५६, ७३, ५०३
पणीतं	९६, ९७, २८१, ४७७	पदुमुत्तरबुद्धस्स	८८, १९०, २२१, ३६६, ५३४
पण्डवपण्डवतं	२०१	पदुमुत्तरबोधिसत्तो	४१०
पण्डा	५५	पदुमुत्तरभगवतो	४६, ७९, ३९७
पण्डिता	५५	पदुमुत्तरसम्बुद्धो	३०
पण्डितेहत्थदस्सिभीति	५५	पदुमुत्तरत्त	५०३
पण्डितं वत मं सन्तं ति	५४२	पदुमुत्तरस्म	२९१
पणकुटि	३४, २२८	पदुमुत्तरस्स	४०, ७९, ८१, ८८, ८९, ९६, ११७, ११९, १३२, १५६, १५९, १८४, १८७, १८९, १९६, २०४, २२०, २४३, २५२, २५९, २६८, ३६५, ३७२, ३९०, ४०५, ४१०,

४१९ ४२४ ४५८, ४७६, ४८१. ५१०, ५२८,	परिकम्मं	७४
५५०, ५५१	परिक्खारा	२७
पदुमुत्तरो ४२, ४७, ५३, ५९, ११७,	परिचरन्तो	९६
१३४, १९५, २०५, २४३. २४४,	परिजानन्ती	५०६
२५३, २६५, ४५२, ५११ ५३१	परिञ्जाता ति	४१८
पदुमुत्तरं ९४. ११९, १८५, २६९	परित्तं दासं रुह	३९४
पदुमो ४९२	परित्तं दासं ति	३९३
पदुमं ४९०, ४९२	परिनिब्बानसमये	२२८
पदेमरज्जं ६१, ४४१, ४५६	परिनिब्बिस्सत्थनासवो	३००
पदेसराजा ३८, ७९	परिनिब्बुतो	६४, ७२
पदं ५०१, ५०६	परिपुण्णकत्थेरस्स	२७९
पदं सन्तं ति ८०	परिपुण्णको ति	२७९
पदानो नाम सो राजा ति ४१९, ४२३	परिव्वजे	४०४
पनादो ४२३	परिव्वजाजकपव्वज्जं	२५७, २७१, ४४८,
पनुव्वभवो नत्थि ४७७		४५०, ४९७
पपज्जि ति २२७	परिव्वजाजका	४४९
पव्वजितानं ३६२	परिमजाति	२९२
पव्वजितो ११६ १९५, ३७५, ५१८	परियत्तिधम्म	५१८
पव्वजित्वा १३३, १७७, २१८	परियत्तिधम्मघरा	४५९
पव्वजि ति २४०	परिवत्ति सं	४९४
पव्वज्जा १४, ४०४	परिवितक्क	५९
पव्वज्जं ४३३	परिवेणं	१६७
पव्वतकूटं १५०	परिसपरियन्ते	५२
पव्वजितोमिह्दानीति २३५	परिस्सयो	२८९
पव्वजाजयि ४४३	परिहासं	९१
पव्वजाजत्वा ४२१	परे च नं पसंसन्ती ति	४१०
पव्वभारकूटं २२९	परे ति	४१४
पयागतित्थे १५७	परे पसंसन्ती ति	४१४
पयोगसुद्धिं दस्सेति ४६	पलालच्छन्नको सेय्यं	४८५
परक्कमो ४३०	पल्लङ्क	१२
परमत्थदीपनियं २२७, २७०	पवति	१४१, २८९
परमं सन्ति १३३	पवत्तवरधम्मचक्को	३३
परम्हा ति ५१८	पवत्ति	१६८
परवेदिया ४९	पवरं	७६
पराजयो १९७	पविट्ठत्थेरस्स	२७१
परावतयोनियं २७४	पविवेहरस	२६७

पविवेकरसं विजानिया ति	२६८	पायं	६३, २५६
पसाखजातो ति	२३५	पामोज्जबहुलो	८०
पसादसंवट्टनत्थं	१८७	पामोज्जबहुलोति	७९
पसेनदि कोसलो	४७३	पारगतं ति	४८७
पसेनदिस्स	७१	पारगू	५३, १७२
पसंसन्ती ति	४१४	पारदारिकं	१६७
पस्सति पस्सो ति	२०४, २०५, २०६	पारमिता	१६
पस्सती	३८६	पारमियो	४१०
पस्सवम्मसुधम्मत्तं	११७, ४९९	पारावतो	२७५
पस्सवीरियपरक्कमं	४३०, ५७३	पारिहारिय पञ्जायविपस्सनापञ्जाय	८२
पस्सा ति	५०	पालितो	२८९
पहानपट्टिपत्तिया	३६२	पालोति	२८७
पहाय कामानि	२४०	पावायं	१७९ २९१
पहाया नप्पके भोगे	४०५	पिण्डपातं	५७, २८८
पहितत्ता	३९४, ४०५	पिण्डकाय चरिस्सामि अरिथ	
पहीनकिलेस	२३	जङ्घबलं ममा ति	५२८
पहीनच्छन्दरागो	३६२	पिधीयरे	३८
पहीनमानस्स चतुन्नं ति	४८१	पियञ्जाहत्थेरस्स	२४६
पहीनसंकिलेसं	४०८	पिञ्जाञ्जाहोति	२४६
पहीनोजालसङ्खातो ति	३७४	पियदस्सिस्स	४०१
पाचीनवंसदायम्ही ति	४०४	पियदस्सि	४०१
पाटलिपुत्तनगरे	५१४	पियदस्सी	१०४, १०७, १०८, ४०१,
पाटलिपुत्तवासियो	५१५		४०२
पाटिहारियं	२०९, ४५८	पियरूपे	४६७
पाटिहीरं	१३४	पियस्मि ति	१३८
पाट्टियं	५९	पियं निमित्तं मनसिकरोतो	२९७
पार्तयिसू ति	५४४	पिलक्खफलमदाससि	४७८
पातालाति	२७६	पिलक्खफलानि	५२०
पाताला परिवज्जिता ति	२७६	पिलिन्दवच्छत्थेरस्स	७३
पातिमोक्खं	६९ २३१	पिलिन्दवच्छो	७५
पादकं	४७, ६८, १८३, २७९	पिलिन्दो	७३
पादपे ति	४९६	पीठसप्पी	२०९
पादफलं	४७९	पुक्कुसाति	२९४
पापधम्मो	३६९	पुगलो	३६९
पापधम्मं	५१८	पुञ्जाकम्मेन	२१७, २२०, २२६, २६८,
पापमित्ते ति	५५१, ५५२		२७३, २७७, २७९, २८५, २८७, २९३, २९५,

२९८, ३०७, ३०८, ३६७, ३७२, ३७४, ३८४,	पुब्बयोगो	४०४
३९३, ३९७, ४००, ४०६, ४१७, ४१९, ४४४,	पुब्बयोगं	९६
४५६, ४६२, ४६४, ४६६, ४७८, ४७९, ४८२,	पुब्बे करणीयानि	५०७
४८३, ५१४	पुब्बे ति	२५९
पुञ्जाकम्मेन देवमनुस्सेसु	२९१	पुब्बे निवासजाणं ११७, ३६९, ४२८
पुञ्जाकम्मं	६८	पुब्बे निवासानुस्सति जाणं ४२८
पुञ्जानि २३२ ३६३ ३६७, ३७०,	पुब्बे निवासानुस्सति जाणेन	१२
३७२, ३७३, ३७७, ३८४, ३८७, ३९५, ३९७,	पुब्बे निवासं	२५१, ४२७, ४९१
४३६, ४४३, ४४६, ४५०, ४६२, ४६३, ४७३,	पुब्बेहनति अत्तानं ति	३८२
४८१, ४९४,	पुराणिया ति	१९०
पुञ्जां ६३, ८९, १०४, १०९, २००,	पुरिमकम्मनिस्सन्देन	३६८
२०१, २१४, २२०, २३४, २३६, २४८, २७४,	पुरिमयाने	१२
२७४, ३०४, ३७५, ४००	पुरिसकिञ्चानी ति	५१३
पुण्डरीका	५०४	पुरेति
पुण्णको	२३०	पुलिनधूपं
पुण्णत्थेरस्स	५२, ५३, २२८	पूजावचनं
पुण्णत्थेरो	५५	पूजासक्कारं
पुण्णमासत्थेरस्स	७६, ४३६	२७८, ४१७
पुण्णमासो	७६	पूजितो
पुण्णमासोत्तेव	४३७	४५७
पुण्णो	५४, ५५	पेतलोकं ति
पुण्णोतिस्स	२२९	५४८
पुत्तका ति	२६०	पेत्तिकं
पुत्तदारं धनं च	४५९	२९
पुत्तेसु	४५९	पोक्खरवतीनगरे
पुयुविन्दराजा	२२०	६९
पुट्टमुत्तर बुद्धकालतो	१११	पोटकिलं ति
पुनगेहं ति	४५१	१२२
पुनजीवमंतो हिसो ति	१६६	पोटकिलं
पुनप्पुनं	३९९, ५४८, ५४९	५१३
पुनप्पुनं गम्भनुपेति मन्दो	३०४	१४२
पुनरागच्छते इधा ति	१६६	पोसियत्थेरस्स
पुनरागता ति	२११	१३९
पुन्नागपुप्फेहि	४४६	पंसुकुल चीवरं
पुप्फच्छत्तं	२६, २७	३६५
पुब्बकम्मं	४३२	पंसुकूलं
		३९७
		पंसुकुलं च चीवरं ति
		३६७
		फ
		फरूसूपक्कमा ति
		३८८
		फरूसं
		९२
		फलगं ति
		११८
		फलसमाधिना
		४१५
		फलसमापत्ति वसेन
		२८२
		फलसमापत्ति समापज्जनवसेन
		२८०
		फलसमापत्ति सुखवसेन
		२१७

फलसमापत्तिमुखेन	७२	विम्बिसार	४५७
फलसमापत्तिमुखं	९७	विम्बिसारञ्जो	२९३
फलसमापत्ति	११४	विम्बिसारस्स	१२०
फलमुखेन	४८०	विम्बिसारसमागमे	१६९, २३८, ३८९
फलाफलानि	२५	विम्बिसारो	१८२, २९३
फलिकामया	४५३	विम्बिसारं	२१२
फारुसका	५०४	बिल्लं	१९४
फुटोडंसेही ति	१३१	बिहरिअपेक्खं	७७
फुटो डंसेहि मकसेही ति	१३२	बीजनिं	१९१ ४९८
फुसित्वा	२२	बीजपच्छिं	१९८
ब		बीजं	४०७
बद्धसासने	३२६	बुद्धथपं	२२४, ४५३
बन्धुमतिया	५२३	बुद्धन्तरं	७९, ४८२, ५०४, ५६५
बन्धुमतीनगरतो	१९६	बुद्धपच्चेक बुद्ध	१६
बन्धुमतीनगरवासिकेहि	१९८	बुद्धपूजं	३२७
बन्धुमतीनगरे	३२६, ४६२, ५०३	बुद्धभावं	२५
बन्धुरत्थेरस्स	३०६	बुद्धवचनं	२७, ४७४
बहुकुरजसल्लकितेनाति	३३५	बुद्धवीराति	१७२
बहुजनहिताय	३३	बुद्धसावका	१६
बहुस्सुता ति	५१५	बुद्धसासने	४८०
बहु हि सो पसवति पुञ्जं तादिसरो		बुद्धमुञ्जो	२२८, ३५७, ३७७, ४१९, ४९२
नरो ति	५१८	बुद्धसेट्ठस्स सम्मुखा	४४३
बहूसपत्ते लभती ति	४००	बुद्धसेट्ठं	४१३
बहूसपत्ते लभति	४०३	बुद्धस्स	१३४ २४१, २६१, ३००, ३०५
वरुणो	१३४		३१५, ३२३, ४४१, ४५०,
ब्रह्मी ति	३९८	बुद्धस्सा ति	१००, १२०
ब्रह्मावने ति	१३२	बुद्धा ति	४७६
ब्रह्मचरियं	४९	बुद्धानुभावेन	७३, २६०, २६८
ब्रह्म बन्धु	४३, १५८, ४९९,	बुद्धानुभावं	१६९, १८५, २०६, २१७,
ब्रह्मलोकमेव	४१०		२१८, २९८, २९९, ३६८,
ब्रह्मलोके	३७८, ४१०		३७८, ३८९, ३९५, ४००
ब्रह्मलोकं	३१०,		४२९, ४५२, ४६६,
ब्रह्मालि	४८१	बुद्धानुस्सतिया	३८, ४९५
ब्रह्मालित्थेरस्स	४७९	बुद्धानं सासनं ओवाढं	४७९
ब्रह्माली ति	४७९	बुद्धारम्भणं	२१२, २८३, ४००
ब्रह्मानी पेक्खमानस्स	४५०	बुद्धिचरितं	२९४

बुद्धपादे	६२, ६५, ७६, ८१,	व्यावटो	१७३
८४, ८६, १११, ११९, १२४, १३६, १५७,		भ	
१६०, १६९, १७२, १७३, १७५, १८४, १९८,		भकुटि	३६१
२०९, २१२, २१४, २२४, २२५, २२८, २३२,		भगधरदु	४६०
२३७, २४१, २४३, २४८, २५०, २५४, २५७,		भगवन्तं	४१
२६०, २६२, २६७, २६८, २७१, २७३, २७५,		भगवा	३३, ७३, ८९, ९५,
२७९, २८१, २८५, २८७, २९१, २९३, २९५,			१००, २७०
२९६, २९८, २९९, ३०२, ३०६, ३६८, ३१३,		भक्तको	४५५
३१६, ३१८, ३१९, ३२१, ३२४, ३२७, ३२९,		भक्तकिचवपरियोसाने	४१
३३१, ३३२, ३३५, ३४८, ३६३, ३६५, ३६७,		भट्टके	४०७
३७०, ३७४, ३७८, ३८४, ३८७, ३९०, ३९३,		भट्टजित्थेरस्स	४१९
३९५, ३९७, ४०६, ४०९, ४११, ४१७, ४२०,		भट्टजित्थेरो	४२२
४२४, ४२९, ४३३, ४३६, ४३९, ४४१, ४४४,		भट्टजीतस्स	४२०
४४६, ४४८, ४५०, ४५२, ४५८, ४६०, ४६२,		भट्टारामे	२५४
४६६, ४७३, ४७८, ४७९, ४८२, ४८४, ४८८,		भट्टियनगरे	४२०
४९०, ४९५, ४९७		भट्टियस्स	४६४
बुद्धपादो	२५२	भट्टियसेट्ठि	४२१
बुद्धपादं	३३, २८१, ३३१, ४३१,	भट्टोति	९७
	४३३, ५०३, ५०४	भयस्सा	१११
बुद्धे	२६१	भयेय्युत्तमपुग्गलं	५५२
बुद्धेन	४०८	भयं वा	४६१
बुद्धो	२५, ४१, ४८, ५९, १८७,	भरतत्थेरस्स	४४०
	२१८, २३३, २३७, २५८,	भरतो	४३९
	२६६, ३४१, ४२०, ४३४	भरियायानीत्ताया ति	२३५
बुद्धो ति	५२९	भल्लियत्थेरस्स	६८
बुद्धं	९४, २१५	भल्लियो	६९
बेलदुसीसत्थेरस्स	९६	भवनेत्तिसमूहता	३७४
बेलदुत्तानिकत्थेरस्स	३०२	भवरागप्पहानायाति	१५३
बेलुवा	५०४	भवराजहतस्स मे सतो ति	४४७
बोज्झङ्गा	४१८	भवरागो पुन मे न विज्जती ति	४४७
बोधिपक्खियधम्मा	४१८	भवा	२०२
बोधिरुक्खं	३२९	भवा सब्बे पदालिता	२७२
बोधि	४९५	भवा सब्बे समूहता ति	२२२
व्यापादो	२४१	भवे	१७९
व्याधितं ति	२३९	भातरो मरहं माता च	५२२
व्याधि	५०६	भायामी ति	११०

भारद्वाजत्थेरस्स	४४३	भूता	१३५
भारद्वाजोत्तेव	४४४	भूरिपञ्चा	४२६
भारद्वाजं	४९८	भूसनारतो ति	१२५
भारुकच्छकवत्थु	५४१	भेरवसद्	१७०, १७५
भावनानं	११	भेरवाय	४६०
भावनानुकूलं	२८७	भेसकळावने	१००, १०१
भावनापञ्चाय	३८७	भेसज्जं	८७, २८८, ४५८
भावनापारिपूर्ति	४२८	भोगसम्पत्तिया	३४६
भावनाभिसमयो	१२	भोगमुखं	१२६
भावनाभिसमयं	४१८	भोजनकिच्चं	२६
भावनारामं	६७	भोजनं	८२
भावयं ति	४२८		म
भावविवरणकम्मं	७७	मक्कटो	३६४
भावितत्तानं ति	८, १०, ११, १७, १८	मक्कटो पञ्चद्वारायं ति	३६३
भाविता मम बोज्झङ्गा ति	४१८	मक्कटी	४०९
भावेति	१४४	मगधक्खेत्तेसु	४८४
भिक्षाचारं	९३	मगधरट्ठे	५८, ८१, ११३, १५७, २७१, २८५, ३१६, ३१८, ३२४, ३८४, ४८५, ५२५
भिक्षापरियेसनं	३६२		
भिक्षु ओघतिण्णोति वुच्चती ति	९५	मगधा ति	४८५
भिक्षु	४२८, ४७८	मगगञ्जाणेन	४३०
भिक्षु कुटिकायं ति	१८८	मगगधम्मा	४१८
भिक्षु त्वं सीति	४८४	मगगपञ्चाय	३६५, ४०५
भिक्षुसंघे	३४५	मगगपटिपाटिया	१७१, १७७, २३६
भिक्षु ति	६७	मगगपाटिया	२९७
भिद्दीयदा ति	९८	मगगफलजाणं	३६१
भिद्ध्यो	३२३	मगगफलनिब्बानधम्मं	७६
भिद्ध्यो लद्धानसंवेगं	४४०	मगगफलपटिबधं	२७
भिराधितो ति	५४९	मगगफलसुखं	४
भिसक्को	४०९	मगगपाटिपाटिया	४५, २०२
भिसमुळालं	४१९	मगगब्रह्मचरियवासं	२४७
भीरु	७०	मगगब्रह्मचारियं	३७४
भुञ्जमानो	८२	मगगमक्खाही ति	४३०
भुम्मदेवता	८७, ९०, ९१	मगगमूळे	२२०
भुजिस्सं	९८	मगगसमाधिया	४१५
भूतगणो	३१८	मगगसम्मादिट्ठिया	१६९
भूतविज्जासु	५३३		

सदानुक्कमणिका

५८७

मग्गसुखेन	४८०	मतोरमानि ति	२४०
मग्गेन वजन्ति भिक्खवो ति	१११	मतोरमे	४६७
मग्गो न निब्बानगमो तथा अयं	२७०	मतोसिला चुण्णपिञ्जरं	८९
मग्गं	१४४, २२७	मन्तधरो	५३, २४५
मच्चत्ता ति	३९२	मन्तभाणी	४५
मच्चु राजस्सा ति	७०	मन्दपञ्चो	४२९
मच्चुहायी	३६९	मन्दालकेहि	३४३
मच्छकुच्छिस्मि	५९	ममाति	७५
मच्चपीठं	१६७	मया	४५९
मच्चोहं ति	१०१	मग्गं ति	२२१
मज्झिमञ्जामे	१२	मग्गिन्द्रियानी ति	४८१
मज्झिमनिवायो	५	मरणन्ति	१६५
मट्ठो	१५१	मरणेति	१०५
मणिकुण्डलेसु	४५९	मरणे मे अयं नत्थी	१०४, १०५
मणिमया	४५३	मलितवम्भत्थेरस्स	३११
मण्डनं ति	४०५	मग्गिन्द्रियानी	४८१
मण्डलिक राजकुले	४८५	मल्लरट्ठे	५८
मतिकुसलेना ति	२३३	मल्लराजकुले	२९१
मत्तञ्जालू	५२४	मल्लराजानं	१७९
मत्तितं	२९	मसारगल्लस्स	४५३
मतं ति	२४०, २८०	मस्सुकम्मसमये	४३४
मत्थके ति	१५२	महग्गसोति	९९
मधुकारा	१५५	महतो ति	२२७
मधुपिण्डकमुत्तं	२६९	महन्ततरो	२५
मधुरपटिसन्धारं	५४	महन्थं	५६
मधुं	१९६, १९७, ४१९, ४८२	महाकैच्चानत्थेरस्स	४२९
मनसिकारं	६६	महाकच्चानस्स	३५१
मनुस्सपथं	९८	महाकस्सपत्थेरं	३८८, ३९३
मनुस्सयोनियं	१००, १४२	महाकाळो ति	३९७
मनुस्सलोके	३२ ७३, २५७	महाकाळत्थेरस्स	३९७
मनुस्ससम्पत्ति	३२	महाकेतुं पधंसयी ति	२१४
मनुस्सा	४५३	महाकोट्टिकत्थेरस्स	४०
मनुस्से	४४१	महाकोट्टिको	४५, ४६
मनुस्सेसु	१७७, २३१	महागङ्गाय	१५७
मनुस्सेसु च देवेसु,		महागन्धारविज्जं	७३
सीलपञ्चाणतो जयं ति	२३१	महागहनं	१२
मतोदुच्चरितप्पहान वचनेन	४६		

महाचुन्दत्थेरस्स	३८४	माणवत्थेरस्स	२३७
महाझायी	३२८	माणवे ति	५१३
महाथेरा	२३	मातङ्गपुत्तत्थेरस्स	५१०
महानामत्थेरस्स	३३५	मातङ्गपुत्तोत्तेव	५१०
महादानं	६५, १९६, १९९, ३४२	मातङ्गं	२९, १९०
महादुक्खं	१९९	मा ति	२६०
महादुखं	३१९	मातुलुङ्गका	५०४
महानामा	५०४	मातुकुच्छि	३५, १११
महानामो ति	३३५	मातुलत्थेरेन	५३
महानीलं	४५३	मातुलुङ्गफलं	३७४
महापजापतिया	४०६	मा त्वं उपक्कणम्हि ताळस्से ति	३७१
महापञ्जा	२७१	मानानुसयप्पहानं	२०३
महापतापो	७१	मानुंसोपि च भवो	५४९
महापनादजातकं	४२८	मानेन वञ्चित्तसे ति	३०४, ३०५
महात्रह्मा	४७४	मानो मवखो	७०
महामुनि	१५०	मारविसये ति	५४४
महामोग्गल्लानो ति	४६	मारस्स	५१४
महामोघो	२७	मारो	७०, ७१, १७०, १७५, ५२६
महारसं	२२७	मालाकारो	१८४
महावच्छत्थेरस्स	८१	मालुतेरितो ति	५१६
महावराहोव	३०३	मालुतो	१९१
महाविभवो	७१	माहं पुन भिन्नभिरो सयिस्सं ति	३९९
महाविहारवासीनं	४	मिगव्यधनेन	११५
महाविहारं	५०४	मिगराजा	४१२
महावीरे	३७१	मिगराजं	३३२
महावीरो ति	२१९	मिगलुहो	१३१, १३९, १४०, १४९, ३३९, ४३९, ४६५
महावेदलसुत्तं	४५		
कहासक्कारं	४७, ५२	मिगसिरत्थेरस्स	४४८
महासमणे	२२७	मिगि	३२०
महासावक भावं	२८	मिगी	३२१
महामुवण्णस्स	२८०	मिगी तथा तरुण जातिका वने ति	३२१
महासेलत्थेरं	११५	मिच्छातपं	४९७
महीपालो	४७६	मित्ताकम्मद्वानं	१३७
महैसिनो	१७४	मिद्धि ति	९९
मा खो त्वं कप्पट पञ्चालेसी	३७१	मिद्धि यदा होति महग्घसोचति	९८
मा ख पमाज्जो दि	३५०	मिनेलपुष्कं	१७६

मीयति	१२	यत्तो ति	७८
मुखधोवनकिञ्चं	१६५	यतो अहं ति	१७३
मुञ्जपद्मजं	५१३	यतो अहं पद्मजितो, सम्मासम्बुद्ध	४४९
मुण्डो	४०३	सानेति	३७७
मुत्तको	२९	यत्थ गन्त्वा न सोचति यस्मि	११०
मुत्तो ओघा च गन्था चाति	२७६	यत्थ भयं नावतिट्ठती ति	४७७
मुनिनो ति	२२४	यत्था ति	४८५
मुनी ति	४४३	यथञ्जोमुखजीविनो ति	९७
मुळालिकं	४२०	यथा	३७३
मूलकिलेसप्पहानेन	२५८	यथा अगारं ति	५०
मे	३५	यथा अग्गी ति	२३४
मेघियत्थेरस्स	२१७	यथा कळीरोमुमुपड्डितग्गो ति	५२५
मेघे	३७	यथागामो तथातयो	१९, २०, २१
मेण्डसिरोत्तेव	२५०	यथागोत्ता	५०
मेत्ताभावनाय	१३७	यथा ति	५२५
मेत्तादिधरि	८३	यथादेवो तथा दुवे ति	१९, २०, २१
मेत्तेन चित्तिना ति	५१८	यथाधम्मविहारिनो	१९
मेत्तं	१३८	यथाधम्मा	२०, २१
मेघावी	५२१	यथाधिमुत्ता सप्पञ्जा	१९, २०, २१
मे मया अनुप्पत्तो	३२८	यथानामा	१३८
मेकजिनो	३७०	यथा पि	१३६, १३८
मोगल्लानो	४४	यथापि एकस्मि ति	९६, ९७
मोघराजत्थेरस्स	४८१	यथापि भद्दो आजञ्जो ति	४३८
मोघराजा ति	४८२, ४८४	यथापि भद्दो आजञ्जो खलित्वा	१६८
मोदन्ति कामकामिनी ति	५२२	पतितिट्ठति	५२५
मोनिस्सं ति	४३०	यथा ब्रह्मा ति	४६
मोनेना	४३०	यथारहं	४८५
मोरा	४८९	यथालाभसन्तोसं	५०८
मोराति	११२	यथावादी	२०७
मोहप्पहानं	३९	यथाविमुत्ता	३७७
मोहन्धकारं	५१	यथामुखं ति	१८३
य		यद्विथकं	८२७
यक्खयोनिं	२२३	यद्विथयं	३७०
यक्खयोनियं	१६४	यदाहं धम्ममस्सोसि ति	१४७
यक्खसेनायति	२०९, २२२, ३०८	यन्ती ति	
यक्खा	१३५		

यमकपाटिहारियं	१३२, १४२, १७९,	यो ति	७४, ४७८
	२७३, ४२७, ४९०,	योधकोचि मनुस्सेसू ति	५१६, ५१८
	५२०	योदुद्दमियो	५६, ६३, ७१, ७२
यसत्थेरस्स	३४२	योनिस्सो ति	२४९
यसस्स	१४९	योनिस्सो पटिपज्जित्वा भवे चित्तं	
यसस्सिना ति	३३६	उदब्बहि ति	४०९
यस्मि पापानि	३८२	योनिस्सोमनसिकारवसेन	३२८
यस्सासवा परिकलीणति	२८१, २८२	योपानुदि	७०
यस्से वं भावितं चित्ते ति	४६३	योपानुदि ति	७०
यसो	३४२	योपानुदी	६८
यसोज्जत्थेरस्स	५२२	यो पुब्बे करणीयानी ति	५०३, ५५०, ५५१
यसोजो	५२३	योनि	३४५
यसोजं	५२३	यो भिक्खुदहरो व समानो तरुणो	४७९
यसोधरो	२१६	यो वे अविद्धा उपधि करोती ति	३९९
यसं	३४५	यो सीतवनं	६४, ६७
यागुं	९१	यो हवे दहरो भिक्खू ति	४७७
यानकारकुले	२९३	यं किच्चं दब्बहवीरियेना ति	४२८, ४२९
यासु सच्चं सुदुल्लभं ति	३७५	यं किच्चं बोद्धुमिच्छता ति	४३०
युज्जय बुद्धसासने ति	५४६	यं कम्मं कल्याणं कुसलं, यदि वा	
युत्तं चिन्तेतुं सततभनिच्चतं	३२६	पापकं अकुसलं सत्तो करोति	३९०
यूपो	४२५	यं तुय्हं तुय्हयेवेनं ति	५२७
ये आगतानं विनयं ति कल्लं	५१	यं मयज्ज पटिभूतं ति	२८७
ये खो ते ति	३८७	यं मया पकतं कम्मं ति	२५४, २५५
ये ति	३८८	यं मया पकतं पापं ति	२५७
ये चित्तकथी बहुस्सुता ति	५१३	यं सञ्जां ति	४९६
ये निच्छकं यत्थठामं यथासुखं	२४४	यं सेट्ठं तदुपागमि	७६
येन येन सुभिक्खानी ति	२५९	यं हि कयिरा ति	५०७
येन येना ति	२६०	र	
येनसूलं कलिङ्गरं ति	४९१	रक्खसा	१३५
यो	७१, ७३	रक्खितत्थेरस्स	२५२
यो इद्धिया सरयुं ति	१४५	रक्खितो	२५२
यो कामे कामयति दुक्खं सो		रक्खं ति	६८
कामयती ति	२८५	रजनलूखं	४८४
योगक्खेमस्स पत्तिथा ति	४३८	रज्जन्ति पि विरज्जन्ती ति	५२७
योगक्खेमस्स पथस्स कोविदो ति	२२७	रतनकुटि	१८९
योगक्खेमं	१३३, १३४	रतनत्तयगुणविभागमुखेन	४७६

रतनत्तयं	८१	रुक्खदोण	१०४
रतनसुत्तवण्णनायं	१८५	रुचिराति	८५
रत्ति होति विजानता	४६५	रूपधातुसूति	५४९
रथा	५३१	रूपसारिया	१५७
रथो	३८	रूपादि आरम्भणेषु	३६४
रमणीया कुटिकत्थेरस्स	१९२	रूपारम्भणं	२९०
रमणीया मे कुटिका ति	१९२	रूपारूपभवेसु	२११
रमणीय विहारीत्वेव	१६७	रुणिनो	४८२
रमणीयविहारित्थेरस्स	१६७	रूपिमया	४५३
रमन्ति धम्मरतिया	४०५	रूपपजीविनिया	३७५
रममानेसु नो रसे	२४८	रूपं	२९६
रमयन्ति मं	८६	रूपं ति	२९६
रसतण्हाय	३६१	रूपं दिस्वा सति मुट्ठा ति	२९५
रागप्पहानं	३९	रेवत्तथेरो	१५९
रागादिनिमित्ताभावेन	२८२	रेवतो	४८, १५०
रागोसमतिविज्झती ति	३७३	रेवतं	२०१
रागं	४५८	रोरूवनगरे	२९३
रागं च तेसं न बलत्थि छेत्तु	४५९	रोहणी	२६३
राजगहगमने	४०८	रोहितनगरे	५००
राजगहतो	५४		
राजगहे	५४, ५७, ६५, ६९, ७३	लद्धधुरं	२७
	१११, १६७, १६९, १७२,	लद्धं	४९९
	१७३, १७७, २३२, ३७२,	लबुजफलं	५२२
	३७५, ४००, ४४४, ४४६,	लबुजं	५२३
	४५०, ४७३, ४७६, ४८८,	लभते ति	१४३
	५०८	लबुको वतिमेकायोति	१४३
राजगहं	३३, ५२, ५८, ५९, ७३,	लाभगरूताय	३६९
	११८, १८८, २९४, ४१७	लाभसक्कारं	४०३
राजधीताय	१९८	लाभालाभेन महिता ति	३०५
राजा ति	७०	लाभी ति	३६९
राजानुभावेन	४२३	लिङ्गसम्पत्ति	१४, १५
राजायतनमूले	६९	लिच्छविराजकुमारा	१८५
रावत्थेरस्स	३७२, ३७४	लिच्छविराजकुले	२४६, ३७९
रामण्ययत्थेरस्स	१७४	लिच्छविराजपुत्तो	३४८
राहुले	५४०	लुद्धको	३१३
रुक्खदेवता	१६७, २४६	लूलपटिपत्ति	३६५

लोकनायका	४१२	वड्डमानोतिस्स	१५३
लोकस्सा ति	७८	वड्डितगो ति	२३५
लोकायतमहापुरिसलक्खणणे सु	४१०	वड्डुगामे	३५१
लोकिय लोकुत्तरपटिसंयुत्तं	२३	वनरामणेय्यकं	३२२
लोकुत्तरधम्मं	२६३	वनवच्छत्थेरस्स	८३, ८६, ३२८
लोकुत्तरसमाधिना	१७८	वनवच्छो ति	३३०
लोकेपुजनेय्यानं	४५७	वण्णगन्धसम्पत्तानि	२६
लोको	७८	वण्णसद्दो	३८२
लोकं	६५	वताति	२७४
लोमसकङ्गियत्थेरस्स	१२१	वत्तपटिवत्तं	३९३
लोरितङ्कमया	४५३	वत्थपसुत्तो	१२५
लक्खणधरो	२३७	वत्थुअञ्जां न विज्जती ति	२५९
लक्खणूपनिज्झाने	८२	वदरामलकानि	५०४
सक्खणूपनिज्झानवसेन	४८९, ३९४	वधं चरिम्ह ते कामा ति	३७७
लक्खणू	२४१	वनचरको	४९२
व		वनचरो	३१३, ४६४
वच्छगोत्तत्थेरस्स	३२६	वनचारिको	३९८, ४३९
वच्छगोत्तोत्वेव	३२६	वनमूलफलाफलं	२६
वच्छपालत्थेरस्स	२३२	वनवच्छो ति	८४
वच्छपालोतिस्स	२३२	वनं ति	१८६
वच्छोतिस्स	२१४, ३२९	वप्पत्थेरस्स	२०४
वजन्ती ति	११०	वप्पोतिस्स	२०४
वज्जितत्थेरस्स	४९२	वयप्पत्तो	२१८
वज्जितोत्वेव	४९३	वयो ति	३४७
वज्जिपुत्तोतिस्स	२०६	वरसागरं	२०१
वज्जिपुत्थेरो	२०८	वरुणो	७४, १०८, २०२
वज्जिपुत्तत्थेरस्स	२०६	वल्लिकारफलं	४४४
वज्जिपुत्तोत्वे च	३४९	वल्लिफलं	४८५
वज्जिरट्ठे	१८४, १९२	वल्लियत्थेरगाथायं	१८४
वज्जिराजकुले	१८४	वल्लियत्थेरस्स	३६३, ४२८
वट्टदुक्खनिरुज्झति	५०८	वल्लियो	१७९
वट्टदुक्खस्स	४६९, ३५२	वसभत्थेरस्स	३७७
वट्टदुक्खं	१९०, ३२१	वसभो ति	३७८
वट्टदुक्खतो	१६२	वसलो	१२७
वट्टस्सन्तं	५७	वसे अवसमानोमुति	२४७
वड्डमानत्थेरस्स	१५३	वस्साले	१८२

वस्सति देवो ति	१७९	२७७, ३४६, ४९६
वस्सती ति	१८२	विज्जात्तयं ६६
वस्सदेवा	३७	विज्जापको ४२
वस्सा ति	३६	विज्जासिप्पेसु ३७०, ३७७, ४२४, ४२९,
वस्सिकत्थेरस्स	५२०	४३३, ४५१, ५१७
वाजपेयं	२६४	विज्जुता चरतिनमेति १७८
वाणिज्जवसेन	३९७	विज्जुता ति १५६
वातपरिस्सया भावं	३५०	विज्जातं १४२, १७६, १७९, १९२,
वातरोगेन	२०९	२०४, २१४, २१७, २२३, २२६, २३४, २४८,
वाताबाधो	४५७	२५०, २५२, २५४, २५७, २६४, २७३, २८१,
वाति मातुलो ति	१७८	२८३, २८५, २९३, २९५, २९६, २९८, ३०४,
वारणत्थेरस्स	५१६	३०६, ३०८, ३११, ३१३, ३१८, ३२१, ३२४,
वारणो	५१६	३२६, ३२८, ३३१, ३३२, ३३५, ३३८, ३४६,
वारणसियं	३४२	३६३, ३६५, ३६७, ३७०, ३७२, ३७४, ३७५,
वारणसिराजा	२२०	३८४, ३८७, ३९०, ३९३, ३९५, ३९७, ४००,
बालगं उमुना यथा ति	१२१	४०५, ४१९, ४३४, ४४१, ४४४, ४४६, ४४८,
वासेदुस्स	२०४	४५०, ४५२, ४५८, ४७३, ४७७, ४७९, ४८१,
वासं	३१३	४८८, ४८९, ४९०, ५०८, ५१४, ५५१
विषखालेत्वा	१६४	वितक्कं ९३,
विषखीणो जातिसंसारो ति	२२२	वितानं ९३
विषखीणो जातिसंसारो, नित्यदानि		वितिण्णकङ्खो ६४
पुनम्भवो ति	५४४	वित्थारण ५१५
विगतबलाहके	३७	विदे ३६
विगतो मोहेति	२५४	विनतानदिया ८४, १८०, २५४, ३७२
विचरन्ता ति	१४७	विनताय ८३, ३७४, ४०६, ५००
विचिकिच्छा	७०, २४२	विनयपिटके ३८८
विचिकिच्छा ति	२४२	विनयं ५३७
विज्जयत्थेरस्स	२८१	विनयं ति ५१
विजयोतिस्स	२८१	विनेय्यसारम्भं १४८
विजानता ति	१४१	विपरिणामधम्मा ४५९
विजापनकाले	१३७	विपस्सनाकम्मट्ठानं २०१
विजितसङ्गामा	४४५	विपस्सनाकम्मं १७९
विजितावी	६४	विपस्सनाघुटं ५२९
विजितावी ति	६७	विपस्सनाय ४४
विज्जती ति	२४२	विपस्सनानुभोगवसेन ५०३
विज्जा	६३, ७३, १०१, २२९,	विपस्सनाभावनाय १६

विपस्सनारम्भवसेन	३७	विभावनमुखेन	३६६
विपस्सनाधीति	२०२, २०७	विभारं	४३२
विपस्सनं	१२, ३३, ४५, ५३, ६६, ७४,	विमट्ठो ति	१५१
७७, ७९, ९२, १०१, १०५, ११३, ११४, १२०,		विमरियाविकतं चित्तं ति	४५२
१२९, १३१, १३४, १३७, १४०, १४२, १४४,		विमलकोण्डञ्जात्थेरस्स	२११
१४५, १४८, १५५, १६३, १६६, १६८, १७०,		विमलकोण्डञ्जो ति	२१२
१७२, १७५, १८३, १८७, १९०, १९२, १९६,		विमलत्थेरस्स	१७६, ५५१
२१०, २१२, २१५, २१८, २२१, २२३, २३२,		विमलत्थेरो	३९३, ३९४
२३६, २३७, २४५, २४६, २४९, २५२, २६१,		विमलो	२१२, ५५१
२६७, २७३, २७९, २८५, २९६, २९७, २९८,		विमानतो	६६
३०२, ३०८, ३११, ३१३, ३१८, ३२१, ३२३,		विमुच्चमानो उग्गच्छि ति	४४२
३२४, ३२६, ३३१, ३३०, ३३२, ३३८, ३९१		विमुत्तं	३९
३९३, ३९४, ३९६, ३९९, ४००, ४१७, ४२४,		विमुत्तिञ्चाणदस्सनसम्पन्ना	२४५
४३०, ४३९, ४४६, ४४७, ४६०, ४६५, ४७४,		विमुत्तिसम्पत्ति	५५
४७८, ४८०, ४८६, ४८९, ४९०, ५०१, ५०८,		विमुत्तिसम्पत्तियो	३९
५१९, ५२३		विमुत्तिसम्पन्ना	२४५
विपस्सित्वा	२२, ८७	विमुत्तिमुखं	८२, ४०५
विपस्सिनो	४५९, ५४३	विमुत्तिमुखपटिसंवेदनेन	२०२
विपस्सिरस्स	६५, ८९, २०६, २१२, २१७,	विमुत्तियं	१६२
२२६, २२८, २७२, २८१,		विमुत्ति	२०३, ३२७
२९३, ३२८, ४६२, ४६६,		विमुत्तिकुसुमसञ्छन्नो	३००
५४२		विमोक्खा	३२, ४९
विपस्सिरसा अनिलञ्जसे	७७	विमोक्खापि	११०
विपस्सि	७७, १०२, १०४,	विमोक्खो यस्स गोचरो	२८२
१२१, १४२, १४४, १५५,		निरजं	१८१, २०७
१६७, २०९, २१२, २३२,		विरतो	४५
२३४, २३६		विरत्तं रजनीयेसू	४६३
विपस्सी	६१, २१०, २१२, २१७,	विरागं	२८१
२१८, २४०, २४१, २४८		विरियं	९५
विपस्सीदसवलस्स	१९७	विषण्णेतवा ति	५५२
विपस्सीबुद्धकाले	१९६	विवटच्छदो	२५
विपाकं	३६०, ३९०, ४५६	विवटं	३४
विप्पकारं	४०९	विवट्टू पनिससयं	८६, ९६, १०२, १११,
विप्पटिसारी	१६८, १७५		११४, २०६, २१४, २२२, २२६,
विप्पटिसारं	५०७		२२८, २३४, २३७, २४६, २४८,
विप्पमुत्तो ति सम्बधी ति	१७२		४१७, ४७९, ४८५, ४८८, ४९०, ४९७

विधरमनुपतन्ति विजुता ति	१५५	वेठमिस्सेना ति	३८८
विवेककामस्सा ति	३२२	वेणुदन्तत्थेरं	४२९
विवरं ति	१५६	वेणुदत्तत्थेरो	४३०
विवेकं	१६१	वेदगू	५००
विवेकमनुब्रूहयन्ति	११४	वेदगू ति	७८
विवेकवासं	३८५	वेदनानुपस्सनाकम्मट्टानं	२५८
विवेकमुखं	२६८	वेदपारगू	४२
विसाखस्स	४८५	वेदल्लं	५
विसाखं	४७३	वेदान	२४३, २६१, ४८३
विसाखो ति	४८५	वेदानं	१०५, १७२, २४३, २६६, ३१६
विस्सकम्मेन	४३२		३३८, ३९३, ४००, ४१०, ४००
विस्सट्ठकम्मन्ते ति	५१३	वेदिकं	२८१
विहरिअपेक्खं ति	७६	वेदे	४४ ९१
विहरिमु	२०	वेद्याकरणो	२४१, ४१०
विहरी ति	७७	वेद्याकरणं	५, ३८६
विहारतो न निक्खमे ति	५०२	वेद्यावच्चं	१६४, १७३
विहारमत्तं	३५	वेल्ढानिको ति	३०२
विहार मे पविट्ठस्स, चेतसो पणिधी		वेळुकण्टकनगरे	१४६
अहू ति	५०२	वेळुवनपटिगहणादिना	३३
विहारं	३३, ४७, ५२	वेळुवम महाविहारं	५४
विहासि सन्तिके ति	२१९	वेळुवने	५८, १११
विहेसा	९१	वेळुवनं	१७२
वीतसोको ति	४३३	वेसालिगमने	२४१, २४६
वीतसोकत्थेरस्स	४३३	वेसालिया	२०७
वीतरागो	१८८	वेसालि	१५३, १८४, १८५, १९५, २०९
वीतिक्कमं	३६५		२१२, २४६, ३७८, ४२९
वीरत्थेरस्स	७१	वेस्सन्तरजातकं	४०६
वीरा ति	४४५	वेस्सभुस्स	५४५
वीरियं	१६, १३०, ४१४, ४३०	वेस्सभुं	३०९
वीरो	७२	वेस्सभुं	९६
वीहंसेनेवपक्खिमा ति	३८२	वेस्समुस्स	८६, ३०२
वुट्ठिधारं	१८२	वेस्सवणो	६६
वुद्धवचनं	२१६	वेस्सवणो	२१७
वुद्धानुभावं	१७७	वेस्सो	५१८
वुद्धो	४९		
वेठपुरनगरे	५४५	सकटेषु	१६८

सकदागामिफले	५८	सतिपट्टान गोचरो ति	३००
सकिं	१६८	सतिमा	८२,५५०
सक्करेच्चानं	४५७	सतिमा ति	४२७
सक्कामा ति	४७७	सतिमा पञ्जावा ति	४२४
सक्कारो कापुरिसेन दुग्गहो	३६२	सतिमा पसेय्य	३८७
सक्केसु	२०९	सति मुट्ठा ति	२९७
सक्को	२२०,२२४	सतिपञ्जात च मे वुडा ति	१७१
सक्यपुत्ता ति	४०४	सत्तपणिण गुहाय	५१५
सक्यराजकुले	२६८,२९८,५४७	सत्तरतनमये	४५२
सङ्खता ति	५५०	सत्तरतनसम्पन्ना	१८०,२२४,२५३
सङ्खारनिमित्ता भावेन	२८२		२५५,२७५,२९६,२९८
सग्गकाय मगमं सकिं सकिं ति	५४९	सत्तरतनसम्पन्नो	१९२,२३६,२३८,२३९,
सग्गसुखं	२९१,२०८		२३३,२४१,२४४,२४७,
सग्गसंवत्तनिकं	३६		२४९,२५१,२६७,३०३,
सङ्गणिकारामो	४१५		४९६,४९७,५०६
सङ्गामविजयेन चा	५१६	सत्ता ति	४२८
सङ्गामो	२०४	सत्तिया ति	१५१
सङ्गीति	१८८	सत्तिया विय ओमट्ठो ति	१५०
सङ्घाटिपारुतो	४०३	सत्थवाह कुले	३९७
सच्चित्तपरियोदपनं	१७	सत्थवाहे	३११
सचे	४५८	सत्थवाहो	४३९
सचेरति नाधिगच्छय्य तत्या ति	३८७	सत्थलूखं	४८२
सच्चकिरियं	९३	सत्था	२७,५५,११०
सच्चामिसमयो	११,१२	सत्था च परिचिण्णो मे	४४५
सच्चं	१६	सत्था ति	२७०
सच्चिकरोति	३८६	सत्था ते दुल्लभो लढो	
सञ्जयत्येरस्स	१७३	मानत्ये मं नियोजयी	४९१
सञ्जयो	१७३	सत्थारा	२५
सञ्जातदोहळा	८४	सत्थारि	२६
सतगेण्डू ति	४२३	सत्थारं	४७,१२९,१३६,१३७,
सततं समाहितो ति	४८४		२०१,२८९,२१४,३८७,
सतपटल सहस्सपटलो	४६०,४८८		४१९,४७७,४२२
सतपलं ति	२९५	सत्थु	४४
सतरंसति	२८०	सत्थि च भेट्वा ति	३९८
सतरंसि	१००,१०१,४६०,४६१	सत्थुनो ति	३७१
सति	२९६	सदा ति	१४५

सदा वे रक्खितम्बासु ति	३७६	सब्बधम्मानपारगु ति	२१९
सदेरिता ति	५५०	सब्बपाप्ससञ्चरणं	१७
सदेवके	३७१	सब्बमित्तत्थेरस्स	३९४
सदेवकं	६५	सब्बमित्तोत्तिस्स	३९५
सहं ति	२९९	सब्बमेतपरिक्खीणं ति	२५६
सहं सुत्वा सति मुट्ठा ति	२९७	सब्बरतिसपित्त्वामा ति	२६४
सद्धाधुरं	२९	सब्बरति ति	२६५
सद्धाय अभि निक्खम्मा ति	५२८	सब्बसो	२४२
सद्धाया	५४२	सब्बागतो समुच्छिन्न	४९४
सद्धाया ति	१७१, १९५	सब्बाते फासुका भग्गा ति	४५१
सद्धायाहं पब्बजितो	१९५	सब्बे चोला समुच्छिन्ना	४३६
सद्धायाहं पब्बजितो ति	१६९, १७०	सब्बे मानाविसंहता ति	२७६
सद्धो	५२१	सब्बे मावन्तेत्थ समागता	५४६
सनिघण्डुकेटुमान	४१०	सब्बेषु	१३८
सनिघण्डुसकेटुभे	२४१	सब्बेषु धम्मेषु अनूपलित्तो	७८
सन्तचित्तो	१८९	सब्बो कामा पहीना मे, भवा सब्बे	
सन्तिकं	२५	पदालिता ति	५४४
सन्तुट्ठि	१८६	सब्बोदासो ति	२५३
सन्तुसितो	६४, ६७	सब्बो मे	२५३
सन्तं	९६, ९७, २८०, ४७७	सब्बो रागो ति	२५३
सन्धाविस्सं ति	२५१	सब्बोरागो पहीनो मेति	२५२
सन्धितत्थेरस्स	४९४	सन्धिरेव	५५
सन्धितो	४९५	सन्धिरेव समासेथा	५२
सन्देहं	१०५	सम्बुल कच्चायनत्थेरस्स	४६०
सन्नपतितानं	२३	समग्गे	३७७
सप्पञ्जा	२०, २१	समग्गो	३७८
सप्पञ्जा ति	४४५	समग्गं	५५०
सप्पसोण्डिकपवभारे	२९४	समणधम्मे	३०२
सप्पियत्थेरस्स	१३२	समणधम्मं	५७, ६५, ७६, ७९, ९६,
सप्पि	४१९		१२१, १२३, १४५, १६८,
सप्पुरिसा ति	४४६		१७९, १८४, १८५, १८६,
सब्रह्मचारीनं	५४		२२३, २२६, २३४, २८८,
सब्बञ्जा तञ्जाणवेलदेसितं ति	२२७		२९८, ४७३, ४८२, ४८८,
सब्बञ्जा	२५, ३७१, ४१२, ४२३		५१७, ५२०
सब्बञ्जा ति	२१९	समणा	५१५
सब्बत्था ति	१३८	समणूपासनस्स चा	५१५

समतिविज्जती ति	३७३	सम्बुद्धं	१२९, १८०, २३०
समथधम्मेषु	७६	सम्बोधि	११
समथविपस्सनाधम्मेषु	२४७	सम्भूतत्थेरस्सं	६४
समथविपस्सना धम्मं	२६३	सम्भूतो	६५, ६७
समथविपस्सनाधिगमेन	१७८	सम्मपधानसम्पन्नो	३००
समथविपस्सनानुयोगेन	४०९	सम्मपधानसम्पन्नो ति	२९९
समथविपस्सनासु	४११	सम्मसन्तो खन्धानं उदयञ्जयं ति	११४
समथविपस्सनं	२२९	सम्मासम्बुद्धो	८१, १७०
समागमो	२४५	सम्मासम्बुद्धं	४१०
समाधिक्खन्धो	२१	सम्मासम्बोधि	११
समाधिसम्पदा	१७	सम्मितभाषी ति	४८७
समाधिसम्पन्ना	२४५	सम्मुत्तिदेवे	३६
समाधि	४५ १४७	सम्मोदकुमारो	२०९
समापत्ति सुखेन	४७८	सम्मोहा	५४४
समासेया ति	५५	सम्पकसम्बोधि	१३
समाहितत्तो	६७	सयमानो पी ति	२९०
समाहितो ति	८२	सयम्भू	११
समाहितं	१७७	सरणगमनं	२०४
समितिगुत्तत्थेरस्स	२५७	सरभुया	१५०
समिद्धित्थेरस्स	१६९	सरभुं ति	१५०
समिद्धिस्स	७६, ८१	सरीरपच्चवेक्खिसन्ति	४३५
समुच्छेदप्पाहानवसेन	५१६	सरीरसम्पत्तिया	४०
समुन्नमयमत्तानं	१२६	सलाकमञ्जं	१३६
समुन्नमयं ति	१२७	सलाकं	८८, ९३
समुहत्तो ति	२५३	सळला	५०५
सम्पजानो	१०६	सवणी	४०१
सम्पजानो पतिस्सतो	४६७	सवाहनं	४४५
सम्पत्तिभवे	२११	सवेदिया	४९
सम्पदाननिद्दो सो	२०९	सहनं	१६
सम्पन्नस्ससा ति	४८५	सहस्सकण्डो	४२३
सम्पत्ति	४७, १६२	सहायका ति	४०५
सम्परायिकं	१४१, १४३	साकियरज्जो	४६४
सम्परिवत्तसायो ति	९९	साकियराजकुले	११२, २०९, २१८, २५२
सम्बुद्धा	४१२	साकेते	१२४, १५०, १८५, २५०, ४१७
सम्बुद्धो	६५, ४२१	साकेतं	१५०
सम्बुद्धो ति	३९५	साक्खरणाभेदानं	४१०

सागरो	२२३	१७५, २४८, २५७, २६०,
साविमत्तिमत्थेरस्स	५२५	२३४, २३७, २८१, २८३,
सा ते अण्ण न विण्णती ति	५२७	२८७, २९६, ३६३, ३६५,
साधुचरित्तं ति	१४५	३६७, ३७०, ३८०, ४११,
साधुसुविहितानदस्सनं ति	२४३	४२०, ४३६, ४३७,
साधुसुबुद्धस्स	४८९	सावत्थियं पेरं २९७
साधू ति	१४५, २४४	सावत्थियं ३२, ५४, ६६, १४१, १५९,
सानुत्थेरस्स	१६४	२२९, २८९, ३८८, ३८९,
सानुसामणोरो	१६५	३९५, ३९७, ४४८, ४८६
सानुं पटिपमिस्सासी ति	११४	सासन ५२०
सामञ्जासुखं	५१०	सासने १३३
सामिवत्त थेरस्स	२७७	सासनं १७९, १८०, १८१, १८२, १८५,
सारणीयं	२६	१८८, २०८, २३३, २३६, २३९,
सारत्तचित्तो वेवेती ति	२९७	२४१, २४४, २४७, २५०, २५१,
सारत्तरत्ता	४५९	२५३, २५५, २५८, २६१, २६४,
सारथिना सुदन्ता अस्सा	४८०	२६६, २६९, २७२, २८६, २८८,
सारथीनं	३७१	३७२, ३८१, ४२७, ४७६, ४८०,
साटि	१४४	४८६, ४९०, ४९९, ५०८, ५५२,
साटयुत्तरथेरस्स	१५७	५४५, ५५७
साटिपुत्तथेरादयो	४४७	साहुसुमुत्ति कोम्ही ति १६२
साटिपुत्तथेरो	५५, १५९	सिक्खा पारिपूरिया २२५
साटिपुत्तस्स	८१	सिक्खेथ विनयं ति ५४२
साटिपुत्तो	५४, २००, ५३७	सिखि २५४
साटिसम्भवो	४४	सिखिनो २२५, ३००
सालपुप्फे हि	४००	सिखिनो ति ११२
सालराजा	३०	सिखिम्हि ५४७
सावकबुद्धा	१३	सिखिस्स ८८, ८१, १३७, १७४,
सावकबोधिया	१६	२७४, २५४, ३६६, ३७३,
सावकसम्बोधी	११	३८७, ३९३, ४३९, ४६४,
सावकसम्बोधि	१३	४९४, ४९५, ४९७, ५०८,
सावको	१०८	सिखि १४८, २९९
सावकं	१६९	सिङ्गलकपिता ति १००
सावण्णं	१४६, ३८६	सिञ्चती ति १७८
सावत्थिनगरे	४७, ७१, ७६, १२६, ३९५	सिद्धत्थकुमारेन ८४
सावत्थिमा	१६०	सिद्धत्थकुमारो २०४
सावत्थियं	३३, ३७, ४४, ७३, ९८, १६४,	सिद्धत्थस्स १४६, १६०, १६४, १६६,

	१७९, १८०, १८१, २१४	सीलवत्पुपम्नोति	८२
	२१५, २२६, २८३, २८७,	सीलविपत्ति	२८९
	४१८, ४३३, ५२५	सीलसमावियञ्जामु	१६
सिद्धत्वे	४१७	सीलसम्पत्ति	४६
सिद्धत्यो	१२९, ४३४	सीलसम्पत्ति	१८
सिद्धत्वं	१६९, १७४, १७९,	सीलसम्पदा	१७
	१८१, २२६, २६४	सीलसम्पदाय	१८
सिनेहं	२५	सीलसम्पन्नो	५२१
सिन्धुया	७७	सीलसम्पन्ना	२४५
सिन्धुवारका	५०४	सीलादिसम्पत्तिया	३८२
सिप्पकाभिहृतेहि चा ति	१७५	सीले	४५
सिप्पे	१७६	सीलं	१७, २३१, ४२६, ४७९
सिप्पेसु	४००	सीलं ति	२३१
सिप्पं	४४४, ४७८	सीवलि	२००
सिरसा	२५	सीवसित्थेरस्स	१९६
सिरीमती	२८७	सीवलिदारकोत्थेवस्स	१९९
सिरिमत्थेरस्स	४१०	सीवली ति	२०१
सिरिमत्थेरं	४१४	सीसूपचाला	१५९
सिरिवड्डुत्थेरस्स	१५५	सीसं	४७९
सिरिवड्डो	४११	सीसं च मेत्वा दधि बालकं वा ति	३९९
सिरिवड्डोतिस्स	१५५	सीहत्थेरस्स	२६३
सिरीमा	२८६	सीहनावं नदिस्साम	४४३
सिवक	८७	सीहनादं	४४३, ४४४, ४४५
सिवकत्थेरस्स	४५०	सीहपञ्जरं	४२०
सिवकस्स	८६	सीहप्पमत्तो विहरा ति	२६२
सिवको	८७	सीहा ति	२६३
सिवानी ति	२६०	सीहानं	१७
सीखी ति	९७	सीहानं वा ति	७, ९
सीतवने	३३, ६५, ६७	सीहो	२५
सीतावारी ति	८५	सीहो ति	२६८
सीतिभुतोस्मि	२५४	सुकल्लरूपो सुमनस्स ज्ञायतं ति	४८९
सीदति	३९४	सुक्कं	४८७
सीलबल्लन्धपुब्बज्झमो	२१	सुख	१३६
सीलभावना	११, १८, १९	सुखत्थो ति	१४३
सीलमयं	१२५	सुखविपाकं	३६
सीलमेवा ति	२२८	सुखहेतुं	३६

सदानुक्कमणिका

६०१

सुखा	३८	सुत्वा ति	१२०
सुखुमं सल्लं दुरुब्बहं	३६२	सुत्वान धम्मं महतो महारसं	२२६
सुखेनन्वागतं	२११	सुत्वान पटिपज्जिस्सं	४४७
सुखेलद्धे निरामिसे ति	९७	सुत्वाना ति	२२७
सुखं	८०, ९६	सुत्वा सुभासितं वाचं ति	११९
सुखं चे जीवतुं इच्छे ति	५०८	सुदन्तो	१४७
सुखं ति	१४३	सुदस्सनो	८५
सुखं सुखत्थो ति	१४२	सुदस्सनं	१२६
सुखं सुपन्ति मुनयो, ये इत्थोसु		सुदं	३२
न बज्जरे ति	३७६	सुदो	५१८
सुखं सुपन्ती ति	३७५	सुद्धावास ब्रह्मलोके	५७
सुगज्जिनो	४८९	सुद्धावासे	४७५
सुगतस्स	१७७, ४३९	सुद्धिमग्गं अजानन्तो	४९८
सुगतो	४५८	सुद्धि ति	४९८
सुगन्धत्थेरस्स	११४	सुद्धोदनप्पमुखे	१७९
सुगन्धो	२३६	सुद्धोदनमहाराजस्स	२२६, ४०८
सुगीत ति	१८२	सुनन्दो	२६४, ५२९
सुचिन्धरा ति	८५	सुनन्दं	५३०
सुजम्पति	३८३	सुनन्दो	२६५
सुजातस्स	३९०	सुनागत्थेरस्स	२६६
सुजातो	७९, ३९१, ५२९	सुनागोतिस्स	२६७
सुजातं	७९	सुनापरन्त जनपदे	२२८, ४५८
सुञ्जातविहारं	३९	सुनिसिन्नो ति	२१७
सुञ्जातो अनिमित्तो चा ति	२८२	सुनीलगीवा	४८९
सुणाथ ज्ञातयो सब्बे ति	५४५	सुवण्णा	१३५
सुणाथा	५४६	सुप्पटिपन्नो	८१
सुणाथा ति	७, ८, १०	सुप्पवासा	१९९
सुतरतनसम्पन्नो	२१०	सुपारिचरिया	२५८
सुतवद्धनी	३८६	सुपियेन	१३७
सुतन्तपिटके	४३३	सुप्पियोतिस्स	१३३
सुताधम्मा ति	४४७	सुबाहु	१७९, २०२
सुत्तन्तं	५३७	सुब्रतो	१९१, ४८७
सुत्तेसु	४७८	सुभसञ्जाया	४०८
सुत्तं	५, ३८५	सुभावितं ति	३७३
सुत्तं ति	१४५	सुभासितस्स सिक्खेया ति	५१८
सुत्तं पञ्चाय गद्धनं ति	३८६	सुभासितं ति	१२०
		सुभिकलानी ति	२६०

सुभूति	३३	सुसारदो ति	२४३
सुभूतित्थेरो	३२	सुसिखा	४८९
सुभूती	३२, ४०	सुसुक्कं	४८७
सुभूति	३१	सुसुखुमनिपुत्तात्थदस्सिना	४८७
सुमङ्गलत्थेरस्स	१६०	सुसुखुमनिपुणत्थदस्सिना ति	२३२
सुमङ्गला ति	१६३	सुसुबड्ढित्तगो ति	२३५
सुमङ्गलो	१६१, २४४	सुसूति	२३५
सुमनपुप्फवित्तानं	९३	सुस्ससति	३८४, ३८५
सुमनस्स	६८	सुसंवृत्तकायवायताय	१५
सुमनो	६९, ८२, ९४ ४४४, ४४९	सुदत्तं इति अत्तानं ति	३८२
सुमनं	४४४	सूचिकम्मं	९२
सुमित्तो	२६९	सूति	३९
सुमुखा	४८९	सुल मारोपमानकं ति	४९१
सुमुत्तिको	१६०, १६२	सेखो अप्पत्त मानसो ति	५०२
सुमेखलिय	१९५	सेट्टुं	७६
सुमेधस्स	७३, २२९, २९५, २९८, ३७०, ४२४	सेतव्यनगरे	२२०, ३९७
सुमेधे	७४	सेतुच्छत्थेरस्स	३०४
सुमेधो	७४, २९६, ४२५, ४२६, ४३२, ४३३	सेतुच्छोत्तिस्स	३७८
सुयामनत्थेरस्स	२४०	सेनासनपञ्जापनं	५७
सुयामनोत्तिस्स	२४१	सेनासने	१८६, ५०८
सुयुद्धे ना ति	५१६	सेनासनं	३४, ५८, ६३
सुराघोत्तिस्स	३७४	सेनं ति	७०
सुवण्णपट्टके	२९४	सेमानको पि	८६
सुवण्णपासादं	४२२	सेय्यमानजा तिमानादि भेदतो	२१४
सुवलाहकं	४८९	सेय्यसीलो	१९४
सुविठिता ति	५४९	सेलाति	८६
सुविसुद्धं	२३१	सेसकेनम्हि निब्बुत्तो	२९३
सुविहितान दस्सनं ति	२४४	सोकापहतो ति	२६०
सुव्यापितम्बु ति	४८९	सोचरे	५४०
सुसद्धसा चा पि महामही	४८९	सोणनत्थेरस्स	४४१
सुसद्दाहितचित्तो	१८८	सोणस्स	४६४
सुसमूहता	४१८	सोणा	१३५
सुसानं	१३७	सोणो	४६५
सुसारदत्थेरस्स	२४३	सोणं	४३९
		सोतापन्नो	१२०, २६०, ४५८
		सोतापत्तिफले	३३, ५८

सोना अत्थो अनुप्पत्तो ति	४४३	संवेगं अलभि तदा	३६९
सोकाकत्थेरस्स	१३६	संसरं ति	४९३, ५४७, ५४८
सोपाकत्थेरं	१३३	संसरं दीधमहानं ति	४९२
सोपाको ति	१३७	संसारउपगमिनो ति	२९९
सोभतो	५०४	संसारपङ्कतो	४३९
सोभनो	५३१	संसारवट्ठे	४५१
सोभनं	५३०	संसारा विनकीकता ति	४९४
सोभितत्थेरस्स	४२४	संसेवितवुद्धसीलिभाति संसेवितं	२३३
सोभितो	२५३, ४४६	संसेवितवुद्धसीली	२३४
सोभितोतिस्स	४२४	स्वाक्खाति	८१
सोभितं	४४६	स्वागतं	७३, ७५
सोममित्तत्थेरस्स	३९३	स्वागतं ति	७५
सोममित्तो ति	३९३	स्वाभिसङ्गतं	३८४
सोमसक्कज्झियो ति	१२२	ह	
सोवण्णं ति	२९५	हट्टुट्ठो	३७८
सङ्कप्पं	१७४	हतनेत्तो	२९०
सङ्कलितं बहूहिस्सेही ति	२१६	हत्थाज्जञ्जो	९७
संकिलेस धम्मो	१७	हत्थामलकं	२०६
सङ्गतधम्मानं	२१९	हत्थारोहपुत्तत्थेरस्स	२४८
सङ्खारा	१९	हत्थिक्खन्धतो ओरुह	३६९
सङ्खारूपसम	८०	हत्थिक्खन्धो व पतितं	४६५
सङ्खारे	१३	हत्थिप्पभिन्नविथअङ्कसजाहो	२४९
उद्धिपन	५१४	हत्थिभागो	१३२
सङ्गणिके ति	२६५	हत्थियान	२९४
संघवनकस्स	२६	हत्थियानं	१४३
संघमज्झमिहपचलायमानोमत्तं	३७२	हत्थिसिप्पे	२४८
संघस्मि विहरति	५४२	हत्थी	५३१
संघो	४१	हरितोभासे ति	४९५
संघं ति	२७०	हरितामयो ति	४२३
संयुत्तनिकायो	५	हवे ति	४७८
संयोजनानं	३७५	हारितत्थेरस्स	१२६, ५५०
संवरं	३८	हारितो	३६३
संवासं	२१२	हारितो ति	५५०
संविभत्तेसूति	७६	हित्वा गिहितं अनवोसिततो	३०२
संविह्वल्लहम्ही ति	४९६	हित्वा ति	२९५
संवेगप्पत्तो	२१७	हित्वान लोकियं रति	४०५

हित्वा सतपलं कंसं ति	२९१	हेट्टिममग्गफलचित्तानं	२२५
हिमवन्तप्पदेसे	२२८, २४३	हेतुअत्थे	४०८
हिमवन्तम्हि	२४६, ४११	हेतुसम्पत्ति	३७५
हिमवन्तसमीपे	४६०, ४९७, ५१०	हेमन्तिकसीतकालरत्तियो ति	४८४
हिमवन्तस्स	४२४, ४२५, ४७७	हेमन्ति का ति	४८४
हिमवन्तस्साविहरे	१२७, ३६३, ३७८, ३९९	हेरञ्जाकानित्थेरस्स	३९०
हिमवन्ता	१५७	हेरञ्जाकानीतिस्स	३९१
हिमवन्ते	२४६, २५०	हंसराजा	३२
हिमवन्तं	२०१, २२०	हंसवतियं	४२, ४८ ६०
हिसती ति	५१८	हंसवतीनगरे	४०, ४६, ५२, ५६,
ही	६४		७३, ८८, १५६, २०४
हीनवीरियं	३९४		३७२, ३८४, ३९०,
हुरं	४९		४०५, ४२४, ५०३, ५२८
हुरं ति	७७		
हेठयित्वा बहुं जनं ति	३९६	हंसित्वा	१२६

सद्धानुक्कमणिका समत्ता ।

